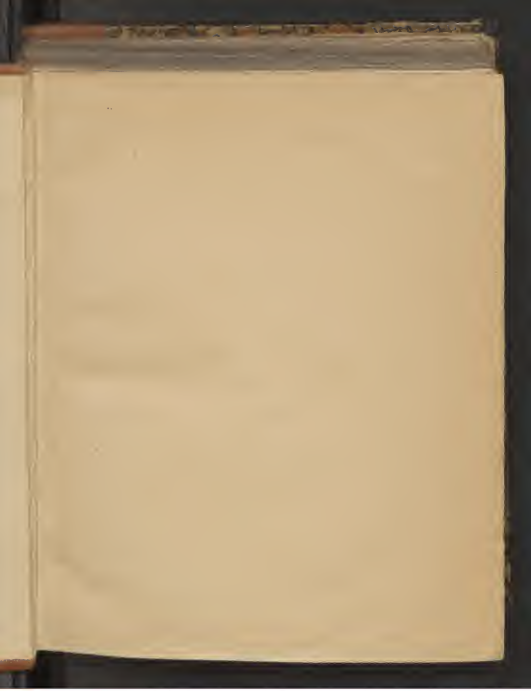
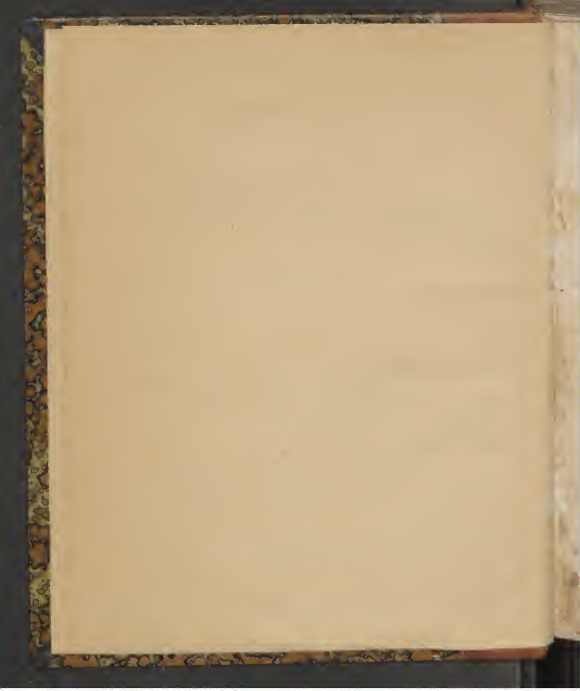

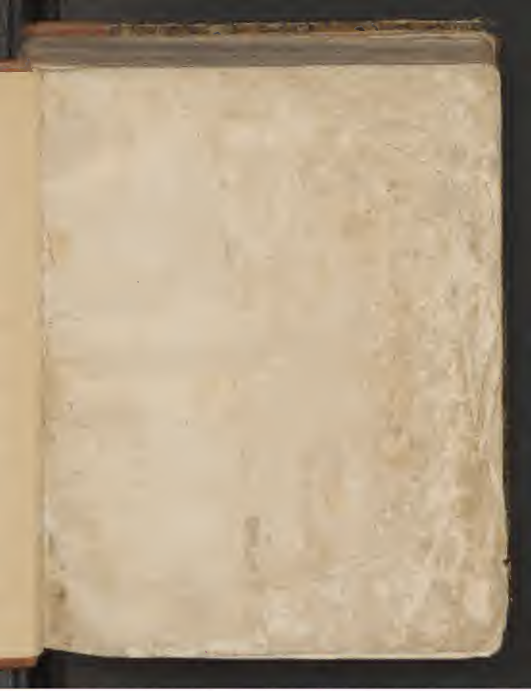

230000 1334 7516

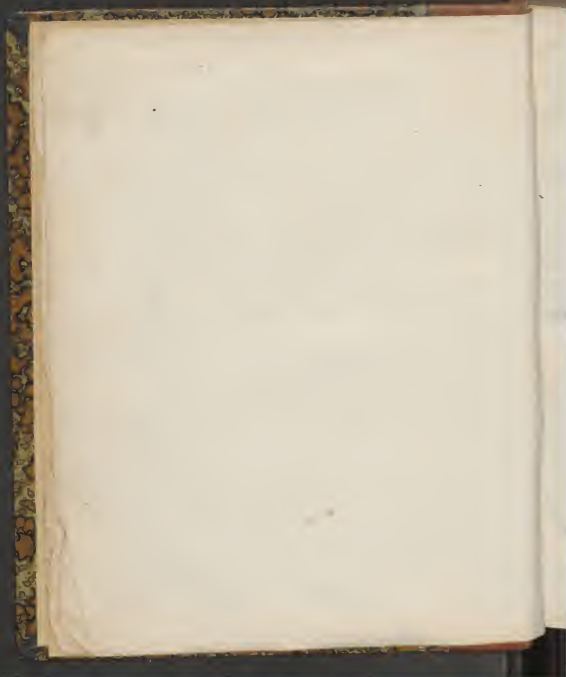

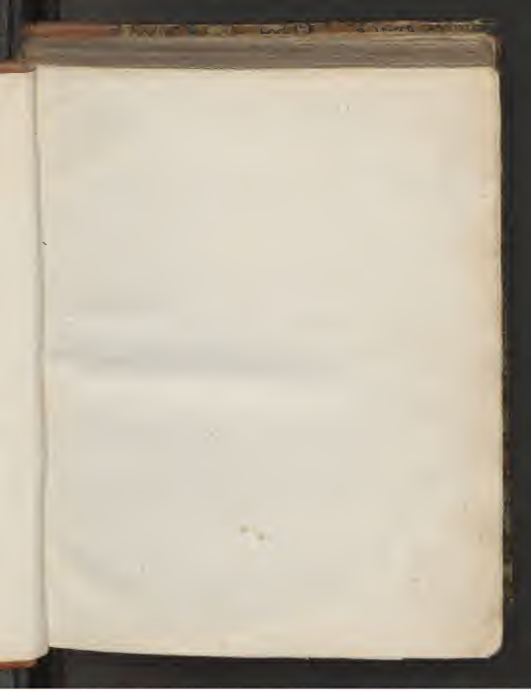

5. 19. 1902. H. 1902.
Lyon - 1902.

187

三
世

12
5
38

Histozie Naturael en Mozael van de Westersche Indien.

Waar inne ghehandelt wort van de merckelijckste dinghen
des Hemels/ Elementen/ Metalen Planten ende Gedierten
van dien: Als oock de Manieren/ Ceremonien/ Wettel/
Negeringen/ ende Geylogen der Indianen.

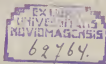
Ghecomponeert door Iosephum de Acosta, der
Iesuytscher Geyden:

Wt den Spaenschen in onse Nederduytsche tale overgheset:
Door Ian Huyghen van Linckhout. De tweede Editie.

t'AMSTERDAM,

Voor Hendrick Laurensz. Boeck-vercooper op't Water
in't Schrijf-Boeck, Anno 1624.

A
d
C
M
S
de
bi

tro
is e
vor
nie
We
Doc
my
als
gh
lije
Sch
lije
dar
oft
hei
ste

Achtbaren, Wijsen, Discreten en-
de seer Voorzienighen Heeren, Mijn Heeren *Pieter
Cornelisz. Keyser. Schoult, VVillem Cornelisz de Jonge,
Meynert Symonsz Simeins, Lucas Gerritsz ende Jacob Sivertsz
Schipper, Burghermeeſteren : midtsghaders de Vroetschappe ende Regeerders
der vermaerde Coop ende Zeeſtaet Encluyſſen, mijn grootgunklijke ende ge-
biedende Heeren.*

 Oevvel ick, achtbare seer vvijſe Hee-
ren, geerne beken my seer aengenaem
te zijn, te verſtaen het verhael, twelcke
wy van de Oost-Indiſche Landen ende
Vaert, hebben 'tvoorleden Iaer uyt den
Druck laten gaen, niet alleen wel ghe-
trocken, maer (dat my noch veel heuchlijcker geweest
is om hooren) door de naevolgende ervarentheyt, be-
vonden te zijn met de waerheydt over een te draghen,
niet min verſeeckert van de beſchrijvinge van gantsch
Weſt-Indien, die wy, door hulpe des Hoogh-Geleerden
Doctoris Plaudani, daer by gevoegt hebben: Soo heb ick
my nochtans, int mijne ſelfs, ſo niet connen vernoeogen,
als wel, in de tegenwoordige verclaringe, van de naest-
gheseyde Landen, die wy V. E. hier mede seer dancke-
lijcken voordraghen, bemerckende in alle ſtucken des
Schrijvers voornemen in dien hooger ghenomen, cier-
lijcker vervaet, ende ſcherpſinniger uytgevoert te zijn,
dan mijn oeffeninge ende geringh verſtant bedroech,
ofte noch soude bedraghen, want hem niet ghenoech
heeft laten zijn, aengemerckt, ende achtervolgens ge-
ſtelt te hebben, alle de byſonderheden, die haer, ſo in de
(.*)*) 2 lucht

licht en 'twater, als ooc onder en op der aerde der voor-
schrevē landē op dōc, maer heeft tot voorder verclarin-
ge, seer cloeckelijken getracht, om wt de natuerlijke
wetenschap daer hy hem vertoont veel in geoeffent en
wel ervaren geweest te zijn) vā elcker dien, eygentlijke
reden ende bescheyt te geven, gebruyckende een en ge-
lijcke voet, op het verhalen van haer *Huyshoudinge, Zeden,
Borghelij. ke VVetten, Godsdiensken ende Oorloghen*, als wy in 't
verhandelen, van soodanige saken, veel-mael bevinden,
der geleerde Mannen, wijse ende gebruyck niet te zyn,
naecktelijk voor te stellen, die wonderbaerlijckheydt
des Werelts, maer daer benevens, t'ondersoecken, haer
oorspronck ende beginselen, ende die uyt het vervolg
van de natuere, self te bewijzen, t'welcke alleen by den
verstandighen, onghetwijffelt ghehouden wort te zyn,
het leven en ziel (in maniere van spreken) van een wel-
gheftelde reden, ende een yghelijck by hem selfs, niet
alleen gevoelt, maer bekenen moet, te zyn een byson-
dere vermakelyckheyt: Want wat is een redelyck ver-
stant heughelycker op Aerden, dan wetenschap? wat de
wetenschap eygender ende ghevoeghlycker, dan reden
en bewijs? welke, of wy schoon alle niet evenwel con-
nen begrypen of waerden, schept niet te min, een ye-
ghelyck daer syn ghenoege ende lust uyt, nae de mate
des verstands, daer hy van den Heere hier boven mede
begaeft is. Ick weet seer wel, dat my ooc niet toe en staet
noch in my is, om t'onderscheyden, ofte oordeelen, hoe
onse Schrijver, int overloopen van soo diepsinnighe re-
den, hem ghedraghen mach hebben: Maer het zy dan
myn behagelycheyt, ofte t'goet vertrouwē, op de heer-
lycke ge-

lycke getuygenisse, die hun des verstaende, daer over ge-
ven, so laet ic my vastelycken voorstaen, dat syn vernuft
en wetelschap, ooc voor cloecke en wel geoeffende sinnē
van Nederlant,, sal mogen strecken tot eerlicke verma-
kelycheyt ende onderrechtinge van vele sakē, die in de
geheymenisse van de natuere verborgen zijn. Voor my
hebbe ic altoos sulcke lust en vernoegen daer in gevon-
den, dat ic nauwelijcx soude connen leggen, of my voor
het eerste heugelijcker zy gheweest het over ende weer
over te lesen, dan namaels het over te settē in onse spra-
ke, daer ic, Godt zy geloof, wel tijt toe ghehadt hebbe,
ende sonderlingh zynde op de Reyse om t'ondersoeckē
de engte van *Nassau*, daer V.E. ende myn Heere *D. Mael-
son*, voortijts van hooghloflijcker gedachtenisse, nu van
syn Excellentie als een getrouwen Acharēs, Ract ordi-
naris, my haer goetgunsticheyt in hebbē bewesen, wel-
ke oorsake my nu wel behoorde alleen genoegsaem te
zyn, om myn Erntf. ende Eers. Heeren, hier inne met
gehoorsame eerbiedicheyt te erkennen, nademael my
noch dese weldaet, ende veel min de eer, gunst en voor-
deel die my oock naderhant haer Eersaemheden meer-
der ende grooter bewesen hebben, ende ic noch daghe-
lijcx in een eerlicke staet by haer geniete, anders onmo-
gelyck zijn te verschuldigen, dan met myn getrouwen
dienst ende dancbaerlijc nadencken, t'welcke of schoon
ic niet dadelijc sal connen ofte mogē nacomē, verho-
pe doch onder V.E. goedertierenthey, danckbaerlijck
te doen blijcken, met hulpe des Heeren, dat het my aen
de goede wille geenfins gebrokē sal hebben. Bidde der-
halven onderdanichlycken; haer sal gelieven myn gerin-

(.*)*) 3 gen ar-

gen arbeyt te laten zyn een gedenck-teycken van myn dienstwillich gemoet ende danckbaerheyt, haer loflijcke naem ende dese Stadts vermaertheyt, tot becleedinghe van myn onbevroede lust ende yver, die ic wel bevinde in my crachtiger geweest te zyn, alst meer gebeurt, dan des verstants oeffeninge ende wetenschap: doch verhoep ic soo niet, of sullen, die geerne het verstant oeffenen in redelijcke wetenschap, derhalven niet te min verstaen (hoewel niet in gelijcke fraeyicheyt van sprake) welcke de oorspronc en natuerlic vervolgh zy, van so wonderbaerlijcke geschichten, als in de voorscyde landen haer dagelickx vertoonen, bycans tegens het beloop vā desen deele des werelts, ende (dat in dese landen te voren noyt gehoort is geweest) wat onder so grooten, en voortijts, gantsch onbekenden volc van veel laren herwaerts, gendencweerdich gheschiet zy, t'welcke so ic uyt myn sinnelijcheyt mochte oordeelen) myn E. Heeren ooc niet ongenoeglijc sal syn, by ledige tijt, loopēns wyse te doorsien, waer door ic weder veroorsaect sal zyn, om andere diergelijcke dingen (met Godes toelaringe) by der hant te nemen, ende onse Natie mede te deelen: En nu myn voornemen in desen tot geen ander eynde gericht, dan om, neffens myn onderdanich ende dienstwillich gemoet, met alle eerbiedinge, V. E. te bidden, dat haer gelieve tselve wel te latē gevallē en int goede aente nemē.

Biddende hier mede den oppersten ende Almogenden Heere, V. E. te sparen in langhduerige gesontheyt ende gelucksalige Regeeringe. T' Enchuylen desen eersten May, 1598.

V. E. onderdanighen Dienaer,
Jan Huygen van Linschoten.

Voorreden des Auteurs tot den Leser.

VAn de nieuwe Werelt, ende West-Indien, hebben veel Autheuren gescreven verscheide Boeken ende Tractaten, waer inne sy te kennen geven, nieuwe ende vreemde dingen, die men in de selcke contreyen ontdeckt heeft, als oock van de daden ende gheschiedenissen der Spagnaelen, die se overwonnen ende bewoont hebben: maer tot noch toe en hebbe gheen Auther ghesien, die handelende is, om oorsaken ende redenen van sulcken vreemde nieuwicheden der Natuere te verclaren, noch die daer van discouert, ofte dies aengaende ondersoeck doet: Ende hebbe oock noch veel wryngheft ghemoot, eenich Boeck, welcker argument in houdende is, de daden ende Historie der sellder oude Indianen ende ingheborn bewoonders der nieuwe Werelt. Beyde dese materien en hebben voorwaer gheen cleynen swaerheyt: Eerstelijcken, om dat het dinghen zijn der eygenscapen die uyt de Philosophie haren oorspronck hebben, in voortijden vergemeenschap ende aenghenomen ghelyck als daer is de Geweste die men noemt de seer vroeghe *Torrida*, ende de contreyen die seer getemert zijn, als oock van dat het daer regent als de Sonne daer naest by is, ende andere dergelycke dingen. De gene die van West-Indien gescreven hebben, en hebben geen professie gedaen van soo veel Philosophie: Endet al noch meer is, soo hebben de meesten hoop der selven op sulcke dingen niet verdaelt geweet. Ten anderen, het tracteren van de daden ende eyghen Historie der Indianen, behoef veel ghemeynschap ende ondersoektheyt by den seiven Indianen, welcke de meesten deel (die van Indien gescreven hebben) gebroken heeft: eender, om datse hare taal niet en wisten, oft om datse niet getracht noch onderstaet hebben yet van haer Ouderdommen, te weten, in voegen datse alleenlijcken te vreden geweest zijn, te verhalen sommige van haerder dingen die uytmuntende waren. Nu ick dan, begeent h wesen om niet ende bysondere kennisse te hebben van haerder dingen ende eyghen happen, hebbe neersticheyt gedaen niet lieden die in alsulke materien ervaren ende geversiert waren, van welker ondersuchinge ende volcomen verclaringe ick genomen hebbe t ghene my ghedocht heeft, genoech te vokloen, om notie ende kennisse te gheven van de manieren ende daden der seiver lieden ende int *Naturael*, van de Landen ende hare eyghen happen, met d' waertheyt van vele laren, ende neersticheyt van t'ondersoecken, discoueren ende vergemeenschappen met wise ende experte persoonen. Van gelijcken, soo duncken my voorgewent te zijn sommige waerli houwingen, die welcke dienstelijck ende profijtelijck souden mogen wesen, en andere ende beter vernusten, om de waertheyt t'ondersoeckē: ofte soo't hen goet dunckt, t'ghene datse hier vinden, voordat te passeren. Daeromme, hoe wel dat de nieuwe Werelt niet meer nieu, maer out is, naet vele datter van geskryt ende gescreven is, so duncke my nochtans, dat men dese *Historie* eenschins voor nieu mach houden: om dat het ghelykelijcken een *Historie* ende een seels Philosophie is, zijnde niet alleenlijck van de wercken der natuere, maer ooc ingelijck van den vryen wille, t'welcke syn daden ende constuyten der lieden, door allet welcke my goet ghedocht heeft, t'selde eenen naem te gheven van een *Historie Naturael* ende *Morael* van West-Indien, omvanghende met d' se intenie beyde den dingen te samen. In de twee eerste Boeken wort ghehandelt, gene dat den Hemel de ghemeyntheyt ende habitatie der lucht aengaende is, welcke Boeken ick eerst int Latijn ghescreven hadde, ende naemaels overgeset, gebruyckende meer de vrytheyt van de Authur, als d'obligatie van een Overseeter, om my beter te voegen voorre gene aen wien dat het in de gemeyne tale ghescreven wort. In d'ander twee Boeken daer aen volghende, wort getraectert, het ghene dat van de Elementen ende natuerlijcke *Matten* of *Composities* (dat zijn Metalen Plaken ende Gedserten) in Indien schijnt notabel te wesen. Van de lieden ende hare daden (ick wil seggen der sellder Indianen) hare Costumen, Manieren, Regeeringhe ende Oorlogē ende gheschiedenissen, syn t'westendeel van dese Boeken of *Historie* verclarende, het ghene,

Voorreden.

het ghene men heeft connen ondervinden ende weerdich schijnt te wesen om verha-
len. Hoe dat men heeft connen weten de geschiedenissen ende oude daden der Indianen
(de wyle datse gheen sctripen, als wy lieden gehadt hebben) sal in de sive Historie gheseyt
worden. Want ten is gheen cleyn teecken van haerder abelheyt, te hebben moghen ende
connen conserveren ende onthouden hare Antiquiteyten ofte Ouderdommen, sonder te
weten of te hebben eenige geschriften ofte leneren. Het eynde van desen arbeit (die den
Auteur, door de notitie der natuerlijke werken, so wijselijken van alle naturele dingen
gedaen heeft) is, dat men d'eere ende glorie daer van, wil geven den alder oppersten Heere
die op allen plaecten wonderbaerlijcken is, ende door de kennisse der manieren ende eygen
dingen der Indianen, datse gehoelcken worden, te mogen achtervolgen ende volstandich bly-
ven, in de genade der hoogher beroepinghe des heyligen Euangelium, tot het welcke belicht
heeft de ghene die van de hoogste Berghen verlichtende is, sulcken verblinden volcke
brengen, in desen laetsten tijden. Boven dien so mach noch een yeder voor syn self, daer van
ghelijcken, eenige vruchten uyt rapen: Want hoe onwoert dat het subiect van dien is, so
cander den Wijsen nochtans wijsheyt uyt nemen, ende van de onnutte ende cleyn
Dierkens can men een diepe ende hooge aenmerckinge, ende een seer oordoorlijcke Philo-
sophie trecken. Restwert alleenlic den Leser te waarschouwen, dat de twee eerste Boe-
ken, van dese Historie ofte Discours, gheschreven zijn, wesende in Peru: Ende d'ander vijft
aenvolgende in Europa, om dat my de gehoorfaemheyt verobligeert hadde, weder her waer
te keeren, waer door d'een handelende zijn, als van tegen woordighe dingen, ende d'ander
als van dinghen van der hant absent wesende, op dat dese verscheydenheyt niemant en
mochte mulhagen, heeft my goet ghedocht t'selve alhier t'advertieren.

Het eerste Boeck der Historie

Naturael ende Morael, van West-Indien.

Het 1. Capittel. Van d'opinie die sommighe Autheuren gehad hebben, dat hem den Hemel niet en verbreyde tot over de nieuwe Werelt.

Enderen hebben soo verre int den wegh geweest te denken batter volck in dese nieuwe Werelt was batter deel van dien niet en wilden gelooven dat men aen de se zijde lant hadde / ja dat niet te verwonderen is / so en zijn der oock niet gheboochen / de gheene die ontkenden / dat al haer een Hemel ofte lucht (ghelyck wy sien) was: Want al hoe wel het waer is / dat de meeste ende de beste van de Philosophen gevoelt hebben dat de Werelt ofte Hemel gheheel rondt was / ghelyck alse in effect is / zynde alsoo t' Aerderijck van alle canten omringht ende buien in be sloten / niet teghenstaende soo zijn daer nochtans sommigen (ende niet wepnich noch vande minste auctoriteyt) onder de gewyde Doctoren ghe weest van verscheiden gheboelen / versterende t'machtel der Werelt / in de gedaente van een huys / in t'welcke t'daech dat alleensichien van boven is om singelende / sonder van alle canten te beslypen / ghebeende daer toe dese reden / dat het Kerckijck anders int midden der lucht moeste hangen / het welcke een vceint d'uch / ende buien alle reden schijnt te wesen / in ghelijckis dat wy oock in alle onsen ofte gheslachten sien / hoe dat het fondament ende de bloet / ter center van onder / ende het dach daer enteghen / ter anderer / van boven comt / daeromme nae reden ende uytwijfen van goeder anmerckinge / soo souden in dit groot Edifice der Werelt / den gantschen Deniel ofte lucht wesen het eene deel van boven / ende het ghele Kerckijck daer en teghen van onder / tan der deel. De glosiense Chrysostomus (geijck als een die hem niet verontrecht hadde / in de studie der W. Schriftueren / als in de Wereldeliche conslen) betwijfel te wesen van dese opinie / houdende schuen spot / in zijn Communarien op d' Epistel tot den Hebrayen niet den gheenen die bevestighen dat alle de Werelt rondt is. Het schijnt dat de Schriftueren wat anders wil te verstaen geben / noemende den Hemel een Tabernakel ende Tente die Godt gheset heeft. Daer en boven passet wy het selve den heyligen Man noch verder / ende sijn / dat het niet en is den Hemel die hem verroert ende ondraeyt / maer dat het zijn de Son de Maen ende de Sterren die haer aen den Hemel verroeren / in sulcker voegen ghelyck als haer de Doghien des lichts onswerpen ende niet ghelyck als de Philotopieus meynen / daer

Christell.
Homil. 14.
7. 12 E.
pist. ad Hebr.
Hebr. 8.
Idem Christi.
Homil.

mit den

niet den selven Hemel omgaen gelijck als de stralen met het radt doen. Met dese mens-
 sage van Chrylos komte sijn oock Theodoretus, een treffelijck Autshe / ende
 Theophrastus, ghelijck als hy oock byna in alles doet. Ende Lactantius Firmianus is
 het seker boden alle de vooggaende geboelende: hy verbaecht hem niet te lachen
 ende te spotten met de opine van de Per datenics ende Academicus, die de Werelt een
 ronde figure gheben / ende het Aerdrich sijn midden stellen. Want het schijnt haer
 te wesen een dach om te lachen, dat het Aerdrich (ghelijck als geseyt is) in de lucht
 soude hanghen: waer door hy hem niet comt te verghelijcken met de meynunge van
 Epicurus de wicke sepe / datter van d'ander zijde der Werelt anders niet en was
 dan een Clavis, ende een onopdrickelichen afgront. Het schijnt eenighe ghelijckentse
 hebben met het gene S. Hieronymus seyt / daer hy is schijpende op d'W. stel toe den
 Epheken / niet dese woorden: De naturijckelike Philofoch (seyt hy) passeert niet zyn
 beschijncheit de hooghte van den Hemel / ende in de diepten des Aerdrich ende af-
 gront dinc hy een onmetelijckelike ledicheit. Daer wort van Procerus verhaelt (ho-
 welck selve niet ghesien hebbe) dat hy verstaende is op het Boeck van Genetis
 d'opine van Aristoteles (behanghende te ghedaente ende omdooopen des Hemels) re-
 gen op de heylige Schijffure te slyden. Doch dat de vooghtbe Autsheuren die ghelijck
 he dingen inwenen ende segghen / en hebben wy ons niet te verwonderen / want het
 gewenscht is sijn / sy haer soo seer niet groefften te hebben in de Consten ende bewo-
 dinghe der Philofofie / trachtende naer andere Studien van meerder wijsheite
 Het gene mer te verwonderen is is dat wesenbe S. Augustijn so wintende in alle
 naturijckelike Consten ende zijnde in de Astronomie ende Physica soo erbaren is niet
 teghenstaende alcos twijfslachtich geweest sonder hem te resoluieren of den Hemel
 d'Aerdrich van alle canten omringende was / ofte niet. Al dat waech ich daer niet
 aen bederende is / ghelijck als een groote schotel die daer boven over comt. Op
 selve plaerse daer hy dit verhalende is / gheeft oock te verstaen / ende seyt het daerlijc-
 ken wpt dat daer gheen bewijs as en is van alleenich giffinghe om te bevestigen dat
 den Hemel van een ronde figure is. Alwaer / als oock op ander plaatsen / wort het
 vooreen twijfslachtich dach ghehouden / dat haer de Hemelen omgacpen. Alder
 sal hier in niemant achterhalen noch de gewijde Doctoren der Kercke twijfelen
 soo die in eenighe puncten der Philofofie ende naturijckelike Consten ende andere gebo-
 len hebben / dan het wel meest door goede Philofofie neglige ionien ende geayp-
 beert is: want alle hare frideringhe was alleenich om den Scheyper te hinnen te
 dienen ende te pbeiden waer inne sy groote waerheiden hadden. Ende bewijse dat
 ghelijckeliken hier in geluploperre ende besch waren / (welcke ons noodichste is)
 so en ist niet veel in de frideringhe ende heuasse der Scheyper / niet altoos volco-
 melijckelike ghetese te hebben. Wel meer zyn door seker te bruyden / de Schreyper
 en vele Philofofen van den tyden die k. nisse en wetenichap vercregen hebben
 de van twouen ende opromante oeder Scheyper ende van de rouwen ende omdoo-
 pen der Hemelen dat die arme ongeluckelike Mensch niet gerouwen en zyn tot hier
 uisse der gener die alle selve gheschapen ende ghenaeche heeft: ende zyn hem alle
 maal verontelende in dese machels ende verken van soo groote wonderichhe-
 sonder zens hare ghedachten te verheffen / om te ondecken den oppersten Autshe
 ghelijck als sulck de Goede hite wy: hier genoerch verclarende is segghende of sy
 schoon den Scheyper ende hoere van alles ghelijck hebben en hebben hem niet ghe-
 bint noch gheert alsoo sy elckelike waren / bevelte wesen niet haer d'ond-
 welckeliken van den Apostel soo geresegghen verwoeten ende aengestighe woe-
 ten.

6. & 13. in

Genes.

Romil. 12.

ad Pop.

Theodoret.

Theophrast.

in cap. 8. ad

Hebr.

Lactant.

lib. 3. de vine

Instit. cap.

24.

Hierom. in

Epist. ad E.

phil. lib. 2.

Cap. 2.

Sextus Seno-

phil. lib. 1. Bi-

blos. artic. 4.

3.

August. lib.

2. d. Genes.

ad Lit. ca. 9.

August. in

Psal. 135.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

24.

Het 2. Capittel. Dat den Hemel van alle canten ront, ende in haer leuen omloopende is.

Mer comende op onsen propooste. soo en is aen't ge-
ne dat Anthele. ende d'andere Peripatetici, ghelyckelijcken niet die
stancien gheboeden / geen twyffel aen / van dat den Hemel gant ront
sycken van een ronde figuer soude wesen / doende haer mocht niet
ofte omloop int ronde / welcke eygentijck so waarachtich is dat wy't
met onsen ooghen aensien: Jae wy die hier in De: moonen / sien't
brei oogenlijckelijck / door d'erbarentheyt / van het ons dooz cange
reden a'te Philosophische bewysinghe der toont soude moghen werden. Ende om te
weten of den Hemel gant schielijken ront / ende het Aerdtijck van alle canten om-
vanghen is / sonder daer twyffel aen te stellen / soo ist alleen ghenoech t'acuseponwen
van dese Hemispheres nae de plaetse ende Gheuewe des hemels die t' Aerdtijck om-
vangt / welcke van d'Onderen wort gesien gheueest is: ende is oock genoech ghe-
sien ende g' enotiert te hebben by de de Polen daer den Hemel als op een spit op om
bapende is te wete. vden Polus Arcticus ofte van t' Noorden / welcke die van Europa
sien: ende dese andere Antarcticus ofte van t' Supbin / daer d' Augustijn aen twyffel-
die wy a' hier in Peru (de Linea ghepassiert wesen) met der Noordijsterte betwisse-
len. Epnolijck is ghenoech ghebaen te hebben meer dan t'stelich graden van t'
Noorden nae het Supbin te weten deertich van d'eene / ende by en: wantich van
d'ander zijde der Linea: achter-laten de dooz dese reyse t'ghetuyg geuise van andere
die op veel meer hooghten gebaen ende groemen zijn bynaest op de t'stelich graden
nae t' Supbin. Wie soude segghen dat het Schip V. l. l. (weerbich voos sterker een
wijger ghedachtenisse) niet gheuomen heeft de victorie. ende getuyghert van de
ronduicheyt der Werdele: Als oock niet nader van die so pde leduicheyt ende omme-
belijcke Chaos die d'ander Philosophen onder t' Aerdtijck sieden / want heeft de Wer-
relt omgheueken omloopende die onnietelijcke grootte der Oceanen. Wie en sal't niet
schijnen niet dese daet bewesen te hebben / dat alle de grootte van t' Aerdtijck (hoe
groot dat men die oock afbrekt) de Doeten van een Medische onder wozzen zijn / de
wyle datse die gemeten hebben: Waer aen sonder twyffel vighende is / den hemel
van een ronde ende perfecte figuer te wesen / zijnde t' Aerdtijck niet het Water om-
vanghende / maect en alsoo een Globus ofte ronden vloot / hebbende haren oorspronck
uyt de twee Elementen die hare palen niet de ronde ende grootte bestemt hebben:
welck men genoech proberen ende vertoonen can dooz Philosophische ende Astro-
nomische redenen / ende achterlat ende de subtylijcke u die en ghenemelijcken alle-
geert / van dat men het volmaecte Michaeim (welck den hemel is) de perfecte Fi-
guere besoot te gheben welcke sonder twyffel de ronde is. Wiet int volghet het dat
die omloopende d'eroetughe niet gelijck noch gheschiedich can wesen zijnde op som-
nige plaecten ober dwars haer trapende gelike als het nootdrift vertijst / bewijst
dat de Son swaren ende Sterren niet eben gelijck noch eenigh ronden loopen
alwaer dit achter gelaten soo burcht my dat de Waeren allen ghien ghenoech kan be-
staen in dese laste als een ghetrouwe ghetughe in den Hemel / oernubds dat is haer
can allenlyck verdoichtert ende Eclips worden / ten tyden dat de ronduicheyt van t'
Aerdtijck ex diametro tusken haer ende de Son in den wegh rouw / ende also de pas-
sage van de stralen der Sonne belettende is: welck voozwaer niet en soude moghen
gheschieden soo t' Aerdtijck niet en stonde int midden der Werdele / onnating zijde
van alle

Platarch. d.
planer. phil.
lib. 2. Cap. 2.

August. lib.
de Genes. ad
lit. cap. 20.

August.
Epist. 109.
ad Ianuum
us. cap. 4.

ban alle carren der Wereltlicher Firmamenten. Noewel batter niet tegenstaende gebou-
ken zijn de ghene die twijfelinghe stellen of de claricheit van de Maen / haer van t
licht der Sonne mede gebedt woord oft niet. Maer dit is al te veel ghetwijfelt / nader
maelmen anders gheen redelijche oorsaken en can vinden van de eldissen volle ende
quattieren der Maen / dan de ghemeenenschappen ende de clachtelicheit van t licht der
Sonne. Sullen van gelijken behinden (soo wy t willen insien) dat den nacht anders
geendinck en is / dan de donkerheyt / die veroorsacht woord de schaduwe van t
Aertich / om dienswille dat de Son van aen d'ander syde is passende. Soo van nu
de Son aen d'ander syde van het Aertich niet en comt / maer datse ten tyden van t
overgaen wederom seker aen de cant sienen loopende / twelche toelaten moet den
genen die seft dat de Werelt niet ront en is / dan datse gelijck een Schotel d'aenschijn
van t Aertich is bed: elche / soo moet daer nootwendich wyt volgen dat het niet en
mach maken de verscheppenheyt die wy sien aen de daghen ende nachten die op som-
nighe plaatsen der Werelt (op sponen tijde) lauck ende coyt sijn / ende op ander
treepen een wiche ende lauck / ende in eenen doer. Het ghene S. Augustijn schijft op de
Soecten van Genetick literam dat men wel mach begripen alle d'opposieten, conver-
sionen, elevationen, verboddinghe ende andere Aspecten ende disposieten der Planeten ende

August.
lib. 2. de
Cens. ad litt.
cap. 50.

Deut. 1. 4.

Sterren om daer hy te verslaen datse haer verroeren / staende den selven Hemel sul-
sonder ombragen is wy lichtelijck genoegh te verslaen / gelijck als het oock sal wesen
door een regelijck: ooylof hebbe ende te versieren het gene ons woort oogen comt. Want
soo wy hy ghelijcknisse stellen / dat elche Sterre ende Planete een Lichtaen op sijn
selven is / woerde van een Enghel ghevoert ende voort gebragen in sulcher voegen
als hy Habacuc in Babilonen voerde. Die sal soo bānd wesen / dat hy niet en soude
sien dat alle die verscheppenheyt (die daer van spreken ende Sterren blijckende is)
niet en comt te puerder en / door de differentie der verroetinge: Ende dat de gene die se
verroerende is / haer dat willen is gheeft. Nochtans soo en gheeft de goede reden geen
plaetse dat de sparte ende Gheueste (alwaer men versiert de Sterren te gaen of te
blygen) mach laten te wesen Elementis gewijs ende verderslijck dewijle dat het him
verderit ende asseijpt als sijn door passeren / want en passeren woort seker door gheen
ledicheit. Ende soo de Geweste daer haer de Sterren ende Planeten in modern / de
corruptie onderwoyen is / soo moet het door ghelwis sijn / dat sy 'self de wpt de natu-
re oock sijn: Ende volghet consequentlijcken / datse moeten veranderen ende op te
eynde vergaen: Want natuerlijcker wyse / soo en can t'ingehouden niet duertiger we-
sen als t'inhoutsel. Soo men dan seft dat de Wereltliche Lichtaen verderslijck sijn /
(twelche niet over een comt met t'ghene dat de Schriftuere inde Psalmen verclacht)
Al waert seft die datse Gode woort altoos gemaect heeft / soo en accordeert het oock
niet wel met d'opdomantie ende onderhouwinghe van desen Orbe ofte Werelt: segget
om dese wy arheit te verestigen moech meer / van dat de seif de Hemelen de ghene sijn /
die haer verroeren / ende dat de Sterren haer daer in ombragen / mogen wy allegeren
met het ghe: sichte: Want wy sien ooghenlijcklijcken dat haer niet alleenlijcken de
Sterren verroeren / maer oock plaetien ende gheheele Gewesten des Hemels: Sien
en spreke niet alleen van de blinkende ende licht-schijnende plaetsen / gelijck als daer
is de ghene die men noemt Via lactea in onse gemeene Tale / den weegh naar S. Jacobs
gheliet / van oock noch van veel andere meer / wil dit segghen by andere donckere
ende swarte plaetsen die aen den Hemel sijn: Want men siet daer in der waerheyt
dinghen in als vlacken die seer merckelijck sijn / de welcke ick na mijn ontfouden (in
Europa wesen) noot aen den Hemel ghe: sien hebbe / ende alhier in dese ander He-
auspelt: hebbe seer bescheppelijcken aengemerkt. Dese vlacken sijn van colere ende
gheboente

Epist. 1. 4.

ghebo-
waer
ghebo-
bert
nen t
ken o
be co
Dijl
dicke
in t e
de wy
d'oo
be da
niet
riet
sluyt
wang
dat

Ter
dact
op e
ken
ten
Wel
hy p
onk
best
no r
het
der
mel
sijn
ghen
dact
ghen
dact
nyst

gheboente

ghedaente/ghelyck als het deel der gheleijfde Maen/ghede berre andere ten in de selve
 fwaertigheyt ende fchad. Twe ghelyck gaen altoos dicht aen de felde Sterren / In een
 ghedaente ende grootte/ghelyck als wy't met clare ende oogenfchynighe onderficht
 heyt ghelien ende gheioeteert hebben. 't fal miffchien sommighe een nieu danc fchyn
 nen te wefen/endeullen moghen vraghen/waer van foodainge generatie van Danc
 ken aen den Hemel pcederen moge: 'twelcke ick boog't eerste toe noch toe niet hebbe
 de comen begripen/van alleentghien te dencken/bat (ghelyck als de Vafchen, foo de
 Philofophen fegghe) fideht comende is / dat het op eenighe plaeten van den He mel
 dieht ende diehter is/ende daerom meer licht in haer derwaer/hebbende oock al op
 in't contrarie/andere fect dan ende doofchynighe plaeten: ende doof dien dat de felfe
 de nuyder licht ontfanghen/fo fchijnt het op p'aeten fwaert te wefen. Dat dit felfe de
 d'oofsalte is/of niet/en hebbe geen fclerheyt van om te bevelighen niet tegenfaen
 de batter in der daet de felfe Dancken aen den Hemel zj: v (ghelien datse fonder bef
 mindinghe met het felfe de Compas / als de Sterren ver oeren) is een fclere expe
 riente/ende is dieht wils willens op gelet: Waer wyt men van alle dat ghefept is/ om
 flupen mach/dat de Hemelen/sonder twiffel/t Merckgh van alle canten in haer om
 vanghende zjn/haer met eenen gheftadighen loop daer condfou moberende/ fonder
 dat het noodich is/ fideht meer in quefte te fteilen.

Het 3. Capittel. Dat de heylige Schrift ons te verftaen gheeft, het
 Aetdrick wy't midden van der Werelt te wefen.

Alft dat Procopius Gafeus, ende andere van fijn op
 fide/ fijn laten dancken dat het tegen de heylighe Schijfwaere ftehende
 is. t Merckgh in't midden van de Werelt te fteilen/ende den Hemel boog
 gheheel ront te houden/fo en ift boogwaer nochtans geen fclere die daer
 teghens ftegt/maer is eer fect ghelyckfomich/ met het gene dat ons den
 Cext van de Schijfwaere leert: Want achter-ghelaten van dat de fclere Schijfwaere
 dieht de fclere maniere van fpreken/van de rondicheyt der Werelt ghebrachte ende
 op een ander plaetfe aetwijende is / dat alle het ghene dat lclerhaelghien is/ van den
 Hemel onnuyt/ende als met fyn rondicheyt omvanghen te wefen: foo en can men
 ten minften dat van Ecclefiaftas niet laten claerghien te verftaen/ daer fyn albus fept:
 De Son rijft op/ende gaet onder/ende heert weder op fyn plaetfe/ende van daer ront
 fyn weder op te ftaen/lopende nae den Oudach / ende alfo: weder nae t Oudach
 onlopende alle dinghen: alfo fwaert de Gheest condfon/ende heert weder op fyn
 beftebende plaetfe. Op defe paffage foo fept de Paraphrafte ende inptegginge van
 no Neocellaneffe, of Nizanzon albus: De Son hebbende tgehele Aetdrick ge
 ronnen/heert weder/ghelyck van een onloop / tot fyn beftebende plaetfe ende befcler
 Het ghene dat hier van Salomone ghefept/ende van Gregoor berclaert wyte / en conft
 vercler niet beftaen / foo men eenige plaeten van't Merckgh hadde/ die van den He
 mel niet omvanghen waren. Het fclere wyte oock alfo berftaen van S. Hieronymo,
 fclerheyt op d' Epiftel tot den Ephelien op defe maniere: De meefte bevelighen
 ghentpaulighen/ comende met Ecclefiaftas oer een / dat den Hemel ront is/ doende
 daren onloop in't ront/ghelyck als een cloot: 'twelck een fcler danc is/ de wyle dat
 gderighe rontde figure te hebben mach/woerde/fooghe/ noch diepte / ghelien
 dat het van alle wegen eben ghelyck ende effen is/ etc. Nu foo en is van't nae t lcler
 nymus feggen/ tgene d' andere van den Hemel houden/datse ront is: niet tegen de
 Schijfwaere

Hier 13.
 Sap. 2. 7.
 11. 18.
 Pfal. 9. 17.
 23. 39. 37.
 Job. 37.
 Ecclef. 1.

Hieron. in
 cap. 3. ad
 Eph.

Historie Naturael van West-Indien.

Cap. 3.

Schijffuere/maer comter eer siet mede: o'er een: want al-hoe-wel dat hien S. Basilius ende S. Ambrosius (die he. n. gemeenlycken in de Boeken gheue: in Hexameron, boeken) in dit punt een weynich twyffelachtich houden/soo binghen in sy den nochtans in t'ynne meest in t' toegeuen van de onder: opt der Alderl. adel is waer: dat S. Ambrosius niet wel ober een en comt: niet de bysie Substantie die Articoles den Veruel toe-eggeut. Van de plaecten des Herdtgheyl ende van syn vastigheyt is een dine om sien hoe frap/ende niet wat een aerdygh: niet dat de Schijffuere daer van verhaelt/om ons verwondert te maken/ende niet wonder lust te geuen van de onpeijdelijche macht ende Wyf heyt des Scheppers: Want niet een: ber: soo verhaelt ons God: dat hy is gheueest den genen die gheiet he: siet de Column in die t' Herdt sich op-houde/wans te verstaen gheueide (gelijck oft S. Ambrosius ter eerst verclaert) dat het onnuefelyche he gh: wient des gant: chen Herdt-bodens ge iust meert ende op gehouwen woijt/ doog de haanden des Goddelijchen crach: s: dat de Schijffuere op deser waerere gebuyche/ te noemen Columnen des Herin: is: ende van t' Herdtgheyl: en syn doogwaer: niet gheijck als d' andere van Aduen: die de Doeten versiert hebben/ maer andere epyghen boogt/gecomen opt het eendunge woogt Godes: twelcke niet spae deucht de hemelen ende Aerde onderhoudeude is. Maer noch soo seyt de selue Goddelijche Schijffuere seer fran op een ander plaecte/om ons te beduyden/dat het Herdtgheyl vast-ende t'ynne vastigheyt met het Element van t' Water omhanghen is: Dat God het Herdtgheyl gestelt heeft op den Wateren. Ende op een ander: Dat hy de conde: opt des Aerde bodens op den Zeeen ghefondert heeft: alhoe wel dat S. Augustijn niet gheboogen tot/ dat men dese passagie/als een sententie des ghelooft/aem: enen sal van dat het Herdtgheyl ende t' Water (in t' midden der Werlt) een Globus: maken/ sochende alsof de hoogeyde woogden des Plahins enen anderen sin ofte upeleggunghe te geuen. Doch het enwoudich gheboelen is sonder twyffel: tghene dat ghe: opt is: dat is: ons te verstaen gheueide niet vanboen te weten andere fondamenten noeg steun: is van t' Herdtgheyl te versieren van t' Water: twelcke alhoe wel dat het soo licht: en dach ende ber: anderlijck is) van den oppersten Constaer alsof verogbine: et is: dat het in hien des se onnuefelyche Machin des Herdtgheyl ophoudeude ende b: slupte: ende is: waerom geseyt woijt het Herdtgheyl gefondert ende opgehouden te wesen op de Wateren ende de Zee: zij de waerachtich: dat het Herdtgheyl eet onder Water/ alsoe daer: boeten op syn plaecte heeft: want nae onse inbedanghe ende gedachte in t' tghene dat aen d' andere zyde des Herdt-bodens (twelcke wy heruoden) gehonden woijt/ laten wy ons booglaen onder den Aerde boden te wesen. Alsof inagueren wy van gheijckel: de Zee ende Wateren die t' Kant aen d' ander syde omringen van onboren/ ende t' Kant daer boen op te comen: Doch de waerheyt is: dat het gheue dat epyghelie onder t' a: s: altoos het gheue dat alder: meest te wude: weghen der Werlt staet: Maer de Zee passuere spieckit nae onse maniere ende gebuyche van dencken ende sycken. Hem: it soude mogen bragen/ Delwijle dat het Herdtgheyl op de Wateren gelijck als de Schijffuere seyt) syn vastig: ene hiet: waer op syn van de selue Wateren rustende/ ofte wat steunel: inden die hebben: Ende soo t' Herdtgheyl ende de Wateren een conde Gode: s: maker/ waer naech haer van a: de dese verlijckelijche Machin op onderhoude: Dit selue woijt ons op een ander plaecte van de heplige Schijffuere boden/ geueide ooy: sacche tot merder verwondert: aghe van de macht des Scheppers/ segghende: Den Aquil: ofte t' Noorden seijt waer opt op de ledicheyt/ en heeft het Herdtgheyl op niet ghehanghe: n. Heeft het iherlijchen heerlijchen verclaert: Want t' seijghen booglaen: dat de Machin nae ofte t' uwerheyt: des Herdtgheyl ende t' Water op niet hanghende is/ te weten/ als men hem inbede die t' t' indden van de lucht te staen: gelijck als in effect

Byssio.
Eromul. r.
Hexame.
prope. sine
Ambros.
lib. 1.
Hexame.
cap. 6.

Iob. 9. & 26
Hier. 1.
Plal. 13. 23.

Augustijn.
Plal. 135.

Iob. 26.

effect
van d
ben d
smer
enid
Dier
die g
basili
wil f
niet e
waer
te w
foude
ge. h
en i
hang
noch
hadd
goot
geen
is de
gepa
siet:
weert
dene
sne
sen d
den
dat k
u w
ken
niet.
toog
scho
nien
bpy
Dall
later
ende
niet.
so st
erft
Wag
heer
niet
de k

effect staet. Dese twee bighept daer hen de Menschen se seer van verwonderen/wort
 van Godt noch meer verheft/verhogende den seluen Job: Wie heeft den Aijn gescheu-
 ren van de sluytinge der Aijn reit? Segt my dat soo ghij't ghebodht heeft. Ofte in wat
 sinet ende matee zijn de fondamenten versterkt? Enpdelghele / op dat men vol-
 epnde te bet slaen den treyn van die wonderbaerlijck machiel der Werelt/soo seyt der
 Woofse: t Davids (een groot verhefter ende singer der wercken Gods) in een Psalm/
 die hy op des in ypopoost gemaeche heeft. albus: Ghij die het Kerdrich op synen
 basistich geфонdbet hebt sonder tot eenighe tijde te wandelen ofte om te sloepen. Hy
 wil seggen dat d' oorsake van dat het Kerdrich (geset) zijnde in't midden der Aijn/
 niet en valt noch wagghele: is om dies wille dat het seker fundamenten heeft van syn
 natuerlyche vastighept/die hem gegeven zijn van d' alder onste der hepper/op dat het
 hem in syn seluen ma. h. ophouden sonder enighe andere steun ofte stutten van doe-
 te wesen. Alstet soo beduyct hem dan het Menschelyche vernuft soekende andere
 fundamenten van't Kerdrich/welc behoort synen ende is van te willen meten te ver-
 ge. helen Geda's wercken niet de wercken der Menschen al/soo dat ter mit te wesen
 en is (al in schoon dat het hem noch soo beelact schijnen dese Maasmen de lucht te
 hangen) datse vallen ofte onstopen sal. Met reben so boechee (boogwaer) Davids
 noch hy: nae dat hy van de wonder wercken God s'geco: enpleet ende geso:ghen
 hadde / seggde: De Heere sal hem in syn wercken verheuen. Ende daer na: d' hoe
 groot dat ich zijn in wercken Heere/het schijnt wel/dasse alle samen up't u wetenschap
 gecomen zijn. Boogwaer/soo ich in syn wercken Heere/het schijnt wel/dasse alle samen up't u wetenschap
 geberde dat van die se reysen / dat ich de groote Gelfe der Oerachtich Heere
 gepasseert hebbe/naende na dese contrere (van so vrenden Landen) toe/hebbe mi ge-
 siet't aenschouwenende bemercken: de groote oghende by midsept van dese Geda's
 wercken en conde niet laten te gh:boeie: een up't nemende verheuging se niet over
 denkinge van d' alder onste Woofsept ende gro:thet der Scheyppre: die in dese
 spne wercken so beelactich. ende zijn: so dat myn comparatie van dien a'le Walce-
 sen der Coningen ende die siechelyche vonden/en dermechtich en ban gheener wees-
 den dan hen te wesen. Dese bewijs is my in gedachten ende in den mont gecomen
 dat van den Psalm daer hy seyt: Groet uenaken hebt ghij my Heere/gegeven mit
 u wercken ende ich en sal niet naclaten up te verheuen in't aenschouwen der wer-
 ken uwer handen. Boogwaer de wercken van Geda's want wercken hebben in en weet
 niet hoe een foodanigegratie ende waerhept door de heyn elghe verhoghenthept/
 dat al ist schoon: dat men die eens antecmael/ende verterpen comte sien: gheuen al-
 toos een meue oorsake van verheuging: recht t contrarie van de wercke der Men-
 schen. Want al ist sake dat de selue gemacht zijn niet veel conle ende subtylhept/soo
 men daer een gewoonthept afheest die te besien/so en oeghten se niet. Ja men trughtet
 hynest een misshagen ofte walgtinghe af: gelich als daer zijn/schoone Lust/hoven/
 Walcepien/Heerliche Tempels/Wurgen van upnemende g:lichten ende subtyl-
 ende maers/laeste hebben alle de u eerdychept die mogelijchen se te bedencken/so ist
 niet tegenstaende een seker ende gewisse sake dat se uoe de sie die twee ofte by maers/
 so sal men qualycheit oogen daer uoe de recht op mogen na toe slaen/dan si en haer
 terston trecken: en ander dinghen te beschuyden/als byr:licht van't eerste schouel.
 Waer so ghij de Zee niet ofte u ooghen slaet op een hooch steenroste ofte Schippe/ die
 hem op een zijnde nuare bevoor:ende is: ofte het D:le waameer: niet syn ergen
 natuerlyche groenighere ende Bloemen bekeet is: ofte de stroomen van een loopen-
 de Riviere/die sonde te seken te, heup de steenrosten een: slaet / als verhoogen in syn

Fsal. 38.

Fsal. 103.

Fsal. 103.

Fsal. 91.

arbechtlinge: En eynelicken/eenige andere werltien der natuere/boog meer maels dat men sie niet/so verdoofbaeken is altoos een uien/so bjeuchde en vernemelijchheit/sonder tegesichte eenichsins te versabighe/so dat hier sonder twyffel seghyt te wesen/also een overvloedigh ende magnusich banchet der Goddelijcher wijsheide daer sijn stil-staughen ide (sonder opt moede te werden) onser aemmerchinghe is wepende ende wermakende.

Het 4. Capittel. Antwoort op het ghene dat uyt de Schriftuere gheallegeert wert, teghens de rondicheyt des Hemels.

Mer keerende tot de Hemelsche Figure/so en weet ick niet met wat auctoriteyt der Schriftuere men heeft mogen by brenghen/ die niet ront te wesen/ende sijn verroeringe in't ront te doen: want van dat S. Paulo den Hemel een Tabernakel ofte Tente noemt met Godt (ende niet den Mensch) gestelt heeft/so en sullen wy daer uyt niet verstaen/het Kerstige eens deels (als met een verhemelt bedect te wesen/ende also staende blyfsc) sonder verroeren gelijc als seghyt, dat van sonninge verstaen wort. Den Apostel handelt een ghelijchenis van't Tabernakel der ouder Wet/ op welcke propoost hy seide dat het Tabernakel der nieuwer Wet van genaden den Hemel is/ alwaer den oppersten Priestester Iesus Christus boog enmaect doot sijn Bloet ingegaen is: En hier uyt wil sy segghen dat daer so veel nooddeels is/ van't nieuwe Tabernakel tot het oude/ alser is van't verstaen tusschen den Auctor van't nieuwe (welcke is Godt) en den werckman van't oude/ welcke een mensche was: alsoe wel waer is/ dat het oude Tabernakel oec boog Gods wijsheyt geordonneert is geweest/ zynde sijn Meester Besceel daer van onbeweten. En is oec niet noodich/ in de ghelijchenisse eenighe parabelen ofte allegorien te soeken/ die in alle/ en niet alle dingen (daer men dien toe neemt) dienlich sijn: gelijc als den Godsalte Chrysostomus dat op een ander propoost wonder wel te pas brenghet. Ander auctoriteyt sie S. Augustijn by brenghen/ welcke van etliche geallegeert wert/ om te prebieren dat de Werelt niet ront en is seggende: De Hemel streck hem uyt/ alsoe als het/ waer uyt sy nemen/ dat sy niet ront/ dan plat hebbe op is. Daer siet op altoos ons den selven heylighen Doctoor seer lichtelicken en wel/ dat men ons in dese woorden bonden Psalm niet te verstaen en geest de Figure des Hemels/ dan hoe lichtelicken dat Godt een so grooten Hemel gemaect heeft/ also en waer oec God niet te onnogenlijcker een so onmeteliche overdeels des Hemels daer ober te trecken/ gelijc als oec sonde mogen wesen een gebouwen Wel t'ontbouwen. Ofte heeft misken gesocht/ om te kennen te geben Gods groote Majesteit en Heerlijcheit/ het welcke den Hemel/ so groot ende sefsoon/ dienende is/ gelijc als ontfleden in't belc een verhemelt ofte Tente/ dan welken ten dienst ront: Welcke van een Poser seer aerlich verclaert wert/ daer hy t'noemende is/ het Pabillon des claren Hemels. Het ander van Elias/ daer hy seyt: Den Hemel is mynen Stoel/ ende d' Aerde dient mi als een Schabel boog mijn Doeten. So alsoe herre als wy in de dwallinge der Antropomorphien waren/ de werltich God/ naer sijn Godheyt lichamelijche leden toefschreven/ so mocht het ons waer te doen/ om te verclaren hoe het mogeliche soude wesen/ het Kerstich een Schabel boog Gods Doeten te sijn/ staende in't midden der Werelt/ de wijle dat sy alle de Werelt verballende is/ want moeste als dan doeten van alle zijden/ ende rontom in belc hoofde hebben staen een dinc om lachen ende mede te spotten is. So is het van gemocht te wesen/ dat wy inde heylighe Schriftuere niet en sullen volgen de letter/ de welcke doordemact den Geest die t'leiden gheest gelijc als ons van S. Paulus gheleert woode.

Exod. 36.

Chrysost.
20. rap.Psalm 103.
August. 2.
de Ge. effi
ad lutt. cap. 9

Ezai. 66.

grijpen
alhier
een/pl
blanche
aan de
Stier
Cro oft
ten wy
lijckijde
ben / k
de hoe
maers
gebyng
bertoc
han de
achtig
alwaer
hier de
terre
comt
wijl b
lijck b
beste
balou
men
der al
Zupt
De p
hebt
af ghe
laric
wy b

Het 5. Capittel. Van't Schepfel ende ghedaente des Hemels der
nieuwe Werelt.

De dat de ghedaente ende vmaerckfel van desen Heme-
l die aen de Tuynghede staet is / woijt in Europa van desen gebaechte
want men in de oude beschibenten niet sekerlyc daer van lesen en / hoe
wel datse bescreuen een Hemel aen de syde der Werelt te wesen: doch
wat maerckfel ende ghedaente de selue heeft / en hebben sy niet conuen-
gegrinpen daer dat sy veel handelende zijn van een groote en c. schoone Sterre die wy
alhier sien / van hen Canop. geheeten. De gene die van nieuw na dese contreye
ren / plaatsen wonderlijche dinge van desen Hemel te seghen te weten / dat sy seer clare
blinckende is / zijnde van veel ende seer groote Sterren. In effect / de dingen die verre
van der hant zijn / worden altoos grooter gemaecht als sy zijn: Ich en sie alhier geen
Sterren die de Zasunn ende de Daghen te hoven gaen. Te wel waer / dat de Cru-
sero ofte Crups Sterre van hier / schoon ende van een reetich ghesicht is. Crulero hie-
ten wy hier merckelijche Sterren / gheset in goeder proportie ende orde van ghe-
lijckheyt die onder haer een sojme van een Crups maken. Wouderstandighe geloou-
den / dat dese Crulero de Zupder Woor is / om daerwille dat sy de Zee-Lieden alhier
de hoogte daer van sien nemen / gelijc als men albaer de Nooit-Sterre plach te doen /
maer sy bebiygen hen daer in. De rebenen waerom dat de Zee-lieden de selue alhier
gebruyken is / om dat men aen dese zijde gheen vaste Sterre en heeft / die den Woor
vertoonende is / ghelijc als albaer de Nooitsterre doet. Hierom is / datse de hooghte
van de sterre te weten / de hoer van den Crulero / nemt de welcke van de rechte waer-
achtighe ende vaste Woor / rechtich graben verscheppen is / ghelijc als de Nooitsterre
albaer maer drie graben / ofte wat meer / van de Woor af staet / doo / hier welcke men al-
hier de hoogten qualijcher nemen can: Want de wooscepe Sterre / ofte hoer der Cru-
sero / moet recht overeynt staen / i welcke alleen op een sekten stont des nachts te pas
comt / zijnde op diverse tijden van't Jaer op verscheppen wren ende comt een lange
wijl van't Jaer / vande geheele nacht niet recht over eynt te staen / i welc een moep-
lich dink is / om de hooghte te peilen: Ende daerom / soo en woijt daer oock van de
beste Sterren niet veel op den Crulero / grast / maer bescheynen hen met den Astro-
labio de Donte nemen / om de hooghte daer sy op zijn / i onder soeken / waer time ghe-
meijelijchen de Doyngesen d' ander te hoven gaen / als de gene die de Navigate ver-
der / als enige ander Dotten ter Werelt / cirkelende zijn. Alden heeft oock aen dese
Tuynghede andere Sterren die met de Nooit-Sterre eenighe ghelijcknisse hebben.
De plaetse die men noemt Via lactea, strecht aen dese zijde seer verde ende clare blin-
kende / ende men siet daer die wonderlijche swarte blaken in daer hier booren mentie
af ghevaerke is. Andere bysonderheden moghen van anderen met meerder partieu
I anteypt ende songhen verlaert worden / is ons doo / dese maer ghescreven / twepnich dat
wy daer van verjaelt hebben.

plimbo. 2.
Cap. 22.

Het 6. Capittel. Hoe dat de Werelt aen beyde zijden der Polen,
Landen in Zee heeft.

De is niet wepnich gedaen / de wijsse wy een uptront
ste ghy waeracht hebben / van dat wy alhier van ghelijchen eenen Hemel
hebben / die ons / als die van Europa, Asia ende Africa / overbeheende is /
niet aen aenwaerchingen behelpen wy ons alreints / want hier dat son-
nighe / oft i nescfendel van die van herwaerts over / niet sichten ende
wenscheiv

toenschen na Spaguen verlanghen te zijn / sonder datse het anders weten te sjenken /
 dan van haer Lant. Op verwonder en sien / ja toonden die welis te gens ons verhoort /
 in te denken dat het ons vergeten is / ende dat wy wepnich weet van onse gheve-
 ne Daberg lant makere De welcke van ons beauidwoogt mogden dat onse begheerten
 ende verlanghen ons niet quellende is / weder nae Spaguen te keeren / om die wel-
 le dat wy beviden den Demeel ons soo nae in Peru te wesen / als in Spaguen: Adver-
 om te verijst verjaelt wert van S. Hieronymo. schijpverde aen Paulnam. daer hy sejt :
 De Dooze des Demeels is soo nae Bretagnien. als Ierusalem. maer naedmael dat den
 Demeel de Werelt van alle canten int midden beruypende is / soo moet men verstaen /
 dat daer int moet volghen van alle canten der Werelt / Lant te wesen. Want Foo t
 waer is / dat de twee Elementen van Water ende Lant / een Globus ofte ronden Clood
 maken ghelijc als de meesten ende besten der Ouderen naert betwys van Plutarcho
 ghehoelt ende met sekere argumenten bewisen hebben / soo soude men moghen den-
 ken / dat de Zee de gantche contreye van onder den Pool Antartico / ofte van t Zuy-
 den / in sulcher voeghen beslaende is / dat die t Lande aen de selve zijde gantche gheen
 plaetse en geeft : ghelijc als t seijde van S. Augustijn wijsfijghen geacquiert wert
 teghen de ghene die d'Antipodes stellen. Op en acquerieren niet sejt hy / dat / al hoe
 wel men geloof ofte betwijfel de Werelt van een ronden Figure / ghelijc als een Clood
 te wesen / soo en is het daerom terfontd niet schier / dat het Lant van d'ander zijde des
 Werelt ontdeckt ende boven water is. S. Augustijn sejt. sonder twijffel hier siet wel in
 dooch soo en volghet oock daer int niet / dat het seijde int contrarie bewisen woort te we-
 den van datter gheen Lande hy de Pool Antartico ontdeckt souden wesen / t welcke
 de perentie ende erbaretheit ons al voog oogen gheselt heeft alsoo te zijn / ende dat
 ene dat in effect daer heeft. Want al ist schoon dat het meestendeel der Werelt t wel-
 ke onder de booghs. Pool balt / met Zee besleggen is : soo en ist nochtans daerom al te
 samen gheen Zee / maer heeft oock Lant : In voeghen dat het Lant ende t Water op
 allen plaetse der Werelt onder een vermenight ende ontfanghen is / gebede den an-
 deren in ende uptcomste : t welcke boogswaer een blich van grooter verwonderingel
 als oock streckende is tot grootmakinge der werken des opperlen Schoppers. Nu
 soo toeten wy van int de heplighe Schijft / hoe dat int beginfel der Werelt de Wate-
 ren op een plaetse by een vergaderd waren / zijnde t Atrich daer dooz ontdeckt / van
 ghelichen / soo leert ons de selve heplighe Schijftuere / dat dese by een vergaderinghe
 der Watren ghenaemt woegde de Zee : Ende bewijle datter deel zijn / soo moet het
 nootwendich volghen dat men deel Zee heeft. Ende men en heeft niet alleenighen
 dese verhefberijpelt van Zee in de Middellantse Zee / noemde d'ene van Euxi-
 no. d'ander van Calpio. de derde Entheo ofte Roode Zee de vierde van Perdu. d'ander
 van Italien. ende veel meer andere alsoo. Daer van ghelijchen den boogspeden groot-
 ste Ocean. (die men in de heplighe Schijft een afgront plach te noemen / al hoe wel
 die in der waerheit een is) is oock niet teghenstaende in veel verhefberijpelt ende
 matueren verbeelt / als in respect van die Lant van Peru. ende geheel America. is d'ene
 die men sijet de Nooper / ende d'ander de Ruyber Zee : Ende in Oost-Indien d'ene
 die de Zee van Indien ende d'ander van China. t welcke ich alsoo gewaer den gewo-
 den int ghene licht ghebaren / als oock van anderen verstaen hebbe / ende dat hem de
 Zee intminner naer t Lant boven de buofen Mylen verheft / ende hoe verre dat
 oock den selven Ocean soude moghen strecken / soo en passerte boven de boogspeden
 bilsantie niet. Wy seggen en is niet / dat men niet meer als buofen Mylen de Zee
 Ocean bebaren ran t welcke een groote heuselinghe soude wesen : Want wy werten
 dat de Portugzerse Schepen die nael is soo verre ende meer varen / ende dat men
 daer is

Plutarch.

Lib. 3. de

glacis Phil.

de so. Cap. 9.

S. 11.

August. lib.

26. de Civi-

tat. Cap. 9.

Aug. 1.

daer en
 by onse
 ich seg
 so balt
 schijft
 t een
 teinde
 epride
 nareny
 de van
 ban t
 West-
 lander
 ende b
 lovent
 tot hen
 op son
 van t
 den v
 lande
 te ma
 dese b
 waer
 mon g
 schep
 beert
 gheen
 hen v
 moet
 misse
 ofte d
 te we
 stek
 d'ene
 Chius
 waer
 toe. i
 baer l
 der P
 Mag
 de de
 swae
 te sie
 noch
 neu
 ghel
 soo t
 heeft

daer en b'oben de ghelece Werelt ter Zee int comde mach omseplen/ gheleek als lop'e
 by onsen tijden geuen hebben/sonder datter aen te twijffelen is: Maer het ghene dat
 ich segge ende betrefliche is/ dat van het ghene tot noch toe ontdeckt is/ geenich Land
 so vast Land/ ofte Eplanden/ te weten/ op een rechte streck ofse cours b'oben de boog
 segheden buysen misjen van den anderen verscheydenlepe/ ende dat men also tusschen
 e' een ende t' ander Land minnmerre merder spate van Zee en h're/ het selde me-
 rende ter plaetsen daer t' Land alderwaest aen den anderen gheleghen is: Want van t'
 epide van Europa ende Africa, met haeren Cullen, soo en liggen d' Eplanden van Ca-
 narien als oock die van Açores, ofte Vlaernsche Eplanden met die van Cabo verde, en-
 de d' andere van de Contrepe niet meer dan drie ofte vier hondert mijlen ten hoogsten
 van t' vaste Land verscheyden: Denende van de selde Eplanden of/ sinen cours nae
 West- Tiden toe/ so heeft men nauwelichen neghen hondert mijlen tot by d' E-
 planden die men noemt Dominica, Virgines, ofte Maechen/ Beas, dat is Godtsalighe/
 ende d' anderen de welcke streckende zijn op een rye tot de gene die men heet de Bar-
 lovento, dat is vante Loefwaert/ welcke zijn Cuba, Española, ende Bortiquen, van hier
 tot het vaste Land toe/ heeft men schiers twee hondert ofte drie hondert mijlen/ ende
 op sommighe plaetsen beel inlander. Het vaste Land streck en ouerputlich d'ant heen/
 van t' Land van Florida af tot het Land der Paragones, ende van d' ander zijde by Zu-
 piden/ de Straet van Magallanes af/ tot de Cabo de Mendosino, loopt een upe der maten
 lanch streckende Land/ naer niet te hiet: Ende daert allijst in Peru op sijn h'eeste is/
 te weten/ ter plaetsen daer aen Brasiliën grenst/ heeft het ontrent buysen mijlen. In
 dese boogsepe Z upder Zee/ hoe wel dat men daer Westwaert aen ghien epind af en
 meet/ soo en ist nochtans niet lanch gheleden/ dat men d' Eplanden die se van Salo-
 mon ghenoeit hebben/ ontdeckt heeft/ die beel ende siet groot zijn/ ende segghen bes-
 cheyden van Peru ontrent acht hondert mijlen. Ende om dieswille dat men geobser-
 veert ende alsoo beboonden heeft/ dat alwaer beel ende groote Eplanden liggjen/ men
 ghenenighen niet verre van daer vast Landt vint. Soo spinder beel/ ende ich niet
 her van optide/ datter by d' Eplanden van Salomon een gewelich groot vast Lande
 moet liggjen/ welck aen de West zijde tegens onse America obercomt: Ende t' noerh
 misjen wel moghlich wesen / dat het streckende is/ Zupiden aen/ nae de Straet
 ofte Enghte van Magallanes toe. Het Land van ruen Guinea verstaet men vast Landt
 te wesen/ ende woet van sommighe gheleerden/ dieht by d' Eplanden van Salomon ge-
 stit/ alsoo dat het niet den reden seer ober en comt / datter noch een groot beel der
 Werelt rontchen staet/ bevelige dat onstieden van ghelijchen dese Z upder Zee nae
 China ende Philippinas toefseleude zijn/ ende en segghen niet, dat se int gints baren/ te
 weten van hier derwaerts/ lanch her wegh wasseren / als van Spaguen nae dese Inden
 toe. Maer ter plaetsen daer d' ene Oceanische Zee met d' andere aen een comen / ende
 haer vermenghende zijn/ ich meyne de Z upder met de Noorder Zee / in de contrepe
 der Polus Arctichus, is ghenoech beuent / te weten/ boog de vermernde Straet van
 Magallanes, ghelegen op hooghte van 51. graden. Ende by soo verre als d' ander zij-
 de der Werelt in de Contrepe der Polus Arctichus, ofte van by Noorden/ de boogsepe
 stree Z een van ghelijchen continuaren / ende in een loopen/ soo ist boogwaert een groo-
 te streck/ welcke van desen ondersocht/ naer van sijn wand/ nae sijn wetenschap/ tot
 noch toe onderbonden is/ alernijche dat boog gisinghe/ ende ich en weet wat reche-
 nen van sommighe beesticht woet/ datter aen de Noorderzijde een Straet moet wesen/
 ghelijchewijgh die van Magallanes. Nu om te comen toe onse hooggenomen lincitie/
 soo ist ghenoech boog dese reys/ boog seker te weten/ dat men aen dese Z upderzijde Landt
 heeft/ se en Land soo groot als gheheel Europa, Asia ende Africa te samen / ende dat

Wese den
 mengende
 nide by een
 conitit des
 Oceanische
 Zee/ hebben
 op van ghe-
 licht onder-
 onden/ Po-
 lus Arctichus,
 ofte aen de
 Noorderzijde
 boog/ bestraet
 van Nadau-
 wen, ghelijck
 als ich het
 seke lincitue
 he onderwep

ghene so ons onderwijzen / bevesticht / ofte te niet ghebaen. By dit / siet men claerlijck
 hier hoe dat de redelijcke Ziele alle lichamelijcke nature te boven gaet / ghelijck als
 de cracht ende ewigheijde denckt der waerheyt / in de opperste plaetse des hemels /
 sonder omdraen te soude. Ende men siet het ghelijck / ghelijck alst hem ghenoech ver-
 toont ende verclaret is / dat dat so wel gepureert licht / van dat opperste en eerste licht
 beclaret is. Ende dat dit niet en weer / ofte hier aen twijffel moogen wy met rechte
 wel segghen / dat hy niet en weer / ofte twijfel / dat hy een identich is. In boeghen
 dat so wy onse gedachten byaghen / wat haer dancet van de rondheyt der Werelt
 en sullen ons boogwaert niet anders segghen / dan het ghene dat so Lachant boog-
 gen selben te weten / dat so den hemel ront is / soo sullen de son ende sterren alle
 ondergaen / moeten ballen. Ende alsoe nae den middach opstighen / moeten elken
 men ende dat d'aerde in de lucht hangende is / en de dat de lieden die aen d'ander zijde
 der Werelt woonen / niet de hoofden neerwaerts / ende voeten opwaerts moeten
 gaen / ende dat den regen aldaer niet en valt van boven neerwaerts / maer daer eer
 van onder opwaerts sijgt / ende merre ander te dus danighe waens hangen dinghen / de
 wicke alleen te verbaen tot lachen verwerken soude. Maer soo men de cracht der
 reden berachiet / so sal men van alle dese ydel scheldere werp much werck maken / ende
 en sullen d' onbeclange niet meer luyfsteren als van een oude docttrine antwoogende /
 dat het een groot bedroch is / de ghehele Werelt in onse ghedachten te willen conne-
 ren / ghelijck als een kluyt / van t' wicke t' neerste aertrich te sondermen / ende t' bo-
 kerste dach den hemel is / ende sullen oock segghen / dat so ghelijck als in de Crea-
 tueren het hooft altoos het bovenste / ende t' opperste vant ghebeert is / hoe wel dat
 supli alle Creaturen t' hooft niet op een maniere en hebben / want d' ene hebben
 t' hooft opwaerts als de menschen / andere over duers als t' d' eijckelike int midden
 als de dyuinen / ende dierghelijcken. Alsoe so van ghelijcken den hemel / t' sp waer
 dat het soude moogen weien altoos boven / ende t' aertrich noch min noot / merre be-
 neden. Want wien de waerheit / dat onse ghedachten aen den tijt ende plaetse ghe-
 hecht zijn / so comt het / dat het van den seluen tijt ende plaetse niet over al gemerct
 wert / dan alst in bysonder geperculeert ende oerdracht wert. Hier opt ist dat so wan-
 mer wy de selbe opheffen om t' acti mercken / ofte eenighe dinghen / oerdrachten / die
 den tijt ende bekende plaetse exerceren ende te behou gaen / so ballen se t' sonder
 der. Ende so sy van de redenen niet weder ogheschen / ende staende gesonden wer-
 den / so en comen se niet een doghenblich oer eynt bijden. Alsoe sien wy oock / dat
 onse gedachten / wanneer men handeleude is / in de Scheyninghe der Werelt / altoos
 loopen / tijt socke / de boog des Werelts Scheyninghe. Ende om de Werelt te bou-
 wen / so opbouwen oock plaetse / sonder te hoefden wagen ofte ystromste te binden /
 dat men de Werelt op een ander maniere maken moecht / wesen de waerheit / (so
 ons boog reden ghelijck bercoont wert) geen tijt boog de bercooringhe te wesen /
 want in maer den selben tijt is / noech dat t' en was ganssch ge plaetse boog de selbe
 de wicke alle ghewesten in hem besuete is. Weron dit argument / dat men
 teghens de plaetse des Aertrich ghewonen opt de maniere van onse ghedachten
 ofte onbeclange / maken is / van den excellenten Philosophen Aristotels wel clare
 de lichteliken volbaen wy / seggende niet grooter waerheit / dat de selbe plaetse
 toe midden ende beneden der Werelt staen / ende hoe een dinc merre int midden
 comt / hoe dat het niet beneden is. Wicke antwoort alleghende Lachant Firmi-
 nis / sonder te weberlegghen is het niet ewighe ander reden boog / (soe de seggen)
 de / dat hy hem niet en mach verontbedighen om sulc te waken den / door de haer
 ide hy doet t' tot ander dinghen.

Aristot. de
 celo. cap. 3.

Het 8. Capittel. Van d'opinie die S. Augustijn hadde, om d' Antipodes te erkennen.

August. lib.
Categoriarum,
cap. 10
Item. 2.

Eer anders waren de reden die S. Augustijn ghemoeder hebben om d' Antipodes t' ontkennen / ghelijck als een soo diep sin uighen beruut betaeude : Want de reden booyen verpact / van dat d' Antipodes souden verkeret gaen / worden van den selven heylighen Doctoer wederleert in sin Boeck der Predikaten : Wonderen (sepe hij) bebesighen / dat het kertrijck op alle plaatsen omleegh / ende den Hemel om huogen is / soo moeten dan / naer uytwijgen van t' selve d' Antipodes ghelijck men sepe tegen ons aen gaen / hebbende singhelijck den Hemel boven t' hooft. Nu d' ewighe dan dat S. Augustijn dit also verstaet naer reden van goeder Philosophie / waer reden mogh en dan wesen / die een soo Cleerder dan ghemoeder hebben / van een contrarte opinde te wesen / die welcke scherpe den sin gheuest is / die hij gheuomen heeft wylt het uuerste der heyligher Theologie, naer welker uytwijsen ons van de heylighe Schryftuere gheleert wert / alle Menschen der Werelt van eenen eersten Mensch (die was Adam) hare afsonste hebben. Hier woog dan / schijnt een ongeloofich danc / ende een rechte beuelsinghe te wesen / te segghen / dat de Lieden in de nieuwe Werelt hebben moghen passeren / oberwaende die onepetelike diepten der Oceanischer Zee. Ende doogwaer / so ons de tastelijcke ende ondersocht eerbarentheyt (van dat wij in anken tijden ghesien hebben) niet en versterke / men soude t' selve / tot desen sunderigen dach toe / noch boog een onsehere sake houden. Ende al hoe wel wij meten / de selve reden niet en sluyten om waerachtich te zijn / so tijst ons nochtans genoegh te doert / om daer op t' antwoogen / wi wil segghen om te verclaren op wat maniere / ende daer waer wegh t' Menschelijcke gheslachte alhier gheuomen mach wesen / ofte hoe ende waer ober datse gecomen zijn / om dit Kant van Gribien te behooren : Maer om dat wij t' selue hier nae met redenen sulden verhalen / so laet ons nu besien wat dat van den heylighen Doctoer in dese materie (in de Boeken van de Stadt Gods) gediutert wert / welch alomt sijnde is : Het gene dat van sommighe gearguert wort / dat t' Antipodes zijn / (dat zijn Lieden die van d' ander zijde der Werelt woonen / alwaer de Son oprijst ten tijden datse by ons onder gaet) ende dat de hoet sluyden de selven recht in t' contrarte van d' onse aencomen / (dat en is gheen dinc om te ghelooen / de wijshe dat si t' niet en bevesighen met ondersochte redenen / van alleendich met een Philosophie bewijs / die si hier van maken / waer mede si bebesighen (dat wesen de aertelijck int midden der Werelt) zijnde van alle canten euen naer van den Hemel omhuogen) ghewisselijcken de benodeste placste te wesen / het ghene dat aldermoeijelich van d' Werelt is. Dochter daer nae noch by segghende : De heylighe Beschiet en bebesighet gheen sing / welker waerheyt / van de gheschleedenen die daer in verhaelt worden / gheenoch vertoonende is / hoe volcomelijcken de Propheten der so connebevinghen gheueende zijn / ende is een beuelsinghe / te segghen / dat van dese zijde der Werelt Lieden gheuomen souden moghen wesen in d' ander nieuwe Werelt / passerende die onmetelijcke Zee van Ocean, want anders niet moghe en is alwaer Menschen te zijn waerachtich wesen / dat alle Menschen dan dien eersten Mensch aencomen. Daer dat dit uytwijende is / so en is alle deswaerheyt van S. Augustijn anders niet geweest / dan die onmetelijcke groote der Zee Ocean. Van de selue uytwijende was oock

ib. 10. cap.
Lgo.

hang oop
stende
en te n
behaeg
de Men
toe epg
ban Gub
Doet
als d' on
te. Mo
dat d' o
by de 2
graphe
gehele
daer t'
bangh
ten nu
nae om
Cesare
schijnt
deze nu
wasfen
de ghe
der 11
den niet
en mo
een sle
de hest
niet de
doelen
ne goe

He

Tsooy
stou
ren 23
wesen
baer 3
wische
t' ghe

voeg ook S. Gregorius Nazianzenus aenmerende (als een onwifelijck ding) dat pas-
sende de Straet ofte Engite van Gibraltar, onmogelijcken was/ de Zee doorghe
aen te moghen passeren/ in een haarsen Episcopen/ seyt hy op dese propheet albus: Het
behoert my ster wel/ het gene van Pindaro geseyt wort dat booghe Cales de Zee/ doorg-
he is/ vlijden onbaerbaer is. Ende int Gebedt der overledenen/ welck hy S. Basilio
toe eeghenende/ seyt ten selven eynde/ dat het niemant toegelaten was/ de Straet
van Gibraltar t'Zeewaerts aen te passeren. Ende al hoe wel dat men dat van den
Poet Pindaro doog een speech-woort neemt/ daer hy seyt/ dat het soo wel den wijzen
als d'onwijzen verboden is/ t'onderstaen wat booghe de Straet ofte Engite gelegen
is. Doch den oorspronck van dit speech-woort gheeft ghenoech te verstaen/ hoe vast
dat d'Ouderen in de selve opinie ghegrondet waren. Van ghelijcken/ soo bint men
by de Boeken der Poeten ende Historij- Schrijvers/ als oock onder d'oude Cosmo-
graphen/ dat het eynde ende laetste terryjn des Aertbodem in Cales van Spaguen
gestelt wort/ ende aldaer weeden de Columnen van Hercule opghericht/ zijnde al-
daer t'besluit der wyterste palen van t'Roemische Keijser- Rijk/ aldaer schijdet men
van ghelijcken d'eynden der Werelt/ t'welcke niet alleen van de Iependiche gheschey-
ten/ maer oock van de Gheschiede op de selve maniere vermits wort/ daer voeghende
nae onse Cales: Gelyck als daer gheseyt wort/ dat het Eicht ofte Pilaer van Augusto
Caesare vercondit sit ende wytghetopen is/ op dat men alle de Werelt souden laten ber-
schijben. Ende van t'kinder de groote/ die syn Rijkhe verbygde tot die eynden
des Aertbodem. Ende op een ander plaetse wort gheseyt/ het Evangelium aen-
waesen te wesen/ ghelycke over de gantsche Werelt uyten ghelien: Want doog
de ghewoonlike stijl/ soo noemt de Schryfuer de gantsche Werelt/ het meesten deel
der Werelt/ dat boen teryjden outert ende beheit was. Want d'Ouderen en meyn-
den niet/ dat men d'ander Zee van Oost-Indien/ noch dese van West-Indien/ be-
re mochte/ waerom sy int generael over een quame. Hieromme ist dat van Plinio (als
een slecht ende seker ding) ghescreuen wort/ dat de Zee/ die t'Landt aenijben/ ons
de hest van t'woonbaer Landt benemende zyn: Want men en can (seyt hy) van hier
niet der waerts passeren/ mochte van daer alhier comen. Dit selve waren oock ghe-
boerende Tullius, Macrobius/ ende Pomponius Mela, ende was eyndeliken het geme-
ne goetbunden der oute Schijbenten.

Luc. 2.

1. Mach. 11.
Coloss. 2.

Plinius.
lib. 1. cap. 3.

Het 9. Capittel. Van de opinie die Aristoteles hadde, beroerende
de nieuwe Werelcken welcke d'oorsake was/ die hem bedroog om sulcke t'onckennē.

Bchalven de voorszeyde/ soo wasser oock noch een an-
der reden/ waerom dat d'Ouders ghemoevert waren/ te ghelooen on-
mogelijck te wesen/ de liden van daer in de nieuwe Werelt te passe-
ren/ seggende/ dat behalven die overgrootheyt der Ocean, so was de hit-
te van de Regioen ofte Gheslachte die men noemt Torrida, ofte verhynt)
soo wyt der maten/ dat se de liden te Water noch te Lande niet en ghedoochde (hoe
stout die oock mochten wesen) van den eenen Pool tot den anderen te moghen passe-
ren: Want de selve Philosophen/ van de welcke gassimeret wert/ de Werelt roet te
wesen/ ghelijck sy in effect is/ ende dat men onder beyde de Polen der Werelt woon-
baer Landt heeft. Oudheden niet teghenstaende dat de middelste Regioen ofte Ghe-
slachte van t'Menspelijche gheslachte niet behoort en mochte worden/ te weten/
te gheue dat tusschen de twee Tropicoen begrepen wert/ t'welcke bande by

Zonn' ofte Regheenen is daer de Cosmographen ende Astronomiens de Werelt met af-
 deelen. De rede die sy gabe dat dese Zwaertende onwoonbaer was/was dat de groote
 herte der Sonne die daer altoos so dicht by/ boven overgaet de geheele Regioenen
 schiepde ende verleugende was/ makende t' selve volghens onghewijsbaer/ ende ghe-
 breckelijcken van water ende weyden. Van dese optre scheen oock te wesen Aristote-
 les/ al hoe wel dat hy een soe grooten Philosoph was/ met tegenstaende bedroogd
 hem selven in dese saecke/ tot welcke verstant het goet wesen sal/ te verghalen/ in wat
 sake hy met niet syn dikwils wel geproceert/ ende maect inne dat hy gedwaelt heeft
 in dan disputerende den Philosoph van den Aeg-ge, ofte Zuyder Windt/ om/ of op
 verstaen sullen/ den selven niet den stand der woort te romen/ ofte van den anderen
 Pool contrarie het drooghen af/ schijft op de e in andere seggende: De rede niet om/
 dat de Latitudo ofte breedde van het Aertrijck bewoont woort/ hebben de sy kintem/
 Voel alle dit woonbaer Land en mach niet aen een continueren/ om die wille dat
 het middelste deel niet getemperet en is: Want het voorsecker is/ dat het in syn Lon-
 gitudo ofte lenghte/ van Oost ende West/ gheen overvloedighe hitte noch coude en
 heeft/maer wel in syn Latitudo ofte breedde/ t'welcke is van den Pool tot de Linea
 Equinocti. Len op dese manere soude men sonder twyffel t' geheele Aertrijck op syn leng-
 te ront soume moghen gaen/ soo t' op somwinge plaatsen van de groote der Zee niet
 belet ende afgesneden woort. Dooywaer/ soo en is het tot hier tot/ int ghene dat
 Aristoteles syt/ niet meer te verespoken: Ende heeft groote reden/ dat het Land op
 syn lenghte/ dat is van Oost ende West/ ghelijckert ende ghetempechter sietende is/
 tot het leven ende ontfoudinge der Menschen/ dan t' op syn Latitudo ofte breedde/ van
 Zuyden ende Noorden doet. Dit is alsoe niet alleenlijcken dooy de reden die Aristote-
 les verjaekt/ van dat men daer altoos een ghelijcke ghetempertheit des Weens had
 Oost ende West heeft want is in ghelijcker distantie van de coude op het Noorden/
 ende de hitte van den Widdach/maer oock dooy een ander reden: Want repense op
 de seughte/ heeft men altoos de dagen ende nachten in een consequentie/ t'welcke gaet
 de op de Latitudo ofte breedde/ niet wesen en can: Want men moet nootwendich in de
 Regioen van den Pool comen/ daer men d' eene helfst haert Jaer/ te weten ses Maer-
 den/ altoos nacht heeft/ t'welcke een groot ongert ofte belet dooy t' menscheijche le-
 ven is. Den selven Philosoph passet noch verder/ verghende de Geographen/ die in
 sinen tijt d' Eplanden uptuyperen met dese woorden: Het ghene selc ghesep hebbe/
 mach men betemden op de repen van oter Land/ ende op de nabigatiende by men re-
 See dooy: Want daer is een groot verschil van de seughte tot syn breedde/ ende de
 spate die men heeft van Hercules Columnen af/ t'welcke is Gibraltar tot Oost-Indi-
 en toe/ verdoert/ ofte is in proportie/ verghellende meer dan vijft op drie/ in de spate
 die men heeft van Ethiopie tot het Lae ofte Meer van Merus en in t' eerste pale van
 Scythia. Dit selve woort beuonden by de rekeninge der dach-repen ende nabigatiende
 soo veel als men tot noch toe niet d' erbaretheit heeft conuen te verstaen conuenende
 wy hebben notitie van de bewoonde Torrida, tot soo verre dat men niet meer bewoon-
 de woort/ t'welcke men in desen drie Antreken besten mach houden: Want in
 spuen niet niet meer ontdeckt en was/ als d' eerste Ethiopie, welcke palende is int Ara-
 be ende Africa, Van de ander Ethiope interior ofte binneste/ en wist men in sinen
 tijt niet of noch daer en was gheen notitie van dat over-groote Land/ t'welcke
 daer men nu de Landen van Papia- Jan heeft/ ende noch veel nader van alle t' an-
 der Land t'welcke gheligen is onder den Equinocti/ sterckende tot oter den Torridum
 Cap. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Aristot. 2.
 Meteor. cap. 2.

Tartarien
 breedte
 t'welcke
 van Ebu-
 ne/ van
 Dersien
 Nils/ is
 soo breed
 naer upt
 baer te v
 heide van
 Dooybi/
 pferen
 soo is bel
 stope-
 men he
 tentons
 baer/ doo
 ferende
 ghedeelt
 seert ien
 aen een
 In dat l
 Om dat
 de selve/
 woonde
 ghen th
 van hier
 Widen
 het Ant
 Zuyden
 verban
 gebied
 waer sy
 hiet ien
 he/ hoe
 delijcke
 sy sien l
 stocles/
 Zuyt-
 de groo
 seer coy
 men ac
 breedte
 Oost ei
 do soo/
 Het an
 gantst

Tartarien

Tartarien men sonder twiſſel (ſoo men t'Ant count te meten) ſo grooten ſpate ende
 breedde heeft/ als de lenghte ende ſpate die daer is van Giba tar tot Oſt-Indien toe.
 'Tis een ſlecht dink/ dat d'Ouderen d'm oopſpronck van den Nilus, ende d'upercſte
 van Ethiopie onbekent g'w'eſt is. Waerom Lucanus de turtel/ſeyt van Iulio Caeſa-
 re (van te willen ondoerſoeken het begijnel der Nilus) berispende iſe gghende in ſyn
 Deſen: Wat hebt ghy ſtontpnu te ſtellen/ om t'ondoerſoeken den oopſpronck des
 Nilus? Ende ſp'kende den ſelven Doet tot de woosſepde Ny/ ſeyt: Want u oopſpron-
 ſoo verhoogt is/ dat het de gehele Werelt onbekent is/ waer ghy van dat zyt. Maer
 naer uytwijſen der heyliger Schryf- ſoo can men wel verſtaen het ſelfde Ant woon-
 baer te weſen/ want anders en ſoude de Wyſſheet Saphanas niet geſeyt hebben/ ſyde
 heide van de beroepinghe des ſelven volcke tot het Evangelium ſeggheinde van ginder:
 Dooghy de elubieren van E. hiopen ſullen inp van de kinderen van mijn verſtropde/
 preſenten gebracht worden: want alſoo noemt hy d' Apoffelen. Maer als gheſeyt is/
 ſoo is behoogheden datmen iſde den Philoſoph ten beken houdt/ omdat hy de Wi-
 ſſeſcheyders ende Coſinographen van ſinen tyt gheloof gaf. Aet ons nu crand-
 neren het ghene datter volghet: Het eene deel der Werelt/ ſeyt hy/ te weten het Sep-
 tententrional/ ghediepen naert Noorden/ dooghy de ghetenwerde Zona, dat is onwoon-
 baer/ doog die over-groote coude. Het ander deel/ twelch leyt naer den Middag/ paſ-
 ſerende over den Tropicum is oock onwoonbaer/ doog d' overdaaghe lute: Maer de
 ghebeden der Werelt/ welke ſtreckende zyn aen d'eene zyde als men Indien ghepaſ-
 ſeyt is. Ende aen d'ander zyde is paſſerende de Columnen van Mercedis is ſeker niet
 aen een te comen/ om die wiſſe dat haer ſulck doog de groote Zee Ocean biest wert.
 In d' laetſte heeft hy groot ghelyckende boeghter dan terſton noch hy/ ſeggheinde:
 Om dat het noodwendich moet volghen/ dat het Ant/ aen d'ander pde der Werelt/
 de ſelbe proportie/ met haen Polo Antarcheo/ moet hebben/ ghelyck als deſe onſe
 woonde ghebede/ met den hare/ dat is de Nooght-Pool/ heeft. Daer en is gantſch
 gheen twiſſel aen/ dan dat het niet d'ander Werelt in alles moet moedere/ als deſe
 van hier in alle d'ander dinghen/ namelicken in i' hercomen ende opdominantie der
 Winden. Ende naer andere reden/ die in deſe materie niet te pas en comen/ beſlyft
 het Antwoelc alut/ ſeggheinde: Wy moeten willens bekenne/ vdat den Abrego ofte
 Zuyden Wind/ de ghene is/ die up de Regioen ofte Gheueſte die hein van de ſutte
 verdrant/ blaſende in/ welker Regioen doog de na-bp'hept der Sonne/ onbeſien ende
 ghebedich van Water ende Wyden is. Dit is d'opine van Antiochus Ende boog/
 waer ſo en can de Menſeijghe giffinge nau welcken pet meer comen te beſlimen.
 Myer upe iſt/ dat ick die w'cs/ als ick het Chriſtelicken overdencke/ come te aemere-
 ke/ hoec waer ende boog dat de Philoſophy der Wyſen ten beien tyden/ x' de Gods-
 belichydingen is: Tac dat min/ en weten/ om'tyts en de Wereltſche dingen/ (daer
 ſp'hen laten d'urken ſoo dapper in begheben te weſen/ geen uprom te te geven. An-
 tiochus ghebeden is/ ghelyck als hy oock beveſicht/ dat het Ant/ twelche na deſe
 Zuyt-Pool woonbaer is/ nae ſp'lenchte/ datt is van Oſt ende Weſt/ uytmenen-
 de/ groot is/ ghende in ſyn breedde/ (dat is van den Zuyder-Pool na den Equinoctial toe)
 ſeer cort. Dit ſelbe ſtegt ſoo ſeer tegens de waerheyt/ dat hy naeſt alle de habitatie die
 men aen deſe ſpde van den Polus Antarchus heeft/ ſtreckende is nae de Latitud ofte
 breedde/ te weten van den Pool nae de Linea toe/ zynde op de Longitudo/ (dat is van
 Oſt en Weſt) ſoo werpich/ dat de Latitudo alhier in deſe nieuwe Werelt de Longitudo
 ſoo weſt te hogen gaf/ als hy ſeyt/ twelchul van tot dyre/ ende noch meer te weſen.
 Het ander/ van dat hy beveſicht de middelſte Regioen/ die men noemt Tornado Zona
 gantſch onwoonbaer te weſen/ doog die overdaaghe lute/ o' n' ooyſte van de na-bp-
 heyt der

Lucanus
 1. Phaiſ.

Saphan. 7.

heyt der Sonne / zijnde daerom gheheelijghen van Water ende Weyden / is altemaal in t'contrarie : Want het meesten deel van dese nieuwe Werelt is seer abundant van Menschen ende Ghebieten. Ende dese conteepe van tusschen de twee Tropicos, geleghen in de selve Torrida Zona) is een Regioen abundant ende overvloedighe van Weyden ende Wateren / als eenighe conteepe der gantscher Werelt / zijnde tusschen deel van die een seer getemperet en bequaem Lant. Waer by men sien mach / dat God noch in dese natuerlijche dinghen, de wijsheyt van desen tydt om niet ende ghemackel heeft. Beslypende hier mede dan, dat de Torrida Zona woensbaer is, ende in grooter menschte bewoont woyt / hoe wel dat het selve bā d'Oudere booz onmogelijc gelouwen was. Maer d'ander Zona ofte Regioen, welcke streckende is tusschen de Torrida nae de Supder-Pool toe (hoe wel de selve booz syn ghelegghentheyt bequaem genoegh is voort sinen gheleijch leuen) woyt niet tegenstaende weynich bewoont : Want men liuet qualijchen van eenich ander quarter / dan van t'Coninckrijck van Chyle, ende een stuck-weeghs tot by Cabo de Bona Esperanza zijnde de reste van de Zee Ocean beslaghen / hoe wel datter veel van opinie zijn. Ende ich bekenne van gelijchen niet verre van haer goetduncken te wesen / datter veel meer Lants t'ontdecken staet / dan daer ontdeckt is / ende dat het Lant ghelegghen teghen t'Lant van Chyle ober / vast Lant moet wesen / ende hem streckende is Supderwaerts aen / tot booyh by den Crekel van Capricorno, twelcke (so het aldaer leyt) sonder twyffel een Lant van excellentie conbitie wesen moet / booz dien dat het ghelegghen is in t' mudden van de twee opnemende Zonas ofte Regioenen, op de selve ghelegghentheyt ende gheslanten / als het beste van Europa. Ende soo veel als sulck belanghende is / heeft Aristoteles een goet ende oprecht ghevoelen van gheleijch : maer tracterende van t'egene dat tot noch toe ontdeckt ende in die contreen ghebonden woyt, is het seer weynich Lants / naer dat het ontdeckt der Torrida Zona seer veel ende dapper bewoont is.

Het 10 Capittel. Dat Plinius ende d'Ouderen oock het selfde van Aristoteles ghevoelende waren.

Plin. lib. 2.
asp. 26.

De meeninghe van Aristoteles heeft Plinius gantscheijken gebolcht / der welcken aldus seyt : De qualiteyt van de middelste Zona ofte Regioen der Werelt / booz welcken de Son continuelijchen passert / is als van een vter dat nae by is ontschen / gantsch verbrandt ende gheleijch als roocheide. By dese middelste zijn ander twee Regioenen ofte Gewesten aen weder zijden de welcke (om dat se comen te ballen tusschen de hitte van dese, ende d'onderd'agelijcke koude van d'ander) twee extremen ofte uytnemende / so zijne ghetemperet ende moghen onder den anderen gheen gemeenschap hebben / booz d'overvloedighe hitte des Hemels. Dit selve was oock d'opinie van d'ander Ouderen / twelcke van den Poet seer aerdtich in sy Deertse gheleebert woyt segghende :

Virg. in Georgicus.

Den Hemel heel, wordt omgordt met vijf Banden
Van dees, heeft d'een, stadich des Sons verbranden,
En door den brande, d'Aerde ros van colour.

Des
docht
genac
men b
hester
in An
sende
seer
de Reg
hadde
den da
Nieuw
der
Don
Don
sp de
booz
seijou
uolde
die no
boog
den in
deslot
stant
wel se
derke
tich
bequa
pen.
Zona
soo sal

Den selven Doet noch op een ander plaetse :

Verneemt of oock yemant ten plaetsen woont,
Daer 't Aerdtrijck haer, op het breedste vertoont,
Twelcke de Son sengt in 't middenste van vieren .

7. *Reyde*Ende van een ander Doet wort het selve noch claer.
der gheseyt:

Des Aerdtrijckx zijn, des Hemels in ghetal
Banden ghelijck, onder welcke van vijven
De middelste is door de hitte over al
Niet woonbaer.

Ovid. 1.
Metam.

Dese ghemeyne opinde bande Ouderen was gegronbet in een reden de welcke Ieru
borie seker ende onbewijghelc te wesen / saghen dat hoe men naerdr den Midbach
genackten / hoe dat den Regioen heeter was . Twee die alsoo waerachtich is : Want
men beuint dooz de selve reden in een Provincie van Italien / het Landt van Apulen
heeter te wesen dan Tokana . Ende om de selve oorsaecke / soo heeft men in Spagiden
in Andalusen meer hitte als in Islavien : zijnde dit selve soo wel beschijden de dat we
sende de differentie noch gheen volcomen acht graden / hout men het een Landt booz
seer heet / ende d' ander booz seer cout . Hier int nannen se niet goeder consequentie dat
de Regioen die den Midbach soo seer ghenackende was / ende de Son boven 't'hoofst
hadde / nootwendich een upr der maten ende eenwighe hitte moesse gheboelen / besal
den dat / soo vernackten se oock noch / dat alle de differentien van 't Jaer / als van de
Aerte / Sonnet / Herst ende Winter / proceeden inde zyn van 't genalisen ofte af-wycken
der Sonne . En t' eerst nemende / dat se die noch soo verre van den Tropice (dat de
Son des Somers op- te-omt) verseyden waren des Somers / booz't ghenalisen der
Sonne een onbedragheijelic hitte gheboelende / maer laten haer reckeren / dat soo
se de Son soo nae by hem / ende boven 't'hoofst hadden / ende dat noch 't'gheheele Jaer
booz dat de hitte soo onbegheijelic soude worden wesen / dat de menschen sonder twy
fel souden inden veldt wonen ende berghanden . Dit waren de reden / die d' Ouderen
moeten de middelste Zona oft Regioen booz onwoonbaer te achten : Waerom se
die nemden Torrida Zona / dat is de verbrande Zona / Regioen ofte Oghweste . Ende
boozwaer / soo ons de ervarentheit niet ooghenfchijnelijc herseker en hadde / wy sou
den noch hebben darghys al te samen gheseyt hebben / dat het een Mathematische ende
besloten reden geweest hadde : waer by wy sien moegen / hoe swach dat noch ons ber
stant is / om dese natuerlijche dingente begrijpen . Waerom soo mogen wy niet vercht
wel seggen / dat ter goeder gheschickte ons in desen tijden die twee groote wonderen ten
dele gevallen zyn te weten / debarenen van de groote See Oceanus met soo grooter luy
tichpe / ende de hemisse van dat de Menschen in den Torrida gendende zyn een seer
bequame getempertheit / twelcke dingente zyn die d' Ouderen noyt en konden begrip
pen . Van dese twee wonderen te weten / van de habitatie ende qualiteit der Torrida
Zona sullen wy niet Gods hulpe niet navolgende Boeck bebegheijelic handelen . Doe
soo sal van ghegheuen goet wesen / in dat te verclaren de maniere van der Oceanische

Zee te beharen/om dat sulck seer noodich is / om tot onse intentie (die wy in dit werck boezzenomen hebben) te comen: Maer alcx wy op dit bestek comen/so is noodich te seggen/wat dat d'Ouderen van dese nieuwe lieben/die wy Indanen noemen ghevoelt hebben.

Het 11. Capittel. Hoe datter onder de Voor-Ouderen eenige kennisse van dese nieuwe Werelt ghevonden is.

Phar. 3.
deplaciu
Philos. Cap.
11.

Beluytende t'ghene dat gheseyt is / restteert noch / dat d'Ouderen niet en gheloofden datter menschen over den Trojaco van Cancer waren/als S. Augustijn en Lactantius geboerden. En so daer men scken waren/so en wouden sy ten minsten niet geloof die tusken den Tropico te wesen: Selge als Aristoteles, Pinius, ende booz al/ den Philosopher Parmenides affmuerende dat het een en t'ander t'contrarie is/ is genoech te verscreiben wel so woyn niet te genstaende van veel liebe door ruytsoepst gebaecht/ om men van dese waerheyt die in onsen tijden so openbaer en bekent is/oor in booztgeen eenige notitie af ghehad heeft: want het seghet boozwaer een seer byent d'indich te wesen dat wesende dese nieuwe Werelt soo groot als wy met onsen Oogen sien/ dat men daer / in soo langhen boopleden tijden by d'Ouders niet af gheheten heeft/ waer booz sommighe by aboutueren ghesocht hebben den boozpoet van desen onsen tijt in dat cas te berandueren/ d'erre ende gloze van onse Patrie te berdooncken: onderslaende te bewijzen / dat dese nieuwe Werelt by d'Ouderen bekent is gheweest. Doch men en can boozseker niet ontkennen/ hier van eenich spooz geuerst te zyn.

Hieron. super
cap. 2. ad
Ephes.

Hieronimus scrijft op d'Epistel tot den Ephesen/segghende: Met reden vraght men te verstaen wil gheben datter eenen anderen tijt is/ die dese Werelt niet aen en goet/ maer andere Werelden van t'welcke Clemens in syn Epistel aldus scrijft/ segghende: Den Ocean ende de Werelden die men over den Ocean heeft. Dus verree van S. Hieronymo. Ick en can boozwaer niet vermoeden / wat Epistel van Clemens dit wesen mach/ die S. Hieronymus alhier by brenghet: Doch en twijfelt niet al/so van S. Clemens gheschreben te wesen/ dewyle t'selue van S. Hieronymo geallegeert woyn: Zijn de daerinnen van S. Clemente verhaelt / dat men over de Zee Ocean noch een ander Werelt nae Werelden heeft: Gheschick als het in effect met de waerheyt byricht nae/ maet dat men soo uytmenende groote distantie van d'erre Werelt tot d'ander heeft: Ick wil segghen/ van dit Peru ende West Inds. tot Oost-Indien ende China. Dan ghelijcken/so verhaelt Pinius (die soo uytmenende was / om byzinde ende wonderen dinghen t'andertsoeken) in syn naturlijcke histoye dat Hannon / Capitayn der Caesar's schaptesers/ gebaren heeft van Gibraltar af/ langhs de Cuise heen/ tot aen d'uytterste grensen van Arabien/ hebbende dese sijne Navigatie by gescript nagelaten. So dat al/so is/ alst Pinius seyt/ soo volght daer beschepelicken uyt/ den seluen Hannon ghebaren te hebben/ alle het ghene dat supbigen dachhs de Portugaloysers bebarende zyn/ passerende tuernemachs de Linea Equinoctial/ welcke boozwaer een blink is/ om te verwonderen. Ende nae dat van den seluen Pinius geallegeert wort uyt Cornelio Nepote/ een seer gheacht Authour/ soo fouden de selue spatie ghebaren gheweest zyn/ van eenen anderen Eudoxus gheheten/ hoe wel eenen contrarie weeg/ want blibende den

Plin. lib. 2.
cap. 67.

Idem ibidem

seluen
Ocean
tweelck
woyn t'
gebaren
ween t'
was t'
wercht
dericht
selue t'
dat de
van d'
ren ois
we t'
ende t'
de Zee
maer t'
booz bi
daer in
lyken
Cherle
t'groo
naem l
nes/ van
twijffelt
Weste
nen/ bi
syn seg
ben die
d'Ons
Golfse
die her
teert h
beetsen

seluen

En Eudorus van de Conine der Latyres is geboren doozt stoude Meer af tot inde Oceanische Zee verbolgende also de Euse / is gecomen tot die Engte van Gionhar, timelike bandt selbe Cornelio Nepote bevesticht woort in pnie tijt geschiet te zijn. Daer woort van geijcken geschieden van geachte Aulseuren dat een Schip van Carthago, gedwoongen wesende van weer ende wint doozt de Zee Ocean ghesicht zijnt te co- men te sien ende berckemen een Landt / t welcke tot dien tijdt noyt te boopen bekent was ghewest. Ende weder ghecomen zijnde tot Carthagem met de dinghe/ver- wechte ten Carthagineser o tot een groote lust ende begeerten/ omt selbe landt tont- bercken ende te bewoonen. Dit verstaende de Senatoren ofte Magistraten/ hebben de selve Nabigatie niet een rigoreus ende swaer Edict, op lijf straf verboden/ sogghende dat de begeerlijcheijt ende lust tot de nieuwe Landen/ een afbreuck ende verballinge van haer Wadert-landt souden veroorzaken. Mer alle t welcke niet ghenoech collige- ren ofte bermercken mach/ dat men onder b' Ouderen eenighe heimisse van de nieu- we Werelt ghesicht heeft/ al hoe wel dat men int bysonder van te onse America, ende t gauriche West-Indien qualijcken eenighe verckert heeft in de Boeken der ou- de Schijl/enten binden can/doch wel van Oost-Indien: Niet alseendijcken van dees/ maer oock van ghene zijde. Welck in voogghen tijden t' uiterste kerusse was/ segghe dat men daer mentte af vint/ ende dat niet wepnich nocht t' uiter. Want en is niet het licht- lijcken ghenoech onder b' Ouderen te binden/ Malacca, t welcke sp noemden Auream Cherfonksam ende de Cabo de Comorijn, die sp hietten Promentori in Corn, als oock t' groote ende vermaerde Eplandt van Samarra, doozt die soo oude ende geelbezarde naem van Taprobana? Wat sullen wy seggen van de twee Ethuopen, van te Bragma- nes van t' groote Landt van Chyuen / Die stelt in de Boeken der Ouderen eenighen twiggel / de welcke niet wepnich van dese dinghen handelende zijn? Waer van de Westersche Inden en bevindt in Plinio niet in dese Nabigatie/ b' Eplanden van Cana- Plin lib. 6. nen/ die sp Fortunata, noemt gepaert te hebben: Waer van het yu t' paeltien (nae cap. 31. spn segghen/ Canarien ghesheeten soude hebben / ende dat/ doozt de menich/ te der wou- den die daer op waren. Dooz b' Canarien heeft men nauwelijcken eenich spooz af b' b' Ouderen (beroerenden de Nabigatie die n en heden daeghs doct ober die groote Golffe, die niet recht groot ghenaeint woort/ comen binden: Nochtans zijnde veel die sien laten duncken/ dat de Tragische Seneca van dese Westersche Inden gepophe- teert heeft/ te weten/ int ghenc dat wy in spn Tragedie Medea, in spn Anapitidiche- bercken lesende zijn/ de welcke gecreduert in Nederlandsche rijm/ aldus luyden:

Comen sal noch, nae langhe Jaren:
Een nieuwen gheluckighen tijt,
Dart' Ocean, sal breed en wijt
Buyten haer perck, strecken de baren.

Ontdeekt sullen noch groote Landen
Een nieuwe Werelt werden ghesien
Door des woeste dieps bespien
Datse nu deylt van onse stranden.

Thulz het eynd' des Werelts te zijne,
By yghelijck altoos vermaert

Seneca in
Medea act. 2.
in fine.

Sal wesen, door soo groote vaert,
Dat 't ons seer nae te ligghen schijne.

Det woort aldus van Seneca in sijn beersien ghesonghen / ende wy en moghen niet onthemen / r' sijn alsoo gantsch ende al g'passeert te wesen: Want de langhe Jaren dien sijn sepe / soomen teit van den tijt der Teyco af / sijn by de duysent vier hondert: ende wesen van die van Medea af / sijn meer dan twee duysent. Du van dat de gheede Zee Ocean den wegh gheopent heeft / die te boogen ghesloten was: ende dat men ontdeckt heeft / een groot Land merder als gantsch Europa ende Asia, ende een ander nieuwe Werelt behoovende te sien wy boog onsen oogen volghaert te wesen / sonder dat hier te eenigen t'wijffel is / e ghene dat niet reden wesen mach / is te berisken of het Seneca gheraden heeft / dan of sy ontdeckt in dese sone Doefie gevallen is. Wij ghevoelen hier van te / sijn geraden te hebben / in sulker boegen als de wijse ende doogte trayte lieden per plachten te gissen / heeft ghesien dat men al in sijnen tijt nieuwe Nabigatiën ende Vaerden t'zeewaert begonst t'atteneren: Ende sy wist oock wel als een Philosoph / dat te een ander teghen-landt Anchtoum ghehoort / van de selve ghedaente moeste wesen. Met dese grout const sy ghenoech bemerckte / dat de stoutetichheit ende adelheit der Menschen noch by eynde de Zee Ocean souden comen te passeren: Ende die passerende / andere nieuwe Landen ende Werelt ontdecken. Hoe veel te meer dat de gheschiedenissen van de Schipbaerden / van Plinio verhaelt / waer in mede de groote Zee Ocean ghepasseert wozen. Al in den tijt van Seneca een beken dinc was / dat dit t'entente van Senecas Proffessie ghebrecht is / sint ghenoech te verstaen gheben de te naer volghende beersien / alwaer nae dat sy de gheestichheit ende te beben der Ouderen / van wep' nte / onderwys / belept hadde / aldus sejt:

't Is een aet tijden de Zeebaren
Sullen willich of niet ghewelc
Doorgaenck gheven den stouten Hele,
En t'is gheneycht daer door te varen.

De diepe Zee, woest en ongrondich
Derf alre yeder Schip bestaen,
Alle reysen sijn licht ghedaen
Door den Zeeman cloeck, ende vondich.

Noch Lant en is noch Coninckrijcke
Te winnen meer, die veylich wil
Bewaren t'sijn, dat bouwe stil
Een nieuwen Burch, daer hy op wijcke,

't Is al verkeerten om gheslooten,
En op sijn plaets ghebleven niet?
Noch in de Werelt, ghebleven yet
Dat door t'versoock, niet zy onsloten.

D'Indiaen drincks uyt de ghevroren
Alein, ende Persiaen,
Om op de Elx, en Rin te baen
(Coudet dan Ys) laet horn bekoren.

Met dese soo berisete stontichheit der Menschen / comt Seneca te conjectureren of te vermoeden dat ghele sy ter zont stelt als d'uyterste daer t' op comen souden seggende nae langhe Jaren sal comen / als verhaelt is.

tract
van de
twelc
dicht by
met als
de ghen
sijn n
sijn m
ghene b
wist k
sijn be
sijn he
(die als
dien hy
baeght
S. Joan
daer hy
Peru als
t'omrin
gendoet
belaust
Met ee
boomsp
t seifde
Hed

lijst als
inde S
Eplant
Opin t
bistich
van C
geclicke

Het 12. Capittel. Wat Platonis ghevoelen was, van dese Westersche Indien.

Mer soo daer nemandt was / die meer int bysonder van dese Westersche Indien gheoert heeft / soo schijnt het / dat men Platon dese eere schuldich is / den welken in syn Timæo aldus schijnt: Indien tijden en heeft men de Goltie niet mogen bebaren / syne heide van de See Adrien die syn beginsel neemt / comende byten de Straet ofte Engte van Gibraltar / om die lantte dat de passagie des selven aenden mont van Hercules Columnen / ghelijc als men die plachte te noemen / ghesloten was / (welcke de hoofsede Straet van Gibraltar is) ende was het Eplandt dat doe ter tijdt dicht by de hoofsede Mont leyde zijnde van alskelken grootte dat het gheheel Africa met Asia daer by te boven gaet. Over dese Eplanden liec / was doe ter tijdt voer de ghene die daer wesen wilden eenen wech nae ander Eplanden / ende dan daer ghinc men aen alle het baste Lant / dat daer recht teghens over lach / omringht wesen met die oprechte See. Dit woet aldus berelt van Cato in Platon. Ende de ghene die sien laten duncken / dese verhalinge van Platon een waerachtighe lant hiet te wesen / legghense op dese maniere uyt / segghende: Dat het hoofsche groote Epland / Atlantis ghenaemt / welcke int groote Africa / ghelichelijc met Asia te boven gaet / alsoe het meeste deel der See Ocean van Ardenico (die alsiu de Spagniaerden bebaren) besaende was / ende dat die ander Eplanden dien hij seyt by die groote Epland te ligghe / gheweest syn / de gene die men heiden dachghs noemt de Barlovento / (dat is van te Loef waert) als daer is Cuba / Hispania / S. Juan de Puerto rico / Lymaca ende andere van die contrée: Ende dat het baste Lant daer by van verhaelt soude wesen het gene van onse in heiden dachghs het baste lant Peru ende America ghenaemt wort. De oprechte See dien hij seyt selve baste lant t'omringen / noemen dese Zuyder See te wesen: Ende dat die een waerachtighe See genoemt wort is / om dat in comparatie van hare onbegrijpelicke groote d'ander lantdelatijche Zee als oec de selve Atlantica als blader Zee daer by te vergelijcken syn / Met een seker ende delictet vernuft wort hier e Beschrypinghe van Platon d'oor de hoofsede antieke Auteurs verlaert ende uytgelept. Hoe waerachtich ende seker t'selfde is / sel op een ander ghescheldt worden.

Het 13. Capittel. Dat sommighe geloof hebben, hoe dat Ophiur in de heylighe Schrift, die ons Rom bedryfende is.

Der en gebreken oec geen / die hun laten duncken / daerter in de by. Schrift mentie gemaect wort van dese Westersche Indien: berste ende dat van Ophiur (welcke so seer geselebyert wort) dat ons Peru te wesen. Robertus Stephanus / ofte om beter te seggen Franciscus Varro / een die in de Hebreusche tale seer verbaert is / geset alst hem van onsen Meester die syn diepzel gheweest is / naegegeven wort / sepe in de Scholen uytlegghende het 9. Capittel van't eerste Boeken der Coninghen / het Epland genaemt la Espanola / (van Christoffel Colon eerst ghyvonden ende ontdeckt) te wesen van waer Salomon de vier hondert ende twintich / ofte vier hondert bysich talenten sijn Goudt ghebracht worden: Want soodanich is het Goudt van Cuba / welck d'onse van't Epland Espanola byenghen. Daer en gheschieden oec geen Gheleerde Auteurs / welke bevelighen dit ons Peru

In 1. Reg. cap. 9.

Ophiur

berginck. Wat mijns belangende is / houde mi hier in albertiest / met d'oude die Iosephus in de Boeken der Antiquiteyten verhaelende is / alwaer hi seyt / tselve eenighen tijt was van Oost-Indien te wesen gijnde gheschiedt boozden Ophir, Soene van Iectan, waer van hi Genesi mentie gemaect wort / welcke Probantie overbloedich van overseer Gout was : waer upt ghesproten is / dat men het Gout van Ophir ofte Ophas, so seer plaet te regheren. Ende nae dat sommige wilen segghen / so souben het Obrizo wesen / gelijck alst Ophirizo : want hebben de seben soogen van Oout / gelijck als S. Hieronimus verhaelt / so was dat van Ophir gehouwen boozt alder sijnste / gelijck als top alhier het Gout van Valuvia ofte van Caravaya telgherende zijn. De ynnighe resden die mi inroveren te verheuen / dat Ophir in Oost-Indien niet in dit West-Indien ghesleghen is / is daerom / dat de Plote van Salomon alhier noyt ghecomen const / sonder seel te passeren doorghe gantsch Oost-Indien, China, ende een ander onepndeliche spatie der Zee. Ende ten sijnst waerachtelich en daer de gheslede Werelt dwers over gheloopt souben hebben om 't Gout alhier te comen soeken. Hoe veel te meer / gijnde die soodanighen Landt / dat men daer te Landt waerts geen notitie as en conste hebben / Doch mede so fullen wi hier nae bewijzen / dat d'ouderen de conste der Maginatie (die men nu ghescheyden is) niet gheweten / noch verreegen hebben / sonder het welcke so heu soo oep lide Zee niet en mochten begheuen. Ende sijnen so men in dese daighen anders ghen sekerheyt en heeft van veruorden. Ende lichverdinghe gissinge / so en is men oock niet ghehouden meer te gheloochen / dan en ieder hem goet dunct.

Het 14. Capittel. Wat dat Tharsis ende Ophir in de Schrifuer beduydende zijn.

Soo daer gissingen ende vermoeden gelden / soo zijn de mijne / dat de Vocabelen van Ophir ende Tharsis lide heplige Schrifuerre niet altoos bestemde plaetsen beduydende zijn / dan dat de selve beduydinge onder de hebrezen ghemeynt is / gelijck als in onse ghemeyne Tale generalijcken twoozt van Indien luydende is. Want Indien is in onse willemt ende sprake soo veel te segghen / als erruge Landen die seer verre vander hand / seer rijck ende seer weert van den onsen zijn. Ende wi Spagniaerden / noemen van ghelijken / Indien de Landen van Peru, Mexico, Landt van China, Malacca, Brasilien. Ende tso van wat plaetsen datter van dese verhaelde contreren sijn comen / segghen wi sijnen van Indien te wesen : gijnde niet teghenslaende / de voorgesde Landen ende sijnken een onmeteliche distantie ende verhepdenheyt van den anderen ghelegen. Hoewel dat wi oock niet en mochten ontkennen / den naem van Indien van Oost-Indien genomen te hebben / want hi d'ouderen / (soo worden Oost-Indien gheleueert booz een Landt ober-verre vander hand gelegen : waer upt gesproten is) dat dese ander soo verhepden Landen in de eerste ontdeckinge / mede Indien gheheten worden om die wille dat het soo verhepden / als oock booz het ende der Werelt ghehouden worde : Alsoo dat men Indolanen noemende is / de ghene die op t'ende der Werelt wouwen. In ghelijcher doeghen / so dunct mi / dat Tharsis de meeste repen in de heplige Schrif / gheen bestemde ofte uytgesonderde plaats te bieden is dan eenighe verre ende verhepden Ghewesten ofte Regioenen, ende nae t'ouder der Indischen / seer weert ende rijck. Want het gene dat Iosephus ende sijn maghe wilen segghen, dat Tharsis ende Tharso in de Schrif / ture een dinct is / worde nae mijn

nae mijn goet-durcken van S. Hieronymo niet rechte ende redenwen wederlept: niet alleenlich om dat men de booghe van Docabelen niet biverche letterschijft / hebbe de eenen een aspiratie ende d'ander niet. Dan oock daerom dat seer veel dinghen daerinnen van Tharlis schijp vande is / niet wel met Tharlis (een Stadt van Ceylon) menigen over een comen. Het is wel waar dat de Schipstuere op sommighe plaecten aenwijssinghe doet van dat Tharlis in Ceylon ghelegghen is: want daer wort gheseyt van Iphosene, in t'Woerch van Judith, aldus: Ende gepasseert zijnde de Palen van t'Isral rieden is geromen by het geberghe van Ange, (dat by abontiere Taurus is) welcke geberghten palende zijt aen de slinker zijde van Ceylon, ende heeft alle hare Eastelen ende Sterchten ingenomen ende oever wonen / verdistuerende de vermaerde Stadt van Meloth, ende vercooperde alle de kinderen van Tharlis ende van Simael, die teghens de Woestijne over woonden / als oock de ghene die na den Middachma t'land van Cellion waren / passerende oever d' Euphrates, etc. Maer gelijk als telc geseyt hebbe / soo past het verpintmaels op de Stadt van Taris, het ghene dat men van Tharlis verhalende is. Theodor. tus ende andere volghende d'upplegginghe van de r'schenich Oerleeters / seiden Tharlis op sommighe plaecten in Africa, ende willen seggen / seylde te wesen dat eenichs Carthago, ende teghen woordich t' Coninckrijck van Thunes is te seggende dat Ionas (als de Schipstuere verhaelt) daer nae toe spien wech mernde te newen / soo wanner sij van de Deere af nae Tharlis toe blieden was. Andere wilen segghen dat Tharlis een seker Regioen ofte Gheuweste van Indien is / gelijk als het schijnt dat S. Hieronymus geboelende is. Ick en bezeere hoor dese reyse dese optuere niet tegens te staen / dan bevelighe allen / dat het niet altoos een besette Regioen ofte Gheuweste der Werelt behoeven wil. De Wygen / die Christus quamen aen te den / is altoos boogheker / van uyt den Oosten te wesen: Ende men is oock uyt de Schipstuere vermoedende dat se van Sabo, Ephra ende van Madian waren. Ende sommighe gheleerde Liedengheboeken / die uyt Ethiopien, Arabien ende Persien te wesen venghen. Laet ons dan met S. Hieronymo houden dat Tharlis in de Schipstuere een Docabel is / van veeldeleer beduydinge / ende dat het sommighe verstaen wordt voer de Ghesteente Christofus oft Iacinto, by wilen voer een seker Regioen ofte Gheuweste van Indien: altemet voer de Zee / welcke de couleur van een Leint heeft te weten / alsse doop de hette der Sonne ontsien is. Maer de selve heplighe Doctoor ontkenet het / niet veel redenen dat Tharlis (alwaer Ionas nae toe vloot) een Regioen van Indien was. Want bewijse dat sy was sekerende uyt loppe, soo waest oock onmoghlycken datinnen op die Zee nae Indien soude moghen varen / want Ioyne (hebenbaersche Iapha genoemd) geen Waben van t'Roode Meer is / welcke hem niet d'Indische Zee vermenght) dan van de Middelaersche Zee / die mit de Oost-Indische Zee niet uyt en comt. Maer uyt menclaerlijchen bemerckt dat de Nabigatie die van Dloot van salomon uyt Aleon Gaber (daer haer de Schepen van Isaphat verloren) deden dooz de Roode Zee naer Ophir ende Tharlis liepen: so dat de Schipstuere expresselijchen bevestighende is dat het eenen ende t'ander seer verseyden gheweest is: want den wegh die Ionas nae Tharlis mernde te doen. Want Aleon Gaber is een Waben van een Stadt in Iudum, ghelegen in de Straet ofte Enghte / alwaer hem t'Roode Meer niet de groote Zee Ocean vermengende is. Van dat Ophir ende Tharlis woorden Salomon ghebracht / Gout, Silber, Woiren, bern, Apen ende Pauwen / met een heel moepelijche Daer van dype Faeren: alle welcke / sonder twijffel / van Oost-Indien was: welcke van alle dese dinghen overvloedich is / ghelijc het ons van Plinio bevestighen onderrecht / ende by dese onse tijden ghenoech ouder vonden worde. Dan daer

Leges Plin.
Lib. 5.
cap. 27.

Thodor. in
s. 10. m.
Arus
Mon. ibide
C. in Al-
phabets ap-
paratus.
Hieron. ad
Macedonum.

Isai. 60.
Psal. 45.

s. Reg. 22.
s. Paral. 9.
3. Reg. 10.

Welcke al-
toe te waer
hiet d'el g-
lycende is.

ong Per
mogte b
ban dan
Schuyt
berijde
dat in
gherij
meuw

Het

14

gebeer
te toe:
ba: t'
wan Si
booz de
ben di
van di
de ver
een en
Werg
Ende h
nymo
ta: tu
ruge
leedij
phasi
fiet
etich
terlat
waat o
etich s
ghelje
kerus
kerd
weve
liger:
nende
onve
hant
dich

ong Per

ons Peru en constinen gheen woiren-been brengen/dewijle dat men alhier geen me-
moghe van Olyphanten en heeft: Gout/Siluer/ende frappe Apen mocht men daer wel
van doen ghebruycht hebben: maer mijn goet-burchen is eynelijcken/dat men in de
Schuifuer/boog Tharis gemeenlycken verslaende is de groote Zee ofte ober verre
bercheyden Regiomen ende seer wyende Ghewesten: Ende also is mijn verstant/
dat men de Propheeten die van Tharis sprekende zijn/ (dewijle de Gheest der Pro-
phete die altemaal verdatende is) verstaen wel voeghen naech tot de dinghen der
nieuwe Werelt.

Maer is in
niet vana-
me vana-
Giden ee-
nighen heb-
de conen
beuereken

Het 15 Capittel. Van de Prophecie van Obadis, die van sommi-
ghe op dese Indien beduydt ende uygheleyt worden.

DAER en ghebreken oock niet/ de gene die segghen ende
bevestighen in de heylighe Schuifuer langhe boog heen ghepropheetert
te wesen dat dese uen de Werelt/boog de Spaensche Nare/ tot Christus pist. ad Phil.
bekeert souden worden. Tot desen propheet / brengen den sluyt van de
Propheeten van Obadis by / twelcke aldus luydende is: Ende die ver-
gebeuen des Weyers der kinderen Ismaels alle de dinghen der Chananites tot Streep in i. Com.
toe: Ende die verbeuenen van Jerualem die in Bosphoro zijn/ sullen de Steden
van Span dinnen/ om te oozdelen den Bergh van Elau, ende t'Coninckrijck sal
boog de Heere wesen. Dit is gh-stelt in onse gemeene tale na den Text: de vooghe-
ben Antheuren seken iust het Weerterijck op dese maniere: Ende die verbeuenen
van dit Wey der kinderen Israels, Chananites tot Sarphat, (dat is Dancich) en t'
die verbeuenen van Ierusalem, welcke zijn in Sepharad, (dat is Spaguen) sullen boog
een erf deel besitten de Steden van t' zupden: Ende de ghene die de saligheyt van den
Bergh Zion soeken die zijn/sullen op dinnen om den Bergh van Elau te oozdelen/
ende het Coninckrijck sal boog de Heere wesen. Maer om dat sephard van d' Heer o-
nymo boog de Bosphoro ofte Engte/ende van de tseventich Ober/etters/boog Euphra-
ta/ (welcke Spaguen beduydt) verstaen moght/soo en werden van sommighe de ge-
teugnisse der Ouden en niet gheallegeert noch reden die daer toe beweeghen van al-
leenlijcken dat het en alsoo verstaende is. Andere allegereen de Chalckeische Para-
phrasen, dat alsoo gheuoende is. D' oude Kabinen ofte Gheleerden verclaren op de
se maniere te weten dat Sarphat (welcke in onse ghemeene tale/ende van de tsevent-
ich Ober/etters) Sarepta genaent is/boog Dancich verstaen moght. Maer ach-
terlatende dese disputatie / de welcke de vercheppenheyt der spaken berodende is/
wat obligatie siet om boog de Steden van t' Zupden/ ofte van Nageb (als de tsevent-
ich stellen) te moeten verstaen de Lieben der nieuwe Werelt: Ende wat is men oock
ghesouden/om 'tboch van Spaguen te moeten verstaen/boog de verbeuenen van
Jerusalem in Sepharad, ten ware dat wij Ierusalem nae den Gheest (ende daer boog de
Heere) verstaende waren in sulcher voeghen/dat den heyligen Gheest/boog de ver-
beuenen van Ierusalem, die in Sepharat zijn/ ons beduydende is de kinderen der heyl-
iger Kercke die op d'enden des Aerthodens/ ofte aen de Habens van dien/ wo-
rende zijn: Want Sepharat is sulch in de Sinaeckische tale beduydende: twelcke met
onse Spagrien seer wel ober een comt / om dat het / nae d' Ouberg op d' r'upterste
ban t' Aertrich is/ zijnde t'self de bynae t' eenen maal met de zee omgangehen. Boog de
Steden van Austro, ofte van t' zupden mach men verstaen dese Landen van Indiens
waer

Guido B. de
riam, in E-
t. Christus pist. ad Phil.
Cath. l.
Regum,
in i. Com.
Sacr. B. H.
Zur waga
in Hispani-
ca Hist.
Obad. r.
Ladarius,
Leo, Augu-
stinus in
Commont.
super Abla-
am.

want het meesten deel der nieuw Werelt is aen de Eynde-zijde ofte nae den Indisch ghelegen. In dat niet is soo in het meesten de el van dien de Eynde-Pool aen schouwen. Nu is ghene dat volght van dat de gene die de saligheyt van den Werelt zien soeken die zin op sullen slinnen / om den Bergh van Lau te oepelen / en al niet haer upt te legghen segghende datse hen tot d'onderwysinghe ende cracht der heyliger kercke begheven de ghene die hen onderwinden de misghappen ende dwalingen der Heydenen upt te roepen. 'Welcke' beduytsel is / van den Bergh Eliaen te oepelen ende volght seer wel dat als van het Coninclyck niet en sal wesen dooz die den Spagnien ofte dooz die van Europa, dan dooz onsen Heere Christus De gene die de Propheete van Obasia op dese manere begeert upt te legghen en behoort niet te verwerten / dewijle het doozseker is dat den heylighen Gheest / als de verhogentijden soou lange van te hopen gheuweten heeft. Ende het schijnt een seer rebelis burch te wesen / dathien van een soo grooten sake (als daer is d'ontdeckinge ende heereinghe der nieuwe Werelt tot het Christen ghehoof) eenige mentte in de heilige Schrift af behoort te hebben. Eliaen is oock verhalende van de vleughelen der Sijepen dat aen d'ander zijde van Ethiopien heen varen. 'Elsel' de Capittel woode altemael van geleerde Auteurs en op Indien beduyde op welcke in referere. Den selven Woy heet seft noch op een ander dat de ghene die upt Israel salich zyn / seer vete naer Tharsis ende verre legghende vlandien gaen sulen / beherende veel ende verscheiden lieben dooz de Heere : alwaer wy noemende is Gheten-Lant / Italien / Africa, ende veel ander Nationen : welcke men sonder twijffel oock wel mach appliceren tot de heereinghe der lieben van dese Indien. Want het gene dat ons van den Salichmaer niet so veel lastig bevesticht wert dat men het Evangelie dooz de gehele Werelt sal predichen ende dat als van het eynde comen sal is ons doozseker verdoenende dat soo langhe als de Werelt staet / soo sal daer niet tegenstaende noch altoos Volk wesen / die Christus oft sijn Evangelie niet vercomicht en is. Hier upt mogen wy bemerken / dat d'Ouden een groot deel onbekent gebleven is ende dat ons lieden noch hebben d'ghele niet wensich ende niet te cleynen deel der Werelt bebedt ende verhoghen is.

Esaï. 18.

Joel. 70.

Interp.

Esaï. 66.

Matth. 24.

Het 16. Capittel In wat manieren dat d'eerste Menschen in Indien ghecomen moghen wesen, ende datse nae dese contreyen met gheen opseken wille ghevaren zijn.

Niet is het tijt te antwoorden de ghene die segghen dat d'eerste gheen Antipoden en zyn / ende dat men dese Regioen ofte Gheten (daer wy woonen) niet bewoonen mach. Het was dooz Augustijn een groot verwonderinge te dencken dat het Indisch gheten de ommekeertijde der See Ocean. Ende dewyle dat wy den eersten doozseker weten / dat men van onsen langhe menighe Jaren Menschen in dese Conterpe ghehad heeft: Als oock ten anderen so en mogen wy niet misaken het ghene ons de Schryfure clarelychen leertende is alle Werelt en van een eerste / Deutche af ghecomen te wesen: Dooz vghen van sonder twijffel gehouden te behe men dat de Mentken almer daer van upt Europa, Asia ende Africa eerst ghecomen zyn: mer hoe ende dooz wat wegen sy haer passagie ghecomen hebben / zyn wy verly onderoekende ende begerich om te weten. En is doozwaer dat te dencken dat een ander Aick van Noe gheveest is.

waer t
Engel
Habao
moest
over te
derent
alden
ghen p
lan g
niet w
stien al
loker
selven
eridig
ich epi
ghen g
dum g
een se
bore n
ter gh
balle t
ghebe
sp doo
dese ty
welen
wille
dat is
dese
dooz t
men
seint
(daer
soerlu
teghu
doez
men
de wa
de is :
Lan
dive
dops
deke
sijn n
seu b
ende
beu t
ghele
gaten

maer mede de Menschen in Indien gheschicht sijn: Doch veel minder dat eenighen
Engelsche eerste bewoonderg van dese nieuwe Wereld by den hantghe als de Propheet
Habacuc aldaer geboort heeft. Want men en handelt niet van't gene dat God doen
mochte: want van't ghene dat met de reden ende naer der Menschen beloop ende stil
ever een comende is. Ende alsoe de hantghe naer der Menschen beloop ende stil
bereden ende erghen der hoghenheden Gottes te houde: te witten het een van dat het
Aldersche ghelike gheslachte soo onmeteliche grootte van Zien ende Landen heeft
moghen passeren: ende s'ander dat wesenbe alhier soo onzalliche deel volc: hoe datse soo
lang heytigt booz den onsen verdooghen geweest mogen hebben. Hi com is de vage/
niet wat booppe: niet met wat betuut/ende niet wat geveit dat d'Indiansche Na-
men alreken over-groote Zee ghepasseert sijn. Alder mach den Inbentuer ende aen-
kerker van so tjerinden wegghe gheveit hebben. Ick hebbe boozwaert dicke by my
selven ende niet anderen van de se sake geboortert maer en can daer nimmermeer
eenighe uptcomste of te sekerheyt van vinden die my boodende is. Ende wel so sal
ich onbegrijpen kigghen het ghene my te voren comt. Ende bewyle dat my ghetipe
ghen ghebeuren sijn om te volgen / so sal ich my laten leyden by den daet / alsoewel
dum gheynomen / ter reddenen dat datse my t'eenmaal wt den oogen verduydt. Teg-
een seker daet dat d' eerste Indianten in't Land van Peru gecomen sijn op een van
dye manieren: want of sy sijn gecomen over Zee/ of te Lande: ende so te witten
ter ghecomen sijn soo ist gheweest by geballe/ of te met of te wille: Segge by ghe-
balle verstaen wesenbe/ booz eenich ghewelt van onvorder ende tenperst / alst wel
ghebeuren is: met contrarie ende verolgen weer: Segghe met of te wille: dat sy
boogghenomen hadden te baren om nieuwe Landen t'oversoeken. Wtge noemen
dese dype manieren soo en can ich anders gheen versinnen: die mogelichen seghuen te
weten soo wy naer beloop der Wereldse dinghen sullen speken/ende dat wy niet en
willen stellen / eenighe dichtsels van Factien ende Poetsche fabulen: of te ten waer/
dat sijn penant booz liet slaen/ enen anderen wrent te soeken als die van Ganme-
de/ of te eenich werre met vleghelen als dat van Persio, om d' Indianten daer mede
booz de Auctor is en te boeren: of te dat het hem by gheballe aensact/ eenighe Meden-
manen ende Nicolaiten toe te rusten/ om haer over Zee te venghen. Nu den / alle
schimp-reddenen aen d' een ghede sellende/ laet ons eens elck een van de dype manieren
(die wy gheset hebben) op sijn selven examineren / by abontuere soo sal dese onder-
soekinghe noch eenich profijt of te vernuvelicheyt mede brengen. In den eersten so
seghen wy dat wy te reddenen souden moghen vercoopen met te seghen dat op sicker
boogghen/ ghelike als wy nu in Indien comen / met de Stijplichen / die haren wegghe
nemende sijn by de hoghte ende kermisse van't Sternanunt des Hemels / ende met
de witten schap om de spien te regeren/ nae den tydt ende tweeder/ sijn vercoopen
is: Dat alsoe oorde/ ende bewoonderg van dese Indien ghecomen sijn ende dese
Landen ontdeckt ende bewoont hebben. Daerom nu te: heeft men alleen t' onse in ty-
den ende by onse Neden dit secret van oer de Zee Ocean te baren / eerst beregen
wy sien dat men in onse tijden den Ocean bebarende is / om nieuwe Landen te ont-
decken/ ghelike als wienich Jaer in boogghen gebaen heeft Alvanus Mendanam ende
sijn merghen: loopende wt de Vaden van Lyma (welcke in Peru is) nae't We-
sten toe/ om te vercoopen het Land dat met Peru (Oost ende West) over een comt.
Ende hebben in dype Maanden d' Eplanden (die sy nae Salomon noemen) gebo-
den dat deel en de groot sijn. Ende is een vaste opyne datse dicht by t' uiterste Guinea
gheligen sijn: of te hebben ten minsten eenich vast Land daer ontrent. Ende wy sien
hoben datse haer men handende is // booz vercoopen des Coninghs ende sijn

Daer om nae de selve Eylanden een nieuwe Daert te maken. Nu' betwijfel dat dit al
 dus toe gaet waerom en sullen wy niet seggen dat d'Ouderen niet dese lute ende
 begeerten van't ondecken t'Landt (dat men Antidona hiet) twelcke thart tegens
 stont i Ende batter naer goeder Philosophie moeste wesen enen moet ghegrypen
 hebben om de Navigatie ter Zee t'onderstaen ende niet te rusten voos al eer datse de
 Landen diese sochten aen boosj creghen i Dooswaer daer en is gantich geen uyt
 wegh te dencken batter in boosjghen ryden oock alsoo niet gheschiedt en soude wesen
 ghegheich als het nu gebeurt is i Hoe veel te meer dat de heylige Schipfuerre verhaelen
 de is dat Salomon van Tiro ende Sidon Schippers ende Schiplynden gevonden wo
 den die seer erpelt ende beghjvent ter Zee waren i met de welcke men de Navigatie
 van dype Zaren doende was i Tot wat propooste woode de wetenschap van de Zee
 lieden ende harte consien so seer vercheven ende die so moeynliche langh-buerige reys
 van dype Zaren verhaelt soo t niet en waer om daer mede te hermen te gheuen i dat
 men den grooten Ocean met de Vlote van Salomon behaende was i Daer en zinder
 niet weynich die dit albus gheboelen ende hant noch laten dancien i dat S Augustijn
 weynich reden hadde hem te verwonderen ende te verwonen met d'onepblijdsheyt
 der Zee Ocean nadenael sij wel mochte herneest hebben by de verhaelde Naviga
 tie van Salomon dat het soo ondoenbaer niet en was de selfe te bevaeren. Maar en
 de waerheyt te segghen soo en is hi van een seer ander oymte ende en can ny niet la
 ten de weghen van d eerste Indianen in dese uieuwe Werelt ghecomen zyn i met een
 voos-ghenomen Daert die met opsette wille ghebaen is i Ende dat meer is so en can
 ich oock niet toelaten dat d'Ouderen in't baren soo beghjven waren i noch als de
 den hedens daeghs der Zee Ocean ghepuyken de zyn i barende van waer dat het sou
 de moghen we en i naer eenghe andere i laetse daer t hen int hooft sehet i twelcke
 sy bevolghen niet een ongelooftiche voospoet ende sekerheyt. Want van foodan
 ghe in twelghe ende grote dinghen i en vinden order alle d'Antiquiteiten gantich
 gheen spooz necthe tekenen. Wantie des Sept-strens ender Zee-Compas en heb
 de onder d'Ouderen noyt ghenoot i noch en gheloope oock niet i dat sy daer notitie
 af ghehad hebben. Ende sonder de kennisse van't Zee-Compas i so wel ghenoech te
 voelen onmogeliken te wesen oover de Zee Ocean te moghen passeren. De gene die
 eenige concklyp der Zee-naert hebben die verstaen wel wat ich segge i Want is also
 te dencken dat wesen den Zee-man midde in de Zee weet syn Schip te wenduen
 waer nae toe dat sy wil. Ende so hem't Zee-Compas ontdecken de is te dencken
 gheschiedt als een die sonder ooghen niet de dinghet wesen is i teghene dat nae by is
 ende regene dat ginder berre in een gebergste staet. Als een dinc om berre onder i
 dat die soo herliche eegenschappe des Sept-strens by de Mod. men ofte de Jongen eerst on
 uyt de kennisse gheueest is ende dat men se by de Mod. men ofte de Jongen eerst on
 Plini. lib. 3. derst heeft. Van dafse d'Ouderen niet ghekent hebben verstaen men daerlichen uyt
 cap. 6 & lib. Plinio i Want alhoewel dat sy soo rareusen Historie-schryver gheueest is i van de
 34. cap. 14. natuerliche dinghen vertellende soo veel wonderen van den Sept-steen i niet teghen
 & lib. 7. derbaertighe is i van te doen ercken naet Hoopen het siet batter mede gheficken
 cap. 4. is. Van gheschieden soo en heeft Aristoteles oock niet eens af gheoert i noch Theo
 Diuscor. lib. phralus, noch Dioscorides, noch Lucretius noch eenige ander Historie-schryvers ofte na
 Lucratius, lib. 6. tuelghe Philosophen die ich ghesien hebbe hoe wel datse niet teghenstaende vanden
 Aug. lib. 11. te af: schryuende andersing veel ende wonderliche excellen ten van den Sept-steen
 De Civitat. in de Boeken van de Stadt Gods. Ende is voos seker dat al vertellen men noch soo
 veel wort

veel wort
 van dese
 boosj
 ende is i
 albaer d
 Zee-Com
 Sterren
 is ghe
 bercegl
 de ghe
 sy hem te
 ren en t
 Sterren
 mustigh
 banden
 als in de
 zynen al
 Teom
 Eyland
 daer sy
 (sy) en si
 albus i
 ghen. 4
 nae t'el
 ende nu
 eenghe
 wegh i
 ist ghen
 en heet
 is i Co
 noch t'
 hent so
 men d'
 die aen
 twelck
 op't Zi
 de t'el
 men t'
 gaten
 naemt

beel wonderen van desen Steen/soo blijven die altemael niet te wesen/ in comparatie
 van dese soo veelede epphusthappe/ van altoos nae t'schoonden te wesen/ 'twelcke
 boogwaer een groot miracul d'r natuere is. Water is oock noch een ander argument/
 ende is dat tracterende Plinius van d'eerste binders der Navigatie. Ende verpalerbe
 albaer van de andere Instrumenten ende toebehooyten en seyt niet een woog van t'
 Zee-Compas/noch van de Sepl-steen: daer seyt allenlijcken / dat de kennisse der
 Steeren te noteren in de Navigatie/ghesproten is. upt die van Phoeniciën. Daer en
 is gheen twyffel aen / dan dat het gheue d'Overen van de kennisse der Navigatie
 verreeghen hebben is altemael ghewest in de Steeren te besien/ende te mercken op
 de ghelgentheyt der stranden/hoeken/ende verscheydenheyt der Landen. Ende soo
 sp'hen vonden t'Zeewaerts/ hebende van alle wegen t'Landt upt het ghesicht verlo-
 ren/en wisten het Schip niet anders gheen bewys op sijn cours te wesen/dan op de
 Sterren/son/ende Maene. Als dat ghy brack/gelijck alst met een busster weder ende
 rustighen tyde ghebeurt/ beschrijven hen niet de qualiteyt banden Wint/ende gissinge
 banden wegh d'ese ghedaen hadden. Eyndighen boeten op gissinghe aen/ ghelijck
 als in dese Indien d'Indianen van ghelijcken groote weghen t'Zeewaerts varen/
 sijnde allenlijck ghesuert dooz d'eruarentheyt ende experientie van haer gissinghe.
 Comt seer wel op desen propoost te pag/het gheue dat Plinius schijft van die van t'
 Eplandit Taprobana alst in samara ghesheeten/beroetende der const ende weten/schap/
 daer sp' mede plaechten te varen/schijnde op dese maniere: Die van Taprobana (seyt
 sy) en sien gheen Noort Sterre/daerom als sy varen willen/soo bolboense die getyck
 aldus: Benen niet hen seckere Doghels / van de welcke sy altemets een laten blie-
 ghen. Ende om dies wille dat de Doghelen/van de natuer onderwesen sijn / altoos
 nae t'Landt toe trecken/soo nemen de Zee-lieden / in haer Navigatie / daer acht op/
 ende warden t'Schip nae t'vulsgen van de seifde Doghelen. Wie twyffelt/soo dese
 eenighe notitie van t'Compas hadden/en souden boogwaer de Doghelen boog gheen
 wegh wijcken ghebruycken/om daer booz t'Landt te vanden. Nu van desluytende/soo
 ist ghenoech niet reden te versien/dat d'Overen der secrete van den Sepl-steen niet
 en hebben comen te weten / dewyle dat men van soo merckelijcke dinghen / als daer
 is t'Compas van de Zee baert / gantsch gheen voraelen vint in t'Latijn/Grecks/
 noch Hebreys/souden sonder twyffel eenighen naem in dese Tale hebben/ soo sp't ge-
 hene hebben / si denmael het een dink is van soo grooter importantien / waer upt
 men d'oorfacke sien mach: Want om de Schuy-lieden nu te ghebieben den gheuen
 die aen t'Kier staet / wat cours dat sy aen sepien sal / soo sitten sie achter op t'Schip/
 'twelcke is/om van daer te sien t'Compas. Ende in boogighen tijden soo sitten booz
 op t'Schip/om t'wenshouwen de differentie ende verscheydenheyt van t'Water / en-
 de t'Landt te verkiennen/ende daer af ghehouden de cours aen te setten / ghelijck off
 men t'wighelschijp nu oock d'ich wils doet / in t' in ofte upt varen van de Habenis off
 gaten. Ende daerom soo warden de Schuy-liden van de Ghechen / Prontas ghe-
 naemt/om datse altoos op de Proa, dat is op t'booyste van t'Schip sitten.

cap. 4. ubi
 multa de
 Navigatio. 3.
 Plin. 2. lib.
 cap. 36.

Het 17. Capittel. Van de eygenschappen ende wonderbaerlijcke deucht des Seyl-steens, om met te varen: ende hoe datse d'Ouderen niet ghekent hebben.

An 'tgene geseyt is mach men verstaen/ dat men de Seyl-steen behoort te geuen ende oock schuldich is de eere der Davigatie van Indien die men soo licht / ende met soo grooten sekerheyt doende is. Want men bint hedert daeghs veel Perjoonen die ghebooren hebben van L. boornen nae Goa, ende van Sivilien na Mexico, Panama, ende in dese ander Eynde-Zee tot China, ende tot de Straet van Magellanes toe, ende dit so lichtelicken als den Bouman upt syn Woop nae die Stad gaet. Wy hebben lieden gesien die vyftien / ja achthien Stepen nae Indien gedaen hebben. Van anderen hebben wy gehoort die meer als twintich maels de Zee Ocean over ende weder gepasseert hebben in de welcke sy booywaer gheen spoor en vinden van die daer doot geyest zyn: noch en gemoeten oock geen reysbare lieden / om in de wegh te beerspissen. Want gelijck als den Wyfse-Idan seyt: Het Schip opant ende doozijnt de Zee ende syn baren sonder van daer het doozijnsseert, noch in de Saren eenich spoor ofte padt na te laten: Waer met de cracht des Seyl-steen is so wort den onderken wegh van de ghecede Ocean geopent om dat den achterhoofsten Schepers die foodange beucht ghewinsamen ghen archt heeft / dat allen inden doot aenstrijdinge het Wer gecladich blijvende is met vertooringe ende treckinghe nae het doozijns sonder op enige plaatsen der Werelt te salgeren. Andere mogen bespieren ende voojsake van dit wonder ondersoeken bebestigende so veel alst haer geliest / en doet my gant seghen indert: want t is my meer verstaen de se wondergheden t aenschouwen ende de macht ende voorsienichet des oppersten Werckmans te loven: ghedietende niet aenmerkinghe si in uptnemende wercken. Comt doozwaer hier wel te pas met Salomon tot Godt te segghen: O Vader wiens beylet een hout regerende is / ende daer in ghedende zyt / enen sekeren wegh doot de Zee ende een seer gewis padt doot de ysereliche Saren bewysende gelijckelicken dat ghys van allen sout mogen bewyden al waert schoon datse sonder Schip doot de Zee reysden. Waer om dat u wercken niet en zyn sonder wyf heyt daer om so betrouwen de lieden haer leuen op een cleyn hout: ende oberloopende de Zee hebben dijs geverst in een Boot. Van gelicken so comt dat van den Valtet hier oock wel te pas, daer sy seyt: De gene die in de Schepen t Zee waerts afloopen, ende op de Wateren hare werck doen zyn de gene die Gods Hand wercken ende sijn wonderen in den afgont ghesien hebben. Tweelcke doozwaer niet van de minste wonderen Gods en zyn van dat de cracht van een so cleyne steenken de Zee gebiedende is. Want ende die onepuonliche afgont tot sijn onderdanichheit ende opboumantie t achtervolghen. Dit seif de om dat het dagelicht geschiet ende een so gemeynen ende lichten dach is / soo en doot het van de Idensiden niet verwondert ende comt sijn niet eens in de ghecladten. Ende om dat de manchten des selven so veel is / so wort het van den onderken in ninder ghehouwen: mer de ghene die t wel insett wort van de reuen verbonen / Goets Wyf heyt te ghedendende ende die van soo groote weidart ende wylent chappe danc segginghe te ghen zynde van den hemel geclootert dat men d'Indiense Waeten (die soo menighe ziden verhoeghen ghevoelt hebben) onderken / ende dese Damigatte ghebruyden souden / op dat so veel Zielen tot de hemusse van Christo mochten

Sep. 1.

Sep. 24.

Sep. 206.

moet
so h
boog
pas
gou
ban
reder
reit g
men
nien
kent
bevi
derst
seker
welc
leert
beig
seere
dant
men
Hser
Mun
die h
soud
gelij
clach
ende
so wi
de of
moet
ofte
clach
al de
dat
soud
dat
Co
ende
dese
Epl
hoo
com
ofte
mei
seer
we
ghe
dat
rad

mochten conuen / ende haer eenwighe ghesontheit vercrighen. Van ghelijcken
 soo heeft men hem van den Dinen boosheit niet een ghewisse Oude ofte Aepelman
 doog den ghenen die desen wic h bereyden t welcke is den Aepelman van t Zee con-
 pas / ende de beueit des Aepelreys. Van wat tijt of dat dese conste van t Daren be-
 gins / ende in ghewijck gheweest is en can men niet ghewis heide niet wien / naer
 dan dat het gheen oude inventie is / houde ich boog onghewisheit. Want besalen de
 reiden die int hoogste Capittel ghet oet zijn / soo en hebbe ich niet in de Oude
 reit ghesien / onder de gene die van de Directoren handelen zijn / dat e enighe
 mentie van de Aepelreys maectken wesen de waerachtich dat het vuerijckste institu-
 ment van de Sonne wijer die wip gheuyghen te draghen is de nachte ofte het tong-
 lieken die met de Aepelreys ghescreuen is. Daer wort van Oude Aepelreys gescre-
 uen in de Historie van Oost Indien dat den eersten die de selue Daen (te water) ont-
 deckten / t welcke was Valcoo. Gama: ghenooten in de contrere van Moçambique
 seiere Mahometische Tschelen / die t'4 omgaf der Zeebaer gheuyghen / doog
 welcke middel sp de Zee aldaer behooren naer wien dat sp de selue conste ghe-
 leet hadden / en wogt niet beschieden. Ende enighe van dese Schrijveren / is seer
 de bestighende / ghene dat wip gheueien / dat d' Ouderen gheen wetenschap van dit
 seeret gheschied hebben. Maer ich sal nocht en ander woort verhalen / dat meer is
 dan t Zee Compas / t welcke men boog onghewisheit soude moghen forden / soo
 ment niet ghesien ende met soo clare experientie ondervonden hadde / te witen / het
 hier dat gheschieden en ghetracht wogt / met de Aepelreys die in sijn waf dom ofte
 Maek nae t Zupen toe ghehouden wogt / bereyghet de tract van altoog / t contra-
 die teghent Hoogen overrecht nae t Zupen te wiken / t sp op wat plaetse dat het
 soude mogen wiken. Doch en wijst oec sijn op alle contrere niet recht-strecks en sijn
 gelijc als het van gelijcke met het Hoogde is: want daer sijn seiere desette plaetsen en
 climaten daer t recht-strecks (sonder varieren ofte veranderen) nae t Hoogden wijst
 ende gantich onbewegelijc daer nae toe staet. Maer daer onder van daen comende /
 so wijckert altoog en wijckich nae t Ooste ofte na t Weste na dat men bettere verschepe
 de ofte dicke bp t boogende bestet ofte vercricht is. Dit is het gene dat de Seelieden
 noemen Hoog-oost ende Hoog-westen: Hoog-oosten is / wanneer dat het heit
 ofte waert na t Oosten: Hoog-westen alst nae t Westen wijckende is. Dese be-
 sluitte ofte waerhinghe der Na: de van het Compas wip seer nootich te witen want
 al hoe wel dat het wepichijck verchillende waer / souden nochtans / soo men daer in de
 Waerheit geen acht op en sloech / an der con- t don / dan haer gisliche en mepinghe
 soude wesen. Alp is gheseyt gheweest van een erbaren Portugalsche Schuyman
 dat men in de gantsche Werelt vier bestende plaetsen heeft / daer de Naede van het
 Compas niet de t Pool recht strecken / sonder varieren ofte afwijcken / oec een contr-
 ende noemden sie niet haer naem / de welcke nu niet wien en ghedencken. Een van
 dese plaetsen is de contrere van t Eplandt del Cuervo, bp Tercera, ofte de Wlaensche
 Eplanden: gelijc alst genoech ontrent is: Ende passende van daer af / op meerder
 hooghe / so Hoogwestert het / ofte waert het nae t Westen: Maer loopende het
 contrarie op nader hoogte / te witen nae den Equinoctial toe / so Hoog-oosten het
 ofte waert het nae t Oosten. Hoe beel en tot waer toe t selde geschiet / mach van de
 meesters dā de se conste verlaert worde. Het gene dat ic hier toe segge / is / dat ic eens
 seer gecne boude draghen aen de Baccalaren, die hem laten durcken dat sp t al te mach
 weten / dāse nu dese eperghinghe eens wilden verclaren / van dat een welken hier
 ghescreuen zijnde met de Aepelreys / verclont soo grooten raecht ontfanghende is /
 dat het daer boog altoog nae de Hoogde-Pool toe wijst / Ende dit niet soodanighe
 zaddelhepe / dat het de climaten ende beuerijche gheslachten des Werelt wietende is /
 waer

Lib. r. de
 Indis lib. 7.
 Reg. 13. Pina
 lib. 2. cap. 7.
 Lib. 7. cap.
 ultimo.

Ofornu de
 rah. gesl. 2.
 manual. lib. 1

Van dese di-
 minne ofte
 waerhinghe
 de Compas
 sijn beuere
 onbewegelijc
 gheschieden in
 sijn rege-
 licheit
 van Oost-
 ende op wat
 plaetsen / en-
 de hoe selde
 dat de selue
 in afwij-
 kende op de
 aande
 Direct van
 Oost-Indi-
 en.
 Van ghe-
 lichen des-
 ten ofte o-
 bereydinghe
 ge bp de
 boou 25.
 peraba 264

Het 19. Capittel. Hoe dat men vermoeden mach, dat d'eerste be-
woonders van Indien, aldaer ghecome zijn, verlicken wesen met on weder en-
de teghens haren wille.

Bewesen hebbende / dat het gheen schijnsel en gheeft /
te denken dat d'eerste Inwoonders van Indien albaer gecomen zijn
met op sette wille (si boogmen niet om daer te koren / maer can wel welen /
dat soo siet te Water gecomen zijn / mach gheschiedt wesen bp ghebal-
ofte dat siet booz dwars van on weder verlicken zijn geweest in welcke
al hoe wel dat d' onp. elijcheit der Zee Ocean noch so groot waer / gheen ondoof-
tyck dink ende : Want het alsoo ghebeurt is in d' ondoelichinghe van onsen tyden / soo
warmer dat den Zeeman / wens nae in ons noch onbekent is / op dat men soo groo-
like / anders niet maent / dan alleen de boogzuchticheit Godes toe en schijnt / booz een o-
der groote stop en ende on weder verlicken zijnde / kennisse van de nieuwe Wereld ge-
teegnen heeft latende booz betalinghe van de goede Heerberghe ende tractement) aen
Ch. Koffel Colon / de notitie van een soo grooten sacche. Alsoo mach oock ghebeurt
zijn in boogzuchticheit / dat eenighe lieden van Europa ofte Africa, verlicken ende ghes-
dyen te wesen booz de verbelghent hept des on weder / ghevoopen zijn / aen on be-
kende Landen over de Zee Ocean. Wie en ist niet bekent dat beel ende t. men sende
der landen die men in dese nieuwe werelt outend heeft geweest is / op dese maniere
Soo dat men d' ondoelichinghe meer mach toefschijnen de cracht ende t. gewelt des on-
widers / dan t. vernuft der menschen van dese ondoelichinghe hebben. Ende op dat men
niet en dencke / dat alle ongeliken dus danighe Daerden gheschiedt zijn bp onsen tyden /
booz de groote der Schepen ende doerli noedicheit van onse lieden / soo mach men
hem in dit cas t. selfde ghevoech laten ontfegghen / soo menlesen wil / het ghebe dat
van Plinio verhaelt werdt gheschiedt te wesen bp veel hand Ouderen / ende schijnt op
dese maniere / als Cato Censor. de Soon van Augusto / t. ghebet hadde inde Zee van
Arabien woog van hem vertelt ghesien ende ghekent te hebben / seker te verklaren van
Syenische Schepen die alba t. met on weder verlicken waren / ende sept daer na noch
mer aldus : Nees verhaelt van den Onloop ofte Daer van bp Rooyden on / hoe
datter ghevoecht worden aen Quintus Metellum Ciceron / een ondoelich int Con-
sulat Chap van Cato Africa / wesen den self den Metellus Proculus in Dancrich
somwaghe Indianen / ghesonden zijnde tot een present / booz den Consta van Swe-
den welcke Indianen / Darende int Indien om haer traessche te doen / zijn booz
dwars des onwiders ende tempest / gheschiedt ende ghedreghen gheweent tot bp
Dippslant toe. Boozwaer soo dit van Plinio waerachtich is / so en baren heden daega
de Portugalsen niet meer dan daer in de boogsepe twee Schijpbeukelingen ghes-
baren is gheweent / d' ene van Spaginen af tot het Roode- Meer toe / ende d' ander
van upt Oost- Indien tot Dippslant toe. In een ander Boeck woog van den sloen
Kunier verhaelt dat een Dienaer van Anno Placane den welcken de Tollen van t.
Roode- Meer gheparst hadde / baren de nae Arabie / toe / woogen oberballen van soo
crachtighe Roode- buyen / dat se sloopende booghe t. Land van Carmanen in d' schien
doeghen t. is quamen tot Hoppus toe : ren Dabn gheleghen in Epland / Tapobana,
heden daeghs Samara ghesieten. Vertellen van ghesien / dat een Schijp van Car-
thage int de Zee van Mauritanien / dat is de Middellandische Zee / met Ben / (dat zijn
winden van upt den Rooyden / verlicken / ende met ghewelt ghesaeght woog toe int
ghesichte

Plin lib. 2.
cap. 69.

Plin lib. 6.
cap. 22.

ghesichte der riuierwe Werelt / ofte Spaens-Indien. Ten is gheen nieu dinc boog
 de ghene die eenigze erbaensheyt der Zee hebben / van datter altemet gebuurighe
 togenenden ende tempesten opstecken / sonder eens van hoer verboldghentheit op te
 houden. Als ny selfs ghebeurt / (naer Indien varende) dat wy t eerste Landt / dat
 van de Spagniaerts bewoont is / quamen te sien / nae dat wy nact byghen daghen
 van Cananen af gheschieden waren ! Ende soude sonder twyffel noch conter repie ge-
 haillen hebben / so wy alle de zeelen hadden moghen boeten / nae dat de Winden Bris-
 wel opbliesen / Also dat het ny een seler dinc schijnt te wesen / datter in voerles-
 den tijden leeden in Indien ghetouen zyn / dooz dwarsch ende ghetweert van kude en-
 de wint sonder sulx opt in den sin ghehabt te hebben. Men heeft in Peru een groote
 gheueghensheyt van ettelijche kleuen die in de selue contrere ghetouen soude wesen /
 welcke ghewone men noch heden daeghs vertoone ende is / by Manta , ende Puerto
 Viejo , ofte d'oude kaden / van een waenschapen grootte : Ende nae propoytie des
 seluen / so o moesten de leeden meer dan duernaels grooter ghetweest hebben / als d' In-
 dianen tegghenwoordich zyn. Sp segghen dat de selue kaden van ober Zee comen
 de / dooz looghs boerden tegghens die van t Landt ende datse vrachtinghe ende heerlijcke
 gheschieden ghetinueret souden hebben / waer van sy hebben daeghs noch een steenen
 jout wissende zyn / van een schoon ende seer costelich ghebou. Segghen daer noch
 meer by dat om oes wille dat de selue leeden schaudelijcke sonden / nauwelijcken die van
 tegghens de natuerre / doende waren / sy daerom niet vper / dat van den klemel quam
 bechande ende verniet woeden. Inghelijck soo vertellen d' Indianen van Yca ende
 Anca , datse in boozleeden tijden plachten te varen nae sommighe Eplanden / West-
 waert men gheslegen seer verre van daer berseghden / doende de selue Navigatie met
 opghetblasen Zee-Dooskellen. In somma / datter gheen tecken en ghebeken
 van dat de Zuyder Zee beharen ghetweest is / aler daer de Spag. vaerden op gheco-
 men zyn : Waer uyt men soude moghen vernemen / dat de riuierwe Werelt begonst
 is bewoont te woeden / van de kleden / die dooz t Onweder ende tempeste van de
 Boogde Winden daer aen-ghewozen zyn / ghelijck als men t selfe de epallghen / in
 onsen tijden heeft comen te ontdecken. Ende is een wonder dinc t aenmercken
 dat de natuerlijcke dinghen ende vruchtinghe saken / den meesten tijdt ghebonden ge-
 weest zyn by gheval / ende sonder dat men daer op verdacht gewest is : Ende niet
 dooz eenich ghesicht ofte neersich / yt der mensche / yert meesten deel van de nuiderste
 Crumderen / Gesteente / Planten / Metalen / Perleu / Gout / de Epsleu / t Amber,
 den Diamant / ende meer ander dierghelijcke dinghen / als oock hare engheuschappen
 ende propoyten / heeft men booz waer meer comen te sien / dooz onverdachte ghe-
 schiedenissen / van dooz eenighe wetenschap ofte menschen bonden / op dat men daer
 dooz soude comen te sien / dat d'erre ende yzsa van soodanighe wonderen / allemeent
 de boogheensheyt der Scheppere / ende niet het vernut der menschen / toe comt.
 Want het ghene dat nae onser menichinghe gheschiede ende is by ghevalle / selve is al
 soo van Gout met seer goeder hoopdacht bezoghuert.

Het 20. Capittel. Dat het niet teghenstaende meer gelijckenisse van goetse reden heeft, te denken, dat d'eerste bewooners van Indien over Lande ghecomen zijn.

N Dan / besluypende niet te segghen / dat het wel te probieren waer te denken / dat d'eerste lieden in Indien ghecomen zijn / voort beschuypten / singhe ende temperste der Zee : Maer alhier comt nu een swaricheit te boesen / die nu veel te doen gheeft te weten / dat in ghevalle het al schoon alsoo waer / dat de lieden / in so ypeende ende der scheppen / Lande / te Water ghecomen souden moghen wesen / ende dat van de selve booghe / sproten / ende betemene / houdich zijn / de Staten die top sien. Wat sullen top dan segghen van de Beesten ende Grooten die de menich / Werelt / voorsiencht / die seer heel en groot zijn / want e / weet niet hoe wy de ter schrey ende ober Zee nae Indien toe sullen byenghen. De reden die ons verbint te segghen / dat de Menschen van Indien eerst van Europa ofte Asia ghecomen zijn / is om de heylige Schrift niet te contrarieren / de welcke beduydelighen leerende is / dat alle Menschen van Adam haer afsonstet hebben / waerom wy d'Indianen anders gheen oorspronck geben moeghen. Ende die wyse ons de heylige Schrift oock segg yende is / dat alle de Beesten ende Ghebeerten oec Kertbodem verjaen zijn / wyt genomen de ghene die gereet beert ende beuacht woeden tot restauratie van haer mogente in de Arche van Noe / soo ist oock een nootwendige sake / de procreatie ofte voortreelinghe van alle de booghe / Ghebeerten te reduceren tot de gene die vut d'Arche ghecomen zijn / op den gheweghe van Aaras / alwaer sy stil staende bleef : I / vaeghen dat het ons noodich is / eenen wegh te soeken / soo wel voort de Menschen als oock voort de Beesten / voort de welcke men van de oude in de menich / Werelt ghevaert is. Cracterende S. Augustijn van dese questie / hoe dat men in sonninghe Eplanden vindende is / Wolden / Negen ende andere wilde wyde Beesten / die den Menschen gantsch niet nutich zijn. Want van de Oliphanten / Beerden / Osse / Honden ende andere Ghebeerten / waer haer den Menschen niet dienen / bin men gheneen vut wegh van / te denken die voorsienichheit der Menschen / mit Schepen ober Zee ghevoert te wesen : ghelijc als vut bedien / dat gesien dat men de selve van Europa nae Europa / ende van Europa nae Peru toe / met sulche langhduerighe reysen byenghende is. Maer van de Ghebeerten die men wens toe nut van besien / te dencken / dat de Dierve het gheheele Kerdrich bedect heeft / oecht den voorsienichheit heughen ende gheleerde : Wan hem van dese swaricheit te beuyden / niet het seggen / dat sulche Beesten / al hoe men de / op d'Eplanden gepassert moeten / wesen / ofte dat se remant met laste van te Zagen geboort heeft : Ofte is gheweest een schringhe Goots / datse hant Kertrijck voortgecomen zijn / in sulcker voeghen ghelijc als Goot in de eerste Scheyplinghe sepe : Kertrijck byenghe lebende Zielen voort / elch in syn generatie / Paerden / viervoertige Ghebeerten ende wilde Beesten hant beset / een pder nae spien aert. Maer voortwaer / soo vut dese ontvindinghe tot onsen propoost willen voegen / soo salons dese sake noch meer berwaert blyben : Want begripende van dat sy laatste sepe / soo en comt het niet de schringhe der natuere / noch met d'ordonantie der siegeringhe / der Goot ghesels heeft / niet ober een. Want wat volmaechte Ghebeerten zynde

Gen. 7.

August. lib.
16. de Civit.
lat. cap. 7.

Gen. 1.

Genef. 7.

(gheleych als Leeuwen/ Tygen/ Wolven/ die haer procratte van der Kerden nemen/ sonder generatie? Op sulken maniere werden gheprocratte/ Dorschen/ Batten/ ende andere diergelijcke ondoormachte Dieren/ Waer tot wat propoosde soude de Scheps- tuere soo beduydelijck segghen/ ghy sulden niet in van alle Ghecreeten ende Voghelen des hem- is seden pare. Watmen ende Wyfhen/ op dat haer generatie op der Werden betruert ende de sonden werde/ soo de Werelt soodanighe Ghecreeten nae de Stundeloor dootghelacht soude hebben/ niet een uytwe maniere van generatie/ sonder toedoen van Manniken ende Wyfhen? Ende wel soo blyfste oon noch een ander questie? Want so alliche Ghecreeten nae dese optime van der Werden voogt comen/ waarom en is estense van in alle de Landen ende Eplanden niet/ dewijle dat men de schikkinghe der Nature van't vermenichvuldighen/ niet en wil aensien/ van alleenlijck de yndicheit des Scheppers? Dat men daer sommighe van soodanighe Ghecreeten ghehoert heeft/ niet wate die van Zacht te hebben/ is een ander and- wooyde/ ende houde dat niet voog onghelooflijck/ dewijle wy besient maels sien/ dat de Princen ende groote Heeren/ plachten alleenlijcken van groot heyt/ in hantwer te hebben/ Leuwen/ Beeyen/ ende andere wyde Beesten/ naemlijcken alsinse van vree Landen ghebrachte hadde. Waer dat men't selde sal gheloooven van de Wol- ven/ Dorsen ende andere soodanighe onnutte verachte Beesten/ die niet goets en hebben van't alleenlijck? Dee te beschadighen/ segghende datmense voog Zacht over Zee ghebrachte soude hebben/ is sekerlijck een ongheschiede reden. Wie sal hem laten dootgaen/ dat men niet een soo onepublijcken Dact/ lieben gebonden heeft/ die haer pyntelicheit niet flichept deden om in Peru Dorsen te voeren/ naemlij- ken van de gheite die men Anas noemt/ t welcke een van de wipste ende stankste generatie is die ich opt ghesien hebbe? Wie sal segghen/ dat men daer Leuwen en- de Tygen ghebrachte heeft? 't is ghenooch ende noch meer als te veel/ dat de lieben hebben moghen behouden over comen niet het luy te berghen in een soo moepeliken ende langh dierighe reyse/ zijnde niet onweder verstaen/ als ghe eyt is. Hoe veel te meer hen te bruycken niet Dorsen ende Wolven over te voeren/ ende die op de Zee ronderhouwen? 't is voog waer een spottelijck dinc/ sulc alleen te bruycken. Ende soe de Ghecreeten te Water ghecomen zyn/ soo verkeerde alleenlijck te vermoeyen/ die al swemmen ende ghepassert te wesen. Dat dit moghelijck oon doen is/ gheleych als een soodanighe Eplanden die van den anderen ofte van't vaste Land tot eyndich be- scheyden gheghen moghen wy niet onsemen/ voog de seker erbare reyse/ die wy hier van hebben/ dat wy wylen dese Ghecreeten/ voog eenighe wicthighe moeten- dicheit ghepozt zijnde/ ghehele dachgen ende nachten over swemmen/ ende sint eynde al swemmen de het luy berghen? Waer dit is te verstaen in kleine Goltien ofte Enghien. Want onsen Ocean soude spien spot met soodanighe swemmers hou- den/ naerdael dat noch de Voghelen van grooter blinck de blin ghen beghe- hen/ oon soo grooten of grond te passeren. Men vinde wel Voghelen die over de hondert vijghen blighen/ gheleych wy ghesien hebben/ naerdael blinck re- sen? Waer van de ghehele Zee Ocean over te blighen/ is onmogelijck/ ofte ten minsten seer swaerlijck oon doen. Nu dewijle dat dit albus is/ waer sulden wy eenen Ocean wiche niet wat vooghen datse van d'een Werelt in d'ander ghecomen zyn? Dit voogende d'icteus gheeft wy een groot naerdenken ende vernooden/ dat de nieuwe Werelt (die wy Indien noemen) niet so gantseelijcken van d'ander Werelt vergheden noch afghedeijck is. Ende om myn opinie te segghen/ soo heb- be ich wy al over langhe jaren vooggaen/ dat het een Land niet het ander/ op eenige platen

placete
moet
heest
van t
het l
seggh
ghen d
ghelie
tot tip
no. aen
alwaer
ghene
ruina
Strae
schopp
Landen
mero, t
soo dat
Depde
onen wa
gheleg
de twij
ders n
ghespa
te ghy
Landen
uene w
Landen
Dorck

Ho

H

muda
ban is
te stra
been.
groote
over t
te Can
Sche
waert
belen.
waert
nocht

Plaetsen aen den anderen / ofte ten minsten / met wepelijk verthijls by een comen
moet : hoe wel dat men ten minsten tot noch toe gheen sekerheyt van t' contrarie en
heeft : Want nae den Polus Arcticus die men van t' Noorden siet en is alre de lengste
van t' Land noch niet ontdekt noch besient. Ende daer zijnder veel die bevestighen
het Land van Florida een groot stuck we eghe Noorden aen te strecken / t'welck se
segghen by de Schijfse Zee ofte de Zee van Westlant upt te comen. Andere voe-
ghen daer by datter Schepen gheweest zijn die daer int Noorden varen / relatoren en
ghesien te hebben dat het Land van Terre neuf, dat is Nova Francia streckende was
tot by naest d' uiterste eynde van Europa. Nu van gelijken by de Cabo de Meno-
ca, aen de Zuyder Zee / soo en waert men oock niet tot hoe verre dat het Land
daer streckende is / dan datse al te maal segghen een onepndelich stuck te wesen het
ghene dat het opwaerts aen strecke. Keerende tot d' ander Zuyder-Doel soo en isser
menant die weert te segghen waer dat het Land gheleghen aen d' ander zyde van de
Straet ofte Enghe van Magallanes, volghende is. Enighe van t' Schip den Zif-
schops van Placencien, t'welck booghy de Straet opwaerts aenlijs / betredens altoos
Land ghesien te hebben. Al selve woijt oock verlaert van den Piloto Hernando La-
merno, die boog On weder twee ofte drie graden boven de Straet ghegeven was. Al-
soo dat men gheen reden en vind / die int contrarie strijvende zijn / nochte erant-
beidt die t' wederlept. Alghinghe ofte optus is / dat alle t' Land aen den ande-
ren vast is / ende dat het op te agte plaetsen voerrecht / ofte ten minsten dacht by een
ghelegden is. Soo dit waer is / gheleijk als het up in effect kijnt te wesen so heeft
de twijfelaechte questie (die wy geproponeert hebben van hoe dat d' eerste betoon-
ders nae Indien ghecomen zijn) een lichte antwoort : Want men sal seggen / datse
ghepasseert zijn niet sooker te Water varende / als reysende te Lande / doende desen
wegh sonder eenighe hoopdachtghed / verandende alleinghes / Gewesten ende
Landen waer van eenighe van die gheboeden waren betoonde / seckende andere
weerde conterpen boogder aen ende zijn alsoo by la klijepot van eghen / over alle de
Landen van Indien betijpde ende vermenichvuldicht / tot soo veeldeelpen Hauen
Volckeren ende Calen.

Het 21. Capittel. Op wat maniere dat de Beesten ende t' Vee,
nae de Landen van Indien ghepasseert zijn.

Het is boogt boogsepe goetdrucken / een groot behulp /
de tekenen die men besegghen / wulden met aenueghen de maniere van
de habitate der Indianen craninieren : want op wat plaetsen dat men C-
landen heeft siet verthijden van t' vaste Landt / gheleijk als daer is La B-
muda / bint men gantschelijken woest / ende sonder Volck te wesen. De reden daer
van is dat t' Ouderen in booleben tijden anders niet en boeren dan nae Geberden
te fixanden die nae by lagghen / ende by nae altoos die t' ghesichte van by t' Land
heen. T'ot dit woijt noch gheallegeert dat men op gheentighe plaetsen van J-
groote Schepen gheleijk als men behoefende is om groote Goelfen ofte W-
over te varen ghebonden heeft. Alghene dat men daer bindt zijn Ballas, Pragan-
te Canas, de welke al te samen minder zijn als inarch-ken : Ende dusdanighe
Schepen waeren d' Indianen alleentelijken gebuicheide met de welke se punt t' Zee
waert in niet begeven moechten sonder herliche ende gheuwisse perckel van te siet-
velen. Ende al waert schoon datse volwarde Schepen gheleijk hadden om t' Zee
waerts in te moghen varen soo en wisten se doch eemwel van t' Compass A-
nolobis, noch van t' Quaran. niet. Ende soo se naest ofte eghen daggen gheweest waren son-
der Land

als in Peru, ende noch veel min van de Beesten die men in Peru, Guancos, ende de Tumas
 fien, welcke zijn gelyc als wilde Deyre (ser lichtvoerdich) in welckem magte de Beza-
 liden: ghebonden wyden die sonninge in weerden houden: zynde sonder groter
 als een Dinnen Ep. Indische Schapen, de welcke (behalven de Wol en e bleef)
 daer hen d'Indianen van cleden ende mede onderhouden) van gelijken dienen om
 alle goederen te dragen als Wap- esels, labende de halve last van een d'Wap- ende doe
 haer d'Indianen wepich ontfouwen want en hebben noch Doef- sers noch Albanden,
 (dat zijn Spaensche) van strop gemaecte. Esels- salen) noch eenighe andere tuispan-
 sels van doen noch waver om t'eten alle twelcke haer de nature om niet ghegeven
 heeft / wulende hier in d'arive Indianen te baet comen. Van alle dese soorten van
 Beesten / ende noch veel ander meer / die wy op sijn plaets sullen verhalen, heeft het
 wiste Aint van Indien groote menichte: zynde d' Eplanden van alle t'elcke gebee-
 helijck wtgefordert de gene die daer de Spagulaerts op gebaert hebben. Als wel
 waer dat een van onse Docters in sonninghe Eplanden / Epgen ghesen hebbet
 naer dat sijn ons vertelde, welcke in een Prigrunagie van een moresche Schip-
 beurlinge. Maer gheschaeft welcke hoe verre dat de selve Eplanden van t'elcke
 Lande laghen: seide van ontrent seiven ofte acht wilen ten upersten / welcke spate
 van water sonder twissel van de Epgen over- geswommen moet wesen. Door dese
 ende andere dierghelijcke teeken en mach men bemerken / dat d' Indianen (om het
 Land te bewoonen) meer ghesceert zijn over Lande dan t'elcke water: Ende soo se
 nigghe Navigatie ghebaren hebben en is naets te groot noch moeylich gewest want
 in effen: soo moet hem den ganschen Aertbodem met den anderen vereenigen / ofte
 ten minsten op een nigghe contreren siet dicht by een comen.

Het 22. Capitell. Hoe dat t'Indiense gheslachte niet gepasseert
 en is, over het bylant van Asia, end ghelijck als sonninghe meynen.

DAER en gebreect oock geen / de welcke t'goetduncken
 van Plato (dat hoopen verhaelt is) volghen seggende dat de liezen ghe-
 trocken souden wesen upt in t'passe Asia, naer dat vermaerde / wgt-
 broemde ende betoeverde Epland Atlantide, passeerde van daer / nae
 andere ende andere Eplanden, tot dat sijn gecomen sijn aen t'elcke Aint
 van Indien om dat de rath van Plato in sijn Timon, van alle t'elcke wente matende
 is: Ende bewijst dat het Epland van Atlantide so groot, soe meerder was: als gheschied
 Asia ende Africa sal nae nae Platons geboelen so moech daer wilsen upt volgen, dat
 het de gheshele Oceane. Die van Acont d'elbedecken moeste t'recheide tot bynaest
 d'Eplanden der uetere Werelt. Ende daer wort noch meer van den elden Plato
 geseyt, van dat het sijn sijn Epland t'elcke met een sijnhe sijnhe. Daer t'elcke onder-
 gaen souden wesen, hebbende daerom de selve Ete onbaerbaer ghelaten / doop de ver-
 hept der doortochten / Sanden, Ruycken ende ander byplichden / twelcke sijn als sepe
 te wesen in sijn tijde naer dat daer na: met der tijde / d'overalvende veranderingen
 des selven verdoonden Eplands, bette plaetsen ende vastghet gewonnen hebbende
 de plaets gaben om te mochten baren. Dit selve wort ghelaudet ende ghediscutert
 upt goetd' crist, ende met een pber van veruustighe ende veruustighe. Gewonnen hebbende
 de buighe, soo men daer eenichsins op letten wil, om mede te spoeten, hebbende meer
 ghelijckenisse van Spanten ofte Ovidius Fabulen / van ban een Epitope ofte Pisi-
 lojopijde weerdich om vertellen. Het mersten deel der wtlegghers / ende bedupers
 van Plato,

ban Plato, bescheyffen een waerachtige Historie te wesen alle het gene dat Critias al-
 daer van soo veel byschriftet ende den oorspronck des Eplandis Atlantida vertel-
 lende is; alsoe oock van syn groote woog/voet ende oogloghen / die / die van Europa ende
 Adan aegheng den anderen ghehabt hebben; ende alle t'ander meer / laten sien noch
 meer bewijzen om 't selve dooz een waerachtige Historie te houden; dooz de woog-
 den van Critias, die van Plato gestelt woorden alwaer hy insijn Timeo seggende is, dat
 de redenen die hy tracteren wil; zyn van byende dinghen docht t'eenemaal waerach-
 tich. Ander Weycuden van Plato con siderende de selve vertellinge meer schynel te
 hebben van een Fabel; dan van waerachtige gheschiednisse / seggende dat men alle
 't selve dooz allegorien verstaen moet; ende dat het haren Gobbelycken Philosophen also
 ghesocht heeft te doen. Van dese meyninge zyn g'eweest Proclus, Porphyrius also oock
 Origenes, de welcke tot Platonem soo gheueghen waren / dat sy syn scheyden in sulken
 werden hielden gheschick oft het de Boeckten Moyls, ofte van Eldras g'eweest hadden.
 In sulcher boegen dat soo waer dat de woogden van Plato met de waerheyt niet wel
 over een en comen; segghen terstont / dat men 't selve met een allegorische sui verstaen
 moet; ende dat het oock niet minder en mach wesen. Ich, om de waerheyt te segghen
 en houde Platonem in soo grooten eertwaardigheyt niet / al noemenschein noch eens
 soo veel Gobbelycht. Doch ten is my oock niet seer hard te gheloooven / dat hy alle de
 selve Fabel van t'Epland Atlantida vertelt ende hebben dooz een waerachtige His-
 torie; zynde noch evenwel; daer en boven een seer slyne Fabel g'eweest; namelicken
 daer hy verhaelt dat van Critias geleert te hebben; hebbende selve Aetide van Atlanti-
 da (als hy een Jongen was) onder ander Liedren ghesongen. Het mach wesen soo t'
 wil; ende Plato mocht een Historie ofte Allegorie gheschieden hebben / het ghene
 dat vooz my secht te verstaen is; is dat men alle het gene hy van t' selve Epland han-
 delende is; beginnende in de t'samen-spylinge van Timeo, ende verhoedens in de Dia-
 logus Critias, dooz gheen waerheyt naer segghen mach; dan teggen Jongeren ende onde
 Wyden. Wie en joubet vooz gheen Fabel houden; te segghen / dat Neptunus op Clito
 verluste zynde; van haer generet te bysmaels Tweelvinghen van eerder bracht; ende
 dat hy van eenen Rubel type ronde upt der Zee; ende twee van der Kerden op trock/
 zynde soo ghelyck ende esen; dat se schenen ghebract te wesen; Wat sullen wy seggen
 van den Tempel van bysente treden lauch / ende byshondert byet / welcke mueren
 van bysente gantich met Silber; ende alle t' bovenste met Gout bedekt was / zynde
 van binnen altemael oortwelft van ghewoont Pboiren-been / ende onbetwiffelen
 dooztoeghen van Gout Silber Perlen; Ende in t'eynde van de dinstighe reden daer
 hy t' in den Timeo met beslupt; seyt hy aldus: Ende op eenen dach ende nacht / bal-
 sende een groote Diluvie ofte Plaf-togen; zyn alle onse Soldaten by hoopden van der
 Kerden verblonden; ende t'Epland Atlantida is in gelycker manieren t'ouder-gegaen;
 ende in de Zee verduwen; is in der waerheyt soo wel getreft / t'selve altemael so fiae-
 stelich te verduwen: Want wesen een Epland soo groot als geselc Asia ende
 Africa te samen; ghemacht dooz d' Conste van Nigromantic, was goet dat het al so
 verduwen ende te niet ghick; ende is seer goet dat hy seyt dat men d' oberblyfsen ende
 repchenen van dit soo grooten Epland; onder t'Water noch sien mach / ende dat de
 ghene die t'ouden moghen comen te sien / (welcke zyn de gene die de Zee ghebruc-
 ken) en n'oglien daer niet dooz waren. Ende boegher dan noch aerdich by; dat daer
 ont tot hen lag; blyt en dach toe de selve Zee niet bebaren woort; noch bebaren mach
 woorden; dat t'et dooz de waerheyt van de Aboder ende 't selck die t'Epland nae
 dat het verduwen is / allenghens aenghegroeyt heeft; belet woort. Ich soude wel
 eens gheen willen byaghe; v'at afgront datter groot ghemerch gheweest soude mo-
 ggen heb-

ghen f
 Alia e
 benbe
 sonde
 lande
 penfe
 disput
 wiet
 enche
 doogh
 ghend
 Adant
 ghen
 upter
 (nae i
 dat so
 Berge
 te wor

H

I

groot
 boere
 Atlye
 zynbe
 een a
 een a
 woos
 noyt
 phrat
 houb
 Wan
 Jacq
 op de
 t'elke
 seeren
 tuere
 ghel
 de/z
 Jacq

Men hebben om se o ober-grooten Landtschappe / 'twelcke grooter was/ als gesceel
 Asia ende Africa te samen/ ende dat tot aen Indien toe reykten / in te welghen / heb-
 bende selve soo gheschelechten in gh'slocht / batter teyken noch spoor/ van ghebleven
 sonde wesen. Dewyle het gheuoerlyc bekend is/ dat in de Zee/ daer e seggen / tie de Ep-
 landt gheueert te sijn/ de Zee-licden gantsch gheen gront en coninc vinde/ al wo-
 penst noch soo veel boeg upt/ maer is en nu/ der slant ende onwetenlicht / te willen
 disputeren/ van dinghen die men verdrochen heeft om tijt-beruyf / ofse soo men de
 witerduypt van Plato (als reden is) wil reyseteren/ soo moet men verstaen / 't selve
 enckelich geseyt te wesen/ om als in een Schijderije te vertoonen de prosperiteyt e/ de
 booshoort van een Stadt / ende 'twelck met den onderganch des selven daer nae hol-
 ghende. Het argument datse by byengen/ om te yorven batter booscher een Epland
 Atlantiada gheueert is/ om dat de selve Zee noch hedens darghis/ de Zee van Atlante
 gheuoert wort / 'twelcke van wepnuich importantie is : want wy witen dat op het
 uiterste eynde van Mauritien gheleghe is den Bergh van Atlant / van de welcke
 nae Plinius ghevoelen de Zee den naem van Atlantiada behouden heeft / ende sorder
 dat/ soo woog van den selven Plinio verhaelt / dat men teghens ober den boogheuen
 Bergh/ een Eplandt heeft/ gheuaemt Atlantiada/ 'twelcke hy seyt ker cleyn ende oolgh
 te wesen.

Plin lib. 6.
cap. 31.

Het 23. Capittel. Hoe dat d'opinie van velen / die bevestigende
 sijn/ d'Indianen van't Ioodische gheslachte af te comen / valsch is.

EWijle datmen ober t' Epland van Atlantiada, geenet
 wegh en can openen/ om d' Indianen in de nieuwe Werelt te passeret/
 soo dunct het anderen/ dat het moet wesen/ den wegh daer van Eldras hit
 vierde Boeck aengeuosen wort/ daer hy albus seyt: Ende om dat ghy t'
 ghesien hebt/ dat hy tot hem halende was / eenen andere nyctofaman
 grooten hoop/ soo sult ghy weten/ dat dese sijn de sijnen Stammen die in slavennye ge-
 woert woogen/ ten tijden des Coninc Olyc de welcken van Salmanaassir/ Coninc van
 Assyria/ geuangen wegh ghelept woeden/ hebbende de selve ghepassert aen d' ander
 zyde der Sibiere/ ende oer gesit aen een ander Landt/ daer sy maeritten onder haer
 een acrooyt ende verduyde/ de menichte der Heydenen te verlaet/ ende te passeret naet
 een ander conteepe/ herte verheypen/ alwaer het Menschelijche gheslachte noyt ge-
 woont en hadde/ om ten minsten albaer hare Ider t' onderhouden die sy in haer Land
 noyt onderhouden en hadden/ togghen alsoo doot die enge inconsten der Sibiere / Eu-
 phrates/ sien. Ende den Iderhooghsien beke als doe sijn wonder-werken met hem/
 heuende de stroomen op/ ende den loop van t' Water stil tot datse gepasseert waren.
 Want doot de selve Landbouwer/ was den wegh ker land/ namelijken van ander half
 Jaer/ ende dese Landtschappe woeden gesheeten Araceth/ al doe woonden sy albaer tot
 op den laersten tijden. Ende als sy nu sulden beginnen wederom te comen/ soo sal den
 Iderhooghsien wederom de stroomen ende loop der Sibiere ophouden/ op datse pas-
 sieren moghen/ daerom hebt ghy dien grooten hoop ghesien met vreden. Dese Schif-
 tuere van Eldras willen sonninghe op d' Indianen trecken/ segghende/ die van Gode
 gheuoert te wesen/ ter plaetsen daer het Idencheijche gheslachte te noyt gewoont had/
 de zynde het Landt/ daer se in woonden/ soo herte ghelegghen/ dat den wegh ander half
 Jaer reysen lanch is/ om albaer te comen / wiesende die Doot upt de natuere breed-
 sijn. Dat d' Indianen van't Ioodische gheslachte af comen / houet de ghemeyne

4 Esdra.
cap. 13

Het 24. Capittel. Door wat redenen men niet wel en can weten
d'origine ofte oorspronck der Indianen.

Mer is lichter te verwerpen / het gheue van de origine
ofte oorspronck der Indianen valsch is / dan de waarheyt te ontdecken.
Want in onder d'Indianen gheueghe Schiften / noch eenighe se-
kerre Meinotalen bindende is / van haer eerste Doog-Quers ende be-
woonders. Een ander en soo en heeft men van gelycken in de Boeken (van de ge-
ne die Schiften ghytuyndt hebben) oock gantich geen spoor noch eyken der iuen-
de Werelt ghebonden bewijle dat hen veel van d'Onderen lieten duncken / dat men
in dese contreye noch lieden noch Aant / ja dat meer is / noch Menel en hadde. Hier
om en mach sy't niet ontgaen / oock een eyghen smuch ende betrueten Adensche ghe-
houden te wesen / den gheuen die hem veruuet / de sekerheyt van de eerste inuolste
ofte oorspronck der Indianen (ende van de eerste lieden die Indien betwoont hebben)
te betoemen: Maer wy moghen alsoo heen niet een gissinge ende discretie niet alle
het gheue dat hier hoopen ghehandelt is / vermoeden / het Adensche ghe-
sling / keris gheueft te wesen / tot dat het in de uieuwe Werelt ghecreet is / zynde
hier van een groot behulp / tgebuurich veruolgh ofte Naburichap der Aender ende
op tyden eenighe Naburichten ende datse op dijs daughe manieren albaer ghecomen
moghen wesen / ende niet van eenighe Dlot te toe gheueft te hebben niet opsette wille
ofte op ghebaal van eenighe Schiften / euchtighe: Al hoe wel dat hier van op eenighe
plaetsen wel pet van wesen mochte. Want dewijle dat dese Aanden oter-groot ende
kuyfsterliende zyn hebbende ontallighe deel Partien van Volcke. Soo moghen wy
oock wel geloouen d'ene op een / en d'ander op een ander maniere albaer gearrevert
te wesen / ende vrieu also betwoont hebben. Maer daer ick nu eyndelich in resolute
ende besluyt is / dat die veruolghing / ofte ten minsten de nae-ge-egentheyt van In-
dien / niet die ander Werelt / de principadste ende selterste reden gheueft is / om In-
dien betwoont te worden: ende laet wy oock duncken de uieuwe Werelt / ofte West-
Indien / noch niet heel wuyfent Jaren van Adenschen betwoont gheweest is / ende dat
d'eerste die daer quamen / meer gelyckentse ghehaet moeten hebben / dan wille ende
onghetende Adenschen / van van lieden die genepuschap ende Zoggerelicheyt onder-
heiden / anwerende in de uieuwe Werelt / want aer Aant veruolghen ofte veruolghet
zynde / ofte datse haer benout ende benootecht gebonden hebben / om uieuwe Aanden
te soeken: ende elck de ghebonden hebbende / hebben allengheyn begynnen te be-
knoonen gheen ander Werelt onderhoude / dan nae dat den tweemich liest der na-
tuere / ende dat noch gheuoeth veruolghet) onderu / ende waer. Ende soe al heel
ghedat hebben / mogen gewest zyn / enige ghebuuriken die hen van haer eerste Wa-
der-landt ouer-geheiden zyn: al hoe wel het gren onghelooftich dinct te veruolghen
is / dat al waert schoon datse wyt een Aant van Volste ende goede regeringhe ghe-
comen waren / hen wille te eenemael / oock lanchsept van tyden ende wuyfent wuame
wel veruolghen soude mogen wesen. Want is genoeth bekent dat men heben daeghes
noch vuet in Spagnien ende Italien hooywerck van lieden vint / die niet anders van
Adenschen en hebben / als alleen de gedaente ende wesen: In voegen dat men hooy
sukken wuyf ende op deser maniere heeft comen te hebben een ontallighe menighe
van Naburische Partien in de uieuwe Werelt.

Het 25 Capitel. VVat d'Indianen te vertellen plachten van ha-
ren oordpronck ende eerste op-comste oft beginfel.

MEt gene dat de selve Indianen plachten te vertellen/
van haer beginfel ende eerste op- comste/enis gheen binck dat veel te be-
dieden heeft: want het ghene sp refereert / schijnt meer doponen van
fiosjien te wesen. Men heeft in't gemeyn onder henlicken groote ken-
nisse ende veel verhaels van de Sint- bloet doch menen can' tselv de niet
wel te verstaen comen of de Diluvie (dies vertellen) gheschiet is die algemeyne / die
in de Schijfuer verhaelt woijt/ ofte dat het eenighe andere Druvie ofte oberloodin-
ge van Water gheveest is in de Contrepe daer sp woonen. Daer woijt van erbaren
ende bebeten lieden gheseyt dat men merckelijcke ende clare tepleiens (in dese Ian-
den) siet/ van datter eenighe groote Diluvie ofte inundane gheveest moet hebben. Ick
houde niet meer met het goedbinckender gheue die gheboelende zyn / die teplenen
ende spoojen die men van de Diluvie bindende is/ niet te wesen/ van die van Noe , van
van eenich ander in't bysonder gheleijck als de ghene die van Plato bertelt: ofte van de
Docten van Deucalhon gesongen woijt. Nu' in mach wesen soo't wyl d' Indianen seg-
ghen dat alle Menschen met de Diluvie verdooncken zyn: Ende vertellen dat wt het
groote Lach ofte Wepz van Titicaca een Viracocha ghecomen soude wesen/ den wel-
ken hem in Tuguanaco ontfielde: (alwaer men noch hebben daeghs de gront-vesten
ende over-blijfsels van een seer oudt ende yceemt gebouwen sien mach) ende datse van
daer ghecomen zyn na Cusco, wordende het Menschelijcke geslachte also weder ver-
menichschuldejt. Sp wijzen noch in't selve Wepz een Eplandien/ alwaer sp ver-
reghen hem de Son verhooghen ende onderhouden te hebben/ waerom sp hem aldaer in
voogjen thiden veel sacrificien aenbeden: niet alle enlijcken van Schapen/ maer oock
van Menschen. Andere vertellen dat dooz een Denster van wt een seker Icol geco-
pen quamen/ ses of ich en waert hoe veel lieden / ende dat de selve de progenate ofte
voort-teslinge der Menschen weder een aenbauch ghegeven hebben in die plaetse
om de selve dootlike ghenoemt woijt Pacari Tampo. hebben oock vooz een opyne / dat
die Tambos van't ourste geslachte der Menschen zyn. Van hier seyt men Maago capo,
vooz ghecomen te wesen den welken sp vooz een Eerstelijch ende t'hoofd der Ingas
hechenmen te wesen. Ende segghen van desen ghesproten zyn twee Familien ofte ge-
slachten d' een van Hanan Cuzco, ende d' andere van Vno Cuzco. Refereren dat de
Comingen Ingas (alsoe Oorlogh voerden ende verschepten Probincken oertwonen)
dooz reden gaden/ om daer medet Oorlogh niet gherechtigheyt te verbedighen / dat
alle de lieden hem onder danigheyt ende erkentnisse schuldich waren / dewijle dat wt
haer geslachte ende Daders-land de Werelt vernemt / ende alleen hem lieden de waer-
achtighe Koning ende Oof-bienstc ghevoert naert was. Maer waer toe ist noodich
daer meer by te voegen/ ghesien het altemael leugen ende yceemt van de reden is. Het
ghene dat van ghelcerde Mannen ghescheden ende bevesticht woijt is/ dat alle tgene
dat men van gheseygenisse ende kennisse van dese Indianen can hebben/ comt tot op
ontrent vier hondert Jaeren/ ghede alle het vooz aende een rechte verwarthijt ende
duskeren hebbe/ sonder eenighe sekerheyt te mogen binden. Ende ten is niet te ver-
wonderen de wijle datter Boecken ende schijfsten ghebekeende waren / in welker
plaetse sp haer soo uptrunt ende rekeninge van de Quipocamas hebben. Zoo ist dan
ghenoegh ende noegh meer als veel datse van vier hondert Jaeren reden woen te ge-
ven. Als

ben. Als ich niet meer schiep onder soekende was om van hen te versien / van wat Landen ende Volcken / sy in't Lande (daer se in woonen) ghesimen zyn / boue se terre daer van eenighe reden weten te gheuen / maar waren eer booz geboefte / hen geboefden van haeren eersten ooghsouck ende wrouste in de selue nieuwe Werelt (daer sy nu woonen) gheschapen gheueest te zyn: twelcke wy in't contracte met ons geloof bewisen hebben daer ons lerende is alle Menschen van eenen kienste af ghecomen te wesen. Men heeft merchelcke teykenen ofte gistinghe / dese Liedan een langhen tijde gheleest te hebben / sonder Coninghen / nochte berodruerde ofte Burgerlycke Politie / maar daer se woonende waren by Ghebueren ende Ghesten / gelyck als hebben daergha die van Florida, Chiriguana, Brasilanen, ende veel meer andere Nation doen / de twelcke gheen kiere Coninghen hebben / dan na dat het hen in't hooft sijet / ende in tijdt van Ouylogh ofte Dede te passe comt / soo kien se hare kjoofden ende Regeerders. Daer in't verloop van tijden begouwen sommige personen (die in cloekheyt ende vernuft d'ander te boven giughen) te heerchen ende te gebieden / gelyck als in booz tijden Nimrot) ende 'tselve allenght kien aen-groepen / zyn comen te verlighen de Coninkrijken van Peru ende Mexico, die onse Spagniaerden aldaer ghesonden hebben. Ende al hoe wel datse Barbarick waren gionnen in't tegenstaende alle d'ander Indianen deel te boven. Alsoo dat de boozeste reden vuyghende is / het meesten deel van't Indiamense gheslachte ghesporen ende vernemighelich te wesen / van wilde woeste ende gheblinde lieden. Ende dit is nu ghenoech berorende / seggen ons van de opgine / ooghsouck ende op-comste van dit Volk te boven comt om te handelen / late de de reste booz wannere dat wy hare Wilsken gheeder tracteren sullen.

Eynde des eersten Boecks.

Het tweede Boeck der Histozie Natural ende Morael van West-Indien.

Het eerste Capittel Daer in gehandelt sal worden van de Nature-
re ende eyghenscappe der Equinoctiel.

Esende het meesten deel / dat van de nieuwe Werelt ontberst is / onder de middelste Regioen ofte Gheueste des Werelds / twelcke is 'tghene dat d'Ouberen Toriam Loran gemeint / ende booz onwoonbaer ghesonden hebben / soot nooch te weten / om de dinghen van Indien te begheuen te versien de nature / conditie ende eyghenscappe van dese Regioen ofte Gheueste. Ten dancht my niet / dat se qualich ghesep hebben de ghene die bebrutchen / dat de hemisse van de Indische dinghen sonderlinghe hanghende was / aen de hemisse der Equinoctiel, want alle het berstul dat d'ene Werelt van d'ander heest / comt by naest upt de eyghenscappe des Equinoctiels, ende is om aen te merken / dat alle de quat die men heest tusschen de twee Tropicos ghebeduereit ende gesambuert moet wesen / als een eyghen reghel / op de Lincen ofte streck van't midden / twelcke den Equinoctiel by 33 1/2 de al so ghejoent / om die lincen dat soo wannere de Son daer op.

Is soo macht het over de gehele Werelt gheleyche daghen ende nachten: Als oock/ om dat de ghene die daer haer woon-plaetsen onder selben/ ghehele Jaer dooz ge- metende zijn. de selve gheleycheit ende erwarichheit van dagen ende nachten. Onder dese Lande Aquino-talis, vinden wy soo veel ende wonderghelyc eyghenheit; en datse ons met groot reden verstant de veruacheren ende verheyspen / om d'oorachen daer van t'ontdecken / ons niet soo seer leydende dooz d' onderuytsinghe der ende Philosophen / als wel dooz de waerachtighe redenen / seker experientie ende erba- renheyt.

Het 2. Capitael. VWat dat d'Ouderen ghemoveert heeft, voor een onghetwijfelt dinc te houden, de *Torrida* onwoonbaer te wesen.

Vnemende dan de sake eerst van syn beginsels af / soo en mach dan niemant ontfennen / het ghene ons clachtighen ver- toont woort dat de Son uit ghenaken veruachende ende in t'af-wyken veruolwende is waer dan de Dagen ende Nachten Winter ende Sommer goede gheminghen zijn dooz welcke veranderinghe coude ende hitte beroofsacht woort dooz t' nae by comen ofte af-wyken der Sonne. Het ander- te / twelcke niet min waerachtich ende voogheker is / is / dat hoe de Son naeder by comt ende niet syn stralen aldersteptst ober / thoost treft hoe d'af-terrecht alder- meest verbrande. Dit selve mach men clachtighen sien ende ghevoelen / op het heeste van den middach / ende in t' crachtichste van den Souer. Hier upt woort wel ende te recht ghenomen ende veruoert / (ghelych als het blycht) dat hoe dat het Land ver- secht onder van den om-loop der Sonne gelegen is hoe dat het couwer is. Gheleych als wy bevinden dat de Landen die d'alder hoogheynicht gheleyen b'alder couwe zijn ende de gene die den Zedack (daer de Son in gaet) altemaest liggeren zijn in co- rarie d'alder heeste. Op dese maniere ist dat het Land van t'hoopen dat van Africa ende Barbaricum hitten te boven gaet: Ende Africa dat van Andalusia: ende An- dalusia dat van Cathien ende Arabie: ende Cathien dat van Biscayen ende Franck- rijk. Ende hoe verder nae't Noorde hoe dat dese ende d'andere Provincien van min- der hitten zijn: ende bovengens soo gaen de ghene die de Son inrecht ghenaken ende niet syn stralen aldersteptst ghetreft woort en te de alder meeste hitte te verbragheyt be- vonden. Sommighe vooghen tot het selve noch om ander reden te weten / den om-loop der Sonne d'welcke buchten de Tropics seer rad ende snel ende dicke by de Polen / seer verlancksaen is: waer upt beslypen de vragtoenen ofte Gheueitende den Zo- dack ondwangende te dyne oosaken te hebben om van de hitte verghant te worden / teene de nabijheit der Sonnen t'ander van dat haer de stralen siep naer trecken en- de t'erde om datte gheleert ende zijn den alder snelsten om-loop des hemels. Wat be- langende is dat van de hitte ende coude gelyc woort / is het ghene dat den sel ende de reden in conformiteit selghen te bevestigen: Ende noemde d'ander twee qualitey- ten / twelcke zijn vochtighheit ende drooghte. Wat sullen wy segghen? Sonder twijfel het ist de: want de drooghte schijnt beroopsacht te wesen dooz t'gheueitende / ende de vochtighheit dooz t'af-wyken der Sonne. Ende soo ghelych als den Nacht cou- der is dan den Dagh alsoo is die oock vochtigher: Ende om dat den Dagh heeter is / daerom is die oock droogher. Den Winter als de Son verre van der hande is / is tout ende reghenachtich / zijnde den Souer / wannet de Son nae by is / heet ende droogh. Want soo ghelych als het byer is stedenbe oft vandenbe / alsoo gaet het oock ghelych

*Twelcke te
also genoech
onderwoord
selve waer-
achtich te
toelen, in on-
se bopagte
ende onder-
sorkinghe by
by Mooren
om op d'or-
deringhe der
Engelste
daer van
assautende
als oock op
nien boec
baende ende
ende den li-
quinoctiel
pae d'off-
d'offen

ghely-
aenue
ofte de
overlo-
berbe
den w-
des A

He

V

banse
selven
henne
(ghely-
choest)
ende t-
waer-
seu gh-
ghen
siet w
d'ooq
niet
niet
der
de w-
der
berst
ban t
ende
len d
welc
te w
nem
schou
der
de
Cano
heer
doet
der

ghelyckelijck op d'hooghenbe. Nu zynde dan Aristoteles ende d'ander Philosophen aenmerckende het ghyne boogheyt is booghyden ghelyckelijcken de middelste Regioen ofte Ghekweste (die men Torrida noemt / dat is de berijnghe ofte verbyande een overvloedscheit van hitte ende drooghe toe: Waerom si seyn / datse wonderlijck berijant d'booghyt ende volghens / ganc si ghelyckelijcken van Waeren ende wopden was: Ende dit alomt wesenbe moech het nootwendigh seer onghetijck / ende bes Menscheneliche habitatie contrarie wesen.

Het 3. Capittel. Hoe dat de Torrida Zons overvloedich vochtich is, ende dat hen d'Ouders hier inne seer bedroghen hebben.

Vesende alle t'ghene dat gheseyt is / nae het goetdinc^{en} ken / waerachtich seker ende claren is niet teghenslaende / nae t'ghene men daer van onberbonden ende verlaen heeft / seer balck ende contrarie: Want de middelste Regioen ofte Ghekweste (die men Torrida noemt) wijc niet recht waerheyt van Menschen bewoont: Ende wy seken van ghelijcken langhen tijde bewoont gh. hebbe / zynde de bewooninghen bes seiden seer ghevoechlyken ende aenghevaem. Nu bewijse t'sijf de aldus is / zynde hemelijck / dat van de waerheyt gheen balckheyt volghen mach / wesende de conclusie (ghelijck alse is) balck / so is dan van doen dat wy weder achterwaerts / op de selve doerslappen keeren / ende de beginsels sekerelijcken oerzien / waer tunc dat de saute ende t'bedroch ghelegghen mach wesen. Eerstelijcken soo sullen wy verclaren / wat de waerheyt belanghende is / nae dat het ons dooz waerachtige erbare in hept ondersefenghe werelt is: onderstaende daer nae al hoe wel t'selve een groote sacche is / d'egghen reden nae gode der Philosophen: daer van te gheven t'saete dat boven booggestel woonden was / dat hoe de Son sterckelijck naet was / hoe dat de selve meerder d'oochte veroorzachter. Dit seken een sterck ende seker dinc te wesen / zynde niet te gheslaende seer valsck: Want men heeft in de Torrida Zona in gheueghen tyden meerder regens ende overvloedscheit van water / dan / soo wanneer dat de Son aldermaest boe ende sterckst ober t'hoof gaet is booghaet een in anderbaerlijck dinc / ende werckelijck om aente mercken dat den tijt van t'Jaer die men in de Torrida Zona alderderst / clare / ende sonder reghen heeft is / soo wanneer dat de Son daer alderberst van daen is / ende in contrarie / soo en is daer gheen tijde van t'Jaer volder van reghen / so den ende snieuw (daer t'valt) van soo wanneer dat de Son aldermaest by ende ober t'hoof is. De ghene die in de uenre Werelt niet ghe weest hebben / sullen dit by avontuer booz ongelooftich houden / jae oock noch wel de gene die daer ge weest ende gheen acht op gh. slaghin hebben / sijn oock misseken wat nieuws schijnt te wesen: Maer d'een niet d'andere sullen hen lichtelijcken verwoonen gheven / acht nemende op de waerachtige experientie van dat geset is. In der Perse wercke newshouende is den Pelum Antarchicum ofte van t'Zuyden / heeft men de Son alderberst af seiden d'ar die van Europa aldermaest by hebben: Ghelijck dat daer is in de Andeniv Mayo, Junio, Julio ende Augusto / soo wanneer dat den Tropicum van Cancer naest by is in welcke boogheyt Maenden / men in Peru een clare helder weere heeft / sonder enghen reghen ofte snieuw te vallen / looz / ende de kintren seer verminst d'et / jae sommighe gantich upgeboght van Water. Waer daer nae comende booz / der iue Jaer / ende ghevaende de Son den Carcol van Capicornus, soo begint het

weeder terfont te regenen ende te sielen den met groeten opwateren der Rivieren / te
 loeten / van Oct ober af tot December toe: Ende heerende de Son weder van Capri-
 cornio af / soo treffe die van Peru recht over t' hooft: als dan soo heeft men t' ghevolge
 ende t' ghebaar van de wateren / crachtigen reghen / veel sietus / ende die ghevolge
 opwateren der Rivieren / welke is / op den selven tijdt / datter de meeste hitte van t'
 Jaer regnerende is / te loeten / van Januarij af / tot half Martij toe. Dit is a dus alle
 jaeren in desen Provincien van Peru, sonder dat het van penant getontrarieert mach
 werden. In de contraien / welke aenhouwende zijn den Polum Arcbicum, over
 d' ande r zijde der Equinochael, gheschiet het als dan gantsch int contrarie / ende is doog
 de selve reden. Laet ons nemen Panama, ende alle die Custe / ofte nieu Spagnien
 d' Elplanden van t' Loef waert / Cuba Española, Lamasco S. Iuan del Puerto n. o. sulen
 sonder faute vanden datse genuetende zijn / van t' beginsel van November af / tot t' pyl
 toe / eenen daren ende helseren hemel. Ende d' oosake / dat passende de Son de
 Linea Equinochalis, nae de Tropicum Capricorni toe / als dan van die Regioen ende
 contraien meer afwijckende is / als op eenighen anderen tijdt van t' Jaer. Ende i. it
 contrarie / soo comen in de selve Landen ghevolghe op wateren / ende overvloeghe
 regenen / als de Son daer weder nae toe comt / ende alernaest by is / t' welke is van
 Junio tot September toe: Want als dan woynse van de Son alernaest ende
 siest over t' hooft ghetrest. Dit selve is ooch geobservert in Oost Indien gheest
 het by de Buchten van der waerts over / bijkende is. Alsoo dat het eenen generalen
 reghel is / hoe wel het op sommighe plaatsen / doog bysondere oosaken / excusie heeft
 in de middest Regioen ofte Gheuwste van de Torrida Zona, als de Son afwijckt het
 albert laerste ende helserste weert te wesen / hebbende als dan de meeste drooghe. Ende
 soo wanneer / by gheacht / t' reghen / nachtrich / ende heeft de meeste dorchticheit: Ende
 nae t' deel ofte w' rinde afwijcken der Sonne / soo heeft het Land veel ofte weynich
 overbloet van Water.

Wit is al-
 dus in Oost-
 Indien, by
 de contraien
 van Goa, en-
 de de Custe
 die men op-
 ghewijcken
 vinden ende
 Malabar
 noemt / als
 in mijn In-
 diano ghe-
 sien mach
 worden.

Het 4. Capittel. Dat het buyten den Tropicos int contrarie van
 de Torrida Zona is, ende alsoo heeft men daer meer Waters ten tijden dat de Son
 daer verft af is.

Buyten den Tropicos gheschiet het gantsch contrarie/
 want den tigenen de coude comen by de te samen / als ooc de hitte met
 de drooghe. In ghe veel Europa ende d' oude Werelt is dit selve seer ge-
 weyn ende b. kent / zijnde van gheleken ooch alsoo / in alle de nieuwe
 Werelt / waer t' a. t' ghehele Coninkryck van Chile, goede ghetuyghe
 is / t' welke / om dat het buyten den Lincke van Capricornus / ende op soo veel hooghen
 als Spagnien gheleghen is de selve ghehoeden van Winter ende Som. r. herft / als
 Spagnien: Wogen men dat den winter aldaer / comt int contrarie van alst in Spa-
 gnen. Sonar is om beswille dat het den reghen Pool aenhouwende is. In boe-
 ghen dat in de drooghe Provincien de Wateren ende reghen seer overvloeghe / ge-
 lieghen met de coude aencomen ten tijden dat de Son van die Contraien begint
 af te wijcken / t' welke is / van t' eerste van April af / tot gheheel September toe: co-
 mende de waerthe ende drooghe wederom / soo wanneer hen de Son weder ghena-
 kende is. By elken gheest ghet gantsch ende al op de selve maniere / gheleghen als in
 Europa / t' welke oosake / t' selfe Land / soo wel in de buchten als in de beruften /
 meer

meer ober een coont/met de conſtitie van Europa, als met eenich ander van Indien. Het ſelve ſiet men van gelijken te gheſchiet/ op de ſelve manier ende opbormante in dat groote ſturk Landt / t welcke hem upt het burnenſte van Edhiopien is uptghepender prout-ghewels nae de Cabo de bona Eſperanca toe : Waerom gheſeyt wort / dit die rechte ooyſide te welen / van t'overloopen der Rivier Nilus in den tijdt van den Sommer / daer t'Winteren ſoo ſeer van gheſchijpenteert hebben. Want in de boogſepde conterepe ſoo begint men in Apyl/als de Son Anes gepaſſert is den Winterſchen regen ende opwaeteren te ragen/om dat het al dan albaer begint te Winteren. Ende deſe Wateren/welcke ern oerls bartt ſietu / ende eenſdeels van den regen bootcomen) verbulen de groote Laſchen ofte Meppen daer den Nilus (nae de rechte ende ſtercke Geographi) haren ooyſpand van heſe/ de welcke alſoo alſengh ſien a: nidinghen/ ſaue ſtroomen betimeroeren/ende niet der tijdt haren cours nemen: een groot eynde weeghs/commende alſoo ober te loopen/ doot t'ganſche Land van Egypten, ten tyden van den Sommer: t welcke een dinc teghenis de natuer ſijghet te welen / ende conſter mochtans/deg niet teghenſtaende ſeer met ober een: Want in den ſelven tijdt dat het in Egypten (t welcke onder den Tropicum van Cancer gheleghen is) Sommer is ſoo is het aen de Meppen ende Pontenien/ ofte ooyſpand der Rivier Nilus, die onder den Tropicum Capricorni coont / Winter. Alden heſt in America ander mundaue oft overlooppinge van Wateren/ die deſe van den Nilus ſeer gheleghen ſijghet is t' welen in den Paraguay (anders Rio de la Plata genoemt) de welcke alle Jaren/boog de menſche van t'water / dat upt het gheberghen van Peru coont aſtroyen) ſoo onopderſighe vupt de morſer/ ofte overloopt/ende alle t'boogſepde ganſche land / ſoo gheheleſigheſien beckerende is dat d' Inwoonders vande ſelve conterepe ghebewonghen 39n den ſelven tijt de woonplaerſen te verlaſen / ende ſen in de Schypten ende Canoa t'onthouden.

Het 5. Capittel. Hoe dat men binnen den Tropicos, in den tijdt van de nitte en Sommer, den regen ende opwaeteren heeft, ende van de reeckeninghe der Winter ende Sommer.

In conſtitia / dat den Sommer haer in de twee ghetempverde Zons ofte Ghewelſen met de ſitte ende booghten vereenicht / enoe den Winter met de coude ende bochticheyt : Maer binnen in de Torrida Zona, ſoo en betemſghen haer de boogſepde qualiteyten in alſulcher boeghen niet : Want den reghen volghet op de ſitten/ende met de coude, coubt hier en gebreck van overloebige hiet) coont de claerheyt ende t' ſelver weer. Wier upt coont het dat ynde alſoo dat men in Europa den Winter doot den reghen ende coude / ende den Sommer doot de ſitte ende t' claer meer/verſtaende is) dat ſende onte Spagnia rde in Peru en men Spagnie hiet den tijdt van den Waters ende reghen/ Winter/ ende den tijdt van weyſch ofte ganſch gheen reghen / Sommer. Waer inne is hen ſteckſgh: hen beſeyghen: Want op deſe maniere ſegghen ſp den Sommer te welen / in de gh: berghen van Peru, van April toe September toe/om dat het al dan van reghen: o: is ut : Ende van September toe April toe/ſegghen ſp Winter te welen/om dat het dan weder begint te reghen: Ende alſoo beſeyghen ſp dat men int geberghen van Peru, den Sommer heſe/ op den ſelven tijt noch min noch meer alſo het in Spagnie Winter is. En alſo ſien de Son in den Zone reſt ober t'hoof gaet / ſoo ghehoeden ſp / dat het opreſchijghen

Winter is/alleerdienken om dat men als van den meesten reghen heeft. Maer dit selve is een dwarsen te lachen/ ghelijc als ghesproken hadde ghene die sonder weeten sijn: Want so gelijc/ als den dach hem van den nacht / doog de tegenwoordighe tijt der Sonne/ende doog sijn afweten ofte afwesen in onse Hemelspherio/nae den onvroop van t eerste Mobile t welcke de definitie van den dach ende nacht is/verschillende is/ alsoo oock noch min noch meer is den Sommer van den Winter verschillende/ doog de nachtheit ofte afwijkinghe/nae den eeghen onloop/der Sonne/ ende dit is sijn definitie. Enzo, soo het sijn men voeghet den Sommer/ten tijden/ als de Son ten alder naesten bp is. Ende vooghet den Winter/alsoe ten alder uitersten van der hant af is/ van t afwijcken ofte ghenaken der Sonne volghet de hitte ende de koude/ ende nootwendich de ghetenwertheit. Maer t reghen/ ofte niet reghenen/ welcke is de byooghte ende voeghtepyt / en volghet niet nootwendichghen opt. Alsoo dat men/ tegens t gemeen goetvinden van desen/vermerckende is/ den Winter in Peru staet/helder/sonder reghen/ende den Sommer/reghenachtich te wesen. Ende niet in contracte alst van den ghemeenen Man gheneput woijt/ dat den Winter heet / ende den Sommer koudt is. Deze selve dwalinghe heeft men in de discrente dese steden/ tuschen de Ghebberghen ende de platte Velden van Peru: Segghen/ dat soo warmer int Ghebberghen Sommer is/ sooft in de platte Velden Winter/ dat is in April, Mayo, Junio Julio, Augusto: Want als van soo zijn de Ghebberghen geniet/ende een helder Sonne-schijningh sonder reghen: hebbende op de selve tijdt die van de platte Velden/ nebel misten/ende het ghene dat men Garua hiet/ t welck is een damp ofte sachte vorstheide/ daer de Son mede bedekt wort. Maer ghelijc als gheseyt is/ so moet men besuytenden Winter ende Sommer te comen van t ghenaken ofte afwijcken der Sonne. Ende dewijle dat in gansck Peru, soo wel int ghebberghen als op de vlacte Landen/ de Son op eenen tijdt ghenachtich ende afwijckt/ so en gheeft het daerom gheen reden te seggen dat soo wannereit in de eene plaets Sommer is/ als van op d'ander plaets Winter te wesen/ al hoe wel dat het gheest of neemt / hoe men de vocablen ghehepelt. Ap moghen die noemen soo sijn wilen/ende by segghen/dat het Sommer is alst niet en reghent: alst schoon dat het dan heeter is/ heeft weynich te byduyden/het ghene dat woedich is/ is kennisse te hebben van de waerheyt die verhaelt is/ dat men de wateren niet altoes en regghet/mer het genaken der Sonne/maer gheschiedt eer in den Torrida Zona, gemeynelijc int contracte.

Het 6. Capittel. Dat de *Torrida* groote overvloedicheydt heeft van t Wateren ende Weyden, alst schoon. dat het van *Aristide* noch soo veel onkent wort,

Mer t ghene gheseyt is / mach men genoegh verstaen/ de *Torrida* Zona Wateren te hebben/ende niet byooght te wesen / t welcke waerachtich is/ende dat in sulken graet van menichte ende ghebberichheit dat het daer in d'ander Regioenen ofte Gewesten der Werelt te boven gaet/uytghesouder sonninge plaetsen daer men Sant-Landen ofte Woestijnen heeft ghelijc alst oock van gelijcken op andere plaetsen der Werelt is. Van de Wateren des Hemels/ is al bewesen/ datse overvloeyden vt van reghen/ sneeu/ende misten hebben/ de welcke nimmelijcken in de Wyduinen van Peru in overbloeet zijn. Van de wateren des Aertse/ als daer zijn Rivieren Fonteynen/Becken/ Putten/ sul-staende Weyden ende Acken/ en is tot noch toe niet gesept/maer zijn de

oybina/
het he
ten/de
bevlut
te hiet
overb
des A
over-
s droo
en me
hier w
van de
ofte s
doog t
perfor
steck/
die al
ghew
daer n
ste W
de m
maer
schep
contri
Occa
soo bi
Amaz
ke on
ich bl
afloo
oock
Wac
uytlo
nrae
berde
derg
de t
Wac
ren bi
bheet
maer
der o
heest
dro c
Dieg
loft k
ren d
Wey

gynnaet dat de Wateren van beteden / met die van hoven reſponderen / ſoo mach
 het hem noch wel verſtaen laten / dat ſp daer wſen moeten. Nu dan / ſoo is te we-
 ten dat men daer ſulcken oberbloet van loopen de Wateren heeft dat men niet en ſal
 betyden de ghehele Werelt meer ende grooter kintieren / laſchen ende ſlogaſſchen
 te hebbe als deſe nieuwe Werelt doet. Het meeſten deel van America en can dooz deſe
 oberbloetſchep van Wateren niet betwoont worden / om dieſe wille dat de kintien en
 des Soner - daeghs met d'op-wateren ghebedelighen upt de Woeder / ofte
 ober-loopen / ende het al te mael bederven / ende doozt ſichs ende Medder der
 ſlogaſſen ende Werelt-grondighe plaetſen en mach niet daer op deel Contray-
 en niet dooz paſſeren. Darron de ghene die by ende omtrent de Paraguy (daer
 hier boogen mentie van gheinaert is) woonachtich zijn / gheborlende t'waſſen
 van de kintiere ſichken ſp / aler die op t'hooghſte comen ten te begeben in de Canos
 ofte ſchuyfens / alwaer ſp hare woonplaetſen in malien / en daer kuyſtraet bergen
 boogen den tyt van omtrent d'ye Maanden ende conſerveren alſo d'ghende / heilich
 perſoonen ende goederen : Ende keeren de kintier weder in ſp Woeder ofte be-
 ſlech ſoo begheven ſp hen van ghelicken weder tot haerder woonſinghen op t'Land
 die alſdan noch niet gheſel doog / en zijn. De grootte van deſe kintiere is ſoo
 ghewelich dat ſoo haer de Nius, Ganges ende Euphrates inen verſeidenen en ſouden
 daer noch niet anders nae by te gheſchiken weſen. Wat ſullen wy ſeggen van de groo-
 te kintier / Magdalen gheheent die tuſſchen Santa Martha en Carragena in t'ze loopt
 die men niet reden te groote kintier hier : Als ich daer ontrent dooz by t'as ſepelen-
 maectien die my verwondert dat men ſien mylen daer van oft t'ze waert in / be-
 ſchepdeliche tyden van ſp ſtroome ſien mocht ende nemen ſonder twyffel haer
 courſe ober te twee hude mylen breete / met ſulcken geweld dat ſp die onniete gheze
 Ocean aldaer niet ſp Waren niet ober winnen mach. Daer ſpoken de van kintieren
 ſoo doet niet reden alle d'ander ſwijghen / de groote kintiere die van crughe van de
 Amazonia, van andere Marañon, ende van etteliche Orrellana gheheent wert de wel-
 che ont t'Agua Maerden gheboonden ende bewaren hebben : Ende blybe in twyffel of
 ich die kintier ofte t'ze heeten ſal. Deſe kintier comt upt het Ghebreghte van Peru
 afloopen van de welcke verſinghende is oberbloetſchep van ſleghe-Water / als
 ooch van de kintieren dieſe in haer trecht / paſſerende dooz die groote Widen ende
 Maer : Ja dat meer is ſoo worden de hooghſte ghebreghten / die niet reſt noemen
 ten van de kintier ſtaen / boog de groote Widen bedecht / ende upt het gheſicht.
 De ghebde ende die ſo wonderbaerliche grootte van deſe kintier (die niet reſt noemen
 mach) heſper der kintieren ſich ben wyl verſtaen upt een goet gynnaet van een boe-
 der onſer gheſcheyden welken (noch jonck gheſel weende) die t'eenmal bebare
 die t'ze hien bindende in alle die gheſchiedeneſſe van die ſo byemde incoſte die Pe-
 dro de Orſua dede / ende onder die opjortighe ende pruttieuſe daden des obſtinate
 Diego de Agum van alle welcke moepten ende perſchelen hem Godt de weere ver-
 loſt heeft om hem tot onſer gheſcheyden te brengen. Doodaſch d'el / ſijn de kintie-
 ren die men heet in de contrayen die men doog Torrida ende verghande Ruygen ofte
 Geweſte noemt / welcke van Antioche ende alle d'ander / boog am ende gheze

keijck van Wateren ende Weeden gheschouwen woonden: Nu om dat ick mentte ghesmaect hebbe van de Rivier Marañon, om met reben d'overbloedicheit der wateren/ die onder de Torrida zijn te bewijzen/ soo dunct het mi goet te wesen een wapenich te torren van t'grootte Weeyn ofte Lark/ Tricaca gheheeten/ welcke ghy leggen is int midden van t'grootte Weeyn ofte Lark. In dit Lach loopen meer banthien seer volcomen kintieren up/ heeft alleelijck een dooyacht ofte loofinge van Water/ doch niets te groot/ hoe wel dat men seyt die upnemende diep te wesen/ over t'welcke niet mogelijck en is/ een brugghje te make/ n' dooy de diepte ende breedde van t'Water: Doch en woyt oock nae sin seggen/ met gheen Warcken ofte Schuyten ghepasseert/ dooy den gheweldighen snellen looy der stroomen/ woyt ghepasseert met een mecke ghe aerdaigh: cunst ende eyghen Indiaenschen bont/ over een Brugghje van stoo ghemaecte ghelegen op t'selbe Water/ de welcke/ dooy de lichticheit oer materie/ niet te groont gaen mach/ zinde een passagie die seer seker ende doerlijck is. Het selbe Lach heeft int omgaens ontrent tachtich mylen/ ende mach wesen van vyf-en dertich mylen lanch/ ende op sin breedste vyf mylen mylen: Weest Eplanden die in booyzden bewoont ende bebout ghewest zijn/ naer zint teghen wooydich woest ende onbewoont: t'bynght en groote menichte van een sooyte van Beisen booy/ die d'Indianen Totoras hiet en/ de welcke hen tot versinghen dienstich zijn/ want is een ghes booy Wercken ende Weeden/ als oock booy de selbe lieden: maken daer oock suppen/ haent ende Schuyten af/ ende alle t'ghene dat van doen is/ vinden de Vros/ (alsoo hiet men dese lieden) in haer Totoras. Dese Vros zijn soo dom ende heersachtich/ dat si haer selven booy gheen Weeschen en achten. Men vertelt van hen/ dat gheynacht wesen die wat lieden datse waren: Antwooyden datse gheen lieden maer Vros waren/ ghelijck oft si een ander sooyte van Beisen hadden ghewest. Men vint ghehele Ghe meynen van Vros/ die hen in hare Ballas ofte Schuytjens van Totoras int Weeyn ofte Lark onthoudende waren/ woonende alsoo onder den anderen met de Schuytjens aen een ghehele/ ende aen eenighe Stienrotse ofte Clippe vast ghebonden. Ende ge beunden alre met so wel dat haer een heele Ghe meynpte van d'ander veranderde: In sulcker booghen dat soekende hebben de ghene die daer gisteren waren/ en vint men in de ghehele Ghe meynpte oft Ghebuerichap tael noch tepken af. Van dit Lach af loopende het Camel oft dooytocht van t'Water ontrent vyftich mylen weeghs/ heeft men een ander cleynder Lach/ Paru/ ghehaemt/ t'welcke oock Eplandens in sich heeft/ ende men en can daer gheen dooytocht ofte Water-loofinghe van ghebuerden. Daer zyn der veel die meynen dat het onder der aerden dooyloopt/ ende alsoo in de Tupper Zee up t'comt: Ende byngghen booy een vervolgh/ een acin van een Riberre/ die men van seer nae bp in Zee siet loopen/ sonder den ooytmonck ofte t'beginsel te weten. Ick soude eer gheloozen/ dat het water van dit Lark/ aldaer van sin selven booy de Son geconfinneert weest. 't is nu van dese verclaringhe ghenoech/ op dat het bliken mach hoe ongherechteijcken dat d'Ouders de middelste Regioen ofte Ghe weste beewonen hebben/ gheheerlijcken van water te wesen/ waerachtich zinde/ dat het so wel van den Camel als van het Aerdrich/ overbloedicheit van Water heeft.

Het 7. Capittel. Wordt ghehandelt, de reden waerom dat de Son buyten de Tropics, daer vent af wescnde, t' water is op treckende, ende daer binnen in int contrarie als fyer naest by is.

ICk hebbe dickwils niet boozmenen oberdacht / upt wat oorsaeke dat het comen mach / den Equinoctial soo boosrich te wesen als gheseyt is. Te niet doende de dwalinghe der Quabten / soo comt int anders gheen te boozen dan dat de groote cracht der Sonne also daer een groote oberbloedicheyt van bapeuren ofte dampen / van de ghehele Zee Ocean (die daer soo toppe ende breekt) nae hem trecht / ende opghesende is: Ende de selve gheschiedeliken soo haest als soo grootten menichte van bapeuren ofte dampen oghebachst zijn) niet een uptnemende raddicheyt / outbaen ende in reghen verandert. Dat den reghen ende op wateren van uptnemende hitte comen / cau niet dooz vele ende openbare et perentie bejoooven / waer van d' eerste is / het ghene ick gheseyt heb aldaer te regene in den tijt als de Son aldersteijst niet sijn strale ober t' hooft trecht zijnde daerom soo ver te crachtigher. Ende soo wanneer dat de Son afwysende is / ende de hitte begint te miltigen / soo en comt noch reghen noch af wateren. Hier upt dan ist wel te ghevoelen de gheueeliche cracht der Sonne / de ghene te wesen die den reghen verooyneert. Item / is groofter deert / ghelijc het waer crachtich is in Peru ende Spagnien / dat den reghen ende afwateringhen ober de ghehele Regioen ofte Gheueeste van de Torrida, ordinarijs nae den middach comen / te wesen soo wanneer de stralen der Sonne haer volcomen cracht outfanghen hebben. Des moegghens reghent het seer seldom / waer dooz haer de repende leden daer nae weten te voeghen / ende haer des Moegghens byoech op maken / sichende tegghens den middach hare dach-reys volepnt te hebben / want houdent dooz een seker druck / van alse van niet nat te worden: Dit selve is ghenoech bekenit / van den ghene die in dese Landen gheryst hebben. Doch mede soo woeter gheseyt van sommighe erbaren lieden den niet sijn blaggh des regghens te wesen / als de Maen op sijn volste is: hoe wel ick hier van / om de waerheyt te segghen / gheen volcomen oordeel af weet te gheuen / niet regghens ende dat ick het tot ettelorke malen ondersocht hebbe. In voegen dat het Aer den dach ende ghehele Maent / de booghepde waerheyt te vullen geest / van dat die eerste hitte van de Torrida, den reghen verooyneert is. De booghepde et perentie verdoont ons t' seif de en de dinghen die Arcticael, ofte ghemachte zijn als van de Alambecken daer men t' water niet upt de Crup teren ofte Bloemen distilleert / om dat de cracht van t' besloten byer / oberbloedicheyt van bapeuren ofte boesichheit optreckende is / zijnde dooz de cracht / om dat het gheen uptroecht en vint) ghebyngghen / ende in water of naer verandert. Dese selve Philosophie heeft men oock int Silber ende Gout / welcke dooz t' Quicksilver uptghetrocken wort: Want soo t' byer woersich ende slap is / zijde t' Quicksilver crachtich / soo en woeter bynaest niet met al uptghetrocken. Het Quicksilver maecht eenen groot wandapen ofte boesichheit / ende comende om hoogh tegens het gene aer / dat wy een woet noemen / so wort het terfont in liqueur oft nat verandert / vallende met droppen om leegh: in woegen dat de groote cracht der hitte (soo wanneer die een berepde materie vint bepe die effecten doende is) een van de bapeuren op te trecken / ende t' ander / die terfont te sinelen / ende in liqueur ofte nat te veranderen / alst d'elersel is om die te consimieren ende te verduynen. Ende hoe wel dat het dinghen seghen te wesen / die tegghens den

anagru:

anderen stryden / van dat de Son / om sijn nachtpheyt / in den Torrida regen veroorza-
kende is / zynde de selve Son / d'oorzaak van bupen de Torrida te reghenen alser verre
van der hande af is : Ende hoe wel dat het een teghen t'ander schijnt te wesen doch
sommint wel insien wil / soo en doet het boozwaer niet / daer pvoederen bupen derlede
natuerlike effecten dooz contrarie oorsaken / op dierelike manieren : Alp moghen
de natte cleederen te drooghen hanghen by t'byer / welcke becwarmt / ende oock van
ghelychen by de wind / welcke derout. De Adorassien ende mobderachtighe plaets-
sen woeden met de Son / ende met de dazst opghedrooght ende verijst. Den baers
woz aringebeyden met matelike exercitie / maer soo die te veel ofte te wernich / ofte
niet met allen is / verdrift de selve. Het byer / soo men daer gheen hout by en doet /
gaet upt / ende soo men daer te veel hout by doet / gaet insijckigt upt ende verijmoort :
Ende zinde van passe wozt het onbersouden ende vernievert. Om wel te sien / soo
en moct een bink niet te nae / noch te verre van t' ghelyche wesen : Op een goede be-
stante siet men wel ende verre af / welst men't upt het ghelyche : Ende seer dicht by /
en can men oock niet te dighen sien. Soo de stralen van de Son seer slap zyn / soo
en comen se gheenich niet upt de stueren verheffen / ende soo se seer crachtich zyn / soo
verdwijnen by die bapuren / ofte dampen / wder so haest als die verlyse / also dat die
gematichse hitte die verheffende ende conijderende is / waer dooz men ghemeyndho-
ken des nachts ofte des middaeghs gheen mist ofte damp siet op trecken / van des
moogkens als de Son begint te rijzen. Op deser wijs heeft men ander duseft eren
pielen van natuerlike bupen / die men dichtwils upt contrarie ooz arden siet booz
comen : Dacrom soo en behoogen wy ons niet te verwonderen / dat de Son in
sijn seer nachtpheyt den regen oytrechende / en met sijn verre afwesen die oock verzo-
sachende is / ende zynde haer teghenwoozdijck by gematich / noch seer verre van
der hande / noch seer nae by / en laet sulck niet toe. Niet tegenstaende / so blystet noch
eens lust om t'ander soerfen dooz wat reden dat die seer naebijheyt der Sonnen
binnen de Torrida / reghen veroorzaekt / ende bupen de Torrida veroorzaekt het tuit
contrarie haer verre afwesen. Soo veel als ick can begrypen / soo is de reden om dat
de hitte der Sonne in den Winter bupen de Tropico / soo groote cracht niet en heeft /
dat die ghemeyn is / om de bapuren ende dampcheyt / die haer van t' Lande ende
t' water verheffen te verdwijf. De bapuren vergaderen haer in de coude Regeent
ofte Ghewilde der lucht in grooter overvloet / verlijben ende swellen met de selve
coude / woeden met het selve als uptgedont o'te gheverit in Water verandert :
Want in den tyt t' des Winters is se de Son verre af / zy de de daghen coyt / ende de
nacht en laet t'welcke al te maal veroorzaechende is / de Son weenich cracht te heb-
ben. Waer als de Son den genen die bupen de Tropico / woonen / begint te gheue-
ken / t'welcke is in den tyt van den Sommer / soo is de Son al van too crachtich / dafse
sint verheffen der bapuren / deselve bapuren / ghelycheiduen t' gematich is ver-
dwijnt ende te niet doende. Om de cracht van de hitte te verstercken / helpt het
nachtpheyt der Sonne / ende d'leughe der daghen. Waer binnen de Tropicos in de
Regent ofte Gewilde van den Torrida / soo comt het afwesen der Sonne / met het al-
dermaeste by desen van d' ander Ghewesten bupen bint / gelych ende ober een. Dooz
de selve reden / soo en comt het in de Torrida niet te reghenen / als daer de Son alder-
berste af is : Ghelyck wijs / als het niet regent in de Gewesten in die bupen den
daghen / alser de Son naest by is / want comt te wesen ghelyche distantie /
waer van het selve effecten van clare weder veroorzaekt. Waer als de
Son in de Torrida op haer uperste kracht comt / Ende recht van boven
over

over
alt sel
doon de
lycken
bloed
der va
men t
mach
can de
overh
het w
me n e
ende f
bale d
tulcr
meer
byer g
die van
bader
die mo
van t
bader
ofte f
ghem
ofte h
ofte v
suult
ken co
mijt
de To
men t

H

heest
also bi
doch
ghel
dooz
ban l
noen

oer 'chooft meer treft soo en heeft men daer gheen daer nochte djoogh meer / gelijck
 alst seken dat men daer hebben soude van groote ende overballende reghenen. Want
 doos de cracht van hare crespive hitte is / so siet haestelicken ende by nacht subite
 ghien nae haer treckenende ende verheffende van't Aerdtreghe aen de Zee Ocean oer
 bloedighe menichte van vaporen. Ende doos dien dat de humeuren so veel zijn / son
 der van den Wind af-gheueken ofte verheffte te worden / soo ist datse lichtelicken co
 men te smelten ende ontpughe regen / becoojaken: Want d'crespive cracht der hitte
 mach niet het haest wel vaporen ende daeren op-trecken ende verheffen / mer en
 can dit soo haestich niet consumeren nochte verdwijnen: ende also op-getrocken ende
 oerhoop wesen / conen doos de menichte te smelten ende in Water te betancken
 het welcke al te saamen seer wel te verstaen is / doos een baghelicht erenwel van dat als
 men een stuch van een Dreck / sochep / ofte si als te waeren stels / soot Dper veel is /
 ende seer nae by leyt / soo sien wy dat de dichte daer van versmilt ende al dyppende af
 baile / doos oofale dat de groote hitte van't Dper / de humeuren ende danpicheit van
 sulckich nae hem is treckende / sonder dat het doos de verheft best byper gheconfu
 meet can worden / waerom het meer dilsierende ende af-dyppende is. Maar alst
 byper ghematich is ende het ghene dat men haet in een ghepropogitione de dikan
 die van't byper start / soo sien wy dat het dilsich sonder dyppen / ofte pet te dilsieren
 danden is / om dat de hitte van passie / trecken de de bochticheit wpt / ende gaende
 die niet het sel te consumerende ende verdwynende. Waerom de ghene die de conste
 van't hoken byeren beken het byper matich te maken / ende dat men het ghene dat ge
 braden sal worden / niet te verre noch te nae by en sal setten / op dat het niet en comt
 af te smelten. En ander erenwel hebben wy aen de heerssen van Wafch ofte Smere
 ghemaect / dat soo de lenite te dics is / so comt het Wafch ofte Smere te smelten ende
 af te loopen / om dat het de humeuren die't op treckenende is / niet en can consumeren
 ofte verdwijnen: Maar soo de lenite matich ende ghepropogitione dics is / soo en
 sielt noch en verloopt het Smere ofte Wafch niet eens / want de lenite is gelijckel
 hen consumerende het ghene dat het van bochticheit verheffende is. Dit is van nae
 mijn gort-bauchen / doos alse / waerom dat de groote hitte onder den Equinoctael en
 de Torrida den reghen verwerkeende is / egheue dat in ander Gheuesten plaet te co
 men doos de wipughe hitte.

Het 8 Capittel. Op wat maniere men verstaen moet het ghene
 dat van de Torrida Zona gheleyt wort.

Ende also dat men van natuerlijke ende Physische
 saken gheen schere ende Mathematiche regel en behoort te epfien / van
 het opmaris ende ghemepiste is / het gene van den regel gestelt wert
 ende is te verstaen dat men 'egheue wy verhalende wy op de selbe sty
 le ende maniere sal inpuen / dat men in de Torrida meer bochticheit
 heeft / dan in de ander Regioenen ofte Gheuesten ende dat het alwaer is regene
 also de Son op het naeste by is. In dit selfde is aldus in't ghemepiste ende opmaris
 doch ewenwel / so en onthemen daerom d'cepten niet die de natuer den selben re
 ghel heeft willen geben / makende formige contreren van de Torrida gantstelicken
 boogh ghelijc als men van Ethiopien verhaelt / ende wy van een groot stuch weegh
 van den ghien sy ben / alwaer alle de Cisten ende 'Alende dat men 'ulache Lande
 noemt ghepoechicken van Regien als oock van sel-staende Wateren is / iertghe
 42

noemen dat sommighe Walpeu ghewetende zijn van de Wateren / die de vloepende Zeken van t'g. berghtc af ghyben : alle de reste zijn zandige ende onbychtbare Maer den daer men qualighen eenighe Fonteynen ofte Putten heeft / ende soo daer eenige geuonden worden / zijn seer diep. Wat dat d'oorfale is / dat het op dese blanke Aanden niet en reght is / (twelcke een salte is daer van veelen nae ghebrueghlyc wort) sal op syn plaetse niet Gouds hulpe / gheset worden / yetenderende nu alleelijc hen te beuyn / dat men van den natuerlijchen reghel verseyghden en cepten heeft / ende mach by abouituer op sommighe plaetfen van de Torrida wel gheschiede / vuer te reghenen als de Son op t'naeste bp is van alster vers af is : hoe wel ich t selue tot noch toe niet ghy sien noch gehoort hebbe. Doch soo dat ghebeiden / ende een eccluych danc waer / soo soude men dat eenighe sehere epgghenschyppen van t' Aanden moeten toe schyppen. Maer geschiedende ermael op een manuce / ende d'ander cepe op een ander / soo moet men verstaen datter diuersche beletsels in de natuerlijche dinghen gheschieden / waer inde d'eën d'ander in den wegh zijn. Maet ons een exempel stellen : inmach welken dat den reghen van de Son verduysacht ende door den Windt belet wort / ofte datsie die meerder machet van so plach te wesen. De Winden hebben hare epgghenschyppen / ende diuersche beginsels waer inde verseyghden effecten vorechten / ende d'ich wils in t'contracte van dat de reden ende loop des eghds verseyghende is. Ende deluyge datter int Jaer op alle plaetfen groote veranderingen gheschieden door de verseyghdenheyt vande Aspoelen der Planeten ende d'icentite der gesaltenissen / so en is het niet wonder datter oock hier van pet in de Torrida ghesiet int' contracte van dat wy daer af ghesiet hebben. Maer in effect / het ghene wy bestoten hebben / is d'eyghe ende gheseyt primierende waerheyt / dat men in de dubbeltste Wyse vuer / die wy Torrida ofte verzuighe noemen / de dyoghre die d'oueren gheweynt hebben / niet en heeft / maer seer veel bochtighheyt / reghemende aldaer alster de Son op t'naeste nae bp is.

Het 9. Capittel. Hoe dat de Torrida niet uyt der maten, maer pacelijck heet is.

Oec hier toe isser gheseyt / t'gent de bochtighheyt van de Torrida Zona belangende is / nu sal t goet wesen te segghen van de andere twee qualiteyten / als daer is / hitte ende coude. Int' begynnel van des Contracte hebben wy gheseyt hoe dat d'oueren verstonden de Torrida dyoghre ende seet te wesen ende dat bypde gaer in extremo, dats is uiter maten welc maer de waerheyt en is hier van also niet van dat het bochtigh ende heet is zijnde de hitte in t'weesten deel niet uyt der maten / maer gheweynt / en d'ich twelck men hoeg onghelooflick soude houden / soo wy t niet ghenoech onderochte hadden / sal segghen het ghene wy selben wederbaren is / als ich nae Indien reysde. Nu om dies wille dat ich ghelesen hadde het ghene de Philosophen ende Poeten van de Torrida Zona soo seer verseyghen / dat wy voorsien dat ich (aen den Equinoctial comende) de waerlijche hitte niet en soude moghen verdraghen : Twelcke soo gheseyt contracte viel dat ich op de selue eynde / in t'passeren van de Linea, soodanighen coude geuoelende was dat ich elijchen malen de Son guick hitte / om my te verwarment / zijnde in den tyt dat de Son reysde boven t'hoofst guick / twelcke is in de Maent Martius / in t'eynd van Aries Scheine dat ich alster wesenende loech / ende de Meteoros van Antioche / met syn Philosophhe / hoeg een cluyche hielt / siede dat het op die plaetse / ende op

ende op
oper tu
men in
ter de
niet o
de op d
seer he
werke
sake ba
het ghe
distant
vande
die beu
hierde
heren e
dat ghe
ghene
sept t
de d'g
van de
merke
rellente
ende d
gheboe
dabitat

Het

den he
om dat
perder
ghewey
der ger
de den
regghen
al hoeg
ebertu
doet o
binnen
den / o
De d

ende op dien tijt (nae sijn reghel) altemael moeste verhoert hebben/ende een louter
 vper wesen. Ende ick niet mijn niet gesellen hadden coude: want is in effect alsoo dat
 men in de Werelt gheen ghetemperde nochte bequamer. Ghy wiste en heeft als on-
 der de Linea Equinoctialis. Maer is in een groot verschil/ want en is op alle plaetsen
 niet op een maniere/op contreren is de Torrida Zona seer getemperd/als in Quito en-
 de op de blacie Deiden van Peru. Op plaetsen seer coust/als in Potosi, ende op oorden
 seer heet/als in Ethiopen, Brasihen. Ende in de Eplanden Manicos. Ende de wyle bese
 berckhepden heyt seker ende kerneelich is/soo moeten wy nootwendich een ander oog-
 sike van de coude ende hitte onder soeken/sonder toe-boen der Sonne/waeremael dat
 het ghesiet op eenen tijt van t Jaer/ende op plaetsen van gheleycher hooghten ende
 distantie des Pools ende Equinoctiael soo veel verthijst te hebben dat eenige jaer ver-
 ganden zyn van sstren. Andere en comen jaer de coude niet af weeren/ende etijne
 ke behouden jaer niet een getemperde ende ghumatice hitte. Plato seide sijn gete-
 breede Eplant Atlantida in de Contrepe Terende de wyle sy septe dat het op eenen se-
 lieken tijt van t Jaer/de Son ober thoost hadde/niet teghenst aende/soo machts sy
 dat ghetemperd/overvloech ende rijck. P. minus stelt Taprobana, twelcke nu Samara
 gheheten wout/sonder den Equinoctiael, (ghelijc het in effect seyt) dat sy niet alleen
 seyt rijck ende overvloech te wesen/maer oock seer betwoont/ende vol van Wolcken
 de Ghebrecken. Dit het welcke men verstaen mach/dat al hoe wel t Ouden de hitte
 van de Torrida boog onydbaar gheacht hebben/consten des niet te min evenwel be-
 mercken/dat sy soo onwoonbaer niet en was/als sy dien wel maecten. Dien soo ex-
 cellenten Astrologijn ende Cosmographus Ptolemaeus, ende de wtghelesten Philosophen
 ende Mederger Aesculapa, hadden veel beter gissinghe ghelept/de wyle sy septe gaes
 ghevoelende waeren datter onder den Equinoctiael een seer begaen/ende boeghtijche
 habitate was.

Plato in
 Timco &
 in Critia.
 Plin. lib. 6.
 cap. 22.

Het 10. Capittel. Dat haer de hitte van de Torrida, met den over-
 vloedighen reghen ende cortigheyt der daghen matighende is.

At het selve (ghelijc als dese gheseyt hebben) alsoo
 waerachtich is/is (nae dat men de rindue Werelt ghebonden heeft)
 bergh deken/ende sonder twisfel behonden getoest: evenwel soo is het
 seer natuerlich/als men eenich blick dat buyren onse optide was/ niet
 seer attentie enderbinderde is/terstont d' ooglike van soodanig verho-
 genheyt te willen ondersoeken ende weten. Alsoo zyn wy begerich te weten/waer-
 om dat de Gheteste/die de Son aldersteijst boven thoost heyt/ niet alleen ghetem-
 perd/maer oock op veel plaetsen couder is. Nu t seide in t generael aangewent/ so
 ghinder twee ghemeyne ooghten/om dese Gheteste getemperd te maken d' een is/
 het gene haer boen gesept is/dat het een Gheteste is/van grooter bochtigheyt/ende
 die den reghen seer onderwoopen is: Ende daer en is niet niet te twisfeelen/ ofte den
 reghen is betoelende/want het Element van t Water is upt der naturen coust/ende
 al hoeael dat het Water boog de cracht van t hper verwermt woedt/ soo en laet het
 evenwel niet te tempereren den hant die alleen van de puere Son booght count. Dit
 doogt alsoo wel bewen/by het gene dat ghy referent wert van Arabia interiore, ofte
 burnente Arabien/twelcke men seyt gantscheijcken van de Son verjaerd te wog-
 den/om dat het gheen regen en heeft/die de verbolgenheyt der Sonne matighende is.
 De Wolcken beletten de stralen van de Son/datse soo dapper niet en mogen tressen
 ende den

ende den teghen die daer van voort comt/ is van ghelijchen de Lucht ende 'kerckelijck
verro/ sende ende maect het boechrich/ al schijnt het noch soo heet te wesen/ 'tregghen-
waer woxt in 't eynde gegonnen/ ende verstaet den doot ende de hitte/ ghelijck het de
ouen/ en ghevoelt hebben/ ghelijck van Water hebbende om te dwarsen. In suetere
de ege/ dat soo gelijck als ons de reben/ also och d' onbesoetheit te versien/ ghes-
den teghen upe/ spij seluen de hitte te verogghen. Ende de wyle oock verdoen/ es-
ben de Tormaer regentwaerich te welen/ soo blyfster ghecappre deert/ dat in het selue/
oog/ alic/ om hem in sin hitte te tempereren. Tot dese salich/ oock een ander oog/ alic
boege/ ende is noodich die wel te versien/ niet alleen boog dese teghewoogige que-
ste/ maer oock boog veel andere. Ende om dat wy in wepnich woogen te seggen/ soo
ist dat den Equinoctial/ hoewel dat de de Son meer ontsleken he/ so/ heeft sp/ bren
niet tegenstaende/ toet tjt. Ende de wyle oat de spatie der hitte van den dach/ wip-
niger/ ende minder is/ soo en can sp/ oock soo seer niet ontsleken noch verzoen/ u oden/
maer is van doen/ dat bette verstaet ende verslaen mach worden. De spheren
van de Spheren/ gelyck als het waerachtich is/ dat hoe dat den opgauch van den
Zodiack/ in onsen Hemispherio/ ronder ende dwerser comt/ hoe dat de daghen en nach-
ten ongelijcker sijn: Ende in 't contrarie/ alwaer de sphaera reegt is/ ende de Cepen
sien en sijn/ ober/ op den dinnien/ aldaer sijn de tyden van de daghen ende nachten on-
der daer gelijck. Als oock een ghewisse sake/ dat die ghelede Ghelue/ste/ die tinsly/ n-
de twee Tropicos comt/ inder ongelijckheit van daghen ende nachten heeft/ als daer
kupten. Ende hoe dat men de Linea naerder comt/ yoe dat men de selue ongelijckheit
minder heeft. Dit hebben wy in dese contrien/ sietelicken gheobserueret. Die van
Quito/ om datse onder de Linea ligghe/ hebben tgehele Jaer boog noch langer noch
toet/ op ontrint/ waack/ graben van de Linea asligghen/ sien wat verchijns van daghen
ende nachten/ maer seer wepnich: Want in December/ ende Januari/ so mach den dach
een ure verchijlen in de lengte/ ende dat/ noch niet ten vollen. Die van Potosy/ hebben
veel meer verchijns/ Winters/ ende Somers/ want ligghe op naect onder den Tropi-
cum. De gene die gheheel kupten den Tropicum/ ghelegen sijn/ hebben de cothheit der
daghen des Winters/ ende de lanchheit van de Somersche daghen: Ende hoe datse
verder van den Equinoctial/ nae den Pool toe ligghe/ hoe dat het selue verchijnt/ mer
is. Ende daerom heeft Dyrstant ende Engelien den Somers/ langher daghen als
Spagnien/ ende Italien. Dit albus wesen/ gelijck als ons sileht/ de sphaera/ lereende/
ende d' eynde/ niet claerlych verdoende is/ so moer men daer/ noch een ander ypo-
stise/ by stellen/ die oock waerachtich/ ende boog alle natuerliche efferten/ van grooter
aemuerichheit/ is te welen/ de gebuerichheit in 't wercken van haer eyghen sake. Dit
ober-ghelagen/ soo men up byaghe/ waarom dat den Equinoctial/ soo ghe-
hitten des Somers/ niet en heeft/ als d' ander Ghelue/ste/ exempel/ gratia/ Anoulien
in Luno/ ende Augusto/ sal autwoonen/ boog reden/ dat de hitte ontsleken/ ende den
nacht/ als boechich/ ende cout/ verdoende is/ waarom die van Lima/ soo groote hitzen
niet en ghevoelen: Want de Somersche daghen en sijn/ soo lanch/ noch de daghen/ soo
coet/ niet/ ende de hitte van den dach/ woet veel niet de coete/ van den nacht/ gheleuen/
reert. Daer de daghen van byghien ofte seltien/ uen/ sijn/ moer het niet/ reet/ heet
wesen/ als daer sp/ maer waack/ ofte dechien/ uren hebben/ bylopende van ghelijchen
noet/ soo veel boog den nacht/ om te verdoen. Ende al hoewel de Tormaer in de nach-
heit der Soune te doen/ gaer/ niet/ te versien/ so/ te verdoen/ ende gaer/ d' ander/ de
welen/ aldaer te doen/ in de langduerichheit der Soune. Ende na/ geode reden/ so
der warm/ een byet/ al ist seloon/ wat diep/ der/ so/ lang/ te gheuen/ poud/ meer dan
een ander.

een an-
brpden
ghelick
daghen
ende
epit te

Heer

N

heer/
dan u/
Torma/
dijfse/
stalte/
ban v/
ter ee/
Anou/
holde/
gene/
tapa/
berre/
woxt/
ende/
gehe/
bo vo/
ban/
teing/
toet/
Linea/
dien/
Cui/
segg/
geode/
Zhu/
soud/
buer/
ter d/
cout/
die y/
een ander.

een ander dat grooter is / soo't minder duert / hoe veel te meer als daer welen tusſchen beyden comt. Nu dan dese twee eyghenſchappen van de Torrida in een twegh-ſchale beſcheyt waken / van dat het in den tijt van de groote hitte / aldermeest regent / ende de daghen coeter zijn lullen / haer by advantage te ſchijnen te comen verghelichen / niet die ander twee contrarie effecten / als daer is / van de Son naest by ende recht. over-eynt te hebben / ofte enſullen ten minſten niet veel vooydeels gheben.

Het 11. Capittel. Dat men, behalven'tvoorſeyde, andere oorſaken heft, om de Torrida ghetempert te welen, namelyken de Naburſchap der Zee Oorſ.

Mer hoe wel dat de vooyſeyde twee eyghenſchappen oker de gautiche Torrida gemeyn zijn / ſoo heeft men ock noch tang / deſ niet regentlaende / plaſſen in die ſeer heet / ende anderen van gheſcheyt ſeer coet zijn. Eyndelichen dat die ghetempert heet van de Torrida ende den Equinoctial niet ocker al eben eens zijn / maer is op een Climac hier heet daer coet / ende ginder ghetempert / ende dat altemaal op eenen tijt ſo moeten wy dan nootwendich andere oorſaken ſoeken / daer ſo grootten onderſcheijde als in de Torrida binen upt coet. Nu ſan'tjelue met vooyſeyde overdenkende / becinde byde ge-woſſe ende clare oorſaken / ſegghe d'eerſte te welen de Zee Ocean: De tweede de geſtalterijſſe ende gheteghenheit van't Lande: De derde de naturliche eyghenſchappe van't herden Wouden behalven de byde die ich vooyſeyt houde. Derwoede dat-ter een aender by de berboogzen is / dat is d'eyghenſchappe van't ſelfde berwoonde Lande ende berboogzen / ende influencie des Welens / want de gemeyne oorſaken / boven ghetoyt / ſiet ghenoech en zijn. Elſ ſeer om't aenmercken wſen ſoo men het gene dat op d'iberſche coeter part der Equinoctial paſſere conſidereren wil. Monow-tya. ende een groot deel van't Rijk van Paep Lun zijn ghelegen by de Linea / ofte niet verre daer van daen / ende lyden een byſeliche hitte / ende het Volck dat daer geteyt wyot / is t'renemack ſwart. Ende dit en is niet alleen al hier / twelcke baſte Lande ende bloot van't Zee is / maer oock in de Eplanden die van de Zee omhanghen zijn geſchiet het ſelve. Het Eplant Sint Thomas leyt onder de Linea de Eplanden van Cal-bo vende liggender nae by hebben twede ende verholghen hitte / ghynde alle twelcke van gheſcheyt ſwart. Onder de ſelve Linea / ofte ſeer nae by / valt een deel van't Land van Peru / ende een deel van't merwe Contricheit van't Landen / ende zijn ſeer ghetempere Landen / ende trecken by naest meer in de coebe / als nae de hitte / ghynde twelch van daer wſt. Het Land van Barben is ghelegghen op de ſelve diſtantie van de Linea gheticht als Peru / niet regentlaende ſoo is Braſien / ende de gheſede Cuſte van die een upeniment by't Land al hoe wel dat het aen de Nooyt Zee grenſt. D'ander Cuſte van Peru / twelcke aen de Zuyder Zee wyot coet / is ſeer ghetempert. Wacrom ſegghe ich dan / ſoo twede beſcheydenheit aen't / ende daer reden van begerden te gheben en ſol men niet moſſen laten ghenoech niet de gemeyne / die vooyghewent zijn om te bewiſen hoe dat de Torrida ghetempert Land mach welen. Onder de by-ſoude re oorſaken / hebbe ich in't eerſte gheſteit de ghetempert / die vooyghewent buerſchay van't land / die hitte tempereren ende vercoelen / want al hoe wſt het wa-ter daer van wyot is / is niet regentlaende Water / ende t'Water is van ſyn ſelben coet / twelcke alſoo ſoude twyfel is. Hier by vooygh men noch dat die upenemende buerſchay der Zee Ocean geen plaſt en gheeft het Water vooy de hitte der Sonne ver-
want

waart te moghen werden in sulcher voegen als de Wateren der Rivieren wel doen: *Epithelien* dat soo ghelyck als *Salpetre* om dat het up de nature van't *Sout* is, dienende is om't Water te verkoelen: Also sien wy ook / dooz d'erarentepet / dat het *Zee-water* ingelijck verkoelende is gelijck als wy in son nige *Nadens* (als in die van *Caluso*) ghesien hebben het Water ofte *Wijn* om te drincken in eenige *Steden* ofte *Cruppen* in de *Zee* te coelen gheset worden. Van alle *Welcke* blyden de is dat den *Ocean* sonder twyffel / epghenichap heeft om te tempereren / ende d'ober / blondighe hitte te verkoelen. *Daerom* soo ghevoelt men meer hiten op't Landt / als in de *Zee* *caeteris paribus*. Ende ghemeynlijck de Landen die de *Zeerant* geden / zyn coelbre / als die daer verre van ligghen / *caeteris paribus*, als gheset is. Also dat zyn de meeststende der *natuur* *Werelt* leet nae aen de *Zee* *Ocean* gheheggen al ist senom dat het onder de *Torrida* conit / soo sulen wy niet recht moghen segghen / gelve groote welbaert van de *Zee* ontfangende is om de hitte te tempereren.

Het 12 Capittel. Dat de hooghste Landen d'alder coutste zijn, ende wat u'oorfake daer van is.

Mer wat verder discourende / sullen bevinden / dat / al ist sake dat het Landt gheleggen is / in ghelycke distantie van de *Zee* / ende op een hoe ghete niet tegenslaen de / soo en is daerom de hitte niet even ghelijc / dan is op d'een contrepel / ende op d'ander weynigh. Dat d'oorfake hier van is / en is gheen twyffel aen / dan dat het conit van leger ofte hooger ghelegendheyt te wesen. *Maer* van het ene heet / ende d'ander conit is een daer ende s'iet d'ich d'oorfale te wyen der *Berghe* conit te wesen / als het nederste der *Wallepen* ofte *Walen*. *Welcke* niet alleen en is / om dat de stralen der *Sonne* aldermeest in de nederighe ende holle plaetsen tressen zyn / hoewel 't selue daer oock veel toe helpt: *maer* oock noch dooz en andere oorfale te wesen / dat de *Gheuweste* der *Lucht*, hoe d'arie verder ende hooger van der *Aerden* as is / hoe d'arie voog gheuwert coelder is. *Hier* van gheuen volcomen ghetuygenisse / de blacke *Landen* van *Collao* in *Peru*. *Al* aut van *Popayan* ende dat van nieu *Spagnien* / *Welcke* altemael sonder twyffel / hoogh Landt ende daerom: conit is / al hoe wel het niet ghebeyghen om ringhe / ende de stralen der *Sonne* seer onderwoyzen is. *Soo* wy nu dan byagen war rom dat de platte *Velan* ende *Luste* van *Peru* ende nieu *Spagnien* heet / ende de blacke *Landen* van't gebrachte van het selve *Peru* ende nieu *Spagnien* conit zyn / soo en se ick hoog: *maer* anders gheen reden te gheuen / dan alle enlijden dat d'een blacke *Landen* leeghe / ende d'ander hoogh zyn. *Dat* het mit d'iste der *Gheuweste* van de *Lucht* / conit is / alst 'nederste / wynt ons dooz experientie vertoont want hoe datter die *Bergen* naerder aen conit hoe dat e' meerder onderwoyzen zyn / dan *Peru* / *Sp* / ende een eenwige roude te hebben / ghelijc als ons de reden van ghelijcken bewegende is / want soo een bytreghel *Sphera* is / als *Antiocke* ende d'ander *Philosophen* / dooz *Anaportati* stellen / soo moet het nubbste der *Regoen* ofte *Gheuweste* van de *Lucht* alderroust wesen. *Hebende* de conde albaer sijn toelucht / ghelijc als wy in den *Sonnet* sien gheheuen in de diepe *Pitten*. *Verhalben* soo wy van de *Philosophen* bevestigt dat de twee opnemende *Regioenen* ofte *Gheuwsten* van't opperste s'it 'nederste der *Lucht* / daerheerste zyn / en die vā te nubbeweg / de couste. *Soo* bit al / so waerachtich is / gelijck het d'uarantseijt waerachtelicken vertoouende is / so bebben wy een ander principael bejulp / om de *Torrida* ghetempe te malien: want het meestere

meesten deel van't Landt van Indien seer hoogh ende vol van opstehende geberg-
ten is die met haer Nachterschap / de Contrepen daer se comen te staen / vercoelende
zyn. Alden siet op de boopsche toppen der gheberghten een eendigh sieu ende mist
de Wateren als een gheveelende gantich bevoelen / zyn de roudte die daer halt
in sulcher boeghen dat se de Cruppen ende de Gras verkenget. Ende de lieben met de
Peerden / als per ober versen / comen van lout / roudte te verkenget ende te strep-
ken. Dit selve is soo als ich gheseyt hebbe ghebeuren de lout mudden van de Toeg-
ende gheseyt ghemeynlycken aldermeest ten eyden dat de Son in haer Zent ende o-
ber t'hoofst gaet: alsoo dat het een seer bekende sake is dat de gheberghten ende plaet-
sen van dien roudte zyn als de Walpen ende platte Landen: zyn de d'oylske oock
ghenoeych bekenet te weten van dat de Bergghen het middelste der Regioen ofte Ghe-
weste van de Lucht (welck ober-cout is) aldermeest beclachtich zyn. Waerom dat
het te middelweghen der Lucht coudet is / is oock gheseyt te comen van de roudte (die
de Regioen der Lucht welck aldermeest de yperige Sphera comt) van hem waert en-
de daer nae tot jaeght / die na Aristoteles seggen / hoer de Sphera der Lucht / son plaetse
heest: alsoo dat alle de roudte haren toelucht nemende is tot het middelste der Regi-
oen ofte Ghesteste der Luchte / doo de cracht van dat de Philosophen Antiparistis
noemen. Nu dan soo mocht men vermaent machten dat zyn de Lucht heet ende boch-
stich / ghelijc als Aristoteles gheboekt ende ghemeynlyck gesept wort / waer dat van de
roudte dan daen comt die sy in't midden der Lucht vergaet / dewyle dat se van de
yperige Sphera niet en can procederen. Ende so is van't Water ende sterckich boog-
comt soo moeste nae goeder reden het neerste der Lucht coudet wesen als de Regi-
oen van te middelweghen. Want waer soo ich rechtlycken sal antwoorden / sal moeten
beheerschen dat dit argument ende objectiep soo veel te denken geseft dat te hynaeft
gheseyt ben te volghen den ghenen die de qualiteyten Symbolas ende Disymbolas (die
Aristoteles in de Elementen stelt ter neder legghen ende verwerpen / segghende / dat
het een versierel is / affirmerende de Lucht van naturen roudte wesen tot het welck
hem so boogwaer veel ende groote gelyckheysen ende ypothen by brengen. Ende ar-
gumentat ende vele andere / so is se een die seer om te noteren is te weten dat wy ons in't
midden der Wonsdagen plaatsen te vercoelen niet en waerperien / doo't vercoelen
van der Lucht. In somma dat van de seker loutheit bevestigt wort de lout gantich
ghen eyghenschaep van eenich Element te wesen van alleentelken van't yper / het
welck in alle dinghen verghet ende vereenicht is ghelijc als het van den grooten
Dionysio gheleert wort. Doch het mach wesen soo dat wil / op d'een ofte op d'ander
maniere want int nup niet en onderwinde / Aristoteles tegghens te spreken / dan soo dat
in een seker sake waer accorderen eyghenlycken al te samen de Regioen van te midde-
wegen der Lucht veel coudet te wesen als het neerste deel aldermeest het sterckich
ghelijc als d'etareentheit van ghelijcken vercoelende is. Dewyle datter Sphera / ha-
ghel / nup / nebel ende d'andere tephelen van uptnemende coudt haer albaer generen-
de is. Ende nademaal dat men daer ter eender zyde de Zee / ende van d'ander zyn-
de de seer uptnemende hooghe Gheberghten heest / soo behoort men tselve boog-
sachs ghemeyn te houden om te vercoelen ende de middelste Regioen ofte Ghesteste
(die men Torrida heet) ghetuypt te maken.

Aristot.
Meteor.

Dionysio.
cap. 13. de
Celi Firm.

Het

Het 13. Capittel. Dat de principaelste oorfake, van de *Torrida* getempert te wesen, het was-yen van de coele Winden is.

MAer de rechte ghetemperttheit van desen Ghetweste / is men sonderlinghe ende boven al schuldich d' eppghenscappe van den Wind / die alhier seer coel ende lustigh regnerende is; ende is ge weest een voosfiesuchtpeit des grooten Gods. Schepper van alles / dat de Winden (in de Regioen ofte Ghetweste daer de Son altoos sijnen looy houdt / ende ' selve niet sijn hitte schijnt te willen vernietlen) den meesten tye / ende ghemeynlychen / wonderlyche coel waepen; o; datse niet hare coelte / den brand der Sonne mochten tempoeren. Een schijnt niet datse seer buytens weeghs ghewest sijn / den genen die seiden / het Aertsche Paradijs onder de Linea Equinoctiael geweest te hebben / soo sien hare oytide niet bezoghen hadde: Want om dat de selve Regioen seer ghetempert was / soo dochter hen ghenoech te sijn de daghen ende nachten albaer ghelyck te wesen welckert oytide van anderen teghen gheschieden woijt. Onder allen / soo seyt den vermaerden Poet aldus:

Vergl. d.
Georg.

En die contreye
Is steeds mer een seer heete Son ontfeken,
Sonder dat oyt de hitte daer van scheye.

Ende de rinde van de Nachten en is soo veel niet / datse alleen by haer selven genoefh is / om so wyeden byant der Sonne te matigen ende te recht te helpen also dat de *Torrida*, dooz de welckheit van de coele ende lustiche Lucht / soodanighen ghetemperttheit ontfanghende is / dat zijnde selve dooz d' Overen meer dan eenen vperigen Over / is dooz den ghenen die 't nu bewoonen meer dan eenen aenghenamen ende lustighen dooz-Somer / ofte Lenten. Ende dat dat selve pynlichien spantende is / u; de qualiteit van den Wind woijt niet clare tepekenen ende rebenen bepoort: want wy sien dat d' rene Landen ende plaetsen (onder een Climaat ofte hooghe geleghen / heeter sijn / als d' ander / alle enighen dooz ooyake van te ghemeten nunder Wind / die becoelende is / altoo zijnde oock ander Landen / daer gemen Wind en regnert van die seer landich ende als een tocht van eenen Over ontficken is) soo seer gheueit van de hitte / dat het albaer te wesen is / ghelyck of men in enen brandenden Over waerde Dufdange Contrypen ende Landen heeft men niet weyrich in Brasilien / Ethio-pien ende in Paraguay als van een pghelich genoefh bekent is. Ende dat noch meers te verwoeren is / so liet men dese berseghende heet niet alleen op e Land / maer woijt oock in de See / clachthien bebonden: want daer sijn Zee / die veel herten geboelen / gelyck als men bereict van die van Mossambicke ende Ormus in Oost-Indien / ende int Westen / de See van Panamá, waerom de selve Crocodillien hooghtenght ende de Zee van Brasilien / daer sijn ander Zee / ende geleghen op de selve hooghe van graven die niet teghenlaende seer coel sijn / ghelyck als die van Peru in den welken wy rinde hadden als wy daer d' eerste reyse dooz hoeren als booen bertelt is / wesen de in Maru als de Son reist ober 'thoofst gaet. Doozwaer so en kan men alhier / daer den Hemel ende 't Water van een gedaente is / anders geen dach van soo grooten ooy / bereijpt becheren / van alle enighen d' eppghenscappe van den Wind / den welcken / ofte becoelende sijn / of verwarmende. Ende soo men op dese actuerclinge van den

Wit van
Mossambique ende
Ormus is
waerachtich
ghelyck als
ick in mijn
Oost-Indi-
sche-eyde
ouderboos
beber.

Wind
gen m
wonder
namen
Spa
in Sy
de hit
sten:
Ghet
als on
bulde
men t
bol bo
te ghe
selve h
rouw
heet te
de W
want
groot
Ende
die wo
is on
Land
Europ
welck
heer b
sticken
heide
de coe
sten te
ende s
rie / o
de So
hutte
oycon
Scher
ker v
dat de

Wind

Wint int ghere ghcroet / is wil letten / so mach men hem daer / van veel twijfeling
 gen niet voldoen / die daer niet reden veel geselt woopen / ende schijnen byeen / ende
 wonderlijche dinghente wesen te weten / waarom dat men hem in de Torra / ende
 namelijken in Peru / daer de Son veel heftigher ende reachtigher trefsende is / als in
 Spaghen / in de Donsdaghen / niet veel minder beschutsels daer boog beschutsen / als in
 Spaghen / Ja so woerich / datse daer niet een mat ofte siropen daer meer van
 de hitte beschut vinden / als in Spaghen niet een houten dach ofte overwelfel van
 steen / Want t ghebeut d'ichwils wel / dat het op d'alberthoogheste toppen van de
 Ghebregten / ende dat noch tusschen hoopen siet in een onghelucke hitte machst
 als oock de ghehele Provincie van Collao ober. Ende so men onder eenighe scha-
 dwue staet / al is ip noch so cleyn is het ront / Ende daer upt in de Son loopen / siet
 in u terstont een witten ende hitte. Item al hoe wel dat de ghehele Cijste van Peru
 dol door sandige plaatsen is / so is het nochtans evenwel so gecruert. Item Potofij
 is ghelegen van de Stadt Plata ofte Silber / naer een achthien mylen weeghs / op de
 selve hooghe van graben / ende men heest so grooten onderschept dat Potofij ober
 ront / onghelucke ende hooghe is / zijnde de Stadt Plata in contrarie geteint / nae t
 hert trecken / ende een seer ghenoechlijck ende burchbaer Land. In effect / so is
 de Wint van alle dese verscheidenheiden / ende byeenbicheden / de principale oorsaeke
 want in referende de welbaet van de coele Wint / so is den gant der Sonne so
 groot / alst is se on int midden van t siet / dat men daer gantsch van verbaert wert
 Ende comende wederom de coele van de lucht / so vergaet terstont alle de hitte / al is
 die noch so groot. Ende daer hem desen coelen Wint / als een Inwoonder / ordinaris
 is onthout / ende / en laet niet toe / dat haer d'aertsche baguren ende dampen die t
 Land van hem geest / vergaderen / hitte ende quallagte veroopsaken moghen / welcke
 Europa gantsch contrarie is / die boog dese burchlijck pde ende rooken van t Land / de
 welcke / als verbaert van t daerliche Son overblijven / maeken / dat de nachten so
 heet / de waert ende quallighen sijn / schijnen de dat de lucht upt een mont van een on-
 selien oven comt. Doen de selve reden / so is de coele van den Wint / in Peru ma-
 heide / dat zijnde de stralen der Sonne niet eenighe schaduw belet dat men terstont
 de coele ghevoelt. Van gheleken / so is in Europa den liefelijchen ende bequamen
 steen te de Somers / in den moghenstont / zijnde die doont / sonde de moeghele
 ende / waerste / daer in Peru / ende onder den gantschen Equinoctial sijn int contrarie
 te / on dat het wapen der Widen van upt der Zee de s moeghele opstont / ende als
 de Son begint op t hooghe te wesen / weder aenbaugt / Waerom men de meeste
 hitte is geboelude des n. oghens / tot dat de Virafon (dat is de wind van upt der Zee)
 opcomt / al dan so begint men de coele te crighen. Hier van hebben wy langhe
 experientie / van den tydt dat wy in de Espanen / die men van Harlovento / ofte van te
 loef waert hier) waren / al waert ons gebeurden des moghen / ende boogmbaghe
 seer wel te succeren / ende van den namiddach af / boog aen de coele te ghevoelen / om
 dat de Widen volste / welcke luffliche coele winden sijn / al dan opstontig waerden.

Waerschouwinghe tot den Leser.

DEn Leser sal geadverteert wesen, dat dese twee voorgaende Boeck en gheschreven gheweelt zijn in Latijn, ten tijden als ick in *Penn* was residende, waerom sprekende zijn van dinghen van *Indien*, als teghewoordich wesende. Daer nae ghecomen zijnde in Spaguen, hebbe my goet ghedocht, die te translateren, ende in de ghemeyne tale over te setten, ende ick en begeerte de maniere van spreken, dese hadden, niet te veranderen. Maer inde vijf naevolghende Boecken, om dat ickde in *Europa* ghemaeckt hebbe, walt t' veranderen van spreken noodich. Derhalven soo zyck in de seive, van de dinghen van *Indien*, tracterende, als van Landen ende dinghen die van der hand, ende absint zijn. Ende om dat dese verscheidenheyde van spreken, met recht, den Leser moech misnaghen, soo heeft het my goet ghedocht, t'selve hier weder op een nieu te waerschouwen.

Het derde Boeck der Historie Naturael ende Morael van West Indien.

Het 1. Capittel. Dat de Historie Naturael van de Indiaensche dinghen, aenghenamen ende vermakelijcken is.

DIE natuerlijke Historien / zijn van haer selven vermakelijcken ende boozden ghenen die daen verclaringhen pet verlijcken der hebben, zijne oock proffijtelijken om den Mensch / van alle dat natuerlijck is / te pissen / ghelijck als top sien / dat sulc van de wijse ende heylighe *Moysen* gebaen wort, aenlijcken van *David* in berijpden *Psalmen* / alwaer hy de heerlijckheit van dese Wercken *Godts* / is celebrerende. Ende *Job* is tracterende van de verbaeghenheden des Scheppers / zijnde van den Heere selve beedeijcken geantwoort. Den ghenen die behaghen hebben waerachtighe daden van de seive nature, die so verlijcken ende oberbloedich is / te versnelen / sullen de vermakelijckheit hebben die de Historie met beginst. Ende hoe dat de Historie beter is / hoe dat de daden min d'oor is aenlijcken berijpdinghe / niet van den Schepper te wroegh ghebracht zijn. Alde dat voorde passert / ende de natuerlijke ooycken / der effecten te verstaen comt / sal een errenie hebben van goeder *Philosophen*. Alde dat met sin ghebarlyen hooger opclint / ende den oppersten ende ersten wercker van alle dese wonderen is aenlijckwende / sal van sin wetenschap ende grootdachtichheit comen te gheneten / ende sal moeten bekennen dat het een excellent Theologie is tracterende. In boeghen dat het *Keiaes* der natuerlijke dinghen dien men mach booz veel Propositiën, al hoe wel dat de smootheit van heederlep maaken / ghemeynlijcker placht te rusten dat minst proffijtelijck t'wiske is / de begeerte van nieuwe dinghen te weten / die wy opghendijche ruyckheit noemen. Het *Keiaes* der natuerlijke dinghen van *Indien* heeft behalven die ghemeyne / noch een ander op-

Fol. 109.
135. 91. 32.
18. 8. 106.
28. 38. 39.
40. 41.

peijst om dat het bingē zyn van verre woegen/ ende dat vele van dien/ ofte het interceſſen
der/ van de vernemijke Meesters deser Faculteyt / onder d'Onderen niet ghe'eft en
zijn ghetweest. Zoo men van dese natuerijcke Indiaenſche dinghen / op t'lyceſte
ſoude ſchijuen/ met ſoodardighe ſpeculatie als ſulke merckelijcke bingen bereyſche
de zyn/ en knijffel niet/ ofte men ſoude daer een werck van maken/ t'welcke niet dat
van Plinio, Theophrasto ende Aristo: l: te berg' jeychen waer/ naer en bedinde in my
ſoodardighen Voost-ſonnne niet: Ende al waer ſeſoon dat icke hadde / 400 en ſou-
det met mijn intente niet over een comen: Want mijn voozienmen en is anders niet/
dan ſonnighe natuerijcke dinghen aen te wijſen/ die ich in 'Indien wende/ gheſien
ende gheuoete/ ofte van ghelooſ waerbijghe perſoonen ghelooſt hebbe/ ende die my
biurken in Europa goe me pulck niet bekent en zyn / ende ſal alſoo veel van dien
lichtelijcken ober loopen/ om dat ic al van anderen bejcheyben geweeſt zyn / ofte dat ic
meerder ſpeculatie zyn bereyſchende/ als icke hebbe comen gheben.

Het 2. Capittel. Van de Winden ende hare verſcheyden eyghen-
ſchappen ende oorsaken uit generael.

Aldemael datter in de twee voozgaende Boecken ge-
tractert is/ het ghene den He mel ende habitatie van 'Indien int gene-
rael v. roerende is: So volghet te ſegghen van de drie Elementen, Noech/
Water ende Aerde/ ende t'gene dat hier van gecomponeert is/ t'welcke
zijn Metalen/ Planten ende Ghebieten: Want van't bier en can in
'Indien gheen boſonder dinghen te ſien comen/ t'welcke op alle ander plaetſen / ooch
alſo niet en is. Dan ſo perwant niet en dorſte / dat de manere/ van dat ſonnighe
Indiaenen hier ſlaen / int wijſen van twee ſtockſkens ofte houliens aen den an-
deren/ ende t'Water in Cauwoorden te ſieden niet gloepende ſteenen dieſer in wo-
pen/ ende andere duſdanghe uantien/ dat die van aennirekinge ſouden weſen/ waer
van gheſcheyden ſaet het ghene daer van te ſegghen is. Daer van t'biel dat men in
'Indien in de Vulcanen ofte zwavelbergheu heeft / t'welcke weerdich is om te notes
een ſul oerdentijche geſep woorden/ ſoo warmer wy handelen ſullen van de verſchep-
denſep/ der Landen/ daer dese Vulcanen ghehouden woeden. Nu begin/ ende dan/
met de Winden het eerſte dat ic ſegge/ is dat Salomon niet recht onder ander ſaeken/
van grooter vernuſt/ daer ſip van God niet begaef was/ verſhaet ende is in waeren
hoorwende de wetenſchap van de cracht der Winden / ende hare eyghenſchappen/ die
voorzwaer wonderbaerlijck zyn/ want t'ene zyn reghenachtich/ andere vooogh/ een-
ghe onghelont/ a: d: re gheſont/ ettelijche heet/ andere cout/ ſelber/ ſtopmachſich/ on-
vuytich/ ende bycht/ daer/ met andere diſpient verſchepdenheven. Daer zyn Win-
den/ die alſoo in ſekere contrereyen waepen/ zynde ghelijch als Heeren van dien / ſon-
der eenigh competentie te lijden van hare weder- partye. Op andere plaetſen waepene
hy thoe/ ſynde hy wiylt veruutern/ en ſouthys van hare weder- partye oberuutern.
Altemetſ waepende wel verſchepd/ met noch contrarie Windē te ſinnen ghelijck
ghen/ malende onder harer een aſchepſel van den wegh. Ende gheſelyet ooch wel/ dat
den eenen boden ober/ ende den anderen van onderen/ jenen waepn. Andere maels/ dat
ſe den anderen niet gewelt genooten/ ende onder een comen/ t'welcke voog den Zee/
daerende Man een groot perckel is. Daer zyn Winden die dienſtlich zyn voog de ge-
neratie der Ghebieten: andere dieſe vernielen. Waepende een ſeekeren Wind/
ſiet ment op ſonnighe Cuſten bloen regghen: Niet dat ich het ſegge om t'ſelue
te willen

te wiffen verheffen / van datse in effect de Luste bedercken / ende op de gantsche Zee-
 straat vol ende dicke reizen: Op andere oorden reghent het paden. Dese ende dier-
 ghelijcke verheffenheden / die men soo sekerlycken onderwindt / schijnt men gemeen-
 lijcken de plaatsen toe / daer dese Winden doorg passeren: Want segghen / dat sy van de
 selve hare gaaften zijn aen / men ende / als van coude / dooghde / dochtschepte / hiet oir
 ghesontheijt ofte gesontheijt / ende alsoo alle tander meer / welcke eensdels de waer-
 heijt is / sonder dat men selve ontkennen mach. Want men siet van eenen Windt in
 weynich mylen / merckelijck onder / chepte / neme toe een cymel: In Saguinta de
 Solano, ofte Oosten-windt ghemeenlijcken heet ende quelijcken ende is in Murcia
 (t welcke by Granaden leydt) de coelste ende ghesontste Windt / die daer weyert / want
 comt doeg de hoven ende weyden soo cool ende groot heen waeren / alwaer hy heet
 badende is / weynich mylen van daer / te weten in Cartagena, is den selven Windt be-
 swaert ende ongesont. Den Abrego, die van die / van der Oceanische Zee / Zuyden
 ende van die van de Middellantische Zee Mezo, omo ghesheeten woert is ghemeenlij-
 ken reghenachtich ende swaeremochich / ende is in die selve contraye / die hi gheeyt
 hebbegesont ende heider daer, Pinus verhaelt / dat het in Africa niet eenen / doorden
 windt reghent / ende niet eenen Zuyden windt daer weert is. Het ghene dat ich by dese
 Winden doog een cymel gheseyt hebb / van op soo weynich distantie / sal men se
 diechtich / soo men daer niet voorsachticheijt acht op neemt / bebinden / dat men op een
 weynich watte van Zee ofte Landt / van eenen Windt verheffen den eghenichappen
 heeft / ende by wylen seer contrarie. Adact uyt te recht gearqueert weert / dat de con-
 treye / daer die doog passeert / hem sy eghenichappe ende qualiteit gebede is. Maer
 dit is in sulcker voeghen waerachtich / dat men geenfing en mach segghen / selve t re-
 menael doosake noch ooc de pynctualiteit te weten / want onbeseyt en eynen schay-
 pen der Winden: Want neme by ghevalle / dat in een Dialecte ofte Contraye van
 bystrich mylen uit ongaens / verneemt men daerheiden de Windt van eenen Oost-
 heet ende bochtich ende van tander eynt coit ende dooghde te wesen / sonder dat men
 op die plaatsen daerle doog passeert alldicken verheffenheijt hiet / maer dat de win-
 den soodanighe qualiteyten by haer selven niet inenighen. Welc alsoo woeden haer
 oock de gheneymen namen als eghen toeghehejeden / Verbi grana, den Septentrio,
 Ciergo ofte Noorden windt / (welcke al te mael een is) datse comt ende dooghde is / her-
 suspente ende ontboorde de Wolcken. Syn teghen-partie den Abrego, Leuche, ofte
 Zuyden windt is gantsch contrarie / dochtsch ende hiet / heffende de Wolcken op. Also
 dat we sende die selve gheneymen / wye een ander gheneymde oosliche moeten soeken /
 om van dese effecten reden te gheven. Ende ten is niet ghenoech / te segghen / dat die
 plaatsen / daer de Winden doorg passeren / haer de eghenichappen / dese hebben / gebede
 de selve daerle in passeren doog een contraye hemelijcken ghenoech / verheffen den
 contrarie effecten maken. Alsoo dat wy nootwendich moeten bekennen / dat de We-
 melsche Regioen ofte Gheweste / daerle van uyt waeren / ende voogtkomen / haer dese
 beurden ende qualiteyten ghedende is. Ende daerom so is den Ciergo, om daer uyt
 het Noorden blaest / welcke d'uyterste ende offhandichste Regioen van der Sonne af
 is / van sy selven coust. Den Abrego, welcke blaest uyt den Middoch / is van natie-
 ten heet: Ende om dat de hitte / veynten ofte dampcheijt nae hem trekt / so esse
 ghelijcheijcken bochtich ende reghenachtich / zyn den Ciergo int contrarie dooghde
 ende sustich / om datse de veynten niet en laet vergaderen. Ende op de manere
 mach men van d'anderen Winden oock discouteren / toeghehejende d'eyghenichap-
 pe die se hebben / de Remanen ofte Ghewesten van de Aetle / daerle uyt dooghde
 men. Adact d'acquerlinge / hier in / een weynich meer byghedende / soo en boleyen
 den ong.

plin. lib. 6.
cap. 47.

den ons de reben noch niet geheelijken te volboeren / want ik sal haer sien / wat is de
Regioen der Lucht doende / daer de Wind upt komt / soo men aldaer haer qualiteiten
niet en kunt wil seggen in Duijtslant is den Abre. ofte Zuiden Wind heet ende
reghenachtich / Ende in Africa is den Cierco ofte Noorden Wind reut ende drooght:
Soo ik dan siet / dat eenighe der Regioenen van Duijtslant (daer den Abrego is ge-
reterende) coude moet wesen als eenighe van Africa daer de Cierco ofte Zuiden Wind
van daen komt. Waerom sal dan den Cierco in Africa couder wesen / als den Abrego
in Duijtslant / dewijle datse van een heeter Regioen boezemt / Alden ik segghen / dat
het komt van t Noorden / welcke cout is. En dan niet volboeren / noch en is alsoo niet:
Want nae dat dan soo moeste den Cierco / alsoe in Africa is waerpen / oer die gheheel
Regioen tot het Noorden / waerpen: t welcke alsoo niet en is / dewijle daer op
eenentijdt op contrepun van uinder graden ofte hoogten / Noorden winden waerpen
die cout zij: waerpen de Vindalen (dat zijn Winden upt den Zuiden ende Western)
op contrepun van meer graden die heet zijn / welck men boez seker ende ghewis be-
ghelighet niet ghechieden. Waer upt men nae mijn oordeel / clarrlijken verstaet / dat
het niet ghenooch is te segghen / dat de contrepun daer de Winden boez passeren haer
die qualiteiten gheben: Doch en voldt dat van ghelijcken niet / te segghen / datse dese
vercheppenicheit heeft van de verversche Gheueken der Lucht daer te van daen komt /
al hoe wel het eenen niet het ander ghelijck als gheseyt is / waerachtich is: Niet tegen-
staende / soo isser noch niet als dat van daen / welck dat de eyghen ende opghaet oop-
fack mach wees: van dese soo vzeende vercheppenicheit der Winden: ik en can geen
ander ramen dan dat de efficiencie ofte werckinge / en de ghenen die de windt aan voer-
brenght hem d'eerste ende principaelste eyghen chappe gebende is. Waer de materie
ofte t stof daer de Winden af ghemacht worden / nae dat Aristot. s verstaet / ende
de reben niet bynght zijn exhalation ende opstijghen der neberste Elementen, hoe
wel het niet sijn der cheppenicheit veroorzaken mach / dicker oft iudijder / droog
ofte vochtigher te wesen / ende is in effect een groot deel van dese vercheppenicheit cau-
serende. Evenwel en ist / boez de selve reben die ghevoert zijn / noch niet ghenooch
want men weet dat in een Regioen daer de bayeuren ende exhalation van een generacie
zijn haer Winden van contrarie operatiën verheffen. Waerom het segghen dat men
de selcke moet byngen tot d'opprete ende hemelische efficiencie, t welcke sullen wesen
de Son / de vercoeringhe / ende hemelische influentien die haer van vercheppen
oorden vercoeren / ende vercheppen insinuation hebben. Ende een d'iefwilde / dat
dese beginnelen dan't vercoeren ende insinuation ons dencken soo verbeeghen / ende
ander haer soo machtsch ende ghewelich zijn / soo heeft den Poyph. t Daud / met
eenen dapperen Geest der wijsheide / onder andere wonderen des heeren gheseyt:
zijnde t selbe oec van de Payheer Ieremias aengeroert / seggende: Qui profert ventos de
th. Auris sui: dat is: den ghenen die de winden upt sijn trefsoeren boez bynght. So zijn
boezwaer dese beginnelen verbeeghen en costeliche trefsoeren die den uytgeur van alle sijn
in sijn efficiencie heeft / waer en heb de sijn sijn als sijn wil / seker bekeijghen is ca-
stigerende / ofte vermakende / sijn ende den Wind die t hem goet dinct. Ende niet
als den anderen volen die de Doeten ontwitselen ghenicht hebben / die de Winden
in sijn hol bestolen hadde / als een Wilt Beest in een coude. Wp en connen het be-
gintel ende oopponch van dese Winden niet te sien comen / ende en werten noch oec
wet / hoe langhe datse denren sullen / noch te van waer se boezgheeyden zijn / noch tot
hoe verre sy trecken sullen: Maer de vercheppen efferten dese wercken / sien up
welende wetende boezcher ghelick als ons d'opperste waerheyt / ende t uytgeur van
alles / gewaerheijout heeft / seggende: spiritus ubi vult spirat, & vocem ejus audis & nescis
unde venit

Psal. 134.
Psalm. 10.

unde v
dunct
hoch
wip w
ons
widen
sackel
ende e
ontore
te heb
geuick
ten / d
baen c

He

tept d
noch b
schoon
Wind
Noor
schoon
de w
ende i
verco
Wem
opint
bamb
cont
ba: d
dat d
teu: /
Aufe
wel h
alhen
oos /
den T
aen b
Wac
hepp
baid
haer

unde venit ant quid vadit. Dat is: Den Geest ofte Wind is blasende/ haer't haer goet dunct. Ende hoe wel dat ghy sijn blasinghe ghevoelt ende hoort/ soo en weet ghy noch anders niet van waer dat hy her comt/nochte tot waer toe hy reysen sal/ op dat wy soo bin moghen dat bewijse wy soo weynich verstant hebben/ in een dunct dat ons wy bin der hant/ ende daghelijc dooz ooghen is/ wy ons niet sullen betremen te wille/ begrepen't ghene dat so hoogh ende verhoogen is/ ghelijc als dat zyn dooz faeren ende oppositen des heylighen Geestes. 't Is ons ghenoech/ sijn overanen ende effecten te kennen/ die ons in sijn grootte ende puerichede ghenoech wint/ o'toerke woeden. Doch mede soo sijn ghenoech wesen/ dat weynich gep't loofpheert te hebben van de Winden int genael/ende ooyken van hare vercl'eden/eden/ ey genichappen en werkinge die wy in een sommit in dien gerdueert hebben te wesen/ van de plaeten daer se dooz passeren van de Regenen ofte Gewellen daer se van daen comen/ en van de sijnelijc deucht/veroorsoecende vercoeter der Winden.

Het 3. Capituel. Van sommighe eyghenschappen der Winden, die in de nieuwe Werelt waeyen.

Et is een questie die van Aristorele seer gediscuteert wort/ of den Wind van Austro die wy Abrego, Lvehe, ofte Zuiden hietent/ welcke na al te mael een is/ van den anderen Polus Antarcticus af waer ende is/ ofte dat se alleen sijnen van den Equinoctial ende Windbach af comt/ welcke in effect soo veel is/ als te wyagen ofte de qualiteyt die se heeft/ van reghenachtich ende heet te wesen/ haer by bin't de Linea Equinoctiale ghepassert wesen. Ende is hoowwaer wel omte twyffelen/ want al ist schoon dat men over de Linea passert/ soo en laeste daerom geen Auster ofte Zuiden Wind te wesen/ bewijse dat se een zyde der Werelt is comende/ ghelijc als den Noorden Wind (die van de teghenzyde waert) uet en laet. Noorden te wesen/ al ist schoon dat men de Tropicke ofte Linea passeren is. Ende is alsoo sijnende dat beide Winden haer eerste eyghenschappen sullen bij uiden d'ene van hiet ende vromich/ ende d'ander van coust ende droogh te wesen/ den Auster van wolken ende reghen te veroorsaken/ ende de Borea ofte Noorden Wind/ van hiet te verspepen/ ende den weinel helder ende claer te maken. Maer Aristorele is hem meer houdende aen de opinie die int contrarie seyt: Want den Noorden wind is in Europa comt/ om dat se handen Poolt welcke een uptnemende comt Geweste is/ af comt/ zijnde den Abrego contrarie hiet om dat se van upt den Windbach her comt/ welcke de Geweste is die van de Son aldermeest verwaert wert. Soo zijn van de selve reden verbindende/ dat de ghene die aen d'ander zyde der Linea woenen/ den Auster ofte Zuiden Windt/ teut/ ende den Cierco ofte Noorden wind hiet hebben/ want albaer so comt haer den Auster handen Poolt/ ende den Noorden wind van uyt den Windbach af. Ende al hoe wel het wel ghien soude den Auster ofte Zuiden Wind albaer couder te wesen/ als alhier de Cierco ofte Noorden wind/ om dat men de Gewelt van de Zuyt Pool dooz ontfange dat de Son des Jaers seken daghen langher is vercoende aen de zyde van den Tropicke Cancer als aen de zyde van Capricornio, ghelijc als men sijn clachden aen de Equinoctien ende Solituen/ die se in den de Circulen doende is/ se sien comt. Waer by sijnende is dat de Nature heeft willen verclaren/ het hoogh ende Coelheyt der de halve Werelt/ ghelieghen aen de Noort zyde heeft/ boven d'ander helst van de Zuyt zyde: Dit alou te wesen/ schijnt het een beflaten reben te wesen/ dat haer de qualiteyten der Winden/ over de Linea ghepassert wesen do/ zijn verclaren:

Arist. 2.

Meteor. cap. 3.

kende: t'welcke in effect alsoo niet en is/ soo veel als ick niet ondr'orsichtte van ettelijche Jaren hebbe comen vermercken / int ghene dat ick in die contrée der Werelt (van de Linea nae het Zuyden toe) doortwankelt hebbe. Het is wel waar / dat den Noorden wind albaer niet soo ghemeen coat ende daer is / als hier / verbinden op sommighe plaatsen van Peru, haer den Noorden wind onghesont ende deswaert te wesen / ghelijc als daer is in Lima, in de platte Landen / ende de ghehele Custe langhs / die meer als vyf hondert mijlen weeghs streckerde is / houden den Zuyden Windt dooz ghesont ende coel / ende boden al / helder daer / want het daer minner ver en regheit. t'welck gantsch contrarie van Europa ende dese zijde der Linea is / dor wel dat dat van de Custe van Peru geen reghel en strek naer is eer een exceptie ende wond' der natuere / on dat het aen de selve Custe minner meer en regheit / ende daer altoos eenen Windt is ruse ende sonder son contrarie partijen plaats te gheben / waer van hier nae ghehandelt sal worden het gene noodich wesen sal. Blijven nu hier by / dat den Noorden wind aen d'ander zijde der Linea / d'eyghenschappen niet en heeft / die den Austro aen derg zijde heeft al hoe wel daer beyde gaer van upt den Middach her comen / ende nae de Gewesten die daer teghens overstaen / toe waeren. Want en is albaer niet ghemeen den Noorden windt heet ende reghenachtich te wesen / ghelijc als alhier den Austro is / naer is daer ooch erg niet den Austro regeneide / ghelijc als men over alle het gheberghe van Peru in Chila, ende int Land van Congo sien mach / t'welcke ghelegghen is aen gene zijde der Linea, ende seer verre t'Zuywaert in: Ende in Potofij soo is den Windt die so Tomahavi noemen / t'welcke (soo ick nu niet qualijck en ghekenne onsen Cargo ofte Noorden windt is / uptaen ende droogh / coel / ende seer verdroecht / ghelijc als het waerts ober. t'is wel waar / albaer soo seker niet te wesen / dat den Noorden ofte Cargo de Wolcken van een scheide ende verscheidende is / als hier / naer isser / soo ick my niet en verminner met reghenende. Daer en is geen twijffel aen / van dat de plaatsen daer de Winden dooz passeren / ende de naechst byzgende Gewesten / daer se upt ghypten / haer soo grooten verscheidenheide ende contrarie effecten aen / leuen / ghelijc als men dogheijt op dwarsen plaatsen onderbout. Daer sijncken int generaer van de qualiteiten der winden / soo siet men meer op de zijden ende ghebedten der Werelt / daer se van aen comen / van van op dese ofte d'ander zijde de Linea te wesen / ghelijc als / nae mijn danchen / den Philosoof welcke dergen gheoorde. Dese Woonst-Winden / welcke sijn Oost ende West / en hebben noch hier noch daer / soo gheen bysondere noch ghemeen qualiteiten / als de twee boogsepe / naer ghemeenlijche soo is den Solano ofte Oosten windt alhier deswaert ende onghesont / zijnde de Zephyrus ofte Westen windt ghesont ende vermakelijck. In Indien ende over de ganse Torrida, soo is de Windt van Orienten ofte Oosten diele Dina noemen / int contrarie van hier seer ghesont ende vermakelijck. Van den Westen windt en soude ick geen seker noechte ghineyn danch comen segghen / meer dat dese Windt in de Torrida niet en waepet / niet en seel den: Want in alle de spotte die men t'rijen de Tropicos beaernde is / heeft men eenen open artseken ende gheeten windt van Brisa. Ende om dat het selve de een van de wonderbaerlijcke wercken der natuere is / soo isst goet / dat men in de groen / ghelijc als ghelijc der verslaen mach.

Het

He

enen
doch n
rechte
weeren
haer on
sepen
vervee
der wi
die ghe
ste hee
gheen
daer in
die go
passeren
heersel
ceuw
comen
ue / dat
met af
de W
den in
meer
ghew
ozna
der S
seer sel
dat ba
dat de
Sag
ten die
dat de
ende
seer b
de Br
de geb
de T
wen)
men

Het 4. Capittel. Datter in de *Torrida Zona* altoos *Brisen*, ende buyten die *veravalen* ende *Brisen* wacyen.

En wegh ter Zee / en is niet ghelijck als die van't Lande, dat men doot den selven wegh, daer men doot geen gaet, wederom te rugge mach heeren: 'Eis / seide den *Philosophie* enen wegh d'an Aethiopen naer *Thibaw*, ende van *Thibaw* tot *Athenen*. Twee, die in de Zee alsoo niet en is: Dooz enen wegh gaet men heen, ende men heert doot eenen anderen verleschen wederom. D'eerst ontdecker van de *Westerse* / als oock mede van *Oost-Indien* hebben groote moeyten ende arbeit gepasseert om de eerste ende sekerste coursen te vinden, om verwaert te baren, ende niet nimmer, om wederom te comen tot dat d'erbaerenheit, als nimmer van dese verborghentheiden, haer onderwijseude was, dat het niet en was te baren doot den Ocean, ghelijck als te seplen doot de *Middelantische Zee* nae *Italien* toe / alwaer men het gaen ende het reiveentege *Habens* en secken comt te verkeemen, verwaeltende allenlijck t'bespud der winden die hem met der tijdt veranderinge is. Ende dat niet is, soo wanneer men die ghebrecke behelpen hem niet de *Kiemen*, ende alsoo zijn de *Gallegen* laugs de *Eerste* heen, gints ende weer barende. In de Zee Ocean en heeft men op sekerre contrepé gheen ander Winden te verwaeten: Ende men weet voorszeker / dat den gheenen die daer wapende is / daer min ofte meer wapen moet. Spndlijcken / dat de ghene die goet is om heen te baren / en is niet goet om wederom te comen: Want de passende den *Tropicum*, ende comende in de *Torrida*, soo werdt de Zee altoos ghescheerschapt van de Winden, die van den opganc der *Sonnen* voortcomen / die daer eenwyllich blesen, sonder d'esse opt plaets gheben de contrarie Winden te mogen op comen noch te gevoelen: waer inne men weet wonderbaerlijche dingen seke: *Te* u, dat in de *Regioen* ofte *Ghesels* (die de grootste van bijden is / daer de *Wereld* niet afghedeelt wyndt) regnerende zijn, *Ooste* winden, die se *Blen* noemen, sonder dat de Winden van upt den *West*, n' ofte *Middach* (diese *Venavalen* noemen) plaats siebden in gheensghen tijde van't Jaer te moghen wapen. Het ander is, datter nimmermeer *Blen* en gheschiet: Ende hoe dat men de *Linea* naer der comt, hoe dat men die gheswaeser ende sekerder heeft, tweeke soude schijnen / dat de sulte albaer behoogen opdanwaer ende ghesmen te wesen, om dat het is de gheerdele der *Wereld*, die de sulte der *Sonne* aldermeest onderwoyzen is. Doch is in't contrarie / want men sekerder seiden sulte, ende de *Brilaster* veel coelder ende ghebuerigher. In alle het ghene dat van *Indien* baren is, heeft men verbonnen alsoo te wesen. Dit is van doozake, dat de *Navigatie* veel lichter ende doerlijcher is, ende oock sekerder is, barende van *Spangien* nae *West-Indien*, als van daer, w' d'er nae *Spangien* herende. De *Dof* ten die upt *Sibillen* zep gaen hebben tot *Canary* toe de meeste vaertigheyt / om dat de *Golfo* de *las Yeguas* (dat is de *Golf* van de *Werpen* gheseyt) onbestandich ende moeylijchen is, ginde van verleschen Winden gheueit. De *Cananen* gepasseert tweeude, gaen al barende tot dat in de *Torrida* comen / albaer winden seker ont de *Indien*, ende loopen als dan voort want aen: In sulcher voeghen, dat het binnest op de geheele reyse niet noodich is, de seplen eens aen te roeren. *Wacrom* is de voorsz. de Zee ghesiet en hebben *Golfo* de *las Damas*, dat is de Zee ofte *Golfo* de *Toffrouwen* / ende dat doot, sin ghebuerighe enparighe pt ende slechtijheit van *Water*, comende alsoo tot aen d' *Eylanden* *La Dominica*, *Guadalupe*, *Delfada*, *Marigalante*, ende

Van de
Bures. in
de Wereld.
Boek. 4.
Cap. 6.

v'andere meer in de contrée gheleghe/welcke zijn/gelijk als booz steden der Tan-
 den van Indien. Alhier soo verderen haer de Vloten van den anderen ende de ghene
 die na nieu Spaguien toe willen/nemen den wegh van ter rechter handt/nae't Es-
 pant Español, ende gaen berckennen den hoek van S. Antoe: zeylende also tot inde Ha-
 ven van S. Ian de Lúa, zijnde den selven Bots, hen altoos dienende. Die van't dafte
 Ant, kiefen de slacker hant ende gaen berckennen dat seer hoege gebrochte van Tai-
 rona, comende in Cartagena aciv/ende passeren alsoo nae Nombre de Dios, (dat is/ den
 Jaern Gods) toe/ van waer men ober Ant na Panamá reys, ende van daer/ booz de
 Zuyder-Zee nae Peru toe. Als de Vloten weder na Spaguien leeren doen hare Pa-
 bigatie op dese maniere: Die van Peru gaen berckennen de Cabo, ofte hoek van S.
 Anton, ghelegghen aen't Epant van Cuba ende comen also in de Havana, twelcke een
 seer schoone Watene van't selve Epant is. De Vlore van nieu Spaguien comt ins-
 ghelijck van Vera Cruz ofte van't Epant S. Iuan de Lúa af nae de Havana toe: al hoe
 wel dat het niet moeyten is/want de Braken zijn aldaer ordinatis, twelcke contrarte
 Winden zijn. Nu de Vloten i de Havana berckant zijnde/nemen ghelijckelicken ha-
 ren cours na Spaguien toe/sochende de hooghten om buyten de Tropicos te comen/
 alwaer is als dan v'endavalen binden / met de welcke comen berckennen d' Epanden
 van Acories ofte Vlaemck-Eylanden: Ende van daer seylende nae Sevinen, in sulcker
 boeghen dat de gints-wegh op weynigh hooghten is / zijnde altoos onder de twint-
 tich graden/twelcke al buyten de Tropicos comt: Ende de wederoute-repde, is buyten
 dien/van ten minsten op 28. ofte 30 graden zijnde de reden daer van / als gheseyt is/
 datter binnen de Tropicos altoos regneren Winden van upt den Oosten / de welcke
 goet zijn om van Spaguien na West-Indien te seylen/om dat het van Oosten nae't
 Westen te loopen is/buyten de Tropicos, twelcke is boven de 23. graden / vande men
 Vendavalen. Ende hoe dat men op merctter hooghten comt / hoe datse sekerder ziju
 welcke goet zijn om van Indien wederom te keeren/want zijn winden van upt den
 s'uidboech ende Ondergauch dienende om weder nae't Oosten ende Noeyden te kee-
 ren. De selve course is men oock passende in de Navigatie die men doct varende
 inde Zuyder Zee van nieu Spaguien ofte Peru af nae de Philippinas ofte China. En-
 de wederom keerende van de Philippinas ofte China nae nieu Spaguien toe: Want de
 gints-waert om dat het van't Oosten nae't Westen is / valse seer lichtelijcken om doe/
 want men hout altoos ontrent de luewa booz wind, twelcke zijn de winden Braken het
 Jaer van 84. soos gheloopt upt de Waden van Callao de Lima, een Schip nae den
 Philippinas toe zeylende twee buysent ende seken hondert mijlen sonder Ant te sien
 Ende het eerste Ant dat het quam te berckennen was het Epant van Luton, daer't
 nae tot hoer alwaert in een Haven liep/hebbende de seep't bollwaert in den tijdt van
 twee Maenden/sonder datter opt windt was ghebrekende/ noch datse enigen storm
 kregghen. Haren cours was bynaest altoos by de Lima heen / want liepen van Lima
 af / twelcke leyt op 12. graet aen de Zuyt-zijde) ende quamten tot Manilla, dat by
 naest oock op soo veel graden gelegen is/aen de Nooyt zijde. Soodanighe boozhoed
 hadde van gelijcken Alvaro de Mendana in de heen-repde, op d'ontberkinghe der Ep-
 landen die men van Salomon noemt, als hiye eerst hont:want hadde altoos boozwind/
 tot datse op de selve Epanden aen quamten de welcke mogen wesen van Peru af daer
 so van upt liepen/ontrent buysent mijlen/ligghende op de selbe hooghte aen de Zuyt-
 zijde. De wederoute-repde is als van Indien na Spaguien/want om de Vendavalen
 te vinden so moeten de gene die van Philippinas ofte China nae Mexico willen keeren/
 op veel hooghten loopen/tot datse comen op de hooghte van Lapon, ende comen alsoo
 berckennen t'Land van California, loopende langhs de Custe tot in de Haven van

Acapulco

Acapulco
 onder
 reyn
 onber
 windt
 De sel
 hoe we
 moeyen
 zijn, b
 pen/to
 van de
 selbe
 de Bu
 ren en
 den ba
 te vae
 ende t
 uae de
 hem te
 den al
 hooghe

Ele

V
 sen en
 Philo
 pietem
 dese t
 elaren
 ooch t
 dienst
 bectiel
 daerfe
 distinc
 is stell
 ende e
 want
 tristen
 pliecen
 wesen
 gnuet
 soude

Acapulco, datr sp wyt ghebaren waren. In borghen dat het op dese Nabigatie oock onderhouden is, bannen binnen de Tropicos, wel van Ouyten ofte Oosten af, ran baren, om batter d' Ooste Winden regnerende zijn. Naer wederom herrende ban den onderganch nae den opganch der Sonnen / soo moet men de Vindavalen, ofte Weste winden bapten de Tropicos comen soeken op de hooghte van boven de 27. graden. De selue experientie wyet oock ghebaen van de Postgraven nae Oost-Indien / al hoe wel de Nabigatie in t' contrarie is: Want van Portugal derwaerts te baren / is noepelijc ende t' wederom herren is lichtelijc, om dat se in t' gints baren seplende zijn, van den Onderganch af nae den Opganch toe, soekende alsoo opwaerts te loopen, tot dat se de Generale Winden vinden, die sp van ghelijcken segghen te warpen van de 27. graden opwaerts. In de wederom-comste comen verhemmen de Vlancseke Eplanden: Doch is heu lichtelijc, om dat se van upt den Oosten comen, ende de Bieden ofte Hoogde-winden hen biden ende zijn. Eynelijc, dat het al eenen sehten ende gheoefteverden reghel / der Zee-liden / is, binnen den Tropicos, de Winden ban upt den Oosten te regneren, waerom het albaer lichtelijc is nae t' wesen te baren. Wypen de Tropicos hee st men op eenige tyden liden, ende op ander tyden ende t' geen episse / Vindavalen. Waerom soo moet den genen die van den Onderganch nae den Opganch begeert te baren / al oock soeken upt de Torrida te ghelicken, ende hem te stellen op de hooghte van boven de 27. graden, met welcken reghel haer de liden al verhout hebben, dyende Nabigatien te beslaen nae onbekende ende noyt geboogte plaatsen.

Het 5. Capittel. Van de verscheydenheyt der VVinden Brisen,
ende Vindavalen, met d' andere meer Winden.

Wesende het gene gesept is / een so waerachtigen ende ghemeynen dach, en ran niet laten lust te gheben, d' ooylsake van soodanighen verhooghentheyt / ondersoeken, van dat men in de Torrida altoos soo lichtelijc is varende van t' Oosten nae t' Westen, ende niet in t' contrarie, twelcke het self de sa, van te bragen, waerom dat de Brisen ende niet de Vindavalen albaer regnerende zijn, de wyle het ghene dat nae goeder Philosophien / tenich / ober al, ende van hen selfs per se hebben. (ghelich de Philosophen sietten) / moet een eppen ooylsake ende van hen selfs per se hebben. Maer al eer dat wy dese / (nae ons buncken) notabe questie comente roeren, soo sal noodich wesen te verclaren, wat dat wy niet de woorden Brisas ende Vindavalen verstaende zijn / ende sal oock boogt dat, ende veel andere dingsen / in materien van Winden ende Nabigatien dertich zijn. De ghene die de Conste der Zee naert hanterende zijn / tellen twee en dertich verhepdenheden van Winden, want om haer Schip te stieren nae de liden daer se begeeren / ist hen noodich seer nette rethendigh te doen / ende met de alderbeste distinte / mogelijc wesen: want boogt weynich dan men aen d' een zijde of d' ander sa stellende, ende te bapten gaet marcht het int ende banden wegh een groot verheyl, ende en rekenen niet meer als twee en dertich / om dat dese ghebedelen gheuoerlyc zijn, want men en soude van meer als dese, geen rethewige comen houden. Doch ten uitersten wullen de, soo ghelijc als sp stellen 32. mochtense 64. 128. 256. stellen / multpleerende eyndelijc, de voorscheyden ghebedelen in een ontebare somme: Want wesen de plaets daer hem t' Schip beuindt ghelijc als een Center ofte Mitdel-punt / zijnde de ganseke Hemispherio sijn circumferentie ofte omringhel / wie soude daer teghen wesen / batter upt desen Center niet en soude moghen comen

Dese Nabigatie bi Acapulco hat de Philippi-nae tuck China, ende ba daer weder nae mieu Spagmetoe mer alle de rechte stellingen come-ten, grabt effenlyc, ende allen masdus bereo-ende is / maer men men in wyle gheghe-lijc, van alle de Nabigatien d' Ouyten d' Baren der Postgraven in t' gints comen / die cor hup-ten toe de, hant zijn.

nae den onttinghenden Cirkel toe / ontelbare / ende soo veel ghebreken / ende aen-
dermaels soo veel scheppinghen van Winden / (welcke dat den Windt van alle can-
ten des Hemelschen / te hercomende) ende die te verdeelen in soo veel ? ende noch soo
veel / ghebreken mer / is nae onse goetbuniken ende fantasie te moghen stel-
len soo veel als men wil. Maer het goet ghevoelen der Menschen waer mede de
Schijfhuere ober een comt / zyn aentwende vier Winden / twelche de pryncipaelste
van allen zyn / zynde gelijk als vier hoerden der Werelt die verheert worden / maken
de een crupp met twee streken waer van d'ene is streckende van den eenen Pool tot
den anderen / ende d'ander van d'ene Equinoctial tot d'ander. Dese zyn den Aquilo,
ofte Noorden Wind / ende syu tegen-partije d' Austro, ofte die wy genueylighen van
den Middach / ofte Zuyden noemen / ende van d'ander syde / Orient. van waer de Son
op gaet / ende de Ponente, van daer sy onder gaet. Hoe wel dat de heylighe Schijf / op
sonnige plaetsen noch andere verscheppenheyt van Winden noemt, gelijk als daer
is / Euro Aquilo, welcke die van der Occident. her Zee / Noordoost / ende van de Midde-
lantse Zee, Gregal noemen / van de welcke in de Naviatie van S. Paulus meente ge-
maecht wordet. Maer de vier solennele verscheppenheden / die alle de Werelt bekint
zyn / zyn de ghene die van de heylighe Schijfhuere gheledeert worden / welcke zyn /
als gheheyt op / Septentrion, ofte Noorden / den Middach / ofte Zuyden / Orient, ofte op
gancich / ende Ponente, ofte ondergancich. Maer om dat in den opgancich der Sonne / daer t'
Orient uyt ghecomt wordet / dyderleij onderseijpt ghebonden wordet / te weten / de
twee meeste declinatie / die maecht / ende de middelste van dien / nae t'welcke op de
versche oorden des Winters ende Somers / ende te Midde-weghen / op ende onder
gaet. Soo worden daer niet reben twee ander Winden gerekent / twelcke zyn Orient
Extremale Orient, Hyemal, ende volghens / ander twee Ponenten in t' contrarie van
dese Estival ende Hyemal, ende alsoo comen daer te resulteren acht Winden / in acht
metelichelyk: pryncen des Hemels / twelcke zyn de twee Polen, de twee Equinochen,
ende de twee Solen. Met de ghene die daer in de selve Cirkel teghen ober comen.
Op dese maniere soo comen daer te resulteren acht verscheppinghen / ofte verdeelsels
van Winden die notabel zyn / de welcke op verscheppen contrayen der Zee, ende van t'
Land, differente voraden hebben. De ghene die den Ocean bevaeren / plaetsen se als
dus te noemen / te weten die van onsen Pool af comt / hietense gheheyl als den selven
Pool Noorden. Sy die daer aen volghet / ende van uyt Orient Extimal comt / Noordoost-
Wind, ofte enghe, althet uyt Orient ende den Equinoche comt / Oost / die van Orient
Hyemal Zuydoost / die van den Middach Zuyd-pool / ofte Antarchen Zuyden / die
van Occalo Hyemal Zuydwest / die eyghentlick van Occalo ende den Equinoche af
comt / West / die van Occalo Estival Noordwest. D'ander meer Winden worden tus-
schen de voorscheyden ghefelt / doerende de namen van de ghene daer sy naest aen co-
men / gelijk als daer is Nooyt Noordtoost / Oost Noordtoost / Zuydoost / Zuyd
Zuyd-oost / Zuyd Zuydoost / West Zuydwest / West Noordwest / die voornam-
te in de selve maniere van noemen / conste bewysende zyn / gebede kennis van de plaet-
sen daer de selve Winden van daer comen. In de Middebantse Zee / al hoewel dat se
de selve conste van tellen volghen / soo noemen se noch tans dese Winden seer anders.
Den Noorden-Wind die daer teghens ober comt / Mezoyorno ofte Middach / den Oor-
sten / Levant, dat is / Opgancich / ende den Westen / Ponente, dat is ondergancich gheheyl.
Op de voorscheyden vier / soo comen dese noch tuschen beyden te weten / den Zuyd-
oosten Wind hietense Xarogue, ofte Xalogue / syn teghenpartije / welcke Nooytwest is /

Maerbra

Maest-
che, da-
tno, A-
ende S-
oost /
reav-
de selt-
den A-
Nooyt-
ten de-
ren de-
sche en-
ghen
Zuid-
dese in-
schept
het m-
ten / d-
zyn / i-
ten, of-
de g-
dat sy-
dat sy-
ban d-
ban d-
ende in-
sejen
ghebe-
daer o-
men /
al so-
cours-
ghebe-
en nu-
met d-
de gh-
alheyl
recht-
ende
toe / d-
men
den
lycke

Maestra, de Nooydtoofte / Greco ofte Gregal ende zijn contrarie de Zuyptweste / Leveche: dat is in t Latijn / Libicus ofte Africus. In t Latijn soo zijn de vier doerhen / septentrio, Aufet, Subolaus, Favorus, ende de tuischen-ghelede / Aquino, Vulturinus, Africus, ende Corus. Ende nae dat Pirius seyt / so is Vulcanus ende Mars de selve die wy Zuyptdoofte ofte Xalopus noemen: Favonius de selve van West ofte Ponante, Aquilo ende Borreas: de selve van Nooydt Nooytdoofte ofte Greal, Tramontana, Africus ende Libicus: de selve van Zuyptweste ofte Laveche, Aufet ende Notus: de selve van t Zuyden ofte den Widdach / Corus ende Zephyrus: die van Nooydtweste ofte Maehat. Die van t Nooytdoofte ofte Grealen gheben anders gheenen naem / dan Phenias: van anders ten woerden op een ander maniere verlaert. Ten is onse tententie met de Latynsche ende Grietsche namen der Winden te willen vergelyken / inmaer willen nu segghen / welke van dese Winden / dat van onse Zee-heiden der Oecan het Zee van Zuyden / Braken ende Vendavalen ghehoert worden / Als alsoo dat ick langhen tyt in dese namen verboot gheleert hebbe / om dat ick hen lieve dese voraden seer verseepden ghebruycken sacht tot dat ick het te begheven gheleert was: verstaende dat het meer ghehoert / dan bysondere namen van Winden ofte ghebeden zijn; te weten de ghene die hen dienen om nae Zuyden te seilen (de welke bynaest boog-windt zijn) / hiet en t Bland waer mede in effect verbatende zijn / alle de Winden van Oosten ofte upt den Oosten / ende hare aenhanghers ende streken daer nyt springende. De ghene die hen dienen om van Zuyden waerom te herten / noemense Vendavalen, dat zijn die van t Zuyden astot de Ponente / Sival, ofte Nooydwin, siem toe in begeren / dat sy haer comen te verbeelen ghelyc als twee kotten van Winden / elck op sy sieden: Welcker Coppelalen zijn ict eenbet zjide den Nooytdoofte ofte Greal / ende van t ander zjide den Zuyptwesten ofte Leveche. Nu soo is oock goet dat men wete / dat van de acht Winden ofte ghebeden die wy tellen: De vyf nae zijn om te varen / ende de dyppe niet. Ick wil segghen dat so wanneer een Schip in t Zee is / soo mach het seilen / ende de siepe die t boog ghenomen heeft / verboteren / met welke van de vyf ghebeden dat de Windt waepende is al hoewel die niet even nut en zijn: Maer soo daer een van de ander dyppe Winden waert / soo en can niet varen daer t boog ghenomen heeft: Ende soo ghelyc als het niet eenen Nooyden wurde / Zuyden aen seyt / alsoo salt oock niet Nooytdoofte / Nooytweste / Ooste ende Weste Winden op de selve cours moghen aenlepen / want die van ter zjiden zijn om te gaen ende te comen / even gheleentich: Maer waepende van upt den Zuyden / twelcke recht contrarie is / soo en mach men ghenus Zuyden aen seilen / noch en sal oock niet moghen gheleden met de andere naeste zj-winden / twelcke zijn Zuyptdoofte ende Zuyptweste: dat boog de ghene die de Zee haer ten ghenoech bekent is: Ende en waer niet nooich selve alhier te stellen / dan is alleerlijck om te bewysen / dat de zj-winden van de selve / ende tekeze Ooste ofte Oosten winde de ghene zijn die gemeprighe in de Tormen waepen ende Braken gheheemt worden / ende de Winden van upt den Widdach nae t Westen toe / de welke dienen om te varen van den Oberganch nae den Opganch / en varen niet met gemeprighe in de Tormen: Ende daerom so loopen die opwaertse buyten de Tropicos te soeken / ende dese worden van de Seelieden van Zuyden / gemeprighe Vendavalen gheheemt.

Het 6. Capittel. VWat dat d'oorfakē is, dat men altoos in de
Torrída is vindende. Wanden van *Oriente*, ofte uyt den Oosten, om te varen.

Het ons nu segghen / tghene de voozgheselde questie
veroorrende is / wat dat d'oorfakē is / dat men in de *Torrída* wel sepien kan
van uyt den Oosten nae t'Westen / ende niet in t'contrarie. Nu soo moe-
ten wy hiernom twee waerachtighe grontvesten vooststellen / waer van
het eerste is / dat den omloop van t'eerste Mobile, die men *capto* ofte dur-
no noemt : niet alleenlicke de Hemelsche Gheuesten die hem ouderwoopen zijn / na
hein trecht ende veroorrende is / ghelijck wy dagelijck sien aen de Son / Maen ende
Sterren / maer dat de Elementen van gheleichen / van t'selve beletsel hebben. Het Verrijcken is haer /
sel / de clachrich zijn / soo langhe als sy gheen beletsel hebben. Het Verrijcken is haer /
doog de groote / waerte, also niet veroorrende / waer doog t'selve onbegrepen is / rouf-
om gebjaep te worden / also oock om de groote distantie die daer tuschen t'eerste Mo-
bile, ende haer is. Het Element van t'Water / en heeft van gheleichen die dagelijckse
movement niet / om dat het niet d'Erde omvangen is / ende t'samen een Sphaera maect.
Oock soo laet het de Erde niet toe / dat het in t'ronde omgebrjaep mach worden.
D'ander twee Elementen, te weten Vper ende Lucht / zijn subtyl / ende waerdes
aen t'Hemelsche Orbe. Warom sy haer veroorrelt de clachrich zijn / gheboort wesen-
de in t'ronde / ghelijck als de selve Hemelsche Lichamen. Van t'Vper en is gheen twijfs-
fel / soo daer een Sphaera (ghelijck als Aristoteles / ende andere niet / dat stellen) van is.
De Lucht is de ghene die ons te propoost comt / ende dat die hem veroorrelt niet het
dagelijckse movement van Orienten / ofte uyt het Oosten nae het Westen / is waer-
achtelijck / doog d'apparentien der Cometen die wy daerlijcken sien veroorren / van t'
Oosten nae t'Westen / in t'opcomen / clinnen / overcomen / styghen ende neer- balen
der selve / omloopende euydelijcken onsen Hemisphaerium, op de selve maniere als de
Sterren die wy in t'Firma ment sien veroorren. Ende bewijse dat de Cometen schyn-
nen te zijn in de Regioen ende Sphaera der Lucht / alwaer se haer engenderen, veroor-
ren ende weder verdwijnen / soo soude dat onmogelijck wesen / haer rondbomme te
moghen djaepen / ghelijck sy in effect doen / soo haer den Omloop der Lucht / daer sy
verghijnen / met den seluen omloop niet en veroorren. Want wesen die ghelijck als
het is / een onafsteken materie / sonder sonder te moghen omgaen / stil moeten staen / soo
de Sphaera daer dit staet / stil stont / ofte ten waer / dat wy ons wilben inderiden / daer
eenighen Enghel ofte intelligente te wesen / die niet de Comete gaet / ende die roufom
is lepende. In t'Jaer 1577 sacht men dien wonderbaerlijcken Comete, die een *Flo-*
guere opuerende was / ghelijck als van een Pluynagie ofte Veder / streckende van
den Horizon af / tot bynae tot ober den halven Hemel / duerende van den eersten Nobem-
ber af / tot den achten December toe : Ich segghe van den eersten Nobemder / al hoe
wel dat merke in Spanjen eerst gheswaert wert / ende gesien heeft den negensten No-
vember / nae dat de Hispanien van die tyden verhalende zijn. Om dat wy die / ghelijck
sien dat wel onthouden hebbe in Peru (daer ick doe ter tyt was) quamen te sien ende
t'antwerren acht daghen eer / tgheseele Lant ober. D'oorfakē van dat verrijck / mach
van andere gheseyt worden : Het ghene ick nu segghe / is / dat wy in de verrijck da-
ghen dat se duerde al te sannen bemerkten / soo wel die van Europa, also wy / die doe in
Indien waren / dat se haer dagelijck was veroorrende met den gantzen omloop
van t'Oosten nae t'Westen / ghelijck als de Maen ende andere Sterren. Waer uyt
blijcke dat

blijuende is dat twesende sijn Regioen ofte Gheueste/de Sphera der Lucht/datter het
 seifde Element oock alioo moeste omgaepen/ ofte verroeten. Worden insghelych ge-
 waer dat het / behalven tghemeyne movement, noch een ander in t'op'ander hadde/
 waer mede het niet de Planeten, hant Westen nae t'Oosten was verroetende/want
 stont alle nachten Oostelijcher ghelijc als de Maen/ Son/en de Sterren van We-
 nus oock doen. Hebben oock noch meer ghemercht, datse niet een ander derde/ser h'p-
 sonder verroetel/haer in den Zodiack, nae t'hoorden was moerende, want was int
 eynde van sonninghe nachten/de teykenen van Septentrio naerder ghemeynt/ twel-
 fic h'p abontuer d'ooysake gheuest is / dat men dese groote Cometa alreer eers quan-
 te sien, h'p den ghenen die aldermeest nae de Aultro ofte Zuyden gheligen waren/ als
 daer sijn die van Peru. Ende daer naer ghelijc alsse / niet het derde verroetel/dat ich
 geseyt hebbe / die van Septentrio meerder was gheuehende / soo hebbe se dan die van
 Europa later beginnen te sien. Doch de vercheoberheyt der verroetels/die ich geseyt
 hebbe, mochte se al te sinen vermercken in boeghen dat men ghenooch conde verne-
 men dat d'uprichtinghe van vercheypden Hemelsche Lichamen tot aen de Sphera der
 Lucht was rephende. Alsoo dat het een onghetwyfse sake is / dat hem de Lucht is
 verroetende niet den omloop des Hemels van t'Oosten nae t'Westen / twelke te-
 ge- is dat ghegoponeert ofte t'fundament is. Het twerde en is niet nu waerachtich
 ende hennich te weten dat dit verroetel der Lucht in die contrepael van onder de
 Linea Equinoctialis, ende daer ontrent een upnemende radighelijc heeft: Ende hoe
 naerder aen de Linea hoe dat het radder is geijc als het selve verroetel/volgens/ hoe
 dat het verder van de Linea af ende naerder de Polen is / soo veel te verlaechamer is.
 De reden hier van is openbaer: Want twesende d'ooysake van dit effect, soo moet
 nootwendich de verroeringhe van t'Hemelsche Lichamen aldermeest wesen ter plaat-
 sen daer t'Hemelsche Lichamen aldermeest omgaepet ende verroetende is ende dat de
 Tormen den hemel den alder suuesten omloop heeft/ende dat op de Linea meet als
 op eenich ander deel des Hemels. E selve te willen bewysen / sonde wesen de lieken
 onstichtbaer te willen maeken dewijle dat het in een Stadt ofte Wiel geroech ghesien
 wort/dat het grootste oncringel hem haestiger omgaepende is als het minste / vol-
 epende sinen grooten omloop in de selfe spatie van tijt als het minste / sonen cleyn-
 en omloop doet. Van dese twee booggeteide volghet de reden / want den ghenen die
 groote wateren beplende sijn/barende van t'Oosten nae t'Westen / binden altoos/
 soot op werpich hooghe. I loopen/hoog windt: Ende hoe naerder den Equinoctael,
 hoe datse den windt te sekerder ende ghebueriger binden: Ende in t'contrarie / zep-
 lende van t'Westen nae t'Oosten/binden altoos tegens ende contrarie winden/want
 de upnemende radighelijc pt van het verroetel der Equinoctael, trecht het hem in der
 Lucht nae hem ghelijc als alle die andere opperste Hemelen/ende alsoo is de Lucht/
 altoos volgende den omloop van den dach/lopende van t'Oosten nae t'Westen/son-
 der opt te veranderen. Ende den siellen loop ende cracht van de Lucht / is insghelijc
 nae hem treckende/de danchen ende exhalanten die haer van de Zee op d'effen / twel-
 fic de verroetende is dat de Winden Briesen / die upt den Oosten waepen / continue-
 lijken in de selfe Gheueste regneren. Den Zwoeder Alo Jo Sanchezen sielgicus hant
 ons geselschap die in West ende Oost-Indien verkeert hadde/ zijnde een soo ervaren
 en Const-rijcken Man/sepde dat het baren onder de Linea ofte daer ontrent / met soo
 continuelijken en gebuerigen windt eijt wordet/je in dorchte te wesen dat het selve ver-
 roetel der Lucht/het gene was dat de Schepen boogt dreef en dat het selve eyghen-
 lijken geenen want nochte exhalatie en was/dan allenijche de verroeringe van het
 seifde Element der Lucht doogt de dagelijchelijen omloop des Hemels d'acht tot beu-
 slughe

linge vant selve dat in de Golfo de las Damas, (ofte Golfo de Joffouwen) est in de andere groote Golven ofte Wateren die men in de Torrida bevarende is het weder ende den tyt eemparich is hanghende de zeelen met een byemde ghelijchheit, sonder eenighe verheffinghe ofte buyen te crighen / ende sonder dat het bynaest noodich is op de gheslede siepse die te veranderen ofte aen te toeren. Ende soo t'gheentlicht en waerfieren in t'contractie veranderen ende ooch somwilen stormachtich wesen. Al hoe wel selve wijsheghehen geseyt is / soo en ran men ooch niet ontfueren / ooch woude te wesen / ende dat men die daer heft dewijle daer vaporen ende exhalaten van de Zee zyn / ende wy oogen eghingheken sien dat de selven brisen bywaghen crachtighen / ende bytanden slapper wapen : Ja so veel dat men somtijts alle de zeelen niet lyden mach. So moet men dan verslaen verhe is alsoo waerachtich dat de vercoerde Lucht nae haer is treckende de vaporen ende dampen diese bindt / want haer cracht is groot / ende en bindt geen wederstant ende daerom soo heeft men continuighen ende bynaest eemparich den Wi idt van t'Oosten nae t'Westen onder ende ontrent de Linea, ende bynaest ower de gantse Torrida Zona, (welche den wigh is / daer de Soufien loop heeft) tussehen de twee Circulen van Cancer ende Capricornus etc.

Het 7. Capittel. Door wat oorsaken dat men ghemeynlijcker de *Vendavalen* is vindende, buyten de *Torrida*, op de meeste hooghte.

Zo wie dat het boven verhaelde is aenmerckende / sal mogen verslaen dat loopende van wt den Westen nae t'Oosten / op de hoogste van buyten de *Torrida* een ghelijckfomighe reden te wesen dat men *Vendavalen* vinde. Want dewijle dat den omloop der *Equinoctiael* so ras is / soo is sy ooch veroorsakende / dat de Lucht onder haer vercoert werdt volghende den omloop / twelcke is van t'Oosten nae t'Westen / ende daerle ordinaris nae zyn halende is de vaporen ende dampen die de Zee op heft: alsoo zyn in t'contractie de vaporen ende exhalaten die haer op heffen aen de zijde van de *Torrida Equinoctie*, niet te reperiullen, ofte wederom slach dieft doen / gemoete de de stroomen van de *Zee* bynaest veranderen in t'contractie / vercoersakende de vendavalen ofte *Spontueuse Winden* die in die contrepunten soo ghepermenteert zyn / ghechierdich als wy sien / dat de stroomen van t'Water / soo sy van andere crachtigher geracht ende gekucht zyn bynaest haer heer in t'contractie nemen. Op de selve manier segh it het ooch te gheschieden in de dampen ende exhalaten daer haer de winden nae d'een ende d'ander zijden dooy comen te vermaekeren. Dese vendavalen zyn meest ende gemeenlijck regnerende op middelbare hooghte van de 2. toede 3. graden / alsoe wel de selve so seker noch soo geregelt niet en zyn als de brisen op weynich hooghte / twelcke de reden sijn niet biengent : Want de *Vendavalen* en zyn niet veroorsacht van een open ende gelchfomich bewegen des Hemels / gelich als de brisen aen de *Linea* doen naer zyn gelich als ich seient hebbe veel gemeender / ende die wils uyt nemende verholgen ende soepachtich. En passeert den *Winden* ter *Zee* / als te Lande : By wilen heeft men Brisen ofte *Rooyde Winden* / somtijts *Vendavalen* ofte *Weste Winden* waerom de *Saligarten* van daer ooch onseherder ende periculoser zyn.

Het 8. Capittel. Van de *exceptien* die men in de voorseyde Re-
ghel vindt, ende van de Winden ende stilen, die daer in de Zee ende op't
Landt zijn.

Et gene dat van de Winden (die daer ordinatis bin-
nen ende binten de Torrida zijn) waer ende gheheft is/is te versien in de
ruime Zee/ende groote Goltien. want op't Landt ist op een ander ma-
niere alwaer men alderhande Winden vind/ door't groote ontfcheft
die't heeft van Ghebergen/ Dalpen/ende verschept der stilteten/ Aes-
ken ofte Meyen/ende ghebarent n van Landen/ van de welcke haer berhefende zijn/
diele ende bysondere bapenren/ die nae verscheppen beghefs/ nae v'een ofte d'ander
ghen ghebenden wozden/ghide also het ontfakeinde verscherden Winden/ sonder dat
het vercoersel der Lucht/ dat van den Hemel vercoersacht is/ soo langhe mach volher-
den/ die altoos nae hem te trecken. Ende dese verscherpenheyt van Winden en bint
men niet alleen op't Landt/ maer oock aen de Zee/ Cusen van de Torrida/ op de selve
maniere/ door de booghebe ontfake: Want daer zijn Landt-Winden die van't Landt
af comen/ ende men heeft Zee Winden/ die ordinatis upt der Zee waeren: Die van
upt der Zee/ zijn t'ghelijc ende ghesont/ ende die van't Landt/ beswaert ende onghesont/
el hoe wel dat men/ nae de ghelegentheyt der Cusen/ hier int o'nderscheft heeft. De
Terenos ofte Landt Winden waeren gemeenlyche van de Windernacht af/ tot dat de
Son begins op sijn hooghste te wesen: Ende die van de Zee/ van dat de Son heest
is/ tot nae datse onder gaet. By adventuer soo is d' ontfake hier van / dat het Aer-
tghel als de dichtste materie/ aldermeest roocht/ als de blam der Sonne wercht is/ ghe-
lych als het ghesiet met het Warm-hout/ dat wesen te d'ooch is/ t'welcke int uptgaen
van de blam aldermeest roocht. De Zee/ gheghel als de gene die subtylber ghebreiten
heest/ en is geen damp ofte rooch berhefende/ dan so wannert dat de selve het waer
woyt: Gheghel als het strop ofte hop/ soo t' weynich ende nuets te d'ooch is/ t'welcke
roochende is/ alst verbynt wert/ ende int uptgaen van de blam/ soo eerselt t'ghelijc
den rooch. Dat dat d' ontfake hier van is/ is altoos booghesier/ dat de wint van't Landt
aldermeest niet de nacht is/ volherdenbe/ ende die van upt der Zee int contrarie alder-
meest met den dach/ op de selve maniere/ gheghel als aen de Cusen/ contrarie ende by-
woelen harde ende seer stormachtighe Winden zijn/ ghebreint het oock/ dat men daer
seer groote stilen heeft. Maer varende in de groote Goltien/ onder de Linea. woght
gheheft van leden die seer erbaren zijn/ haer niet te ghebenden/ d'arfer stilen gebor-
den hebben/ van dat men daer altoos lutel ofte veel baren mach/ door d' ontfake van de
Lucht/ die van't Hemelghe vercoersel ofte onnueloop ghemoevert wert/ in sulcker
hoe gheuet dat het ghenoech is/ het Schip boogt te jaghen/ comende gheghel als het is/
van achteren in boogwint. Ich hebbe alst ghefent/ dat in twee d'upfent seben hon-
dert mylen/ altoos onder de Linea, ofte niet verder als thien ofte twaelf graden daer
van af/ een Schip ghefent is/ van Lima af/ tot Manilla toe/ in de Maenden van Fe-
bruarius ende Martus/ t'welcke is/ als de Son daer aldersteyt/ boven't hooft gaet/ en-
de en bonden op alle dese spatie noyt stilen/ van coede winden/ doende alsoo in twee
Maenden t'ghesoo grooten reyse. Maer dieht by't Landt/ aen de Cusen/ ofte daert
de bapenren der G'planden ofte van't vaste Landt berrecken moghen/ yacht men inde
Torrida/ ende bapen dien/ veel ende seer wyde stilen te hebben. Op de selve maniere
soo zijn de bupen/ d'astighe blaghen regghen/ ende andere passien van stormen ende

dit van de
Landt ende
Zee winden/
heest men vā
ghelijc also/
aen de Cuse
van Goltien
gheghel ghe-
lyc als sulc
in myn tu-
neten mach
woeten.

Omwerber der Luste / veel sekerder ende opmerkliker aen de Eusten / ende baerle ble
dampen ende hooren van't Land bereycken / dan in de groote Goltico ofte cupine
Zee. Dit verslaet in de Torrida, want buyten dien / heeft men soo wel stillen als
buijen in de ripine Zee / en laet ebenwel daerom / tusschen de Tropico ende onder de
selve Linea niet somwylen blaghen ende haestighe obervallende reghenen te hebben
al hoe wel dat het een goet stuch t' Zeewaerts is in / want hier toe oorsaeke genooch
zijn de exhalanen ende vaporen der Zee / die haer blyuysen haestelijken in de Luste
verroeren / ende Donderen ende buyen berooysaeken / inder dt selve is veel meer en
de opmerkliker dicht by t' land. en op t' selve laet geschebende. Als te vordde was van
Peru na nieu Spagie toe worde gewaert / dat de reysen alle de tijt dat wy laet / de eufte
het liep / was gelijc in altoon plaet te wesen / gemachteijc met daer helber wter doog
de t' upde wint die me daer heeft met de welcke me boog wint na Spagie en bantzen
Spagie afwaert. Als wy de Goltico dwers over zeilde wesen de seer te Zeewaert in
ende bynaest onder de Linea, soo hadden wy een seer vermakelijc coel weder / ende
boog wurde: Ende comende in de contraye van Nicaragua, ende langhs alle de Eufte
heen hadden wy contrarie Winden veel wolcken reghen-blaghen ende Winden die
sommighen dapper ende vreeselijken opbleef / zynde alle dese Padigatie / binnen in
de Zona Torrida. Want wy scheepden van de 12. graden aent Tuppen / op welcke
hooghte gheleghe is de Stadt van Lima / ende boeren tot op 17. welcke de hoogte
van Guarico is / een halve van nieu Spagnen: Ende gheloobe dat soo penant re-
keninghe ghehouden hadde van t' ghene datse binnen inde Torrida ghebaren hebben /
souden luttel in den ofte meer bewinden het ghene ghesiet. Dit is nu ghenoch van
de generale reden der Winden die in de Torrida Zona, t' Zeewaerts regnerende
zijn.

Het 9 Capittel. Van sommige wonderbaerlijke effecten van
Winden, in de contrayen van Indien.

Et soude een groote versant wesen / int lange te wil-
len verlegghen de wonderbaerlijke effecten / die van d' overke winden /
op verscheyden plaetken ghebaren worden / ende reden van soodanighe
werken te gheben. Daer zijn Winden / die t' water der Zee / wyt te
natuer ontsiellen ende douchter groen maken: Andere maken soo daer
als een Stighele: Enighe beroughen ende zijn van haer selven vermakelijc: an-
dere bedroeven ende versicken. De ghene die de t' hooft omen opboeden dragen groo-
te soghe de Desicors te sluyten / ten tijdt dat soodanighe Vandaaghen waepende zijn:
Ende als de contrarie waepen / soo stellen se die openende bewinden by sekerre t' pe-
riente dat haer bootsels met d' ene afsterben ende verminderen / ende niet d' andere /
verbetteren ende aengroeyen. Ende men salt noch ooch aen in sijn selven beproeven / soo
men daer acht op siet / dat de verscheydenheyt der winden die daer waepen / nuerke-
lijke wijpingsijge ende veranderinge doen in de dispositie van t' lichaem / namelijc
kenen / in de swaiche ende teere leden / ende dat hoe delwater hoe meerder. De Schijf-
tuere is den eenen Wind noemende / Der senger ofte ontsiker / ende d' andere noemende /
teuen Wind van een soeten darsme. Ten is gheen wonder / dat men in de Crumden /
Ghebeters ende Meuschen / soo merckelijcke effecten van Winden is gheboerle /
derwyle men t' selve ooch int Meer t' welck t' hardste der Metalen / soogenen /
lydien bewint ende bemerckende is. Hebbe op d' overse plaetken van Indier
Hiet

Nov. cap.
10. 6. 14.
1. b. 17. 10.
n. 1. 4. 02.
13. Don. 3.

Here
Hiet
strop g
die g
here g
al ist k
D' au
begin
gheim
nien
de ben
nijn /
lijcker
Want
luttel
gheijc
de / so
t' lichte
per on
lop by
de dae
lijcker
aessen
van de
ratie
ban u
nyp se
men /
warm
Lichte
ghebo
gheijc
siet u
repen
zijn.
ende o
epende
de be
wiltte
te Ka
boord
sabel
male
neme
de be
te / na
noen
men

Wtere traalen ghesien die gant sch ghemalen ende bergaen waren/ende dantwerde het
 Afer/daer van tusschen de bingeren guch ontfurken/ghelegh of het hoo ofte booghs
 troep ghewest hadde t welcke al te mach/alleenigh van de Wind veroojsacht was/
 die t gant sch ende al verdoe/ende sonder rechte vernulde. Nu/achterlatende an-
 dere groote ende wonderlike effecten/soo wil ick alleen twee verhalen: Deene is/
 al hi is/soon datse meer als de doot is benaetwende /en doet uortans gheen hinder:/
 De ander datse sonder te gheboelen /het leuenis vercoepende. Dat de heden die eerst
 begrieten te baren Zeesieck woerden is een opmarck dinc:/ Ende ghelegh als het soo
 gheueyn/ende syn wepich let sel so bekent is/sooment niet en wist/sonden de lieben
 meynen t selue een boosliche siechte te welen/mae dat het wel boosliche/ quellinge en-
 de benaethet den doot den tijt dat het duert/ met crachtige rouwe der mager/ hoof-
 tijn /ende andere duppent moeyliche accidenten. Deie soo bekende ende ghewoon-
 lichet effecte is in de menschen vercoepende/de yceindicheit van de Lucht hi der Zee:
 Want al hoe wel waer is dat de vercoeringhe ende t sling jeren dau het Schip/ daer
 kurtel min ofte meer veel ooyachs toe geuen /om Zeesieck te woerden /als oock van
 ghelijchen die intsche ende quaden reuck van de Scheyps dinghen. Niet te en slaen
 de/soo is d'opghen ende principale ooyache de Lucht ende banpen der Zee/ de welcke
 t lichaem ende de magh van die t niet ghewoon en is/soo yceint zyn/ datse die daps-
 per ontfelien ende te vercoeren nemen: Want de Lucht is epindighende de ghene daer
 dat by lieben ende arssen van scheypen ende die wynt onse ghewanten insalen/en-
 de daer wy ons met badende zyn/ Ende also en isst oock gh'en dinc dat ons haeste-
 lichet ende crachtigher is ontfellende/ als de brandringhe van de Lucht/ die wy
 aessenen/ gelijck als men siet aen de gene die van de Pest sterben. Dat de Lucht
 van de Zee de principale vercoepster/ van soodanighe yceinde ontfellinge ende al-
 ratie is bebit men by vele experientien: t eene is/ dat waerende een sieck Lucht
 van wynt der Zee/gebeurt het/ dat die op het Land zyn Zeesieck woerden ghelijck als
 my sefs by wynt wel gheschiedt is: Ander/ dat hoe datse verder te Zee maect in ro-
 men/ende van t Land afscheyden/ hoe datse Zeesiecker woerden. Een ander/ dat soo
 warmere hit inloopen ouder t schut sel van eenich Eplant. zyn gemoetende eenighe
 Lucht van een verbolghen ende opgheliken Zee/ zyn veel meer van t selue accident
 ghebolende/al hoe wel men niet en ontkent dat de vercoeringhe ende schudding van
 ghelijchen Zeesiechten is vercoepel ende de wyle wy sien datter leeden zyn /die Ze-
 sieck woerden int overbaren van stieren in Schippen: andere die t seiso geboeden
 repende op Waghen ende karten/ nae dat de completien der maghen verseyden
 zyn. Ghelegh als men int contrarie/anderen bint dat al gaender noch soo verbolghen
 ende opgheliken Zee/ en weten niet eens wat dinc dat Zeesieck is/ maer is
 epindighende een ghewis ende seker dinc dat de Lucht der Zee dese effecten opmarck
 is vercoepelende /aen den ghenen die daer van nieuw en comen. Wede alle dat selue
 willen seggen/om te verhalen van een yceint effect die de Lucht ofte Wind in sieck-
 re Landen van Ziden is doende in sieker boeghen /datter de lieben van Zeesieck
 woerden ende niet minder/maer veel meer als in de Zee. Soomighe houden boog
 fabulen ende andere seggen/ dat het maer is/een dinc te willen verheffen ende groot
 maken. Ich sal segghen het ghene dat my wederbaren is: Daer is in Peru en up
 nement boogh Geberge/ Panacaca ghenaemt/nu soo hadde ick hooren seggen van
 dese veranderinghe die alder van den ghenen die men Vaquianos ofte Betegenen
 noemt/ghescheiden wort. Mer alle dese mine toecruensinghe/soo quam wy int opghen
 van de crappen/ghelijck soe haeten t welcke t alvercoepster van t seif de Ge-
 berghe

Die selue
 van't
 hebbe ic ooc
 sijnre sieck-
 tigen onder
 bouwen int
 Eplant Ze-
 cora een ball
 de d'laen-
 sche Eplant-
 de ende niet
 allen anie
 wiet/maer
 ooc aen har-
 der ghehou-
 welen aen
 de liecken
 ende ghebe-
 van d'opghen/
 de liecke is
 de Wind ofte
 Lucht
 gantche bere-
 niet /ende
 de stof der
 weert wo-
 de.

berghete is / subtyl elken een soo dootlike benaught op dat ick was om my van't Peert te laten affghehen ende op der aerden neber te vallen: Ende hoe veel dat wy ons fer veel waren / soo sloepden elck een spnen weg / sonder t'gheselschap te verbeiden / om haestich int de quade contrée te geraekken ende ick boort my alleen met een Zinnian den welken ick hadt my op t' Peert te willen houden / beginnende terfont so te bjaaken ende ober te ghien / dat ick dochte dat my de ziele begheben woude / want nae t' loopen van t' etten slupmen / long ende leber / soo men seyt t' een geel / ende t' ander groen / so quam ick / door de groote ontfelcheit die de machs gheboorde / bloet te spouten: Eynlike / dat by soo verre het selve langh ghebuert hadde / ghelooode boosfeler / dat het my de doot aenghebaen soude hebben / maer ten duerde boden bye of te biter uren niet / tot dat wy weder afghedaelt gant ick beueben ende in een bequamer ghetempertheit quamen / alwaer alle t' gheselschap / t'welcke van veertghen of te vijftghen sterck mochte wesen / seer ontfelt was: Sommighe riepen int reysen / om den te Vrechtghen / mienende boosfeler ghesloven te hebben / andere waren dan de Peert den afstegheghen / zijnde van t' bjaaken ende Camerganch gant ick ter neber gheuele. My wozden gheseyt / dat sommighe ghebuert was t' leben met foodanighen accident berlopt te hebben: andere sech ick op der aerden neber gestreect / makende een groot ghetier / door de wyede ynn die hen t' passeren van den Bergh Panacacca gheaufeert hadde / maer het ordinair is / dat het geen quet doet / dat te beduyden heeft / dan alleen de quellake ende ynnliche ontfelinge / die daer een ober comt / terwylle dat het duert. Dese efferte en is niet alleenich doende de passagie van t' geberghete Panacacca, maer oock ober alle dien gantghen regel van gebergheten die bervolgens is streckende ober de vijft hondert mijle weegs: en te wat plaetsen dat men se passerende is / is men dese vzeende ongetempertheit geboelende / doch op d'eine plaetsen meer als op d'andere / ende gheschiet veel meer met den ghenen / die se van de Te- Custe afcomende / ontfelmen / als met de ghene die van t' Gheberghete / nae de blaele Landen passert. Ick hebse oock byden Panacacca ghepassert / door de Lucanas ende vortas, ende op een ander plaets / door die Collanas, ende noch op een ander contrée door die Cavanis: in forma / door vier bysondere plaetsen / op berfcheiden gints ende wederom reysen / ende hebbe altoos in de boospepde contréen / die a'terate ende Teefheite geboelt / die ick gheseyt hebbe / ebenwel nuetwys soo veel als op d'eerste reyse van Panacacca. De seise ergerentie is by alle d'ander die t' ontfelicht hebben. Dat d'boosfale van dese onghetempertheit ende soo byzende alteratie / de Wndt of te Lucht is / die albaer is regnerende / en is gantghen t' wassel aen / want alle de reuener die oock seer groot is / die daer t'ghens ghehouden werdt is de neus / mont ende oogen / soo veel als moghelijk so toe te stoppen / ende hen wel met deeren te bederken / namelike booz de maghe / want de Lucht is soo subtyl ende booz yngheende / dat se tot het inghewant toe passerende is. Dese benaught en wort niet alleen behouden by de Allen / maer oock by de Beesten / die byghen in sulcher boghen berstym ende berstaunen / dat men niet gheen sporen en can doen verroeren / of te een boet verletten. Ick laet my buntken de booz gheben contrée / en van de hoogste plaetsen daer Lant te wesen / die men in de Werelt heeft / want is een yptenigende hooghte die men opelint / so dat ter / naer mijn buntken de bekeende Wabens van Spaguen / de Drenco, ende d'Alphos van Itallen / daer by te gheschicken zyn / ghelick als ghenepe byghen by hoogte thoyens: Derhalven so staet my booz het Element der Lucht albaer so subtyl ende deslaet te wesen / dat het tot den aentocht der Allen gheen yppositie en is / om dat se selde dicker ende ghetermer is verpessende. Ende d'is mijn ghelooode d'boosfale te wesen / van dat de machs soo ghewelich gheactereert / ende t' ghehele

(subtyl)

subiect soo ontfleijt woerd. De befeerde Habitus ofte t' Gheberghe van Europa die
 ich gesien hebbe hoe wel dat de selve een coude Lucht hebben die quellingshe aen deer
 ende verborliengerende zijn dat men hem wel bederke. Niet teghen laende soo en ver-
 borst de coude den appetijt van t' eten niet maer is eer verwoechende noch en verbor-
 saert gheen balinghe nochte walganghe in de magch/maer wel pijn lide handen of-
 te voeten: Syndeliche dat b' operatie ^{cautior} ofte uytelijken is. Maer die van t'
 dien die ich segghe sonder pijn te gheben aen handen/voeten/noch aen uytelijken le-
 den / is alleenlijc end inghe wanten omroerende. Iae dat meer te verwonderen is/
 soo ghebeurt het wel dat men in de selve contreppe seer schoone Sonneschijn ende heet
 weer heeft / waerom mijn gheboeten is / dat men de schade is ontfanghende van de
 qualrept der Lucht die men in ende uyt aessent om dars seer subijl/deltraet/ende de
 coude van dien/uer soo gheboechden als doozinghende is. Den boozschijnen Me-
 ghel Gheberghten is ghemepelijc ontwoont/sonder eenighe leden ofte wensche-
 lijche habitatie te hebben/jae soo veel dat men noch quijlich ghenoech booz de reysen/
 de leden Tambos ofte Hutten bint / om hen des nachts te verghen: Noch men en
 heeft ooch geenich Dee noch Ghebieren/goet noch quaet/ uytghesontert Venias,
 welker eppenghappe seer bycint is/ als op sijn plaats ghesep sal woeden. De erup-
 den ende t' gras is daer beeyts swaert ende beruandte van de Lucht die ich ghesepet
 hebbe. Dese Woestijne heeft van de twintich tot de dertich Mijlen in de heede/ te
 weten/duers over / ende in de lenghte is meer als vyf hondert Mijlen streckende/
 als ghesepet is. Daer zijn noch ander onbewoonde plaetsen ofte Woestijnen/dese in
 Peru,Punas heeten. Nu op dat wy comen op t' tweebe stuck / dat wy beloof hebben/
 alwaer de qualiteit van de Lucht/sonder te gheboeden de lichamen ende s' wensche-
 lijcke leden doosfijdt ende beroot. In boozeden tijden soo reysden de Spagnac-
 den van Peru af / nae t' Conduclijch van Chilo, over t' Landt ende doozt Gheberghe
 heen/maer alsiu reysen ordinaris te Waer derwaerts / ende bywijlen langhs de
 Custe heen hoe wel dat het eenen moeglijchen ende seer quellijchen wegh is/en heeft
 doch soobaughen perijckel niet/ als d' ander wegh van ober t' Gheberghe in welcke
 men sonninghe blake Landen heeft/alwaer nu passeren veel leden ghebleve/ende
 andere met groot gheluck afghcomen zijn / blyvende sommighe van pijn / lam ofte
 beroot. Daer wart een cleyn ende slap winderheyt welcke in sulcker boeghen dooz-
 dinghe ende doozinghende is/ datter de leden van boot ter aerden vallen / sonder by-
 nime t' pet te gheboelen: ofte t' doet hen de vangeren ende teenen van de handen ende
 voeten of vallen: welcke sabelen schijnen te wesen / doch is niet teghensin ende een
 waerachtighe Histoye. Ieh hebbe met den Oversten Ieronimo Costilla, een out be-
 woonder van Cusco, heel kennisse ende ghemepnischap ghesadt den welken bye ofte
 vier teenen van de voeten ghebalen die hem int passeren van dooz de Woestijne nae
 t' hule toe/afghallen waren: Want wensende van t' boozsepe Winderen gesentteert
 ende doosfijder/soo warense/als hyse quamt te besien/boof ende beicoeden: Ende ge-
 licher wijs als een appel/gheshut wensende van den boom af valt/alsoo wensene t'
 ghelijc van haer sieden af/sonder eenighe pijn ofte swaercheit te gheben. Den sel-
 den Caperen vertelde hoe datter van een goet Depp-Wolder die daer doon passerden
 in de eerste Jaren / nae dat het selue Conduclijch van Almagio ontdeckt was eenen
 grooten hoop aldaer doet bleven/ ende dat hy de lichamen van de selve / aldaer hadde
 sien blyghen / sonder eenighe quaden reyn ofte corruptie van hem te gheben. Ende
 boeghe daer noch een ander bycint buich by t' wete n/ datter noch een Jonghlien
 levent van wonden: Ende gebjaecht wensende hoe dat hy leventich ghebleden was/
 sepe dat hy hem verbergende in t' en weet wat inteken/ van waer hy dagelijc

wtgucht niet een Mesken te sijnden van't bleefsch enender dooer Creng daer hy hem/ op dese maniere van onderhouden hadde ende waren alte samen overleden/valende ben eenen dael den eenen ende den anderen dach den anderen/ van slachtwicht ghynde heen wijghende: Ende dat hy oock anders niet en begeerde/ van albaer ghelyck alle d'andere te voelenden/ want en gheboelde in hem gheen d'hoofte om peters te gaen ofte pet te mogen ge-utten. Dit selve stelaes heb ick van amb: te oock ghehoort/ ende onder andere/ van eenen onses ghelyschaps die noch Leechse wesen/ daer doog gepasseert waag. Is en enig d'ich om te verwonderen/ van de qualiteit van soodan' ghe coude Luch/ die dooderde/ ende ghelyckelicken de doode Lichamen conserueende is/ sonder corruptie. Dit selve is int oock gereferreert gheweest van een trefse-lych steligheus/ Dominicaen ende Parlaet van sijn Ouden/ dat hy t' selfs gesien hadde int passeren doog de onbewoonde plaatsen ofte Wdes ghene: ende betrock int noch/ dat zijnde hem noodich albaer te vernachten: Ende om hem van't vooghscheden wden beken te beschermen/ t' welcke/ als ick gheseyt hebbe/ in die coutrepe soo doodtich is dooghscheden/ gheen ander d'ich by der handt bindende/ berga rde eenen hoog van de doode Lichamen/ die daer om end om laghen/ ghegheue ende de selve als een schuttingh ofte want doog het hoof den eyn van sijn slach-plecht/ ende alsoo slach hy der eyn ghende by het leven doog t' beschutst der dooden. Dit moet sonder twyffel een soorte van coude wesen/ die soo penetratief ende dooghscheden is/ dat het de warmte van't leven wtsticht ende sijn influentie affhaet: Ende om dat het van ghelychen soo wptecmaten doogh is/ so en want de Lichamen niet corrumpereen/ noch verrotten/ want de corruptie is yoceder ende van de hitte ende vochticheit. Nu soo ver als d'andere ende plaetse is beroerde/ die men onder der aerden hoogt ruyflicheit/ Aetbeinghe ende schuddinghe vant/ want verooysende/ ende dat/ meer in Indien als op eenige andere plaetse/ sal gheseyt worden/ alser van de qualiteyten der Landen van Indien gehandelt wyet. Ende sullen ons doog dese maet te yzeden stellen/ met het gene dat ser gheseyt is van de Winden ende Luchten/ passerende op het ghene dat van't Wd-ker t' aenmercken staet.

Het 10. Capittel. Van den Ocean die Indien is omvanghende, ende van de Noorder ende Zuyder Zee,

In maniere van Wateren/ soo heeft de groote Zee Ocean d'eerste plaats/ doog den welken Indien ende alle hare Landen/ ontdrekt zyn/ zijnde van den selven omringht ende omvanghen: want oft zyn Oplanden der Zee Ocean ofte vaste Lands/ t'welcke hem van ghescheit/ t'p waar dat het voelpunt ofte afstiept/ met den selven Ocean, te beplende. Men heeft tot noch toe in de nieuwe Werelt/ gheen Middelandische Zee ontdecte/ ghelyck als Europa, Asia ende Africa hebben/ in de welcke eenige armen van die ober groote Zee comen/ ende Zee op haer selven maken/ boerende de naiten van de Provincien ende Landen daer se aen grensen. Alle dese Middelandische Zee/ comen vmaect aen den anderen/ vereengende op t'eynt met den selven Ocean, in de Straet ofte Engte van Gibraltar/ die d'Ouderen/ Verreides Columnen genootet hebben/ hoe wel dat de krode Zee/ van dese andere Middelandische Zee/ afstiept/ schepden van sijn selven/ in den Ocean van Indien wt comt loopen. De Zee van Calipo, en is hem niet geentge van d'ander vermengende/ maer in Indien/ als gheseyt is en wyet anders gheen Zee geuonden als den Ocean/ ende die in twee gebreke te weten/ d'eerste de Zuyder/ ende d'ander/ de Noorder Zee/ gheschiet. Want het Landt dat van't

West.

West.
te ma
ontde
d'afse
ofte
in en
der s
groot
van n
van d
berke
ste to
len M
len w
ghen
ten by
is van
ende d
in wo
Dios
deet n
ghen/
als d
de sel
fiden
trefse
waer
en hou
het ob
opene
stelt h
Ende
naer m
hem m
comen
laten
eenige
wel o
den h
Fen
stiept
ghen/
na: m
van d
len sul
in de
berste
Ende

Wes-Indien eerst ontbercht woerde booz den Ocean bie tot Spagnien toe comt / is al te nael aen de zijde van t' Noorden ghelegghen / ende booz t' selde Land quam men te ontberden / de Zee aen d' ander zijde ghelegghen / die is de Supper Zee noemden / om datse daer booz wederwaerts aen tot ober de Linka passeerden / ende de Schoepsterre / ofte Polus Arcticus gijpt het ghesicht verlossen / ontberkende den Polum Antarcticum die in den van t' Suppen noemt : Waer van gebleven is datse alle den Ocean bie aen d' ander zijde van Wes-Indien comt de Supper- zee ghenoecht hebben hoe wel dat een groot deel van dien aen de Noozzijde streckt / gheleijck als daer is de gheheele Custie van nieu Spagnien / Nicaragua, Guatimala, ende van Panamá. Den eersten oude heer van d' Supper- zee seggen gewest te zyn / eenen Vlasco Nuñez de Valboa, worden ontbercht / om het ghene dat nu vast Land ghenoecht wort / alwaer het Land op sijn smalste te loopt / ende de twee Zeeën so nae op den anderen comen / dat ter maect seken inghelen Alants van d' stante tusschen beynen is. Want al hoe wel dat men achtien inghelen werghe gact van Nombre de Dios tot Panamá toe / om d' ewille dat men / om t' weeghen ende commoditeyt van wegh soeket / niet tegh en staende / metende op den rechte draect / so heeft men van d' een Zee tot d' ander niet meer dan als gesejt is. Waer is van sommighe ghehandelt gewest / beken wegh van de Peren hielen op te graben / ende d' eene Zee in d' ander te hengen / om den wagh nae Peru geriefelijck te maeken / in welcken wegh van achtien mijlen te Lande / die men heeft tusschen Nombre de Dios ende Panamá / meer onkosten ende moesten ghebaen wort / als in dertien honderd mijlen te waer. Op dese handelinghe / en gheuelen oock niet / de ghene / die segghen dat men t' Landt berzindelen soude / om datse segghen wilsen / d' en Zee seeghe / also d' ander te wesen gheleijck als men in boogleden tijden / bp de Wiskouen beblint / om de selve reden achterghelaten te wesen / t' verbolgh der opgravinghe van t' Landt tusschen de floode Zee ende den Nalu. In de tijden des Coninck seitors, ende daer nae sint Inepherdom van Ottomano, Waer ic houde alsd' elcke boogmen boog een poel / niet al en waerder schoon het beletsel niet / datse segghen / (t welcke ick boog gheen kien danc en houde) want ick houde eer / datter gheen menscheleche cracht ghenoech is / om het oberwonderlijche / gheweldighe ende ontghelijche Gherberghite te slissen ende openen / die Ocht tusschen de twee Zeeën van Bergen ende haer d' elc entrotien ghesleijck heeft die gheuoerly bolboende zyn / om t' gewelt van bepe de Zeeën te wederstaen. Ende foo waerneert boog de menschen inogheleijck ende doerlijck waer / soo souder noec mijn denken / seer gherechtelijcken wesen / be castijdinghe ende straffe van den kienel te wesen / hante wilsen verbeteren de wercken die den Schoepper niet en dokcomen sijn / ende boogact in t' maerke van de ster Werde / geopdorneert heeft. Achterlatende van dese soghijvuldicheyde van het Landt te wilsen openen om de Zeeën te beeenighen / so sseer een ander ghewest van innder vernieteneit ende soghe / ehenwel onseleijck ende periculens t' ontbercken / te weten / of dese twee groote afgraven haer in eenighe plaatsen der Wereldt verjaemden. Ende bie was den torht van Fernando Magallanes / een Portugues Lidder / wiens vloelicheit ende groote stantbaesticheit / in dese verboogheentheyt t' ontbercken / ende niet ininder geluchelijck volghen ghes / niet die te binden / niet eulwijgher ghebarstentis / de Straet ofte Enghte den nam ghesleijck heeft / die niet reden rae sijn in binden / van Maallanes ghesamen wort / van de welcke wip / als een van de grootste wonderen der werelt / een weplich haubelen sulen. Nu van / soo ghelooft den sommighe / datter de Enghte die Magallanes in de Supper- Zee ghebonden heeft / niet en was / ofte datse haer toeghe sloten ofte versloot hadde / gheleijck als Don Alonso d' Arzila in sijn Americana is schijpende. Ende heden / daergha zynder die segghen / Waer soodanighen Straet ofte Enghte met te

Herodes
Iovius.

niet te wesen / dan dat het Eplanden zijn / ende dat het basse Landt aldaer hoepndt / zijnde de reste al te mael Eplanden / comende int eynde van dien / d'een Zee niet den ander en wyde ende breekt te samen / ofte om beter te segghen / dat het al te mael een Zee is. Doch men weet voorszeker / dat men daer een Enghte / ende seer lanchstreckende landen van d'een aen d'ander zijde heeft / hoe wel dat men niet en weet tot hoe verre het Landt aen de Zuyt zijde van de Enghte / streckende is. Naec Magallanes so is dooz d' Engte gepasseert een Schip des Bisschops van Placentia, Don Gutierrez Carvajal, welker maelt men secht te staen in de Stadt Lima, recht vooz d' inkomst van't Passers. Men is daer ghesceest / om de selve aen de zijde van't Zuyden t'ontdecken / dooz beschikkinghe van Don Garcia de Mendoza, die doe ter tijde het Souvereynent van Chile hadde / ende is alsoo ghebonden ende gepasseert gheweest dooz den Capiteyn Ladrero, welker merckelijch sielels ofte verbael ick ghelesen hebbe: hoe wel hy secht / dat hy hem niet en doost verlost / de Straet ofte Enghte uytwaerts aen te loopen / maar is / soo haest als hy de Nooyt-Zee verkent heeft / wederom te rughe ghegheleert / dooz het verbolghen ende quaet weder / om dieswille dat den Winter daer al begonnen was / ende waren nae son segghen / de Waren van de Nooyt-Zee gheuoetende / zijnde de selve seer verheben ende ontselt / ende gansich wylschuymerde van verbolghen heept. In onsen tijden soo heeft de selve Enghte gepasseert Francois Draeck, Engelsch Dybupter: Ende daer nae soo isse ghepasseert gheweest van den Capiteyn Sarmiento, comende van de Zuyt zijde af: Ende nu laest-leden int voorleden Jaer van 87. soo hebbense andere Engelsche Dybupters / dooz d'instructie die Draeck gegeven heeft / doch gepasseert / die haer tegenwoordich / langs de Custe van Peru onthoudende zijn. Ende om dat my t'sielels ofte verbael / dat ick van de opperste Stuyman die se van de Zuyt zijde gepasseert heeft / gheschiedt hebbe / waerby schijnt te wesen om te noteren soo sal ick het alhier stellen.

Het 11. Capittel. Vande Engte van Magallanes, hoe die van de Zuyt zijde ghepasseert is.

In Jaer 1579. hebbende Francois Draeck gepasseert de Straet ofte Engte van Magallanes, ende gheloopt langs de Custe van Chile, ende van geheel Peru, beroovende het Schip van S. Ioan d'Antonia mit welcke een groot somme van Silveren-Platen ginch / soo heeft den Vice-Roy Francisco de Toledo twee goede Schepen toeghehuert / ende uytghesonden om d' Enghte te gaen verkenen / gaende vooz Capiteyn Pedro de Sarmiento, een erbare ende gheleert Man in Astronomische / seeyden uyt Callao de Lima int begynsel van October. Ende om dieswille dat men aen de Custe contrarie Wint heeft / die altoos uyt den Zuyden waeyt / soo liepen se seer diep t'Zee waert in / ende quamen mit eene voorspoedigher reyse / in minder als dertich daghen / in de contraye van de Straet: Waer om dat se seer qualich te kernen is / soo zijnen nae het Land toe gheseyt loopende in eenen grooten Inwylch / daer een Arcepelago van Eplanden gelegen is. Sarmiento arguerde dat de Straet alhier moeste wesen / verlijtende meer als een Maent tijdt int ondersoeken van diverse Wapen ende Inwylchen / slumende op hooghe gheberghe / ende siende dat hyse niet binden en konst / is spraken / dooz popte lant van die van d' Armade, weder t'Zee waerts in / van der hande afgheloopt / ende cec. gen op den selven dach eenen grooten storm en Ontweer / waer

miede is

mede sp alsoe tot in den abont-stont toe liepen / op welken tijt syt licht van den Admirael in't ghesicht cregen/maer was haer terstont weder upt den ooghen / in sulcker boeghen/datse t ander Schip noyt meer te sien quamen. Den naevolgenden dach ghebuertende noch t gelwel van den windt (die dwers op de Wal was) soo quamten die van den Admirael en open lutt want te sien/waer doos syen goet decht t Schip al daer te bergien ende beschut el te soeken tot dat het onweder ober ghick, soo gebuerdet dat comende t open te berkeuuen saghen dat het meer ende meer tinnwaerts aen was steeckende/waer doos terstont herinwoerden dat het de Straet ofte Engte / die se sochten / wesen moeste ende peplende de Son / bonden hem op de hooghte van 51 graet / twelche de selue hooghte van de Straet is: Ende om hem noch in te verkeren/soo settense t'acht upt / varende niet het selue deel wilen desen aen van der Zee binnen aen/sonder t'eynde daer van te binden/waer mede hem begosten te verkeren/de Straet alhier te wiken: Ende om dat haer ordonnance was houende / die doos te passeren stelden daer een hoogh Cruys niet gekijft daer omber / op dat het ander Schip aldaer comende van den Admirael/weten mochte en hem te volgen: En alsoo niet goet weert/ende sonder eenige waarscheyt de Straet gesjed doos gheboegen/comende in de Hooght Zee upt/ende waren aen ick en weet wat Eplanden daer berich waer t manen/ende haer versagen nemende van haer courts na Cabo Verde toe/van waer den oppersten Pilot ofte Schuyman/weder ober Cartagenas ende Panamæ nae Peru toe heerde/lygende de Victor. Het selacs van de Straet ende alle het gene dat haer wederbaren was/ende woode / nae den goerden diens dien sy ghebeden hadde / vergelden. Maer den Capiteyn Pedro Sarmiento boer van Cabo Verde as/nae Sibulien in t selue Schip daer hy de Straet niet ghepassert hadde/ treckende van daer nae t Hof toe/daer hem sin Majesteit grootelicken begaefte/ende bede, op sin verzoek een groote vloot toe rusten/dien hy as/verclijde met Diego Flores de Valdes om de Straet te bewoonen ende te fortificeren: alhoewel dat de selue Floote / hebbende bartabel gescheutenssen/ende doende groote onkosten / weplich upt reyste. Nu hecende weder tot het ander Schip/de Vice-Admirael (die niet den Admirael lirt gheselschap was)hynde van den anderen doos t onweder/als gekijft te bercken / deden haer upterste beste/soo deel als sy mochten / t selwaert in te loopen/maer om dat de wind dwers op de Wal/ende seer gelwelich waepende was/meyden doos ghekwam vergaen te hebben haer al te sauen kerckende ende berepde om te stercken. Dit onweder duerde hem abont/sonder verbetteringe/dye saghen lauch/waerchen tyt/van wy tot wy meynen op de Wal ghecrackte te hebben / maer ghebel gantich routre/want wlerden altoos ghekwart dat hem t want meer ende meer tinnwaerts aen was wickende / tot datse in t eynde van den berden dach (cessernde t onweder) de Son peyden/haer bonden op de hooghte van 56 graden: Ende siende datse niet aen de Wal ghebeuden waren/ende dat haer deel-ert noch verder van t want as/bonden/bleuen seer verwondert/waer upt te berinoden quamten (gelijck als Henacko Lomero Schuyman van het selue Schip/ny bertelt heeft) dat het want aen vander zyde van de Straet ghelegen/varende langs de Lijst van de Tupper Zee/derwiner enis steeckende op de selue cours die t tot de Straet toe hest/maer dat het seer streeckende Gof/waerder aen neemt want anders en wast niet mogelicken dat het t de windt (die so langhen tye dwers op de Wal waepden) niet op ghecrackte sonden hebben. Doch en passerden niet verder aen noch en wisten ooch niet of het ander aldaer veyndende was ghelick als van sommige gekijft wert/dat het want t'welken men seet de Straet ghepassert wese/ende t want soude welen / hem de twee Zeeen daitt Hoogden ende Tupper aldaer versauende / van of het Gof/waert aen was

sp breccen by 't Land de Californie ghemacnt dat de Schepen altoos comen te her-
liemmen alsoe van de Philippinas ende Chinen af weber nae men Spaganten toe heeren.
Ende nae dat de hontschept ende begeerten der menschen welck om nieuwenreken
te vinden / bin te verbeteret / ende 't goet te vermeerderen soo verheeren sich / dat men
eer veel Jaren dese verborghentheyt oock wel sal comen te ontdekken: twelcke boog-
waer om te verwonderen is dat gelijck als de dieren de leden het spoor ende ken-
nisse van de menue dinghen hebbende niet en rusten tot dat se het soet der begeerte
heyt / ende menscheijche gloeyen verrijgende / ghevoelen ende opperste ende eer-
wighe wijsheyt der Schepers dese natuurlijke nutten heyde der menschen / om
't licht van sijn heyligh *Ende* in kennisse te brengen / aen de leden die noch in de
duyfternisse van hare dwalinghe zijn lebende. Doch eyndeliken so en is tot noch toe
de Straet van de Dooyt-pool (soet is) niet ontdeckt. Daerom soo sal te reden wesen
te verjalen d'eyghenschappen ende kennisse die ons van die al ontdeckte ende bekent
de van Antarchieu ghefereert woerdt van die selve die't niet haren ooghen ghejen
hebben.

Het 13. Capittel. Van de eyghenschappen der Straet ofte Eng-
te van Magellants.

De Straet ofte Engte is als gheseyt is / ghelegen op
de hoogte van 52. graet scharses aen't Zuiden / heeft in de spate der
leughe van d'een Zee tot d'ander 't negenich ofte hondert mylen / zyn-
de op sijn finalste een wyntich min als een myl weeghs / alwaer se py-
tenbeiden dat den Coninck een sterre soude doen leghen hebben / om
de passagie te bekyemen / is op plaatsen soo dierp dat men daer niet en kan gonden
ende op andere oorden heeft men gront zynde op conttepen niet meer als 18. ende op
plaatsen 15. Waden diep. Van de hondert mylen diek in de leughe / van de ene Zee
tot d'ander heeft men men daerlijken onderfcheyden dat de berich daer van de Zuid-
zee heeft beslende is / makende niet sijn Gonden te piken tot hoe verre die inloopen
is / zynde d'ander 't negenich mylen van de Noord-Zee / boog de spie getreucht ende
af ghefondert: Een wal / soo heeft men daer dat overckheyt / dat die berich mylen
van't Zuiden loepende is / tusschen metnende de hoogte d'een rosen welcke opper-
ste toppen eyghen met sijn b'recht ligg'hen / schynende boog de groote hoogte / aen
de 11. waden diek te comen / waerom de Straet / aen de zide van der Zuidzee / soo
qualijcken te kennen is. Dese boogheben berich mylen zyn van upnemeinde diep-
ten / sonder dat men daer ankeren mach: Niet tegenstaende soo mach men de Schep-
en daer wel op't Land halen / boog de bequaensheyt der Otteren die daer zyn.
D'ander 't negenich mylen die de Dooyt-Zee in loopt / bint men gront / hebbende van
weden zynende groote Welken ende slaepplaatsen gelijck sijn alwaer noemen. Daer comen
in de Straet veel ende groote statuten van excellent Water upt loopen / ende men
heeft wonderlijche gheboonte zynde etlijc die der selven dan upt ghelejen ende wel-
richenden Doute algher onbekent van den welken monster ghebraecht is / van die
daer van Per boog ghepasseert zyn heeft groote Welken te landwaerts twende in
der in de Straet ligg'hen berich mylen. *Ende* Inbianen die aen de zide van't
Zuiden woonen / zyn wermich / cleyn van statuten ende quaet / zynde die van de
dooyt-zide groote vloech van personen / van de twelcke etlijc van dese ghenom-
men hebben nae Spaguen ghepocht zyn: Wonden daer statuten van blauw Laken
ende andere

ende ballen soo weynich is, dat men't bynaest niet en can bemerken. Het gemeynste is, dat de Zee O. can hare dagheijndische ende Maenlichtige Dloet ende Elbe heest/ zijnde de dagheijndische / twerfmael op eenen natuerlijchen dach / ende altoos d'ijde quartier wree, den eenen dach nae den anderen / mander / nae't indement ende d'etcoerfel van de Maen. Ende hierom soo en heeft men minnertmeest het gherge / van den eenen dach op de selue ure van den anderen. Dese Dloet ende Elbe hebben so innughe gheuenit / een Locale hercoerfel van't Water der Zee te weeten in sulcker boeghen dat het Water / tweeke t'ener zijde is bloeyende / souden in de tegghen-partije der Zee ontbloepen ofte ballen, ende alsoo soude het Water zyn ballende, in de tegghen-partije der Zee daer't op de selue tijt waer wassen de ghelijck als in een ficiet / flicke te Water Waren maecht, dat soo wanneer't aen d'een zijde is op sijghende / soo daerf het aen d'ander zijde. Andere bevestigghen / dat de zee op eenen tijt aen alle zijden bloeyt, ende van ghelijcken op enen tijt ober al valt, in boegghen ghelijck als het seden van een Doot die treffen op loopt, ende eben ghelijck aen alle canten derfjept, ende oter gaende, wederom ghelijckelijcken te samen weder daerf. Dese tweebe nienninghe is waerachtich, ende men machje, nae nijn oogheel, doogheer ende ghewis houwen, niet soo seer doogde rebenen die de Philosophen gheben / die dese opyne in hare Meteoren gronden, als doogde se here experientie, te men van de sekerhe heest comen onderbunden. Want om my van dit punt ende dese querie te holdoen, hebbe up tot seere cunctus hept, dien boben-ghementoucerden Philoof ghejaerht, hoe dat de Ghe-tijde, die in de Straet bonden waren, ofte by abontuer de ghetijden van de Supper Zee, daelden ende velen, ten tyden, dat die van de Noorder Zee wiesfen, ende die alsoo dooghts boughen, ende alsoo weder in't contrarie. Want dit alsoo wiesfen, soo waer't daer ghenoerch / dat het wassen der Zee aen d'erne zijde / het ballen ende dalen aen d'ander zijde, souden betoogalen, tweeke is het gheue dat van de eerste opyne bebede flicke wort: Antwoorde my, dat het alsoo niet toe en giue, van dat de Noorder ende Supper Zee, bevestiggheliken op enen tijt, ghelijckelijcken quamen te wassen / tot datse malcanderen ghemoeten, ende waren, ende daerf ooch op enen tijt weder ghelijckelijcken afleggen, ende daelden elck weder nae sin ooght ende Zee toe, ende dat dit wassen ende sijghen, ende daer nae't ballen ende dalen een dach was, datse all eoaegus sagen, zijnde den aensloot ende t'ghe morten van den eenen Dloet met den anderen, als gesep is / op de 70. mijlen van de Nooyt-Zee, ende 30. mijlen van de Tupper-Zee, ende Water up men daerlijcken ghenoerch can versien, dat het Dloeren ende Elben der Ocean gheen poere Locale hercoerfel en is, van een alteratie ende siebende, waer mede doogheerlijck alle de Wateren op enen tijt comen te wassen ende bloeyen, ende weder ghelijckelijcken ballen ende dalen, in sulcker boegghen, ghelijck als het sieben van de Doot, tot een ghelijckruuffe, gheflicke is. Ten waer niet mogheijchen, dese sake, doogde experientie, te begripen, van in de Straet ofte Engte, waer hem de ghehele zee Ocean in een menght. Want dat men't doogde de Straeten, die tegghen den anderen ober comen / soude weten, wanneer't aen d'erne waest, of het aen d'ander valt / mochten d'Engheien allen dese heren, want de Widenghen gheen oogghen hebben om so bere te sefen, noch boeten om d'oogghen met soodanighen baltegept in een getje / tweeke alle crugghen ses uren tijts zyn / te moghen draghen.

Het 15. Capittel. Van verscheyden Visch, ende maniere van
visschen der Indianen.

DAer is in den Ocean ontelbaer menichte van Visc'h/welc-
ker soete ende eysghenschen alleen van den Schepper mogen verdaert
worden. Deel van die zyn van de selve generacie, als men in de Zee van
Europa bint ghesch als daer zyn Isthien ende Steuren die van uyt der Zee de
Rivieren op loopen. Dorados, (dat is Isegulden Zee-visch al ooghenaemt) Sandu-
nen ende andere veel. Daer zyn andere die ick niet en weet datmen hier heeft ghe-
vischt als die men noemt Cabrilas, (dat is Cepheus) die eenighe gheschiednisse niet
de Truyten hebben ende die men in nieu Spagnien Bobos noemt die van uyt der Zee de
Rivieren op loopen. Beluga, ofte Wasemen noech Truyten, en hebber niet ghesieu
segghen datmen is in 't Land van Chile heeft. Atunen zynber somnighe aen de Custe
van Peru, doch weynich ende is een opinde / dafse by tijden op swemmen t'lyst te
schieten in de Straet ofte Engte van Magallan's gelijk als in Spagnien in de Straet
van Gibraltar, waerom die aldermeest aen de Custe van Chile, ghewonden worden:
Hoe wel dat den Atun die ick van daer hebbe siet byngen niet en is als die van Spa-
gden. In d' Eplanden die men noemt van te Roef/waert/welcke zyn Cuba, Espano-
la, Puerto Rico, Jamaica, bint men van die men noemt Manati, dat en blyvende soopte
van Visc'h is, soomen 't Visc'h noemen mach is een Zeeft die haer jongen levent doopt
byngt hebbende t'eren ende sich daer te niet boeet ofte op byngt ende gaet haer
mit d'ick met Gras weyden / maer is haer in effect opmaris in 't Water onderhou-
vende ende daerom soo woytse boog Visc'h ghegheten / hoe wel dat ick in (als ick in
Santo Domingo op een Wywaich adt) binaet argerme in hadde niet so fier om tege-
ne dat geset is als om dat het in de couleur ende smaect anders niet en was als steu-
ben van Malis Visc'h. Ende desen Visc'h is op praeten van de Zeejen / aen stucken
wysende so groot als of het van een stoep waert. Van de Touroons (dat zyn Wapen)
ende van haer onghelooftiche gheschept hebbe my niet reden verwoert / als ick
sien was aen eenen die in de booghepde Wapen ghevingen handen van dafse hem in
den rop wonden een groot Visc'h-houwers Maer met eenen grooten yscen spoor
ofte hanghel ende een groot stuch van een Ofsen hoofte / met eenen gheveiden spoor
ende ick en weet niet wel ofser bepde gaet by waten. Ich hebbe ghesiet boog tijdt-
werdyf dafse een vterende van een Ceetly van om hoog af hingev in een put wa-
ters die de Zee machit hoe darter in een ooghenblich een rot Wapen / op den steuck
naer toe quam ende op dat men daer wat mer vernamen van machte hebben / soo
en ghescreuten 't Visc'h van de Ceengy op ick en weet hoe veel swaen naer water
niet hebbende daer rondsonde de booghepde Wapen / de welken in de Lucht op spoor-
ghen, batten alsoo in een spingh niet upnemende radotrypt / en stuch Visc'h
niet been niet al daer van af maepende alsoo 't selfoe ghesinghen stuch van de Ceengy
gelijch of het van eenen cleymen tezen Visc'h ghesmeest hadde voodadighen. Wiemen
ende scherpen hebbende in hare Tand. Dient aen ende op die Wapen / swemmen
alsoo een soopte van d'ick is dese Romeros noemen: Ende al d'otrie noch soo veel
soo en connen die niet van haer weeren. Dese onderhouden haer niet het gheue dat
de Wapen van de tijden outsnapt. Boladorus (dat is blygende Visc'h geset) is een an-
der soopte van d'ick is / die men in de Zee binnen den Tropies bandt / ende ick en
weet niet dafse byngen dien gewonden wogt. Dese worden van de Dorados het volck
ende om

Dit van de
Tubatonen
ofte Wapen
hebbe is die
wel in d'otrie
zoren ende
op den wech
daer naer re-
ghen ende
bremaect.

ende om haer daer van te beynghen / heffen haer up in der Zee op / blyghende alsoe een
 goet staerker boeg / die hant hem waerom die Belagers gheacnt woorden heb-
 den / die ghelijcken gelijck als van sijf / Doch ofte Parkenient die haer een poos in
 de Rucht op houden. In het Schip daer ick in boer / bloogh ofte ploverte een in / die
 ick de ghebante van de Blienghelen sach / ende waer in als ick gheue hebbe. Van de
 Lagaren ofte Caymanen / gelijck sijn noemen / is in de Lijstogen van Indien ver-
 schijden / zijn boogheersche / de gene die Plims ende bouders Crocoden noemen.
 Men buyt aen de heere Straanden ende Sibieren / want aen de Straanden ende Si-
 bieren die cout zijn / en worden se niet ghebonden / daer om soo en zijn der aen alle de Si-
 sien van Peru tot Paim toe / want se gheen / zijn de van daer boogaen seer gemeyn in de
 Sibieren / is een bijster wyet / Die doch seer hot ende plomp / Den doof diese nimen /
 doense bapten in Water / ende het gheue sy nimen / debyen / in Water / maer en
 slochten niet op / dan als se bapten ofte boven t water zijn / want hebben de heed in sul-
 ker voeghen / dat se lichtelijken souden versinken / soo daer water in quam. Het ghe-
 bechte van den Cayman / niet den Tyger (die daer in Indien inmenende wyet zijn) is
 een dinc om te verwonderen : een van onse heiligen / heeft in betrocken / dat sy
 dese Seesten seer heesich heeft sien versien / aen de Zee-cant. Den Cayman treffen
 den Tyger dapperlijck niet / sy sleet / soe hende die / niet sy groote crachte / in t Water
 te sleppen. Den Tyger daer in teghens / bede groote weer t'n batten niet sy Clau-
 wen hem op t Land trecken. Gemelijcken den Tyger / dertoon quam byden / latende het
 Crocoden op / welcke aen de buche heeft moeten weien / want haer de alken wech
 is / zijn de alle de reste soo hardt / dat men se niet gheen Spiets / jae qualijcken niet een
 Roer souden comen passeren. Maer seer heersich was d' oberwinninge / die een Indi-
 an van eenen anderen Cayman hadde / den welcken van den selden een soodien ont-
 grepen / ende terfont onder t water verborghen hadde / waer van den Indianen / we-
 moedich ende yfsumich wesen / hem terfont daer na gewoopen heeft / niet een in-
 ende hant : Ende soo gelijck als het excellent buckers zijn / ende den Cayman niet en
 can batten / dan bapten t water / heeft hem in sulker voegen van onderen / in den buche
 ghietref / dat den Cayman gewont zijn / aen de Strandt quam byden / latende het
 Jongh / ken los gaen / hoe wel dat het al doot ende versucht / ofte verborghen was.
 Maer de ploogh / ende tgebechte die d' Indianen met de Walvischen hebben / is noch
 meer te verwonderen / welcke boogheer een groot hept des Almaghenen Schep-
 pers is / een soo swaeren Dolch / als d' Indianen zijn / abelhe die moerte geven / om
 die alder woerste / ende mismaechste ghebten / van alle die in de Werelt zijn / te der-
 ten besloppen / ende niet alleenlijck daer tegens beschte / maer ober wylmen / ende daer
 van soo lustelijcken triumpheren. Die stende / is in pidiwils inden sin gecomen / tge-
 ne dat in den Palm van den Walvisch geseyt wort / Draco the quem formalis ad illu-
 dendum ei. Wat is meerder soot / dan dat een Indlaen alleen / met een coorpe ver-
 boomen / ende ghebonden byengt / eenen Walvisch / so groot als eenen Bergh. De ma-
 niere die d' Indianen van Florida ghebapten / (wie my erbaren Personen onder-
 rechte hebben) alwaer men een groote menichte van Walvischen heeft / is / dat se haer
 stelen in een Canoe ofte Schuyphen / roepende alsoo tot aen den rugghe van de Wal-
 visch : Waer by synde / soo springht sy niet een groote raddierhept / ende elme hem op
 den neck ende alsoo al rhyden / verwachende tydt / heeft sy een scheype ende sijn de
 staet ofte pack / (bien sy niet hem byengt) den welcken sy / doot een van de neus / a-
 den des Walvischen heet / se heeft in ufgaten daer sy doot en moesten / ende t wa-
 ter niet blaen : t'elcont daer nae / soo maecht ende slaet sy hem wel dacht / ende d' op-
 get niet een ander smode / ofte stock / ende doet hem wel d' op te gronde schieten. Den
 Walvisch.

De vliegen-
 de vlieg heb-
 de ick oock
 bapten de
 Tropics
 graven van de
 ploogh / dan
 39. graven /
 bo d' d' de
 Waerke de
 Spanten /
 en waren so
 groote als
 derne schri-
 ften / ges-
 lach als in
 myn Insee-
 latio / op
 inghe wer-
 ont comen
 van Golt-
 Indien ge-
 anisereet.
 is.

Walvisch stiet ende raest seer hijstet slaende slagghen in de Zee ende heffende Bergen van Water ober eynde stude ende alsin niet een ghebruyt neber ende comende al dan weder op springen niet wietende van wifsmicheit wat bestaen. Den Indianen hout hem Ruiter te seert al stil sitten ende de verbeteringe die hy hem op't eertste quae gheest is dat hy hem noch een ander slaech (gelijck als d' eerste) doot't ander wuif gat heen laeght / twelcke hy daer soo wel in siept dat hy't gheheel verstoort / ende hem daer doot den acutocht beneemt waer mede hy wederom in syn Canoa ofte Schuytken springht / twelcke hy aen de zijde van den Walvisch nae sleppende heeft: Al dan wijcht hy niet syn Canoa aen d' een zijde latende syn Coorbe eerst wel ghebonden aen den Walvisch die boots ghenoech gebende den welcken soo langhe als hy deeyten genoech heeft hem om ende wederom leert als raende van boos heyt comende eynde lijck allengh kens't Lant te ghenaken alwaer hy spoos syn ongeschick groot lichaem haest op't doogh haest blift sonder booz ofte achterwaerts te mogen wijcken: Als dan so comen't verlost menichte van Indianen nae den beruomen toe soopen / om van sinen duyt deel te hebben / in effect sinhten hem boots doot / ende beplen hem aen sterken inahende van syn Dleesch / twelcke quae genoech is / gedoocht ende gemaken wesen) een seker meel dat sp booz haer cost gebuycken ende haer langhen ryl duert. Alhier is oock volbrachte het gheue dat van den seluen Walvisch in een ander *Phasin* gheleert woude: *Deanti cum* (scam populus *Ethiopum*. Den *Adiantato* Peto Meendes heeft ons diech wils dese Vischerije betrocken: Waer van Modards in syn Boeck oock mentte maerint. Al hoe wel dat het wat byder is / soo en laet het daerom niet weerdtich te zyn oock van een ander Vischerije te verghalen / die d' Indianen op dinaris in de Zee ghebruycken / maken bindtels ofte bonbels als van Siezen ofte gedrooghe Water-liesen / wel te samen gebonden / diese aldaer Ballas noemen de welcke sy op den rugge dragen tot de Zee toe: Aen de Zeerant comende / wopense de selue in't water ende springen daer met der haest al schijngelich / ende klupte te Peert op / roepende met een spaenschen van d' erie ende d' ander zijde / varende alsoe een nylt ofte twee't Zee waerts in / vischen / ende hebben op de selue Bonbels hare Netten ende Want liggen hem op de Ballas hoven houden / wopen de Netten ende t' Wandt upt / ende liggen alsoe en vischen geheele daghen ende nachten ober tot dat sy haer Back vol hebben waer mede bijbelichen wordet nae't Lant toe comen. Woordacht om daer in Caillon de Lima te sien gaen vischen / was booz in een dach van groeter vernaken / indichheit want waeren seer veel / ende elck een om pyns op syn Bonbel ofte Bastilla indichheit want waeren seer veel / ende elck een om pyns op syn Bonbel ofte Bastilla indichheit alse Ruiter te peert sittende teghen booz die Zeebaeren heen / (die aldaer daerje vischen sool gaen / soo dat het seken de Tintrenen ofte Negonen te wicken de men op't Water scheldet. Met dafse weder aen't Lant comen treden here Schuyt kens upt het water / nemense op de schouderen ende doense verlost aen sterken los / spiedende de Siezen langhe de Strant heen om te dooghen. Andere Indianen te wietende van de Dalpen van Yca plaatsen te gaen vischen in Delien ofte op gheblasen Zee-wolfs-huyden / diese alernets vol windts blief / ghirlich als de Windballen ofte Ballonnen om niet te gront te gaen. In de Dalpe van Cuzco diese hi booghghen tyden de Guarco noemden was een groote menichte van Vischers: ende om dafse den Inge tegens stonden als hy't selue Lant bet overde / maecte enen berfieden pepa met hen ende spiedende om hen seeste ende eerte aen te doen / opbonne't den een Vischerije van deel buyent Indianen die op haer kake t' Zee waert in woen / ende in de weder-comste soo hadde den Inca stil-wongt ende / Solbatn betyot gekelt die daer een groote mooyt ende bestrutte onder berbe / waer d'ing riebt Lant soo ontbewoont ghebleven is / wietende te bozen soo populeng ende overvloedit. Webe noch

be mo
cisco
dise
Char
upt
Hera
booz
dwec
leken
ten b

H

ghe
pyn
Colla
heest
loope
qual
een
ghe
dijck
d' een
mat
dijck
t' ghe
ende
Olm
dren
de en
grijs
Chac

Wied
maer
woog
danc
danc
sen b
berb
ban
aen l

be noch een ander maniere van visschen gesien / daer ich van den Vice-Roy Don Francisco de Tolledo ghebrachte wozde / en was eben wel niet in de Zee / maer in een Rivier dese noemen El Rio grande. dat is de groote Rivier gheseyt. in de Provincie van de Charcas, alwaer eenighe Indianen Chiriguano's, onder t' water doorkien / die met een upnem ende raddelchept / al swemmen de de Visc'h ver volghden / hebbende Harpoen-Visces ende Stichelgers in de rechter hant / swemmen de alleen met de slincker handt / doorgsalten ende wonden de Visc'hien / ende bracht ense alsoo met de Harpoenen oer d'waters in lijf boven / welcke Indianen voorwaert ter Visc'hien als Winkhen gheschen. Nu bewijle dat wy upt de Zee gheraecht sijn / soo laet ons tot die ander soorten van Wateren comen / die noch resten om te segghen.

Het 16. Capittel. Van Lacken ofte Meyren die in Indiengh gevonden worden.

In de plaetse van de Zee Mediterraneo ofte Middellantische Zee (waer van de Regioenen ofte Ghevesten van t' oude Orbis ofte Werelt gheuyten) heeft den Schepper de nieuwe Werelt doorgien / van veel Lacken oft Meyren ende ettelijche ban den so groot dat mense wel Zee mach heeten / dewijle dat die van Palatinen, also van de schijft ghenacmt wort / niet meerder nochte wel soo groot wesende / als eenighe ban dese. De principaelste van de selve is die van Titicaca in Peru ghelegghen / in de Provincie van Collao, van de welcke in dit teghewoondich Voerch gheseyt is / dat die omvangens heeft bynaest tachtentich mijlen / comende thien oft twaelf loopende Rivieren daer in loopen. Alden begonst op eenen tijdt met Barken te bebaten / maer waren daer soo qualijck in bebeden / dat d' eerste Barcke, die de Waert begonst, quam te barsten met een Onweer daer op stach. t' water daer van en is niet ghescheit bitter ende haer / gheschick dat van de Zee maer is soo digh ende turbulent / dat het niet en deucht om te dunchen. t' bynght twee soorten van Visc'hien boogt in grooter menichte / waer van d' eene ghenoe int wort / Suches, welcke Visc'hien groot en snakelijchen sijn maer flag-mattich ende onghesont. D' ander sijn ghenacmt / Boga's, die ghesonder sijn / hoe wel deijder / ende seer gratich. Van Water-Canen ende Eyt-Dogghien / heeft men t' gheheele Lack oer / ontelbare menichte. Wannec d' Indianen eenighe seeste ende eerderijnghe willen bewysen / aen eenighe personagie die doo Chucuto ofte O'masino (t'welcke de twee Oeveren van t' Lack sijn) sijn passagie neemt / soo vergaderen se een groote menichte van Baken ende malien ut ront eenen rinkel ver volghden / ende beslupende alsoo de Canen ende Eyt-Dogghien tot dat sijn met de handt ghepen / ende soo veel nemen als se hebben willen. Dese maniere van Jaghen heeten se Chaco. Men de Oeveren van dit Lack heeft men van herpe zjden de selve behoorde Wieden der Indianen van Peru. Doo de dooptocht ofte loofing van dit Water / maecht het een ander minder Lack / hoe wel dat het oock groot is / t'welcke ghenacmt behoet, Paris, alwaer men oock veel bees heeft / mainelijchen Porcuno. (dat sijn soorten van Berckens) die aldaer sonderling wel tieren / doo de Totoro, die t' Lack boogbengt / daer t' Dee seer mede ghemest wort. Daer sijn veel ander Lacken op de hooge plaetsen van t' gheber ghte / van de welcke / Rivieren ofte Water Zelen upghuyten / die ver volghen boogder aen / seer schoone loopende Rivieren worden. Als men gaet van Arequipa nae Collao, heeft men boven om hoogh twee schoone Lacken / staende aen herpe zjden van den wegh / upt het eene loopt een water-beel al / die daer na een Rivier

rivier wort e vde ront inde Zuyder Zee uytloopen. Van d'ander / sept men / sijn be-
 grinsel te hebben / de vermaerde rivier van Apomina / uyt de welcke / met de groote ver-
 gaderinge van rivieren / die van t' seilbe ghebergte af comen / men ghelooft / dat die
 uytvancende rivier van de Amazonas anders Marañon ghenoemt / sijn oorsprong
 heeft is een dach dat ich dichwils overacht hi / bide / van waer dat so veel Lachen ofte
 afhepen / op t' boden / die van den gheseiden Kieghel Ghebergten comen / moghen in de
 welken geen rivier en comen / maer daer spruyten eer seer veel overlaedighe / Wa-
 terbecken uyt / sonder dat men sien can / dat de selve Lachen / int g'hele / daer dooynde
 vernindereu. *Te denken dat dese Lachen van t' sneeu / datter smelt / oec van den re-
 gen des hemels vooyt comen / en can niet gheheelijken volboen / want veel van dien /
 soodanighe mentche van sieneus / mochte so veel reghens niet en hebben / ebenwel / soa
 en siet men / niet vernindereu / welcke al te samen een argument geeft / van dat het
 een uytspuytende ende vloeyende Water is / dat van de Nature aldaer vooyt ghe-
 bracht wort / niet teghenstaende / is wel te ghelooen / datter den regen ende t' sneeu
 op eenighe tijden bant / daer hulpe toe gheven. Dese Lachen zijn so ordinair op de
 hoogste toppen der Ghebergten / dat men guligken eenige merckdiche rivieren
 vint / die daer beginsel van een enighe van dien / niet en hebben. *Water van dese
 Lachen / is teyn ende daer voert w' p'rich bies / ende de selve d'ese heeft is eyn dooy
 de conde die men daer ghemeynlijcken heest / al hoe wel dat men daer dat ten nieuwe
 heruonderlinghe / somtinghe van dese Lachen vint / die gantsch t' eenenmael heest zyn.
 Aent epade der Salpe van Tarapay / op Potolij / heest men een Lach / t' welcke soo
 ront is / dat het seghit mer een palk / ghetrocken te wesen / Ende hoe w' het Lach
 daert uyt ront / seer ront is / soo is niet teghenstaende / t' Water daer van / gheluidich
 heet / yslijcken daer dicht en de canen te bade / want comende wat d'eyer naert mid-
 den toe is d' hette ontberdighelijch. Int midden van dit Lach machet het Water
 een opstijghende Weulen / ende sedert Water / van mer dan twintich voeten int
 begrip / alwaer den oorsprong / ende oorsprong / van t' selve Lach is / Ende hoe wel
 dat sijn voersiel ende vooyt omste soo groot is / soo en siet men nochtans t' Lach nist
 mer / eer het vernindereu / soo dat het seghit aldaer weder in sijn selven te consume-
 ren ofte mer eenighe berceygen looynghe hebben / daer t' Water dooyt uytloopt. *Went
 en siet het van ghelijken oock niet vernindereu / t' welcke oock noch een ander wonder
 is / niet teghenstaende / dat men daer een afsonder Water uytghetrocken heeft om te
 kere Arin en ofte sielwens van Metaci niet te malen. Ende belwyle dat het Wa-
 ter datter uytloopt / soo belis / soo behoort naert reden / t' te vernindereu. Nu acht
 te lateerden t' Ant van Peru / ende comende hi niet Spagnien / soo en sijn de Lachen
 van daer niet vernindereu / ghebendicheit / namelijcken dat soo seer vermaerde Lach
 van Mexico / int welcke men twee berkeghden wateren heeft / zande t' ene brach / oft
 seut als Te- Water. ende t' ander daer ende seer / ofte ver / dooyt oorsich van de sel-
 bicken die daer in vloeyen. Int midden van t' Lach staet een seer geboegelijche Clip-
 pe / met Water of t' Wateren van waer Water daer b' vint op t' welcke aldaer van
 is sploeyt / ende wort dooyt de gheloufhe seer goet ghewonden. Daer sijn Acher-
 werden die int midden van t' Lach / op t' selve Water ghesunderd sijn / mer haer ghe-
 mackte hebben vol van dwarsen derclap soogen van Leden / Crupden ende bloemen
 t' welcke / soont niet en siet / mer wel mogelijch is / om te moghen verclaren / geij /
 als het is. De Stadt van Mexico / op dit Lach ghesunderd / hoe wel dat de Spa-
 guardent t' ghehele begrip van de Stadt niet arden ghebrut ende ghedempt heb-
 ben / hebbende allen gheliken somtinghe dooyloeyende wateren ghelaten / die om / ende
 dooyt de Stadt / heenloopen / met welcke wateren een groot ghesel hebben / om alle
 het ghene***

het ghene datse van doen hebben / te moghen brenghen / als van hout / Crupderen / Steen Dughen van't Lant / ende alle andere binghen. Conck maecten daer hangantmen in als sp Mexico ober wan maer daer nae dochtet hun sekerder te wesen / die niet te ghebyrcken / ende alsoo bimen hen nu allen met de Canoes, waer van groote menichte hebben. Die Lach heeft veel Disch ende Jarst hre wel dat icker geen dish van waerden ofte esime ghesien hebbe : seggen dat de profeten daer van / meer als dyt houder buyken Ducaten waert zyn. Daer zyn noch ander ende meer Lachen / ende oock niet verre van daer / van waer men Disch ghenoech nae Mexico brenghet. De Provintie van Mechocan, woort alsoo ghenoecht / om dat het een Disch-Rijk Lant is / ende in heeft groote ende selone Lacken / die overbloedich van Disch zyn ende selve Lant is cori ende ghesont. Daer zyn noch veel ander Lacken / ende soo men van alle de selve menite maken soude / en waer niet mogheliken die alleenlycken int bysonder te moghen noemen. Wot aileenteliken grabbertert / het gene in dat teghenwoordich Dorch acughewesen wort / dat men ouder de Torrida grooter merende daer Lacken heeft als op gheringhe plaatsen der Werelt. Met het gene dat gheseyt is / ende noch een werpich dat wy van Sibieren ende Fonteynen segghen sulen / sullen volcanden het ghene dat ons in dese maectie hooront te segghen.

Het 17. Capitell. Van diversche Fonteynen ende vloeyende Beken.

Het ghelyck als op ander Contrepen der Werelt / alsoo heeft men oock in Indien groote verscherpdenheyt van vloeyende Be-ken / Fonteynen ende Sibieren / ende sommige van byden epgenschapen. In Guanacabala van Peru alwaer de Minen van't Dusch alder zyn haet een Fonteyn die het Water vloeyt / ende soo ghelyck als see is / opvloeyende / so is het veranroende in Steen-Clippe : Van dese Clappen oft see / zyn bynaest alle de pypen van't selve Dapp getimmerd / is een laatste ende Wotwe-steen om te houtwen ende wy te seer sechtelijken met het bearcheyt / ghelyck als het hout waer ende is lichtverdiech ende ghebuertich. Soo daer penant't op scheideliken ofte Wescen van die Water comen te dughen / moeten daer af stercken / om die wille dat het in den buyk versijnt ende in steen verandert waer doot daer sommighe ver-cken ban ghesloopen zyn. So ghelyck als het selve Water mit vloeyen in steen is ver-anderende / alsoo is het den wegh verstopende / daer't doot vloeyt / waerom gheendoo-licht / den loop al te niet te veranderen vloeyende op dierelike plaatsen ober nae dat de Steen-Clappen aengroeyende. Op de punt ofte hoek van Sine Helena, haet een vloeyende Beke ofte Fonteyn van een seker Betumen dat in Peru Copex ghenaemt wort moet op de maniere wesen als het ghene dat van de Schijf nere verhaelt wort / van de woeste ofte wilde Dallere daer men Butten van Betumen boort. De Seelien-der provindien daer van dese Fonteyn ofte Put van't Copex om te touwen ende tace-ken met te teeren want het haer dient / voort selve werck / gelike als t'eer ende t'eer in Spaguen doet. Als ich mijn reyse d'elangs de Custe van Peru nae nieu Spag-uen toe / soo warden my van den Stuerman ghewesen het Eylant van de Wolven ghenaemt alwaer een ander Fonteyn ofte Put van't Copex ofte Betumen ghelyck als gheseyt is vloeyde daer sp van gheschieden de touwen niet teeren. Ende daer is ooc een ander fonteyn ofte vloeyende beke van t'eer / de si den vloot / welcke een hert secken man in syen ampt was / sepe my / dat het hem wel gebeurt was daer boozp zeynde /

Diergelike fonteyn heb-
be ick gesien
int Eylant
Teneris, een
vande West-
liche Eylant
dri.

(zinde) zo diep t'Zee waert in / datse het land tot het gesicht verlorē hadden) datse doop den roock van t' Copey quamen te weten / waerse waren / ende dat hem dit soo sekeren teyken was / ghelyck als ofse t'Land inghent hadden / soobantich is de roock die hem albaer eertydighcken / van de bloepende Zeken verlypde. In de Waterdael / die men heet / van den Ingasen Canael ofte Goot van water dat al siebende uytloopt / ende daer dacht by / een ander soo rout als van sneeuw water. Den Inga hadde boozen maniere / t'ene niet het ander / so als hy't hebben wilde / te temperen / is een dink om te noteren / dat men soo dacht by den anderen / bloepende water en heeft / van soo contrarie qualiteyten. Men heeft noch andere ontelbare menichste / manichste in de Provincie van de Charcas, in welker Water / men niet lyden mach / de handt daer een ave Maria lant in te houden / ghelyck als ick het selver op een wetspel ghesien hebbe. In Cusco heeft men een Crif ofte gelegentheyt / daer een Fonteyn van Sout uyt bloeyt / want is al bloepende in Sout veranderende / zinde t'self de uytneemende wort ende goet / dat soo t'op ander plaetsen water / en soude gheen clepne rijkdom wesen / maer en heeft albaer niet veel te bedieden / dooz d'overvloeychende die men daer van Sout heeft. De bloepende Wateren die men heeft in Guayaquil (welcke in Peru), ende bynaest onder de Linea Equinoctial is / hout men boozen reynede ende ghesontheyt / teghens de porcken ende andere dierghelycke krankheden / waerom daer van verre weggen comen / om ghesontheyt te vercrighen : segghen haer van d'osafike te wesen / om dat men dooz t'selve ghehele Land over / wonder veel van de woyleken heeft / die men Carcapanilla noemt / welcker deucht ende operatie so notoir ende bekent is / ende dat de Wateren daer want int dooploopen / de cracht crighen om te ghenesen. Balcacota is een Gheberghe / welcke nae d'opinie van't Volk / ghelegghen is / op de hoogste plaets van gantsch Peru / is op't hoochste niet sijn bedecht / ende op plaetsen so swaert als helen : Daer bloeyen twee Wateren uyt / die naer verscheyden Ouden afloeyen / ende in weynich spatie grootte loopende Zeken woghen / ende wat booyder aen / seer sechoone Rivieren / waer van d'ene naer Callao / ende t'grootste Ach Tincaca toe loopt / ende d'andere nae d'Andes / welcke is / die men noemt Yucay / de welcken haer bemenghende / niet andere / in de Doopt-Zee uytloopt met een ghewelcighen stroom. Dese Waterbloet / alse eerst uyt de Strenroffe (van den booysepen Balcacota) loopt / is al eben eens / als Water van Lexia / ofte looght / van een aschwerwige coleur / ende is ober al van hem gheende / eenen roock ofte damp / als van verjande dinghen / loopende al soo een groot stuck weghe / tot dat de menichste der Wateren / die daer in comen / den brandt ende roock die t'vansijn beginsel af met bynght / lissen ende uytboen. Wede in nieu Spagnien / een Waterberck gesien / ghelyck als van Zout / wat blauachtich / ende een ander in Peru / van roofter berwe / ghelyck als van bloet / waerom de roode Rivier gheneemt woet.

Het 18. Capittel. Van de Rivieren.

Onder alle Rivieren / ende niet alleen van Indien / maer oock van de gantsche Werelt / heeft de Rivier / Marañon / ofte van de Amazonen / d'eerste plaets / van den welcke in t' booygaende Boeck ghescheldt is : Dese is op verscheyden teyken / van de Spaguaerden debaten ghescheldt / sechende t'anden t'ontkerken die (nae dat den roep is) van grooter rijkdom sijn / nae merckken de contrayen El Dorado / dat is t'Dergulde / gheseyt / ende Paytin gheneemt / alwaer den Adelantado Juan de Salinas / een merckelijcke tocht in gebaen heeft hoe wel dat de

dat de selbe van wepnich effect was: Weest een passagie/die sy de Pongo noemen / de
welcke een van de periculoseste der Werelt moet wesen: Want om dies wille / dat het
tusken twee gheweldighe hooghe / afghebachte Steenrotten beknijpt is / soo is het
met een groote stottinghe van boven neder vallen / in een afgrijpelicke diepte / al
waer t'Water met dien grooten val / soodanighe draeymeulen ende maelftroomen
is makende / dat het onmogheelij schijnt / daer te mogen a scouen / sonder te bezighen
ken / ende in de gront te seijten: Dies niet teghestaende / soo heeft het de bemercken
heyt der Menschen verren besaen / dien wegh doog te passeren / doog de begheerlich
heyt van dat so vermaerde Dorado, ofte t' Vergulde / lieten hen boven af neder vallen /
zynde doog de furie ende t' ghebups van de Sibier hooghegebden / hen wel vast hou
den aen de Canoas ofte karken / daer sy in waren: Ende hoe wel / dat de selbe / int
af vallen / ontspimelen / ende sy lieden met Canoas met al / te gront gingen / zyn niet
te nien / wederom boven / ende te rechte ghecomen / ende eendelijcken met lisen / cracht
ende ghe welst daer doog gheraecht / in forma / dat het gheheele Wez bezouden doog
quam uptghefondert seer wepnich / die daer verhooriken. Ende t' ghene dat meer te
verwonderd is / wist hen so wel te hebbe met praetjcken / datse gantsch niet met a len
van de minne ende Bus / crupt datse met hen hadden / en verloopen / int wederom
lieren: Want sint eynde / nae groote moeyten ende perscheien / moesten daer weder
doog dommen ende clauwerden op een van die oberhooghe Steenrotten / sum aen de
Polmaerden / biter in kalen / vast houdende. En ander Tocht isser in de selbe Si
bier ghedaen van den Capiteyn Pedro de Orsua / ende doog het oberghen des selben / so
quam het volck te nuttieren / waerom daer ander Capiteynen waren / die den wegh
van den Arin / ofte Sibier / die tot aen de shooyt Ze upt comt / verholgijden. En sie
ligens van ons gheselschap / sepe ons / dat wesen de noch Lecke / hem ghebonden te
hebben / in alle de vooghepe gheschiednisse ende Tocht / ende hoe dat de Water / ghe
ghen / tot bynaest hondert mijlen / de Sibier opwaerts aculipen / ende soo wanneer
datse haer in de Ze comt te vermenghen / soo is men bynaest onder de Lin / ofte met
verre daer van / heeft t' sekerlijch mijlen in de wijde van de mont ofte inconste / t' wele
ke ongheloofelij schijnt te wesen / want gaet de middelste Ze / in de biecke / te
boven / hoe wel dat ander hem in hare schippen niet meer als 25. ofte 30. mijlen / in de
mont ofte inconste / en gheben. Naer de vooghepe Sibier / soo heeft de tweede plaats
van de gantsche Werelt / El Rio de la plata. ofte de Sibier van t' Sibier / die anders El
Paraguay ghenoemt wort / de welcke upt den Kieghel gheberghen van Peru ghesoot
tot in de Ze toe / op de hooghe van 35. graden aen de Zuytzyde: waer ofte vloeyt
naer sy seggen / op de maniere als den Nilus / maer sonder comparatie veel in et / want
maerhet dat de Welten diese besienheit / den rjbe van hie maenden / een gheseele Ze /
keerende daer nae weder in syn moeder / wort van groote Schepen bebaren / ende dat
seer veel mijlen innewaerts aen. Daer zyn noch ander Sibieren / ende hoe wel die
van soodanighe groote niet en zyn / soo comen se met tegghenstaende met de grootste
van Europa ober een / ende gaen se noch verre te boven / ghelijck als daer is / die van
Magedena, by Sancta Martha, Rio grande, ofte de groote Sibier / die van Alvarado in
nien Spanijen / ende andere ontelbare. En de Zuytzyde / int gheberghen van Peru
en zyn ghenepelijcken de Sibier en soo groot niet / want hebben wepnich spalte om
te loopen / ende en moghen soo veel wateren niet by een bergaderen / doch zyn ghewel
dich / om datse want gh'berghen a / stoten ende haestighe overschuytinghen hebben
waerom de selbe periculous / ende oorsachen gheweest zyn van vele dooden. In den
tjbe van de hute / so wilsen se comen met stotboeden. Ich hebber langhs de kust
ghen / seken en thoutelij ghepaesert / onder welcke niet en was / die ick gronden coest /

om over te gaen. De Indianen gebuyghende buyfentderley costen/ om de Rivieren te passeren/ hebben op sonninghe plaetsen een lyn ofte rooyde dwertg over/ van d' een zyde tot d' ander/ ghescheijden/ ende daer aen een hoft gehangen daer den genen die passeren wil/ hem in het waer mede se hem alsoo van den Oever af over haelen/ ende alsoo passert men in den hof/ over ende weert over. Op ander plaetsen sit een Indianen al selijreidigh op een d'ale ofte Sonbel van steep ofte die/iv/ ende neemt den ginen/ die passeren wil/ achter hem op/ roepende also met een Spaen hout/ byenghe hem over. Op ander Contrepen hebben een groot stot ofte Doot van dooght. Calwoozden ghemaect/ daer se den passagier op setten/ ofte leggen daer t' goet op/ dat men over hebben wil/ ende d' Indianen/ wennen boogt/ oft/ ende treiken al toeminnende met coorzen t' Doot boog/ ghelijc als de Peeroen een Daghen ofte karre boer/ ende aen d'ere comen/ van achteren aen/ bouwen ende slooten/ ende alsoo seljen se in malraiberten/ tot dat se over is/ over t' wesen/ nemen hare Ballen van Calwoozden/ op den nech/ ende wennen alsoo weder aen d' ander zyde. Dit doen se in Peru in de Rivier Santa ghenacint. In de Rivier van Alvarado, in nieu Spanjen/ worden wy op een barde ofte plantje over gevoert/ die d' Indianen op de schouderen nemen/ ende daer alsoo niet doogt de Rivier heen gaen/ ende als se de grout comen te verlicken/ so wennen se die boogt over. Dese ende ander dierghelike buyfentder. se manieren/ die se hebben/ van over de Rivieren te passeren/ byenghen boogwaert een brichpoent/ aen/ als men niet om dat se soo swaake ende handeloose midelen schijnen te wesen/ doch se in effect seer seker. Buggen en hebben se noyt ghebruyck/ dan van Biesen ende Stropmatten/ maar in heeft men al op eenige Rivieren/ boog neerslichtet/ van elijche Gouberneturs/ sonninghe steenen Buggen/ doch veel in/ dan t' wel van doen ende bereysche/ ende is/ zyn de in een Kant daer so veel d' enischen/ boog gebruyck van dien/ comen te verduycken/ ende dat soo veel gelt op bynigh/ daer niet alleen in Spanjen/ maar oock in by/ ende Landen/ costeliche ende hoochachtiche Dallepen/ met ghelimen/ veel worden. De de Rivieren/ die van de Gheberghen afloopen/ trecken d' Indianen veel ende groote doolpoochende Wateren ofte conbuiten/ tot in de Dallepen ende platte Landen/ om t' Kant te bynieten/ de wel se soo opdentlich ende dochgeighen/ kosten te leyden/ dat het int Lant van Mexico/ necht in Milanen niet beter en can loeken t' welcke oock den meesten ende alle den rijckdom is/ die men in de platte Landen van Peru/ als oock op veel ander plaetsen van Indien/ heeft.

Het 19. Capit. Van de qualiteyt van't Landt van Indien int Generael.

De qualiteyt van't Lant van Indien/ (delwijse de selve de laetste van de d'ye Elementen is/ die wy booghtelick hebben/ in du Boek te tracteren/ mach int meeste deel wel versien worden van't gene dat int boogachtiche Boer/ van de Torrida Zona geargu nentereet is/ dewijle dat het meesten deel van si/ dien/ daer over gheleghen is/ daer om t' selve te beter te versien/ soo hebbe ik d'ye verscheijdenheden van Landen/ daer ich in die Contrepen ghewandelt hebbe/ aenghemercht/ waer van t' eerste leeght t' ander seer hoog/ en het derde dat tusschen dese twee comt/ uytneemende is. Het eerste Lant is het ghene dat aen de See- kust ende in ganckh Indie/ gheboonden woogt/ welcke opziet seer bochtelich ende seet is/ waerom het oock t' ongheloupe ende nu ter eyde nyuiste bewoont is/ hoe wel datter in boogighen tyden groote be-
woont de

woonde Wechen van Zuiden ghetweest zijn / ghelijc als de Westogen van niet
 Spangen ende Peru ghetuyghen: Want de wille dat de selve Region ofte Geweste
 t' Natu'ael was van den ghelen die daer in geyboen ende op gheboert wozen / so
 comen s' haer daer wel onderhouden ende aereben / leeden van de v'kerijde der Zee /
 ende van de Akerbouwinghe die s' deden / reckeide loopende Wateren ofte con-
 ducen in t' k'vieren / daer s' t' gheyeck van den reghen met reneideerden / die onbe-
 nart seer weynich aen de Custe ende op sommige plaetsen gantich niet en valt. De
 leeghe Landtschappe heeft groote plaetsen ende contreren die onbaerbaer zijn / ende
 dat dooz de Sant' Landen / die men daer byster ende moerlych / iac ghelyc de Bergen
 van heet als oock dooz de Adossien om dat het Water / alst van boven comt al so
 pen d'wils gien upstomste en bint / ende daerom alsoo slaen b' ght. Adossien en
 de berdoncken Landen / sonder remedie is verdoofte / in effect. dat het meesten
 deel van de Zee-Custe in Indien / foodanghe is / n'amelichken / aen t' en comt van de
 Zuyder Zee. Op onse tyden / so is de habitatie van dese Custe ende leeghe Landen
 soo vernindert ende te niet ghegaen / dat vande dertich deelen / de neghen en twintich
 wel vergaen zijn: Ende het ghene dat van de Indiaen noch duert ende in esse is / ge-
 looven deel dat het xij pet lang / gantich ende t' eenmael te niet ende wech sal weien.
 Dit selve werdt van d'werche / verscheppen oosaken toe ghescheven: Ensighe leg-
 ghent op den grooten arcyet ende qu' llinghe / die s' t' Indianten aengheleuen hebben
 andere op de verscheppen manieren van s'issen ende bysken / die s' g'ebuyck heb-
 ben naer dat de Spanischer ysanten deelachtich gewoeden zijn: Ensighe leggen t'
 op d' onghereghelike dertelhepde / die s' int bysken ende andere nu bysken hebbent
 Ende s' houde oock dooz ghewijs / dat dese onghereghelichepde de meeste ende p'nci-
 paelste oosake geueest is / van s'aren onderganc ende verninderinghe: t' selve te
 argumenten en comt nu niet te pag. Int doozsde ler ge Lant dat dooz den banck
 onghesont ende luttel bequaem is / dooz der Indischen habitatie / heeft men c'reptie
 van sommighe plaetsen / die ghereyert ende bysckbaer zijn / ghelijc als daer zijn
 t' meesten deel van de blacke Landen ende Welken van Peru, alwaer men roete ende
 oberbedage Walpen heeft. De habitatie van t' meeste deel der Custen / woet onder-
 houden met b' traighen ende handelinge der Verbaert op Spagnien / daer de ghehele
 siact ende conseruatie van Indien aen hanght. Men heeft aen de Custe / sommighe
 bewoende Steden / als in Peru, Lima, Truxillo, Panamá, ende de Caragena, aen t' wasse
 Lant / Santo Domingo, Puerto Rico, ende de Havana b' d' Eplanden / ende noch deel
 andere Wechen als Vera Cruz in nien Spagnien / Yca, Aca, ende meer andere in Peru,
 ende ghemeynlychen soo hebben de Q'viers (oock bysken) altoos enige Gemeyn-
 ten ende Woon plaetsen. De tweede maniere van Lant is een ander. upne menbe
 hoog / ende herbolghens cout ende byoogh / ghelijc als t' d' heberghte gemeynlychen
 is: Dese Lant'schappe en is noch bysckbaer noch b' emalich / maect gesont waer-
 om t' selve seer bewoont is: heeft Wepeken ende daer toe heet Wepeken. Ick en groot
 beysche ende t' meeste onderheit van s' Indischen leven is / waer menbe t' gheyeck van
 de Zeyl-Landen ende Zout-Akeren gere-mediert wert met w'issen ende onder-
 handelinghe. Het ghene dat de Lant'schappe bewoont ende etliche Ouben seer po-
 pulens maect is de l'ghdom van de M'n. die men daer in bint / want alle dinge het
 Zout ende Silber onderwoopen is. Men heeft alhier dooz oosake van de M'n. som-
 mige bewoende Wechen / so van Spagnianten als Indianten / die seer populens zijn
 ghelijc als daer is Potoli ende Guacavelica in Peru, de Cacateren in nien Spagnien. Van
 Indianten heeft men e' ganse gebergte ober / groote habitatie / die daer noch hebdebaegs
 haer onterhoude / en willen segge dat d' Indianten daer verninderinghe / upstomde
 dat het

Nota

ben. In sulcker boegen dat soo wanneer men van Europa tae Indien comt/so is men
 hem veruondende een soo lustighe groene Landbouw/ende soo dol sijn heyt te sijn/
 hoe wel dat desen sieghel sommighe exceptien heeft/naemlijken in't Land van Peru,
 swelcke onder allen seer veecht is/waer van nu handelen sullen.

Het 20. Capittel. Van de eyghenschappen van't Landt van
 Peru.

Voer Peru, en verstaen wy niet / de gantsche ghedeelte der
 Werelt die men voer America aen tepecht/de wyle dat hier onder/ Brasilia,
 t'Continckrijck van Chile, ende dat van Granada begrepen wort/ want gheen
 nich van dese en is Peru, dan allecrighe/te ghebreit/de ghelegghen is/aen de
 Zuyt-sijde/begintvande van't Continckrijcke van Quito (dat onder de Linea seyt) af/
 ende streckende in de lenghte heet tot aen't Continckrijck van Chile, dat onder de Tropi-
 cum opt comt/ twelcke mach wesen ses hondert mylen in de lengte/hebbende in de
 breedte met meer dan tghene, dat het tot de Andes toe beslaende is/dat in't generael
 mach wesen vyfich mylen/hoe wel dat het op plaetsen / als nae de Cachapoyas toe)
 byder is. Dese ghebreit e der Werelt/twelcke Peru genaemt wort, is van een miet-
 kelijcke acumerkinge/om dief wille dat het seer veeende eyghenschappen/ende by nae
 een exceptie van de generalen sieghel der Landen van Indien heeft. Want in den
 eersten/soo en hebben alle de Custen van dien vlet dan eenen Windt / ende en is niet
 den selven die onder de Torrida plach te waepen/maer sijn contrarie partije / welcke
 den Zuyden ende Zuyt-westen windt is. Ten tweeden/soo ghelijck als den hoofske-
 den Windt vte de nature d'alder stonwarstijste/maecmoedijche ende ongefontse/
 van allen is/is aldaer in't contrarie/wonderlijche/keijghel/gesont ende bermalijgh/
 jaer soo seer / dat men den selven alleen de behoordighe van de selve Custe mach toe-
 schijghen/want sonder dien sonde dat onwoonbaer / heet ende swaer moedich wesen.
 Ten derden/dat het aen de selve Custe nummer meer en regent/doubert/ hagelt/noch
 sneent/twelcke een wonderlijck dinc is. Ten vierden / dat het in seer weynich spatie
 ende distantie van de Custe af seer dapper reghent ende sneent. Ten vyftien/dat twee-
 kerde twee sieghen van Gheberghten eben gelijck/ende ghelegghen op een hooghe
 des Pool, men in den eenen sieghel groote menichte van Gheboonten heeft / reghe-
 nende aldaer het meeste deel van't Jaer met groote hitten / ende op d'ander sieghel
 is het in't contrarie/gantich kael ofte woest/ende seer rout/hebbende t' Jaer ghebreit
 in Winter ende Somer in siegen ende claer weer. Nu om alle t'selbe te beter te ver-
 staen/moet men acumercken/dat Peru in vyden gedeelt is/gelijck als lange ende smalle
 velen eben stenen te weten in blacke Landen, Bergen ende Andes. De blacke Lan-
 den sijn aen de Custe der Zee/de Berghten sijn al te mael Heuvelen / met sommighe
 Walpen: d' Andes sijn groufame/grode ende dicke Ghebergten. De blacke Landen
 moghen hebben in de breedte/ontrent tghen mylen/op sommighe plaetsen wat min of
 meer. De Berghten mogender twintich hebben/ende d' Andes ander twintich/op et-
 lijcke plaetsen meer/ende op ander min strecken in de lengte. Hoorden ende Zuyden
 ende in de breedte/Oft ende West is nochtans een wonder dinc/dat men in so wep-
 nich distantie/als daer sijn vijftich mylen/liggende eben berre van de Linea ende Pool
 af/soo grooten onderschept heeft/van dat het in d'ene plaats bynaest altoes reghent/
 op d'ander plaets, by na minner meer/est op d'ander, by tyden. Op het blacke land
 regent het minner meer/al hoe wel datter sommighe een weynich nat oft dorcheijp
 niet valt.

meer valt / welcke sy Garua heeten / ende woyn in Castillen Molina gheenaemt / dat is / een natten damp ofte mist / welcke alre nets in eenige duynckle waters comt te ver-
anderen ende icker vallen / maer men en heeft in effect / gheen Daken toe van doen /
noch daer en valt geen Water / dat sulck bereyft / hebbende de Daken van een Mat
gemaect / met een durpach Herde daer boven op / dat haer meer als ghenoech is. In
d' Andes regent het by naest t' ghehele Jaer dooz / al hoe wel dat men daer op eenighe
tijden meer clarecheyt heeft als op ander. In de Berghen / welcke comen tusseggen de
twee up niemende / soo regent het op de selbe tijden geelich als in Spaguen / te weten /
van September tot April toe / zynde d' ander Maenden helder ende clare / welcke
is als de Son daer berst van af is / zynde in t' contrairte / alser de Son naest by is / van t'
welcke in t' booggaende Boech genoech gehandelt is. Het gene men d' Andes heet / ende
t' ander dat de Gheberghten genoemt worden / zyn twee klegelen van seer hooghe
Ghebergten / die over de dupsent mylen in de streckinge mogen hebben / ende zyn ge-
legen in t' ghesicht van den anderen / bynaest als rarakel / ofte geelich. In t' Gheberghte
onthouden haer ontelbare hoopen van Vicunas / welcke zyn in de lichtste dicheyt / ge-
elich als wilde Bergh-gepen. Van gelichden so onthouden haer daer oock de gene die
men Guanacos ende Pacos noemt / welcke de Schapen / ende ghelyckelichden de Last-
Perden van t' selve Land zyn / daer op spien tijt van gehandelt sal worden. In d' Andes
onthouden haer Apen ende sleep-katten / die seer gracieus zyn / met manchte van
Duyegapen. Ende albaer waest oock het Kruyt ofte den Boom / Coca genaemt / dat
van d' Indianen soo seer ge-estimeert / ende in sijn handeling / so veel Gelts weert is.
Het gene men Gheberghte noemt / heeft op plaatsen daer se open zyn / Dalpen / alwaer
men de beste habitatie van gheheel Peru heeft / ghelych als daer is / die van Xauxa / van
Anlaguayalas / ende die van Yucay. In dese Dalpen soo waest het Mays / koozn ende
Druyghen / in d' eene wat min of meer als in d' ander. De Stadt van Cusco gepasseert
wesen / welcke in voosige tijden t' Hof van de Keeren van dese Conincghen was /
so schepden haer de twee klegelen Gheberghten (die ich gesept hebbe) wat wyder
van den anderen / latende te sulde wegen een groot Delt ofte vacker Land / welcke de
Provincie van Colao genaemt woet. Alhier heeft men manchte van Rivieren / ende
t' groote Lach van Tivaca / met een groote Amboutwe / ende seer schoone Weyden /
zwaer al hoe wel dat het vacker Land is / soo heeft het niet tegenstaende / noch evenwel
se si fide hooghte ende ongtempercheyt / als t' Gheberghte / ende byenge van ghelycken
geenghe boonte noch hout dooz / ende remedieren t' gebroek van t' Zoot niet do-
tellen (diese zaepen) Papas genaemt / de welcke onder d' Andes wassen / ende is de spys
der Indianen / makende van dese doytelen / alse doozgh ende gecreert zyn / het ge-
re dat sy Chuno noemen / welcke het Zoot ende voesel van t' selve Land is. Hebben
der noch oer andere doytelen ende Crupere / diese eten / is een gesont / ende oock t' be-
koonste ende t' rijkste Land van Indien / dooz d' overloedicheyt van het Deer / welcke
die albaer seer wel verdet / so wel de Schapen / koozen ende Gepten van Europa / als
die van t' Land / diese Guanacos ende Pacos noemen. Men heeft daer oock kachts ghe-
noech van Druyghen. De Provincie van Colao ghepasseert wesen / so comt die van de
de Charcas / alwaer men Dalpen heeft / die seer heet ende vruchtbaer zyn. Ende men
heeft daer oock seer woeste ende wilde gheberghten / die soo grooten Schat ofte rijk-
domme van Mijnen hebben / datter op gheenige plaatsen ter Werelt / grooter noch soo
danghen gheveest zyn.

Het 21. Capittel. Van d'oorfaken diefe gheven, van dat het op de vlakke Landen niet en reghent.

Do gelijk als het een soo extraordinaris dinc is / dat men Landen heeft daer't nimmermeer en regent noch danbert / also ist ook natuerlijcken dat de menschen begeerlijck sijn om d'oorfaken van soodanige menichwijck te weten. Het discours daer van sommighe op ghebaen wort van die dat niet doorgacht geconsiderert hebben / dat ter doos gheberck van materie aen die Custe / geendiche humeuren ofte dampen opgetrocken worden / die machelijck ghevoech sijn in den reghen te verwerken / van alleen clepne ofte lichte humeuren die allenigh maer den mist ende gumma conuen vercofsaken ghelijck also wip in Europa sien / daer des moegens op veel daghen dampen op getrocken worden ende die niet in reghen / maer alleen in mist comen te veranderen / twelcke comt om dat die materie niet dich noch crachtich gevoech en is / om in reghen te veranderen. Ende dat sulck aen de Custe van Peru sijn machlijcken (ghelijck als in Europa) wipen is / seggen d'oorfaken te wesen / om dat de selve Regenen altemael uptnemende drooghen ende onghelighen is / om dicke vapuren ende dampen te moghen dooght brenghen. De drooghte is goet te merken doos die oncpulijcke Sant-landen / die daer sijn also oock om dat men daer gantsch geen Fonteynen noch putten en vindt / ten ap dat het waer in seer groote diepen / van wisthen ende meer bademen / ende tselde moet noch wesen bp eenige stibieren upt welcker drooght ghent Water / in den Dintten comt te vinden / seer soo seer dat het bp experientie ghesien is / dat soo wannen er men de stibieren upt haer moeder ofte loop berlepbde ende werch nam / die eenen anderen cours gevende / soo sijn terstont de putten drooght geworpen / tot der tijt toe / dat de stibier weder tot sinen eersten loop ghecomen was. Wese oorfaken van niet te reghenen / wort ghegeven van weghen de materie : Nu van weghen effenheit ofte de werchinghe gheben een ander van niet minder arumerfinghe / te weten / dat die ereffte drooghte van't gheberghen / die de ghehele Custe langhs streckt / in sulcker voeghen de vlakke Landen beschuttende is / dat die gheen windt van ober Lant en laet waepen / ten ap dat het soo hoogh is / datse de siele toppen ober waepent ende toben gaet / waerom daer anders geenen windt en waepent als die van upt der Zee / den welcken (doos dien dat hy gheen wederpartije en heeft / alleen de vapuren ofte dampen (die daer opgetrocken worden) niet en can verbotuen noch uppersien om reghen te maken : In voegen dat het beschutsel van't gheberghen verghinderende is den vapuren niet upghijpersst te worden / makende dat die al te samen in mist berijpelt wort. Ap dit discours worden sommighe exempel gheghaert / als daer is / het regenen op sommighe Develen aen de Custe / die wat minder beschut staen / gelijk als daer sijn de Bergen van Anca ende Arequipa Item / van dat het daer sommighe Zaren ghe-regent heeft / soo wannen daer de Noode winden ofte Brilen regneerden / ober de ghehele spatie diefe verwarpen ende ober-rechten / gelijk als het gebeurt is int Jaer 1580 op de vlakke Landen van Truxillo / alwaert seer veel regende / een dinc datse in menighe eeuwen niet ghesien hadden. Item / is aen de selve Custe reghende / ter plaatsen / daer't ordinari van de Brilen ofte Noode winden betwaepent wort / gheleek als in Guayaquil / als oock daer sijn t Land seer berheft / ende upt het beschutsel daer't gheberghen is af-wijchende / ghelijck als daer is boos bp Anca. Op dese maniere wort het van sommighe ghesdiscoureert / doch een pegghelijck mach

distoureren soo dat sien goet ducht is altoos seker dat als men van't Ghebergste in de blanke Velden of dact/soo plach men te sien een ghebacte/ghelijc als twee Heubelen d'ene boven om hoogh/heider ende claer/ende d'ander om leegh/doncker/ ende ghelijc als een grauue upghespreide Sluys/ die de gantsche Cuffe is bedeckerende. Doch hoe wel dat het niet en tegent/so is niet tegenstaende den voorspeld nist wonder proffijtelijken om't Gras op't Lant te doen groeyen/en om de Saeplanden ende Bouw-ackeren in haer saponte te brengen. Want al hoe wel datse soo veel stilsaende Wateren hebben/alsoe sels willen/diese upt de Sloten trecken/so en weet ich noch tang niet/wat beucht dat de vruchticheit des Hemels meer heeft: Want so de sels de Garua ofte Mist comt te ghelijcken/soo heeft men terstont groot gebruyc in de Saep-landen ende Ackeren. Ende het ghene dat noch meer te verwonderen is/ is dat de Lant-landen/die gantsch drooch ende onvruchtbare sijn / van den selven Garua ofte Mist niet groeynghept ende Bloemen bedect worden / dat een seer vermaerdelijch ducht om sien is/zynde oock van grooter proffijten ende welbaer om't Wee op te weyden/die van't selve Gras wonder wcl groeyen ende bet worden/ghelijc als men sien mach/aen den Bergh/die den Sandt-bergh ghenamt wort/ dicht by de Stadt de los Reyes, ofte van der Coninghen.

Het 22. Capittel. Van de eyghenschappen van nieu Spagnien,
met d'Eylanden,ende d'ander Landen meer.

N Weyden so excedeert/ ofte heeft het Lant van nieu Spagnien voordeel/want men heeft ontelbare geelten/so van Heeren/hoepen/Schayen/als van alle andere/ is van ghelijcken seer overvloedich van Duchten/ende niet minder van Saep-landen ende Ackeren/van alle Grepnen/is in effect het vruchtbareste ende voorspelt Lant van gantsch Indien: Doch eben wel soo heeft het Lant van Peru in een ducht groeyende abortagie ofte voordeel/te weeten/in de Wynen/want de selve wassen in Peru veel eerder comen/de plantinghe der Wyngaerden alle daeghs meer nen/wassen in seer heete ballen/daer ment besprijghel van het Water/upt de ghemaecte sloten heeft. Maer in nieu Spagnien hoe wel dat men daer Wyphen heeft/so en comen sy tot gheen perfectie noch volcomen rijpte/ghelijc als wel bereyft om Wyne te maken. Voorsake hier van is/dat het aldaer in Julio ende Augusto regent/ twelcke is/te tijden dat de wyphen rijp worden/waerom niet en comen comen tot de rijpte die sy ha doen hebben: En so men daer niet cracht en met veel neerscheit eenige Wyne wil de maken/so soude die wesen als de Gheruofche/ende die van Lombardien/ die seer slap ende van een stercke smaack is/soo datse van geen Wyphen schijnt ghenaecht te wesen. De Eylanden die men noemt van te Aef waert/welcke sijn La Española, Cuba, Puerto Rico ende d'andere meer/daer ontrent ghelegen/ hebben seer veel groeynghept/Weyden/ende groot Wee/ende dat in groeter menichte. Men heeft daer ontelbare quantiteyt van hoepen ende Werckens/die wilbt gewonden sijn. De neringhe van dese Eylanden is Supplet-heeten te hebben/ende met Ossen/huyden te handelen/hebben oock veel Cana hitola ofte Cassia ende Gingeber. Want so men comt te sien/ghene dat hier van in een vloot geladen wort/schijnt een ongelooflich ducht te wesen/batter in Europa so veel verbaen mach wyden/Brengen daer oock seer excellente/ schoon/schijnt hout van daer/als Ebano en ander/voog Cebiscien ofte tinuieragen/ en ander wercken. Men heeft veel van't hout dat men Santo ofte Heelich noemt/

Wanbit
hout hebbe
at in Terece
wesende veel
en seer groey
re menichte
sien comen
in de Bieten
van Spagno
ghedre ende
d'Antillas.
Wanbit

twelcke

Welcke goet is om de stercke van de Boeken te gheuefen. Alle dese Eplanden (met
die alder in de selbe Contrepe legghen / die ontfelbaer zyn) zyn van een fter schoone
ende vermaekelijck ghesicht / want si en hiet ghesiel Jaer doot verderd mit groente
heyt ende vol Ghewoonthe / soo dat se niet en weten wat dat Herse ofte Winter is /
doot de daghelijckhe bochtigheyt / met de hitte van de Torrida. Ende hoe wel dat het
een onopindelijck groot Landt is / soo is het niet teghensaeinde van weerdich bewoon-
ringhe / doot dien dat het van sin selben groote ende dicke Arabucos (alsoo noem-
se alder de dister Boschen) voort brenghet. Iybben op de blacke Landen veel Ro-
cassen ende Weert-grondbaghe plaatsen. Doch soo is daer noch een ander ynnighe
oorsake / van dat het weerdich bewoont is te weten datter weerdich van de inghebo-
ren Indianen over ghebleuen zyn / doot die onafschame onghereghelijckheyt van de
eerste overwinners ofte ontdeckerz ende bewoonders. Dien en den in effen tijdt
mer swarten ofte Mojanen doch costen veel / ende en zyn niet goet om 't Landt te
bouwen. Dese Eplanden en gheben noch Kroon noch Wijn / om dat het d'overblo-
dighe buchtbaersheyt ende weelde van 't Aerdtich / niet en laet tot gramen comen /
maer seker altemael in Voteren / ende seer onsen upt. En hebben van ghelijcken
gheen Olyf-boomen ofte ten minsten gheen Olyven / maer wel veel Zaberen ende
gromtcheyt in 't ghesiel / sonder tot perfectie te comen. Het Boot datse gebuycken
is Cagivi / waer van wy op sinen tijt sullen tracteren. De Rivieren van dese Eplan-
den hebben Gout / welcke van sommighe upt ghetrocken word / maer is weerdich
ende dat / doot gheueken van de Ingheboeren / die dat benesieren ofte bereyden. In
dese Eplanden hebbe ich minder dan een Jaer gheueest / ende nae 't relas ofte de
kenisse / die ich van 't baste Landt van Indien hebbe comen crighen / daer ich niet
gheueest en hebbe (als daer is La Florida, Nicaragua, Guanmala, ende andere contrepen)
verlaas byneest te wesen van deser conditie. die ich ghesep hebbe / van de welcke ich
de bysonderste dinghen der nature / die men daer heeft / alhier niet en stelle / om dat ic
daer gheen volcomen kenisse af en hebbe. Het Landt dat in gantsch West-Indien
Spagnien ende d'andere Regioenen ofte Gheueften van Europa aldermeest is ghe-
lyckende is het Condrich van Chile / welcke gantsch bapen den siegel van d'an-
der Landen van de Torrida ende Tropic Capricorno streckende is / zynde een Landt
dat van sin selben buchtbaer ende sichtig is / hebbende alle boerten van Duersten van
Spagnien: Gheeft oock Kroon ende Wijn in abundantie / ende is overbloedich van
Wepden ende Wee: De Climate is ghesont ende getemper / tusken heet ende cou-
deest / natuerlijcke Sommer ende Winter, ende noch daer en bobyt quantiteit van sin
Gout als niet teghensaeinde armelijck ende weerdich bewoont / doot den daghelijck-
schen Oogloch die d' Araucanen ende haer Sondeghenooten doen / om die welcke dat
bet troef / stercke Indianen / ende vrienben van haer Dytcheyt zyn.

Het 27 Capittel. Van 't Landt dat noch onbekent is, ende van 't
verschil, van enen gheheelen dachruschen die van Orienten ofte Oosten, ende die
van Occidenten ofte Westen.

MEn heeft groot vermoeden / ofte gissinghe / datter in de
getemperde Zona, nae den Polum Antarcticum toe / buchtbare ende groote
Landen geleghen zyn / doch en zyn tot noch toe niet ontdecht / noch daer en
is in de selbe Zona anders geen Landt bekendt van allen dat van Chile, ende
een stuch weeghs dat nae de Cabo de bona Esperanca toe strecht / gelijk alst in 't eerste

schoon ende
van herberg
kef soect / en
colend bag
waerich
en siet

* Dese
Araucanen
zyn bapere
stichtbaer
troef In-
dianen / inge-
boeren ende
brennen des
Probunie
van Aranco-
gelegen in 't
Commerck
van Chile,
op de hoogte
bi 16. graet
aan de sup-
rhoe van de
Linea, stinde
mit inter
als sommighe
groot / de
welcke de
Spagnier-
den niet
ontdecht
ende te deni-
gebre be-
ken als alle
de Landen
van nieu
Spagnie
ken gelijck
keijde sonde-
ren beken-
bareich reijde
ghelc obere
nomen te
weten / galle

als int tractaat van Don Alonso d'Alcala gesien wach worden/diet selig persoone schijnt niet anderszins heeft niet het waer in d'ene hant verrijnde/ ende de yende in d'andere hant aantetende.

Soech gheseyt is. In d'ander twee Zonas ofte Gewesten der Polen en weet men vant gelijcken niet, ofte bewoont zijn/of niet: Noeh oock of het Land gheleghet: vooytp de Straet ofte Engte van Magalanes hem streckende is tot onder den Polum Antarcticum, want het alderhoofst datter van bekent is is ghesit op 56. graet/als bozen geroert is. Van gheschieden soo en can men niet weten tot hoe verre dat het Land dat van de Cabo de Mandocino ende Californis af loopt, onder de Polus Arcticus streckende is, noch het eynde termynen van't Land i a Florida, noch tot hoe verre 'tselbe nae't Westen toe loopt/en is niet lange geleden dat men een groot Land ontdeckt heeft/ twelcke sy nieu Mexico noemen/ al waer men seyt veel Volck te weeten/ende spicken de selve Carl van Mexico. Wie Philippinen ende omlegghen de Eplanden nae dat van erwaren Persoonen geresceert wout / hebben meer als neghen hondert mielen in de streckinghe: Maer het tracteren van China Cae. hinchina, Sian, en d'ander meer Provincien van't gene Oost-Indien belangende is is een onependelike dinc en bycmt van mijn intente/ de welcke allen is van dat de Westersche Indien aengaet. Int selve America, welcke termynen over al bekent zijn en heeft men noch van het meesen deel gheen wetenschap / ghelegh als daer is de Contrepe van tusschen Peru ende Brasiliën, waer van verrijpen opinien zijn: Sommige meynen dat het altemael een verrijpen Land/ vol van Idolaassen ende wechgronbighe plaecten is: Andere afsemercken dat men daer groote ende bloepende Coninkrijcken heeft / ende bouwen aldaer de Paytuy, t' Dorado, ende die Celares, seggende datter wonderlijcke dingen zijn. Een geloofwaardigh persoon van ons gheselschap / hebbe t'n hoopn seggen / dat sy daer gesien hadde/ groote bewoonde Dieken/ ende wegen ofte paden die soo betreden ende geseiert waren/ als van Salamanca nae Valladolid. Ende dit was ten tijden/ als de boosgeschapen Trost ofte ontderkinge ghebaen woyde / in die groote Rivier van de Amazonen ofte Maranon, doog Pedro de Orta ende daer nae doog de andere / die't selve gesicht is. Ende om datse ghelooften dat die Dorado, diese sochten/ noch vooydt aen was/ so en wilden sy dat aldaer niet bewoonen / blijvende daer nae sonder die Dorado, (diese nopt en quamen te vinden) ende sonder de selve groote Provincien/diese vertieten. In effect so is de bewoontingh van America, ten dinc dat toe noch toe verhoogen is, upghesontder de buytenste partien/ als daer is Peru, Brasiliën, ende daer't Land begint final toe te loopen/ twelcke is by de Rivier van Rio de la Plata, ende van daer nae Tucuman, loopende also om nae Chile ende die Charcas toe. In selvelijcken heeft men upt Zieken van den onsen / (die in Santa Cruz van't gheberghe residenten) doog een nieu relaes verrijnen/ hoe datse ontderkende zijn / groote Provincien ende bewoonde Dieken in die Contrepe van tusschen Peru ende Brasiliën. Dat datter af is/ al den tijt wel openbaren / want nae dat de neersichsejt ende stoutichejt wel is om de Werelt van den ende d'ander zijde om te loopen/ soo mogen wy wel gelooven dat so gelijck also 't gene dat toe hiet toe ontdeckt is/ also sal men oock noch eement te ontdecken / het gene dat noch resceert op dat het heylighe Evangelium doog de gantsche Werelt bereijnt ende verconacht mach worden/ dewyle datse den anderen al van't Oosten nae't Westen gemoet hebbe/ m' makende eenen perfecten Cirkel van Portugal ende Castiliën / tot hoe verre/ datse hare ontdeckingen aen een ghebracht hebben / twelcke vooywaer ten dinc is/ van aenmercklinge zinde d'ene van in't Oosten gecomen/ tot China ende Japan toe/ ende d'ander van in't Westen/ tot de Philippinen, twelcke Saluieren / ende by naef bedacht aen China geslegen zijn: Want van't Eplant Luzon af / het principaelste van de Philippinen. daer de Stadt van Manila ghelegen is / tot Macao toe / (een Eplant by Canton)

Canto
den:
hepte
cken
dacht
toog:
ken
maet
Maca
bont:
habbe
baert
maet
also n
den v
den b
hier t
dacht
Oost
dat d
Wesl
in te
sich
te da
yoost
don
Wesl
van
Mac
oock
ende
hele
neer
de d
doog
hant
van
de g
om:
tract
ter t
nen
tept
font
nny
ghe
ren

Canton) so en heeft men niet meer als 80. ofte hondert mijlen van See tusschen beyden: Ende is een wonder dinc / dat al hoe wel daer soo verplich distantie tusschen beyden is / soo hebben si niet tegenstaende eenen ghescheiden dach van verschijl in hare rekeninghe / in sulcker boeghen dat alst in Macao Sonndach is / soo ist in Manila Saterdach / ende also in alle t'ander meer volgheng / hebbende die van Macao ende China altoos eenen dach boozt upt ende die van de Philippinen in t' contrarie ene dach ten achteren: Is gebeurt den Boeder Alonso Sanches / van de welcke hier bozen mentie gemaeckt is / dat barenbe den selven van de Philippinen af quam nae sin rekeninghe in Macao den tweeden Mepe / ende willede lesen sin geyden van Sauto Adanabo, beboont dat si albaer reischgende waren / de Feeste van de bindinge des Crucis / want hadden in de rekeninghe den derden Mepe. Welc selve is hem noch een ander mael gheboort in t' herwaerts aen comen. Dese verschillughe heeft sommige verwoont gemaeckt hem laten dinkende dat het by gebuer van d'een ofte d'ander toe come / twelcke also niet en is / maer is een goede ende geosfieteerde rekeninghe / want nae de verschepden luyden die d'ene ende d'andere gheerupt hebben soo noet het nootwendich volghen dat si / in t' gemooten van den anderen / eenen dach van verschijl hebben. De reden hier van is dese / dat de ghene die van t' Westen nae t' Oosten sielen / altoos aen den dach winnen / want haer de Son altoos voeghet op comt: Ende de ghene die van t' Oosten nae t' Westen baren / comen altoos in t' contrarie aen den dach te verliesen / om dat daer de Son t' ecken later op gaet: Ende hoe dat men meerder nae t' Oosten ofte Westen toe loopt / hoe dat men den dach voeghet ofte later erghet. In Peru, twelcke in t'speert van Spagiten / in t' Westen is / gaen ic meer dan ses uren ten achteren / in sulcker boegen / dat so warmer in Spagiten in dach is / soo begint het in Peru eerst te dagen: Ende alst in Spagiten begint te dagen / so is het albaer in d'overnacht. De poebe hier van hebbe ick t'astelphen ghebaen / boozt computate der Echpsen van de Son ende Maen. Nu so hebben dan de Portugesen hare Nabigatie ghebaen van t' Westen nae t' Oosten / ende de Spagieren van t' Oosten nae t' Westen: Ende soo wannert dat si ghecomen zijn / haer te versamen / (twelcke is in de Philippinen ende Macao) soo hebben d'ene twaelf uren gewonnen of boozt upt gheschiede / ende d'ander oock so veel verloyen / often achteren gegaen / zynde 'selve altemael op een bestick / ende op eenen tijt / bewonderde ouder haer 'verschijl van 24. uren / twelcke eenen ghescheiden dach is: Waerom nootwendich volgen moet dat d'ene den derden Mepe rekenen als dander eerst den tweeden hebben ende d'ene vassen des Paech-avonts, ende d'ander eten daer Wescen op zynde haren Paech-dach: Ende so wip versien dat ic booghet aen passerende / een ander mael de Werelt quamen om te loopen / volghende hare rekeninghe / soo souden si alse wederom by den anderen vergheden twee dagen van verschijl: in hare rekeninghe hebben: Want gelijck als ick geseyt hebbe / so comen de ghene die nae den opgaenck der Sonne reysen / den dach altemets voegter te crigen / om d'ese wille / datter de Son elcke repa / voegter op comt: Ende de ghene die in t' contrarie nae den ondergaenck der Sonne baren / crigen den dach altemets later / om dat t' d' Son t' elcke mael later op comt. En indelphien dat de differentien der Meridianen die verschepden rekeninghe van de dagen is / makende: Ende soo ghelijck als men reysende is / nae t' Oosten ofte Westen / alsoo comt men de Meridianen te veranderen / sonder 'selve eens te ghevoelen / ende men gaet ten anderen / eben wel in de selve rekeninghe boozt / daer men hem in d'ut / als men upt vaert / waer om het noodich moet volghen / dat men hem / den gheselden onloop der Werelt gedaen hebbende / in sante van eenen gheselden dach moet inden.

Het 24. Capittel. Van de Vulcanen, vyerighe Monden ofte Swavel-berghen.

Al hoe wel dat men op andere plaetsen/ook byverighe Monden ofte Swavel berghen vint/ghelyck als den Bergh van Atna, ende die van Vesuvio in Indien al t' hant den Bergh van Soma ghelycken/soo is nochtans/het gene men hier af vint/een seer merckelijck dunck. De Vulcanen sijn ordinaries gheberghen/daer seer hoogh sijn ende boven de toppen van de andere Berghen upt steken sijn boden op/laech ofte blach/hebbende in t' midden van d'even hol ofte groote open Mont/ welcker diepten tot op t' nederste af daelt/ dat een af ghelyckelijck dunck om sien is. Dese Monden ofte hollen/geden roock van haer/soo dat sy bynaest anders niet en sijn/overals t'satsoen van Vulcanen ghelyck als daer is die van Atrequipa, die van een onmetelijck hoogte/ende by naest gantsch van Lant is/om den welcken op te klimmen/men twee dagen tijts van doen heeft. Doch men en heeft seer sonderlinge geen byer gheonden/dat om t' wateren is/dan alleenighen t' spooj van de Sacrificien die d' Indianen aldaer/in de tijden van haerder Heydenschap/gedaan hebben/ende by wlegen een weynich roock. De Vulcanen van Mexico,welcke staet by t' Dorp genaemt de los Angeles, (dat is van de Engelen) is oock van ynnemende hoogte/beghinende van de dertich mylen in't omgaens op te loopen. Dit dese Vulcanen en comt niet altoos/maer by tijden/ ende dat by naest alle dage/enen grooten hoop roock upt den welcken soo reijst ober eynde treckt / als een stercke/ende comt hem daer nae te verspreiden/ghelyck als een seer groote Plu-magie/tot dat het weer gantsch verduynit/ ende hem terstont comt te veranderen/ghelyck als in een swarte Wolcke. Het ordinaries is/ dat het des moegkens/met der Dornen opganch/ende des abonts alse onder gaet/gemeynlich op comt hoe wel dat ich het oock op ander uren gesien hebbe. Daer comt oock met den roock ghelyckelijck veel Aesch upt/ maer Dper en isser tot noch toe niet sien upt comen: Men heeft dat het daer noch wel nae volghen/ende het Lant op besten mocht/twelcke in sijn omgaens het beste van t' selve Conterich is. Men hout dooz gewis/ dat desen Vulcanen, ende die van t' gheberghen van Taxcala, die daer verre van daen is) een selve correspondentie met den anderen hebben/ waer dooz de donderen ende bliemen / als oock de byerige blammen/ende weer-lichten/die men aldaer ordinaries heeft / soo veel souden sijn. Desen Vulcanen hebben eenige Spaghaerden bedonnen/ende daer binnen in gewest/daer Solfer-steen upt haende/om Dusch-stuip af te maken. Cortes is vertellende/hoe veel neersichheit dat sy gedaen heeft/om t'gene daer was t'onderen. De Vulcanen van Guatimala sijn noch vermaerder/een deels dooz de groote/daer van de varende lieden der Supber See van seer verre ontdeckt wert/als oock doot de cracht ende t' gewelt van t' Dper batter upt geworden wort. Den 23. December van het vooreleden Jaer 86.is gebeurt/dat die ghelycke Stadt van Guatimala, dooz een Aertbevinghe/ bynaest ter neder viel/ ende batter ettelijche personen van doot bleden. Dit selve hadde al ober de ses Maenden ghebeurt / dat de Vulcanen daech noch upt op hielt/om hoogh upt te spoutwen/ende ghelyck als een fuyder vol Dpers ober te geben/welcke materie hem in t' ballen/aen de boort ende constant de Vulcanen neer comende) in A'schen ende verghanden ghelouwen steen was verbrandende. C'cer-deert ende gaet het Menschelijch beernust te bowen/hoe dat het upt sijn Center so veel matzte (alst in alle de vooresepe Maenden van hem werp ende was)conste op haen-

Wierghe-
lijcke Aert-
bevinghe is
geschiede
tuss
Eclipsen 5.
Michielien
van die Vla-
sche Eclipsen
int Jaer
1591.gedue-
rende elijc-
ke dage/mer-
schade van
het Dper
bren/duyft
Cortese
ghelyc
in mijn
16.
Octavo van
Dost Judo
geamotert
hebbe,

Des
altijt
laes
Auoit
al gh
als te
soo sp
beel n
dach
dat h
Vulca
behu
hant
een bi
van g
sen in
Ende
niet b
te tre
de ber
dat de
ander

He

Twe
magi
tme
een
comp
een
rie ge
daer
steen
niet
ghe g
eend
wan
de ste
geet

Desen Vulcanen en plecht anders niet dan eenich van hem te geven ende dit noch niet
altesa / ende ga sooch somtijts wel eenighe blannnen van hem. Dit boogschieten kle-
laes hebbe ik gherecghen / welcke in Mexico boog eenen Zijel van een Secretaris der
Aduocaten van Guatemala, een ghelooft waerdich persoon / ende en was al doe noch niet
al gherecghen / byer ende blann upt de selbe Vulcanen van hem te woopen / als ghesceye is.
Als ick dese boogschieten Zaren inder Stadt de los Reyes, ofte van der Coninghen was /
soo spoogh den Vulcanen, die daer ontrent staet / soo veel asche van hem / dat het over
beel mislen daer van daen / anders niet dan asche en tegghende / jaer soo veel / dat het den
dach gauchelich sijn lichte benam ende verdonckerde / ende viel in Quila, so vol ende dicht /
dat het niet moghelic was en was / de straten te ghebyppchen. Daer sijn wel ander
Vulcanen ghesien / die gheen blannnen rooch nochte asche van hem en woopen dan
behouden / datse op de gront ende bodem in een leuent ende ghelofstich byer staen en
handen / sonder ophouden. Van dus danighe was daer een ware van in onsen tyden
een begerlich Pope sijn in het boogschieten / dat het ghene dat brandt ende was een nasse
van gout was beslap ende eynlych / dat het anders geent matie niet mocht metael we-
sen mochte / een blinch dat soo innich jaer brandende was sonder eens te conuulieren.
Ende met dese persuasie ende tadelinghe maectten si hier tiets ende hettighen
met ick en weet wata tissen, om daer mede t' Gout upt de put te scheppen ende op
te trecken maer t' byer viel daer sijnen spot niet want d'Here sietten ende tiets
van hem noch qualijcken aent byer ghetroomen / of si waren terstont een suiden en
de verniet ghelijch ofse van werck gheweest hadden. Een wel soo is my gheseyt
dat den boogschieten suppliant / noch niet tegenstaende by sijn propoost bleef ende ginc
andere inbentien soeken om t' Gout dat hem boogschont upt te trecken.

Het 25 Capittel. V Wat dat d'oorsake is, dat het vier ende rooc van
desen Vulcanen soo langhen tijt duert.

Et en is niet noodich van eenighe Vulcanen meer te
verhalen / behoude men van de ghene die verhaelt sijn / ghenoch ver-
staen mach wat batter in passert maer is een dinc weerdich om te be-
ginnen te verhaelen / wat dat d'oorzaak is dat het byer ende rooch van dese Vul-
canen soo langhen tijt duert / welcke een dinc buyten reden schijnt te
wesen / verterende ende garnde t'namelijch byroust te boden / van dat het upt sijn
maghe soo veel dinghen spout ende overgeeft. Daer mach de materie ligghen / ende
vane machie hem gheuen / ofte hoe gart het in sijn werck / sommighe hebben booz
emotie by dat de Vulcanen verterende sijn de binneste materie die en haer eyn
compositie ofte machiel hebben / ende alsoo gelooven si / dat e nae natuerlijche reoen
een eynsullen neimen / so wannece si in u antice van sijn reuen / hout van haer mate-
rie gecommuert ofte vertert hebben. In conste quantie van dese op inde soo woynen
daer hedens darghe somrige Berghen ghesien / daer men verghande tijde sijn lichte
staen is upt treghende / die niet te in in seer hart ende excellent boogschieten ende t'vuer
meragien is ghelijch als daer is de ghene die in Mexico ghebrachte woort booz sommi-
ghe ghebenne : Ende set d'nt in effect te weeten / ghene si seggen dat die geberghe
eenghen tijt natuerlijch byer ghehadt in zeten hebben / ende datse boepnichte sijn / so
wanneer dat de materie die t'heest conuen verteren / t'it eynde was / waer boog het
de steenen alsoo ghelaten heeft / als de ghene die boozt byer gepassert sijn. Ick en be-
geere my hier tegghens niet te stellen soo veel als belanghende is te dencken dat men

Op dese ma-
nere is he-
det (sorghen
het Oplande
Sant Helena
gheligen op
te graet men
de Zuyghe

de dan beti-
na equi-
noctialis,
zijnde d'aer-
de / ende al
waer t'p de
Schiedingen
sien gelijck
als d'eerste
en verzoet
als in mijn
lancratio
breijacht
woyt.

aldaer hier/ende op sin maniere t'eenighen tijden Vulcanen gehadt heeft/ maer is myn
en haer d'ick om gheloozen/ dat het in alle Vulcanen alsoo soude toe gaen / de wijle
dat men niet/ dat de materie/ die t'van hem werpt bynaest onepntghen is/ ende dat
de selue niet t' alle ghelijck in haer ingewant gaen moghen. Ende behalven dit so zijt
der noch Vulcanen die honderden jaer dursenden van Jaeren altoos in een wesen ende
in eenen doer slaen/ hier/als hij ende rooch van hem werpende. Om dat Plinius de na-
tuurlijcke Histop- beschijvet / (nae dat van den anderen Plinio sin seker gerefert
werit dese verdoogheuthept consideren ende onder soeken welcke hoe dat de sekerste toe-
ganc so is hi om dat hy t'van den dursdanighe Vulcanen te nae ghenaechte) onghes-
bracht ende ghesloopen/lijghende int onder soeken van t' selue seken. Ende ick daer
en boben/sonder t' selue eens te besien/ segghe/ dat ick my laet d'waken dat/ soo gelijck
als ick int Aertgich plaet sin zyn / die de beucht hebben van dooghighe materien naer
hem te trecken/ ende t' selue in Water te veranderen/ t' welcke Fonteynen zyn / die
altoos ende ghesladelighen bloepen / vinden altoos waer van bloepen / om dat
se de maniere van t' Water / altoos naer hem trecken / datter alsoo oock plaet
sin zyn / die d'eyghenclappe hebben / dooghde ende heete exhalatten nae hem te
trecken / die die in bier ende rooch te veranderen / werpende oock doos de selue
cracht/een ander dicke materie die haer in asche/ d'ijfsteu/ ofte andere dierghelijcke
comt te resolueren. Dat het selue aldy is is te trecken genoeg van dat het by tijden/
ende niet altoos/ en rooch/ende oock by wijlen/ende niet altyt/ vier van hem en geef-
want comt/naer dat het materie heeft moghen nae hem trecken ende verteeren / soo
ghelijck als de Fonteynen in den tyt van den Winter/oberdoelich / ende in den Som-
mer wepuch waters hebben/ende sommighe gansich end' al verdooghew/ nae dat se
de d'iclyt ende effratie moghen hebben/ende haer de materie te voopen comt/alsoo zyn
de Vulcanen oock int meer vier s' op berseghden tijden/ int werpende. Het ge-
ne andere verhalen / van dat het een Welck bier is/ ende dat het uit de Welke sin her-
comste herft/ mach ons die men om daer by t' vier van t' ander seken t' aemmerken:
Doch soo de Welke sin plaetse heeft/ (gelijck als de Theologens argumenten) te w-
ten/ in de center ofte t' innerste van t' Aertgich/ t' welcke in sin Diameter niet als twee
duynde boogcomt/ hoe veel te meer/ dat het vier van der Welke/nae dat van S. Basilus,
ende ander beschighen/ gheleert woyt/ seer berseghden is van dat wy sien/ want en
geeft geenlicke/ende is sonder comparatie/mer byanderde/ dan t' vier dat wy sien/
alsoo dat de sijtende niet het ghene dat ick ghesep hebbe/ t' selue my d'wacht de reden
alder naeste te wesen.

Basil in
Epist. 18.
in Hebr.

Het 26. Capittel. Van de Aertbevinghe.

Sommighe hebben ghemeynt/ dat d'Aertbevinge wy-
deze Vulcanen van Indien haeren oorspronck hebben/ de welcke men al-
daer seer ghemeyn heeft/maer bewijle dat niet de selue oock op plaetsen
heeft/ die gansich gheen gheburckchap met Vulcanen en hebben/ soo en
can t' selue niet al te maer d'oorake wesen. Wel is waer/ dat het in een se-
kere sojne met den anderen veel gheschiedisse heeft/ want het sijghet wel/ dat de heete
exhalation (die daer int innerste van de holicheden des Aertgich ghemeren de vuer-
typaelle materie van t' vier der Vulcanen is/ met den welken hem ooc een ander dicke
materie

maten ontseft makende de wooyse de schijnfel van blammen ende voorh die daer
 uptcomen. Ende soo wannere de selve exhalanen onder t' Aertich gheenlichte upt-
 comste en binde/ so comen t' Aertich te moeren ende te vercoeren met soodanige
 violentie ofte gheuwelt om upt te comen / waer van het byerselghe ghecracht dat ou-
 der t' Aertich ghehoort wort ende de schuddinghe des selven Kertrij: berooyacht
 woort/ ende dat doop die ontfien exhalanen/ ghecrachtigh als het Sols- Cramp van t'
 vier ghuwaert is ende de Steenwoelen ende Mueren in de Mayen is gheende/ als
 oock gelijck de castagnie aent vier ghelept wesen/ is opbersten/ ende int springen
 gelijck gheest/ so haest als de Lucht die binnen inden den bast van de castane de slo-
 ten was/ de cracht van t' vier te gheboelende. Dese schuddinghe ofte Aertbevinghe/
 placht men aldergemeest en ordinari te hebben aen de Landen die aen de See- en t'
 ghelegghen zijn/ als oock de ghene die naebuyschap met het Water hebben/ ende alsoo
 bebrut men/ soo wel in Europa als Indien / dat de plaetsen in die berre van de See ende
 t' Water aslagghen/ veel meer van dit accident ghequeit zijn/ ende de Mayen/ Stra-
 den/ Cusen/ ofte de ghene die eenighe naebuyschap met de selve hebben/ zijn dese pla-
 cke aldermeest onderwoopen. Men heeft hier van in Peru een wonder ducht / ende
 uerdygh om te noteren ghehadt te weten dat van Chile af tot Quito toe/ t' welcke
 meer dan vijf hondert mylen zijn t' Aertbevinghe omden gheken achter den ander/ in
 heen gheloopt ende ghevolgt zijn/ wel wil segghen van ytemuntende/ want andere
 cleene ende minnere snyder ordinari gheueit. Daer is ghuwerst aen de Custe van
 Chile doch op en gebreikt niet waar Jaer dat het was/ een uyttermaten verrijche-
 lijcke Aertbevinghe die ghehele Bergen ontsierde sloppende ende beruende daer
 mede t' loopen ende de stroomen der Rivieren / daer Lacken ofte stilstaende Wa-
 ren afmakende/ woopende Doyen ende Steden om berre/ ende neder doode van ge-
 lijken/ quantiteit van Menschen / ende dede de See sommighe Mylen overloopen/
 latende de Schepen op droog sitte/ eer berre ende verhsen den van haer rechte plaets
 ofte bestick/ ende die ghelijcke ander dingen meer/ van een seer groote grondel: ende
 soot t' nu wel ghebent/ soo woode daer gheseyt/ dat de bevinghe/ die t' geman lit had-
 de byle hondert mylen langhs de Custe heen gheloopt was. Wepnich Jaer daer
 nae/ te weten t' Jaer van 82. soo gheschiede t' Aertbevinghe van Areguipa die bynaest
 de ghehele Stadt vernielde. Daer nae t' Jaer 158. den 9. Julij/ was die van de
 Stadt de los Reyes, den welken nae dat het van den Vice-Roy gheschiede/ wende
 in de lenghte gheloopt hadde/ langhs de Custe heen t' 120. Mylen weeghs / ende in
 de breedte byschijn mylen/ tot binnen int Ghebichghe. In de Aertbevinghe spoonde
 den Deere een groot barmherticheit / t' Volck met een groot ghecracht ende tuinoort
 (die se een wepnich woode bevinghe gheuoelen) te waerschenwen. Ende om d'ese
 wille datse alder doop de ghewoone / op haer Doede zijn/ oock verhsghen si haer ter-
 stont upt de Kuypen/ hen verhsende op de weghen/ plaetsen/ sieden ende eyndeliken
 onder den blauwen Hemel buyten de dalen. Ende alsoo woer ghelept al hoe wel
 het de Stadt daer verbestreuerde/ omweryende ende gantsch ontfelende de ghel-
 pale edictien ende Kuypen / dat daer van t' Volck maer allen ontrent twintich Per-
 soonen doot bleuen. Ende de See dede doe de selve schuddinghe ende overlooppinge/
 gelijck alse in Chile gedaen hadde t' welcke gheschiede wepnich daer nae/ daer t' Aert-
 bevinghe over was / loopende seer verhsghen over de stranden/ tot bynaest twee
 Mylen weeghs te Lande/ waerts in / comende tot ober de beert hien Dalem
 boeghs / ende bedechte de gantsche Strand / soot dat alle de Walcken ende Kouten
 die aldaer lagen op t' Water heen dyden. Daer nae t' Jaer daer aen volgende was
 ser een ander die ghelijcke Aertbevinge int Coninckrijck ende Stadt van Quito, so dat
 alle dese

alle dese merckelijcke Aerdbevinghen / schijnen opdenlijcken nae den anderen ghesvolght te zijn de gheheele Custe langhs de welcke in effect dese plaghe onderwoopen is: Want dewijle dat men in de blacke Landen van Peru niet en heeft de verhoogen ghe ofte strasse des Hemels van Douden ende Blijzen / soo en ghebeert s' al te samen de Bejoudten van de Goddelijcke Justitie dooz ooghenvom Gode te vseren dewijle / gelyc als de Schijfuer seyt / *Fecit haec ut videretur*. Nu heere ende tot het doozghesche / segghe / dat de Landen / gheleghen aen de Zeeant dese bevinghe aldermeest onderwoopen zijn / ghede d'oorfale / nae nijn dwichen / dese / dat de gaten ende openen ban t Lande daer het dooz soude exhaleeren ofte aentochten / ende de herte exhalation die t geneereert dooz upgheden niet het water gheslopt ende verbaelt woeden: Oock mede soo is oock de bochtich / pe / de superhaes van t Aerdtrich upperfse / de / makende dat de herte daerpen ende hu neuten inelwaerts aenghevoenen ende besloten woeden / de welcke int datselcu comen op te bersten. Somnighe hebben gheoofbeert / dat comende nae seer doozghe Jaren / tghen van deel regheus / oodanighe Aerdbevinghen plachten te veroorsacken / t welcke is / dooz de selve reden tot het welcke helsen d'ardarentsejt van dat hy seggen dat men minder Aerdbevinghe heeft / ter plaetfen daer veel putten zijn. Van de Stadt van Mexico hebben voog een opinie / dat d'oorfale van sommighe Aerdbevinghe die se heeft (die doch niet groot en zijn) souden comen dooz het Lach ofte Meys daert in ghescheert staet: al hoe wel dat het niet te gheslaende oock waerachtich is dat de Steden ende Landen / die te Landelwaerts t'ende berre van de Zee gheleghen zijn / oock sommiglen groote schade van de Aerdbevinghe zijn ghevoelende / ghelyc als in Indien de Stadt van Cachapoyas / ende in Estallen die van Ferran / hoe wel dat de selve by de Rivier / ende niets te verre van de Zee Adriatico gheleghen is / waerom die eer behoorde onder de Zee-Steden greeit te woeden / in de selve daer wy van handelen. In Chuquiva / anders La pa ghesnaemt / een Stede in Peru is in dese materie een seer seltsaem dinc ghechiet / t Jaer van een en tachtich / te weten / daer viel ofte stopte omversien een groot deel van een Doopghenaemt Amongo / alwaer Indienische Coobencas ende Afgoden / Dienaers woonden / onbere / ende doode quanttejt van d' Indien / t welcke qualich seghen omghelooen / woxt niet tegheslaende van ghelooft waecbighe personen bevestighe ende d'acde / die daer ter neber tiel / liep gestabelich aen een anderhal / myl weeghe / ghelijc of het Water ofte ghesmolten wasch gheweest hadde in sulcher doeghen / dat het een Lach ofte Meys toestopte ende verbaelt / blijvende de selve aerde alsoo over de gantsche distante verlijpt.

Het 27. Capittel. Hoe dat het Aerdtrich ende de Zee haer zijn omvanghende.

Eck sal nu met dit Element voleyndigen / daer hy voeghende dit regentwoedich van t Water / welcher opdomantie ende verenginghe dooz den anderen / wonderbaerlich is. Dese twee Elementen hebben onder den anderen een Sphera verbeelt / haer op buyfent manieren omvanghende / op eenighe plaetfen woxt het Aerdtrich van t Water seer gheweldelijcken / ende als Want bestont: Op andere Ogden / woxt het daer seer lachelijcken van omringht: Daer zijn Contrepen daer de Zee een groot stuck weeghe te Landelwaerts in loopt / alse selve verfoerde: Daer is / daer hem t'ant betaelt

beta
med
der
gier
Te
ende
weke
uyt
van
de
dat
van
An
clips
gro
is
en
mog
hier
lans
alles
Flor
van
Sps
onda
So
dier
ghe
ghel
Bij

betreft niet punten ende hoecken t'Zee waert in streckende daert hem sijn stegge waert
mede is doorgeloude: Op contrepen / volep't het een Element, beginnende t'an-
der seer allenghs eens als den anderen plaats gheuende: Op plaatsen gheuen sijn beboe-
gaet mit versanden onmeteliche diepten / want men vindt Eplanden / in de Zuyder
Zee als oock andere in de Nooyt-Zee / daer de Schepen siecht bp comeude met 70.
ende 80. Vademmen botz/ geen gront binden waer upt men kennin mach/ de selue ce
wiesen gelijck als spzupten ofte tacken der aerden die ban upt den afgront om hoogh
uyt comen dat boozwaer een diech om te verwonderen is. Op dese maniere is nu
ban een erbaren Staet man gheseyt Jouben wesen d' Eplanden d' Lobo, dat is / ban
de Wolven gheuaent / ende een ander acut beghint der Eufte ban nieu Spagnieu
dat ban de Cocos ghesecten woyt. Oock mede zijnder plaatsen daer men int indden
ban de onmeteliche Zee Ocean, (sonder in deel mylen weeghs / daer comen hier
Kant te sien) toe als upmen ende hooghe Thogens ofte spisen / ban louter Steen-
clippen heeft die int indden ban de Zee uptcomen alwaer men siecht acut Kant noch
gront en vint. Van wat soyme ofte ghedaente dat het Kant in Indien gantschelijck
is en can men niet te verstaen comen om dat men d'uyterste epiden daer ban t'el
en weet noch tot heben toe ondeckt zijn maer daer int somder heu nae slaende soo
moghen wy segghen het is ghelijck als een hert niet de longhen: Het alderheestste
hier ban als ban Brasilien tot Peru toe de punt ofte epide nae de Straet ban Maga-
lanes, t' hoochste daert volep diecht is t' vaste Landt/ ende ban daer / begint het weder
allenghs eens upt te spreiden ende byeder te woeyen / tot dat het comt / tot de grootte
Florida ende d' opperlanden die noch niet wel bekent en zijn. Andere bpsouderheden
ban dese Landen ban Indien moghen verstaen worden upt de Commentarien die de
Spagniaerden gemaakt hebben van haerder gheschiedenissen / ontdecksingen ende
ouder andere de peregrinatie ofte moepeliche reyse / die ich geschreuen hebbe van een
Woeder upt ons gheschick hant die boozwaer vzeint is / ende wel heimisse gheuen can-
der mede sal gheseyt bighen het ghene dat noodich gheschieden heeft vooz dese mael/
ghenoech te wesen om eenighe intelligentie ofte verstant der dinghen ban Indien te
gheuen soo veel als belangende is de gancue Elementen daer ale de Regioenen ofte
Gheuesten der Werelt niet onbaeghen zijn.

Eynde des derden Boecks.

Het vierde Boeck der Historie Naturael ende Morael van West-Indien.

Het 1. Capittel. Van drie soorten van *Mixten*, dat is gemeng'en
oite *compofiten*, daer men in dese Histurie van hanceken la.

Extracteert hebbende / mit doozgaende Boeck / van
dat heroerende is / d' Elementen ende simplen, t'gen e in materie van In-
dien ons te doozen ghecomen is / soo sullen wy in die teghenwoozich
Boeck tracteren van de compofitionen, mixten, ofte ghemenghen / soo
beel als d' intentie die wy hebben / ons noodich sal schijnen te waken /
Ende al hoe wel dat daer noch beel ander soopen zyn / soo sullen wy
dese materie alleen in dyen af de elen / welke zyn Metalen, Planten en-
de Ghedierten. De Metalen zyn gelick als verhoogzen Planten / t'z inghelijckant van t'
kertrich hebbende daer mede in de maniere van haer produche ofte wassinghe / ce-
maghe gheghekenisse dewyle men die oock met hare tache / ende ghelick als strupe-
licen / siet upt spuyten ende verspyden / welke zyn de groote ende elcne aderen die
onder haer een merckeliche hepbdinge ende opdoornantie hebben / en schijnt een deel
dat de Mineracken groeppende zyn / in sulker boeghen als Planten / Niet om dat se
waerachtighe upt spuytinghe ende een innerlich leven hebben / (t'welcke alre gelick
in waerachtighe Planten gheschiet) maer om dat sy op dese maniere produceren en-
de voortcomen in d' inghelijckant van t'kertrich dooz virtupt ende efficacie der Son-
de / ende d' ander Planeten, de welke sy lanc hieybt van eyden / aengroepen ende ver-
meerderen : Ende soo ghelick als de Metalen zyn ghelick als verhoogzen Planten
des kertrich / alsoo moghen wy oock segghen dat de Planten zyn ghelick als Ghe-
dierten / die op een plaats vast staen / welckr leven bestende is / van t' alment ofte
boersel / die daer van de natuer / in haer eyghen s'hepel verhooght woeyt. Maer de
Ghedierten spreeden ende gaen de Planten te boven dat / soo ghelick als van per-
fecter ghebaende ende wesen zyn / alsoo hebben sy oock een perfectter ament t' ofte boersel
van noode : Ende om te selve te soeken ende te kennen / so heeft haer de Natuer ver-
der oersel ende veruult ghegeven : In beeghen dat het onpurchebaer ende woeste kertrich
is / ghelick als een materie ende boersel der Metalen : De buchtebaer Kerde
ende van meerder substantie is een materpe ende alment ofte boersel der Planten. De
selve Planten zyn alment ofte boersel der Ghedierten / ende de Planten en Ghe-
dierten zyn alment in der Menschen / dienende altoos d' innerste natuer / tot onder-
houd van t' opperste / haer de minste perfectie de meeste onderwoerden / waer upt me
verstaen mach / hoe beter dat het is / het Gout / Silber / ende t' ander meer / dat de men-
schen verclint zijnde dooz de begertelicheit in so grooter werden houden, het wer-
nichheid van den Menschen te waken / de wijle t' selve soo veel graden legher
staet als de Menschen zijnde alleghen / ende den Mensch gheopdoornert als sy eyghen
Maester / van alle / onderdanich / ende den Mensch gheopdoornert als sy eyghen
eynde ende gherustheyt ende alle t' ander niet meer / van soo langhe ende eerwile dat
het hem in verwoelgh van dit eynde / ghelepte ende selgende is. De ghene die mit dese
Philosophie

Philosophie de dinghen die ghescheyde: 33. Als aenschouwen de / ende daer oer dis-
couverte / die men niet en kan uffen ende aenmerckende van dien / eenighe byzondere
pluicken hem daer niet en vnde / om den Authenr van alles te kennen ende te gheschey-
reen. Den ghenen die niet verber en passert als om hare eygenschappen ende nut-
tigheiden te verstaen / ofte sal curieuus wesen om te weten / ofte begreeplich om t' onder-
soeken / ende op t' eynde soo sullen hem de Scheyfels wesen / het ghene den Wonen Sep. 24.
Idan seyt datse zijn booz de boeten der onlusten ende onnutten / die den Wonen
ende stricken daer te in vallen ende verstricken. Tot desen eynde dan ende intentie als
gheseyt is / op dat den Scheyper in syn Scheyfels geglossificeert mach wesen / so heb-
be ich voorgehouden in dit Boeck pet te segghen / van t' vele dat in Indien weerdich
is tot een Wistoye / belanghende de Metalen, Planten ende Gedenken, die alder eyghenst
van de selve contreyen zijn. Ende om t' selve exactement te tracteren / soude een groot
werck vallen daer meer kennis toe van doen waer / als de ninge is / ende veel meer
leechteit / als ich wel hebbe. Daeromme soo myne ich alleenich te handelen / soopen
der woge / van sonninghedinghen / die ich booz erbaertheit / ofte booz waerachtich
sielacs / aenghemerkich hebbe / beroerende de die boozghe selve dinghen die ich gepo-
poneert hebbe / lat ende de vergelijkinghe / op t' byzeste / van dese materien / booz an-
dere curieuus ende mercklijch.

Het 2. Capittel. Van d'abondantie der Metalen die men in West-
Indien heeft.

De Metalen heeft de wijsheyt Godes ghescheyden / booz
Medicamenten, besterminghen / vercier el / ende booz instrumenten der
Menschen wercken: Van alle dese vier dinghen / can men lustelijchen
exampelen ghebe / maer het ynnighe daer de Metalen toe van doen
zijn is het laeste daer van: Want het Mensche nleben / en heeft niet al-
leen syn onderhoude van doen / als dat van de Ghebedten / maer moer ooch wercken
mae d' abelsheyt ende redelijchheyt / die t' van den Scheyper ontfanghen heeft. Ende so
gelijck als syn vernuft / so wijsstreckende is / op vercier yden consien ende Faculteyten,
also heeft ooch den selven Authenr boozhen / dat het hebben mocht / materie / van der
scheyden consien tot reparatie / scherheyt / vercier el ende oerbloedicheyt van synen
wercken. Nu zijnde dan de verhefpenheyt der metalen, die de Scheyper in de rezozen
ende verhefde des Kertrichs / besloten heeft / so heelele / so heeft niet te gheslaen
de het Menschen leben van alle de selve nuttigheyt / haer dienende / van de ene tot ge-
neninghe der sichten ende krancheiden van andere tot wapenen ende besterminge
tegens haer Wanden / andere tot vercieringhe ende noodduyt van haer lieber perso-
nen ende wooninghen / andere tot vaten / ghescheyden / ende vercierden Instrumenten
ten die van t' s Menschen vernuft ghebonden zijn / maer boven alle dese gebuychen /
die en worden ende natuerlijck zijn / so bevinde ich tot die gemeenschapen der men-
schen v' usante van t' ghele / welcke / gelijck als de Philosophie seide / een mate is van alle
dinghen. Ende hoe wel dat het in de natuer maer een dinc is / so is het niet te min
in de dinc altemael: want het gelt is ete / vleeder / hups / wagen / vercier el alle t' ge-
ne dat te menschen van noode is / waerom alle dinghen ghele / als de Wijse Idan
seide / t' ghele onderdaen is. Om dese intentie / van te maerken dat een dinc alle dinc
ghen is / te gheghen / weghen / so hebben de Menschen (als ghelede / welede / wt
de natuer

Aristot. 3.
Ethicor
cap. 1.

Euseb. 10.

de natuurlijke instinctie) gherozen t'aldergheyl verrijste ende handelsbaerste dinghiens /
 t'welcke t'Metael is: Ende willen de dat onder de Metaelen d'eerste plaets soude heb-
 ben in dese Inbentie van gelyc te wesen die upt haer eeghen natuer / de gheueerlicheit
 ende onberaghtelicheit waeren / ghelegh als daer zyn Gout ende Silber de welcke
 niet alleen / onder de Hebreewen, Aegyptien, Grieken, Romeynen, ende andere Nationen
 van Europa ende Alien in estime waeren / maer oock onder d'alderbeste ende Barbari-
 sche Nationen der Werelt / ghelegh als daer zyn d'Indiannen, soo van d'Osten als van
 d'Westen / alwaer het Gout ende Silber in werelde ende achttinghe ghehouden was /
 ende ghelegh als soodanich in de Tempelen / Palatzen / ornament of te verterijel der
 Coninghen ende Edeelen ghebruycke wogde. Want al hoe wel dat men sommighe
 Barbarien ghebonden heeft die t'Gout nochte Silber niet ghekent en hebben ge-
 legh alser van die van Florida vertelt wort die de sacken ofte bogetten namen daer t'
 gelt in was ende t'selve gelt op de strand ginder heen ghesloft / lieten ligghen als een
 onnutte ware. Ende t'gene dat Plana refereert van de Babitaks, datse Gout hateude
 waeren / waerom t'selve begroeven / op batter niet mandt af te bet mochte hebben / soo
 zyn t'nochtang van dese Floriden ende Habita is seer diepich gewelt en de noch he-
 den / baeghs zyn. Maer van de ghene die Gout ende Silber achtten / soeken ende be-
 waeren / zyn der veel sonder dat men noodich is t'selve van de gene die daer van Euro-
 pa gheroimen zyn te leeren. Wel is waer dat haerleider b'g'erijghheit te hoogh niet
 gedoommen is als die van den onsen noch en deden oock niet Gout ende Silber so
 grooten Afgoderije niet / hoe wel datse Afgoderij-Dienaers waeren / ghelegh als som-
 mige quade Christenen die om t'Gout ende Silber so groote excessien gedaen heb-
 ben. Doch is een dinc van grooter aenmerckunghe / dat de ewighe w'g'heit der
 heeren de Manden die alderbeste van der hant ligghen ende bi woon woopen / van
 den Dolsch van minder Pollic begaben wilde / stelside aldaer den uesten oberbloet
 van Mynen die daer opt ghewerft zyn om daer mede de Menschen te nooden de selve
 Manden te secken ende te besitten ende onbetusschen sijn selighe ende waerachtigen
 Godels dienst te communiceren aen den genen die hem niet en kenten / volbringende
 daer mede de Propheete van Esaus dat de kercke sijn valen soude verberben / niet al-
 leen aen de rechtst / maer oock aen de linker hande / t'welcke is / als s. Augustijn ver-
 clart dat het hangelic verberst soude worden niet alleen gheden van den ghene die t'
 doot Wereldelike inbodelen / en d'Inachtelike Finantien / souden veronbigen / waer
 doot wy sien dat de lantchappen die in Indien d'alder oberbloedichste van Mijnen en
 Schatzen zyn / sijn te ghene die in onsen tyden aldermeest in de Christelike Kelghe
 gecultibereert en onderrecht zyn gewoent / so dat de heere doot sijn oppressie Finantien /
 hem niet ons voornemen sijn profiteerde. Welangende die selve / so wogde daer / van
 een w'g' van d'and' geest dat het gene dat een Vader niet een Dochter deert / om die upt
 te onwelicheit niet haer veel houwelijc goet gebede. Dit selve hadde God oock met
 het selve lant dat so noepelichen is / gedarn dat ghebende veel t'ijc abominen van
 Mijnen van alle Metaelen te weten van Copper / Iser / Lout / Tin / Quicksilver / Silber ende
 Gout: en onder allede contrepren van Indien so zyn de Coninckrijken van Peru be-
 ghen die de meeste abontantie van Metaelen hebben / namelichen van Gout / Silber
 ende Quicksilver / zyn in sulcken menichste dat men daer van dach roet dach noch mer
 nieuwe Mijnen is ontdekkende. Ende nae dat de qualiteit van t'kertrijch wel is / so
 ist ee onwelijcheit bi / ofte daer zyn der sonder comparatie noch veel meer die t'ont-
 deken staen als die onderste zyn: jaet het geheele kertrijch schijnt te wesen gelijc of
 het met dese Metaelen gesaet waer: en dat niet als eenich ander dat teghenwoordich
 in de gantsche Werelt bekent is / noch daer niet in voogden tijden van ghehebe heeft.

Plin. lib. 6.

cap. 27.

Ezai. 54.

August. lib.
1. De Con-
cord. Euan-
gel. cap. 31.

Het

Het 3. Capittel. Van de qualiteyt des Aerdttrijcks daer men de Metalen vindt, ende daer in Inden niet altemael bereyde worden: Ende hoe dat o' Indianen de Metalen ghebruyckt hebben.

Doorsake van dat men soo grooten Rijckdom van Metalen in de Inden heeft namentlijcken in de West-Inden van Peru als geseyt in de wille des Scheppers die son Gaden nae syn bescreven uytgedeyt heeft. Waer comende tot de reys ende Philosophij; soo is het ghelede dat den wylen Philo gheschreeven heeft: waerachtich segghende / dat het Gout / Silber ende Metalen waerlichicken gezeep ende is / in d' onbruyckbareste ende woeste Landen. Alsoo bebrinden wy / dat de Landen die van goudt der ghetempertheit ende vuytgebaet van Craydten ende Druchten zyn / seer seldom ofte minnemer Meynen hebben haer de Nature te vyeiden stellende / niet de selve vuytgeur ende cracht te geven om de Druchten boogt te vuytgeuren / die tot de sckichinghe ende siebe van t' Gedierte ende der Menschen alder nootlichsst zyn. In t' contrarie in de Landen die seer woest / droogh ende onbruyckbaer zyn in seer hoogh Gebergte / onghegheichte Steenrotsen in onghetemperde Kluchten albaer is dat men de Meynen van Silber Goudt Silber af spoelughe van Gout ende alle ende soo veel Schatten is vuytgedeyt / gelich alser naer Spaguen toe gecomen is nae dat de Westersche Inden ontdecht zyn gezeest / twelcke van soodanighe woeste moecheliche onghegheichte ende onbruyckbare plaatsen ghegraven ghezeest is / maer de soetigheyt van t' ghelede ende t' ghezeest / maect datse vernakelijck overbloedich ende seer bewoont zyn. Ende al hoe wel dat men daer in Inden (als gheseyt is) Meren ende Meynen van alle Metalen heeft / soo en woerde se nochtans altemael niet bereydt / van alle nlijcken de Meynen van t' Gout ende Silber ende oock die van t' Goudt Silber want het seide van doen is / om t' Gout ende Silber upt te trecken. Het Nijer woert van Spaguen ende China ghebracht. Het Coper / haddend Indianen vooz een ghebruyck te bereyden / want hare ghezeestenschappen ende Wayenen en waren ghemeynlijcken niet van t' Coper / maer van Coper: Ende nae dat de Spaguenen in Inden ghezeest zyn / soo woerde bene wernich gegraven ofte bereydt / noch en soeken oock niet eens nae de Coper Meynen, al hoe wel datter veel van zyn / want soeken alleen de rijckste Metalen: waer in sy haren tijt ende arbeyt niet om vuytgeuren: Van d' ander Metalen zyn hen dienende niet het geynde dat van Spaguen ghebracht / ofte van dat onder t' Gout ende Silber (in t' bereyden ofte bereyden) ghebonden woert. Men en can niet bebrinden dat d' Indianen t' Gout Silber ofte Metael ghebruyck hebben vooz Muir ofte waerdighe der Wayenen / maer ghebruyckten allen nlijck vooz Ornament ende beerdel / als geseyt is: Ende alsoo hadde nise in de Tempels / Halleen ende Begrafften / groote meniche ende d'uyfentderle sootten van Daten van Gout ende Silber. Om te handelen ende te coopen / en hadden gheen gelt / maer mangelden ofte rupden / d' eenen Waere om d' ander gheghele als Homerus van d' Ouderen is referende / ende van Plinio berelt woert. Daer waren fornijghe dinghen van meerder estime / die in de plaats van t' Ghele ganch daer waren welcke ghebruycken / noch tot hedens daeghs toe / onder d' Indianen vuerende zyn / gelich als in de Provincie van Mexico, ghebruycken sy het Cacao, (twelcke een Drinck is) in de plaats van Ghele / waer mede sy handelen / coopen / ende berecoopen / alle het ghene datse begeeren. In Peru, so is in de selve plaats dienende de Coca, twelcke een Sladt is / dat van d' Indianen in grooter achtighe ghehouden woert.

Phil. lib. 7.
de Geop.
mund.

Euseb. lib. 7.
de prep. ev.
Evangel.
cap. 1.

Plin. lib. 33.
cap. 3.

woordt. In de Paraguay (dat is) Rio de la plata, ghebuycken sy sijnre plaetkens / boog
 Minde. Ende in Santa Cruz van't gheberghe / ghebeert ofte ghebuycken Catoen / soo
 dat emptijliche de maniere van de onderhandelinge der Indianen / haer coopen ende
 vercoopen was wisselen ende te ransfouren / Waer om Waer. Ende al hoe wel dat sy
 seer groote ende ghescequenterde Marchten hadden / soo en beben sy en gelt noch tans
 gheen mangel / noch en hadden oock gheen middelaers van doen want waren al te sa-
 men genoech beduyden ende erbaren / hoe veel Waers van een dinc dat het reben en
 de recht was om boog soo veel van een ander Waer te gheben. Nae dat de Spags
 naerts daer in ghecomen sijn / soo hebben d' Indianen oock beginnen Gout ende Sil-
 ber te ghebuycken / om te coopen doch en hadden int b: ginsel geen Minde van het ge-
 wicht van't Silber was de prijs / gheleijck als van de oude Romeinen vertelt woort.
 Daer nae tot merder ghetie / soo is in Mexico ende in Peru Minne geslagen: maer
 tot noch toe soo en woort in West-Indien geen Minde van Copr ofte ander Met-
 taal verhandelt dan alleenighen van Gout ende Silber want den Schat ende oere
 bloetsept van't selve Lande en heeft de Minnen die men van bilhoen noemt / ofte
 van eenighe ander soorte van mengsel (dieck in Italien ende ander Probincken van
 Europa sijn ghebuyckende) niet willen ghegheuen: Al hoe wel het waer is dat men
 in sommige Landen van Indien gelijck als daer sijn Santo Domingo ende Puerto
 Rico minne van Copr is ghebuyckende welke sijn Spaenische quarten die alleen
 in de selve Cijlanden gantbaer sijn / om dat men daer wenselij Silber ende Gout
 heeft al hoe wel dat daer veel ende ghenoech in de Mijnen is: maer daer en is niemant
 die't bereisereit graeft ofte bereyt. In bewijle dat den rijkdom van Indien ende de
 maniere van Mijnen te graben ende bereyden bestaende is in Gout Silber en Gout-
 Silber / soo sal sel ons van dese dyne Metalen pet seggen: latende de reste boog dese maet
 blyuen.

Wie dan
 China en
 hebben oock
 noch hebbe-
 daeghs geen
 Minne oft
 gelt: als ghe-
 suiden sijnde
 dat sy byt
 getoenecht
 gheben ende
 misgheuen.

Het 4 Capittel. Van het Gout dat in Indien bereyt word.

Et Gout is altoos onder alle Metalen (ende dat mē
 reden boog ynnichaelste gheacht ghewest om dat het gebuerichste
 ende onderganchelichste is: Want het byer: twelcke alle d' ander cor-
 sumereit ofte vermindert is dit eer goet ende perfect makende: ende oec
 het Gout dat boog veel byers gheposseert woort: blyft by sijn coleur ende
 is t' alder fynste / twelcke eygentijche (nae Pannus sept) ghenaemt woort Orizo, waer
 van de Schijfuer / soo by el mentie is makende: ende het ghebuyck / twelcke alle d' an-
 der is verterende: als den selben Pannus sept) en heeft op het Gout gheen ba: noch
 en cant niet een dinc vermindere: oec so en vercoest / noch en veroudert het minnes-
 mēt: Ende al hoe wel dat sy in sijn ghebaente soo volstandich is / soo laet het hem
 nochtans soo seer buyghen ende nyetreeken / dat het een dinc om verwordent is.
 De ghene die't Gout slaen ende upt-reeken / weten de craeft van't Gout ghenoech /
 hoe dat het sy n soo seer laet buyghen ende din maken / sonder eens te byken / het
 welcke al te sinuen (met d' ander excellent eyghenichappen die't heeft) wel geconsi-
 derre wensende de Gheheesteliche Personen dofsake sal gheuen / om daer verstand
 upt te gruyen / want in de heylighe Schijfuer / soo woort de Liefde by't Gout bereyde
 liden. In de rest: waer om dat het selve ghesoche ende in werden ghebuycken woort /
 en ist niet te noedich sijn dencken te verhalen delwile het beste dat het heeft al on-
 der de Minnen bestant is: boog d' opperste macht ende grootst heyt der Werelt. Nu
 comende

Pl. 66. 3.
 cap. 3.

apoc. 3.
 2. 1.
 Cant. 6. 7.
 Th. 4.
 3. Reg. 6.

com-
 he n-
 te by
 pet
 ma-
 ghel
 den /
 wat
 ende
 het g-
 heft
 dpe
 he o-
 effe-
 trep
 man
 steer
 dinc
 gelij-
 en o-
 als d
 woog
 gelij-
 van
 t' he-
 fte
 verre
 elcar
 bru-
 mae
 wor-
 de d-
 ende
 hest
 Mij
 qua-
 rept
 ftey
 Mi-
 om
 con-
 dan
 In
 bee-
 van
 de
 gen

comende tot onsen propooste, soo heeft men in Inden groote quantiteit van het sel-
 be Metael, ende men weet wt waarachtige wisselen dat d' Indas van Peru niet alleen
 te vreden en waren met te hebben kleine ende groote Duten van Gout / als Lam-
 petten, Coppens, Schalen, Belsers, Fliscsen, kirurcken, ende groote Water-porten /
 maer hadden noch oock scoelen ende Kof-baren van Massifs Gout: Hebbende van
 gheleghen in hare Tempels opgherichte Beelden van louter Gout. In Mexico heb-
 den sy hier oock veel van, ende wel soo veel niet / als d' eerste Conqueitbuis ofte over-
 winners in d' eerste ende d' ander Contriheijken quamen, so waren de Kijckden in men
 ende schatten (die se bonden) ontpublijcken, ende noch veel meer / sonder comparatie
 het ghene dat d' Indianen verzoeghen en, de werck staken. Dat sy t' Silber gebruycht
 hebben om de Paerden niet te beslaen by gheleek van tier / ende ghegeven hebben
 d'ye hondert goude Croonen doot een boten, ofte woe Idjns, niet ander diergele-
 ke overbadi ghe costen, soude schijnen sabulen te wesen, om te beterslen / maer zyn in
 effect gebeurt, ende noch andere grooter dingen als dese. T' gout wert in de selve con-
 trepen, op d'ye manieren, wptgetrocken, ofte ich hebbe het ten minsten / op dese d'ye
 manieren gesien: Dat men bint het Gout in hoelen ofte grepen, in stof / ende in
 steen: T' gout in hoelen ofte grepen noemen sy su, flucns Gout, dese alsoo ghe-
 binden, sonder menglinge van eenich ander Metael / twelcke niet van doen en heeft
 gesmolten, noch doot t' byt ghebeneficiert, ofte ghesuipbert te worden / weiden ho-
 len ofte grepen genaemt, om dat het op natuurs elpue sucras is zyn / van de grootte
 als de hoelen van een Idoloen ofte Calvoerbe. Dit is het ghene dat van Job gheseyt
 wort, Gleebe illius aurum. Echterwel soo gebeurt het wel, dat men ver veel grooter heeft /
 geelich ich het selve ghesien hebbe, zynde etliche daer van ghecomen tot het gewicht
 van veertig ponden. Dit is alleen naer Plinius bevesticht, de grootst heyt van dit Metael /
 selbe alsoo volmaecht ende perfect te binden, twelcke in d' ander soorten niet en ge-
 schiet, die altoot schuyt, ende t' byt van doen hebben, om haer te pureren oft te su-
 veren: Al hoe wel ich daer oock natuerlich Silber ghesien hebbe, op de maniere als
 elcarcha. Ende daer zyn oock die men in Inden papa van Silber noemt. Ghe-
 bruyt oock wel, dat men sucken sijn Silber bint, in de gedaente als aerden Turben,
 maer dit is in t' Silber seloen, ende in t' Gout seer op natuurs. Van dit gekojde Gout
 wort weplich gebonden, in respect van t' ander: Het Gout in steen, is een veer, ofte
 Alder van Gout, die van de selve steen ofte steenroeten wpt comt. Ende ich hebbe een
 de Mijnen van Canima (in t' goubernement van Salinas) steenen gesien, die seer groot
 ende gantsch niet Gout dootrogen waren: Ende andere, die de hest Gout / ende de
 hest steen waren. T' Gout dat men op dese maniere heeft, dat men in Dutten ende
 Mijnen, die hare veeren ende Alderen hebben, ghelich als die van t' Silber, ende sijn seer
 quaet om bereyden. De maniere van t' Gout (dat wpt de steenen getrocken is) te be-
 reyden, ghelich als het van de Coninghen van Egypten boomraken ghesuipbert woe-
 schijft Agatharchides, in t' byf de Borch der wisselen van de Sic Enthreo, ofte t' woode
 Idrepy, nae dat het van Phocio in sijn Bibliotheca gereferent wort: Ende is een dach
 om te verwonderen, hoe ghelich dat het (t' ghene sy aldaer referentende is) over een
 comt, niet het gene dat men al t' hant (int beneficien oft bereyden van dese Metallen,
 van t' Gout ende Silber) ghebruyckende is. De grootste menicheit van Gout, die in
 Inden wptgetrocken wort, is in stof, ofte zant, dat in de Riberen ofte plaerten, daer
 veel waters over geloopt heeft, ghebonden wort. De Riberen van Inden / sijn
 van dese soete van Gout overbloedich, ghelich als d' Ouderen de Tao in Spagnien,
 de Pacholo in Aien, ende de Ganges in Oost-Inden ghecleghert hebben. Ende het
 gene wptleiden Gout in stof noemen, sietten sy Ramenta zyn, ende de wesele quanti-
 teit van

Job. 28.

Plinius. 3.

cap. 4.

ende noch om te registreren comt / Welcke oock wel ghemoech plaect te wesen. Dit is nu ghenoegh van soo veel als het Gout van Indien broecende is sullen alom van t' Silber segghen.

Het 5. Capittel. Van't Silver van Indien.

Nt Boeck van Job lesen wy aldus / t' Silber heeft seker begijnsels ende Wortelen van upt spruyten ofte Acren / ende t' Gout heeft syn bestemde plaect daer't berijft: Het sijt woijt al grabende upt het Aerdrich gevochten / ende de steen niet de hitte outdaert zijnde / verandert in Copcr. Wonderlijche wel / ende met wepnich woonden is sy p'pghenschanne van dese vier Metalen verlaende / te weten / van't Gout / Silber / Ijser ende Copcr. Van de plaecten daer't Gout groeyt ende woog' roemt / hebben wy pet ghefeyt van hoe dat het syn steenen die ghebonden woonden in't diepste van de Berghen / ende innerste des Aerdrichs / ofte zant der Rivieren ende plaect / in die altemets ondar water loopen / of eer hooghe gheberghen / daer't stof van t' Gout met het Water is affpoelende ghelich het de gemeenste opyne in Indien is. Waer upt wel van't ghemeine Volck noch hebens daechs gesoeken / dat het van den rijt der D'luvio af ghebleven soude wesen / dat men t' Gout in t' Water op so byenden plaect is vinden. Van de Silber veeten ofte Acren / ende van hare begijnsels ende Wortelen ghelijc als Job seyt sullen wy na tracteren / segghende in den ersten / dat d' opsake van dat het Silber de tweede plaats onder de Metalen heeft / is om dat het selve t' Gout alder naest / ende neder dan eenich ander gheuerich is / ende van't byer minder licht / kragt als oock om dat het hem beter laet handelen ende bereyden gaende noch t' Gout in de clack ende clacheyt te boven: Oock wiebe soo is syn color / licht gheghefzomer / ende syn gheslach d' leeter ende dooydingheren. Ende daer zyn plaect / daer se het Silber meer eslinnen / als t' Gout: Doch eben wel om dat het Gout minder / ende de Namen / selfe de vast / stonden der is / dat te geuev / soo is een argument / selfe een waardiger Metael te wesen: Niet tegghenslaende datter Landen zyn / (als van China verjaelt wort) daer men lichtelijc het Gout van Silber vint. t' Ghemeine ende ordinari is / dat men t' Silber lichtelijc ende alomdanter heeft. De Welcher sijn Indien heeft den Schepper hier van niet soo veel in ghedommenen versien dat alle het ghene dat van de oude Historien in hem affe is / ende alle het ghene dat van de Spanische A'genstodigen / ende van ander woeghen ghe-encreceert wort / is minder als wy in de selve contrerey ghesien hebben. Men vint ghemeinlijc sijn d' lijnen van Silber / in woeste onghescheurte wulbe gheberghen ende vanden / al hoe wel men selfe oock ghebonden heeft / in platte Landen / wien ende Velden / zijnde selve op twee manieren / waerom t' een losse / ende d' andere / vaste veeten ofte Acren gheheeten woonden. De loss' zyn seker stucken van Metael / ghebeurende dat men op plaecten heeft / dat soo wauneret selve sturck volenit / men daer niet meer asen bindt. In maniere ghelijc als de groote tacken van eenen Boom. Ende te wat plaecten men een van dese bult / si een seker driel / dat men daer't er stont d' rijt by / noch ander ende meer veeten heeft. De maniere die d' Indianen ghebruichten / om t' Silber te beneficiëren ende bereyden / was niet smiltijgher te weten de selve Massa van t' Metael by t' byer te smelten / welck si schijpen ofte v'plichept aen een sijn die d'ijst ghepende al so t' Silber van t' Lout / t' Luy / t' Gout / ende van alle d' ander menginghe die t' heeft. Mer toe mader

Job. 18.

Van d'atow
in China
hetwelken
Gout van
Silber ghe-
bondt wort
in t' met-
alreyn / dat
meer olt
t' Silber gel-
der / raet is
altemet een
op t' ende
ghelich / d'at
van de Chi-
nen / sijn
niet te be-
ken in sin
baerheit /
vanden
nordland etc
in sin d'atow
t' Gout bobé
in alle andere
Landen / daer
de Silber men
vrent zyn.

tenis dinghen ghelijck als siepne Ovens/daer de wint stijst in bles / doe inde alsoo niet hout ende colen haer operatie. Dese woorden in Peru, Guagira, geheeten / naer datter de Spagnierden in gheromen sijn / soo beneficiëren se noch oock (verhalen de selue maniere van smelttinghe die daer oock ghebruicht wort) 't Silber dooz Quicksilber / zijnde 't Silber, daer se dooz uptreghen, oock meerder, als dooz smelttinge. Want daer is 't Silber metael dat niet gheen byer ghebene siereet / noch oock dooz Quicksilber gepossiteert can worden: ende dit is gemeenlijcken arm ofte slecht Metael van 'twelcke men de meeste quantiteit heeft: Aen haeruse het gheen dat in grooter menichere weynich Silber dooz byengt ende rijck het gheen dat veel Silbers gheeft. Ende is een wonder blink dat men de besidifferentie niet alleen en bint (want een Metael silbers dooz t byer upt te trecken/ende t ander sonder byer dooz t Quicksilber/maer oer) dat men in de selue Metalen, die t byer dooz smelttinghe upt treckt, sommighe bint / dat soo t byer daer van met ghemachte wint / als van Blaef-balcken) ontfleken wort, en wilt niet smelten/dan moetet niet natuerlijcke lucht ofte wint wesen / die van den Hemel waert. Ende daer sijn daer en teggen Metalen, die oock wel ende beter met ghemachte wint van Blaef-balcken smelten. Het Metael upt de Mijnen van Porco, woort lichtelijcken met Blaef-balcken ghebene siereet. 't Metael upt de Mijnen van Potosi en can niet gheen Blaef-balcken gesmolten noch gepossiteert worden/dan niet de wint van de Guaras, 'twelcke d'Obenskens sijn/die in t afgaen van de Berghen op de natuerlijcke wint gemacht staen/met de welcke 't selue Metael ghesmolten wert. Ende hoe wel het seer swaer is / van dese verscheydenheyt reden te gheuen / is niet tegghen staende seer seker / dooz de langhe erbaretheit die men daer van heeft. Ander dupsens siuegheden heeft de cunctus heyt ende begheerlijcheit van die Metael (dat de sijnensien soo seer verminnen) ghebonden van de welcke wy hier naer / sommighe sullen verhalen. De yndiaerijste plaect en van Indien die Silber op byengen sijn nieu Spagnien ende Peru maer de Mijnen van Peru sijn van groot hoogheyt hebbende onder andren, die van Potosi, d'eerste plaect der Werelt / van de welcke wy en weynich in t heecht sullen handelen/om dat het sijn de gheceleijcheerste ende notabijste dinghen die men in West-Indien heeft.

Het 6. Capittel. Van't Gheberghe van Potosi, ende van synen ontickter.

At soo seer vermaerde Gheberghe van Potosi, is gelegen in de yndiaerijste van de Charcas, in 't sijde van Peru, verscheyden van de Linea Equinoctial, aen de Ypt-zijde/ ofte nae den Polo Antarchico 21 graden in borghen, dat het comt te ligghe binnen de Tropicum, op t iupsterij ende van de Torrida Zona, is niet tegghen staende upt de maken rout la couder als out Castillen in Spagnien / ende Vlaenderen ofte Piedersant/ behoorende (nae de hoogheyt des Pools daer t op leyt) getempert ofte heet te wesen. 't Gheen dat het rout in acht te wesen is om dat het Land soo hooghe ende berghen ghelegen is/ende t eenemael van de seer coude ende ghetemperde Winden omhanghen wort/maemelijcken van de ghene die se aldaer Tomahavi heeten / die seer berghen ende yptumende rout is / den welcken regneert in de sijnenden van Meyo Imio, Julio ende Augusto, ende is van naturee hooghe/rout/seer ontsichelijc/ende gantsch onbeghebaer/soo datter gantsch gheen Duchten / noch eenich Cruydt ofte grespen hooghtcomen/maer dooz het van sijn eyghen naturee dooz d'ongetempertheit des Hemels.

mael ende de groote onburchtbaerheyt van't Kerdrich/ onwoonbaer is / mar de
crachte van't Silber die niet sijn begeerlichheyt d' ander dinghen is nae hem trecken-
de, heeft het selve gebeyghe een van de grootste bewoonde Wicken ofte Gemeenten
gemaect, als daer gheenich in alle die Rijken gebonden woyn zynde 't selve soo ober-
vloedich ende volop van alle Ryschten ende lechternij, daer niet een dinc te wer-
ken is / ofte men vinde het daer in abundantie. Ende de wyse dat het altemael van
bapten ghebruycht wort, so staen alle de plaetsen ende Wicken altoos vol van Frup-
ten Conserben, lechternen, uptghelesen Wynen / End-worch ende vercierfelen, ende
dat soo veel als ter plaetsen daer men t op t meeste hebben mach. De colour van dit
Gheberghe crekt wat nae't doncker roos ende heeft een seer liefelijc gesicht ofte be-
sicht.

tooninghe in maniere ghelijc als een effen Pabilloen / ofte een groot Suphiers/
lo- pi seer steep op, ende heeft sijn dominante boven alle d' ander Bergen die daer by ofte
omrent staen. Den opganc daer van is moer peijck / al hoe wel dat ment altemael te
beert op rjden mach, comt boven punts, ghewijs ende in t ront upt / ende heeft een
de boert in t ongaens ce t mijs weeghs in de spatie. Van den oppersten top van dit
Gheberghe tot de boert ofte t' neberste toe, zyn buysen ses hondert ende vier en twint-
tich ellen die men in Spaengien Varas, ofte Roeden noemt, welcke gherebucert in de
maet ende rekeninghe van Spaensche mijlen, comt te maken een vierendel van een
mijl. Ken die Gheberghe te weten by de boert ofte t' neberste heeft het een ander slepi
Gheberghe die van den selven boert comt. Welen heeft in voorigen tijden sommighe
Minen van losse Metalen gehad, de welcke albaer gebonden woynen / ghelijc als in
Wicken ende niet in daste veeten ofte Adren waren seer rijck doch wuynich worde
genact. Guana Potosi, dat is de Jonghe Potosi. Ken de boert ofte t' neberste van dit
slepi Gheberghe soo begint het Wiek ofte de Rijkdom ende t' graben / ofte bereysel van
Potosi gheromen zyn. T selve Wiek mach in t ongaens hebben twee mijlen weegs,
ende heeft den meesten toe- loop ende handelinghe van ghesel Peru. De Mijnen bar-
dit Ghe-

den Ghebreghte/en woeden ten tijden van den Tugas/twelche Weeren van Peru waren/ al eer daer de Saegnaerden in gu men) niet berept ofte ondergrabe/al hoe wel dat se by Potoli de Mijnen van Porco (die daer ses mijnen van daen sijt) aldergroeven es bereyden. Doochlae moest wesen/datse gheen nootie van gheghadt hebben; siet te gheniaende/dat andere vertellen/dat en weet wat sabel ofte beulinge/van hoe datse de selue Mijnen wilden bereyden/maer hoorden secker te sinmen die tot d' Indiane'n gelspef souden hebben/dat si selue niet toorden secken/ende dat die ghebreghte boog andere bequaet was: In effect dat men tot twaelf Jaeren toe/nac dat de Saegnaets den in Peru gecommen waren) noch gantsch geen nootie van Potoli noch van sin ghebdom en hadde/welck: oer beulinge gescheide albus: Een Indiane'n genaemt Guapa pa'dan gheboort te Chamibibila, twelche is in t' Land van Culo gaende op eenen tijdt teghens den nedergaet der Sonnen in t' verborgh van etijliche Dersensien die hem in t' boogloopen t' Ghebreghte op dommen: ende dooz den daet het so sepe om te klimmen te synne alfoe oock t'neerstendel becker/ met gheboontie die men Quinaa heet/ende seer vol ende dieft van d' Indiane'sse/so waer hem noodich om eenen moep p'ghen wegh op te comen/nac een tack te groyet, den twelchen sijn daffighept ofse twouten in en veete: Ader Jarde/bien de naem van de etijche veete bewoude hier si: dejen d'ack lig en oerstaften uyt gegae/ende heeft in t' uyt trecken der selue de plaers van die wortel comen te bekenmen/die van een rijck tijck Metal te wesen/dooz t'erna renthept die sy hadde van de Mijnen van Porco ende voort in der Werden, by de Ader ofte veete: etijliche stukken Metael liggen die daer dooz t' uyt trecken/van losse dooz den waren i mare en liefen daerom met wel kintuen/ om dat se coleur van de Son ende d'ader beroyden hadden: Nam de boofse die stukken/ende hogheste nae Porco toe/om die t' effaspen/ofse dooz Cuara te groeven/ (dat is) Metael dooz t' opre te groeven/ende siende bie van een upienende rijkdom te wesen / groef ende bereyde de bo: sechden veete ofte Ader in t' bypelijk alleen/fonder dat niemt verlaechtich te maken/toe so langhe dat een Indiane'n Guanca, gheboen upt de Walle van Xauxa, twelche is in de Palen van de Stabt de los Reyes, dat is van der Coning'jen gelspef den twelchen in Porco een gebur van de selue G'alpa Chamibibila was/quam te sien/ dat sy in de smullinge sien sy bede grooter: Tielchen maerke/als men opinaris van de Metalen van die contrape gheboen was te bove/ende dat sy in sijn tractement/ es p'persoos saluen/verberet was/want hadde tot dien tijdt toe/ wante bojen atmetijlen gheleert: Ader dooz/als oock/om dat sy sach dat het Metal dat dese sijn ghebuck bereyde/verschiepen/van dat van Porco was/sy hem betveghet/ende boognam dat sekeret t' onderhoeken/Ende al hoe wel dat den anderen/ selue altoos forst beckerle te houden in opnotuerde hem so beel dat sy hem op t' laeste mede nam/nac t' Ghebreghte van Potoli,nac dat sy bit t'refoen sy Maenlauch alleen genoten hadde. Alfoe sepe den Guapa toe de Guanca, dat sy boof hem een Ader ofte veete soude nemen/ dien sy in ghelichel onterbur hadde/twelche dieht by de Rijkhe veete staet / ende is de ghele, die men heden dachlis siet/de Veete ofte Ader van Diego Caenro, die niet minder rijk (eben wel harder om te bereyden) was. Ader dese conformit es beelden ondt en ten twelch t' Ghebreghte van de grootse Rijkdom der Wreld. T'gebuere daer naer, dat hebende de Guanca eenighe marckhept in sijn veete te bereyden / om datse hardt was/als oock om dat hem den anderen Guapa gheen beel / in de sijn en wulde gheuen/datse quamen te crackerlen/ ende dooz dese / alg oock dooz andere quaten/soo is den Guanca van Xauxa (als bergaemt twelche) t' ghegaen / ende heeft het sijn beels een sijn alderster ofte Deere/die V'larool gheuaemt / ende een Spagmarct naag te kuyen gegeuen den twelchen in Porco sekerde. V'larool wulde de waerheit onber-

heeft onderstaen is ter stont nae Potofi gegaen ende blinde die selve Rijkdom / die
 syn Lancos ofte Dienaer / hem gheseyt hadde / ende de Guanica registreren / bestreken
 de met hem de Veste ofte Aber die van Carthago ghenoemt wort / Men heeft bestre-
 ken voer syn seluen aftepreken / de spatie der stonden die de Aber vergaet ofte toelaet
 den gemen die de Marne / in den ofte bereyden met het welcke / ende inret de selve boog
 de Justitie / openbaren / so de heeren ofte enghenaers van de Mynen sijhen / om die
 boog sien seluen te bereyden / mits betalen den Coninck syn Quinten ofte vijfde part
 dat is den vijfden De-minch / Conincklyken / dat d'eerste viergister ende openbaringhe
 die daer van de Mynen van Potofi ghebaen woege / gheschiede den 21. dach der Maent
 April in d'Jaer 1545. in de g'legentheit van Potofi / door den booscheit van Spaga-
 naert Villaroel ende Guanica / Cersont met langhe daer nae / soo woege daer noch een
 ander veece ofte Aber ontdekt / die men van Alin noemt / die upnemen ende rijk ghe-
 weest is / al hoe wel seer quaet om bereyden / om dat het Metael des seluen / soo hard
 was als Diersteen. Daer nae den 31. Augusti van t'selve Jaer 45. woege gheleg-
 streect de veece / die Mendiera / genaemt wort / dese vier zijn de principaelste Veece ofte
 Alderen van Potofi. Van de rijke Veece (welcke d'eerste was / die ontdekt worde)
 woog gheseyt dat het Metael een Spiet / leighte / in de hooghe ober eynde stont / in
 maniere als Rots / steenen / die van t'opperste des Herberghs up sieken / ghelick
 Maunne / debbende byre hondert Voeten in de leighte / ende verrijen in de hee-
 de / Ende willen segghen dat het selve alsoo ontdekt ende ontbloot gebleuen soude heb-
 ben / van den tijt des Duluio ofte Sint-bloet af wederstaende / als de hardste parthe
 de verbolgent heeft ende cracht des Waters. Ende t'Metael daer van / was soo rijk
 dat het de helft aen Silber hadde / blybende syn rijkdommen alsoo gheuerich ende
 verbolghende / tot de vijftich ende t'sestich Maas leighen ofte Dabemen in de diep-
 te / alwaert begonst te ghepreken. In de selve boeghe / als gheseyt is / soo woeden Potofi
 eerst ontdekt / opdoemende de Goddelijche booghenicht tot een geluck ende wel-
 baert van Spagnien / dat de grootste Rijkdom / die men waert opt in de Werelt ghe-
 weest te zijn / soo langhe verbolghen is / gebleuen ende gheopenbaert ghewoeden
 ten tijden dat Carolus de vijfde / saligher ghebachtens / t'hepkerich hadde / met de
 Coninckeliken van Spagnien ende Conincken van West-Indien. De tynninge ge-
 comen wesende t' t' Rijkhe van Peru / der onderlinghe van Potofi / zijnder t'ersont
 veel Spagniaerden nae toe ghetrocken / ende by naest t'mersten deel der Inwoonders
 van de Stadt de la Plata / (dat is van t'Silber gheseyt) ghelegghen achtien mylen
 van Potofi / om daer Mynen te verwerken. Ende daer quamen van gheselken een
 groote menichsche van Indianen upt verschepden Probincken / nameeliken de Guana-
 dores van Porco / soo dat het in twee rich t'ys quam te wesen t'groote Dieck ofte Ge-
 mepnte van t'gantsche Rijkhe.

Het 7 Capittel. Van de Rijkdomme ofte Schar / die daer gegraven is / ende noch alle daeghs ghetrocken wordet uyt het Gheberghite van Potofi.

Ick hebbe dickwils getwijfelt / of men in de Historien
 wel beschuyten der Ouderen / so grooten Rijkdommen van Mynen
 wel vint / als t'ghene dat wy in onsen tijden in Peru hebben / soo daer een-
 ghe rijke ende vermaerde Mynen in de Werelt gheweest zijn / so zijn
 gheweest de ghene die de Carthaginoysers / ende daer nae de Romeynen
 in Spagnien overhaet hebben / die welcke (ghelick als in gheseyt hebbe) niet alleen
 van die

Plin. lib. 33.
cap. 6.

Geworden
in Chrono-
graphia.

han de Wydensche schijfren/maer oock van de heydliche beschijfren/wonderlijck be-
heben woopen. Den ghenen die alder bysonderste van dese naemen, mentie is nahe-
re/nae dat ia gesien hebbe is Plinius den welken schijft in sin natuerlijche Histo-
rie/abius: Waer woyn bynaest in alle Probinden Sijder ghebonden/maer t alder ex-
cellensste is / dat van Spaguen. Dit selue groeyt oock in onverzachtbare Aerde / in
Noet-streken ende Ghebreghten: Ende alwaer dat een veete ofte Aerde van Sijder
ghebonden wort is een si ker dinc/datter niet verre van daer noch meer andere ge-
bonden sullen woopen. Selve gheschiet bynaest oock in d ander M-raen, daerom soo
woopen sy van de Grieken (ghelijc alst bijcht) Metalen gheseten. Is een dinc om
te ver wonderen/van hoe dat tot heben darghs toe, de Puitten der monen in Spag-
uen noch dueren, de welcke men begonst heeft te graben/ ende bereyden / in den tyt
van Hannibal: Jaedat meer so/soo syn de selue Nammen noch heben/ darghs in eise/
van de ghene die de selue Minen eerst ontdeckt hebben. Onder anderen/ soo was ber-
maert een van de selue die nae sin ontdeckt/ de bele ghenoeint woide/ghelijc oock
noch heet. Van dese Mine woopen so veel Schats upt gecroeken/ dat sy in veere ofte
Egghenar daghelijck bype hondert Pont Sijders gaf / ende tot op den luydighen
dach/soo heeft men igraben ofte bereyden van de selue mine achteru/ licht/ den wel-
ken al ghegraben ende in t Gheberghe gebreyt is/ de spatie van dupient byf hondere
passen ofte treden: Dooy alle de selue spatie syn de Galeonen twaer upt trecken/
alle den tyt/ende soo lange/als hen de lichten ofte kieren syn dueren/ende comen op dese
maniere soo veel Winters tot te trecken/dat het een kuber schijnt te wesen. Dit sin
altermal Plin egghen woode/ende welckich alster hebbe wullen verhalen/ om die sel-
wille dat sy een vernaktinge sullen geben den ghenen die van minen kenne/ijc heeft/ sin-
de dat het selue/dat sy heben darghs onder vinden/ by d' Onderen oock al/soo toegegeuen
is. Insonderste pt/soo is de rijckdomme der Mine van Hannibal in de Pirencis (die de
Romepnen besaten) notabel/die sin bereydinghe continueren / tot den tyt van Pli-
nio toe/welcke mochte wesen/ontrent bype hondert Jaren/welcke diepte was / van
byfghen hondert passen ofte treden / dat is anderhalf milia van Spaguen: Ende
was in t beginnel soo rijck dat sy sin Egghenar meer diech was/dye hondert ponden/
van 12 Oncken tyont darghs. Waer al hoe wel dat dit een wutur ende rijckdom ge-
weest is/soo en bruct men nochmans mer/dat die te vergelijcken is/by die van onsen
eyden in Porof. Want nae dat het bijcht by des Continck Boecken / van t Wups der
Contractane daer t selue opgeteykent (als oock van oude geloof waer bage Nammen
geaffineert) wort dat in den tyt dat den Leenbaet Polo regeerden (welcke lange
ghenoech gewest is/nae d' ontdeckinghe van t Gheberghe) men alle Sijder darghen
quinteerde (dat is den tyf den vierendich voog des Continck gerechtighe ofte Col-
len afveelde) de soume was: 150 dupient tot 200 dupient peso/ toe/ende de Quinten
oft byf den vierendich werdich berich en vierdich dupient peso/ en des jaers ander-
half Malloen/ ofte weynich min: In boeghen dat daer naer upt wijfen van dese beke-
ninghe alder darghs upt dese Minen getrocken woopen/ontrent berich dupient peso/
comende voog des Continck Quinten ofte Collen darghs/ ses dupient peso. Daer
is noch een ander dinc/om toe te rijckdomme van Porof/ al egeren te weten dat de
rekeninge die daer ghenaeckt is/ is allenlijc van t Silber/dat ghenaricht ende ghe-
quint en wort/ende in Peru een seer kerneghich dinc / dat men van langhe tijden al
in de selue tijden ghebeycht heeft/ t Silber datse ganchbaer noemden/ welckich niet
ghenaricht noch ghequinteert en was/ende is in conculse/ voog den ghenen die van de
selve Minen wel weten/datter in dien tyt een seer gront deel / van t Silber dat upt
Porof ghetrocken woide/om te quinteeren/ wof/ welcke was alle het ghene dat onder
d' Indianten

d'Indiānen ende veel van't selue onder de Spagnardē gauchbaer was/ gelijk als
 het selue noch tot mijnen tijt toe ghebruert heeft/ alsoo dat men wel gelooven mach/ dat
 het derde deel der sijnchdominen van Potoli (soo't de hest met en was) niet geopen-
 baert noch ghequintert woide. Daer is noch een ander grooter aennemeringhe/ die
 van Plinio gheschiet woet/ te weten dat men doozgraben ende bereydt heeft/ vngstien
 hondert passien ofte treden aen de Veete van Babelo, hebbende alle dese spatie over
 'water moeten wpt trecken/ twelcke den grootsten hinder is/ die men hebben mach/
 om sijnchdommen ofte sijnchten wpt de mijnen te trecken. Die van Potoli, al hoe wel
 datter veel van dien over de twee hondert estados (dat zijn Wang lengten ofte Dade-
 men gepasseert zijn) in diepten en hebben wpt by eenich Water gecomen/ twelcke
 he d'ader gheschickelike welbaer is/ die men in't selue Ghebberge hebben mach. Want
 de mijnen van Porco (welcker mi elc upmerende rijck is) woeden heden daeghs
 naeghelaten/ te beneffren dooz de g'tellinghe van't Water/ daerse in ghecomen
 zijn/ want Steen-Clippen te dooz-graben ende Water wpt te putten/ zijn twee
 moeyten/ die onghelucke zijn/ om metael te soeken/ d'eerste is ghemeych/ ende noch
 niet al te veel: In somma/ sijn Wajseijt heeft heden daeghs/ een Jaer/ dooz't
 ander/ een mi loon des Jaers/ ende dat/ alreintjichen van de Quinten ofte vijftien
 van't Silber wpt het Ghebberchte van Potoli, behalven noch d'andere sijnchdomi-
 nen van't Guld-silver/ ende ander Tollen des Coninck goederen/ twelcke noch
 een ander groote Schat is: Wakenbe sommighe erbaren Persoonen de reininghe
 segghen/ dat het ghene/ dat men ghesiept heeft te quinten in de Calle van Potoli,
 (al hoe wel het selue in de Boerken van sijn eerste Quinten) niet en blijct/ met soo
 banghien clareheyt/ alser heden daeghs wel is/ om dat men in d'eerste Jaeren/ den
 ontfack dede niet het ghewicht van de Romana, (ofte Onster) dooz d'overvloede-
 heyt die men daer hadde/ ghelyck als de Mergie der rekeninghe/ die de Vice-Roy
 Don Francisco de Tolledo dede/ t' Jaer van vier en tseventich oock aenwysende is/
 woeden bevonden te wesen ses en tseventich milhoenen tot het selue Jaer toe: Ende
 van't doozsepe Jaer af tot dat van 85. incluyt, blijcker by des Coninck Boerken
 ghequinterte wien vyf en dertich milhoenen: In voeghen/ dat het ghene dat in al-
 les ghequintert is tot het Jaer van 85. beloopt hondert ende elf milhoenen, van ghe-
 ellaveerde peso's geltende elcke peso dertien Realen/ ende een vierde part van een Re-
 al/ ende die noch behalven't Silber datter wptgetrocken is/ sonder quinteren: Ende
 'ghene dat men in d'ander Coninck Cassen, ghequintert heeft/ als oock noch behal-
 ven 't ghene dat daer in gauchbaer Silber berbericht/ ende onghequintert is gheble-
 ven/ twelcke ontfack is. Dese rekeninghe woide ghesonden aen de Viceroy, in't
 Jaer boven verparlt. Op den selven tijt als ich in Peru was/ ende van dien tijt vooge-
 aen/ so is den sijnchdom die in de Dloten van Peru ghecomen is/ noch grooter ghe-
 weest: Want in de Dloot daer ich in ghecomen ben't Jaer van siben en tsefenich
 gnamen in beyde de Dloten (te weten van Peru ende Mexico elf milhoenen/ synde de
 hest by naest dooz den Coninck waer van betuere derde part van Peru waren. Wede
 dese verparlinghe albus in't bysonder willen doen/ op dat men verstaen mach/ de mo-
 ghentheyt die de Goddelijcke Majesteyt belieft heeft/ te gheben de Coninghen van
 Spagnien/ op welcker hooft soo veel Croonen ende sijnchen versamt zijn/ zinde
 oock dooz bysondere gunste des Hemels/ het Oost Indien met het West-Indien
 aen een ghecomen/ omringhende met haerder machte den ghesceelen omvack des
 Werelt/ twelcke men denken moet/ alsoo gheschiet is/ dooz Godes doozsientig-
 heyt/ tot welvaere van de Liden die soo dier ende berseghen van haer Hoofst
 zijn woonende/ twelcke is den Roomchen Paus Vicarius ofte Stadt-houder van

Christo onsen Heere / in welckcr ghelooft ende onderdaughte / men alleersticken mach salich wesen / als oock tot een bescherminghe van't selve Catholische ghelooft ende Roomse Kercke / in dese Contrepen daer de waerheyt doog de Ketters soo seer aenghevochten ende verhoelt wort. Ende de wijle den Heere der Hemelen / die de Coninckrijcken gheeft ende neemt / den ghenen dien hy wil / ende hoe hy wil / selve alsoo gheopincert heeft / soo beschouwen wy hem / met ootmoedicheyt te bidden / dat hy hem wil negghen / die soo mede-dooghende selours hept des Catholischen Coninckts beschijp te wesen / ende hem te gheben een dooghdoedighe uptconijst / ende victorie teghens de Spanen van sin heyligh Ghelooft / de wijle hy om dese sacche den Schat van Indien die hy hem ghegeuen heeft is verteerende / ende noch veel meer van doen heeft. Nu dan soo is het ghenoech dese verhandelinghe (dooz oock alre der rijckdommen van Potosi) ghebaen te hebben / laet ons nu keeren te seggen / hoe dat men de Mijnen graeft / ende de Metalen die daer uyt ghetrocken worden / beneft coert ende bereypt ofte sijnbert.

Het 8. Capittel. De maniere van't graven ende bereyden der

Mijnen van Potosi.

Seer wel seyde Boëtius, als hy hem beclaghende was / van den eersten Inuenteur der Mijnen, met dese woorden :

*Hec primus quis fuit ille
Auri qui pondera testis,
Gemmasque latere volentes
Preciosa pericula fodis.*

*Ann. lib. 33.
100. p.*

Die cleue ofte bierbare persichelen noemt hyse met reden / want den arbeyt ende ruyckel groot is daer dese Metalen (die de Indischen soo seer achten) niet uytghetrocken worden. Plinius seyt hoe datter in Italien veel Metalen zyn / maar dat d'ouderen niet en wilden ghesjen / die te benesueren ofte bereyden / om 't welck te conserueren / worden van Spanien ghebyacht / ende gelijck als Tributarien / soo dedense de Spaniaerden de Mijnen graven. 'Tselve is nu Spanien / mer Indien doende / hoe wel daer sonder twyffel / noch veel rijckdommen van Metalen in Spanien zyn / en maeken daer eben wel gheen werck af te soeken / noch en wort oock niet toegelaten / die t ondergraven / dooz den af seuck die men daer in siet ghegheuen. Doch so wort daer van Indien soo veel rijckdom ghebyacht / dat het soeken ende uyt trecken aldaer / niet weynich moeyten ende arbeyt cost zijnde oock van niet luttel persichels. Het gebergte van Potosi heeft vier principale Veeften ofte Rieren als gheleyt is / welcke zyn / de Ruycke die van Centeno die van Tin / ende die van Mendeta : Alle dese Veeften slaen aen de Oost-ijde van het Ghebergte / als aenschouwen de den opganch der Sonnen / aen de West zijde en wroter gheen gebonden. De selve Veeften loopen ofte strecken Nooz-ten ende Supden / (dat is van den eenen Pool nae den anderen) hebbende op't hoochste ses boeten / ende op't siniste een span. Daer zyn noch ander berckijppen / die van dese uerspruyten / soo gelijck als van de groote tachen eens Booms de cleynen plaatsen woort te comen. Elcke Veeft heeft berckijppen Mijnen / welcke ghebedden ofte leuen

des sel.

deſe ſeluen zijn/de in poſſeſſie genomen ende verberet zijn onder beſcherme/ſijghenaerſ
ende beſutterſ/miet welcker namen ſp gemeenſchappen ende op'xnaeds gemenent woop-
den. De grooſte Mijne heeft 80. varas, (dat zijn Spaenſche ellen ofte ſtoeden) want
daer en wort doog geenige Idet ofte Loy meer toegelaten/om te groben/ende de min-
ſte heeft vier varas ofte ſtoeden. Alle deſe Mijnen zijn hupdighen daeghs tot groo-
ter diepten gekomen. In de Rijkke Veete woeden 78. mijnen ghelyc hebbende op' plaet-
ſen 180. ende op' Contrapen by de 200. eſtados ofte Dabemen in de diepten. In de vec-
te ban Centeno telt men 24. Mijnen ban de welcke ſommige tot heſtelich ende oock ſte-
bentich eſtados ofte Dabemen in de diepten comen / zijnde aldaer op deſe maniere alle
b' andere Veeten ende Mijnen ban't ſelue Gheberghe toe/ een beſuip ban deſe ſo groo-
te diepten der Mijnen, ſoo hebbenſe de Socabones (ghelych ſpſe hieten) ghebreuſeert/
welcke zijn graſten ofte gaten/dieſe gemaecht hebben onder aen d'anoer zijde ban't
Gheberghe/die alſoo tweeſ doog grabende/tot datſe by de Veeten binnen in upt co-
men/want men moet wetē/dat (al iſt dat de Veeten Hooghen en Luyden ſtrecken/ als
geſeyt iſt) dat ſelue neer dalende iſt/te weten/ban't bovenſte of tot het neerſte ende de
hoet ban't Gheberghe toe/ghelych als te gelooben iſt/welcke ban elijche/naer gij
ſinge mach toet meer dan duſent twee hondert eſtados ofte Dabemen : Ende nae
deſe rekeringe / al hoe wel dat de Mijnen ſoo diep gaen) ſo ghebreuſt noch ſp maels
ſoo veel/om te comen tot de diepte ban de Woget/oe welcke (nae datſe willen ſeggen)
uytmende rijk ſal weſen/ghelyc als de ſtam ende ſpyut / ofte oopſponck ban alle
de Veeten ofte aderen/hoe wel dat het ſelue tot noch toe eer in't contrarie / doog d'er-
baretheit) gebleken iſt/te weten/dat hoe de Veete hooger geweeſt iſt/ hoe dat menſe
rijcker gebonden heeft/beginnende iut dieper of dalen/ſp Metael te veramen/dat iſt
minder te woeden. Maer om de Mijnen niet minder arbeit/coſten ende perſckels te
bereyden/ſoo hebben ſp eynlichien de Socabones gebonden/doog de welcke men daer
gemaekelijken/ende met eenen ſlechten wegh/upt ende in mach gaen. Weſſen in de
byredde/acht boeten/ende in de hooghte meer als een Alans lengte ofte Dabemen/ende
woeden met haer Hooyten geſloten : Men byenghter de metalen met lichte moepten
doog upt/betalende den Eijgenaer ban de Socabon / tuſſen deel / ban alle het metael
datter doog uptghetrocken wort. Daer zijn al negen Socabones gemaecht/ende men
heſter noch ander onderhanden. Een ban deſe Socabones die men bank ſemijn noemt/
de welcke nae de Rijkke Veete toe loopt/iſt ghemaeckt ende bereyt ghetwoeden in den
tijt ban 29. Jaer/zijnde den ſeluen begonnen t Jaer ban 1556. te weten/ef Jaer/nae
dat de ſelue Mijnen eerſt ondeckt hadden geweeſt/ende volcperich Anno 1585. den
11. April. Deſe Socabon repchte de Rijkke Veete tot op 35. Dabemen naer / de hollē-
heyt ban ſp diepten/zijnde ban daer af/te weten/ban daer t hem niet de Veete berey-
cht/tot het bovenſte ban de Mijne/noch ander 135. Dabemen/alle deſe diepten daer-
benen om leegh/om de boogſtehen Mijnen te bereyden. De gheſeelte Socabon heeft
ſp ban de mont af/tot de Veete toe/ (welcke men de Cruzog-weegh noemt) 250. Spaen-
ſche varas ofte ſtoeden/om de welcke te bereyden ende doog te graben / men daer niet
beſigh ende onder w'gen gheweſt zijn de boogſtehen 29. Jaer/waer aen men ſien
mach/wat arbeit ende moepten dat de ſidenſchen doen/om t bilder/ant inghetwaen
ende diepten deſe Herderijck te ſoeken/ende upt te halen : Ende daer en boten / ſoo
zijnde daer noch binnen in arbeypende/miet een eerwilde duſterriſſe/ ſonder luttel of
te veel te werten/waermeer dat het doch ofte naerſe iſt. Ende de wyle dat het plaetſen
zijn die de Son minner/aer en verſoeken/ſoo en heeft men daer niet allen een eer-
wilde duſterriſſe/maer noch oec groote coude/miet eſ ſers/waer lichte de ſet byernē
ban't ſidenſchen leuen iſt/ende alſo ghebet het/dat de gente die daer byernē zijn/ende

erft in comen/daer gelijck als Zeeſiech ende vuſſiech woorden / gelijck als het ſij ſelue
gebeurt is/gebouende een opbickinge ende quellinge der ſidage. De gene die daer in
arbeiden/wercken altoos in't keertſen, ende verbeelen den arbeits by ghebeyerten / in
ſulcker boegen dat etlike comen te arbeeyden des daeghs / ende tullen des nachts / en
andere in't contrarie, Metale is ghemeinlijck harde / ende woog al houwende uſt
ghetrocken / ſeive aen ſtucken brekende met ſiere ſchoecten ende andere Inſtru-
menten/ende is gelijck als of men loutere ſteenclyppen aen ſtucken blyck: Daer na
ſoo dyagen ſij op den ruggen/maer boven toe clinnende by ghemaecte Ladders op:
Deſe Ladders ſijn gemaect met dype ſtijlen van gedraeyt Ofſen-ſey/gelijck als die-
ſe ſiabels ghade van den eenen ſijl tot den ander met ſtocken op gepanmen/gelijck
als trappen in ſulcker boegen/batter een ſidan maek by op clinnende/ende gelijck
een andt by neber dalen. Deſe Ladders ſeiben tijen bademen in de lengte/ende aen
t'eynde van de ſelve, ſo comen daer waer ander Ladders van de ſelve lengte/ de welcke
beginnen van een ſteunſel ofte bancke af/altwaer tijt-plaeyſen van Houw ghemaect
ſijn in maniere gelijck als onlooopen/want de Ladders die men op clint/ſeer bene ſijn.
Een ſidan draegt de laſt van twee arboen gewichts/hebbende Metale in een cleet
op den ruggen/ ende onder de boſt toe ghonden/clinnende dype en dype toſſen ont
hoogh/hebbende de dooſte een onſicken kerſe aen de dypen ghonden/ om te moogen
ſien/want en hebbende daer/gelijck als geſeyt is/gantſch geen krijt vanden wemel clin-
nen alſoo ſien met beyde de handen vaſt houdende/ſoo grooten ſpate om joogly / de
welcke/gelijck als ich geſeyt hebbe/wilſo paſſerende is/over de hondert ende vyſſich
Bademen in de hooghte/een afghelijck danc / twelc alden t'overdenelike, een grou-
wel aen ſaght: So veel can de lief de van't ghelt doen, om welcker enpue die men ſoo
heel doen ende ghende is. Niet ſonder reden ſo laet hem Plinius hoozen tracterende vā
dat ſelve: Wy cruypen/ſeyt hy tot het binnele inge/want des kertrijck/ende tot by
de plaeyſen der verdoemenen/forcken wy de ſigedonnen. Daer nae hiſe ſelve Doech/
ſeyt hy noch albus: Tſijn wercken niet als van ſieufen/die de gene daer die Metale
uſt trecken/makende gaten en dwers ſtraten in't alder diepte / dooſo grooten ſpa-
te heen/en bagen het gebergte by't licht der keertſen ter plaeyſen daer men allen den
tijt van den daeg en nacht even gelijck heſt/ſonder in veel maende tijt den daeg eens
te ſien/al waer toe gebeurt/dat de Muren ofte wanden der Mijnen onderhoets co-
men te vallen/ende de Berg-graven niet een ſlach overſtuyl/ende om hals blyngt.
Een wapenſch daer na ſo hoeght hy daer noch by/leggende: Xp queren de harde clip-
pen met instrumenten van ander half hondert pont giers/en jaen daer de Metalen op
den hals uſt arbeeydende naech ende dach/ebrende den eenen den laſt aen ben an-
der/en en dat altemael by doncker/want de leſte comen alcentijg ſlicht te ſien: Mer tijere
wuygen en ſchoecten heken ſe de Clippen ende ſteerooten/al ſijne noch ſo crach-
tich ende hard/want in t'eynde ſo is den honger van't gelt noch crachtiger ende har-
der. Dit is altemael van Plinius: Ende hoe wel dat hy ſyehende is als een Conſij-
ſchijver van dien tijde/ſijnt niet tegenaende meer een Propheet te wien van de-
ſen tijt. Oec ſo en is het niet nunder/het gene dat Phocion de Agatarchides refereert vā
den onepuſſicken arbeits dat paſſerende waren de gene die men Chnſos noemde/om
t' Gout uſt te trecken ende te bereyden/want altoos/gelijck den boven ghenoemen
Kucheyr ſeyt/ſoo derooſaecht het Gout ende t' Silber ſo veel arbeeyts ende moeyten
om te cruygen/als het wel blyckap gheeft in te hebben.

Plin. in
proam.
lib. 33.
cap. 4.

corrente staen satinnere als Lichters ofte Fackelen / dat soo wanneer men die
des naer te van verre comt te sien / ontstehen ende al brandenbe / (zinde ghelijck als
gloepen de Colen) is een plaspiet ende vermaaken om te sienderen. Mer soo nu
nu ter tijt op d'upfent ofte twee d'upfent Guanas comen, is deel om dat de smeltinge/
ghelijck ick ghefeet hebbe/ alsin wipnisch is / zinde d'benefice van't Quick-silver den
gantsen rijckdom. Ende om dies wille dat d'epghenschen van't Quick-silver
wonderbaerlijck zinder de manere om het Silver daer met te beropen om te no-
teren is/soo sal ick ons van't Quick-silver / sijn Mijnen ende bereydinghe/handelen/
het ghene dat tot onsen propooste noodich schijnt te wesen.

Het 10. Capittel. Van de wonderlijcke eyghenschen van't
Quick-silver.

Met Quick-silver / twelcke men oock Argenteum vivum
hiet/ghelijck het van de Latijnen ghenoemt werdt/want schijnt een le-
vende Silver te wesen/nae dat het wel niet een rabbicheyt / van d'erne
plaats op d'ander loopt ende woelt/ heeft onder alle Metalen, groote en-
de wonderlijcke eyghenschen : Aen eersten/ dat / al hoe wel het een
waerachtich Metael is/soo is het doch niet hardt/ noch ghesoymeret/ende is bestaende
ghelijck als d'andere/maer in liqueur, ende loopende/ niet soo ghelijck als het Silver
ende Gout/ twelcke van't yper ghesmolten wesen, comende liqueuren, ende loopen-
de te woeden/maer van sijn eyghen natur, ende al hoe wel dat het liqueur is/ so is het
nochtrons swaerder als eenich ander Metael, in sulcher boeghen / dat alle d'ander op't
Quick-silver comen te drijven/sonder onder te gaen/als lighter wesen. Ick hebbe in
eenen Pot/ ofte Kerden kuyl Quick-silver/ sien woopen twee pont ghes / ende datter
t'ijer boden op d'eer sonder sincken/ gelijc of het hout ofte kerck op't water gewest
hadde. Plinius maecht exceptie/ seggende/ dat het Gout daer alleendich in onder gaet/
sonder op't Quick-silver te drijven. Ick en hebbe d'exceptie niet ghesien / doch can
wel wesen/ want het Quick-silver is terstont t' Gout van sijn eygen natur omvangen-
de/ende / selve in hem verbergende. Dit is d' alder noodichste eyghenscappe dier heb-
ben moete/ van dat het niet een wonderlijcke affectie aent gout hangt/ en dat soerhen-
de is / Ende waer dat het dat maer eens riecht/soopt terstont naer toe / ende niet alleen
dat/maer houder hem so vast aen/ende ducht dat so dicht by hem/ dat het selve ont-
bloet/ende van eenige andere Metalen ofte lichamen daer met vermengt is/ af trecht/
waer doog de gene die sien willen woopen/ tegens de schade van't Quick-silver/ Gout
gebuypken. Mer zyn lieben die men Quick-silver in de oogen gebaen heeft/ om die in's
bejncich om te hengen/ waer tegens anders geen remede geweest is/ van een stor-
ben van Gout in de oogen te steken/ende t' Quick-silver also daer niet iijt te locken/
comende t' stochsien daer weder wilt upt/ van't ghene dat aen't Gout blyben hanghen
was. Als ick in Madrid ginch sien/ de beernaerde wercken die Iacome de Trenco / van
Milanen een vrelent Constaener/ booyt S. Laurens in Escorial, bereyden- de was / soo
ghedendend dat het was op eenen dach/ dat sy etliche stucken van een Casterel / (die
van Bronso ofte Metael waren) saen en verguden/ twelcke met Quick-silver gebaen
moet wesen / Ende om dies wille dat den rooch van't Quick-silver een dootlich sijn
is/soo woede my geseyt hoe dat daer de werck- gassen tegens dat sijn beragen/ niet
te nemen eenen gouden/ Obboelen/ wel cleyn ghemalen / ende die alsoo in de Adoch
de wassen/ dat aldaer naer hem was terhenbe/ alle het Quick-silver/ dat hem ter o-
wen/ oogen/ wesen ofte mond in quyn / zinde dies mede woopen ende bestend/
gheend

Plin. lib. 33.
cap. 6.

tegi
he a
ghen
he
ecl
al d
be u
een
daer
de u
rept
Qu
van
ber
der
de p
sine
niet
de/
rater
Sill
dela
Sill
se/
dine
ofte
cald
ruir
van
de
hef
ghe
gde
der
cude
le
sem
men
ghe
schij
kij
de
Co
der
schij
alst
dat

t'egheren 'tquaet ende schade die sy van't Quick-silber souden moghen crifghen / twee
 ke al te samen terstont nae't Gout in de Maegh toe troch / ende daer aen bleef han-
 ghen / want inde 't selve daer nae weder te lossen dooz den natuerlijcken afganc / twee-
 ke dooz waer een sake is / wonderlich om te verwonderen. Nu nae dat het Quick-silber
 't Gout geupbert ende dat van alle andere Metalen ende menginge ghepweert heeft
 al dan so wort het dooz't byer van spinen byent het Gout geseheyden / blygende 't sel-
 ve upt het byer / t'eenemael puert ende supber. Plinius seyt dat men Quick-silber niet
 een sehere conste / want't Gout is af seheyden. Ich en weet niet / dat men hedens-
 daeghs soodanighen const ghebruycht / Oock soo en dunct my niet / dat d' Ouderen
 de wetenschap verregen hebben / van dat men't Silber / dooz't Quick-silber can be-
 reydē / twelcke hebert daeghs t'neeste gebruycht / ende 't ghyntparlike ppoet van het
 Quick-silber is : Want sy seyt et pweelighen / dat het anders gheent Metalen om-
 vanght / als alken't Gout Ende aldaer sy handelende is / van de maniere van't Sil-
 ber te verpuden / is alleenighen mentie in uende van de smiltinghe / waer dooz men
 vermoeden mach / dat d' Ouderen der eert niet geschad hebben. Doch al hoe wel dat
 de pynclparlike byentechappe die't Quick-silber heeft / niet het Gout is / niet teghen-
 staende daer gheen Gout en is / loopt het nae't Silber / ende omvanght het / en wel
 niet soo haest als't Gout / ende supbert en purgeert het eyndelighen oock / van de he-
 deren Coper ende Lout daer't mede ghegroot is / sonder eenich byer (twelcke de Me-
 talen dooz smiltinghe raffinert) noodich te wesen. Doch om't Quick-silber soek van't
 Silber te doen of gaen / ende dat schoon te laten / soo is het byer van gelijken den mis-
 delact / ghelegh alst hier nae gheseyt sal worden. Van d' ander Metalen (Gout ende
 Silber upt ghesondert) en mach't het Quick-silber geen waer of / maer dooz naechte-
 se / verteerde dooz't ecr dooz / ende isser van wech loopende / twelck oock een selstam
 bluch is : Waer dooz't selve ghegoten ende betwaert wort / in Water / Aerden / Potten /
 ofte in eenighe Wellen van Ghewerten / want Daten van Coper isser / ofte ander me-
 talen / worden daer terstont van doobeten / ende cruppt dooz / ende dooz gont ende co-
 rumpeert alle ander materien / waer dooz't selve van Plinius genoemt wort / een senu
 van alle dinghen / want seyt / dat het alle dinghen op-eet ende verteert. Alden heeft in
 de graben der dooden / Quick-silber ghebonden / ende nae dat het de selven verteert
 heeft / soo comt het daer weder nae spinen wille gheheel van upt. Is oock ghebonden
 gheueft in't byen ende mogh der Aldenhen ofte Beesten / t'welcke (in't ontfan-
 ghen van den rooch / dooz den mont ofte neuse) terstont van binnen in wyngelt ofte
 derstijf dooz cruppēde alsoo de Ghebeynten des selven daerom is / dat het soo pcr-
 cidoot is / met een soo stouten ende dootighen Creature / gheymtschap te hebben.
 Oock noch een ander gracie / van dat het woelt ende loopt / ende hem in pondert daps-
 sent bruppelen mach : ende al zyne noch soo cleyn / soo engae daer nochtans niet
 een van berloogen / maer comt hem't op hier ofte daer / weder met spin liqueur te ver-
 men / soo dat het bynaest onverganchelich is / ende daer en wort bynaest genuch bluch
 ghebonden / daer't van geyen / mact mach worden / waer dooz't selve van den dooz
 seheyden Plinius een erwtich wort gheuoemt wort. Oock noch een ander eghen-
 schap te weten / dat al hoe wel't Quick-silber t'ghene is / dat het Gout van't Coper en-
 de alle d' ander Metalen af seheypt / niet teghenstaende soo waermer men't Gout met
 Coper Silber ofte andere Metalen wil boeghen om't vergulden / soo is't Quick-sil-
 ber van dese't samen-borgtinghe / de middelact / want dooz't selve soo worden de dooz
 seheyden Metalen vergult. Het ghene myn-der alle wonderen / van dit byent liqueur /
 alderbyentst ende selstamst seghint te wesen / ende waerachtich om aen te mercken is /
 dat wesen't selve't alder swaerste bluch der Werelt / dat heym in een ooghenblich
 can ver-

Plin. lib. 33.
cap. 6.

van veranderen in't alder lichtveerdichste der Werelt / 'twelcke rooch is daer t mede ontroen wesen de om hoerh raint / zyn de terstont ten seiden rooch / 'twelcke een so liechten dach is / in een ooghenblik weder verandert in een soo / waren dach / als daer is 't selue water vant Quick-silver daer t hem in resolueert : Want so haast als den rooch van dat Metael om hoogh comt te ghemoeten of te stupen aen eenich daer sel haer of ghenshende tot aen de conde Gheueste der Ruche / so comt het op de selue mont te wagen en ende weder in Quick-silver neer te vallen : Ende so men daer weder byer bybrenght / wort terstont weder rooch / ende vanden rooch sal men / sonder verstoeyen vorder / ende d'alle van't liquor vant Quicksilver hebben / 'twelcke voer / want een haestige veranderinghe is / van een soo / waren in een soo lichtveerdighen dach ende weder in't con rante : dat wel boez een selesam dach in de natur / als oec in alle dese ende andere oec micheelen die dit Metael heeft te achten is / ende is weer dach dat den Ruche van syn nature gheglouficeret ofte vereericht woyde / de wyle dat alle natur.ijcke Schepfelen syn verboegen opdoornantien soo promptelighen zyn obediende.

Het 11. Capittel. VVaer dat het Quick-silver ghevonden wort, ende hoe dat tyne over-zijcke Mijnen in Guaniavilla, eerst ontdeekt zijn gheworden.

Et Quick-silver wort ghebonden / in een soorte van steen daer van ghelichen / Vermelicoen ascomt / 'twelcke d'ouderen Minium plachten te heeten / ende men heeft noch heden daeghs boez een ghewoonte te segghen dat de Welken die met Quick-silver in de Cristelijcken Glazen gheschildert woerden / ghemaint zyn. Het Minium ofte Vermelicoen hebben d'ouderen grootelighen gelycheert dat voer een gewone Deywe houdeude gelijck als van Plinius ghecreet wert seggende : Dat de Romeynen mit de selue plachten te bescrijcken oensicht van Iupiter, als oock de lichamen der gener die selumghende ingehaelt woerden ende dat in Eshopen / soo wel d'Agode / als oock der Gouverneur d'ansichien met Minio bescrijken woerden : Doch mede / dat het Vermelicoen in Roemen soo seer geacht was / 'twelcke daer allenlijken van Spaguen ghemacht werde alwaer men veel Mijnen ende Putten van Quick-silver hadde ghesicht als men de selue noch tot op den hupbigen dach heeft / dat de Romeynen niet en ghegheughden / selue Metael in Spaguen bereyt ofte toe-ghemacht te woerden op dat men daer niet van steen en mochte / maer woerde in de steen / so gelijck als het upt de Muren ghecrochen was / veriegrit ende nae Roemen ghebrach / alwaer t bereyt ende toe-ghemacht woerde. Daer woerde Jaerlijch van Spaguen (naemelijcken upt Andaluten) ghebracht / ontrent thien duysent ponden / 'twelcke de Roemeynen boez een ober abige rijkdom hiet en. Welke al te selue van den booschpezen Rustdur ghecreet op dat den ghenen / die te sien comen tgene hiedel daeghs in Peru ontgaet / en vermaken mach wesen hemijse te hebben van het gene in boosleden tijden gepassert is / mit de machichste Heren der Werelt. Woyt oecrom gheseyt om dat / Angus, Coninghen van Peru ende d'ing. boyen Jodanzen des seluen / een langhe tijt de Mijnen van't Quick-silver bereyden ende toe-maerken / sonder noch tang per van't Quick-silver te weten / ofte eenighe hemijse daer van te hebben / sonder dat se daer per anders van pretenderden te hebben als het Minio ofte Vermelicoen / 'twelcke se Limp noemen / dat van hie in grooter eslime ghepouden woerde ende dat

Plin. lib. 33.
cap. 7.

ende dat boort selbe effect ofte werck als Plinius van de Contrepen ende Ethiopen ge-
teferceert heeft te weten om hen te verstriken ofte hemelwerck aensichten ende die van
haren Afgoden daer mede te verwen / twelcke d'Indianen wel boort een ghebyrck
daeghen namelicken als ip ten ooploegh ginge en ende ghebyrcken dat noch heben is
daeghs als p eenige Fceiten ofte Dans-spelen aenreijten / ende noemen dat selbe
Emoxa (want lieten hen duncien dat so wanneer sp d'aensichten al's ghe-emboxaert
hadden) dat het een byeen ofte verbaerthept aen jarghe / ende laten hem nu duncien
dat het een fceacchept is. Tot desen epinde / soo machten p in de Gheberghten van
Guancavica, (twelcke in Peru is) by de Stadt van Guamanga, byeen ondergerat
ghe, t van Mynen, alwaer sp dit Metael upt trocken ende zijn in sulcker boegen, dat soo
men heben daeghs in dese hollen ofte bocabonen (die d'Indianen ghenaecht hebben)
count te gaen / men daer in verdwaelst / sae dat men niet weet hoe men daer weet upt
comen sal. Doch spieden en machten van t Quich-silber groen werck / twelcke na-
tuerlijck in de selve waterie ofte t Maca bant Vermellioen besloten is / noch en wisten
oock niet enis datter soodanighen dinc in de Werelt was. Ende dit en was niet al-
leen by d'Indianen / maer noch oock by de Spagnarden / die van de selve ryckdom
men in langhen menigheuyt gheen kennisse en hadden / tot dat gontvercende de
Licentia Caltro hiet Lant van Peru, t Jaer 66. ende 67. de Mynen van t selve Quich-
silber eerst ontdecht wode / twelcke ghehelede op dese maniere : Daer is ghecomen
in handen van een verstandich Man ghenaeint Henricke Garcees, een ghebogen Pop-
tuzes / wat van de roode Aerde / ofte t booysepe Metael, dat d'Indianen Limp-
nouiden, ende daer d'aensichten niet verstriken ende selbe wel bestende / verhefde
te wesen bant gheue dat men in Spaguen Vermellioen heet. Nu de wijle dat hp wi-
ste, dat het Vermellioen van het selve Metael ghehegen woft daer t Quich-silber upt
comt / soo quam hp terstont te vermoeden dat de selve Mynen van Quich-silber moe-
ken wesen / is daer terstont nae toe ghereyft ende dede d'experience ende pprobe, ende
bedont dat alsoo te wesen. Nu zijnde op dese maniere, de Mynen van Pales, in de palen
van Guama ya, ontdecht / soo zijnder verhefden nae toe ghetrocken / om t Quich-sil-
ber te bereyden ende dat nae Mexico te voeren / alwaer t Silber, boort Quich-silber
ghebeuesteert ende bereyft wode / boort welcke occasie daer elijche rijck ghewoyden
zijn ende dat niet wunlijck. Ende de Contrepen van de Mynen, die men Guancavica
noemt / woorden terstont nae Spagnarden ende Indianen betwoont / die om de selve
oorsake hier nae toe guamen / gheelijck als daer heben daeghs noch niet by comen /
tot de bereydinghe van de selve Mynen bant Quich-silber / die daer wel ende booy-
spoeckelijc zijn. Onder allen / soo is de Mine die van Amador Cabrera hietten / anders de
los Santo, (dat is van den Heplighen) ghenaeint / een heetlijck dinc / twelcke een
Elip is van uytmerckende harde steen / zijnde gantelijc ende al met Quich-silber booy-
goren ende is van soodanighen grootte / datte beslaende is 80. Spaen sche varas ofte
Aerden in de lenghte / ende 40. in de breedde / zijnde dit ghehele bierant oer / onder
graben tot in de diepten van 70. estados ofte Dans lenghten ende daer mogen meer
dan byne hondert personen t seffens ende gelijck in arbeit by boort de grootte des sel-
ven. Dese Mynen woorden ontdecht boort een Indiaen van Amador de Cabrera, ghe-
naeint Mavinco, upt het Doy van Agoria van daen : Amador Cabrera hietse op sin-
nen naem registreren / waer boort hp / om t selve pleyt met den Fiscal hadde ende in de
erentien / so woorden hem de byrichten ende teghebyrck des selven bergant ont dat
hp den eersten ontdecker was : Daer nae soo vercocht hp boort ewer hondert ende
byfich byfent duuten : Maer hem daer nae duncende, dat hp in de vercoopinghe
behooffen ende becocht was / soo wierp hp t weder in t Aerch / want hp wilde seggen
dat het

dat het meer dan vyfshonderduspent Ducaten weert is: Jaer veel laten hen dwicken van een miljoen, een sefsaem dincx datter Mijnen van soo grooten rijkdom ghebonden woupen. In den tijt dat het Lant van Peru gheregeert wozde/doogt Dan Francisco de Tolledo, soo quam daer een Indian / met namen Pedro Fernandes de Velasco; die in Mexico g'tweert hadde den welken aldaer gheschickende hoe dat men t'Silber doogt t'Quick-silber uptrock / heeft boogghewent ende hem onderwonden t'Silber van Potoli met Quick-silber upt te trecken. Ondersoeck hier van ghebden wesenbe/ ende behuende dat het seer wel slaechbe/soo begost men t' te weten t'Jaer van 71.) In Potoli, t'Silber te beneficieren/ende upt te trecken doogt Quick-silber / dat aldaer van Guancavila ghebacht wozde/ twelcke d'upterste ende ghehele remedie / van de selve Mijnen was: Want met het Quick-silber/soo wozde daer een oberbloedige meschete van Silber ghetrocken upt de Metalen die te looz lagen/van die sp'uptwoop sels noemen. Want gheleijck als gheseyt is/soo wout het Silber van t'Quick-silber ghepureert, alst dat het sehoon arm/van wepnich alloy ende booggh is / twelcke de smeltinghe van t'ypet niet doen en can. De Catholijche Coninck heeft van t'graben ofte bierporen der Mijnen van Quick-silber/sonder eenige onkosten/ ofte aboutuer te slaen/ by de vier honderduspent pelos aen Mijnen, van een wepnich min als 14. Realen t'silck/sonder het ghene noch / dat daer nae doogt t'selve in t'beneficieren ofte bereytsel van Potoli, te ploffij comt / twelcke noch een ander groote schat is. Daer wozden t'een Jaer doogt ander upt dese Mijnen van Guancavila, getrocken ober de acht duspent quintalen Quick-silberge.

Het 12. Capittel. Met Wat conste, dat het Quick-silber uyghetrocken, ende t'Silber daer met bereyt ofte ghesuyvert wet.

Het ons nu segghen / hoe dat men t'Quick-silber upt treckt / ende hoe dat het Silber daer mede ghepureert ofte ghesuyvert wet. Den sie en ofte t'Metael, daer men t'Quick-silber in vint wout geslooten ende in Potten ghebden/ende alsoo wel toe ghesloot / op t'ypet ghesiet, alwaer hem t'elke Metael, ofte gheslooten stien / int smelten/ doogt de cracht van t'ypet/van t'Quick-silber af scheydt / treckende in exhalation, ofte dampen/onder den toock van t'selve ypet om hoogh/ende loopt soo lange om hoogh/ tot dat het eenich lichaem ofte hardicheyt is ghenootende / daer t'egghens aen stimp/ alwaert hem t'rickont wyngheilt ofte verghet. Ende soo dat om hoogh comt/sonder eenich hardicheyt aen te ghemoeten/soo treckt dat soo langhe opwaerts aen / tot dat t'elck comt te vercouwen/alwaert t'er stont verghet/ende alsoo weder neber valt. Nu als de smeltinghe gik daer is / soo ontdecken sp' de Potten/ende trecken daer Metael upt / twelcke sp' trecken te doen/soo wannert die ghesiet comt zyn: Want so daer eenigen roock ofte vapore der selven quam te raeken/aen den genen die den ontdecken/sonden t'er stont vergheven woupen / ende daer van moeten sterben/ ofte daer ten minsten seer qualich van ghetraectert blijven / ofte alle de Landen quijt woupen. Om t'ypet te hebben dat men onder de Metalen stockt / want daer oberdabich veel hout in verbaen wout / soo heeft een Mine-graver/met namen Rodrigo de Torres, een seffoof techische inventie ghevonden/te weten t'gheburch van t'Wop ofte Cuypt dat ober alke de gheberghten van Peru seer veel wasch / twelcke sp' aldaer scho heeten / ende is gheleijck het Sparto van Spagnien/daer se de Digghe-hopen af maeken / waer mede sp' t'ypet onderhoudebe zyn. Ende is een dincx om te verwonderen / hoe grooten cracht dat ock

dat dit Crupt ofte Doopest om de selve Metalen te doen smelten / twelcke is ghelijck
als Pinus van't Gent verhaelt dat met den blain van't strop gesmolten wort / tegene
met giorpen helen van sterck hout niet ghesaen en can worden. Het Quich-silber
altus gesmolten wesen de woijt in leppe sachten gedaen / om dat men daer alleen in Lepp
bewaren mach / ende woijt alsoo gheleert in de Magalijnen ofte Munies-Lijpen de
Continkijr ende van daer soo woijt dat te Water nae Arica ende so woote op Beesten
ofte Schapen van't Land nae Potoli ghebracht. Daer woijt ghemeyninghen ghecon-
sumiert ofte verbaen in't bereytsel der Metalen van Potoli, dan es tot seuen dyfent
quantalen Jaerlijck behalven teghene dat noch upt de duyghghept ghetrocken woijt
twelck is de moer ofte gront van de eerste af-spoelinghe der Metalen die in tobbens
ghedaen woijt. Dese duyghghept woijt ghebant ende ghebeneficiert in Oberg / om
t'Quich-silber dat ter in ghebleven is upt te trecken. Daer zyn over de vyfich van
dese Oberg / in de contrey van Potoli ende Tampara. De quantiteyt der Metalen die
ghebeneficiert ofte bereyt woogen/moghen wesen nae tekeninghe van experte ende
erbaren lieden / over de dyse hondert dyfent quantalen des Jaers / van welcke duy-
ghghept ofte moer (ghebeneficiert wesen) over de twee dyfent quantalen Quich-
silbers upt ghetrocken worden. Ende is te weten dat de qualiteyten der Metalen be-
scheyden zyn: Adant daer zyn Metalen die veel Silbers gheben ende werpich Quich-
silbers verboen. Andere leveren veel upt ende consumeren ofte verboen veel. Etliche
ke gheben werpich ende verquisten werpich ende nae dat men dese Metalen geraect
alsoo is oock t'gheluck ofte t'ongheluck van veel winste ofte verlies / in de pachtinge
ende t'andelinghe der Metalen: Weet wel dat het gemeynste ende opmercklyc is / dat een
ryck Metael soo ghelijck als het veel Silbers op brenghet alsoo is het oock veel Quich-
silbers verdoende ende t'arm Metael in't contrarie. Het Metael woijt eerst seer wel en
de cleyn ghenalen met de slampers ofte moechers van de Ingenie die de steen gantich
moeyten: Ende nae dat het Metael wel ghemalen ende ghemoyst is / soo woijt het
ghelijck dooz / siften van gheuewen Coper-vuert de welcke t' Metael soo cleyn makeu
als dat van de ghemeyne siften: Ende soo dese siften wel ghesiet ofte toegheest zyn
siften tusschen dach ende nacht wel vertich quantalen. Tweel van't metael aldus ghe-
sift wesen de woijt in Fojnys cuppen ofte ketels ghesaen / alwaert met een pekel
verdoost woijt / stonten de ricke vyfich quantalen Wels / vyfich quantalen Sout
twelcke ghesaen woijt / om dat het Sout de verticheyt van't metael des Metacks (die't
van Clep ofte slijck heest) souden verbyten ende wach nae en waert mede t' Silber te
beter ban't Quich-silber aenghebat woijt. Terstont daer nae soo bouwen ofte cleyn-
sen sp't Quich-silber dooz een Canassien doech op het Metael comende t'Quich-sil-
ber daer dooz upt ghelijck als een bouw / ofte t'wer. Dit gedaen wesen soo roerene
t' Metael met het ander onder een / op dat het altemaal met de sen bouw van't Quich-
silber wel vermenght woide. Al-er dat de Fojnysen inael vermenght ende ongheroert
het Metael met het Quich-silber veel ende merck inael vermenght ende ongheroert
ende alsoo in Sacken ghesloot / maectken daer groote ballen af ghelijck als van Pot-
aerde latende die alsoo etliche dagen staen ende al dan so herkennebbn sy die woer
om ende meermals tot soo lange dat haer dochte dat het Quich-silber en t'et Sout
ver al inghesijst ofte verericht was waer mede over de twintich daghen om wech-
ten ende op t'minste in ghien daghen. Daer nae dooz abdyg biese et ghien / ghelijck als
de lust om te berrijgen altoos dichtich is / onder anderen dat (om den rijt te bereyten)
t'wer een groot behulp was / om t'Quich-silber t' Silber met der haelt aen te batten.
Ende hierom soo worden de Fojnysen gheordneert / daer de groote ketels ofte
Cuppen op stellen / om t' Metael met het Sout ende Quich-silber in te sloeten / waer
om daer:

om dat 't vper ſachtelijckheit (in ſeekere derweſſels daer toe ghemaect) gheſchoekt
woyt ſoo dat het Quick-filver in den tijt van vyff of ſes dag/en 't Silber al geluyg
poeyert ofte iſtigh loſte heeft. Soo wannert 't hart nu dincke dat 't Quick-filver ipn
bevoir ghebaen heeft dat is 't Silber weynich of beel te veremengien ſonder daer van
peet te lat/en ende 't ſilber in ſich te ſuphejen / gheſchij als de ſpo tie 't water na hem
treckt / dat inrooygerende ende van de Kerbe / Loot ende Copper daer niet veremengt
ende gheſceypt is / aſte ſcheppen / al dan ſoo ſoeken ſp dat te ontdecken / ende up te
crigjen ende bant felve Quick-filver aſte te ſcheppen / twelche ghebaen woijt op beſe
maniere: Stogten 't Metaal in een Tobbe met water / aldaer ſp met een Water-nie
leſſen 't Metaal rondom daerup ghelijck als men de ſilffact ontdoet ofte maelt
alſan ſoo loopt het Clep of te ſijch dan 't Metaal met het water dat afloopt / wyl
blyende 't Silber met het Quick-filver alſet het waerſte / op de grond van den Tobbe ge
ſontken : 't Metaal dat aldus over ende gheſchanden blyſt / is ghelijck als Zant
t welcke ſp alſan daer up nemt / ende daegent noch eens om te waſſchen ende niet
eemert in dach ende Water-puten al te ſpoelen / waer mede 't Clep ofte 't ſijch
ganclyc af gaet / ende 't Silber met het Quick-filver alleen blyſen / ſoo wel dat er
altoos onder 't ſijch ende 't Clep wel eenſch ſilber ende Quick ſilver met wech loopt
(dat ſp relaves giet) twelche ſp daer na ooch noch ſoeken up te trecken / ende te
ghietken. Dan nu 't Silber ende Quick-filver aldus gheſupbert wende / ſoo dat
het begint te glinſteren / ghynde 't ſijch ende 't Clep daer ganclyc af / ſoo nemt 't
alle de Metaal ende ſlopet dat in een boeck ende douwt wel dicht up / waer mede
alle 't Quick-filver dat met het Silber niet veremengt ofte ingheſijp en is / daer up
loopt / wyl ende de reſte gheſceypt en gemaekten Sal van Silber ende Quick-filver
te ſamen in maniere ghelijck als 't bapente met het binneſte van de Ammon
en bgt alſe upgetroet gijn. Als nu in den bal die daer blyſt wel upgetroet is / ſoo
heeft ſp alleet een ſteſen del Silb: t / ende by beſeden 't Quick-filver / in boegen dat
ſoo daer blyſt een bal ſp 't eſchijp pont ſoo blyſt te dighen ponden daer van / Silber / en
d'ander dighſch Quick-filver. Van deſe halen / ſoo maken ſp de Dijn-appelen in ma
niere ghelijck als Supher-hooden / ende hol van binne / ende wozen ghemeynlyc
ende opmacten ſan ſonder pont ghemact. Om nu 't Silber van Quick-filver te
ſcheppen / ſoo leggen ſp te ſelbe in kerck byn aldaer ſp den overbecken niet een aerde
Wat in ghebaende als de Doguen ofte Molduren van de Supher-hooden / welcke
gijn ghelijck als de Kruenſche ſlaep-muren / ende bedeken dien met hout-kolen
twelche ſp alſoo ontſteken / waer mede 't Quick-filver in rooch xhaleret ofte optreſt
ende comende om hoogt te ſtupen / tegens daerden mits ofte ghereſchelen / wyl
ter ſont dick ende dyadich / ende ro int te dyſillieren / ghelijck als de bapuren ofte dam
pen van een ſleedende Pot / die teghens 't berckel anſien / dooy een pyn in maniere
als een Alambick / Ende op deſer voegjen ſoo woyt alle het Quick-filver dat gheſtil
leert woyt om vanghen / twelche ſp alſoo wederom crigjen / wylende 't Silber alleen
in de ſelve forme ende grootte / alſan dat te bogen was / maer in t welckſij heeft het byſ
delen minder als te bogen blyſt altemaal gheruuct ende ſpoudſachtich / dat een
dinch bree int om ſien is. Dan nuſt dancghe twee Dijn-appelen wozen een Plaat ofte
Sjoet Silber ghemackent / gheſuicht van vyff ofte ſes en ſekſich Marken / ende
alſoo wojt dat 't altyer en quincen / ende te marchen ghebruyt. Ende 't Silber dat al
dus met Quick-filver upgetetrocken ende gheſupbert woyt is ſoo ſitu / dat het min
meer beneden de 236 / van allov en comt / ghynde ſoo excellent dat het om 't ſilve te
wercken / ofte berepen moedich / als van de Silber-muren / met eenighe veremenging
van pyn allov veruindert ofte veruindert woje gheſchedende 't ſilve van gelycken in
de Alambick

te wunte daer t'gheflaghen ende ghenunt woijt. Alle dese toymenten/ ofte (soo men
 soo segghen wil) marcijs/ moet het Silber pailere n/ om syn te woyden/ welcke/ so
 men dat wel wil/ een ghesouereerde masse ofte deers is / daer t' Silber van ghema-
 leu/ ghesit/ ghekuede/ ghegeit/ ende gh'backen woijt. Ende behalven dit/ soo woijt het
 noch ghewalichen ghespoelt/ herwaschen/ ghechocht ende ghechocht/ passierende doot
 slampers/ ofte woeckers/ siften backen/ sonsepen/ tobbens/ emmers/ clepsen/ obens/
 ende epnde/ ghesen doot/ water ende yper. Het be dit elke wille verhalet/ om dit wil-
 le dat ich / in sjenbe alle dese arachten in Potoli / als doe begouit t' obereuenen / t'gene
 de Schuytuerre van de t'rechttheerdighen sept te wuten : Colabit eos & pur a n quali
 argentum, als oock t'gene dat van de selbe/ op een ander plaats ghesit woijt/ sicut ar-
 gentum purgatum terra purgatum scriptum, dat is dat het Silber/ om ge/ ureet/ inde
 van aerde ende clep/ daer t' in groet/ ghetassineert ende ghesit/ te woyden/ si ben/
 maels ghespurgert woijt/ want is in esset/ siven maels / dat is/ soo veel ende menich/
 mael als het ghetoymentert woijt/ tot soo langhe dat het gantich puer ende sijn blyft/
 Al so is van ghelijchen de doctijn ofte leere des Heeren/ ende moeten oock wesen de
 zieleu/ die van sijn Woddelijche puer sepe der lachich sullen sijn.

Het 13. Capittel. Van de Artificien, ofie Ingenien, daer men de Metalen
 met maelt/ ende hoe dat het silver gheeffayvert ofte beproeft woijt.

Dese materie van t' Silber ende Metalen te beslijp-
 ten/ soo resteren hier noch twee dinghen om te segghen/ t'ene is/ van de
 Ingenien/ ofte Artificien ende malinghe/ ende t'ander/ van de proebinghe
 ofte t'essayeren. Hier begin is ghesepet gheweest/ hoe dat het Metael ge-
 malen woijt/ en t' Dutch- Silber te moeghen o/ t' saigten. Dese malinghe
 woijt gebaen/ doos dericheyden Ingenien/ ofte Artificien/ waer van eenige van Peerden
 omghetrocken woijden/ el dyck als stof- molens/ ende andere met water/ als Water-
 molens/ van de e wue soopen heeft men een groote meniche. Ende om dat t' ghe-
 meynken anders gheen water en is/ dan dat van den regen comt / soo en is hier in
 Potoli niet ghenoech van/ dan alle d'ichien bype ofte buet. Maende n t'ys / t'we/ he is
 December, Januarij ende Februarus. Daer sijn t'acken/ ofte binnen- wateren gemaect/
 ende bype wademen in de diepten : Dese sijn seuen in t' ghetal/ met hare poopen/ ofte
 sluppen : ende soo wanneer dat het van doen is/ eenige van de selbe te ghebruyden/
 soo heffen sy de deuren/ ofte sluppen op/ ende laten daer t' water alsoo doot/ loo/ en/ e/ e/ e/
 beghepdaeghs ofte heylighe daghen/ soo sluppen sy die wer toe. Soo waneer das
 de t'acken/ gantich vol ende het een goet reghen- Jaer gheueft is/ soo buert de malin-
 ghe w/ l/ s/ ofte seuen wadenden/ in boegen/ dat de liden in Potoli / ooc doot t' Silber
 om veel water/ ende een goet reghen- Jaer sijn biddende/ ghelyk als men op ander
 plaatsen voijt/ kroon ende geynen doet. D'ander Ingenien heeft men in Tanapua,
 (welcke een Walpe is) ghelegghen bype ofte buet nighen van Potoli, daer een kider
 doot/ hee a looyt. Ende daer sijn noch op ander conteynen/ ander Ingenien / hebben dese
 duff rente te wuten dat eenighe Ingenien sijn van ses slampers / andere van twee /
 ende sommighe van beertshien. Het Metael woijt ghemalen in d'iers/ ofte woyt/ ren/
 alwaer men t' dach ende t'acht in sloot/ ende van daer so woijt het gheve/ dat ghemalen
 is/ ghebragghen om te s'fien. Ven den Eber van t'ack van Potoli/ staen 48. Ingenien
 van Water- molens/ elck van 8. 10. ende 12. slampers / Ander 4. Ingenien staen een
 d'ander

b'ander zijde ghesmaent Tanacomino. In de Dallerpe van Tarapaia staen 22. Ingenien, alle dese zijn ban Water-molens. Verschillen dese / so zynder in Potosi noch ander 30. Ingenien van stof-molens / ende blyuen Potosi noch elckste andere. Soo veel blyue heyt ende vernuft isser gewest / om 't Silber upt te trecken / twelcke epitelijcken geselschapert ofte geproebert wort door de Ploef-meesters ofte Besenders / die daer van 't Coninck weghen toe gheset zijn / om elcke stukken sijn alloy te gheuen. Men byenght de Winten Silbers by den Besender den welcken op elck een sijn getal stelt / want de pooringhe wort ghebaen van vele reffens / sijt dan elcke een stukken aff / ende weeght het ghetrou weghen ende leyt het daer nae in een Potken / dat ghesmaecte is van aets van berijant ende ghenalen ghebeente : Die ghebaen wesen / soo fet sy alle dese Potkens op een rijt ende in opden / in den Oven / daer een sterck vyer onder stokende / waer merde 't Metael alte nael comt te smelten / ende 't ghete dat Noet is / verdwijnt in roock : 't Cooper ofte Tin oetdoet hem / ende 't Silber blyft excellent ende sijn / gheleij als een gloepende kool. Is een wonder dinc / dat so waer neer dat aldus geraffineert / ende in liqueur / ofte ghesmolten is / en sal niet eens stoppen / al leert men 't schoon met den mont om legh / noch daer en sal niet een dropel van upt soopen / maer blyft daer vast aen hanghen. Den Esayeur ofte Ploef-meester / cant in de colore ende andere teykenen verkennen / waer neer geraffineert is / al dan trecht sy de Potkens weder upt den Oven ende weeght weder om seer subtyllycken elck stukken op sijn seluen besende hoe veel dat het van sijn eerste ghewicht gheent / dert ofte ghebroken is / want het ghene dat van hooghen alloy is / gebreect ofte septe / weynich ende dat van seeghen alloy is / veel : Ende nae dat het vernindert / ofte af ghegaen is / soo besiet sy wat alloy ofte wer dat het behout / twelcke sy alsoo mitn of meer op elcke plaets set ofte teykenen. 't Ghewicht is soo belicact ende subtyl / ende de ghevolghenissen ofte grepen zijn soo cleyn / dat men die niet te bligheren niet dat en mach / maer men moet die niet een rijp-tanghken aen tasten / ende 't weeghen gheschiedt by 't licht van de keersse / op dat daer gheen windt ofte lucht aen en roere / oft by mach comen / die de Ballancen ofte weegh-schaelliken doen vertieren / want nae dit weynich / soo wort de prijs ofte waerde van een geheele Plaet gestelt : To voer / waer een delcact dinc / ende berepcht groote erbarentheyt ende hemisse / van 't welcke hem de wijdschijne oer op vercliepen den plaetsen is / ghesiterende / om te verclaren / op w't matiere dat Godt den sijnen beproeft / als oock om te noteren / ofte aen te wijzen de vercliepenheyt der bediensten ende waerdicheyt der Zielen / namelicken ter plaetsen daer den Propheet Ieremia den thiet ghegeuen wort van Esayeur / ofte Ploef-meester / om de gheestelijcke waerdicheyt der menschen ende hare wercken te verclaren ende te kennen / dat epgheuyliche een sake is / van den Gheest Gods / den welcken den ghenen is / die de ghesien der menschen is / waghende. Ende hier merde soo moghen lop ons te byden stellen / soo vele als de matiere van 't Silber / Metael ende Minne is belanghende ende passende booyder aen tot b'ander twee booy gheselde / der Planten ende Gheslerten.

Psal. 65.

Pro. 17. 27.

Ierem. 6.

prov. 19.

Het 14 Capittel. Van de Esmeraulten.

Et sal ebenwel goet wesen / dat wy eerstelijcken pee
 wat segghen van de Esmeraulten de welcke selue oock een dierbare dinck
 is ghelyck als Gout ende Silber / daer wy van geset hebben als oock
 om dat sy van gelijken sta Minen van Metalen (gelijck als Plinus seyt)
 gheboonden worden / soo en salt alhier niet buyten propoost romen / daer
 van te handelen. In booggen ende in soo was den Esmerault in grooter estime gheboon- plim. lib. 37.
 den ende ghelyck als den verniedigen Aulheuer schijft hadde de derde plaats onder de cap. 5.
 Juwelien nae den Diamant ende de Magant ofte Perle maect heden daer sy en we-
 der noch den Esmerault noch oock de Perlen, soo veel niet ghesicht ende dat / door de
 vernichte die Indien van beyde hese soosten een den dach ghebracht heeft. Alleen-
 hien soo blift den Diamant in achtughe ende by syn waerde / welcke hem niemant
 ontcrichen sal / ende nae de selue soo worden de sijne Robijnen, ende andere Gheschey-
 ten in meerder estime gheboonden / als de Esmeraulten, want de herden altoon by en den
 zyn van singularteyten of wat bysonders / ende het ghene dat sy sien grynpen te we-
 sen en achten sy niet. Daer wyg vertelt van een Esmagniet die in Italien int eerste
 alst in Indien geboort is worden eenen Esmerault was te onte een enen Juwelier
 om nae de pyss te verperschen ende siebe den Juwelier dat le van soo scheinon ghe-
 baente / ende so groot was sepe dat die hontvert Durant waertich was / Doe was
 sy hem noch een ander den welken sy op dier hondert sette. Wy dat hoogen ende
 versterkt wesen sepe hem in de nae sy neder berghe toe / ende was hem een ghes-
 teerde kist vol daer van. Den Italien so grooten hoop sieude / antwoorde se den
 se geliden in aen den Durant / kint. Also is het in Indien ende Esmagniet oock toe-
 gegaen / soo dat het overvloech bi den van soo grooten rijckdom de se Gheschey- Plim. lib. 37.
 ten de waerde werch ghenomen heeft. Plinus seft daer groote presentien af seggen: cap. 5.
 de / datter gheen vermakelijker / lieflijker noch ghesouder dinck doogt gheset to:
 Waer in sy rechte heft / maect sy autoriteyt heeft wepnen te bedieden so lange alse
 hier so veel syn. Van't ander daer sy vertelt dat de Moonsche Lelia ghesetich dooght
 saren hufte ende cleet aen Perlen ende Esmeraulten, de waerdie van 400. dupsen Plim. lib. 3.
 Durant / souden hebben daeghs niet minder dan 40. dupsen / twee part deeren / als cap. 31.
 de selue woghen ghemaect waerden / syn op verstercken plaeten van Indien geboon-
 den ghewest. De Coninghen van Mexico hielden die in waerden: Zae dat niet is
 soo haeden elijshen te ghebruick de wesen te dooghoogen / ende daer eenen presentien
 Esmerault in te draghen / seluen die van ghelijcken in d'ansichten van Peniden. Af-
 goden: Alst daer men de meeste abonantie gheboonden heeft / ende noch hebben
 daeghs binde / is int ridders Constandrich van Granada, ende in Peru by Marit ende
 Puerto Viejo, ofte d'oude Gaben. Men heeft aldaer binnent in Amide een ghesche die
 men van de Esmeraulten heeft doer de notitie die daer is van datter veel zyn al hoe wel
 dat het selue Landt tot noch toe niet gheconquestet ofte overwoonen is. De Esm-
 raulten groepen in Securofen ghelijck als Cristal ghelijck als ich d'icn de jorde steen
 ghesien hebbe welcke is in maniere ghelijck als een Veele ofte Aber die nae't schijn
 so al eenig hien gelte ende sy wort want daer waerender elijche half wit ende groen
 andere bynael wit sommighe al geheel groen ende perfect / hebet schijnughe gesen
 soo groot als stoen ende daer ander oock noch wel groeter. Daer is int waer niet
 datter in onsen tijden een van soodanige groote / als de Catino ofte Juwel dat in
 Genoa

plin. lib. 37.
cap. 5.

Genova hebben ontbert is ghy worden die sy niet rechte in so grooten estime/enbe hoop een juwelen ghy dancen dat voer een Reisque ofte heruchdom te wyle het niet behou-
den woort sulst te welen maar wel cer int contrairte. Doch sy ecedert/het si gaet sonder
comparatie te boben/s' gheue dat Theophrastus is rechte ende bant den i. m. raul, die
de Conink van Babylonen ende Coninch van Egypten pisen tere de welcke had-
de in de lengthe vier Cubiten ofte ellen/ ende dyt in de breedte Ende oock dat in den
Tempel van Iup ter een naelde ghemachte was / van vier Elm. raul. t. n., hebbende 40.
ellen in de lengthe/ende in de breedte op plaatsen vier ende op oorden twee/ende datter
by sinen tye in Tyro in den Tempel van Hercule eenen Esmeranten Pilac was sal op
adonituer gheweest hebben ghelich als Plinius seet / van Spene. seet die den i. m. raul
ghe yk is/warcom balichen Elm. raul. ghe. a. n. t. woort: Ghelich als so vinnighe
tullen segghen dat sekere Pilaren in de woost-herche van Cornu. die daer ghestaen
hebben van die tyt af/ dat het een Melquita was / van de Machometen Coninghen
Miramamolines die in Corua gereguert hebben van Elm. raul. se. n. en fouben welen.
In de vloot van't Jaer 87. daer ik in de yst Indien quam / quamen twee wijnen
met Esmeranten. zynde ten minsten elcke lisse van vier Aunen gewichts / waer aen
men d'oberbloesheyt die daer van ghy sien mach. De hyspe e Schipstuere is den Elm.
raule elck yterende / als een seer diebaer Zulfen / ende woort oock also suct ghes-
selt/ onder de pieruefeghe teuten/ die de hooghe ystir in den woost-lap dyoc ghe-
als oock onder de gheue die de mueren van't hemelste Ierulakm beertien.

Exo. 29. 39.
Apoc. 21.

Het 15. Capittel. Van de Peerlen.

Aldemael dat wy handelende zijn / van de pzinci-
paelste Ryckdommen die van Indien gebacht worden / soo enist geen
reden / dat wy de Peerlen verglijeten / die d' Quers Marganten noem-
de welcke waer digh int eerste so veel geacht was dat de selue ghesou-
de hoop een dinc dat alleenlijck de gene die van Conincliche stam ofte
afcomste waren toebehoorde. Veden daegs so is de menighe des selue so veel datter
tot hande Swartinnen ofte Slavinnen toe sloeten van Peeren gezaegen woorden/
groepen in de Oesters ofte Zee-Schelueve welen blimen in de Welke Ende is nyg
lesse ghebeurt dat ik int eten van elyche Oesters daer Peerlen i. ghy bonben hebbe.
De Schelpen hebben van binnen eenen hemelste leuende colur/ daer / op sommig-
ghe plaatsen layde diese van Nica. noemen van gemaecht woort. De Peerlen zijn
op verscheiden maniere / son in de groote gedachte colur als in de gladtheit / waer
om oock de pyse different is. Enighe worden gheheeten / ave Maria om dat sy ghyn-
ghelich als cleue Quackens van een bysich/ ander Paten. Noctes om dat se dick zijn.
Daer worden seluen twee ghebonden die ghelyk ende cernacht zijn in de grootte/
ghedaente ende colur / waer dooz de selue van de Koneniet waer Ph. m. referert)
uhoer is ofte verzeuchde dat is cernacht ende ghelyk ghenoot woorden. So waer-
neer dat men ghedaer te binden twee die in alles oer een comen / soo comen sy tot
eenen hooghen pyse / nannelijcken om dooz ringhen ofte Zulfen te ghebuerken.
Ick hebbe sommighe pareen gesien die op busfenden van Ducaten ghesmette woort
daer hoe wel dat sy te selue met te geliken was / met de waerheyt van de Peerlen
i. van Cleonatra die (ghelich Plinius) vertelt elck een v. g. golden fouben hebben / hont-
tert d'up int Ducaten waer in de selue Soete Coninginne t'werpel van / daer se
met Marco Antonio ghebaen hadde / van in een abontmael ober de honder busfenden
Ducaten

In Postu-
gacis Indis
uandene veel
van dese te-
pels / ghe-
maect Ma-
die Perola of-
te Schocke
van de Peer-
len, als men
an ingre-
neratio sua
maest.

plin. lib. 9.
cap. 35.

Indien.

Waar te herquisten: Want als de spijzen ende gherechten bereyt waren/ so waer p
 sp een van dese veeren in stercken azijn/ ende gesmolten ofte ontbaen wesen/ de p
 den die in. Ander seyt men dat in vanden ghebeert wesen/ geest woghen in de Pan-
 toen van vanden in d'oogtingen van't beek van Venus/ ende van den anderen Clodio
 (Sone van den Farfante ofte Tagoico Elpo) woer vertelt dat sy in een Wanket / ele-
 ken ghesmolten/ ofte peber gaff/ vrede gheuen/ onder ander ghelichten/ veni costelyche
 Peerle. In Azijn outdoen ofte ghesmolten / om de Peerle magnafich ende heerlych te
 maken/ wel heel te maer d'otternijen van dien tyden waren: Ende elck wel daer-
 om die van ouen teghen wooghyghen tyde/ niet minder bewijle wop ghesen hebben/
 dat niet alle d'inghen de vreden/ Bouetten ende Cranssen / maer oock de Leerskens
 ende Chyprien/ dat zijn de Spaensche Vrouwen Schoenen ofte Schouwen/ van de ge-
 meyne Vrouwen vol ende d'ich met Peeren besticht zijn. De Peeren wozen op de
 schepden plaeten van Inden gheschieden / maer daer sy alderoetst bloetichste zijn is
 in de Zuyder Zee by Panama daer men d'Espanden heeft die om dese oorsake/ van de
 Peeren gheueken wozen. Doch daer sy in meerder quantiteet / ende b. t. eghelst
 wozen is in de Hoof- Zee / by de Riviere die men noemt de la Hacha. dat is van de
 Hoofst ghelept. Alhier quam ich te verstaen/ hoe dat sy met dese meringhe om zyn-
 ghen/ welke geseyt met genoech onkosten ende moeyten/ van de arme Duplichs/

de welke seg/neghen sae oock twaelf Dabemen onder t'Water Durcken/ om d'Ge-
 sters te soeken die gemyndeliken ende omdaer onder aen de Zee-Cluyen vast lig-
 ghen/ daer p die aetaken/ ende sien daer ine laden/ ende swemmen daer alsof mer om
 dooghy die in de Caraca ofte Schupkens neerslorten/ alwaer sy die van openen/ en-
 de den Schat/ die daer binnen in is upt trecken. E Water van der Zee / is op de selve
 contrayen seer coot om te lijde/ maer den actbeut van den aessen/ ren bierendeel 1797/
 ende by wilen een half up/ onder Water in te houden / ende d'Gesters op te crabbe-
 len/ is veel meer. Ende op dat sy den aessen langhe moghen in houden/ so doen sy dat
 d'anne Buzos ofte Duplichs / wipinch ende seer dooghe costeten / ende dat sy oock
 hol/jerdich/

In Gout:
 Indus woz-
 den oerme-
 nide van
 Peeren ghe-

voort van
die men
Oren aen
nocht / die
in goet
die van
Goud
te te
goud
waer
de sel
den of
bist
in
mida
cario
ende
welken

volgerich / sober ende knipich zijn in voeghen / dat de begeerlichsheyt noch haer abste-
nentie ende continentie heeft / al hoe wel dat het teghens haeren dank is. De Perrien
worden op verscheppen manieren bereept ende dooiboort / om snoeten af te maekken:
Men heeft er over al waer dat men comt overloeschepet van. Het Jaer van 87.
soo hebbe ick in t' Memorial gesien / dat er van 3. iouen gien / te weten voorden Co-
nink / achten maekken Perrien / mit noch andere drie hiffen vol ende boog partien
leere personen 1264. maekken / ende behalven die / noch ander souden groote Porten
vol / ongheweghen / t welcke men op ander tijden boog een stab. I geschoude souden
gebben.

Het. 16 Capittel. Van't Broot van Indien, ende van't Mays.

Comende tot de Planten, so sullen wy handelen van
de ghene die d'eyghenste van Indien zijn / ende daer nae van de ghe-
meine van't selue Lande / ende die van Europa. Nu oec dat de
Planten principaelijken gheschapen zijn geweest / tot het onbecoude van
den Meniche zijnde t' principaelste daer is met geboet woort / het broot
soo sult goet wesen te seggen. In t' Broot dat men in Indien heeft / ende wat d'ich
dat si in de plaats van Brood geoytichen. Worden van ghelycken aldere inghe-
brucht den waer van't Broot niet de eyghenlijken van haer uder Tale / welcke
si in Peru, Taita noemen / ende op ander plaatsen wort het op awer manieren ghe-
heeten. Waer de qualiteit en substantie van't broot / dat d' Indianen ghebruycken is
seer verscheiden van't onse want men en vindt niet datse eenzigh: sooyte van Tarwe
noch Garst / noch Mallo ofte Geers / noch habet noch te eenighe aenderen Oanen (ste
men in Europa broot sooyt) gebruycken. Ende sooyt men in Peru, Taita, Taita
van dien / ander sooyten van Oanen ende wortelen / ommer allen t' Gaet. Van't Mays,
(t welcke niet recht de principaelste plaats heeft / dat in Castillen Tarwe van Indien
ende in Italien, Woogen van Turken, gheheelen wort / soo gheheelen als in de contrere
van de ende Wereld t welcke is Europa, Asia ende Africa) t' Oanen dat de lieden alder-
ghemeinst is t' Tarwe ofte t' Hooyt is / alsoo is noch in de contrere van Bruienne
Oris. Ofte Wereld t' Oanen van't Mays gheveest / ende noch is / ende is bynaest in alle
die tijden van West-Indien ghebonden gheweest / te weten in Peru, Peru, Spagien,
int nu uwe Conneckrijck in Java, Malacca, Chine, t' gantche valte Lande over: t' Maer in
d' Eplanden van't Loefwaert t welcke zijn Cuba, Hispanola, Jamaica, Sant Juan, t
weet niet datse het Mays in booghen tijden ghebruycken hebben / ghebruycken souden
daeghs meer van't Yuca ende Jagavi, daer top terstont van jken seggen. Alder
duerit niet dat het Oeyen van't Mays, in cracht ende voersel / inder alst Hooyt is /
te groter ende heeter / ende geneert broet waer broot het de gene die dat van men
reist eten / sooyt dat in overloet ghemitten / plaetse gheschiet ende schoft te droog-
saeken wist den niet. Ende eke niet heeft si Hooyt Apelen daer Oanen aen ghe-
heest is / Ende hoe wil dat het grobe Oanen zijn / soo zijn si nochtans veel / want
men heeft in eelcke Kien hondert Oanen ghreit: Woort niet de hant ghesapt oft
gheschten ende niet ghesloopt: Wil heere ende bochtighe aerde hebben / ende t' waer
op veel plaatsen van Indien in groter overloet. Die hondert Hameste ofte Schep-
pels te erghen van een die men ghesapt heeft en is niet seltsam / noch byen d'et
Daer is noch t' Mays onderlijch gelijck als t' Hooyt zijnde t' ene groef ende sub-
stantiel ende t' ander elken ende zooght t welcke si Moroche heeten. De bladen ende
t' groene

E groene vint van't Mays, is een woutghiesen oft woog de Perden / ende d'woogh wies-
 sende / dien't oock in de plaets van sloep of hyn / Doch soo is t selue Gaen ofte in coyn
 van meerder boescl woog de Perden ende d'woogh als de Garsl : Is een opmarijs
 d'wch in de selde rentreyn dat men ghewaeucht is / de Beesten te d'waken te ge-
 ben et dat sy't Mays eten : Want soo sy con en te d'waken op eten /ullen daer van
 wullen ende den hoest heijghen / gheijgh als de Carue van gheijghen oock doct.
 E woog der Indianen is het Mays eten dat ghewepnigh in ghehoort / synde alsoo
 gheijgh in Spanen ende noch heet t w'liche sy Moer heeten geijgh als de Jamen en-
 de Japonen t sijn van gheijghen met heet Water ghehoort eten / sonwighen eten sy
 ende heet beter smack als ghehoort ofte gh. b'aden s'weten. Een ander manere
 om dat costelijcher te eten is Mays te malen ende van't s'bre / beest / ende daer van
 Carren te malen die se op t byt leggen / ende alsoo heet op de Casfetti / wel-
 ke op sonwighen plaeten Areyas ghehoeten woeden. Maer in kishijgh van't selue
 beest / ende woeden wooghe hewijgh ghegeten. Nu op batter in de Indias s'ijse to-
 stein oock geen curren heet en soude gheijghen / soo sy s'iben sy gheijghen et dat t sel-
 ue beest en s'ijse manere van d'woeden te malen / ende van de bloem van't mel-
 met s'ijse vermenght / maken sy Cradelinghen / Bishupphens / ende andere dierge-
 lijche materijghen / ofte looment heeten mach. E Mays en is d' Indianen niet alle d'ij-
 ghien woogt B'woogt dien ende maer die en heet van gheijghen / woog d'woogt want maer
 oock van't selue / heet weder d'waken / daer sy heet veel eer in d'waken d'ijghen als in
 d'woogt van d'woeden. Den d'woogt van't Mays die men in Peru, Aqua, ende woog een ge-
 meyn Dorabel van d'woeden Chicha heet / woog op d'woeden manieren torgemant
 waer van t aldercrachtichste ghemackte woogt / op de manere als Bier / te wietin
 woeghen eersteijghen t d'woeden dat t Mays tot soo langhe / dat het b'gint te sijghen
 ende als dan sy b'wouwen sy dat op een selue manere / ende comt soo crachtich te wo-
 den dat het een / in w'puch slooten / ter neer velt. Dit woogt in Peru, Sora gheijghen
 ende is van de d'woed gheprobeer oft verboden / om de groote schade die daer w'p
 spuut want maer een up t'w'puch d'waken : Doch om d'woeden niet veel nae de d'woed
 noch en woog daerom niet eens naeghelaten / om de groote schade die daer w'p
 d'waken ghehele naeghen oet. Dese manere van d'woeden te malen /
 te wietin van gewepete granen ende daer nae geboude om d'woeden te woeden / Is / s'ijse lib. 14.
 nae dat Plinius refereert inouden tijden een geboude gewepete in Spagmen, Franckrijck cap. 22.
 ende in anderen d'woeden geijgh als men heben b'ghe noch in Heberlant is ghe-
 b'p'heiden / Bier dat met de Spanen van de Gersle gemact is. Een andere manere
 de van t Aqua ofte Chicha te malen is Mays te kuygh / makende hier beesten ofte heet
 oock noch een opmarijs d'woeden dat het selue om goet s'ijghen te woeden / gheijgh
 moer wietin / woog oude / s'ijse te ofte b'ijghen / d'woeden t woeden alen van't heet niet eens aen
 hoogen / s'ijse en w'puch maer / ende s'ijghen in sloot ende t woeden niet eens aen
 die selue Bier ofte d'woeden d'waken. De s'ijse ende gheijghen manere / ende t ge-
 ne dat aldermest betruert oft onseijgh maer / is dat van't geroost Mays die woog
 van de gheijghen ende eersteijghen Indianen als ooc van d'ijse Spagmen den / woog
 d'woeden gheijghen heet want beunden in eijghen / dat het woog de neren / ende om wel-
 te wietin / eenen iere gheijghen d'woeden is / woer woog / naer in Indien s'ijden s'ijden
 gheijghen gheijghen oft s'ijse heet geboude woog / ende dat woog d'woeden van d'woeden

Geroost of-
 te gheijghen
 d'woeden in
 der asche /
 woog in d'wo-
 gen woog / s'
 k'ijghen
 gheijghen

s'ijse lib. 14.
 Franckrijck cap. 22.

Chica te verschillen. Want Mays noch teer ende in son appen is/soo moeyt het van d' India-
nen ende Spagnarben boog Lecken enge ghegheten / te weten / ghegheten ofte ghe-
rooft/ende in Welck ghegheten boert oock in Pot- spijen/want is een goede sault/be-
spijens ofte doppen van t' Mays die seer wt zyn dienen haer boog Bort / in de
plaats van Olpe/in boegen dat het Mays in Indien is dienende boog de Bessen/boog
de Menschen/boog Broot/boog Wijn/ende boog Olie. Waerom soo sepe den Vice-
Roy Don Francisco de Tolledo dat Per tuerdinge hadde van ghedom ende substanc-
tie te weten/ Mays ende t' De van t' Landt/waer in sy groot ghelyck hadde / want
byde dese dinghen zyn tot duppeltelc dinghen dienlich. Den waert Mays erit in
Indien ghetoimen is ende waerom dat dit so proffijtelicken Gaert in Italen, Spaen
van Turckijen ghenaemt wort soude ick beter weten te maghen/ als te seggen/ want
en binde in effct/onder d' Ouderen gantsch geen spoor van dese generatie / al hoe wel
dat het Mallo ofte Deers t'welcke Pinus kijnst in Traiciv up t' Indien gecomen te
weien / thien Taren te boogen als sy't selve was schijvende eenighe ghelychenisse
heeft met het Mays int gene daer ho sepe dat het graen is/ende dat het aen sint waist/
ende met bladen bebeckt wort ende dat het aent cynde/ ghelyck als hoey/ende oock het
huychdaer is/soo en comt evenwel alle t' selve met het Deers/ dat men ghenaemt pin-
ken boog Mallo berstaet niet te pas. Eytighen dat den Scheyper cy ale planten/
syn die geynghe deelachtigh ghenaecht heeft / gheende die van uit Ols o'te
Werelt t' koope/ welcke t' pinckpaeste voetsel der Menschen is / ende die van t' v
brein Mays t' welcke nae t' kooen de tweede plaats heeft boog voetsel ende on- rhyut
der Menschen ende Bessen.

Het 17. Capittel. Van de Tucas, Caçavi, Papas, Chunos, ende
t' Rij.

P sommighe plaatsen van Indien / ghebruyckende
een soorte van broot/te welcke sy Caçavi heeten/dat van een sekerre wo-
tel g'genaemt Yuca, ghemaecht wort. Dese Yuca is een groote dicke
woel den welken sy een seels aen clepste stucken sijn den eeten calpen/
ende alloo ghelyck als met een War's wtbouwten/soo is alsoen t'geene
datter blijft ghelyck als een dume Gaerte/ ofte Wasel/hoel die seer groot ende breet/
ende bynaest ghelyck als een a'ara (dat is een Spacru- leren schip/ die men te Deers-
de ghebruyckt) is/ t'welcke alloo ghedoocht zynde/ hemelcher Broot is/ dat sy eten/
doet is een lardich/ende sonder maect/ evenwel ghelont / ende van groot boordfel/
waer boog wy boog een gewoonte hebben/ te seggen (als wy int Epland in Espanola
waren dat het een rechte coft was / t' ghens de gulschept / want men mach het wel
sonder eenighe argemisse ofte beschouwinghe eten/sonder dat den appetijt / ofte lust
den selven reughe overdaet/vertoosaelken sal/ om t' Caçavi te moghen eten/soo moet
men t' selve eerst wepken/want is gram ende rau/woyt seer lichtelicken met water
ofte soy ghewepke/want is goet/ende swelt seer/maer in melk ende in sieten sy u-
rich/noch oock in Wijn/wilt qualick boognatten ofte wepken / want en wilt niet
boogghen/ ghelyck als Broot van t' kooen wel bort. Waer is van der Caçavi,
een soorte die delcater is/ de welcke ghemaecht wort van de Bloemen die sy Xauxa
noemen/ die in de selve contreren in werben ghelont wozden: Waer t' soude van
men halven boog beter aciten / een sluck Broot/ al waert noch so hart en huyen.
Is een wonder dink / dat het sy ofte t' nat (dat van de Wogel/ daer sy Caçavi af
maken)

maeken/watghehoudt wort een dootigh seijn is / want sooment selve quamt te opve-
ken/ soue een on hals bie igen ende dooben/ende idet reghenstaende de substantie/
die dat i over b gft/ren gheont Bzoobt is al ghelept is. Daer is een soogte van Yua,
die sp soet nu enen/ de welke t'boog/ende seijn int sap niet en heeft. Deje Yua is woort
al so met Woort/ inet al gheboden ofte ghehaben ghegheven/ ende is een goede cost-
wert Cacao mach langhen tijdt bueren/ waerom hit ook onder de Seebarende liden/
in de plaets van Bichup/ ghebuypke woort. Daer men de cost aldermeest w. cr/
is in de Eplan/ende die men noemt van te Loef waert t'welcke sp/ als boue/ ghelept
is/ Santa Domingo, Cuba Puerto rico, Jarama, ende etliche andere van de selve passagie/
doog ooplaerke/ datter gheen Koojn noch ooch Mays, ofte seer g'valdiken wassen wil/
want jo jaest alst Koojn gesaeyt is/ jo comt het terfont niet een groote frut heyt op/
doch soo ongh'lych ende oneffe/ dat men idet en mach pluchen/ om dies wil te dat op
een Acker/ ende op enen tijt/ soo ist t'een half ryp/ t'ander ganck ryp/ ende dox/ ende
t derde begint eerst te schieten: t'een staet hoogh/ ende t'ander leegh: t'een is al te
mael Gya ofte Gyoen-Crypt/ende t'ander t'een mael groen: Ende al hoe wel dat
men daer Aker- Aet en ghepacht heeft/ om te besien/ of men daer eenighe Bouwe-
re van Koojn conde makerven/ konnen daer ebenwel gheen re nulle teghen vinden/
ende dat doog de qualiteit van t' Acker. Daer wort Meel van nieu Spaghen/ se
van Saguen/ ofte van Canar en ghepacht/ mae woort soo bochtich/ datter t' Bzoob
by nae van gheueghe smaeck noch psofft is. Als van daer Mule beden/ soo waren
ende buugt en ons de Historien so slap in de handt ghelych als of het nat Dampier ge-
weest hadde/ t'welcke d'oberbadighe bochticheyt/ ghelychlycken niet de hitte
men aldaer int selve Landt heeft is beroysaken/ ende ander oberbadicheyt/ in con-
trarie is het gieme / dat op ander plaecten van Indien/ t' Bzoobt van t' Koojn ende
t' Mays. Wech niet mit gheh'p als daer is/ de hooghe der Ghebraghten van Peru, ende
de Probieren die men heet van t' Coloa, t'welcke t' meere deel van t' selve Rijkke is/
alwaer de ghetempertheit soot ende d'ooch is/ dat het gheen plaet heeft / om
t' Koojn ende t' Mays te moghen wassen in welck plaetsoe Indien een ander sooy
te van Woetelen ghebuypchen/ diese Papas noemen/ de welke zyn in ghebarende ghe-
lych als aerden turden / syden ende boven op een steep hooghen bladen. Dese Pa-
as tre hen sp ijt ende laten die altoo in de Son wel d'oochen/ al dan soo doen sp die act
stukken bryken/ende maken daer af t'ghene sp Chuno heet: t'welck men alho la-
ghen te bewaren mach/ ende te hen diemende boog. Bzoobt/ ende daer wort int sel-
ve t'een eeng'oorde hardelinge niet oit Jumo gebeden na de Mune van Porot toe. De
selve Papas wooben ook/ alsoe noch groen zyn/ ghedoen ofte ghehaben/ getegen. Daer
is noch t' better sooyte van Para, die op heeter plaets wassen/ waer van sp een seker
co t'ofte Portage in die yde sp Loc: heeten: Sp'elche/ dar dese Woetelen alle hee
Bzoobe van t' selve Landt is. Ende soo wanneer dat het Jaer hier van goet is / soo
zyn sp wel te byden/ want waren veel tijds van de mist ende coude/ alsoe noch in der
Aerden staen beschaecht / doog de groote coude ende onghetempertheit d's selven
Gheueste. Het Mays wort daer ghebocht van int de Walpen ende der See-Cir-
scu/ ende de wel ghehelde Spaghaerden/ die in de selve contreren woonen laten daer
t'wel ende Koojn brenghen/ t'welcke albaer om dat het Gheberge d'ooch is/ wel
Gheo. seer veert ende beinaert / als ooch doet Bzoobt af gh'vallen woort. Sp'ant
Plaecten van Indien/ als daer is in de Eplanen Philippinas, ghebuypchen t' Aker/
in de plaets van Bzoob/ t'welck in alle t' selve Landt/ als ooch in Choro, uptghelefen
wel wass/ ende is van veel enre seer gorder/ in tantte kobent/ ende gietent/ a/ soo heet
in porcelayn/ ofte ander schotelen niet Water niet al/ ende brenghent al/ dan met
har t toe.

dit selve ge-
buck van
dus terren
in de plaet-
sen van Bzoob/
har t toe.

lantie/waer in so gheen onghelijck hebben: Want nae dat se wel van goeder herten
en de beel eten/enbe dat soo rau alst upt der aerden comt/so beschermte ende beruamt
het haer de magh.

Het 19. Capittel. Van verscheyden soorten van groene esuyden
ende Aert-weyten, als oock van de ghene dese Concommers, Pijn-appellen
Fruyten van Chike ende Priymen heeten.

Nedemael daer wy van de minste Planten begonnen
hebben/soo mogen wy scheidelijck segghen het ghene dat de groene
heyt ende Hoff-crachten aengael t welcke van de Tarynen
geheeten wort/ende alle hit gene/dat gheen Boomen comt te we
sen. Daer sijn etliche soorten van dese Aert-ten, ofte Hoff-Planten in
Indien die van hier goeden smaech sijn: De eerste Spagnardien hebben veel van dese
Indische dingen/Spaensche namen gegeuen/ende dat naer andere daer se conige
gheschiede met iheren te hebben gelijck als daer sijn Pijn-appelen/Concommers
ende Puyuen/sijnde niet tegghenarnde in de buychten seer verscheyden/ende sonder
comparatie noch veel meer hit ghene si van de ghene die men in Spagnardien met dese
namen noemt/ differeren ende verskillen. De Pijn-appelen sijn in de gedaene van
buyten als oock in de groote gelijck als de Spaensche Pijn-appelen/doch van binnen
sijnde t eenemael verskillende / want en hebben gheen Aofthuis / noch te sijn
van doppen / maer is al te mael seupt / dat men eten mach: Als de sel van buyten
af is/so een buycht van eyerlenten reuck / ende veel appetits om t eten hebbende de
mael upt de rnschen soet ende dochrich: men eet se in segghen ofte stucken ghes
den/die eerst een wepuch in Water ende Sout legghende: Sommighe in men/die se
Colera sijn beroofaliende ende dat het niets te gheuen cost en is dochrich en hebber
gheen experiente af gheuen / die se eenich quact credit ghesieden heeft: washen aen
een Plante ghelijck als siet welcke upt veel bladen op comt sietes/ghelijckwerd
als de Lele sijnde ooc van de selde groote/ ofte een wepuch meer/ doch ebenwel wat
dicker: t opperste ofte d eynden van dese sieten sijn de Pijn-appelen men bestet in
heete ende dochrige plaetsen/ende de beste sijn die van d Eplande van te Noefwaert
In Peru wassenden gheen / maer woeden daer van de Andes ghebracht / doch en sijn
evenwel niet goet noch te drghen rijp. Wen liep se Earel de vyfde/boeden een van
dese Pijn-appelen ghesentert/ die niet wepuch segghs ghe cost moest hebben om
van Indien in spa eyghen Plant ober te byngen / want en comde andersints niet ghe
comen hebben. Wy pers den reuck/maer hoe dat de smaech was / en wilde sy niet
proeben. Van dese Pijn-appelen hebbe ich in nieu Spagnien eyrellente Conclven ghe
sien. Van ghelijckelich soo en sijn de ghene dese Concommers heeten/ geen Boomen
maer Hoff-Planten want hebben in een Jaer haer vo comen was/dan ende beloo
hebben dien desen naem ghegheuen om dat sommighe / ofte t meestendeel van dien
sofne lengte als in de rondichte de gelijcke is met de Spaensche Concommers heb
ben / doch sijn ebenwel in alle t ander verskillende / want en sijn in de coler niet
groen/maer paers/gerel ofte wit: oock soo en sijn si niet dighelijck ofte steliclych/ noch
met roynelen / maer sijn seer slecht ende glabt / hebbende de smaech seer verthe
den ende bitter / want hebbe van ghelijcken een rnsche soetheyt / ende seer sma
elijck / te weten / als si op haer sapsoen sijn / doch ebenwel niet soo rnsch / als
de Pijn-appelen sijn seer vol natys ende seich / ende maken een seer lichte beteten
ghe sijn oock goet om te vercoelen / in den tijt van de hitte / men doet daer de sel

Dese Pijn-
appelen sijn/
minst de
douchte/ het
seupt / dat
men in Oost
Indien ende
Basilien An
nais noemt
doch sijn be
tere d suttate
delcker of
d eisel/ als
oock de be
schijninghe
des selis in
sien mach in
muntinera
rio van Oost
Indien.

(welcke sacht is) af/alsdan soo is alle de reſte fruyt om t'eten/waſſen op ghetemwerde
 plaecſen/ende willen begoten weſen: Ende hoe wel dat men die / om de ghe'daentſe
 wolle / Concommeren noemt/ ſoo zynder niet teghenſtaende/ veel van dien/ gantſch
 ront/ende andere van verſcheyden gedaenten/in ſulcker boeghen dat noch oock t'ſat-
 ſien/niet gheen Concommers ober een comt. Aldp en ghedenkt niet/dat ich dan de-
 ſe Planten in nieu Spagnien/ofte in d'Eplanden/ gheſien hebbe/dan allenſich in de
 piepen ofte t'blake Land van Peru. Nu t'gene dat Fruilla ofte t'Fruphen van Chile
 ghenaemt woerde/heeft oock een aemloernde ſmaek / treckende bynaest nae de ſmaek
 van herſen hoe wel dat het in alles ſeer verſcheyden is want en is geen Boon/maer
 een ruyt ofte plante die weynich opwaſt / ende hem langhs der aerden verſcheyde
 byenghenet / woegſcheyden Fruphen/ booyt / t'welche in de couleur ende graculkenſ
 bynaest Maerbelien ſchynen te weſen / te weten / als ſp noch wit ende onthp
 ghyn zyn ebnwel wat dieper dan Daelkenſ/ende grooter dan Maerbelien / ſegghen
 datſe in Chile dan haer ſelven op het belot waſſen: Daer daer ich die gheſien hebbe/
 woerden van de rancken booyt gheplant/ende waſſen gelijck als andere Hoff-Crup-
 den ofte Planten. De ghene die men Puppin heet/ zyn oprecht buychten van boe-
 men/hebbende wat meer gelijckenſſe mit de rechte Puppin doch zyn op verrijghe-
 den manieren: Sommighe woerden van Nicaragua ghenaemt / deſe zyn ſeer roet ende
 deſtey ende daer is om den ſteen ofte de binnende kop/ weynich fruyt om t'ete/ende-
 wel dat weynich datſe hebben/ſe van een uytgheleſen ranſche ſmaek/jae ſoo goet ofte
 beter als die van de herſen/houden die booy een ſeer ghefont eten/waerom de ſelve de
 ranccken gegeven woerden/namelijcken om apperſe tot eten te verwechen.Daer zyn
 noch andere grootte van donckeren couleur / ende van veel Fruyt/maer is een grobe
 coſt ende van weynich ſmaekſ/deſe hebben twee ofte drie kolen / ofte clepie ſteenen
 binnen in. Om nu weder te comen tot de groenicheyde ende Hoff-crupderen / ende al
 hoe wel datter verſcheyden / ende noch veel ander Plant-buychten zyn / beſchalen de
 genenionerde/ſoo en hebbe ich deſe niet teghenſtaende/ noyt behouden / dat d'Ar-
 denen eynſighe Crupthoden ghehadt hebben dan dat ſp't Landt bebouwdende waren/
 bp ſulcken ofte Ackeren/booy d'aertweyten ofte Zaep buychten/ die ſp in ghebuynſ
 hadden gelijck als de ghene die ſp Fritoles ende Palares noemen / die bp heulende die-
 nen/als bp ons d'Aruten/Boonen ende Linſen: Ende en hebbe oock niet comen
 verſtaen dat mē deſe ofte andere ſooyte van aertweyten van Enopa daer gebadt heeft/
 eer daer de Spagnacorde in getont zyn/de welcke aldaer de hof-crupderen/planten
 aertweyten upr Spagnien ghebuacht hebben/die daer upr'emende wel waſſen/jae ſoo
 veel datter plaecten zyn die in buychtaerheyt t'Landt van herwaerts ober/nor te
 koben gaet gelijck als ſoo men wilde ſegghen / van de Meloenen/ die in ſulcker boe-
 ghen in de Waller eban Yca in Peru waſſen/die de wortel comt te weſen / gelijck als
 een ſcrupch ofte ſtam/die alſoo Zaren ſanck deurt / byenghende Zaerher Meloenen
 booyt/ende wort gheſnoeyt gelijck of het eenen Boon waer t'welche een buich is/
 dat myns wetens/noyt op ghewighe plaecten van Spagnien gheſchiet is. Nu dan/
 ſoo zyn de Calabaien ofte Cauwoerden van Inden, noch oock een ander monſter/ en-
 de dat booy de groote ende weelde daerſe niet op waſſen / namelijcken de gene die
 ghen ende dan t'ſelve Landt zyn/de aldaer Capillos gheheeten woerden welker fruyt
 dienſlich is om t'eten/namelijcken in de Daſten/wort gheſoden / ofte booy ſot ſyſſ
 ghekokt. Daer zyn van deſe ſooyte van Cauwoerden / op bypenterlep manieren/
 zynde ſommighe al/inlaecht van groote/daerſe dan t'byntenſe alſe booghe/obermits
 gheheiden / upghehoelt ende ſchoon ghemactt zyn Daten ofte Daeken machien/
 daer ſp alle t'gerecſſchay/dat booy een Maaleſt etens vleut/in leggen mog en: Dan
 d'andere

• V'ander clepste/machenste Daken om t'yt te dynchten ofte t'eten/ diefe seer aerbich/ en
de dooz/ sonderlinghe ghebeyden/ weten te besighden. Nu dit van de minste Planten
gheseyt woenende sullen top passeren tot de meeste / mides dat top eerst wat van't Axi
berhalen/ welcke noch oock van de woossepde sooyteringe is.

Het 20. Capittel. Van't Axi ofte Peper van Indien.

MEn heeft noyt in VVest-Indien eyghentlijk eenighe
speerge ghebonden/ gelyck als daer is/ Peper/ Dagheten/ Cambee/
Potenulcaet ofte Gengber/ al hoe wel dat daer van een onse wo-
ders die dooz/ verscheppen ende veel conctrepen ghehandelt hadde/ ver-
teit woode/ dat sy in etighe Wilderussen/ van't Eplant lamaka, eenige
doomen genoot hadde/ die Peper dooz/ b'achten/ maer daer en is gheen kennisse al
dat sy dat in effect zyn/ noch daer en is oock gheen contact af. De Gengber is eerst
dan Inden int Eplant Elpariola ghebracht / ende is in sulcher menighe aerghen-
groep/ dat sy niet weten/ wat dat sy niet soo veel Gengber's doen sullen / want dan
woeden in de Dooz. Van't Jaer 87. naer Schillen ghebracht/ twee en twintich duse-
sent ende bynendich ginalen Gengber's: Alwaer d'eyghen speerge die Goot die
van VVest-Indien ghegheben heeft is de ghene die in Castillen/ Peper van Indien/ en-
de in Inden dooz een ghemeyn vocabel / ghehouden van de eerste Eplanden die daer
oerwonnen wierden/ Axi ghenaeht woort/ zynde in de spake van Cusco, Vchu, ende
opt Mexraen's/ Chli gheheeten/ t'welcke een ghenoech behende sacche is / waerom
niet van doen is/ daer veel van te handelen/ is alleerdighen te weten/ dat het by d'oude
Indianen seer geestineert was/ want verhoerden van d'een plaats op d'ander daer t'
niet en was/ dooz een nootwendige Coopmanschappe/ ende wil in geen roude Van-
den (als daer is t'Gheberghe van Peru) wassen/ maer waelt in de warme Van-
lepen / ende wil begoten wesen. Daer is Axi van verscheppen conctrepen te weten/
groen/ root ende geel. Daer isser oock die sterck is/ diefe Cambee heeten/ die dapper-
hijt ende byant. Men heeftseer noch ander / die sacht / ende niet soo sterck is / ende
daer is oock etighe/ die soet is/ diefe ipe der hant eten. Doch soo isser oock een ander
sooyte/ die clep is/ de welcke almenste in den mont neemt/ een reuch heeft / gelyck
Wulfschelaet/ ende is seer goet / het gene datter van't Axi byt ofte byant/ zyn de ader-
kens ende koglen/ want de reste en byt noch en byant niet: Men ret het groen/ dooz/ ghe-
malen/ gheheet/ ende in Wat- syfien ende gheheeten: in somma / is de pinctpa-
le sause van alle de speeren van Inden/ ghegheten met matichep / soo helpt dat be-
maech tot goeder verteringe byenghen / maer soo dat overduich / heeft het seer
quade effecten/ want is van syn selven seer heet/ bochtich ende dooydingende / waer
dooz t' selve dooz Jonghelingen/ veel te ghebeyden / dangeus ofte sinderich is/
dooz de ghesontheit/ namelichen dooz de Ziele / want is een tot luctie ende onrust
heyt verdueren/ ende is een behagdelijk druck/ dat al hoe wel dat dese experiente/
van de hite die t' hem heeft/ soo openbaer ende bekent is / ende dat het int in ende
afgaen/ van een pder ghepelt woort/ te byanden/ niet teghestaende/ soo wullen etlichen/
ende dat niet doerich sustineren ofte beweeren/ dat het Axi niet heet/ maer frich/ en-
de wel geite/ myert is/ soo segghe ich dan/ dat ich t' selve van de Peper oock sal segghen/
ende en sullen my niet meer experiente van't eene/ als van't andere/ comen by byen-
ghen/ waerom t' selve een spooter is/ te wullen seggen/ dat het niet heet en is/ t'chi dat
noch wtenende heet/ om t' Axi te temperre/ so ghebeyden/ t' sout daer toe/ t'welcke
dat seer

dat seer verbeteret ende matigheit / om dat sy onder haer seer contrarie effecten hebben /
 daer niebs sy den anderen betemmen. Gheschuyden van ghescheyden / Tomaks, die
 scrifsch ende ghesont zyn / t'welck een soorte is van grobe ende naetvochtighen granteu-
 daer men een smalheijde lausse af maect / ende zyn oock van haer selven / goet om
 t'eten. Men bi: it van de dooslepde Peppers van Indien gheschuyden ober al in de
 Eplanden in nieu Spagnien in Peruende doosle t' gheschele lant ober: dat ontdeckt
 is in boeghen dat soo ghelijc als: Mays het pynspaelste Ghaen booz t' Boort is: also
 is oock t' Axi de gheemynste / seer ghe booz de lausse ende Pot-syphen.

Het 21. Capittel. Van de Platano

V comende tot de groote Planten / in de soozteringe
 der Doornen / soo is de eerste van Indien, daer men niet recht van
 hoopt te spreken / de Platan ofte Plantanus, ghelijc die van den ghe-
 meinen liden ghenoecht woort. Werde eenighen tyt ghetuygheit of de
 Plantanus die d' Ouderen gecelebreert hebben / ende dese van Indien, oock
 van een syne mochten wesen: Aldaer comende te sien / de ghedaente van dese / ende
 t'ghere dat van d' andere ghescheyden woort: soo en isser gheen twyffel acir / van datse
 seer verscheppen zyn gheweest. Doosake van datse de Spaguiaceren Plantano ghe-
 noemt hebbent / want d' Inghelozen soodanighen Doebel niet en hadden / was ghe-
 lych als in d' ander bughen / om dat sy daer eenighe ghelijcheuse in vonden / soo ghe-
 lych als in d' Druymen / Dijn-appel en Mandelen ende Concommers noemen / dingen
 die soo seer van de ghene die men in Spagnien van sulcke soorten heest / verscheppen
 zyn. Aut gheint daerse nae in d' buiken / onder dese Platanos van Indien, ende de Pla-
 tanos, die d' Ouderen ecelebreert ghelijcheuse gebonden moeten hebben / is in de groo-
 te der bladen gheweest: Want dese Platan hebben se overdadich groot ende scrifsch zyn
 de van d' ander oock seer gecelebreert de groote ende scrifsch van syn bladen / dat het
 van ghelijchen een Plant is / die altoogende veel Waters wil hebben / welke niet de
 Schuytner ober een conit daer die syne ghelijc al een Platanu byt water. Aldaer om
 de waerscheit te seggen / soo en is den reinen Plant sy den anderen niet ghelijchen / en-
 de dat soo veel alden e pyp een e Spagnie ghelijc men seyt: Wat in den eersten /
 soo en gheeft ontse Platanu ghe en vuytken ofte en maecten daer ten minsten gheen
 werck af: Ende pynspael se daer sy hein dooslesten / was om de schaduw die den
 sy maecter: In sulcker boegen dat men oudt een Platanum so wuytich Dong hab-
 de als om een dach. De Platanos van Indien, daerse pet ende veel doosle achten is /
 is om de vuytken / die se seer excellent heest / ende en is niet om sehaduwe te gheben /
 noch nie en onder noot niet onder sitten. Beschadue noch alle selve / so hadde d' oude Pla-
 tanos ingroten stam ofte stampe / en wuytichende tacht dat Pinus refereert / dat den
 soomichen Capiteyn Lucinus niet ochtichen ghesellen / een l'aelgdt debet / bumen
 int hol van renen Platanus ende saten al te samen na haen wyl / ende cupin gheoecht
 ende dat den Meyster Cains Cangola niet efgasten / boken op de tachten van enen an-
 deren Platanus sat daer hyse een heerliche banchet gaf. De Platan van Indien en hebben
 noch hol noch stam noch tachen. Daer woort noch by t' selve geboecht / dat d' oude Pla-
 tanu gebonden woorden in Italien ende Spagnien / en dat seer van Ghecken-lant gero-
 me worden / synde in Ghecken-lant upt Athen gebracht. Aldaer de Platan van Indien,
 en wassen noch in Italien / noch in Spagnien: segghe dat sy daer niet en wassen /
 want al hoe veel dat sy daer ghesien zyn gheweest / ghelijc als ic by daer selve een geien
 hebbe.

Berkel. 24.

plov. lib. 22
cap. 1.

meeste me-
nigte / ende
dat / der ghe-
heele Jaer
doog / ende
woorden van
de Sonne ge-
sen. Welken
van Indien
ghecomt:
welcker be-
schryvinge
ende afbeeld-
sel nae te leze/
men sien
in
Mijnster-
rio van Oost-
Indien.

Lant/ende op sommighe Eplanden/ heeft men oberdadighe groote Platanaren. by ge-
heele Woffschagten bol: Soo de Platanus profftelijck waer boogt byer/ soude de nut-
tigste Plante wesen/ die men binden mocht: Maer en ist gantsch niet / want de bla-
den ende tacken ofte struyck / en dienen noch boogt Syant-hout / noch veel min boog-
waert ofte Timmer-hout: om datse bol ende sonder substantie zijn/ niet tegenstaende
soo waeren de ghebooghe bladen dienlich boogt Don Alonso d' Erzila, (ghelyck als hy
selfs seyt, om in Chile elijcke stucken van spin Aricana te schijwen/ ende is by geboeck
van Pampier / gheen quade remedie / want elck blad mach wesen in de breedte van
een bei Pampiers ofte wecruch min / zijnde in de lengte meer als vierenaelis so groot.

Het 22. Capittel. Van't Cacao ende van't Coca.

Al hoe wel de Platanus profftelijcker is / soo is noch
tans het Cacao in Mexico/ende de Coca in Peru, in meerder achttinghe/ en-
de zijn beyde gaer Doomen / van niet wecruch superstitie. Het Cacao
is een bychte wat diepder (doch dieker ende grover) als Amandelen/ de
welcke ghehadten zijnde/ gheen quade smaek heeft. Dese bychte is soo
seer gheacht onder d' Indianen/ als oock van ghelijcken onder de Spagnaerden: dat
het een van de rijckste ende grootste handelinge is/ die men in nren Spagnten heeft:
Want soo ghelyck als het een byooghe bychte is/ alsoo woijt sy langhen tijt de waert
sonder beherben/ ende daer worden gheheele Schepen vol van ghebychte wijt de Pro-
vincie van Guatimala. Daer woont boordelen Jaer / in de Waden van Guatillo, in
nren Spagnten/ meer dan hondert duysent balen ofte lasten van Cacao verbyant/ van
een Engelsche Zee-roovert: Is van ghelijken dienende/ in de plaets van minn/ want
met byt Cacaos so coopt men een dine/ met der rijck te ander/ ende met hondert andere/
sonder batter eenighe contradietie/ ofte yet tegens te segge valt. Hebbe van ghelike boog
ten gebuyte/ dese Cacaos boog aelmors te geve aen de hupsbiden ende armen. Al princ-
paelse daer dese Cacao toe ghebychte woijt is/ daer een danc/ af te maechen/ die sy
Gnocolate noemen/ ende is een fortrenje / soo als te selde aldaer in werden ghehouden
woert/ hoe wel dat het sommighe die niet gewoon en zijn/ een walginge maecht/ want
heeft een schuyten ende Waterbellen boden op/ ghelijck als of het van gyt waer/ so daer-
ter veel credits van noode is/ om te selde in te nemen/ is eytelijck den pretensie dyne/
daer sy de Weeren/ die boog hienleber Lant passeren/ int gaen ofte comen/ niet nooden/
ende boog ten pfecten aanbieden. Iae soo wel de Spagnaerden als d' Indianen/ ende de
Spanische byndue/ die daer int lant gewent sijn/ en comen sonder dit lieve Chocolate
niet leven. Dit boofscheyden Chocolate woijt ghelyck sy seggen/ op verscheppen manie-
ren/ ende niet sonderlinghe temperature/ toeghevaecht ende bereyde/ te weten/ heet/
frisch/ ende getemperet: doen daer oock sperege ende veel Chilos onder: makent van
ghelike in berey ofte hoe/ segge dat het goet/ boog de hofst/ boog de maeg/ en tegens
de hofst. En mach wese wat dat het wil/ end wort in effect de gene die niet dese opnie
niet opgeboet is/ en sal daer sonderlinghen geen lust toe crijgen. Den Boom daer dese
bycht aen walt/ is van middelbare groote. wel gesatsermeect / ende heeft ee schoone
Altoon ofte top van tacken/ is soo beliaet / dat sy daer altoos eenen anderen grooten
Boom sy setten/ om van de Son niet verbyant te woorden / den welken alleenlijcken
dienende is/ om hem schaduwe te maken/ waerom de selve genaemt woijt: de moeder
van't Cacao. Daer zijn arcken ofte Doonplaeten Cacaotalen, daer sy op gebacht en-
de waer genomen worden/ ghelyck als de Wpingaerden ende Olifboom in Spa-
gnien/ boog

Wit sal ge-
weest hebbe
van Tom's
Candisch, die
op de selve
tijdt hem in
die conteepe
was omhous-
ende.

guden/booz een handelinghe ende Coopmanschappe. De Probands/ die daer de mees-
te overtoediecht van heeft is die van Guatima aen wast in Peru niet/ maer hebben
alder in de plaats van dien de Coca/ welcke noch een ander/ ende van meerder su-
peritie is/soo dat het schijnt een sabel te wesen: Want het contract van de Coca be-
sooft alleen in Potofi meer dan een half Milioen van pelos Jaerlijc om datter van de
selve in de tregentich tot by de vijfen tregentich duplent man den/ toe verbaeren wo-
den/ ende waeren Jaer van 83. hondert duplent man den ofte hoghen/ghelenden elcke
maude ofte kozf met Coca, in Calco, van der helf tot bye pelos toe/ende in Potofi, hier
pelos, ende jeg tomijnen, ende oock byf geeslapperde pelos constant gelt ende is het gene
daer bynaest alle wisselinghen met gebaen woerden/ want is een Coopmanschap daer
men er peditte van heeft/ ende die ter stont van der haer wil. Nu soo is dese vierbare
Coca, en siepi groen bladen/ welcke wast aen Boon, siens/ die outent een mans
lenghte ofte baden in de hoogte hebben/ wassen in uptrimeide heide ende seer boch-
tige Jandere geuen alle hier maenden versche bladen/ dief: aldaer Trinitas heeten/
wel int opbrenghen wel besoght ende waer ghenomen wesen/ want is seer delicaet/
ende noch veel meer/ daer naer alse gepluct zijn/ woeden seer odenflichen gepacht/
in langhe smalle manden ofte hoghen/ ende also op de Schipen van t Naat geladen/
die met dese Coopmanschappe by ghehele hudden/ met duplent/ ende twee ende dyle
duplent manden teffens gaen. C gemeen ofte ende odenaris is/ dalse ghebycht/ wo-
den van Andes, ende up den Dullepen daer t onghelichen siet is/ ende den meesten
tijt van t Jaer reghent: Ende de bouwlinghe/ ende t waer men des seluen en coft
d' Indianen niet weynich moeste/ noch ooc weynich leuen/ om dase van t gberg-
te ende coude climaten af comen/ om die te cultueren/ waer te nemen/ ende te berbo-
ren/ waer booz daer groote disjuten ende verscheppen gheboeren/ onder de Geleerden
ende Wifsen van gheweest zijn/ of sp alle den Chacans ofte Ackeren van den Cocas
souden doe n benuden ende upcroepen/ maer is eyntflichen achtterweegh/ ende noch in
esse ghebleuen/ ghnde van d' Indianen boven maeten in werden gehouden. In de tij-
der der Coninghen Ingas, soo en was het den gemeen. Men niet geooft/ de Coca
te gebuyden/ sonder ooslof van den Inga, ofte son Gonderneit. C gebuyt daer van
is/ die in den mont te houden/ ende te kauwen/ daer t sag upthugghende/ sonder t selve
in te swelghen: seggen dat het haer een g roote cracht geest/ ende een sonderlingh ber-
maelen ende lecherge is: Mozt van veel creffelijcke ende achtbare lieben/ booz supe-
stine/ ende een dinc van enckele imagnatie gehouden: doch om de waerheyt te seg-
gen/ soo en kan ik mi niet laten booztaen/ dat het puere inbeeltinge is/ maer laet mi
eer dincen/ dat het in t effect aen de Indianen cracht ende stercke gheest/ want daer
woeden effecten van ghesien/ die men grenue goerdinckheghepot mach toe schijuen/
als daer is met een pant vol/ van desen bladen Cocas, dubbele dachtrepen te maken
sonder bywijlen pet anders/ eren/ ende andere dierghelijcke crachten. De sijnse/ daer
de selue niet getegen woet/ is de sijns seer geige/ want heeft/ nae dat iche gepoest heb-
be/ een sijnack naer sijnack/ woet van d' Indianen gestooten met asche van verban-
de ende ghemalen brenderen/ ofte als anderen segghen/ met kalken/ ende t sijnack
haer seer wel segghende dat sien psofft doet/ geuen daer seer gheene haer gelt booz/
waer doender sijnclieder wisselinghen ende mangelinghe inbe/ met al wat si wullen/ ge-
lich of het gelt waer/ souden noch al te maal wel mogen passeren/ so de bouwinge ofte
t waer menen er de handeling des seluen niet en waer/ met t enclieder perschel en ber-
ontleuinge van so veel volter. Welheeren Ingas gebuyden de Coca booz een Coningh
sijnseu lecherhe/ en was in sijnclieder sijnclieden een dinc/ dat spaldernest offerden/
ende te eren van hare is/ goden verbyanden.

Indianen
als des Co-
ca, is het ge-
buyt van de
bladen Be-
tele est t'Faal
sel onder
d' Indianen
van Ocella-
dien, gelijc
anij tuoca-
rio omgevee-
sen ende of-
gebeet is.

Het 23. Capittel. Van't *Magney, Tunal, Gryn* ofte *Cochinille*, *Anil* ofte *Inai*, o, ende van't *Algodon* ofte *Caron*.

DEn boom van wonderen daer de nieuwe Schyben-
ten ofte Chapetonen gheleych is in Indien gheheten worden, mirakelen
van plegghen te schyben / van hoe datse is ghebende ofte doorghegnght /
Water / *Adyn* / *Olie* / *Azyn* / *Wondt* / *Sproop* / *Garen* / *Harben* / ende au-
der duysent dinghen / is de *Magney*, t'welcke eenen Boom is / die van
d'Indianen in nieu Spagnien seer geacht woijt / en hebbender gemicpighken altoos ver-
nighe van foodantghe soojte by haer wooninghe / tot behuyd van haer leven: Wassen
int Del / alwaer se gheplant ende ghehavent worden / hebben gheede ende dichtsichte
bladen / gaende de punten ofte eynden des selven / scherp ende stijf / wjt t'welcke tinnen
de is om met te baten of te stercken / gheleych als met spelben / ofte om te naepen / wat t'
der zyn de naelben / trecken wjt de bladen / een seker harich / tuch / t'welcke t'gaen is /
sijnden de strupch ofte stam / (welcke dich is) / alsoe noch moghe is / op / waer mede daer
se groote hoelicheit in blijft daer de substantie der woijt / in op treet / t'welcke een li-
quor ofte nat is / dat men dinct / gelijc als water / n'ar is berich en soet: dit liq' opge-
de / comt te wese gelijc als wijn / n' so men t' selve laet verliet / verandert dat in *azyn* /
en soot selve noch meer by t' biter gepueret woijt / so woijt h' t' gelijc als honich / en half
op ghesoden wesen / is dat gheleych *Sproop* / zynde van eenen goeden smack ende
ghejonc / ende is naer mijn dinken / beter als *Sproop* van *Thyben*. Op dese manie-
re / so woijt en daer dese ende andere verscheppenheit / van t' elve nat ofte liquor, ghe-
foden / t'welcke in groote menicheit vooyt comt / want crijghen daer bywilen etijliche
kannen vol / des darghe wjt. Men heeft desen Boom oock in *Pera*, maer en woijt
daer niet gheproffiert / gheleych als in nieu Spagnien. T' hout van desen Boom / is
bol ofte spoutachtich / ende dient om t' vuer t' onderhouden / want besout het vuer / ge-
leych als lont / ende diert langghen tijt / waer van sck ghesien hebbe / dat sck d'Indianen
in *Pera* met benden. Den *Tunal* is eenen anderen vermaerden Boom / van nieu Spa-
gnien / so men dien Boom mach heeten / een bos bladen ofte loten / die d' een boven d' an-
der upgromen / waer men het d' eenste fafsen onder alle Boomen heeft / want daer
waert eerst een blade wjt den wech / die comt een ander / ende van dat / weert en ander / en
de alsoo vooyt tot het eynde toe / wjtgh / sonder t' / dat soo gheleych / als de bladen boven
ofte bezijden beginnen wjt te comen / alsoo beginnen de benedenste te verliken ende
ofte bezijden beginnen wjt te comen / alsoo beginnen de benedenste te verliken ende
grofte woeden / comende bynaest t' fafsen van bladen te verliken / makende een ma-
nere van een strupch ende racken / die ganck d'ijstelijch / rau ende seclich woeden / welcke in
doop is op sonnighe plaetsen / Caerden gheeten worden. Daer zyn ooc wilde Caerden
ofte *Tunales* / dese en geven geen vruchten / ofte so p' die hebben / zyn seer d'ijstelijch / en-
de van geender werden. Daer zyn goede *Tunales* / die een vruchte gheben / welcke in
Indien seer gesmeect woijt / genaemt *Tunã* / zyn wat grooter als *Adont* / *Kis* / *Kersen* /
ende oock soo glat / men doet daer de schelle / die dich is / af / heeft binnen in / t' wjt en
de hoghken gheleych als *Dinghen* / t'welcke van een seer goede smack / ende soet is /
namelijken de witte / die oock een l'ijsteliken reuck hebben / de roode / en zyn gheney-
lijken soo goet niet. Daer zyn noch ander *Tunales* / die al hoe wel datse de vooyse
vruchten niet en geven / veel meer gheacht zyn / ende woeden met groote sooghende-
heit / waer genomen ende gehavent: Want hoe wel datse gheen vruchten van *Tunã*
vooytjengen / soo gebense niet te min / de welbaet van t' *Chypin* / want daer groeyt ooc
der in de

der in de bladen van desen Boorn/ (alſe wel ghebeent is ſchiere Wijnſtens/ die daer aenghecleſt ende met een ſcher dun Blieken bedekt ſijn de welcke d'Indianen daer ſeer bejendich wotten aſte nemen ende dit is dat ſoo vermaect de Cochinitla van Indianen daer de ſijne Greynen met ghebet wer wopen/ ſo laten die hooghen/ en hooch wende/ woijt het nae Spagnien ghevoert is een groote ende coſtelijche Coopmanſchap/ want J Arrob van deſe Cochinitla ofte Greyn gelebet Duraten/ In de Woot van't Jaer 87. ſoo quamen daer byſduyſent ſes honderd ſeven en ſeventich arrobas Greyn ofte Cochinitla, welcke beſtepen twee hondert by en ſachtich duyſent ſeven hondert ende byſich peſos ofte ſkealen van achten. Deſe endelregeijche ſig: honvme ofte Achachreſt me. daer gheinepugcken alle Jaren van. Deſe Tuna en waſſen in ghetempirde Landen/ die wat nae t coude trecken. In Peru en hebben ſo tot noch toe niet willen waſſen/ ende al hoe wel dat icker in Spagnien ſonningh: Planten daer geſien hebbe en ſijn noch ang in ſulcher voegen niet dat men daer eenich werck van maken mach. Nu hoe wel dat het gen/ daer men't Annil ofte Indigo af maect/ geen Boorn waer Crupit is/ (blende ſelbe om de Lakens met te verwen) niet te min om dat het ſelbe een Coopmanſchap is/ die met het Greyn verhandelt ende van gelck ſien in nieu Spagnien in menichee ghebonden woijt ſoo ſalich daer niet van ſeggen. Daer quam in de voorgezeben Plote de quantiteit van byſen twintich duſent twee hondert by en ſeventich arroben/ die oock ſoo veel peſos ofte ſkealen van achten bevoegehen. T Algodon ofte Catoen groeyt aen elcke ende groote Boornen in d'n ghen gheſchick als hupſheis ofte peulen/ daer men't Karoen, int op doen / bitmen in vint/ welcke ſo (gheplucht wende) bereyden ende welen/ ende daer Cieren ende ander ghewaet af maken / ende is een van de meeſte beſeſſien ofte welvaden die d'Indi enſelbe Vrouwen hebben/ want is daer dienende in de plaats van Was ende Wol voog/ leederen ofte gewaet: C groeyt ſeer veel in heete Landen te weten/ ende Wallen/ ende aen de Zee-kuſte van Peru/ als oock in nieu Spagnien/ In de Eplanden van de Philippen in China, ende noch veel meer als op zeeuſte andere plaatsen/ die ick weet/ in de Providence van Tucuman, in ſanta Cruz van't Gheberghe ende in Paraguay. (welcke is by de Rivier van Rio de la Plata) ende is oock op deſe contrien haer princijpale eyckdome. Van de Eplanden van Santo Domingo, ſoo woijt het Catoen/ nae Spagnien ghebracht/ ende daer wert thooyſent Jaer/ boven ghevoert/ gheſcherpt niet en ſteſchick arrob. Op de contrien daer men in Inden Catoen beſeſt is het Antwaert daer ſien Mans ende Vrouwen gheinepugcken met cieren / ende waken daer Laſel-lakens ende ander hup/ ghewaet/ als oock Zepl-doelken boog de Scheyen af. Daer iſſet dat dieſt ende grof/ ende ander/ dat ſyn ende belraet is / bekwent met verſcheppen ſolaren / ende maken daer eyndelichen ſoo veel verſcheppen/ bepe van gheſchick als wp in Europa aen de Wollen Lakenen ſien.

Die van't Annil ofte Indigo, leet ſeer droeyt end beſiden/ ick hou triperium di Ooit Inden, ſal daer goede ſant ſactie eggen.

Catoen wort oock in Ooit India op menſche ghebonden/ ende weneſe ſo wel te verwerdt datter in de gantche woert/ tot noch toe bekent geen ſproude noch ſouder tuch ghe-mact mach warden/ als ſpce aldien af maect.

Het 24. Capittel. Van de Mameyen, Guyavos, ende Palto.

Deſe/ die wy gheſeyt hebben/ zijn de Planten van de meeſte handelinge ende onderhout in Inden: Daer ſijn oock noch ander veel om t eten/ onder welcke de Mameyen in eſtue ghehouden wopen/ welcke ſijn in de grootte als groote Melocotonen/ ofte Perſen/ ende wat meer/ hebben een ofte twee ſteenen ofte koplen binnen in zyn/ de t' Fruct daer van een weynich harddracht: Eeninghe ſijn ſoet / andere wat ſuer/ achtich/ ende hebben oock ſaere ſchellen/ men maect van't Fruct gheſap/ herde conſyten ofte

spien ofte conserben/ende schijnt Fruyt van Que-appelen ofte Mermellade te wesen/
 zijn seer goet om't eten ende die gheconsfytte noch beter/wassen in de Eplanden/maer
 in Peru en heb ic niet ghesien / zijn grootte / wel ghesat so in eerde ende ronde Boo-
 men. De Guayavo: zijn ander Boomen/welcke gemeenlycken snoode burchten doozt
 by agten/zijn vol harde hopen van de grootte van clepne Appelen/is op 't dafte lant/
 als oock in d'Eplanden/eenen Boom ende Duchtte/die een quade saem heeft/want
 segghen/dafte nae Wantwfen stucken oock so en is de smack niet te leflich/ ende
 is in effe er niet te ghesont. In Santo Domingo 20, ende in de Eplanden/heeft men ghe-
 hete Berghen vol van Guayavos. Daer wort ghesmeert datter soodanighe Boo-
 men niet en waren/alst de Spag-naerden eerst in quamen / dan dat so daer (ick en
 weet van waer) ghebrachte/ende soo o't allghehen ghemiltijckert ofte vermenichful-
 dighe zijn/want daer en is gheen Gebierte die de hopen verdoen ofte vermenen con-
 nen/ende als de selve met het Kerckelijc (welcke bochtich ende heet is) omen te ver-
 menighen/soo willen sy segghen/dat sy daer dooz so seer vermeerderd souden wesen/
 als men siet. In Peru soo is desen Boom vercheppen/want de burchte daer van en is
 niet coor/maer wit noch en heeft oock ganclyc geen quaden reuck/maer is goet van
 smack: Ende daer zijn soom-nige sooten van Guayavo, die't Fruyt soo goet hebben
 als de beste Duchtten van Spagnien/namelijcken de gene die Guayavos de Matos ge-
 naemt worden/ende andere clepne witte Guayavillen, is een Duchtte van goeder be-
 gestie/ ofte verteerighe/ende ghesont booz de maegh/want is hardt ende coud om te
 vertieren. De Palcos zijn in't contrarie heet ende delicaet. De Palco en enen grooten
 wel ghenackten Boom van veel taelen/zijnde de Duchtten in't sassen ghelijc als
 groote Peeren/ hebben binnen in een grootachtighen steen zijnde de reste een sachte
 Duchtte/want zijn als sy te deghen eyn zijn ghelijc als Wote/ hebben de brinack
 delicaet ende hoterachtich. In Peru soo zijn de Palten groot/ende hebben harde schel-
 len/die men geheel of doet maer in Mexico so zijn de meeste de clepne met dunne schel-
 len/die welcke men afschelt gelijc als van Appelen/hondent booz een gesont eten en-
 de trekt een wepuch nae't heet als gheseyt is. Dit zijn de Melocotonen, Appelen en-
 de Peeren van Indien, te weten de Mançayn, Guayaven ende palten, hoe wel dat ick
 die van Europa, daer liever booz soude kiesen. Ander sullen sy abontuer / dooz de ghe-
 woonte ofte affectie, de booyckpe Duchtten van Indien booz goet ofte beter worden/
 te eten wel een seker dinc/dat de ghene die dese Duchtten niet gesien ofte gheproef-
 hebben dit teken wepuch verghenotghen sal/sae sullen moede werden daer van te
 hoogen/soo ghelijc als het ip selben al begint te berispen/waerom ick het niet den
 sichten overloopen sal / in't verhalen van andere wepuch vercheffende Duchtten/
 want van allegader om in ghelijcken is.

Het 25. Capittel. Van de Chicoapotos, Annonas ende Capolices.

Onnighe groot-makers der Indiaenscher dingen/
 hebben gheseyt datter een Ducht was ghelijc als't Fruyt van Que-
 appelen/ende een ander als Mangiar blanco, dat is witte cost gheseyt/
 eens Spaens Duchttegen/waerom sy't selve soodanigen namen gege-
 ven hebben / om dat de smack waerouch was sulcke namen te hebben.
 Het Fruyt van dese Que-appelen ofte Mermellade, was van de gene (so ick mi niet
 muskenent hebbe) die men Capotes ofte Chicoapotes heet: de welcke in't eten seer soet
 zijn, treckende de coleur nae gheconsfytte Que-appelen ofte Mermellade. Dese Duchtte/
 seiden

sejden sonnighe Criollos, alsoo hiet men in Indien de Spaensche afcomelingen / die aldaer geboren zijn / ginch alle Fruyten van Spaghen te boven / welcke nu alsoo niet en wuicht ende segghen oock datt'r op de smaech niet te segghen valt: Ende al waer schoon alsoo soo en ist gheen disputatione die weerdtich is om te sijsijuen. Dese Chacagapotes wassen op heete plaetsen in nieu Spaghen, ende en hebben gheen groot ondericheit met de Capotes, die ick op't baste Lant ghesien hebbe / maer ick en weet niet datt'r in Peru foodanighe Wychte is. Nu soo is het Mangiar blanco de Annona ofte Guanavara, welcke op't baste Lant wast. Dese Annona is in de grootte als een groote Peer / ende een weynich lanchwerper en open / ende alle hei binneste is sacht ende moete, ghelijck als witte Boter. Is oock soet ende van een upghelcken smaech / ende is gheen Mangiar blanco, hoe wel dat het een witte coct is, ende dat men e coct so seer soude verheffen waer al te veel niet te nu'sheest eben wel een delicate ende lieflycke smaech, ende is / na't goet dwelen van sunninghe, hei beste Fruyt van Inden, heeft merichte van swarte koolkens: De beste die ick van die Oost ghesien hebbe is gheweest in nieu Spaghen, alwaer men van ghelijcken de Kapolen heeft / de welcke zijn ghelijck als Wozelen ofte Kirtchen / ende hebben oock foodanighen stien ofte hoel / eben wel een weynich grooter, zinde 't staen ende de groote van Wozelen / niet een goede smaech dan upt den Kuischen soet / en hebbe oock op anders gheen plaetse Kapolen ghesien.

Het 26 Capittel. Van verscheyden soorten van Veuchen, als oock van de Cocos, Amandelen, van d' Andes ende d' Amandelen van de Cocapoyot.

Et en is niet mogelijcken alle de wychten ende Boomen van Inden te relateren / de welke dat ick van veel gheen memoire / ende noch min van veel gheen noticie en hebbe, sse de ghe die n-p noch te boyen comen wuicht in een moegelijch dinc te wesen, van alle de selve te disputeren / want witter andere sooyten van groter Wychten / als daer zijn de ghene die men Lucuma noemt / van welke Wychten booyen speckwooye ghesiet wooye een ghelickimuleert heut te wesen. Van ghelijcken de Pacas, ofte Guaya: ende de Hobos, als oock de ghene die men ghevanghen Boten heet / welke Boomen van beelen / booy Boten-boomen (van de selve specke) aenghesien wooyen: Ende willen noch segghen, dat soo men dien dichtsils quam te herylanten / ende van d' een plaetse op d' ander veranderinge dat si souden comen te dyaghen / de Boten op de selve maner als die van Spaghen, want om d'rs welke dat si wult zijn / soo byengen si foodanighen Wychten booy, dat men se qualijck ghemuten can. Is eyndelijck wel te moegelijck, dat wy eens de booyseicheit ende eyndom d'rs ghepuyt oberbechen, die op so verscheyden plaetsen der werelt, so veel er sech berseychenheit van geboonten en wychten berdeest heeft (ende dat alreemal) tot dienste der Menschheit, die't Kirtich de woonen: Ende is booywaer een wonder dinc, so veel berseychenheit van gedaenten, smaken ende eyghenscapen te sien, die van te boyen / al eer dat Inden outdericht was, noyt in de werelt belienit noch gelyooyt zijn gheweest / waer van Plinius, Dioscorides, Theophrastus ende d' alder curteuse / gansch gheen notitie al ghecreghen hebben / met alle haer neersigheyt ende curcusheyt. Wy onsen tyden soo en hebben daer oock gheen curteuse Perioonen ontboyen / die al tactaten ofte besichinghen ghemaecht hebben / der Planten / Crupen ende Wozelen van Inden, als oock van haer operatien ende Mederghen / de welke sy by der hande

Historie Natural van West-Indien.

Cap. 26.

Van de
Palen bo-
men: maer
gaderen de
Duchten
dan dat: als
oock alle 'ge-
niet daer de
hebbe te di-
stueren in
bescheide in
wijfje leme-
ratio van
Oost Indien,
daer men's
op't bycrste
leken ende
sien mach:
a s oock de
concretes
tinge des sal-
ten naer'te-
st af gebeet.

naecht te weten / de ghene die byderder ende ho'com' ender kennisse van dese materie be-
griep te weten / want ick alleenighen booz' in genomen hebbe't verloopende / ende
somtijt lichter lofs te verrijcken / ghene dat in in dese gheschijde te vozen comt: Eten
wil' soo en dunkt in niet / dat ick de Cocos ofte Palmen van Indien beschrijven en
om des wille dat d' epgheuschappe des seiden / notabel is: segge Palmen, maer niet
epghentighen / noch oock van Danien ofte Palen / dan van dier geijshen / om dat het
hooghe ende seer stijbe Soemen zijn ende hoe dat sp' hoogher op wassen / hoe dat sp'
grooter taelen in't huyden. Dese Palmen ofte Cocos brenghen een Duchte booz'
die van gelijken Coco genaemt woijt / van welke men Dinch-baten plaecht te ma-
ken: Ende wilken oock segghen datter elijche van goet zijn tegens 'tseijde ende ste-
ken der stide. Het blumenisse van dese Coken ofte Noten (te weten alst' doogh' ende
rijp is) is om't eten ende heeft de smaech nae rijpe Castagnen. Als dese Coco noch
tender ofte moez' aen den Boom hanght soo is alle het buutenste gelijck als melch:
tweelcke gebrooken woijt booz' lechertijde als oock om te vercoelen ten tijden van heet
weder. Ick hebbe dese Soemen gesien in Sint Jan de puerto Rico, ofte van de Rische
Iaden als oock op ander plaatsen van Indien. Ende in't woode daer een dinch af ghe-
sept dat om te noteren was te weten dat desen Boom / alle waerden ofte Manen
en menue Root ofte Spuyt met Coken boijt: haecht: En boeghen / datse twaelf
maels wuchten in't Jaer souden gheben / twelcke is ghelijck als 'tghene dat in S.
Jans openbaringhe gescreuen staet: Ende schein booz' was alsoe te wesen / want
de Looten waren al te samen van verscheiden ghe' was ofte ouderdom te weten eeni-
ghe die noch opt' quamen / andere die ten halven stonden ende sommighe die gheheel
dovwassen waren etc. Dese booz' de Cocos moghen wesen in de grootte ghelijck als
een deyn Maloen, men heeft er noch andere: dese Coquillo ofte Cori' ken noemē twel-
ke een d' ter Ducht is: dese bint men in't Land van Chile, zijn een weplich deynder
ende wat ronder als Noten. Daer is noch een ander sooyte van Cocos, die't blumenisse
frucht so niet aen een gewongete hebben: maer hebben in de plaats van't selve quan-
titeit van kofzen ghelijck als Amandelen / ende dese liggen daer binnen in gheijsh als
de kofzen in een Chanaet Appel: Dese Amandelen zijn wel bynaels soo groot als
d' Amandelen van Sagvaten / ende in 'twaer schijnt de selve te wesen / doch zijn
eben wel een tw' puch harder: ende oock bochtiger ofte sruutachtiger / zijn goet om
t' eten ende dienen heel lieue booz' een lechertijde in de plaats van Amandelen / gelijck
als Marzapemen, ende ander dierghelijcke dinghen / woeden Amandelen van d' Andes
gheheeten / om dat dese Cocos seer overbloeych in d' Andes van Peru wassen / zijn soo
hardt datmen niet met een grooten steen ende goede cracht moet smijten eermē open
krijght: Soo' wanneer datse in't schudden van den Boom remant op't soot conen
te vallen sal he si er ghenoech doen schijnt ongheloeftich / hoe datse nae de grootte
dies hebben / want en zijn niet grooter / oft ten minsten niet veel meer / als d' ander
Coken: Soo' groore maniche van Amandelen / souwen moghen. Jaer in compa-
tie van Amandelen als oock van eenighe andere Duchten / soo moghen alle de Soe-
men by de Amandelen van de Cachapoyas, wel woghen: heeft Amandelen om dat
trike anders gheenen naem en weet is de belicaetse / sekerste ende ghesontse buchte
van alle de ghene die ick opt' in Indien ghesien hebbe: Jaer dat meer is / soosser van
een gheleert Medecin gheschreuen geweest datter onder alle de Duchten / die daer
in Indien als oock in Spagnien waren / gheentighe by de goetste van dese Aman-
delen te compareren waren / zijn deynder als die van de Andes booz' ende grooter /
ofte ten minsten groter als die van Spagnien zijn seer tender ofte moez' om't eten /
baer beel fuyg ende substantie / ende gelijck als Boterachtich met een seer lieftich roet /

waer is.

wassen aen seer hooghe en te wel-ghetachte Boomen / ende so ghelijck als het een weerdich dach is / alsoo heeft het de natur oock goede bewarlinge ende bejussel gegeven / groepen in hup / kens ofte toppen / een in / puich groeter ende dijsegher ofte scherper als de hup / kens der Castagnen. Als de hup / kens ofte toppen in doogh zyn / soo worden sy seer lichtelicken open gedaen ende t'p' daer upt genoumen. Alder teel dat de Aldeer-katten op dese Duchten seer vertericht zyn / ende daer zynder beel in de conteepe van Cachapoyas in Peru, (daer men alleentijde angins wetens dese Boomen heeft.) Du om haer niet te seken aen de toppen / en / blumen se upt te crighen / soo woppen sy die van boven / upt den Boom af / ende laetse alsoo op de steenen needer vallen / makende dat se in't dalen comen te scheuren / als dan soo doen sy die nae haer en wille voogts open / ende etender soo veel van alse willen.

Het 27. Capittel. Van verscheiden Bloemen, als oock van sonimighe Boomen, die alleenlick enckele bloessenen voort-brenghende hoe dat d'Indianen en de selve ghebruycken.

D'Indianen van nieu Spagnien zijn seer groote vrienden van Bloemen, ende dat meer als eenighe andere Nattien der Werelt. Ende alsoo hebben sy oock boog een ghehuip / verschepten rupcherkens ende cranf / kens van Bloemen te maken / de welcke sy aldair Sachles heeten, ende maken die van soo veelbersep berckepdenhept / soo aerbich ende scaep / dat men die niet bezet en soude moghen wenschen: Is een maniere / dat se aen de principaelste heeten ende Gasten / de Sachles ofte rupcherkens tot een pient bereeten. Den hup doog de elve Dyonitie te pden / soo cregghen wy daer soo veel van / dat wy niet en wisten waer wy die laten souden: Wel is waer / dat sy de principaelste Bloemen van Spagnien hier toe gheacommodeert hebben / want wassen daer soo wel als in Spagnien / ghelijck als daer zyn / Angiers / Roosen / Elpen / Jasmijnen / Dioletten / ende andere soeten van Bloemen / die daer van Spagnien ghebrachte zyn / aerden daer seer wel. De roos-boomen welicken daer / op elliche plaeten / van louter weelde al te veel / waer boog de selve gheen Roosen boogt-brachten: Is eens ghebeurt hoe datter een Roos-boom of byanden / ende dat de knoppen / die terstont daer nae upt leyen / wenschen te van Roosen boogt-brachten / waer aen sy gheleert wterden de selve te snoep en / ende har de weelde te benemen / soo dat se als nu Roosen gheuoersch gheben. Waer behalven de boogsepe soeten van Bloemen / die daer van herwaerts-ober ghebrachte zyn / soogsepe men daer noch ander veel / welcker namen ich niet en soude comen segghen / te heren / van roode, gele, blauw / paerlike, woute / ende purpelt berckepden / ende van coluren / de welcke d'Indianen boogten scaephept / op haer hoofden plaeten te daghen / ghelijck als Plumagien. Wel is waer / dat veel van dese Bloemen niet mer als 'ghesicht hebben / want of den reuck en is niet goet / ofte is sterck / ofte en hebben gantich gheen reuck / ende wel soo zyn der elliche / die eenen excellenten reuck hebben / als daer zyn / de ghene die van enen Boom boogt-comen / (die van sonnighe Eupondio gheheten wort) den welken anders gheen Duchten en gheeft / dan al lelijcken de boogsepe bloessenen: Dese Bloessenen zyn groeter als Elpen / ende kansen op de maniere ghelijck als Elorckens / zyn gantich wit / ende hebben van blueren in / kerckens ofte byaphens ghelijck als de Elpen doen / desen Boom vloeyt het ghelele Jaer lang / sonder op eiden / heeft een wonderlijcke delicate, ende lieghen ruck / natielijck in de coete van den mogghen stont: Is om dat het een dach is / waer die

Boomnisse
Boom als
des dat wel-
dijstent na
Bloemen /
vont men in
Oost Indien,
ghenamt
Arboretente
maer bloog-
weren die

alleensticken
des nachts /
welken de-
schijn van de
ende afbreit-
fel men sien
mach in
mijn Tein-
orio van
Oost-Indien

weerdich om in Conſtelijche Hoben te ſlaen/ſoo heeft de Vice-Roy Don Francisco de Tolledo, van ghejonken aen den Conſtick Don Philippe onſen Heere: In nieu Spa-
gnien ſoo woijt van d'Indiannen in grooter weerdich gheſont/en Bloem/dieſe bee-
ten loſolochi, dat is te ſegghen/en Wat-bloem / want heeft te gheſente van een
Warte/zynde oock in de grootte niet veel minder. Dusdanighe ſoorte van Bloemen
beengt oock eenen anderen grooten Bloem woijt/ſonder eenighe ander Wuchten te
gheben/de welken een ſtercken reuck / ende naer in ſyn duncken, al te ſterck hebben
hoe wel dat ter ander zyn/die ſien laten duncken, datſe ſer wel riecht. De Bloem die
van de Son gheſeyten woijt/is een dinc dat wel bekent is; hoe dat die de ghebaente
van de Son heeft/ende haer met de Son em dyaert. Daer zyn andere / die men heel
Angers van loeden de welcke ſchynen van ſeer ſyn pacrs in Diagnien ſtudeel te we-
ſen / welcke van ghelijcken een ghenoech beken de ſaethe is: Deſe en hebben ſonder-
linghe gheenen reucke/die te bebeden heeft dan allenſich 'tgeſicht. Daer zyn an-
der Bloemen die noch / beſalven 'tgeſichte / de Wile datſe ſonder reuck zyn / oock
ſmaek hebben/gl. elich als de gheene diena Eupr-hars ſmaek / want ſoo men de el-
be quant t'ete: / onder te ſien/ſoo en ſoude ir en t in den ſmaek daer niet van comen
onder t'geſicht. De Bloem van de Granadil woijt ghehouwen woijt een dinc wer-
dich om te noteren / want ſegghen datſe de t'pkeren van de Paſſie heeft te weeten
dat men daer in vind de Nagelen/de Colom/de Ghreſſel ofte Noede/de doonke Erion
ende de Wonden,ende haer en ghebeken daer gheen reden toe om ſulck te beſchey-
den. Oock om t'ſelbe altenaerl aſte beelden/ſoo ſoude daer wel eenighe medeboogendige
van noode weeten om t'elbe te helpen lyden/en wel ſo ſlater veel van, naer geroech
upt ghebucht/zynde t'geſicht in hem ſelben ſteekende Granadilla, de welcke men eteroſte
duncken of om beter te ſegghen, ſloven mach/want is om te beroden ende ſoe ſae
ſonnighe laten / in duncken/dat het al te ſoet is. De Indiannen hebben woijt een ge-
burch, datſe in hare Preeſten ende Waf-ſelen/Bloemen in de handen draghen/ende
woijt oock van de Conſtinghen ende groote Heeren/woijt een grootſ-hept ghehouwen.
Wier upt comt het dat men te Schilderghen/van haer liden Woort-Ouders / ſoo ghe-
naris met Bloemen in de handen ſiet ſlaen/ſo gelich als men hier woijt een gebuyck
heeft/die met Waf-ſchoene te ſchilderen. Nu ſoo iſter / belanghende de materi der
Bloemen, ghenoech af gheſent. De Albahacha, hoe wel t'elbe gheen Bloem / naer
Cruyt is/woijt oock tot de ſelbe eſſentie van vermaekelijcheyt ende reuck / ghebruyck
want hebben in hare Hoben ende Cupnen in teſten ſlaen / ghelich als ander bel-
ten. ende Bloemen waſt aldaer ſoo ghemeyn ſonder te beſogghen / ende ſo wel dat
het ſcher gheen Albahacha, naer Cruyt ſchijnt te weſen / dat men aen allen ooden
vindt.

Het 28. Capittel. Van t'Elſem.

E Planten en zyn van den opperſten Werck van
niet alleen gheſont/er woijt eerbare Syppie/maer oock woijt vermaek-
elijcheyt/Wederen/ende tot beſoefinghe der Menſchen. Van d'ge-
ne die tot onderſteut zyn dienende / Welcke tympelweſe is / ter
gheſent/als oock per wat van die van vermaekelijcheyt. Van die van te
Wederen ende operatie/al oock een werlich gheſent woeden: Ende hoe wel de
alle de Planten / wel bekent ende te werck geſent / medenael zyn/ſoo zynder noot-
tans eenighe/die hemelijken zyn betoone/de van haren Syppie gheſont/ende te
weſen

wesen tot Medecijne ende ghebruickheyt der Menschen/ghelich als daer zijn Liqueuren
 ofte Olijven/Bouunen ofte Harzen die iechere Planten upt-vingen/ ende van hen ge-
 den/ de welcke niet seer lichte experientie/ terstont verdoonen / waer toe daer goet
 zijn. Onder dese soo is den Balsam niet reden ghelecheert/ ende dar/door spien eers-
 leiden cruck ende noch veel meer/boven al/door d'effete van Wanden / ende ander
 breckheppen re/neben ende siechten te geneesen ghelich als men t daer niet gheper-
 mentceert heeft. Den Balsam die van West-Indien gheboort wert/en is geen rechten
 Balsam, te weten van de selve specie/ghelich als den oprecht Balsam, die van Alexan-
 drien, ofte Alcairo, gebacht/ende in boozgen tghen/in t Land van India, ghebonden
 wort/welcke alleen in de Werelt (ghelich als Pinus schijft) de grootsheyt ofte schat
 in sich hadde/tot dat de Nieseren/Velpa^{na} was ende Titus, tselue nae Koonnen ende
 talen toe boerden de waeght nipt te segghen / dat het niet van de selve specie en is/ om
 des wille dat de boonen daer t upt bloept/onder hare seer verscheppen ende diversich
 zijn want den Balsam-boom van Paclibuen, was diep/ende in maere ghelich als
 een Wijnngaert-stock/ghelich als Pinus referceert sels gesit te hebben ende de ghe-
 deefte noch hebers. n. ghs in Onchten gesien hebben/segghen tselue. Doch so noemt de
 heplighe Schijft de plaats daer den Balsam bloept. Wijnngaert van Engalidi, door de
 ghelijckheyt daer met den Wijnngaert-stock heeft. Den Boom/ daer die Balsam
 van lauen upt criggen/ (ghelich ich selve gesien hebbe) is wel soo groot als een Banaet-
 appel-boom/ende hefter oock (soot nipt wel goemix) eenighe ghelijckenis af/
 ende en heeft ganteh geen ghelijckenis mit den Wijnngaert hoe wel dat de 200 schijn
 dat d'oude Balsam-boomen soo groot souden gheweest hebben/als Banaet-appel-
 boomen/maer in de accidenten ende operatiens hebben dese liqueuren groote ghe-
 nig/ghelich als daer is in den wonderlijcken reuck/it tueren der wonderen in de co-
 leur/als oock in de ghebaente der substantie. Nu het gene dat van t ander Balsam her-
 haelt wort/van datter wit/roet groen/ende t waer is/ tselue wort oock van gelijcken
 onder dat van Indien ghebooden/ende soo ghelich als tselue upt getrocken wort/ met
 de kurch ofte bast te houwen ende te herben/om tliqueur daer alsoo doot upt te distil-
 leren/alsoo wort van gelijcken met dat van Indien oock ghebaen/ hoe wel dat de me-
 nighe die t distillert/mer is. Nu is t een soorte onder/ die puer is / die ghenaeint
 wort Xybolisum, tselve de selve tranen zijn die t distillert. Ende daer is een an-
 der soorte/ die so perfect niet en is/ tselve is het liq seur, dat upt het selve hout/kurch/
 ofte baelen ende Bladen met persen en op t oper te sieben getrocken wert/ gena. mit
 Xybolisum, alsoo heeft men oock van gelijcken in t Balsam van Indien, een soorte
 die puer is/soo ghelich als het van sels upt den Boomboort comt. Ende daer is oock
 noch een ander dat van d'Indiënen met sieben ende persen upt het hout ende bladen
 getrocken wort/ende wert t dat oock noch wel te vercalijken ende niet ander aqua-
 re te vermengen/om dat het meer soude schijnen: Wort in effect/en met reden/ Balsam
 genaemt ghelijch als het oock is/ hoe wel dat het van de selve specie niet en is/waer
 oock seer veel gheacht/ende seiden noch in meerde effine wesen / soo t niet en hadde
 tghelicheyt dat t Effinaulen ende Perken gelijc hebben dat t van veel te wesen/ tge-
 ne daer alder in tse aen ghelegghen is / is dat het boog de substatie / om te moogen
 Wopen/ tselve in de heplighe Kercke soo noodich ende van soo groote benaeft
 is/ van de Kooninghe Kercke verclaert is / dat men niet den selben Indiënschen
 Balsam, in Indien mach Onkenren ofte Doornen ende t Sacrament van Conthma-
 nie gheben/ als oock in de ander meer dinghen / daer t de Kercke toe ghebruickt.
 Het Balsam wort in Spaguen ghebaert van een Spagne, ende upt de Probin-
 cie van Guatimala, van Chiapa, ende ander plaatsen in welke Contrepen/ het alre-
 meest

Plin. lib. 12.

ap. 25.

Cas. 1.

Serab. lib.

16. geor. 17.

Plin. lib. 12.

cap. 25.

meest ghebonden woijt hoe wel dat het alder costelijste ende beste comt van't Eplant Tolu, gheleggen aen't vaste Landt / niet verre van Cartagena, welcke Baem wat is / want men hout ghemenlijcken t'witte boog oprechtter ende beter als t'roode: Hoe wi. I. dat Plinius t'roode d'eerste plaets gheeft ende daer na t'witte ten derden t'groene ende t'laetste t'wart. Maer Strabo schijnt het witte Balsm in meerder estime te hebben ghelyck als het by den onsen ghebracht is. Van't Anblaens Balsm soo is Monardus op het byresse tracterende / int eerste ende t'weede deel / namelijcken van dat van Cartagena ofte Tolu, wat altemael een borch is. Ich en hebbe niet comen betrouwen / dat het Balsm van d'Indianen in booglijken rhyden seer gheacht is geweest / noch en ghebrachten dat ook in gheendige binghen van importantie / hoe wel dat Monardus seft / datter d'Indianen hare wonden niet curen den / ende dat het de Spagnardien daer van gheleert souden hebben.

Plin. lib. 12.
cap. 25.
Strab. lib. 16
Geograp.

Het 29. Capittel. Van't Liquedamber, ende ander Olyen, Gommen ende Droghen, die van Indien ghebracht worden.

Ne het Balsm soo woijt liquedamber, in weerden gescheiden / welcke oock een ander riechende medecinael liqueur (ende wat dicker in syn selven) is / ende comt drabuch / ende ghelyck als een hoek te werden is van naturen heet / ende een goet peruyum / woijt ghebrecht boog wonden / ende ander gheheuen waer in ich ny beroepe op de Medecinen / namelijcken op Doctor Monardus, die in syn eerste deel van die liqueur ghescheyden heeft als oock van veel ander Medecinen / die upt Indien comen. Liquedamber woijt van gelycken upt iten Spagnien ghebracht / welcke Provincie / sonder twijfel / sel in dese Gommene / liqueuren ofte sap van Boomen avantagie heeft. Verberden als boog oock van ghelijcken / menichte van dierelike materien / boog peruyumen ende Medecinen / ghelyck als daer is t'Anime, welcke daer by groote menichte van daen comt. Het Copal ende t'Suchiopal (welcke andere soorten sijn) ghelyck als Storack ende Merroock heeft van ghelijcken excellenten operativen / ende een seer schoonen reuk boog peruyumen. D'ghelyck dat soo sijn die Tacamahaca ende Caraña seer medecinael. De Olye die men noemt van Avoet, woijt oock van daer ghebracht / de welcke gheuech van de Medecinen ende Schulders gheposseert woijt deene om plaetsen van te maken / ende d'ander boog Vernis op de Schulderhe. De Canafibola ofte Cassia woijt daer oock van ghelycken boog Medecine van daen ghebracht / de welcke overvloet icht wast in't Eplant Esfianola, is eenen grooten Boom / ende bynght te boogsepe knuten / met het pit datter binnen in is boog Duchte voort. Daer werden ghebrachte in de Droot, daer is n'er van Santo Domingo af quam, acht en veertich quintalen Cassia fibola. Cassia peñilla, ende is oock diet min bekent boog dypfentderlep ghebychen. Hier van werden in de boogsepe Droot, van't selve Eplant ghebracht vijftich quintalen. Men heeft in Peru veel Salcapilla ende in't Land van Guayaquil (welcke leyt onder de Linea Equinoctialis) is het seer excellent alwaer men veel herben gaen curen / want hebben boog een opintie / dat het Water / welck is daer maer slechts drincken / haer gheconthept bereooghecht / om dies wille dat het selve boog menichte van dese Drogelen heren loopt / als bouen gheseyt is / waer dat sy noch noch by hanghen / dat het niet van doen en is / om in't selve Land te sweeten / ofte veel ghewact van Cleeren te hebben. Al hout van Guayaquil (anders theplich hout / ofte hout van Indien gheneemt) wast in grooter overvloet in de boogsepe Eplanten / is soo waer als hier, dat soet in't water comt te

Cassia fibola
wast oock
breit in Oost-
Indien, in't
Rijcke van
Cambayen.

ballen /

ballen/gaet terfont te gront. Hier van bracht de booghejehen Vloot hie hondert en vyftich quintalen, ende mocht wel twintich / ſae hondert duysent ghebracht hebben / ſooder maer dan ſoo veel houtſt aſtreck waer. Van't hout van Brailien, dat ſo ontflehen root, ende ſoo bekent is / (t welcke boog heruue ende andere nutticheiden gebuyghet wort) quamen daer van de ſelve Planten in de boogſchpe Blote / hondert ende vyf en dertich quintalen. Andere ontelbare aromatische houten / Conuenen / Olien ende bogen zj noer noch in Indien, van alle welcke niet mogheſſchen is te verſhalen / noch daer en is oock boog deſe mael niet veel aen ghelegghen / ſegge allenſghen / datter ten ryden der Coninghen Ingas van Cusko, ende der Coninghen van Mexico, veel erbaren wanden geweeſt zyn die met ſimples curen / ende daer groote curen niet aenrecht / om dat de kenniſſe ende wetenſchap hadden / van verſcheyden beuſden ende eygenſchappen der Cupideren / Wortelen / houten ende Planten / van die men aldaer vint / daer d' Anderen van Europa gantſch gheen nottite ofte kenwiſſe van ghehad hebben. En om te purgeren ſo heeft men daer duysent bingen van deſe ſimples, gelijc als daer is de wortel van Mitho: a, de Pinonen ofte pijn-noten van Puna, geconſſte Guanuco, olle van Higuella, en andere duysent diergelijche bingen / bewelcke ſp / wel becept en op ſinnen tijt gebruyſcht zynde / van geen minder effeſſantie houde / als d' e Wogen die van Orienten comen / gelijc als verſaen mach worden int gene Monardus, in ſyn eerste en tweede deel geſchryuen heeft, alwaer hy van gelijche op 't beſte tracterende is / van't Tabaco (ofte Petum) met het welcke ghebruken werdige experientie ghedaen zyn / te gheſen / ſenſijn. Tabaco is een Boomken ofte Plante / die gheuorſch ghemeyn is / maer van ſekſaene beuſden: van gelijchen int ghene dat men Contra-yerua, dat is / tegen-cruyt heet / als ooc in ander verſcheyden plantē / want den Aetheur van alles heeft ſyn weladen nae ſyn beſteſten berdeſt / ſonder te willen / datter yet onnuttig in de Wereld ſoude boogtroonen / maer om 't ſelve van den weniſche bekent, ende nae beſoogen ghebruyſcht te worden / ſoo is het noch een ander gabe van God / t welcke van den Scheyper bergunt woijt / aen den ghenen die't hem goet ducht. Van deſe materie van Planten / liquoren, ende andere Medecinale dinghen van Indien, heeft den Doctor Francisco Hernandez een excellent werck ofte Tractact gemaecht / ende dat doogt cryes bebel ende commiſſie van ſyne Maestheyte, boende nae't lieben afbreiden alle de Planten van Indien, die welcke / nae deſe ſegghen / ober de twaelf hondert zyn: Ende aſſumeeren oock dat het ſelve werck ober de ſeſſich duysent Ducaten ghecoſt heeft / wylt het welcke den Doctor Nardos Antonius, een Italiens Medecyn / met groote curioſe heyt een Extra ghemacht heeft / tot welcke Boeken ende Beſchryvinghe ick den ghenen aenlyſe / die van de Indiaenſe Planten breeder ende meerder beſcheypt beghert te hebben / namelychen tot d' affecten der Medecynen.

Het 30. Capittel. Van't groote Gheboomte van Indien, als oock de cedren, citrus, ende ander groote Boomen.

So ghelijck als t' Aertrijck van't beginsel der Werelt af / Boomen ende Planten booggebracht heeft / boog bebel van den aenroghen den Heere / alsoo en isſer oock ghewiſſich Landſchap / ofte ten binght altoog eenighe huyſten boogt / doch op d' een plaetſe meer als op d' ander / ende behalven de Boomen ende Planten die doog s' weniſchen veruult geplant / ende van't zene laut in't ander verdoert zyn / ſoe isſer noch een groot ghetal van Boomen / die alleenſghen van de boogher gheſeyden ende booggecomen zyn: Van deſe heeft men / nae mijn gheboelen in de nieuwe Werelt / van ons Induch

Indien ghesheeten veel meer int ghetal als oock in de verscheppenheyt als in de oude Werelt van Europa, Asia ende Africa. De reben hier na: is oot de Landen van Indien, heet ende bochtich zijn ghelijck als het be wesen is: nu toe: Boeck regens d'opintie der Ouden: waer doot het Aertghe in t'opnemende w:elke / ontelliche veel w:elke ende natuerliche Planten booyghengh: waer doot het oock comt onwoonbaer te wesen: Jae dat meer is / soo is oock hier omt' meesende van Indien onbequaem om te moghen reysen doot de menichte van Bosse jagien / bewassen Weelden / ende besloten Wildernissen: daer men moet ten eeuwigien daghen open passagien ghebonden heeft. Om son: inghe weghen van Indien te bereysen / namelijk open d' eerste inkomsten / soo is het noodich geweest ghelijck alst noch is / men we: wegen te maken doot louteren arbeit van boomten met ossen af te houwen / ende de Wildernisse om berre te halen: Jae is wel ghebeurt ghe: ghe ons van de Waders ghescheben woit / die t' on: derhanden ghehadt hebben in ses daghen t' ghts maer een mgl weeghs te indogen reysen. Ende een van onse Voorberg / t' welke een ghedooft waerdich sijn is / dertelbe o: is / hoe dat hy hem eens verlozen hadde in de Gheberghten / sonder te weten waer dat hy was noch wat wegh dat hy gaen mo: st / ende quam hem int epeide soo diep in de Wildernisse te verwarren / (zinde de selve soo diegt ende ghesloten dat hy / doot noots halben gheswonghen was / daer ober ende doot heen te climmen ende te clauteren / sonder met de boeten eens t'aertghe te raken / ende dat den tijt van bisphien daghen lanch in welken tijt hy sonwits om de Son te moghen peylen / ende dan hem te sien / om dat het Gheberghte dan een soo onepntighen Bosse jagie bedekt was) boven op t' hooghte van de boomten cloit / van waer af hy den wegh quam t' onderen. De gheue die comt te seint' Aelias van de Kiepen / dat hem oesen sijn verlosseren / ende de weghen die hy gh: passeert heeft als oock de wonderliche gekindens die hem gebent zijn / welke ick om dat het my dochte een dinc te wesen / weerdtich om te weten / openlijck ghescheben hebbe. Ende de gheue die eenichs ober t' Ghebergten van Indien greept heeft / alwaert maer alleene die aeghten mylen weegs / die men heeft van Nombre de Dios af tot Panama toe / sal ghenoech comen te versien op wat maniere dat dese onepntighheyt van gheboomten in Indien is / ghelijck als daer n: men meer t' Winter is / die tot coude comt / zinde de bochticheyt des hemels ende dat Aertghe soo oberadich veel dat het nootwendich moet volghen t' Aertghe der Gheberghten soo oberbloetich van geboomten / ende de Platte Welken die sy slaep-lakens heeten / vol gras ende groendicheit te wesen / in voegten dat men daer / van gras booy de Weyden ende van hout booy gebouwen / als oock van Zan-hout booy t' buer / gheen ghebergh heeft. Om de verscheppenheyt ende ghebaeren van t' menigherle w:elken boom te noemen / is onmoghech / want men weet noch / van den meesten hoop de namen niet. De gedre Boomen / die men in oaden tijden soo den gheacht heeft zijn daer seer ghemeyn booy tinnemagie / ende om Schepen af te maken ende men heeft verscheppen sooten af: daer zijnder etliche w:elke ende andere tot verwoy ende seer t' dreckende / wassen in d' Andes van Peru, als oock in de Gheberghten van het baste Lant / op d' Eplanden in Nicaragua, ende in nieu Spagnien, in grooten overbloeit. Oock soo heeft men daer Laurieren, van een seer schoen gesicht / ende opnemende hoogh / met een ontelbare menichte van Palmboom:en, als oock de ceyvas, daer d' Indianen haer Canoes af maken / t' welke zijn Schuuten die upten hout uptghehoft zijn. Daer woynen van de Havana ende t' Epland van Cuba (alwaert men een onepntiche menichte van busdanghe geboomten heeft seer diep te houten naer Spagnien ghevoert / ghelijck als daer zijn / Ebagos, Caovana, Grandillo, gedren, ende andere dierghelycke houten / die ick altemael niet en ken. Dan ghe: ighen

Caden-hout
heeft in oot
mit Eplande
Terceia, een
van de Wier
sche Epland
in / in sulcke
manichte dat
men daer de
Schepen en
Schuyten af
maeke zyn
de selve /
booy de over
bloet / booy t'
wonderliche
hout gebou
den.

ijchen soo zijnder in nieu Spagnien groote Rhin-Boomen / hoe wel dat 'e soo stijf niet en zijn als die van Spagnien maer en brengen geen vrucht en voort een lege Rhin-appelen. De Epke-Boomen die van Guayacul ghebracht worden is een uprijckel enoe weintrichent hout als berept wort. Men knijgt van daer oock overbadige boogge * Aleten in welker schepfels ofte afdeplinge te bottgia ofte spaensche olp-pot nae de Maesten ende slaan van de Schepen af maecte / wort boog soo hart ende sterck gehouden / ghelijc als of het yser waer. De Molle is eenen Boom van daen gheronnen ingengt een maniere van Pijpeliens boogt / daer d' Indianen Wijn van maecten / wort in Mexico Boom van Peru gheheten / om daer daer eerst van daen gheronnen is / waer des niet te min so wel ende beter in nieu Spagnien als in Peru. Daer zijn noch ander buyfendeler soopen van Boomen / t welcke te lanch soude vallen al te verhaelen zijnde elck van dese boomen van een ongheschiede grootte / sal allenlych verhaelen van ene die in * Tiachavaya die wijlen van Guaxaca, in nieu Spagnien, staet: Dese is ghemeten ghewest / op een wech sel / ende wiert bedonden dat allenlych het hol van bin in negen vadem int ronde hadde / hebbende van buyt te weten dichte op de woert / selsten ende wat hooghet / twaelf vadem: Dese Boom is van eenen Wyem getaect groterse / die van boven af doogt hiet geen tot beneden to e quetse / ende wiert seggen / dat het booyfde hol daer van ghebliven soude wesen. Allet den van booyfden boom van der Birtin ghevaecht wiert / septe nieu datse booyfdest personen schaduw maecte / waerom is haer daer al oock onder berg gaderden om haer Feesten / Dans-selen ende ander superstitien te doen: Dese eendwel noch been tachen ende loof maer veel inder. Men en can niet weten van wat sece / ofte soopt van Gheboonten / dat het is: dan willen seggen dat het een soote van goden soude wesen. De ghene die dat boog een' sabuleuse gedeen hout / mach lesen t ghene dat Plinius van de Parano van Licia vercelt / welck hol een en tachtich voeten groot was / dat cet e speloncke ofte hups ghelijc ende is als een hol van e boom en de lache beg seken maecten t schijnsel van een ghehele Vosschagie / welck schaduw t ghehele deit ober / bedecken was / waer mede men achtte laten sal de verwonderinge van den Weber die binnen int hol van een Castagnier-Boom sin wooringhe ende Weestou hadde als oock van den anderen Castagnien / of te en wert wat boom / sonder den anderen in de wegg te wesen. In dusdammighe vzeemde en inhuurte Boomen was dat d' Indianen veelzins hare Afgoderge in vlegghen / ghelijc als het d' oude Iepden van gelijken boog een ghebuych hadden nae dat d' Afschuren van dien tyden ons te verhaelen ghiven.

Het 31. Capittel. Van de Planten ende Vrucht-Boomen die uyt Spagnien t in den ghebracht zijn.

Indianen zijn beter betaelt geworzen / int ghene de Planten bereyende te als in ander Coopmanichappen want de ghene die men nae Spagnien gheboort heeft zijn wepich / ende aerden daer qualick: Ende de ghene die van Spagnien nae Indien ghebarst zijn / zijn veel ende aerdelich wel ende weet niet of wy se ggeenullen of het boom de goetseijder Planten comt om die van hierwaerts ober d' eere te gheben van oer dat wy seggen / dat het doogt Aertich comt / op dat d' eere albaer blift: In som: a / al wat bynae in Spagnien goets boortromt / is daer van gheghen ende op plaetsen beter ende weder in ander din gen soo wiern. Carwe / Carste / Hoff / Crup-

Den Laurier indare van gheghen in niet inder aem: lise / en boogden: daerom oock niet veel ge-acht.

* Dierghe-lycke diche / ende behals den dat / sece volckelike Aleten van berseppen coluer best in min Oost-Indien in groeter me-agen / als men in in inueroaer magt gebest.

* Dierghe-lycke diche boomen bint niet oock in Oost-Indien, ghelijc als in de melen ghesien verbe.

Plin. lib. 12. cap. 1.

den/Goenticheyt/alderhande Art weyten/als daer is Latou/Kool/Kabbs/ Kump/
 Boock Petercelle/Kapey/Wortelcy/ Biet/Syluagie/ende ander diergelyche/ die de g-
 Crupoceren/Arwyten/Boonen/Linsen/etc. Eptinghen/ al wat dat men hier waers-
 ban sood nuge Quys-Crupoceren ende wyfthelcher heeft/als daer nu ter tyt oock/want
 de ghene die deru ierts gheueven zyn/ hebben sorgghuich gheueft van alderhande
 de zaden met hen te nemen/ende t'aertge heeft van alles goet de respondentie gedaen/
 doch gheeft op verscheyden contrepen/nac dat de plaetsen zyn/wel van t'erne meer
 als van t'ander ende van sommighe binghen weynich. De Boonen/ die albaer al-
 dermeest ende ghenueplichst/ als oock oberbloedichst voortcomen/ zyn Aragnien/
 Aljnen/Elbey/ende vyuchten van diergelyche sooyte. Daer zyn al op contrepen ge-
 heele Gheberghen ende Bosschaghen vol van Aragnien-Boonen/ t'welcke m-
 ghenoech heeft doen verduyden: Waeromich eens / op een Epland weyden/
 vyacche/ wie dat het Land soo vol Aragnien-Boonen gheplant hadde: Waer op
 ny gheantwoogdt wert t' selue alsoo bp gheval/ ende van syn seluen ghecomen te we-
 sen/om dat oer sommighe Aragnien-appelen int ober-reysen/ ghestropt ofte geval-
 len waren/ende welcke int verrotten t'zaet ofte de kopen upeghoten/die doe al omiet de
 af waeringhe hiet ende daer verrijpt worden/ waer van niet ber tyt dese Bosscha-
 ghen booyghesloten zyn/t'welcke m- een goede reden docht te wesen: Segge daer-
 om dat de Wydte is/ die men int genuep ober gheheel Indien heeft/ om dat ik noot ge-
 nighe plaetsen (van daer sel gheueft hebbe) sonder Aragnien-appelen gheuonden
 hebbe/ om dies wille dat alle de Landen van Indien heet ende bochtich zyn/ t'welcke
 t'ghene is/ dat den seluen Boom vereyscht ende wasen int Gheberghen niet/ mer co-
 men iust de Walpen/ ofte van de Zee-Custen. De gheconsijtte b'sloten Aragni-
 en-appelen/ die op d'Eplanden ghemaect worden/ is een van de beste Conseruen die ik
 aldaer/als oock hier/ opt ghesien hebbe. Van ghelychen soo aerebender de Persen en-
 de haer consoorten seer wel als Melocoutonen, Albetoken, ende ander diergelychen:
 Doch dese wasen meest in nieu Spagnien ende in Peru iustge onder Duraino. (t'wel-
 ke oock een sooyte van Persen is) weynich/ende noch veel nader op d'Eplanden. Ap-
 pelen ende Peeren wasen daer oock maer passelighen wel: Maeren seer weynich/
 maer Wyghen in oberbloet/ namselighen in Peru. Que-appelen heeft men ober al
 principaelighen in nieu Spagnien in sulcher voeghen/datter ons wijslich booy een haden
 Kaeel lieten wieselen. Gmaect-appelen zyn der van ghelychen ghenoech/ doch zyn al
 te samen soet/want de sueten en hebbender niet wel willen wasen. Melocoutonen
 men op plaetsen seer goet/als op t'beste Land ende op sommighe contrepen van Peru.
 Wogelen noch Marfen/ hebben toe noch toe gheen gheluck ghehad/om ewighe sucon-
 ste in Indien te crighen ende ghelooft niet dat het bp ghebech van getempertheit toe
 comt/want men heeft seer op alle manieren/ dan dat het comt bp ghebech van sulche
 t'onder dechey/ ofte ghevalen. Ich en can nauwelijc bedencke/ datter andere lecke-
 re vyuchten gebech zyn. Van grobe ende doophuychten heeft uinder noch gebech/als
 Akeren en Tinsaghen/ende welcke m-ys wietens tot noch toe in Indit niet geueft
 en zyn. Amandelen wassender/maer weynich/ want d'Amandelen/ spoten en wass-
 noten/woude u daer, voer de welgestelde ende weelgeleeden iust Spagnien gruyacht.
 Van ge'ghen en weet ich niet/datter Wispelen noch Sojben/ of diergelyche vyucht
 zyn/doch daer en is oock niet veel aen geleg. Dit is nu genoech/ om te verstaen/ dat
 seer geen lechney en gebeecht van genoech vyuchten/ soo laet ons nu oock een wep-
 rich seggen van de profijtelijke Planten/ die daer van Spagnien gebracht zyn/maer
 mede iust Kelaeg van de Planten sullen volpruden/ t'welcke al was te lanch begint
 te worden.

Het 32. Capittel. Van de Druyven, VVijngaerden, Olijfende
Moeten boomen, ende van't Suycker-Riet.

Droffijtelijcke Planten / verstaen ick te wesen / de ghene
die behalven datse eten dooyt si hups geuen / noch geit dooyt d'Engelwerg
in de beurtse brengen / onder desen / soo is den Wijngaert de pntcipaelste
den welcken vooytghengt Wijn / Azijn / Druyven / Sazinen / Suringh
ende Syppoo / doch de Wijn is t'ghene / dat te bedriuen heeft. Alden heeft
op d'elande noch oer op't vaste land / noch druyve noch Wijn. In men Siquis heeft
men Wijngaerden die druyve geuen / maer men en maect geen wijn af / noer comt
dooyt oofsahe datter de druyven niet te volen rijp en woode / en dat dooyden regn die
men daer in Iulio en Augusto heeft / de welcke haer beletende is / met in op haer sap
soent te comen / so datse aldenijde die men om upt de hant t'eten. Den wijn wooyt daer dat
Canarien of van Spagulen ghebracht / ende is alom op de meeste plaatsen van Indien,
Iptghesondert in Peru ende Chile / alwaer men Wijn-stocken heeft / ende seer goeden
Wijn ghenaecht wooyt / die noch doghe lijck aen neemt / ende vernemichsuldrich / soo
wel in menichte als in goetheyt / twelcke eenen grooten schat dooyt sijn. Landt is
om datse de maniere van die te maken / alenij hant beginnen te verstaen. De Wijn-
gaerden van Peru heeft men ghenemighen in heete Dalen / alwaer si Water-pu-
ten ende gaten ghenaecht hebben / ende wooyden niet der hant b'goteu / want reghen
van den hemel en valter op de platte Landen gheenstus ofte nimmermeer / ende inde
Gheberghten op seker tijden. Daer zijn contrereyn / alwaer de Wijngaerden / noch
reghen van den hemel / noch Water van't Artich en ontfanghen / ende brengen / niet
tegen staende / menichte van Druyven vooyt / gelijk als daer is / in de vallepe van Yca
als oock van ghelijcken in de leeghten / die men heet van Vilacum / alwaer men / onder
eenijhe doode Sant-Landen / sonninghe leeghe Welben vind / die t'ghheele jaer dooyt
uptnemende groen ende fruch staen / sonder dat het daer nimmermeer en reggent / noch
datter oock eenijge Water-Putten zijn / ofte Wdenlijcke begietinghe geboen wooyt.
De oofkerke hier van moet wesen / dat de booysepe Landbouwe spoulaerheit is / ende
dat het de Wateren der subieren / die van de Gheberghten afstoten / de welcke in de
selve Sant-Landen berouwelghen / naer hem is treckende / ofte dat het de booysepe
sijpe van upt der Zee als ander meyen ontfanght. Dit is te verstaen / om dat het
dooyt t'Zee geen dypinghe ofte diepuit / so soudent daer dooyt maken / dat het Water niet
ontuytbaer noch onnut en comt te wesen / gelijk als het van den Philosooph beduyt
wert. De Wijngaerden zijn seer aengegroeyt / soo dat om de selue oofsahe / de thien-
den der hercken / hedens daeghs wel vyf / ses maels meer zijn / alsoe oer twintich ja-
ren waren. De tuerstbaerste Dalen van Wijnstucken zijn die van Caracato in Turi / die van
Chiquivo. De Wijnen hier van / werden gheboort nae Potoli, Cusco, ende nae ber-
seppen plaatsen / ende daer wert een groote handelinghe met ghebeuen / want comt
niet te geuen (met alle de menichte) elcke Botaghe / ofte Arroba, vijf ofte ses Ducaten /
ende soke van Spagulen is / (die daer altoos in de Woten ghebrachte wert / thien of-
te twaelf Ducaten. Dit Rische van Chile naecht men Wijn gelick als in Spagulen /
want leyt op de selue ghene wercheyt / maer soo men die nae Peru breng / soo bederft
se. Men heeft oock wel Druyven daer men gheen Wijn en heeft / ende is een dink
om te verwonderen / dat men in de Stadt van Cusco, t'ghheele Jaer dooyt fruch
Druyven

Van diege-
lycke boom-
dreef in ooc
in Oost-Ind-
ië, welcke
contrefeyde
in mijn In-
trecasio.

Druppen sal vinden: d'oorfale hier van/ is myn ghelept te wesen/om diefwille dat de
Wallepen daer ontrent ghelepen/ op d'overfche Maerden van t Jaer b'zuchten geben.
Ende of het nu te mit datte de W'ingraerden/ op verfchepden tijden/ fluopen/ ofte dat
het is dooz de qualtept van t aerder rijk/ in effert/ soo b'zenghen verfchepden Wallepen
ofte Walciv/ gheheele Jaer dooz b'zuchten dooz. Soo hem vermaejt hier van quame
te verwonderen/ sal hem noch meer verwonderen/ van t ghene rijk nu seggen sal/ ende
fal oock/ by abont niet/ niet ghelooft wozden/ te weten/ daer zijn Boomen in Peru/ die
d' eenre zyde van den Boom/ eenre halve jaer b'zuchten geeft/ ende d' ander zyde t' an-
der halve Jaer. In Mala, berthien mijnen van de Staat de los Reyes, ofte van der Co-
lunghen/ staet eenen W'ghenboom/ welcke aen d' eenre helfte/ te weten/ aen de zyde
van t Tupden/ groen staet/ gebende een tijt van t Jaer/ als het is t Geberghte So-
mer is b'zuchten/ ende d' ander zyde ofte helfte/ die nae t blacke Lande/ ende de Tccant
toe gewent staet/ contr' groen te wozden/ ende b'zuchten te geben/ op eenen anderen tijt
vā t Jaer/ int contr' als het op het blacke land/ So mer is. So vele als die aengnet/ id
is her verichu der gheten verthept ende locht/ die van d' eenre ofte d' ander zyde gebre-
den wozt/ de ghene die t selve merckende is/ ofte uprecht. De neeringhe der W'ghen
en isser niet cleyn/ maer en count evenwel bupen haer Probinde niet. De zyde die
men in nieu Spagnien maect/ wozt nae ander rijkken verdoet/ als nae Peru. Ten tij-
den der Indianten/ soo en wasser gheen/ want de Moerbeien/ boomen zijnder eest
upt Spagnien ghebracht/ ende aerderder wel/ namelijk in de Probinde/ die ghe-
noeme wozt/ de Miteca alwaer T'p'ojunen opgeboet/ ende goede Tijt-werken/ als
Cassaten/ Damasten ende Carnestinen ghemacht wozden/ maer Finwo: den en
zijnder tot noch toe mer gheboecht. De Supcher is een ander neeringhe/ die noch al-
derghemeynste is/ want en wozt niet alleen in Indien g'fiken/ maer wozt noch oock
ghenoech nae Spagnien gheboet/ om diefwille dat de Supcher flicten/ op verfchep-
den plaetsen van Indien uptgelesen wel wassen. Daer zijn in de Eplanden in Mexico,
in Peru als oock op ander contreyen/ Arabien ofte Ingenien/ (dat sijn Supcher-keeten)
ghemaect/ van groeten handelinge/ ende is nu geaffirmeert gheweest/ dat die van
der Nafka Jaertijt plaet op te b'zenghen over de oerth bupen/ pelos, ofte Realen
van archten. Nu die van Chicama, by Truxillo, was oock van een groeten rijkdom/
zijnde die van nieu Spagnien, van t ind' mider/ want dat ghene dat in Indien wel in
Supcher ende Conserben verbaen ende ghespit wordet is een binck om Doot te we-
den. Ad' het Epland van Santo Domingo, werden ghebracht/ in de Bloot daer rijk
met hertwaerts quame/ acht hondert ende acht tneghentich/ soo kussen als masten
Supchers/ welcke zijn/ wofende op de maniere/ ghelegh als i kase hebbe sien leden/ in
de Waden van Puerto Rico/ naer mijn gissinge/ van archt. Artoben elcke Riste ofte Naf-
te. De neeringhe van de Supcher/ is de principaelste handel der boosjeder Eplanden/
soo seer ist/ dat sien de Menfchen begheven hebben tot den appetit der seetich pbe-
ghiden ende Olyfboomen zijn van gheleghen in Indien boosjghep'oten/ f'ghege in
Mexico en Peru/ maer daer en zijn tot noch toe geen Olyf. Moles ofte Perlen gesele/
noch daer en wozt ooc geen Olyf gemaect/ om dat sijn lieber willen hebben om t eten/
waerom sijn oock wel laten sijn/ werden/ want bevinden/ dat d' oncroften/ om d' Olyf te
malen/ niet deloopen/ als de p'offigten inoghen opbren sien/ in boesghe/ dat alle den
Olyf daer upt Spagnien gebracht wort. Daer mede w'p de materie der Planten wel-
ken holsproden/ ende comen nu tot die van de Dreeften ende Gedreeten van Indien.

Het 33. Capittel. Van't cleyn ende groot Vee van Indien.

Die manieren van Gedierten binde ick in Indien, te weten / eene / die daer van de Spaguaerden gebracht zijn / andere / al hoe wel daer van de Spaguaerden niet gebracht zijn gheweest / so heeft men die nochtans in Indien van de selve specie / geijck als in Europa. Andere zijn eegentijck Gedierten van Indien / van die men in Spagmen niet en vind. Nu soo zijn d eerste maniere ofte soone / Schapen / Koepen / Oeyden / Dercken / Peerden / Eys / Honden / Hatten / ende andere diergelycke / welcke men in Indien heeft. Het cleyn Vee is seer vermenichvuldicht / ende soo men de wolven oock men ofte josteren mocht / om nae Europa te seiden / seuden / wel een van de grootste eyckdominen van Indien wesen / want men heeft aldaer / doot / t cleyn Vee / t welcke zijn Schapen ende diergelycken / grooten overbloed van Weiden sonder dat men op veel plaatsen aen't crupt ofte gras eenighe vermenichvuldicht / is: In de middeste der Weiden is in sulcher boegen / dat men in Peru gantelyc geen Weiden en vind: die eenighe Egenaers hebben / so datter een vder mach Weiden / daer't hem bekeft. Hier van comt het / dat men t bleefsch daer ghemeyndlyc en abundant ende goet coop heeft / als oock d ander nuttigheden / die van de Schapen comen / als Welck / Haren / etc. De wolven hebben / doot een tyt lanch / gantelyc te loog laten gaen / tot datter int eynde Wyerthen op gheselt zijn / daer men Lakenen ende Frisen maecht / t welcke int selve Land een groot nutt is gheworden / is / doot t arme Volck / om dat de Caillienische Lakenen daer seer costelicken zijn. Men heeft nu berekenden Wyerthen in Peru / ende noch meerder quantiteit in new Spagmen / ende int / t ap nu dat de wol soosijn niet en is / ofte dat sie so wel niet en wten te bereyden / so gaen de Lakenen / die daer van Spagmen ghebracht worden / die van Indien veel te hebben. Men vint daer lieden die tweentich / sae hondert dupsen / soofden / ofte stur / van cleyn Vee hadden / ende men vintse noch hebben / daeghs oock wel van weynich min / t welcke in Europa een grooten rijkdom soude wesen / ende is aldaer mach passelicken heyn. Op veel plaatsen van Indien / ende geloope oock wel op t meesten deel / so en heeft het cleyn Vee niet so goeden doetsel / doot oock dat het crupt ofte gras te lanch / ende t nettrijck al te welckich is / waerom daer so wel niet mogen weyden / als t groot Vee. Ende alsoo heeft man daer oock een ontalliche menichte van Koepen / Oeyden / ende diergelycke / ende dat op twee manieren / te weten / t een / welcke tann Vee is / gaen op haer bestende plaatsen / als op de Landen van de Charcas ende in ander Proviencie van Peru / als oock in gantsch new Spagmen / met welcke Vee sy haer proffijten doen / als in Spagmen / van't bleefsch Boter / Malden ende Ossen doot den ploeg / etc. C ander Vee is op een ander maniere / van de gheme / die in de Ghebergsten int wilde loopen / de welcke / doot de werckheyt ende Wildernisse der Ghebergsten / als oock doot de menichte / niet gheteykent worden / noch oock gheen eegenaers hebben / ghede ghelick als Jaecht van't Gebergste / want den ghenen die eest jaecht ende doot smyt / is seer t Egenaer van. Op dese maniere is syn de Koepen ofte Ossen van't Eplande Hispania / ende ander plaatsen daer ontrent / oock soo seer vermenichvuldicht / datse sy dupsenden int Gheberge / ende ober t Welt heyn loopen / sonder eenighe coe / behoorders ofte Egenaers te hebben / waerom haer t Inwoonders alleen van dit Vee proffiteren om de huyden / loopender te Peert nae toe / t ap swarten ofte witten / te weten / Slaven ofte Dycken / met hant ofte Wagg / ppen ende Marpoen-

Harpoen-ijfers/ende rjden alsoo op der Jacht van de Stieren ofte Koeper/ende so
 menich als het ter neder conuen hellen ende crighen/comeu hen toe / ende zyn haer
 eeghen velle nē / ende brenghen de hupden nae Wyas/latende t' vleesch verlogen obē
 t' Welc heen liggheu/sonder dat het genuticht ofte eens van remant begert wort/ en-
 de dat dooz d' oberbloedicheit die daer van is/ Jae soo veel dat my geaffimeert werde/
 dat sommighe plaetsen/ van t' booz epe t' plant/ genuticht ofte een quade locht daer
 van hadde / dooz de corruptie ofte verrottinghe der menichte van t' vleesch. De se ne-
 ringhe van t' Welcwerch ofte Schiedeliken / die nae Spagnien ghesonden werden is
 een van de beste handelighen/ van die in de t' planten ende nieu Spagnien gheuegen
 werden. Daer werden int Jaer van seiden en tachtich gesejept/ in de Doot van Santo
 Domingo. bysen bertich dupsent vier hondert en verctich Ossen ofte Koeper hupden/
 ende van nieu Spagnien quamen der bi t' en tachtich dupsent/ byse hondert ende vyftich
 hupden / de welcke gewaerdeert werden op seg en negenich dupsent byse hondert
 ende twee en bertich p-losse ofte realen van achten. Soo want: er daer een van dese
 Woten ghevolst worden/soo ist een dach om sien / hoe vol dat den Oeber der kiere
 vant Schoonen ende t' Arenael ofte Magaleyn ober al/ van de menichte der hupden
 ende Coopmanschappen ofte waren/ ghelegheu is/ dat ghenoch den wonderlyghs
 waert is. Noeh soo heeft men daer ook t' Dee der Oeyten/ welcke / behaluen d' an-
 der muttigheden/ van de jonghe t' planten/ Melck/ etc. Noeh een ander / Jae wel een
 van de plantpachtse proffiten is/ te weten t' sineer ofte t' alch daer van/ met het welcke
 sen ghenepijghen/ Armen ende rijcken zyn dieneude / dat hiet
 om d' oberbloedicheit wille/ beter coop als Olie/ hoe wel dat alle het sineer / dat hiet
 tot ghebesicht wort/ geen Malculine en is. Van ghelijchen / soo worden daer hupden
 bereyt ende getout om Schoonen/ Leeren/ende Leertwerch of te maken/ doch en zyn
 ingins dunckens/ebenwel soo goet niet/ als de gene die daer van Spagnien gheacht
 worden. Deeren zinder oock aenghetelt / ende daer zinder op / veel plaetsen / ofte
 t' merendeel van Indien/ daer uptghelien goet zyn/ Jae daer zyn sommighe teelten van/
 die soo goet zyn/ als de beste van t' Castillen/soo wel om te loopen ende triompheren/
 als om te rep en ende t' arbeiden/so dat het in daer een ordinaris dunck is/ met de
 daer ober wegh te repen / hoe wel datter gheen hupden/ die daer oock veel zyn/ en
 ontbeken/ wantelighen ter plaetsen daer se ghebruycht worden / om laste ende goe-
 ren te draghen/ als op t' baste Lant. Van de Eysen heeft men soo groote menichte
 noch ghebruych niet / want dienen hen daer seer weynich van / om niet t' arbeiden.
 Camerlen zinder elijche. doch weynich/ hebbet in Peru ghesien/ die aldaer van Cana-
 rien ghebruycht/ als oock aengeteelt waren/maer niets te vercl. Wonden zyn int t' plant
 Espana in sulcher menichte/ als oot inde groete/ so seer aengegroep ofte boozgeteelt/
 dat het alhiu een plaegh booz t' plant is/ want vercluden ende verclen t' Dee/ende
 loopen by hoopen ober t' Welc int wilt/ende de gene diese boot can smiten/ seester een
 sekeren pjs ofte geseten Denmich booz gelijk als men in Spagnien van Woden
 doet. Wytechte Wonden en hebbender in Indien niet geweest/ van wel een soote van
 Wonden/ gelijk als die d' Indianten Alco noemden/ om welker gelijchen/ se sp de
 Wonden/ die daer van Spagnien ghebruycht zyn/ oock Alco gheheten hebben/ zyn soo
 groote bydenen van dese Wonden/ dat se haer seluen t' exten sullen ontbouwen/ om
 haer te gheben/ende als sp ober wegh repen/so dragen sp dien op den rugge/ ofte inden
 boesem by haer/ Jae so warmer daer se siel zyn/ so moet het Wonden al oock by haer
 wesen/soo dat het haer tot geenich ander dunck dienstich is/ dan allenlijch om de goe-
 de bytenchap ende gheselschap.

Het 34. Capittel. Van sommige Ghedierten van Europa die de Spagnarden in Indien ghevonden hebben, ende hoe dat de selve daer ghecomen moghen zijn.

In een seker dinck / dat alle dese voozsepe Ghedier-
ten in Indien van Spagnien ghebracht zijn gheweest / ende dat e daer
in de eerste ontdeckinghe niet en waren / twelcke noch gheen hondert
Jaer gheleden is : Ende behalven dat het een sachte is / daer men noch
wel levende ghetuyghen van heeft soo is het oock noch een ghe noch sla-
me moede te sien dat d'Indianen in haer T ale gheen eyghen vocabelen o'te namen
van de voozsepe Beesten en hebben van datse haer niet de selve Spaensche namen
sijn behelpende doch eben wel ghecorumpert ofte gebozen : Want soo ghelijc als
spie niet en konden alsoo hebben de namen van daer haer de dingen van daen ge-
men zijn van t selve oock aenghenomen. Wesen reghel hebbe ick goet ghebonden om
t onderkheppen wat dingen dat d'Indianen vooz der Spagnarden comste gehad-
ende wat datse niet gehad en hebben want het gene datse hadden / ende wel leiden/
gavense oock sinen naem/ende t ghene datse van nieuw creghen / gavense nieuwe na-
men / twelcke ordinarij de selve Spaensche namen zijn / Voer wel dat sp die op haer
maniere prononciert en ghelijc als Berden / Wijn / Koorn etc. Nu soo heeft men daer
gebonden eenighe Ghedierten van de selve sprie / ghelijc als in Europa, sonder datse

van de Spagnarden ghebracht zijn geweest ghelijc als daer zijn Leuten / Troggen /
Becken / wilde Bercken / Dossen / ende andere wilde ende wilde Beesten / van de
welcke wapen t eerste Boeck dapper gheargumenteert hebben / van hoe dat het de
waerscheit niet wel ghelijc en was in Indien over Zee ghecomen te wesen want de
Zee Ocean te moghen over swemmen is onmogelijc / ende datse van Menschen
gheschept/ende daer over ghebracht zijn is een soeteyde
datse

datser een eenigse ooyden / daer d'erne Werelt met d'ander/aen een/ ofte na by count)
 over ghemomen zijn / ende alsoo allenghsiens dese nieuwe Werelt verbruut hebben :
 Want nae luyt ber Schuytcrce / so zinder van alle de booghepde Ghebiederten in d'Ac-
 ke van Noe gheuest ende over ghebleben van waer se weder de Werelt ghetrefau-
 reert hebben. De Leuuen die ik derwaerts gesien hebbe / en zijn niet vol beruich-
 noch en hebben oock soodanighe biotken haps niet gheghen die plaetse te schuldren/
 dan zijn grauachtich/ ende soo weerd niet, als men die wel af heelde. Om de elide te
 Jaghen / so begaderen hen d' Indianen ring ho- gheuw / (welcke se Chaco hee-
 ten) ende smijten se alsoo met steenen / stoken / ende ander Instrumeten / doot. Dese
 Leuuen hebben oock hooy een ghehuypch / haer op de Gheboomten te begheben/
 alwaer se van d' Indianen met Landen Doet- bogghen / ofte noch beter met stoers/
 afghelicht ende ghedoot worden. De Tygen houden se hooy weeder ende winder/en-
 de doen work veruueusef springhen/om dat het met heraschijnghe is/ zijn bejpen-
 sielt ofte beplacht/ ende op de sive maniere / ghelijc alsse van de Ghist- fuyvers
 afgebreelt worden. Hebbe etliche malen hooyen vertellen/ dat dese Tygen, soo seer op
 de sinacker der Indianen gewent waren/ dat se om de selue oorsake gheen Spagnaer-
 den/ ofte seer weynich/ aen ransten / ja datse van onder hen lieben wel een Indianen
 wech grepen/ ende daer met dooy ginghen. De Weyen / die men op de spacker van
 Cusco, Ottoncos noemt/ zijn van de selue soete/ als die van herwaerts- ober/ ende ont-
 houden haer oock in de holen. Van We- koyden isser weynich erbaretheit / want
 de Wouich- graden die men in Indien heeft/ worden op de Soomen/ ofte onder d' arde
 ghebonden/ ende niet in We- koyden ofte koyden Wupheng / (dat is op de Spaer-
 keise maniere) ende de Wouich- graden die ich in de Prouincie van de Charcas ghesien
 hebbe / (de welcke men aldaer Lachiguas noemt) zijn van een grauue coleur / ende
 van seer weynich nats/ ende hebben eer de ghelijchenis van soet strop/ als van Wouich
 graden/ segghen dat de Weyen soo deyn zijn/ als Vliegen/ ende datse onder t' Verthelst
 haer vergaderinge houden/ de Wouich is suerachtich ende swart. Op ander contrayen
 heeft men beter Wouich ende Wouich- graden/ die oock beter ghesouneert zijn / ghelijc
 als in de Prouincie van Tucuman, in Chile ende in Cartagena. Vande wilde Wougen
 ofte Wof- verkenis hebbe ik weynich noticie/ van allewijchen/ dat ich het van eenige
 personen ghehoort hebbe/ die se segghen ghesien te hebben. Wouen ende Ghebieren
 die t' Dee betuulden/ zinder meer alit de Schaep- herders wel lief is/ behaluen de boog-
 hepde Ghebiederten/ die der de Spagnaerden in ghelijch/ niet gebacht hebben/ ghelijc als
 daer zijn Werten ofte Denesoenen / waer van men aldaer groote menichte over alle
 t' ghebengte heeft/ doch eben wel zijn t' meestendeel Denesoenen sonder Wougen / ofte
 ik en heb daer ten minsten anders geen gesien/ noch van penans ghehoort / die se an-
 ders gesien heeft/ zijn meestendeel ghelijc als Wapkens/ ofte jonge Werten. Dat nu
 alle dese Ghebiederten (dooy haer lichtbeerdigheyt/ ende om datse upt de natuer wulde/
 ende van der Zacht zijn) van d' een Werelt in d' ander (te weten/ van daerse aenden
 anderen comen) ghespactert ende ober gecomen zijn/ en valt imp niet/ waer / maer
 seer licht/ te geloouen/ ende houdt by nae hooy warachtich/ ende datter in seer groote
 plancken/ die berre ende berckheppen van t' baste Landt ligghen / gantse gheen ghe-
 bonden worden / soo vele als ich hooy eenige erbaretheit/ ende in formatie hebbe
 so men te berfaen comen.

Het 35. Capittel. Van de Voghelen die men daer van hier heeft,
ende hoe datse daerin Indien ghecomen moghen zijn.

Inder swarigheyt isser / iselve van de Voghelen te
gheloochen te weten van de ghene die men daer van soodanigh e
(als die van hier) heeft ghelijc als daer zijn. Dat is gheen Oort-bu
den / singh-buysen / Quartels ende verscheppen soorten van Dalken
de welcke dooz seer ghy acht / ende als yselen / wylt inu Spagnien ende
Peru, aen de Heeren in Spagnien ghesonden woynen: Item Kijngers ende Krennen
van verscheppen soorten. Van dese ende andere dierghelijche Doge / en is niet aen te
t wisselen daer ober gheloochen te wesen. Ende datse veel beter passeren mochten / als
de Aeren wien. Eppen ende Hertten. De Payegopen zijn oock in grooter blucht / en
de woynen in Indien in grooter meniche ghebonden / namelijken in d' Anden van
Peru, in de Eplanden van Puerto Rico, ende Santo Domingo, bliengen so ghele bluch
ten ofte hoopen teffens gelijc als de Duppben: Eyndelijken dat de Vogelen altoos
dooz haer bliengen. eenen open wegh hebben nae waer toe datse begheeren / ende om
de Golf te passeren / so en souden veel der schen / niet moeghe wesen / want is een
sich: d' borch / gelijc als van d' Plinio geassiert meer wert hoe daer veel de Zee ober
blijghen / ende nae seer vyeende Cominghlijken passeren: Eken wat van soo groote
Golt als den Ocean van Indien is / en wet niet daer perant asich: oft / die van blie
ghende Voghelen ghesaect te werden des niet tegenstaende / so en houde ick het
noch niet gantsch booz onmogelijc / want daer is van sommighe Zee-baernde lieben
een gheneyn op lute / datse wel 1200 hondert / ende meer / mijlen van Landt ghesien
woynen. Ende naer dat oock van * Aristotele geassiert woyn / so is het seer licht booz de
Voghelen haer onder t' Water te onthouden / om datse wille datse wepmich als men
bevgelijc als wy ghewat woynen aen de Zee-voghelen / die onder t' water dypen
ende haer een goet poos onder houden / alsoo mocht men comen te denken / dat
de Voghelen ende bligende Ghebieren / die op d' Eplanden ende op t' baste Landt
van Indien gebonden woynen) de Zee ghesaect zijn / ghebende hier ende daer / op
d' Eplanden ende Cluypen (dese dooz d' aenghebozen natuer in keunisse hebben)
haer kust-plaets ghemacht hebben / ghelijc als Pannus van etliche berghen is /
ofte datse haer by abontuer alsoo moede gheloochen zijn / in t' Water laten meer
bale / ende daer nae. een wyl gheust hebbende / haer weder op heffen / ende also haer
wegh bootaen blieden. Wat beroderende is / de Voghelen die op d' Eplanden zijn
daer gantsch gheen Landt-gebierten gebonden en woynen / houde ick booz ongt
wilt / die op een van de twee booslepde manieren ghesaect te wesen. Nu belangen de
d' ander / van die men op t' baste Landt bint / namelijken van de gene die niets te licht
berderich van blucht en zijn / is een beter wegh te segghen / die ober gecomen te wesen
ter plaetsen daer de Landt-gebierten (die men eldaer van Europa heeft) dooz gepa
siet zijn / want men heeft oock in Indien t' waerdrighe Gheboghelen / gelijc als
Strups-voghelen de welcke men in Peru bint ende plaetsen wel by wijlen d' Indi
aensche Schapen (die gheladen gaen) berbeert te maken. Maer achterlaeten dese
Voghelen die haer van selfs regeeren / sonder toedoen der menschen / ten 30 dat het
waer om niet te segghen / so hebbe ick nu van t' Landt-geboegte (te weten van
de hoenderen) berwonderd / want waren daer / in effect / aler daer de Spagniar den
quamen / waer van een daer teeken is. de selve eyghen Indische namen te heb
ben / want

† Plin. lib.
10. cap. 33.

† Ich hebbe
op de Maere
van Oor-
t-dien.
† Daerom
gheuen / die
vint wel 900.
mijlen nae
voghelen /
sonder ope
ghelude van
Landt te heb-
ben.

Aristot.
lib. 3. de
part. animal
cap. 6.

Plin. lib. 10.
cap. 25.

ben want heeten een *Whine*/Gualpa, ende een *Ep*/Ronto. Doch mede 'tselbe spreek-
woort dat wylieden hebben van een *Whine* te heeten/ (als men hem vooz een
nen vloeden loerts wil sehelden) hebben d'Indianen van gelycken vooz een gebruyck.
De ghene die gheweest hebben in de onderkinghe der *Eplanden* van Salomon, ver-
tellen hoe dat sy albaer *Voenderen* vonden/ ghelyck als d'ont/ mach oock verstaen
woyden dat soo gelyck als de *Voenderen* soo tan ende moostelijck sijn dat de men-
schen daerom niet haer ghenomen hebben in't reysen van d'een plaats op d'ander/
ghelyck als wy noch heden daeghs sien d'Indianen vooz een ghebruyck te hebben/
de *Voenderen* ofte *Ku*/kens niet haer (te weten boden op de last die e op den rugge
draghen) te voeren / alsoe ober wegh reysen: Nemen de selve oock lichtelijcken mes
haer in eenighe klypen ofte klypen van strop of hout ghemaect: *Epnodighen* / dat
men in Indien veel soojten van *Ghedierten* ende *Dogghelen* van Europa heeft die daer
de *Spagnaerden* ghebonden hebben / ghelyck als daer sijn / de ghene die ick ver-
baert hebbe/ende andere die van ander gheseyt moghen woyden.

Het 36. Capittel. Hoe dat het mogelijcken is, dat men in *Indien*
Ghediert. n heeft, die op gheenighe ander p.aecten ter Werelt ghevonden worden.

Et is veel swaerder om te rechte te brengen wat be-
gint dat verscheppen *Ghedierten* ghadt mogen hebben van de ge-
ne die men in *Indien* heeft / ende in de Werelt van herwaerts ober/
niet ghebonden woyden want sooje den *Schepper* albaer geschapen
heeft soo endooven wy onse toe- blacht op d'Arcke van Noe niet ne-
men noch en hadde oock niet noodich geweest alle de generaten der
Dogghelen ende *Ghedierten* te salveren/ soo sy daer nae weder op een nieu herchapen
ghe worden souden hebben noch en souden oock van gelycken niet comen bliken/
dat *Gode* in de *Scheppinghe* van de ses daghen de Werelt volcomen / perfect ende
volpact souden hebben/soo daer noch eenighe nieuwe *Scheppelen* van *Ghedierten* ghe-
schapen om te formen/ namelijk volschapen *Ghedierten* / ende dan niet minder
waerde heft als d'ander die bekent sijn. Nu soo wy segghen / dat alle de voorsijde
soorten van *Ghedierten* in d'Arcke van Noe gherconsereert ende bewaert sijn ghe-
weest/soo moet daer upt volghen dat soo ghelyck als d'ander *Ghedierten* nae *Indien*
ghesaffert sijn, upt de Werelt van herwaerts ober/ dat oock alsoo van gelycken
dele die men op gheenighe ander plaatsen ter Werelt en vint daer ghecomen moeten
wesen. Ende soo die waerachtich is/soo is mijn baghe hoe daer van de selve gene-
raten herwaerts ober gantich gheen ghebleven is/ende hoe datse oock alenighe ghe-
bonden woyden ter plaet en daer sy vrent ende upthecms sijn is voowar een que-
stie die mi langen tije verlust gemaecht heeft. *Guano* heet, op eenighe contreyen der
Werelt ghebonden woyden. Wie heeft die in *Peru* ghebracht / ofte hoe sijn sy daer ge-
comen/dewijle daer in de gheele Werelt gantich gheen sijn/ ofte geyengnisse van
ghebleven is / Ende soo sy daer van gheen onder plaats ghecomen en sijn hoe sijn sy
daer van gheschapen ende voost- ghecomen? Weester *Gode* dan by adventur meide
Scheppels van *Ghedierten* gemaecht / Gene dat ick van dese *Guano* ende *Pa-*
cien segge soude ick oock noch van dampenderlep soojten van *Dogghelen* ende *Ghe-*
dieren moghen segghen die nopt bekent sijn gheweest/ noch in den naem/ noch in de
gediente, sae noch oock daer eenighe memoire van is onder de *Antijnen* *Archeen*
ofte eenighe

ofte eenighe Natie van dese Werelde ten 3p dat wy segghen / dat al hoe wel alle Ghe-
bier ten upt de Arcke ghecomen zijn / soo zijn sp des tuet te min / dooy d' aengebozen ma-
turen ende Godelijcke dooyfienigheyt / veeleel gheueft / te werten / verſhepden ge-
neraten. nae verſhepden contrepren : Ende daer wert oock bebonnen / datter ſommi-
ghe van dien niet en wouden upgaen / ende ſoo ſp daer van upt gingen / en zijn niet ge-
conſerueert gheueft / ofte zijn niet der tijt vergaen ghelijc als het niet beel dinghen
ghebreut. Ende ſomment wel inſiet / ſoo en is dat niet alleen een eygen ſake van Indien
maer gheint p n van veel andere ſigghen ende Probinrien van Europa, Aſia ende Afri-
ca, van de welcke men leest, dat ſp ſoozten van Ghebierden hebben die op geenige an-
der plaetſen ghebonnen wozen / ende ſoo men die daer vint, ſoo weet men dat ſp daer
van daen gheboert zijn. Nu al hoe wel dat dese Ghebierden upt de Arcke ghecomen
zijn / verbi gratia, ſoo wozen noch tans d' Elephanten allen in Oost-Inden gebonden /
ende van daer zijne niet andere plaetſen gheint p n ghewozen. Op de ſilve maniere
mogen wy seggen dat het toegegaen is / met dese Ghebierden van Peru ende alle d' an-
der van Indien, van die men op geenige ander plaetſen ter Werelt en vint. Doch me-
de / ſo is t' aemmerken / of de ſilve Ghebierden oock in de ſchepſden ende naturen van
alle d' ander, ganſt h verſhepden zijn / ofte / of haer verſchul accidentael is / ver ooyſacht
wefende / dooy verſhepden accidenten, gelijc als men aen t' Menſchelijke gheslachte
ſiet / zijnde eenighe wolt andere ſwart / elliche / kreuſen / andere Wuerchen / ghelijc als
ſulche / verbi gratia, oorkis / in de generatie der Apen ende Meer-Katten / zijnde d' een
met ſteerten ende andere ſondre ſteerten / ende van ghelijcken in de gheslachten der
ſchape / waer van eenige ſlecht ende glad / ende andere van veel Wolgijn : Som-
mughe zijn groot ende ſterck / met ſeer langhe halſen / gelijc als die van Peru : Andere
zijn ſleyn / ſwack / ende met corte halſen / ghelijc als die van Caſtillen. Maer om die
rechte waerheyt te segghen / de gheen die met dese upwegghen / ende alledinck met
accidentael verſchillen pretendeert ofte ſoekt de gheslachten der Sublaenſcher Ghebier-
ten te vergeleken met die van Europa, ſal een laſt op den hals nemen / die ſp qualijck
ſal comen upt boeren / want ſoo wy van de ſperten der Ghebierden ſullen ooydeelen
dooy haer eyghenſchappen / ſoo zijn ſp ſoo veeſhepden / dat ſoo men die wilde reure-
ren ofte vergheleken met eenighe bekende ſperten van Europa, ſoude ſoo veel weſen /
als te willen een Gp Caſtagnen heeten.

Het 37. Capittel. Van de Voghelen die eyghentlijke van Indien
zijn.

Et 3p nu datſe van verſhepden gheslachten (ofte an-
dere der ſelver van herwaerts oer) zijn / daer zijn in Indien Voghelen /
die aemmerkens weet zijn. Daer wozen ghebacht upt China ſleyn
Voghelen / die ganſt h gheen beenen en hebben / zijnde tgheslede tgh ſp-
naest anders niet als Veeen ofte Pluppen / comen immermeer op
d' aerde hanghen haer / aen ſe heere peſighe beenkens dieſe hebben) aen de tacken van
de Woomen / alſe ruſten willen / ende hebben haer onderhout van de ſingghen / ende
andere dinghen in de Lucht. Men heest in Peru, Vogelkens / dieſe Tommeys / her ten
welcke ſoo ſleyn zijn / dat ik dickwils ghetwijſſelt hebbe (die in t blegghen ſiende) of
het Apen of ander Velde- vliegghen waeren / doch zijn ewerwel waerachtighe Voghel-
kens. In t contrarie / ſoo zijn de ghene die men Condors noemt / van up t riemen de
grootte / ende oock van ſoo grooten cracht / datſe niet alleen een ſchape oermtige ſa-
len en n.

Deſe Voghel
vint men op
d' Eplanden
van Moluco,
wozen van
de Deyn-ge-
ſen / Paſſer-
do ſol, ende
b' aens / Da-
radis. Vo-
gelen gelijc-
ten / ghelijc-
ken in wille
ſucceratiſſi-
maſch / van

lenste ende sine Pluymen / daer sy heerliche Pluymagien ende verberg af maechten /
 pynpalghen als in ten Oyl noch trocken boeghen die met Pont ende Scluer aen
 den anderen / welcke onder haer een seer diebaer durch was. Daer sijn noch heere
 daeghs van de selve Voghelen maer en ghebeycken alsin soo grooten cunten heet
 noch hoeteringhe niet, alsoe wel plachten te doen. Tegens dese so schoone ende pluym-
 eghet stracpe Voghels heeft men in Indien andere die gantsch contrarie sijn / de wel-
 ke behalven dat sy van heerlichen leelich sijn anders nieuweres meer toe sienen / als
 daer van haer te gheue / doch sijn ewelikes niet teghenslaende van ghen min-
 der piossighen. Hebbe hier wel op ghelet / my verwonderende van de boosheit die t
 des Scheppers / dat sy op soo veelderp manieren is sechtende / dat de Menschen
 altoos van d'ander Creaturen gheue woeden. Daer woeden op soninge Eplan-
 den ofte Clippen (die dieht aen de Custe van Peru ligghe) elghe Berge van ver-
 re ghesien die gantsch ende al wit sijn / aen schijnen in t ghesicht van louter sienen ofte
 witte Aerde te wesen / ende sijn altemael mit hoopen van Zee-voghelen diech / de
 welcke aldaer ghesladelicken comen / den diech op schijten / dit selve is in sulcher me-
 nichte / dat het spieghel hooghlept / welcke een fabel schijnt te wesen. Men haert al-
 temaelken nae dese Eplanden met gezele Varchen ofte Schuyten om den diech ofte
 meest te halen / want daer anders gheen durch eer Werelt is. Dit selve is so fereynde
 oock soo ghescheft / dat het Aetrich (dat daer met ghemest wert) de granende
 buechten mit grooten abantaghe voogt-buechten. Ebooghe pde meest ofte diech woedt
 Guano gheeten / waer van ghecomen is den naem van de Dallepe die men Lunagua-
 na heet. In de Dalpen van Peru, soo ppositerende haer met desen diech / ende is de
 buchtbaerste meest die daer ghebonden woet. De Que-appelen / Chanact-appelen
 als oock d'ander Buechten / gaen d'ander in grootte ende goetheit beel te hopen / seg-
 ghen d'oechste hier van te wesen / om dat het Water (daer dese Boomen met begoten
 werden) doogt / laide sinen loop heeft / daer desen diech met vermenight is / waerom
 soo schoone Buechten voogt-buechten: In boeghen dat van de Vogelen niet allen
 volck is om t eten / den sanch om te maken de Pluymen om vercreren ende te ho-
 ren / maer noch oock der selven diech dieende is tot welbaet des Aetrichs / sijnde
 eselbe soo altemael gheopincert van den oppersten Werckman / toe dienste der men-
 schen / op dat den Mensche weder soude ghevercken / danckbaer ende getrou te wesen /
 den ghesien die hem met alles is goet doende.

Het 38. Capittel. Van de Bergh-Ghedierten.

Behalven de verhaelde sooxten van Bergh-gedierten /
 die niet Indien ende Europa ghemeyn sijn / soo heeft men daer noch ander-
 e de welcke sich niet en wert dat sy hier gebonden woeden of soomen-
 ser heeft / soo sijnse by abortieren van daer ghebracht. Daer sijn Ghe-
 dierten ghelijck als Werckens dese Savnos noemen / de welcke van's
 dieende schepel sijn / die den nabel op de boestelen hebben / loopen by ghelede vanden
 doogt gebraght sijn van naturen weert / sonder pette byeen / maer loopen daer eer
 op aen / het den upstekinghe Boestelen ghelijck als scher-wessen, ofte blimen / daer sy
 wel goede wonden ofte quetsuren met doen comen / soo de ghene dese Jagen / haer
 daer niet teghens en berien. De ghene dese willen jaghen / climmen op de boomen / om
 haer te vercreren / al dan soo comen de Savnos ofte Werckens by ghelede Cudden
 t seffen. Ende siende dat de Wan niet crighen comen / byt en ende iraghen aen den
 boorn / de welcke alsoen van bove met woog-pylen ofte clepe wonspiet en afwoep-
 ende.

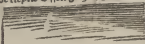
Historie Naturael van VVest-Indien.

Cap. 38.

ende doodender soo veel alsse willen. Zijn ser goet om t'eten/maer is eerst noodich/
datmen se terfont den ronden Bal (diese aen den nabel van de Bosseken hebben) af-
singt want souden anders in eenen dach gecorumpceert ende stinckende wesen. Daer
is noch een ander sooyte van Gebierten die in't schynsel zijn/gelyck als Baet-ber-
kens/de welke Guadatinajas gheheten worden. Derkens van de selve specie gelyck
als in Europa. twyffle of die in Indien gheweest zijn / ter daer de Spagniaerden qua-
men om dies wille datter in't Relae. ofte Tractaet van de ontdeckinge der Eplanden
van Salomon verhaelt woijt / hoe dat sp daer hoenderen ende Spaensehe Derkens
ghehouden hebben. Tghene dat altoos seker is / is dat het selve Deo bynae op alle
plaecten in Indien in grooter menichte vermenichsulicht is. Op vele Contrepen soo
woijt / ruielich noch berck ofte onghesouten af ghegeten/ende houden oock wooy so
ghefont ende goet als t' Schapen bleck/gheleck als daer is in Cartagena, op sommit-
ge plaecten soo zijn de selve wildt ende wyerd gheworden in sulcher boeghen / dat se
ghejaecht woynen gheleck als Bosch-berkens/gheleck als daer is in nieu Spagnien,
ende op ander Eplanden daer haer selve Deo in't wildt ende op de Gheberghten be-
gheden heeft. Worden op etlyche ooyden ghernest met het Ghaen van't Mays, (dat is
daer t' Indians Syoot af gemaect woijt) daer mede upnemende wel groepen ende
het woynen: woijt ghebaen om datse veel Boters souden gheuen / (te welen dat ofte
siner dat van de Spagniaerden Derkens-borck gheheten woijt) / twelcke sp in de
plaects van Gp besighen. Op etlycke plaecten malicner uptgheleien d'hammen ofte
loepen van als te Toluca in nieu Spagnien, ende te Pana in Peru. Hierende nu weder
de clepne Ossen gelyck hoe wel dat sp in't wassen van de Hoopen / eer clepne Mup-
len schijnen te wesen: De Wyden der selken, syn
ker gheacht wooy Holberg ende ander berck/sp om
datse boog haer hardicheyt, wel eenighe slagen ofte
steken wederstaens ende teghens houden connen.
Tgene dat de dicke ende hardicheyt der huyden/
d' Elanden is beschermende, selve is oock (de ge-
ne die men Armadillos noemt) beschermende / in
te menichte der schammen die sy als sp wilen op et
toe doen/gelyck als een Varnas: syn clepne Berck-
kens die haer op de Gheberghten onthouder/ende
dooy de defensie ofte t'beschermel dat sp huyden/
(van haer selben in haer schammen te mogen ver-
berghten/de welke sp oock nae haren wille connen
upt stercken) soo woynen sp Armadillos dat is / soo
veel als gheswapent geseyt gheheten. Zich te bere-
wel van gegerten/maer en t'ocht ny niet te weer-
dich te wesen. Weet beter cost is / dat van de Yma-
nas, al hoe wel dat het ghesicht oeg selben nicht is/
want hebben epatherische de gheheersse van
Spaenische waeghloffen, is niet te min een sooyte
van Water gheberten/want onthouden haer in't water / clummen oock op't Lande
ende op de Boome in die aen den Eber van den Water-rant slaen / daer sp haer van
van boden af in't water laten ballen / alwaer sp als van ghereggen woynen van de
Wacru in ofte Schuyten die slier toe onder aen baft gemaect ligghe. Chunchillas is
noch een

Der Derken
Derech is
van gelyck
in M. cam-
bucke soo
goet dat het
alle t' andere
in goet he-
te bodt gact/
in sulcher
boeghe dat
men t' de
kercken in
de plaects dā
henderen
se laet tēd
woynen in't
contraste in
Spagnien in
dercken/
gheleck als
Dā derbo-
den.

Van dese
Armadillos
mach men
sien by den
boomvriend
Dooder Pa-
ludanus tot
Ghebruyden/
als ich hem
niet ghe-
baert heb-
be,

noch een ander soogte van Ghebterten/gheleick als Hardillas, ende hebben een woon-
der sacht del/welcke vellen dooz een heerlijck ende ghesont ducht gheboogen worden/
om de maech te verwarren/ofte dooz boz t-lappen/ want zyn van een passiegrae
waernte. Dan gheleicken soo is oiden van t bont van dese Chibillas, Dekenis ende
Frisen ghemaecht. Worden ghebonden in de Gheberghten van Peru, alwaer van ge-
leicken oock noch een ander Beesthen ghebonden woort dat seer ghemeyn is/genaemt
Cuy, twelcke d'Indianen dooz een seer goet cten houden/ ghebruyckense oock seer
opinarig in haer weder sacrificien doende met de selve Cuy haer Offerande zing loch
als songhe Conguiven ende hebben oock haer hollen onder d aerde/ hebbende op som-
nughe oorden t Aerdrigh gannich doozgraven: Etlike: zyn gran andere wat ende
van verskeiden cokeren. Daer zyn noch andere Beesthen die sy Vleesch haer noemt/
de welcke van ghebante zyn, gheleick als Hasen doch wat grooter/ worden van ghe-
leicken ghejaecht ende ghegeten. Dan opzichte Hasen herf men daer oock op plaatsen
menichte van Sacht of Conguiven worden van gheleicken ghebonden in t Rypche van
Quero, doch de goede zinder tpt Spaguenen ghejaecht. Daer is noch een ander au-
bollich ofte anticht Dier t welcke dooz syn in t nemende traegheyt spoots gheheyt/
Perico ligeto, (dat is lichteich Hondken) ghevaemt woort seest dore nagelen aen el-
ke hand ofte doozte poot/berfet de doozte ende achterste pooten als by compass ende
op syn streeck niet en groote hegma ofte verlanck/aemheyt is bijnacht gelijck als een
Aep zynde veflede in t aenghesicht seer gheleick maecht een groot ghebeert met rij-
ten ende tierren/ontpout hem op de Doornen/ende eet sterren.

Het 39. Capittel. Van de Meer-katten ende Apen van Indien.

Meer-katten heeft men daer ober alle t Gheberghte
der Espanen op t vaste Kant ende in d'Andes, ontallighen deel/ is een
soogte van Apen doch eenichsins verscheppen om der stercken wille dese
seer lanch hebben als oock om dat onder haer gheflaeyten zyn/ t een-
maal swaer/ andere aet h-berwylch sonnughe grau/ elycke bespauwelt
en verscheppen. Welchtheerdigheyt ende loof heyt van dese Beesten is om te ver-
wonderen/want seghint bijnac/dat sy eendich vernut ende redelijchheyt hebben/ ende
in t clauteren ober t gheboonte/schijner sy de Voghelen nae te bootsen. Webbe in Ca-
nops (in t respen van Nombre de Dio. nae Paramatoe) een Meer-hat sien spinghen
van eenen Boom af/ tot op eenen anderen/ die aen de ander zyde van de Riviere
stont dat my ghenoch verwonderde: vinden haer niet de seert om eenen tacht/ende
waerpen haer alsoo daer sy willen. Zoo waermeer dat de spate te groot is/ dat sy die
niet wel met een spouck comen ober comen/soo ghebruycken sy een aerbige besen-
berdepte te waeren/daen den anderen aen de seerten/midende alsoe een maniere van
een heeringh van bel aen een vast daer nae soo dyngheuse gheleicheitghen malanderen
dooz zynde de doozte van d'ander gheholpen/maecht dat sy in t spinghen een tacht
in de buyst heeght/ alwaer sy hem al dan soo vast aen houdt/ dat sy alle d'ander op
helpt die haer al te samen d' een aen d' anders seert vast houden/ als gheheyt is. De
sotte duchten aerdscheit/ende andere antichsche pecten die sy toestellen/ is een burch
om te wateren/want d'abelheyt dese aen nemen (almense leet) en seghint niet van
slomme Beesten/maer van een Menscheleick vernut te wesen. Ich hebber een ghe-
sien te Cartagena, in t hups des Oudermeurs tghene dat my wel van den schen ge-
sept wiert/ seghen bijnacht onmogheleik te wesen/ te waeren/ hoe dat se hem in de A-
berne ofte

verue ofte Werbergh om Wijn sonden/dage ende in de eenre hant de Kaan ende in d'andere t'gelyc/twelck men hem in greenderley manieren upt oer hant coft crighen/booz al eer dat hy eerst de wijn hadde: Ende soo hem de linderen op de straat nae trefpen/ of wterpen/soo sette hy de kaan an een zijde/soeckende eenige steenen/ waer merke hy terstont ruy ne naen marcke/ gaende alsoe dan weder met sijn kan/pen wuegh/voogaten. Ende t'egene dat noch meer is/is dat al hoe wel hy sels mede een goet vrient van den Wijn was/ t'gelyc als ic het hem hebbe sien beinchen/als ic hem sijn inester van boven af in den mont goot: soo en soude hy nochtans de Kaan ofte Wijn/sonder ooylof/ ofte datmen t hem gaf/niet gheroet hebben: Sedden oock dat soo hy opgetop de/of ghesprouckte ende geblanckete Wouwen sach dat hy daer terstont nae toe spjouck/ ende de doech van t'hoofst halbe/ende qualijck handelde. Het mach wel wesen dat sp daer wat hy hangt/n want ich het selue niet al ghesien hebbe/ende so en durcht my in effect niet datter eenige bersten zyn/die so seer met de menschelycke conseruatie overeen comen/als dit geslachte der Wier-harten. Daer woynen so veel dingen a f'uerlele/ dat ich het booz beter houde om niet te dencken dat ich sabelen geloof geest/ ofte dat se van anderen daer niet booz ghehouden woynen/ dese materte telaten blyden/ niet alleenlijck den Aetheire van alle Creatueren te gebenedighen/ dewyle dat hy/soo t' schijnt/ allenlijck foodanighe soopte van Ghebiedten ghemacht heeft/ tot een recreatie ende vermaelselijc ryt-verdijf/der Wier-schen/twelcke anders niet en is/ dan van sachen/ ofte om te doen lachen. Sommighe hebben gheschreuen/ dat men Salomon van dese Wier-hatten upt West-Indien ghebracht heeft/maer laet my duncken dat het selue van Oost-Indien ghebrecht moet zyn.

Het 40. Capitael. Van de Vicuñas ende Tarugas van Peru.

Ander ander dingen/ die men in Indien van Peru moetsabel heeft/ zyn de Vicuñas ende Schapen (diese van t'Landt heeten) twelcke tammie ende seer yffigheijckhe Beesten zyn. De Vicuñas is wulde/ende de Schapen tain Wee. Sommighe hebben gheneyt/ van de vicuñas de gene zyn/daer Antioeles/Pinus, ende andere Sulphuren van gelyndelt hebben te wten/daer sy van de Caprea (ofte wilde Septen)/schijuen/daer sy sonder twijffelshe ghemis van hebben/ende dat dooz de lichtverdrigheit/als oock om datse haer int Gebergte onthouden/ende eenige gelyckenis van Septen hebben/doch en zyn t' in effect niet/want de vicuñas en hebben geen Woyens als d'ander doer/ gelyc als Antioeles/ verjaelt. Oock winder en zyn t' geen Oientaelische Septen/daer de Bezair steenen af comen/ofte so sy van foodanighe soopte zyn/so mogen dat sonderlinge specien wesen/soo gelyc als t'gheslachte der Honden/als Dogghen ende Winderhonden van berckheppen specien zyn. Van gelycken so en zyn de Vicuñas van Peru de Gebierten niet/die in de Probinde van nieu Spaghen de Bezair steenen hebben/want de selue een soopte van Werten ofte Wensbeenen zyn/alsoo dat ich niet en weet/dat dese soopte van Gebierten op eenige plaeten ter Weert gebonden woynen/dan alleenlijck in Peru ende Chik, twelcke aen den anderen grenst. De Vicuñas zyn grooter als Septen/en t'clindeper als Halben/zy in de colore sy naest Leu verwuch/ofte tanep/doch een weynich claerder en hebben geen Woyens/gelyc als de Werten ende Septen wel hebben: Weyden ende onthouden haer op seer hooge Ghebbergen/ende dat op d'alder rouste ende woeste plaetsen/die aldaer Pinus geheeten woynen/en woynen van t'hy nochte sieren gantsch niet bereyckte/maer schijnt daer eer een vermaken in te hebben/ou

den/houden haer altoos met hoopen bp een / ende zyn upnemende rasch in't loopen :
 Wanneer dat ip enige repende lieden ofte Bercken gemooten/so nemen ip terstont de
 blutche/geelich als de gene die seer byersachtich zyn/ende alsse blueden soo jagen sp haer
 jongen woog haer heen : Alden en can niet te weten comen/ datse seer vernieuwde-
 gen/hiem om waest/ dat de Coningen Inga dr Jacht van dr Vicuñas verboden jaden/so
 ten waer dat het selve geschiede oooz haer bevel ende woog haer weder seften : Aldogt
 van sommige beiaechte dat men naer der Spaghaerden comste/ de Chacos ofte Jacht
 der Vicuñas, al te veel toe gelaten ende ooplof ghegeuen heeft/ende datse daer doog ber-
 mindert zyn. De wandere der Indianen Jacht ofte Chacos/ haer niet veelder sojn te
 bergaderen/ in sulcker doeghen / datse bp wilen ruce/dye dappent/ ende meer/ ober-
 hoop zyn/soo datse een groote spatte van't Orbetget onring/ ende besetten moeten/
 als van soo makense/ dat sp de Jacht van alle ranten bp een jagen/daer spet van / dype/
 vier hondert/ ofte soo veel alsse willen/ van nemen / larende alle d'ander weert loopen/
 namelicken de Wyf kens/om doogt te genereren/plaesten best seften oot te seften/
 re/ende maechten van't hanz ofte Wol/Dekens ende mantels van grooter waecte/
 want de wol ofte thapz is gelich als sachte yode/ende mogen langent tyt dueren. En
 om die wille dat de colcut wyl de natuer/ende niet gebedet is / so is het bp naest om
 berganchelich/ zyn coel ende seer goet in den tyt van seer weber/ als oock tegens d'w
 slammatten der niet en/ende houden die op ander plaesten woog seer gesont/ segghende
 datse d'oberloebige huten temperen ofte waltgen. 'Else doe oock van gheinge-
 kn de Wol in de Brdden gebrut/ dit van sommige daer in ghetuych woog/ om de
 gesontheits wille/ende dat doog d'eyperantie dieer van hebben. Dooz andere gebr-
 ken als woogt seker zyn/ willen segghen/ dat dese Wol oock goet soude wecu/ ofte De-
 kens daer af gemacat/ doch eben wel so en hebbe ich van dese eyperantien geen seker-
 heyt af. 'Elsech van dr Vicuña. en is niet goet/ hoe wel daer der d'Indianen et tui si
 daer oock rooch-blesch af maken. Woog sberdigh nuch icht af segghen/ ghette in
 sefs gebeut is te weten/ als ich repende was doogt Orbetgete van Peru, so ben ich
 gecomen op een abontstont bp een Tambo ofte Herbergh / met sulken ontpdelcken
 pijn in d'oogen/ datse inp dochten wyl het hoost te lypinge/ welcke aerdrinc te comen
 plach/ als men doog veel sneus repst/ende 'elsebe veel aeniet. Du ligghebe niet dese
 groote smerte/ende hebbebe bp nae alle patientie verlozen/soo quam daer een Indi-
 anische Doolwe bp up/ende bracht een wpruch blesch van een Vicuña/ die op de sel-
 ve stont gebout was/loopende 'bloet daer noch wyl/ende sepe : Die end' daer/ legh
 dit op u oogen/ sal terstont wel beteren/ en legghende de selbe sberdigh op d'oogen/ so
 seften terstont de pijn/ende was binnen seer coeten tyd/ gantsch ende al wech/ sonder
 dat ich die opt meer voede/ behalben de woogschyden Chacos, welcke gemene sach-
 ten zyn/so gebuychen d'Indianen noch bp andere praetcken om dese Vicuñas te
 geu te weten/so wantte ip die soo drete binnen seften hebben/ dat ip die betwoopen
 mogen/so woopen sp haer sommige linnen ofte rooch/cken/ met seker looben daer aen
 toe/ de welcke haer soo om te beenen der warren/ datse daer naer niet trer loopen mo-
 ge/ waer mede ip de haren wille bangt. Het pijnportse daer men dit beft om acht
 is om de Bezar steenen/ die daer in gebonde woog/ waer van u p terstont sulden van
 desen. Daer is noch een ander soorte dese Tarugas noemen/ die oer wyl zyn/maer zyn
 veel radder en sekerderdiger/ als oock lighder/ van de Vicuña. en hebben de colcut wat
 bekeuget/ met sacht ende gangende ooten/ en loopen niet met hoopen bp een/ gelich
 als de Vicuñas, ofte ten minsten/so en hebbe ich die anders niet gesien/ oant een al-
 leenende dat op seer hooge plaesten. Van dese Tarugas so enge men oock Bezar ste-
 nen/ de welcke gepoet ende van merder beuelden zyn/ als d'ander.

Het 41. Capittel. Van de Pacos, Guanacos, ende Schapen van Peru.

Heenich dinck en heeft Peru van meerder rijkdom
ende boopreels/als het Dee van 'e Lant/van den onsen/Schapen van
Indien. ende van d' Indianen / in de gheuepne tale/ llama gheheete/ ¹/
want so men die wel insiet soo zyn't v'alder prooffgeelichste ende ou-
costelijchste Diercken van alle de ghene die daer behene zyn. Van dit
Dee soo cruyghen sp kost ende cleer en geijcht als men in Europa van't
Dee der Schapen doet/ende hebbende't dan noch meer/ chooren en.
de draghen van van alles waerle van doen hebben/ want dienen om haer de lasten te
dra ghen ende te brenge. ²/
En ander en soo ist niet noodich/ dat men daer pet en be-
coflicht/als van Hoef-ijers/zadels/ofte andere inspanfels/ende noch veel n'inder aen
waert/want zyn haer Meesters om niet dienende/ haer te byden stellende met het
Crupet/ofte gras/dat sp in't best vinden in boeghen dat haer Goot booghen heeft met
Schapen ende Last-perceden/ende dat/altmael met een soorte van Diercken. Ende so
geijcht als het boog een arm volck was/soo en wilde sp niet/ dat sp haer eenighe ou-
kosten doen souden/ want Wepden hebben sp genoegh op de Ghyberggiten/ andere
noodduften en begeert dit Dee niet/ noch en heeft het oock niet van doen. Dese Schap-
pen ofte llamas zyn twee derleij soorten/te weten d' eene Pacos ofte wollige Schapen/
ende d' andere slegt-haruych ende van wepuych Wols/ de welcke beter zyn/ om de last
te draghen/ zyn grooter als groote Schapen/ ende cleinder als Halben/ hebben seer
langhe halfen/ in ghelijckens van de Kameelen, twee oock al soo verespiche de is/
want dewijle dat se hoogh ende verheben van lichamen zyn/soo behoojen sp oock om
de welstant/ langhe halfen te hebben: Zyn van verscheppen coleuren/ eenige gantsch
kint/ andere eenenruel/ waer/etlyche grau/ende sommighe verheppen/ dese Moro-
moro heeten. ³/
Indianen hadden daer in de Sacrificien/ groote achtunghe op/ van
wat coleur dat se moesten wesen/boog verheppen tijden ende effeten/ ⁴/
selven die goet/ al hoe wel het sterck ofte straf is. Dat van de Lanueren is't beste ende
leckerste datter gegeten mach woeden/doch woeden hier wepuych in verbaen/ want
de pinetpaelsse bychten daer van zyn de Wollen om Lakenen afte maken/ ende den
vleken van de lasten te draghen ende brenghen. De Wolle wort van d' Indianen be-
rept/ende gheuewt af ghemerke daer sp haer uede cleeden/ maken daer een soorte
van grof ende ghemeyn tuygh af/ tweeke sp Havalacheeten/ ende dan noch een an-
der/dat sijn/ende delicaet is. Cumbi ghenaeint: Van dit Cumbi soo maken sp Casel-
cleeden/ Dekens/ Capiten ende Lakenen van wt ghelefen wercken/ tweeke langen
tijt dueren mach/ende heeft een soo schoonen giants/ gelijch of het bynae half van zy-
de waer. Ende t'ghene dat noch (op haer maniere van Wol te weben) t' singulierste
is/ is dat zyt van beppe ziden weten te weben/ met alle de wercken die sp willen son-
der dat men eens op eenige placcen van't gescele stuck/ den draet ofte c'epne daer
van ran onderhebben. De Coninghen Incas van Peru hadden groote Meesters van
dit Cumbi te wercken/waer van de pinetpaelsse woonachtich waren in de Turs ble-
tie ban Capacacha. by't groote Lach ofte Meer van Titicaca, verwenne met verschepp-
den Crupden van sonderlinghe coleuren/ die op dese wol seer sijn ende wel comen/
waer uede sp veel derleij tuygh maken. Van t' grode ende slegte sae oock van t' sijn-
ende delicate werck/soo zyn alle d' Indianen/ als oock de Vrouwen/ in't Ghebergte
grote Meesters/ende hebben haer weef-couwen in haer wippen/ sonder dat sp't La-
ken/ dat.

Men dat sp booz haer hups van doen hebben / behoeft te coopen / ofte een ander te laten maken. [¶] Welckich dan dit Dee gheburchen in sp om roock-bleefst of te makens / twelckelangen tijt dueren mach / ende wort oock veel genoten ende verbaen. [¶] Gheburchen oock dese Schapen om den last te draghen / ende dat / bp groote hoopen lefens / want daer gaen dick wils hoopen van byre / vier hondert / ja tot duysent Schapen / ghelegh geladen met [¶] Wijnen / Coca, Maïs, Grano. [¶] Dutch-silber ende ander waeren / t'p wat dat het soude moghen wesen / zijnde van alle t'silue / t'silber de beste Coommanfchappen / want dragende Barras of te platen Silb. rs / van Poco's af / naer Anticoe / twelck die zyn t'levenrich mylen weeghs / ende placlit dat in booyghden nae Arequna te brengen / twelckel hondert en vyntich mylen zyn. [¶] Eghene dat nip dick wils verwoerdert heeft is te sien / hoe dat dese hoopen Schapen alken eys gungen / met een of te twee duysent waren of te waten silbers / twelckel meer als byre hondert duysent Duraten zyn / sonder eenighe ander beschermel of te Wacht bp haer te hebben / van een weplich Indianen / ende dat alleen om haer den wegh te wylse / ende te laden: Ende als het al veel was / eenigen Spaguare daer bp / slapende a le naelken ouder den blauwen hemel / sonder eenighe ander toeficht. dan als ghesep is / ende daer en is noch nopt / op een soo langen wech / ende met soo weplich Cortop / van soo veel Silbers / perst af gebochen / foodanich ende soo groot is de verlicheit daer men in Peru met over wegh treyt. De last die ghemeylichken elcke Schaepe draght / zyn vier of te ses a roben, gheleghen / ende foot eenen langen wegh is / soo en gaen sp maer twee / byre / of ten hooghstien vier mylen des daghs. Dese Schaepe-bybers hebben haer bekende rust-plaet / daer sp werpen ende water binden / alwaer sp ordiender / ende hare Eentkens op reysen. haer byre ende cost bereyt maken / soo dat sp daer gheen quaet gheuoeghen van hebben / hoe wel dat het een maniere van al te segmarichken of te tragen treyt is. Soo wantier dat den wegh maer een dach treyt en is / soo djaert een van dese Schapen wel acht ende meer [¶] arroben gheleghen / gaende met syn bodie last / die ghehele dach treyt / acht of te tien mylen gheleghen als het arrie Solbaten / (die in Peru over wegh reysen) gedaen hebben. Alle twee / d'ziden Weegh byent van goede climaten ofte getemprteyt / hier om is dat se op de Gheberrgen wi: laerden en boogtrecken / ende op de blacke Weldeu of te platte lander / sterben sp van hiten. Het gebeurt wel dat dit Dee t'eenemael met ijssel / of te ryp of te ys bedecht comt / zijnde des niet te min enen ghesont ende wel te byeden. De slecht-hartige Schapen hebben een siet grates ende anichs gesicht / want comen wel op den wegh te paukeren / jessen den haels om hoogh ende byden alsoo / een / met grooten boogdacht / te alaughen. poos an slaen seiv / sonder eens te betroeren / noch reuch treysen van byere of te byeniden te bewygen. In somma dat het een lust om lachen doet / als men haer statcheyt aensiet / hoe wel dat sp haer oock somtijts wel haeslich verbeeren / ende met last niet al / tot op het hooghsten van de steenrofsen loopen / soo dat het wel gebeurt / so sp die niet en comen bereysen / om t'silber / dat se geladen hebben / wet te verliesen / die met een doer doot te sechten. [¶] De Pacos worden oock altemets soo grimlich / dat se haer / met last niet al ter mer woopen / sonder dat men haer met geenighe remedien weder can doen op slaen / ja sullen daer lieber in duysent slucken laen houwen / dan haer te betroeren als haer dese grimlichheit of te bulcheit over comt. [¶] Waer dooyt seer woost / dat men in Peru gheburchen / gecomen is / te segghen tegghens een die hem niet wel laten seggen of onderreysen / dat sp ghe-empacken is / om te bewygen dat sp weerbofsich of te hartreuch is / want de Pacos alsoo insghelich doen / als haer de grillicheit over comt. [¶] Het remede batter b' Indiamen dan toe doen / is te rusten / ende bp de Paco weder te gaen sitten hem veel te troetelen ende byent schappe te bewygen tot so lange dat sp weder

weeter bebaert en goede sunnen kragt ende van son selve weder op slaet. Het geschrift sonijts wel dat sy daer twee/dyke uren nae moeten wachten/er dat hy hem weder daer geslegen/eygen een quale ofte gebijt gelijc als schurft/welcke sy Carache heet/waer van dit Wee veel plach te stercken. Het remedie dat d'Inders hier teghenus ghebruycken waer t'Schapep ofte Kice (die dit qualt hadde) lebent te begraven op dat het t'sloe d'ander niet aē en cleefde/want is een gebijt dat seer aenhangt. Zoo wann'neer een Indiaen een ofte twee van dese Schapen heeft/soo laet hy hem dinken/dat hy een rijk swan is. Dese Schapen van t'Landt gelben gheneepelijc seg/seuen/ende meer ghe-sfapperde pelos t'fluck/nae dat de tyden ende plaetsen zyn.

Het 42. Capittel. Van de Bezar-steenen.

men Bezar heet

Alle de Beesten die wy gheseyt hebben/eygen van Peru te wesen vint men de Bezar steenen van de welcke Authoren van onsen tyden gebruycken soecken geschreuen hebben/ die de gene sien mach/ die daer byeeder notitie of begrepe te hebben. Dooz onse tegenwoog d'geintentie/soo sal t'alleen gheuoerch wesen te seggen/dat desen Steen (die men Bezar heet) ghebonden woert in de Maech ende binck van de boosgheden Be-

sten/te werten by welen een/ende sonijts twee/dyke ende vier. hebben in de ghebaente / grootte/ende coleur groot onderscheyt/ want de sommige zyn soo cleyn (ende oock noch wel cleynder) als haef-noten/andere als noten/etliche als Dypben Eyren/ende enighe soo groot als Wintemeyn-ich hebben ghen soo groot als een Kragm-appel. In t'saen soo zyn sommige roet/andere gelijc een Eyrtliche platachtich/ende also van berisheppen gebaent. In de coleur so zyn der swarte/grauwe/witte/bale/ende etliche als vergult. Ten is geen scheren reghel/nae de coleur ofte grootte te he/om t'ooydeelen welc dat de signen zyn/altmact van berisheppen schellen ofte schammen d'een op d'ander vast t'samē ggevoert. In de Probinctie van Xauxa, als oock op andere contreren van Peru, soo woeden sy in berisheppen Beesten gebonden/soo wel wilbt als tam/ gelijc als daer zyn in de Guanacos, Pacos, Vicuñas en Tarugas. Andere hoeghen daer noch een ander soorte by t'welcke sy seggen wilde Eyren te zyn/ die van de Indiaen Cyp's genant woeden. D'ander soorten van Beesten zyn in Peru seer wel bekent / waer van wy ghehandelt hebben. De Guanacos ende Schapen van t'landt als oock de Pacos hebben gemeenlijken d'alderdepuste steenen/ende van een swartachtighe coleur, de welcke niet te seer gearst noch in de sbedeching geprobeert zyn. Van de Vicuñas reght men groo-ter Bezar-steenen/ de welcke grauwt ofte baet zyn/dese hout men dooz beter. D'excelentste ofte alder beste geloof men te wesen/ de gene die van de Tarugas comt/waer van sommige witten/ende groot zyn/welcke steenen gheneepelijcken inckel vol zyn/ treckende nae de grauue coleur/ende de schellen ofte schammen zyn oock wat dicker. Men vint oock wel de Bezar-steenen in de Dyfians als in de Mannen/als de Beesten diese hebben verhauden ende woeden op d'warts onder t'steru/ ofte op de Phibos. D'Indiaen vertellen t'dat upt soogen seggen van henlieber Dooz-oonders en Oversten

Oversten dat men in de Probitie van Xauca en andere van Peru veel sijnijge cruden ende Obedten heeft de welken twaer dat spijnichien ende de Meden die spijnichien en ricken berijst maiken. Onder dese Cruden so is een die van de Vicoma en d' ander Deesten die de bezar-steenen boogheynge. i) doos een aangebozen natuer wel bekent is de welcke selve Crut eten waer mede sp haer pfeet beren ofte berse te gens is sijnijge water en wepden ende van t boogheynge crut so comt den steen in haer magh te groeyen ende hier van so pweert haer noch alle de beufte die sp haer seggen is sijnijge ende d' ander wonderlijche operatien heeft. Dit is d'ophile ende t seggen der Indianen ghelyk als het van seer erbaren lieben (in t selve rijcke van Peru) ondersocht is geweest twelcke seer veel niet de reden als oock niet het ghene dat Pinnus van de wilde Depten ref. reet, ouer een comt seggende dat sp haer niet het sijnij wepden sonder daer eenich iersel af te hebben. Oph. heeft sijnij aen d' Indianen vdes wile dat de Depten / Deuseoenen / S. hayen ende kroepen van Spagnien op de selve Pinas oock wepden waerom dat men oock in haer van ghelyken de bezar steen niet en vind? Antwoorden dat sp niet en geboort dat het van Spagnien t boogheynge Crut comt t eten ende dat sp oock van ghelyken de bezar-steenen gebonden hebben in de Hert en t Deuseoenen. Dirichout ouer een te comen met het ghene dat wp weten van dat men in nieu Spagnien bezar-steenen vind daer men geen Vicomas, Pacos, Tarugas noch Guanacos en heeft van alle enighen Derten in enijche van de welken oock is van de boogheynge steen gebonden woeyen. Het pinijge achte effect der bezar steen is tegens is sijnijge ende ver gijge siek ten hoe wel daer verichepten i) epine van sijnij somtijde houtende boos een beufte, ander makender mirakel af tseherste is daer sp van veel operatien sijnij als op sijnij tyt / en in behooflijcker boegen gebruycht woeyen geijgh als alle ander Cruden ende dat aen de ingebozen bont lant / want daer en is geen so crachtige Medecijn die iust altoos geneet. In de siecke van Tavarrette ofte Tavarilla heeft het in Spagnien ende Itallen wonderlijche wel gepoffiteert en in Peru so veel niet. Boos melancolie / ballende siecken / pestilente hooyten ende boos andere bersejden cranchen so woey het gebuyt gemalen ofte aen sticken gezeven ende alsoo in eenrijt iquor ofte nat ge daen / dat tot de siecke goet is. Selijche men dat in wijn / andere in sijnij / in welckent ghedistilleert water / in water van Ofsen-tougen van borageus ende op ander manieren / twelcke van de Medecijnen ende Apothekers geseyt mach woeyen. De bezar steen en heeft geen eygen sinack / ghelyc als Rais Araber daer van geseyt heeft. Daer sijn sommighe notabel experimenten van gesien en daer en is oer niet aen te twijfelen dat den Auther van alle d' beser steen groote beufden gegeven heeft. Den eersten gaeft van estine hebben de bezar steen die men iust Oost-Indien heijde de welcke van een Oghben coleur sijn: De tweede die van Peru de derde die van nieu Spagnien. Mac datse dese steenen hebben begitmen t estimeren so seggen sp daer t Indianen enijche nae geboort en balsem genaect hebben. Wel lieben men pen terstout / dat so wanneer dat sp eenighe van dese steenen sien die wat grooter sijn als opinatien / dat sp balsem sijn / twelcke een berdoys is want men heeft grooter d' seer sijnij en elpne die geconterfeyt en balsem sijn de proeve ende t experiment hier van is de beste Meester om te kennet. Het is een dinc om te berwoerden hoe dat dese steenen altemets op seer beemde dingen comen te groeyen als op een stercken selde ofte stercken gelijc als het int bermenen van de steen wel gebonde woeyen wel ebentwel daerom niet boos balsem geboort want ghebruyt wel dat de Deesten selve insijnijghen ende daer de steen also allenghens d' een sel en d' ander om-groeyt. Gek hebbe in Peru twee steenen gesien die op twee Spaenische sijnijnoothens ghegroeyt waren / twelcke alle de ghene diet saghen ghenoeyt berwoonderen want

Pin. lib. 10.
cap. 72.

Tera dista
is een siecke
van sijnijnt
boort / si en
gestadighen
hoort / ende
in ondebef-
de geijck de
seer negre-
de in Spag-
niende ieren
van bouende
si ende de-
meide een
groote men-
sche van
menschen.

Van de
Oosteliche
S. zar steen
mach men
sien in mijn
mineralio bij
Oost ledieu.

Voor- reden.

den/want en hebben in gantsch Peru noch noyt wijn-appelen / noch Druchten daer
van ghesien/ten zy dat sy daer van Spannen ghebracht waren / welcke een seer ex-
traordynaris dinc schijnt te wesen. Nu soo sal dit werpich gheuech wesen. In t gene
dat de Bezár streken belanghenbe is/daer worden noch andere Medecinal-stenen
van Indien ghebracht/als voort stien der Milc/bloet ende Melch-stenen / voort de
Baer-moeder/als oock de ghene die men Cornu non heet/voort Wette/maer om dat
het de materie der Ghederten/daer wy van ghehandelt hebben niet aen en gaet/soo
aen isser gheen verbaet daer wt van te segghen / ende 'tgheue dat gheseyt is/bent al-
keerdinchen om te verstaen hoe dat den oppersten Werde ende almoghenden Kustheer/
aen alle oorden der Werelt syn gaben/secreten ende wonderen ghesopenert ende be-
deelt heeft/voort welcke sy bejoozt aenghebeden ende gheglorificeert te zijn/ van een-
wen tot eenen/ Amen.

Eynde des vierden Boecks.

Prologhe ofte Voor- reden op de naevol- ghende Boecken.

Hetraecteert hebbende,het gene dat tot de Historie *Natural*
van Indien vereyfichende is,soo sal mi restierende ghehandelt worden,de *Histo-*
rie Moral, dat is, van de costuymen ende daden der Indianen, want nae den
Hemel,ghetempertheit,gehegheentheyte ende hoedanicheden der nieuwe we-
relt,als oock der Elementen ende Mixten ofte *Composition*, te weten,van hare *Metaln*,Plan-
ten ende Ghedierten, daer in de voorgaende vier Boecken van gheseyt is, 'ghene dat ons
voorghecomen is,soo sal nu om de voorsyde reden,volghen, tracteren van de lieden,die de
nieuwe werelt bewoonen, gelijk als in de navolgende Boecken daer van geroert sal wor-
den, 'ghene dat werdich duncken sal om verhalen. Ende de wijle dat d'entente, van dese
Historie, niet alleen en is,om notitie te gheuen van datter in *Indien* om gaet, maer om oock
van ghe iekende selve notitie aen te voeren ende te stueren,tot de vruchten,die men nyt de
kennis van foodangen dinghen soude moghen ghenieten,dat is de selve lieden behulpich
te wesen,tot haer behoudenis,als oock den Schepper ende Verlosser, die haer nyt so groo-
ten schemelende d'ysternisse van haer dwalinghe ghebrachte,ende 'wonderbaerlijcke licht
des *Euangelium* gheopenbaert ende ghemeyn ghemaeckt heeft) daer van te glorieren.Hier
om soo salder eersteelick,in't aenvolgende Boeck,geseyt worden, 'ghene dat henliedert Na-
elghe ofte superstitie,Ceremonien,Afgoderie ende Sacrificien is aengaende, ende daer nae
'ghene dat hare Politie,Regeringhe,wetten,Vlantien ende Daden betoerend is. Ende om
dat men onder de Natie van *Mexico* gheuegnisse ghehouden heeft van haer beginfel ofte
op-comste gheschiedenisfen,Oorsogen,ende andere dingen,werdich om verhalen,behalven
het ghemeyne daer in't selte Boeck van ghehandelt wort, soo sullen wy een eyghen ende
bysondere verhael doen,in't leuenbe Boeck ende dat, toe d'aenwysinghe toe,der gheslate-
nisse ewle voorsigginghe, die dese lieden hadden, van't nieuwe Rijke van *Christen*on
Heere,van hoe dat het hem over de selve Landen soude verbreyden,ende haer onder wor-
pen maken,soo ghelijck als het aen alle de reste der werelt ghedaen heeft, 'twelcke voor-
ker een werdich dinc kende van grooter aenmerckinge is, te sien,an welker voeghen, dat
het de Goddelijcke voorienichtheyt geordineert heeft,om'tlicht van syn woort inkomste te
enighen

enighen op d'uyterste contreyen der Werelt. Mijn voornemen en is niet, om te beschrijven tghene dat de Spaghaerden in de selve Gewesten gheslaen hebben, daer Boecken ghenooch van gheschreven zijn, noch oock minder van't ghene dat des Heeren knechten bearebeyt erge bevruchticht hebben, want het selve is wel een ander noerslicheydt op een nieu vereyschende, dan wil my alleen laten genoeghen met dese Historie ofte verhael, te stellen, aen de Poorte ofte Deure des *Euangeliums*, de wijle t'selve alles streckende is, tot dienste enel kennisse in *Naturael* ende *Moraal* van *Indien*, op dat het geestelijck, ende d' Christendom geplant ende vermoedert mach worden, ghelijck als t'selve op't breedste uytrheleydt is, in de Boecken die wy gheschreven hebben, *Procuranda Indiorum salus*. Soo hem nu yemant van sommige Ceremonien ende usantien der Indianen quam te verwonderen, ende die verachtende waer, als onnatuerlijck ende ongheschiedt, ofte de selve voor ongoddelijck ende als een Duyvels dinck is verworpande, mach eens besien wat dat de Grieken ende de Romeynen (die de Werelt onder haer ghebiet hadden) ghedaen hebben, of sy van die, oock niet het selve, ofte ander dierghelijcken, ende by wijlen ergher van vinden, ghelijck als sulcx lichtelijcken verstaen mach worden, niet alleen van onse Autheuren, *Eusebius Caesariensi*, *Clemente Alexandrine*, *Theodoret Ciresi*, ende andere, maer oock van haer eyghen, ghelijck als daer zijn *Plinius*, *Diogenes*, *Halicarnassius* ende *Plutarcus*. Want weseude de Meester van alle d'onghe-loovicheydt, de Prins der Duyfternisse, soo en is het niet nieuw, dat men onder de Heydenen is vindende, wreetheyt, onsuylverheyt, rasen, ende eyghen sotternijen, als een rechte leere ende onderwijsinghe van foodanighen Schole. Hoe wel dat d'oude Heydenen, dese van de nieuwe Werelt, in vroomheyt ende natuerlijck verstant, veel te boven gingen, niet teghenstaende, soo is men oock, aen dese, dinghen ghemoetende, weerdich om ghedencken. Doch is even wel eyntlijcken, int meestendeel, ghelijck als van een *Barbaris* volck, t'welcke, behalven t'licht boven de natuer, van ghelijcken ghebrekende was, de Philosophie ende natuerlijcke onderrechinghe.

Het vijfde Boeck der Historie Naturael ende Morael van West-Indien.

Het eerste Capittel. Hoe dat de hooverdijde ende nijdicheyt des
Dny vels, a' oortake gheweelt is, van d' Afgodentye.

De hooverdijde des Duybels is soo groot ende ge-
weelich dat hy altoos begetrieg ende sochtende is / hoort een Gode
ghehouden ende geert te worden / in alle ghene dat hy sijn seluen
can toepghenen ende stelen van t gene dat allenich den alderop-
persten Gode toe comt ende en laet niet af / t selue te doen onder de
verblinde Natien der Werelt / die t lichte ende claerheyt van t W.
Euangelio noch niet berichene en is. Van desen so hooverdigen Epjan lesen wy in Job,
van hoe dat hy sijn oogen op t alderhoogste is slaende en dat hy onder alle de kindere n
der hooverdijde den Coninc is / sijn verdorpen nature en stoute vermetelheyt daer hy
sijn E. hoort te met die van Gode socht te vergelijcken) worde ons wi t claerlich in de
W. beschuyere gereferert daer hem in E. a. albus gheseyt wort: Ghy sijnicht in u
selben ich sal tot in den Hemel opclinnen ende mynen stoel boden alle Godes Scer-
ren stelen ende sal my ter neber sette. v op t opperste van t Testament, aen de epiden
van Aquilo ofte Moonden comende tot boven de hooghten der Wolcke / ende wesen
den alderhooghten ghelijck. Ende in Ezechiele start albus: D hert heeft hem ver-
heben v desepden ich den Gode ende ghy geseten in den stoel Godes int midden der
Zee. Dese hoove lunt van hem Gode te mak: n / blyft den Satan noch al by ende al
hoe wel dat de rechtveerdighe ende straffe castijdinge des alderhooghten / hem alle
pompeusheyt ende hooghtmoet w: ch genomen heeft waer door hy soo seer vernedert
worde hem tracterende ghelijc als sijn onbeleeftheyt v de Sotterijne verdrert hadde/
ghelijc als het in de selve Propheeten breedelgheken volght: Niet teghenstaende / soo en
is hierom son obstatuante intentie niet een durch verslant: vertoonende de selve op alle
manieren waer dat hy can ende mach ghelijc als eenen casend in Mont: ghende t sel-
ve sijn ier daer hy met ghewont wort. Want de hooverdicheyt (ghelijc als se ghe-
schieden staet) van de ghene die Gode haten / blyft altoos een hartverich: Wier uot
soo comt de ewighe ende v: ende sojge die beien Gode. Wyant altoos gebabt heeft/
om hem van den sdenen te doen aenbiden / inbiterende soo menigerlep manie-
ren van Afgoderij daer hy so langhen tijt t meesten deel der Werelt met onder t loch
gebabt heeft / soo dat Gode natuwichen eenen hoock van sijn Gemeynte Zwaels
overbleef. Ende daer nae als hem de crachte van t Euangelium oter woimen ende ont-
waerent hadde ghynde dooz de uacht van t Cruyce / de gewelbic tste ende bequaeinst
plaetse n van sijn ghelie ingenomen soo is hy met de selve E. manue: geballe n op d al-
derverste ghelegghen ende Bardarische Dscheren / alle inbiden soeken: om onder
haer de valschje ende leugenachtige Godesdienst t onderhouden die hem van de So-
ne Gode: n sijn hierde ontrocken ghvende dooz den seluen ghelijc als een v: eede
best in een B: au gesloten om te wesen sijn epghe n sels spoot: ende een versingheinghe
siner kintghen gelyc als t selve dooz Job bediet wort. Maer om dief wille dat d' Af-
goderij van t best ende woonaemste deel der Werelt uptgeroert ende verniet waes/
soo heeft

Job. 41.

E. sal. 14.

Ezech. 28.

E. sal. 73.

Matth. 12.

Job. 4.

foo heeft hy hem betrocken aen het water ende verſcherpende rhyt / te weten / aen d'ander zyde der Werelt : Ende al hoe wel dat het ſeuer in edelſeijt nunder is / ſoo is het nochtan in de groote ende byedde / meerder. Doofſacke waeromme dat de Duyvel d' Afgoderije ſoo ſeer in alle ongeloochteyt gheliet / heeft / ende dat men qualijk eenich volck vindt / of het zyn Afgoden Dieners / is namentliken om twee moeyben / conſende t' eenre dooz den genen die niet ſyn ongeloochige ſchooerdyge demet zyn de welcke (ſoon t' uſe wel overdencken wi) men aenmercken mach / hy het ghene daer hy den ſelben ſone des Werelt / ende waarlyghen God / booz ooghen gheſicht heeft hem ſoo onbejaghebelyken ſeggende / dat hy booz hem ſoude verdrallen ende aenbieden / ſeggende t' ſeue / ſonder ſekerlyge te weten dat hy den ſelben Godt was / hoe wel dat hy ten minſten groot betrueden hadde van dat hy Gods ſone was. Wie en ſoude ſulcken ſtont aenval / en ſo uytneemende en wreder goosdrage / niet verſchrickt / waerom het geel wonder is / dat hy hem van en ontwerende holt booz Goddoet aenbieden / dewyle dat hy den ſelut God teempere / en hem booz God was uytgeven / de zyn den ſtandende en afgryghelike creatuer d'ander oofſake en moey van Afgoderije is den dooſelighen haet ofte nyet ende vrandſchap die hy met den Menſchen heeft. Want ſoo gelijk als den ſchulpmaker ſeyt is van den aenbegint een dooſlaſ / ghet gheueſt / e welcke hy booz een onbetwergeliche conditie ende epgheſchap / van ſuier dooſheyt heeft. Ende om dat hy weet dat het grootſte argterdeſe / dat den Menſche mach hebben / is / de creatueren booz Godt aen te liden / ſoo en ruyt hy numerenmer / noch en hout niet op / manieren van Afgoden heit inbentzen / om den Menſchen daer mede te vernielen / ende tot Godts vanden te maken / ende zyn twer / derſep quaden die de Duyvel d' Afgoden dieners doet te weten / t' eenre / van dat hy Godt verſacht / ghelich als de Schyft ſeyt : Ghy hebt verlaten den Godt die u gheſchapen heeft / ende t' ander / van dat hy ſein begeert / ende onderdantich machte aen een rederiger ende minder dorch / als hy ſeſa is / want alle ſcherpfen zyn minder als een rederlyke creatuer. Ende al hoe wel dat den Duyvel in de naturen hoven den Menſche is / ſo is hy nochtan in de waerſcheyt en ſtate / veel minder geſien dat den menſche in dit leuen bequaem is / om t' eenwighe Goddelijk leuen te beorden / ende alom ſoo is Godt op alle manieren met de Afgoderije onteert / den Menſche bebooyen ende den Duyvel van weerziden ſchooerdych / nyetly / ende daer wel in te byede.

Dmt. 32.

Het 2. Capittel. Hoe veel manieren van Afgoderije dat d'India-
nen ghepleeght hebben.

Afgoderije / ſeyt den Wiſen Man (dooz den Heyli- Sap. 14
gen Geest) is een oofſake / begunſt ende eynde van alle quaden / hierom
ſoo heeft den vrant der Menſchen ſoo verſcherp manieren ende ſo-
ten van Afgoderijen beuementelich vonden. Om t' de ſelue int byſpoude
te verſchalen / ſoude een dorch ſonder eynde welen / maer biengende d' Af-
goderije tot hooftſaken / ſoo heeft men daer twee ſoorten van / te weten / t' eenre int
ghene dat becoorende is / de dinghen die upt de naturen van hare ſelſa zyn / ende d' an-
dere d' dinghen die verſiert ofte dooz Menſchenlike honden gheboort zyn. D' eerſte
van te ſe / de verderft haer in twee / want het gene dat men aembet / of ſa int gemeyn /
ghelich als Son / Maen / Wyer / Kertſch ende Elementen / ofte nu byſpoude / ghelich
als een ſoodanighe ſilber / Fonteyn / Boom ofte Bergh / want deſe dinghen en booz
den niet

den niet om haer spede/maer int bysonder aengebeben. Dussantige maniere van Afgoderije/ is in Peru seer veel in gebruik ghewest/ ende woorden eygentlick Guaca geyeten. De tweede maniere ofte sooyte van Afgoderije/ die upt de Idenckijeliche doorden ofte bevestinghe boogtoemt/ heeft oock andere beschijllen / d' eenen ut ghene dat eygentlick in const ende Menschelijche Inbentie beslaende is/ gelijck als daer is/ eenighe Afgoden ofte Beelden/ van hout steen ofte Dier aen te bidden/ als een Mercurius ofte Palladem/ welcke sonder de Beschijllinge ofte afbreidinghe niet en is/ noch gewest/ te r' ander beschijll is/ van't ghene dat in effect ghewest heeft/ ende noch pet is/ evenwel ider het ghene/ dat den Afgoden/ biernaet/ die t' aenbide/ verpint/ ghelijck als de dooden ofte pet van haerder binghen/ t' welcke de Menschen/ dooz poelpepe/ ende upt b' bepnijst/ aenbiden/ in boegen dat up daer/ in alles/ hier maniert van afgoderije/ die d' Onschijtenen gebruikten/ upt tellen/ van alle de welcke noodich wesen sal pet te segghen.

Het 3. Capittel. Hoe datter onder d' Indianen eenighe kennisse
van Gode is.

In den eersten/ hoe wel dat de Schemelinghe / des ons gheloofts/ verstant der selver Natien berdupstert heeft/ soo en laet daerom/ des niet tegenstaende/ licht der waerheyt ende reden/ enich/ ing in deel binghen/ onder haer/ te werken/ soo dat ip ghene/ vrijlich zyn gheboelende ende bekennen/ datter een oppersten Werce ende Scheyper van alles is/ den welken die van Peru, Viracocha heeten/ ende gaden hem oock namen van grooter waerdsheyt/ als Pachacmack ofte Pachayachac/ die is/ Scheyper des hemels ende Herde/ ende Vlatu/ dat is/ Wonderbaerlijck/ ende andere die gelijcken/ Den den selben aenbeidinghe/ zynde den punctpactien die ip int aensien des hemels/ eerden. E selve blint men oock onder t' gebruik van die van Mexico, ende noch hemel/ daerghs/ onder de Chinen ende andere Christenen/ t' welcke een seer goede ghelienisse heeft/ met het gene dat het Boeck van de werken der Apostelen referert/ van't ghene dat Paulus in Athenen/ gemoeete/ alwaer ip een Altare vant/ die geintu/ leert was/ Iugono Deo/ dat is/ booz den onbedienben Gode/ upt het welcke d' Apostel ooyfke nam/ van syn Predicatie te doen/ seggende: Den ghenen die ghelieden zyn te rende/ sonder te kennen/ den selven is den generel/ die ick u byderke ofte verconinghe. Als so is het oock/ op de selve maniere/ met den genen die heyden/ daerghs/ Evangelie aen d' Indianen verconinghen/ want en bliden gheen groote swaricheyt/ om haer te beweghen/ ende te doen gebooben/ datter een oppersten Gode ende Werce van alles is/ ende dat den selven den Gode der Christenen ende warachighen Gode is. Hoe wel dat up een blinck seer verwondert heeft/ te witten/ dat al hoe wel ip de booychighen notitie ghehad hebbe/ / soo en hebben ip nochtans gheen eyghen borabel ofte woort ghehad/ om Gode te noemen. Want soo up in de Indienische sprake/ enich woort willen soeken / dat met Gode ober een come/ ghelijck als int Largin/ Dus int Guep/ Theos/ int Ierheus/ leide in Arabich/ Aa/ soo en comen upt daer/ in de tale van Cusco, noch oock van Mexico/ gantich gheen bliden/ waer booz den genen/ die d' Indianen byderken ofte toe schijnen/ selve Spaensche woorde van Dios ofte Gode ghebypen/ bo/ ghende t selve in de prononciatie ende beclaringhe naer d' eyghenheyt/ pe der Indiencher talen/ die seer verschiden zyn. Waer upt men sien ma. h hoe clepne ende swache wetenheytte dat ip van Gode hadden/ be wije dat ip hem noch

fiem noch niet en weten te noemen / dan alleen met onse vocabel ofte name / doch en
keten in effect niet / daer yet calter quater, ofte weten. Ende alsoo hadden sy ook in
Peru, een seer rijcken Tempel ghemaect / die sy noemden / de Pachamack, de welcke
het punctuaelste Heylichdom van t selve sijcke was. Ende t selve Pachamack so
brek te seggen / ghelegh top verschiet hebben / als Schepper / hoe wel dat sy / dera
met regenslaende / in desen Tempel van ghelicken hare Afgoderijen gebeyden /
ende den Wipbel met syn ghelijcken aanbiden. Weden insghelyc den Viracocha
socrificien ende offeranden en schijbende de selue d'opperste plaats onder de bedehup
len der Coninghen Inzas. Ende dat sy de Spaguerden quamen Viracocha te heeten /
was om dat sy die in de optule / vooz hemeliche kinderen ende ghelijc als Godde
lych sieden op de maniere ghelijc als d'ander aen Paulo ende Barnabe, Goddelijch
hept toefscheyden / heetende den eenen Iupiter ende d'ander Mercurius, onderstaende
daer sacrificien vooz te stellen ghelijc als Goden. Op de selue wijse / deden oock d'an
der Barbaren van Mita, insijnde dat den Kder aen den Apostel geen quaat en dede
noemden hem een Godt te wesen. In soo ghelijc als de selue waerhept soo ghelijc
soymich is / met alle goede reden / van datter een oppersten Heere ende Coninc des
hemels in den welken de Heydenen met alle hare Afgoderije ende ongeloochhept
niet onkent hebben ghelijc als t selue blycke so wel in de Philosophije van Plato in
Timeo in de Metaphysica van Aristoteles ende Aichlepus van Tismegilus als oock in de
Poeyen van Homerus ende Virgilius. Soo comt het oock dat d'Euangelische Jedit
hers/willende de waerhept / van eenen oppersten Godt grondren ende achterbol
gen met veel swarichepts te maken hebben al zyn de Natten die sy Jydenen noch so
Barbaersich ende Beestachtich. Daer is een swaer duich / haer upt de ghedaelten te
roepen / ofte te wisseken / datter anders gheenen Godt noch Goddelijchhepts en is dan
van eenen alleen / ende dat alle t'ander gantich gheen eghen macht / wesen / noch te
werkinghe niet en heeft / dan alleen t gene datter van den oppersten ende eenigen
Godt ende Heere gegeven ende in de ghebeelt woet. Dit is gantichelijken nobich
haer in alle manieren te versuaderen / ende hare dwalinghe int gheynen te wederleg
ghen / van niet meer te aanbiden als eenen Godt / ende noch niet te bysonder / vooz
Goden te houwen / ende Godthept toe te schijben / ende hulpe te verfoeken / aen ander
dinghen / die gheen Goden en zyn noch yet niet vernogen / dan datter van den wa
re gheynen Godt ende Heere ende haer Schepper toegelaten wert.

Het 4. Capittel. Van de eerste soorte der Afgoderije, met de nat
tuelijcke ende ghemeyne dinghen.

Ner den Viracocha ofte oppersten Godt / so is de Son
de ghene die onder d'ongheloochighen aldermeest gheert ende aen ghe
beden wert ende daer naer d'ander dinghen / die haer in de hemeliche
ofte Elementiche nature vertoonen ghelijc als daer zyn de alden
Woghen / sterre / see ende Kerckel. Ende t ghene dat d'Inzas Heeren
van Peru nae den Viracocha ende Son den berden Gualco ofte aanbidsel toeteynden /
ende in meeste eerbedinghe hadden / was den Wonder / den welken sy meedye na
men noemden te weten / Chuquisia, Catimla ende Inlilapa, versterende den seluen cen
dan te wesen die in den hemel / met een singhet ende knobse / in de handen staet /
ende dat het in syner macht is te laten reghenen / haghenen / donderen / ende alle t ghene
meer / dat het gheuecht der Luft, daer de wolcken vergaderen, in hem heeft. Dit

was een Guaca, (also hietsen de aenbedijels) die dooz alle d' Indianen van Peru gemeep
was / de welke ip oock verscheppen sacrificien op offerden. Ende in Cusco (welcke
t' hooft ende Metropoli ofte hooft-Stadt is) woogender oock duisenden dooz geacri-
ficere / ghelijc als dooz de Son. Dese drie woortgheden Viacocho, Son ende Pon-
der / woogden op een bysondere maniere (van alle d' ande) aengebeden / ghelyc hi als Po-
lus schijnt / selve onder oocht te hebben te weten / namen in de handen als sp die opste-
ben om t' aenbeden / een dinc ghelijc als een Manopel ofte hantschoen. Aenbaden
van ghelijchen t' Kerstich t' welke ip noemen Parhamama. hi sulcker boe ghen / ghelijc
als d' Ouderen de Soonne. Telus gecelchert hebben / ende noemden de Zee Ma-na-
cocho, soo ghelijc als sp van d' Ouderen Themis ofte Neptunus gheheeten woede. Aen-
baden da i g. lichen den sieghendoogh / zynde den selven oock t' Wapen ofte t' Wapen
van Inga te weten / met twee ipeghes trecke. Slanghen daer by. Onder de Sterren
soo aenbaden sp int ghemeinalte sinnen de ghene die van haer / Coica, ende by ons de
Cabeillas ofte Gephens ghenaemt woeden. Schreuen ofte epgenden daber sche Ster-
ren / verscheppen officien toe / zynde de selve aenghebeden van den genen die haer hul-
pe van doen hadden / ghelijc als de Schaep-Verders / sacrificerden ende eerden
een Sterre / die se Vnuchillay noemden / de welke sp seiden een Nam te wesen / van
wel coleten die hem alleen bemoept t' Wee te behouden. Men verstaet dat het de ge-
ne is die van de Astrologen, de Aer gheheeten woz. De selve aenbaden oock noch
ander twee die daer dicht by staen / die sp Catuchillay ende Vnuchillay noemde de wel-
ke sp versien een Schaep met een Lam te wesen. Andere aenbaden een Sterre hiet
Ma-hacay hiet / onder welkers laste stonde de serpente en slang / om van haer niet
verschacht te woen: Ghelijc als oock een ander Sterre / die se Chuguchinchay / dat
is Egger / noemden t' ghebiet hadde ober de Eggen / Weyen ende Leuten / ende
ghelooften ghemeinaliken datter van alle Ghroerten ende Voghelen / die daer op
der Aerden zyn een ghelichens as in den Hemel was / tot welker laste ende bebel de
generatie ende vernietderinghe des seluen stont / waer dooz sp oock met verscheppen
Sterren te doen hadden / ghelijc als dese noemden Chacana, Topataca, Mamana, Mir-
co, Miquiquay ende meer andere / soo dat ip eenichints saken te hangen aen t' Dog-
ma, des Ideas van Plato. De Indianen aenbaden oock bynaest op de selve maniere /
na den oppersten Godt de Son: Ende hierom waer dat sp Hernando Cortes ghelijc
als sp selve in eenen Brief / aen den Kiezer Carol de vyfde / is verjalen: een Son-
de Sonne hietsen ende dat dooz de haestichheit ende machts daer hy t' Land niet was
omringhende maer de meeste aenbedinghe / deden sp aen den Afgode Vitzilipuzhi
naemt den welken van alle de selve Dacie / den Almachtighen / ende Here van alle
dat geschapen is / ghenoecht woede: Ende ghelijc als soodanighen / hadden hem de
Indianen eenen Tempel gheboet / welker boufel van een soo grooten / dooghen /
schoonen ende herlijchen wurch was / als men pewers sien mochte / ghelijc als men
de plaetsen ende stercke des selven / noch aen de ghebohen ende overghebleuen mu-
ren / int midden der Stadt van Mexico sien mach. Doch hier in soo was d' Afgoderij
der Mexicanen wel verdoet / der ende groenwelcher / als die van d' Ingas, ghelijc als
int verboigh van desen / beter verstaen sal woeden / want het meestendeel van haer de
aenbedinge en afgoderij / stont in gemaecte Afgode / en niet in de selve natuerly-
ke ofte epgen dinghen: hoe wel dat d' Afgoden de selve natuerlyche effecten toe grengent
waren / als van den Regen / van t' Wee / van t' Oorlog / en van de generatie / sp ghelijc als
de Ghycken en Kattjen / van gelicken d' Afgoden Phobum, Mercurium, totem, Miner-
van ende Marten stelden. Eprich / de gene die t' mit oberdachte wel in se / sal bebin-
den / dat de maniere die den Duyvel gheghebte heeft / om d' Indianen te bezighen / is de
selve

felue daer hy de Gheleken / Leefden / ende d'ander onbe Ghebeden / met bedroghen
 heeft; waer te verstaen gheue dat dese ich spieken der Planeten, als Son / Maen /
 Sterren ende Elementen, eene yghen mach: ende auctoritey hadden / om den Men-
 schen goet ofte quaet te doen. Enoc bewijle datse Gode ghescheyden heeft tot dienste
 van den Alderste / soo heeft hy hem soo qualigh weten te regeren ende te houdeu /
 dat hy hem aen d'een yghde dooz Gode wilde opworpen / ende van d'ander yghde / soo be-
 gaf inde onderwerp hy hem de Schepfelen die mander zyn als hy aenbidde ende
 aenroepende de selue wercken / latende t'aenbidde ende aen te roepen den Scheyper
 des seluen / gelich als het van de Wyfen. Wan seer wie, upt ghelept word / met dese
 woorden seggende: Alle de Alderste in de welken de heuusse Gode niet gebou-
 den wordt, zyn ydel ende verdwaelt / want en hebben upt de selue dingen / daer t'
 goede gelychenis af heeft noch niet comen comen tot volcomen kennisse van den ge-
 uen die t'warachtich wesen heeft. Ende al waest schoon datse sijn wercken quamen te
 sien soo en conden sy nochtans den Auctor ende Werck Meester niet eens rancu /
 van ghelooft den dat het Dier / of de Wint / ofte de sachende Licht / of den onloop der
 Sterren / ofte de maniche der wateren / of de Son / ofte de Maen / Gode enen Keger-
 berg de Werck waren maer soo sp'berleest zynde dooz de sehoonheyt van soobanghe-
 dinghen / quamen te dencken dat het Gode waren soo ist een reden / dat sy eens be-
 sien hoe veel te schoonder als sy dat den Scheyper des seluen maect wesen / want den
 gheue der sehoonheyt is den ghenen die alle dese dinghen ghemact heeft. Ende sy
 haer de moghentsepte ende wonderbaerlycke werckunge van dese dinghen comen te
 verwonderen / soo beschozen sy dooz het selue eyngeliken te verstaen hoe veel te mach-
 tigher als die al te sainen / dat wesen moet den ghenen diese t'wese / datse hebben / ge-
 uen heeft: Want dooz de selue groote ende sehoonheyt / die de Schepfelen hebben /
 can men wel ghenoech ooberdencken / hoedanich dat den Scheyper / van alles wesen
 moet. Tot hier toe zyn d'eygen woorden upt het Boeck der Wyfsepte van de wer-
 ke seer wonderlike ende sichtighe argumenten ghenomen ingothen worden / om
 t'groot bejoch der o'ghelooigher Afgoden / dienars te verdelghen / de welcke veel
 seker t'Schepfelen willen dienen ende eeren / als den Scheyper selfs / ghelych als haer
 van den Apostel gherechteliken berueten wort. Maer de wyle dat dat onse reghe-
 woordige intente niet en is / want het selue volcomenlyken genoech gedaen is / in de
 Aermoeien die haer ghescheyden zyn tegheng de dwalinghen der Judanen / soo salt
 dooz dese maet ghenoech wesen / te segghen / datse int aenbidde van den oppersten
 Gode / als oock van dese ydele ende leugenachtige Gode / haer eenderleij maniere
 hadden. Want de maniere van den Viracocha / Son / Sterren / ende alle d'ander Guacas
 ofte Afgoden t'aenbidde / was de handen op te slaen / ende een seker ghelopot met de
 lippen te maken / bynaest ghelych als den ghenen die cussen de is / eyske / ende ofte bid-
 dende een poer / om t'ghene dat hy gheerne hadde / ende haer offende te doen. Hoe
 wel datter in de woorden van alse met den grooten Tey Viracocha / spaken / te much
 berischt was den welken sy yncapaeliken alle de macht ende t'gebede toefgheden
 zynde d'ander / ghelych als particuliere Gode ofte Weeren elck in sijn eyghen hups /
 ghelych als booyzalen van den grooten Tey Viracocha. Dese maniere van met de
 open handen / ende ghelych als een maniere van cussen / aen te bidden / is in ghelyche-
 nis van den ghenen die den heiligen Job vergrouwelt als een eyghenschappe der Af-
 goden / dienars / seggende: Hebbe ich mijn handen met mijn monde gheuit / aen-
 schoutende de Son als sy lichtschijnende / ofte de Maen / als sy elar is / t'welck een
 groote misdact ende verlattinghe is / van den oppersten Gode.

Sap. 23.

Rom. 8.

Job. 31.

Het

Het 5. Capittel. Van de Afgoderije, die d'Indianen gebruycken met de particuliere dinghen.

En Dupbel en was noch niet te vreden / niet dat hy de verblinde Indianen hadde doen aenbidden / de Son / Maen / Sterren / t'kerckel / Zee / ende de gheinepne dinghen der natuer / maer is noch verder gepasseert van haer de desme dinghen booz Goden te gheben ende onderdaenich te maecthen zynde veel van de selue seer buyt / ende ontgelyc. Men en sal hem van dese verblintheyt onder de Barbaren, soo seer niet verwonderen / soo men ghebeuenken wil / dat de Wyden ende Philosophen / geleyt als den Apostel seyt / die Gode gheleyt hebben / en hebben hem niet gegroeyceert noch eerbiedinghe ghedaen / als haren God / maer zyn in hare ghedachten verpelt / ende in haer ontwende herten verbusstert / Jae zyn soo verre ghecomen / dat sy de glorie ende Goddelijckheyt des ewighen Godts gheuwist hebben tegheng gheleyt / rusten ende Verleden van vergaenelijcke ende onghedachte dinghen / ghelyc als van Wensh / Voghelen / Beesten / Serpenten / etc. Want is een ghenoech bekent dinc / dat van den Pont Onis, die d'Egyptenaren aenbaden / als oock van de Moeye Ysis, ende den Naam Amon, ende in Koomen de Goddinne der Coxien Febris, ende de Gang van Tarpeia, ende in de wyse Stadt van Athenen, den Naem ende den Waen / ende van andere diergheleyche onghedachte dinghen ende Botteringen / daer de Idemoytalen ofte Scretz-boechen der Wyden vol af zyn comende de Menichen tot so grooten upsmulch / pt ende verbuschinghe / om oosake dat sy haer niet en hebben willen begheben onder de Wet van haren warachtighen God ende Scheyper / ghelyc als t'selue van S. Athanasie (daer sy tegens d'Afgoden-bieners is schryvende) wysesmen ghehandelt wert. Waer onder d'Indianen / namelijken die van Peru, soo is d'upsmulckheyt ende t'verlies / dat hier booz geschiede een dinc dat ons ooydel te buytten gact / want aenbiden de Bilderen / Fonteynen / de seuren ofte broken der Uyde ofte groote Steenroos / t'Gheberghe / t'opperste ofte toppen der heuvelen / die sy Apachinos noemen / twelcke sy booz een dinc van grooter devotte hielben. Epndelijckheit sy wat dat het van naturelijcke dingen souden moghen wesen / dat haer dorstet wat bysonders ende verseyden van d'ander te zyn / baden sy aen / als daer in zekenende eenighe sonderlinghe Goddelijckheyt. In Caxamaca bander Nafca, so wiert ny eenen grooten Sant-Bergh gheuefery de welcke rymtwaeste aenbidesel ofte Guaca der Ouderen was : Ende als ich haer byghde wat Goddelijckheyt dat sy daer in bonden / so wiert ny grant woogt om dat het een wonder was / een so seer hooghen Gheberghe van sant te wesen / staende int midden van ver andere / van loettere Steenroos / twelcke oock boozwaert een wonder dinc om denken is / hoe datter een so grooten Sandighen huts ghecomen mach wesen / int midden van so veel steenighe Berghen. Om in de Stadt de los Reyes, ofte van der Conin ghen / een groote Cloek te gieten / so hadden wy gheueck van veel harde Barn-tout / waer booz daer / onder andere / eenen ongeschikten grooten boom asghelhouwen waert den welken / booz sy onderdom ende groote / eenen langhen tydt / een aenbidesel ofte Guaca der Indianen gheueft was. Op deser wys / ende t'p oock wat dat het soude moghen wesen / van eenich dinc / dat het bysonder ofte mismaecht / meer als andere van zyn Gheslachte / bysonne was / so lieten sy haer versont booz / daer / dat het eenighe Goddelijckheyt hadde / Jae deden dit selue tot niet de Steenen /

Aetern/Metalen, als oock met de Wogelen ende Wyrcften der Werden / gelijk als
 onder de Wogelen die sy Papas heeten / daer men sommighe van een byeen-
 oeffe ghebreut van binde welcke sy den naem van Hallakus gheben / wopen van
 haer aen-gebeden ende geynt. Hebben van geysen oock de Beren / Aerdewen/
 Angien ende Blangen om dat sy haer gheen quaet souden doct: Ende eben soo ge-
 lock als hare Goben zyn alsoo zyn oock de bingelen deser offren als sy die a-
 hebben een ghebyupch/also sy ouer wegh repen op de Waden ofte Crup-
 weghen op de Gyerberghen/namlycken op d'opperste toppen die sy als gelyc is/Apa-
 men/te tropen: onde kboenen/plummen/ghraude Coca, 'welcke een Crup is / dat
 sy seer die el ghebyupken: Ende als sy niet meer en beruogen: soo leggen sy daer ten
 muften een steen / welcke altemael soo veel is/als een offrande/op dat sy haer willen
 laten passien ende cracht geuen / welcke sy daer mede/nae haer seggen/werctghen/
 ghegich als 'zelve in een Provintael Concilie ofte Synode van Peru d'haert wout.
 waerom daer op de booscheyden weghen/ vter groote hoopen van duydanige offer-
 scenen ende van d'andere booscheyden byplick: den gheuonden wordet. Duf danc-
 is d'upcrumcheit ende 'tgebyup der Waderen gewest/daer in Proverbia van gelyc-
 ken wout seggende: Gelyc als den genē die de Wubel van Men om steenen offeren/also
 is dat ooc van gelicken niet den genen die d'ontwende eere aen doet/Wat is gelyc/
 dat men van t'eere niet meer byupken noch mactheyt en craght als van t'andere.
 Want soo gelyc als Mercurius d'offrande van steenen niet en gebedt/ also en dyagt
 den ontweriden oock gheen kenneisse om de druckden die hem geuen zyn te loonen.
 Ghebyupken noch ren ander/ende niet mander anplickse offrande/te waten/roeken
 haer de wyne oft oogh-brauwen wt / ende offerden die aen de Son / of aen de Ghe-
 berghen of Apatitas, of aen de Widen/oft aen de dingen daerle enige byese boog
 hebben. Sooudich was d'ellende heyt daer d'Indiānen in ghele: sy biden/ghelyc
 als daer ydens daeghs noch veel alsoo leuen / de welcke den Wubel/ghelyc als ipn
 Huocren) soo veel wgs ran maken/als sy iels wil. Jac al zyn t'noch soo geote beu-
 selghen/gelyc als d'ergelycke gelykenisse der Wepdenen/van S.Christoforn, in een
 Homilia gemaect: wout. Doch de Wieraren Gods/die d'ontwylfinge ende by-
 bemisse der seluen/beuolen is/en behooren dese kinder-dinghen niet te verarghen / de-
 wylle de selue sooudich zyn/datse wel striken genoech comen maken/ tot haer er-
 uylger verdormentse / maer behooren niet goede ende lichte redenen t'onder-
 t'auom haer van soo groote dwalinge af te trecken/want is in der wercheyt een dinc
 om t'ennueren/hoe seer datse de gene/die op den ersten wegh helpen / onder-
 richt zyn. Daer en is doch/onder alle de lachmeighe schepelen/gheen huerlicheit duy-
 als de Son zynde oock het gheue dat gh' meplickken van alle Wepdenen aangebeden
 wout. Nu soo is my van een seer d'ueren ende goet Christen Capiteyn verrooken/ dat
 sy in t'een goede ende seche redens d'Indiānen bewergh hadde/te gelooven/dat de
 Son gheen Godt/maer een schepel Gods was / welcke alus toe ginch: sy opst-
 te den Casique ende principaelen Wete/dat hy hem een stuyt ende liet verberch
 blaen wylde bestellen/om niet eenen Wyf te versenden / welcke hy dede. Hoe so
 dyarche den Capiteyn aen den Casique: Segt my nu con/wat is de Wete ende
 verken den Indiānen/die den Wyf soo snelghen heen dyaght/ ofte ghy / die hem
 doet dyaght: t' Waer op den Casique antwoorde: Sonder twyfel / ich / want hy en
 doet niet d'ere: dan als ich hem bebele. Wel aen/sepde den Capiteyn/also is het oock
 van gelicke n met de Son/die wy sien/ende niet den Scheyper van alles / want de
 Son en is niet meer/als een dienaar/van dien oppersien Wete/soepende doosijn be-
 del met soo groeter snellheyt out/onder moghe te werden/om alle Volckeren te liche-

conf. limos.
 2. p. 2. cap.
 39.

Prov. 26.

ten. Welc dooz mooght ghy sien hoe wepnich reden/ ende wat een bedroef dat het is/ dat men de Son de eere gheeft die men sijn Scheyper ende Heere van alles/ schuldelijc is. Dese reden van den Capiteyn stont haer altsamen wel aen / ende den Cacque mer d'Indianen die daer by waren/ seiden dat het waerachtich was / ende dat si daer oock seer in verheucht waren/ sulck verstaen te hebben. Daer woort oock vertelt van een van de Coninghen Ingas. (Welcke een seer vernuftich Man was) dat siende den seiden/ hoe dat alle sijn Doozaten de Son aenghebeden hadden/ seide/ dat hij niet en cost ghelooven/ dat de Son een Goot was/ noch wesen mocht/ want Gode/ seide hij/ een groot Weer / ende doet sijn dinghen niet grooter/ sachtmoedicheit ende heerselijcheit/ ende de Son en rust noch en hout nimmermeer op van loopen / waerom hem docht dat een soo ongherustighen danc/ gheuen Gode wesen mocht/ waer aen hij niet wel seide. Ende soo men d'Indianen niet bequame ende bijghelijche redenen/ haer bedroef ende verblincheit/ comt te verclaren / laten haer wonder wel overcomen/ ende tot de waerheit bekeeren.

Het 6. Capittel. Van een ander soorte van Afgoderije met de overledenen ofte dooden.

Cap. 7.

En ander / ende een seer verscheyden soorte van Afgoderije (als de verhaelde) is de gene die de Wepenen ghebruikt hebben tot opslaken van hemieder overledenen ofte dooden/ die se lieten / ende waer hadden/ ende schijnt oock dat den Wijssen Man te verclaren geest/ selve het beginsel van d' Afgoderije gheueit te zijn/ segghende alonsz: Het beginsel der overtredinghe is gheueit / de reputatie ofte achtinghe der Afgoden/ ende dese inuentie is de ghele beoefening van lieben/ want in't begin der Werelt/ soo en warenden gheen Afgoden/ noch in't eynde en sullenmer oock in der ewighcheit gheen wesen. Want d'gheheert ende lechicheit der Menschen/ heeft dese inuentie alder eerst in de Werelt gemaect/ ende hierom soo hebben sy oock haer leben soo haest volbrindet: Want ghegheben/ dat gheboelende den Dader seer bitterlijch den doot van den ongheluckigen Soone/ heeft tot spraken verroostinghe een Afbeelde des overledenen ghemact/ beginnende te eten ende aen te libben/ (gelijck als Gode) den ghenen die wepnich te vopen/ als een sterflijch Mensche sijn daghen volenpt hadde. Ende tot desen eynde/ soo opdatte hoe sijn onder sijn Dieners/ datse tot spraken ghebachtenisse der volghelike sacristien souen doen. Daer nae in't verloop van tijden/ beginnende de se vercloricheit ghewoonte auctoriteit ende aensien te crighen/ soo is dese dwalighcheit hooch en Wiet gheramontseert gheleuen / ende alsoo werden de co. xerfsefsele ende Welcken/ dooz bevel der Capitanen ende Coninghen/ aenghebeden. Hier upt quamt oock/ dat men niet de ghene die absent ende van der hant waren/ alsoo van ghelijcken begonst te doen. Ende de ghene die men presentelijken niet en mochte aenbiden/ als men verre van der handt was/ werden de conterfeytsel der Coninghen (die se eeten wilden) ghebachst/ ende baden se op seker voeghen aen/ voldoende niet ondanighche inuentie d'absentie van den ghenen/ die se aenbiden wilden. Dese bont der Afgoderije/ doet noch vermerckelich/ dooz de curieuseit van excellente Consteners / die met haerder conste/ de selue schilbersten ende beelden/ soo eleganc maechten/ datse de ghene (die niet en wisten wat dat het was) der wercken/ om die te aenbiden/ Want forschere de niet te frepicheit/ van haerder conste/ de gene te gelieven/ die haer werck gaben/ daer se in noch beel schoonder figuren ende schilbergen aen den dach / ende rijp

mit pte

mepte volck/Heer omnes, verhoort ghinde/door de vertooninge ende gheschiet be-
 wercht begonst in den anderen (die wespulch te horen ghe-eert hadde geweest als een
 mensche) te achten/ende door haren Gode te houden. Ende dit was t'elkenich be-
 docht des menschen in de welcke haer voeghende alnu toe hardter affecten ende ghe-
 boelen/al dan tot het v'open ende pluymselicken der Coninghen begonst den ou-
 berghepelticken nanc/ban Gode te stellen aen de steenen/ende die boog. Goden aen te
 bodden. Alle dit seide is uyt het Boeck der Wyfhept / 'welcke een danc is werderich
 om te noteren. Den gheuen die een carueiser onderfoerker is van de oude dinghen/sal
 tot een pinet vanden dat de conterseptsels ende afbeeltinghe der oberledenen/door
 sake ende theginnst des Afgoderije geweest is / segge van de Afgoderije van ep-
 gelijckhe Afgoden ende Beelden aen te bidden/want het ander van de Scheyfels aen
 te bidden / ghelijck als de Son ende 'elcke nelsche heptarcht / (daer in de Propheeten
 mentie van ghenaecht woert) en is niet seker s'ban/of het naederhant geweest is/soe
 wel dat dat van de Beelden ende Afgoden te maken / ter eerren van de Son/s'acn
 ende t'kerkeren is sonder twyffel ghe-weet. Nu comende tot onse Inbannen so ghin
 de selue (even soo gelijck als de Schysuere aenwijst) op t'hoogste van haerder Af-
 goderije ghecomen/want eerst elck n' soo sochtende de lichamen der Coninghen ende
 Weeren te conterkeren ende te bewaren/de welcke also geheel ende sonder slanc
 corruptie bleuen/over de twee hondert Jaren. Op dese maniere soo lagten de Conin-
 ghen Inga in Culco, te weten elck in sijn Capel ende aenbidsel / van de welcke den
 Vice-Roy de Marckgraef van Canette, (om t'Afgoderije uyt te roepen) dize ofte
 hier dede uyt halen/ende in de Stadt de los Reyes, ofte van der Coninghen/inghen/
 de welcke een ghenoechsame verwonderinghe veroorsaechte te sien/menschen licha-
 men/van soo veel Jaren/die noch soo gaef ende geheel waren. Elck een van de boog-
 schyden Coningen Inga, liet alle sijn Afgesoopen ofte Schat. Goederen ende kinten
 tot onderhout van de Capelle/ofte aenbidsel daer sijn lichamen soube begraven woz-
 den/sat ende emen grooten hoop Mistruten/als oock alle sijn familie / tot den dienste
 des seluen ghedecereert. Want daer en was gheen naercomen de Coninck / die de
 Afgesoopen ende nae-gelaten Goederen van sijnen Woorlaet uytgheerde ofte na hem
 trock/van bergaderden weder boog hem ende sijn Wofghesin op een nieu. Ende en
 waren oock noch niet te vreden met dese Afgoderije/der doode lichamen/maer deden
 oock haer figuren af maken/want elcken Coninck maecte in sijn leven een steenen
 Beelt ofte figuren van sijn seluen / 'welcke sy noemden Guacqui, dat is soo veel als
 Goeder gheseyt/want de selue Figuren werden so wel in sijn leven/als daer naer/
 soo veel erx aengedaen/als den Inga selfs: Doerende oock met haer ten oogloze/ende
 boegghen in de Wyfessen om/om reghen ende goet ghe was te crighen/doorde den
 seluen bersechpen Feesten ende sacritien aen. Van dese Afgoden waer een groo-
 te mentie in Culco ende haer Juels dactie. Men verstaet dat de superstitie/van dese
 steenen Beelden aen te bidden/ganssch ofte t'neestende te niet is nae dat hem/door
 de neerstighept des Licentiaets Polus aen den dach gecomen is/ghinde d'erste die ups
 Geroyt woort/die van Inga Roca, Woor van de principaelste patrije van Hanon Cul-
 co. Op dese maniere bint men oock dat onder ander Nalen/groote achtlinge geweest
 is/met de lichamen der Woorluten / ende van haer Figuren te eerren ende aen te bid-
 den.

Hiere. r. g.
 Sapoon. r.

Het 7. Capittel. Van de superstition dieſe met de dooden be-
drieven.

Indianen van Peru gheloofden in't ghemeyn d'ons
aerflichheyt der Zelen/ende dat de goede/de ghoſe/ende de quade de
ſtraffe ceghen / waer door haer wepnich ſ' Warichreys valt om haer
de ſe artichelen te doen aen-nemen/maer van dat de Achemen met de
Zielen ſouden op-ſtaen/en hadden gheen kenniſſe van / waer door ſp
groote neerſtigheyt deden (ghelijc als gheſeyt is) om de Achemen te conſerberen/
ende nae haer doot/erre aen te doen. Ende hierom ſoo wierden ſp oock van haer ſa-
cramenten/met dieſden behanghen/ende ſacrificie daer vooz ghedaen / nameelichen
vooz der Coninghen Incas. Moeten in haerder begraeffenſſe der geſellſchapt woen/
niet een groot ghetal van Dienaers ende Woutmen tot vooz den dienſte van t'ander
leben. Ende alſoo wierden oock (na den tyd datſe ſtoyen) alle de Woutmen / Die-
naers/ende Officianten gheboot/daerſe beſt toe ghesint waren / om haer in d'ander
Werelt te dienen. En tyden dat Guanacapa ſtaet / (welcke was den Dader van Ata-
gualpa in wiens tijden de Spagnarden daer eerſt in quamen) ſoo wierden daer ge-
boot ober de buſſen perſoonen/ende dat van allen ouderborn ende qualſteyt/tot ſp-
nen dienſte/ende gheſeyde in't ander leben : Worden gheboot nae datſe eerſt beſle-
de/kenſe gheſongen/ende gheſeyt hadden. Ende de gene die alſoo omghegacht wier-
den/ſielden haer vooz geluckich ende ſalich/daſe alſoo ſterben mochten : Sacrificer-
den ende offerden haer oock veel dinghen op/nameelichen kinderen/met welcker bloet
ſp d'ouderledenen beſtreken/maken/ende van't elbe/een ſtreep van't rene ooz tot het an-
der/ober't aenghesicht heen. De ſelve ſuperſtitie ende onmenſchelijcheyt/van Sidans
enbe Woutmen te dooden/tot gheſeyde ende dienſte der ouderledenen in't ander leben/
hebben van ghelijchen andere Barbariſche ſtaten oock gheſceecht / ghelijc ſp't oock
noch in gheſchuyck hebbende nae dat Polus wel ſchijnt. ſoo heeft het bp nae ghel
Indien dooz ge-enig gheweſt. Toe dat noch meer is/ſoo wozt van den eertwaerdi-
ghen Boda verhaelt/hae dat d'Engelichen (al eer ſp Chriſtenen waren) van gelijchen
de ſelve maniere hadden/van volck te dooden/om in geſellſchap ende dienſte der ouder-
ledenen te woen. Daer wozt vertelt van eenen Portugers die onder de Barbaren ge-
captiveert ghede/in't darghen/een ooght met een ſchijp gheſchoten wiert/ende ge-
ghebeuden daer nae/daſe hem wilt en ſacrificeren / om te woen in't geſellſchap van
een Here die haer geſtoyen was ſoo ſeyde den Portuges/hoe dat de ghene die in't
ander leben/woonen denouderleden in wepnich acht ſouden hebben / om dieſe wille
daſe hem een enaoght ſideneſe tot een met-ghelijc gaben/waer door het beere ſou-
de woen/daſe hem een met twee ooghten met gaben : Welcke de Barbaren oock een
goede reden dorſte te woen ende behaghen ſpnen raet/ſien hem bij gien / ende na-
mender een ander vooz in de plaats. Welcken deſe ſuperſtitie/van de ſideneſen met
de ouderledenen te dooden/ Welcke niet en gheſchiet/dan met ſeer ghequaſſicerde
werdoenen / ſoo iſt noch een ander/de veel ghemeyſamen/ ende dat generalighen
dooz ghelc Indien is / dat is / van te ſtelen eten ende dinken op de ſepulture. ofte
ghal-n vooz d'ouderledenen/gheloope/ende daſe haer daer met onderhouden/ welc-
ke van ghelijchen een dwalinghe der Ouberen gewoſt is/ghelijc als van Sinte Augu-
ſtinen verhaelt wozt. Ende om dieſe (van den Jaren eten ende dinken vooz te ſtelen)
effectueren/ſoo wozt men noch beſe daeghs veel Indianeſche onghelyken / die
haer ober-

hare overledenen ofte dooden / heymelijcken uyt de kercken ende kerck-hoven op
graven ende weder in de Gheberghten / Speloncken / ofte in haer eyghen kisten be-
graven. hebben oock noch een ghebruyck hare Sijner in de Manden / Wandten ende
boesen ten te steken ende treckenle noch idelure / dubbelde ende proffstelijche clorde-
ren / onder't doot / niet / aen / want gelooven dat de Zelen / van haer overleden / on-
swerten ende dat roude / honger / doot / ende arbeyt zijn gheboelende. Hierom ist /
datse hare Jaerlijche Wraarden ende Vgheien doen / ende hare niet eten durcken /
ende cleederen booghen. Dooz dese oorsaken comt het / dat de Prelaten / met groote re-
den in haer Synoden doen waerschouwen / dat hen de Priesters sullen verhoorden /
om d' Indianen te doen verstaen / dat d' offranden die in de kercken op de Gaben ge-
sleut worden / gheen eten noch dynken en is / booz de Zelen / maer dooz den Armen
ofte Ministranten ende dat het Goot is / die alleen de Zelen in d' ander Werelt onder-
houdt / want en eten noch en dyncken gheenich dorch dat lichamelijck is / want daer is
beel aen ghelegghen / dat e dit wel ende te de ghen weten / op daer e heplich ghebruyck
niet en verheeren in de Wepdensch superstitie / ghelijck als het van velen ghedaen
woyde.

Het 8. Capittel. Van de ghebruycken die de Mexicanen ende
andere natien , met de overledenen ghehandt hebben.

Erhaelt hebbende / 'tghene dat in Peru , onder beel

Natten / met de overledenen / ghebruyck is gheweest / soo sal't oock
wel behoogen / dat wy hier van speciaal mentie der Mexicanen ma-
ken welcker begraefnisse seer solennel ende vol groeter uytin-
necheps was / zynde 'tzeib in Mexico, een officie der Priesters ende
saclicuten / (die men aldaer niet een wyende obervatte hadde /
ghelijck als nae gheseyt sal worden) om de dooden te begraven / en-
de hare exequien ofte uytbaerden te doen. De plaecten daer sye begroeven / waren
d' kerckwercken als oock op de plaecten van haer eyghen kisten. Andere hoochtese
op de Gheberghten daer men de saclicuten dede. Enighe der indianen ende begro-
ven d' asschen in de Tempelen / In somma / datse al te samen begraven woeden / met
alle hare clerecken / Ghesceenten ende Jutwelen dese hadden. Ende van de ghene
diese verhanden vonden d' asschen in porten / met alle de Jutwelen / Ghesceenten en-
de beccerels daer by hare al waren oock noch soo costelijck / songhen e' officie ofte
Ghesghen de dooden ghelijck als Responzen / met de doode lichamen / veel teppen op
hissen ende beel ander Ceremonien. In dese begraefnissen woeden daer ghegeten
ende gheschonck / ende zynde van personen van qualijte / soo wierden alle de gene
die haer in de begraefnisse bemoept hadden / ghemede. Soo warmer batter een ge-
schoyden was / soo leyde hem wyghelreick in een Camer neer / tot soo lange batter
dan alle plaecten de vanden ende bekeniden by quaden / de welken den dooden ver-
sonten hantten ende hem groetten / ghelijck als of hy noch levent ghewerck hadde /
Ende soo 't een Coninc ofte Heere van eenighe plaecte ghewest was / soo presen-
teerdense hem Slaven om met hem ghedoodt te worden / tot spien dinst in d' ander
Werelt. Dooden van ghelicken syn eyghen Priester ofte Capptelen / want alle de
Heeren hadden die en Priester / die daer binen sijn de Ceremonien administrer-
de : Dooden hem om den dooden in d' ander Werelt te gaen administreren : Dooden
den ghelicken den Hofmeester / Schencker / de Warchen ende Sullenwerg / met de
welcke

welcke sy hen ghemeynlyck ende deel-tyls lieten blienen / als oock de Schoeberg die hen aibermest ghesont hadden / welcke een magnifick dinc onder de Heeren was dat sie hen van haer Schoeberg / ende de boven-ghenoeinde lieten blienen : In somma dooden alle de gheue ble van haren hupsen waeren / om in d'ander Werelt weer hups op te stellen. Ende om aldaer gheuen armoebe te lijdē / so begroefen sie met hen veel rijckdomen van Gout / Silber / Ghescreuten / rijcke Godeghen van beelderij werken goudē arm-rijghen / ende auer dieghelijckē costelijckē Guiteren. Ende so den dooden verjant wiert / so deden sie selue van ghelijcken met alle thoek ende beertelck / datter niet ghegeuen wode dooz d'ander Werelt / ende namen al dan alle d'asche ende begroefen sie met grooter solenniteyt. D'exequen ofte Woerden buerden sijn daghen / ende dat niet lamentationen ende droechtighe ghesangen. De Priesters dooghen d'overledenen met verscheppen Ceremonien (nae dat juchy begheert wode) upt / welcke Ceremonien soo veel waren / datmen sie qualighen conde tellen. De Capiteynen ende groote Heeren wurden met haer Wapenen ende Triomfscapen verhanghen / nae de Waden ende byome seften / dese in de Doolghen / ofte siegteringhe / ghebaen hadden : Alle dese dinghen ende teykenen wierden alsoo ghebraghen dooz t'Alck ofte doode lu haem hen / tot der plaetsen daer sie begraven ofte verjant souden woden / zinde van haer liden / als in bycesse ghelept / gaende met de selue / de Priesters ende Digniteyen der Tempelen / met verscheppen deedinge ende beertelck te weten / eenighe te weroochen / andere al singende / sommighe siende op droechtighe stuyten ende Cronnulen / welcke rijckertijde ghebruyt / der onbesaten ende byndē / noch veel meer vermeerden. De Priester die officie dede / ginch gheliebt ende behanghen met de teykenen van den Afgod / die den Overleden gherepresenteert hadde / want alle de Heeren representeerten altoos d'Afgoden / ende hadden van ghelijcken hare toe-namen / waer dooz de selue soo seer gheacht ende geeret waren. Dese hoofsede teykenen wierden opwaert van d'Goden der sitder / schapen ghebraghen. Ende nae dat den ghene / die ghejant soude woden / gheacht was op de plaets / daer men d'asche soude bergaren / soo wiert sy met de tacken / ende alle t'ghene meer datter tot sijn probande behoorde / als gheseyt is / omringht / ende alsoo coper in ghelijcken / welcke sy altoos met gefarste barn-houten vermeerden / tot soo langet dat het al te sauen tot asche was. Die ghebaen zinde / soo quam daer terstont een Priester upt / met een Wapels Cleet aen / hebbende mouden aen alle de leden / ende veel sieghels / ooghen / met een groote stock in de hant / waer nae sie alle d'asche / met een groote opghelassen hooghmoet / omtoerde / maende den seluen een soo wapen ende afghelijcken representatie / dat sy alle d'omstaenders een angst ende verschuykinghe aen jaegde. Ende somtijts soo quam desen Wapster oock wel met ander verscheppen deedinghe upt / nae dat de qualiteyt van den Overleden niet byachte. Die verhalinghe der dooden ende begraffenisse hebben wy ghebaen / ten cause van d'Afgoden der overledenen / soo sal t nu rechte wesen / dat wy weder op des princijpaelste propoost keeren / ende siet dese materie een spndt maeken.

Het 9. Capittel. Van de vierde ende laetste soorte der Afgoderije, die d'Indianen, namelijkken, de Mexicanen, met de Beelden ende Figuren gebruyckt hebben.

De wel dat in de boozsejde manieren van Afgoderije / daerse de Schepelen aenbaden / Gode grootelijcken met te coyte ghebaen ende vertoont waere / soo en is niet teghenslaende / den heylighen Gheest noch veel meer berdoemende ende vergrouwelende / dan der soorte van Afgoderije daerse alleenlijcken de Figuren ende Beelden / die van menschen hadden gemaakt zijn / aenbiddet sonder datter in haer vits meer is dan steen hout / ofte metael te wesen / met de gedaente van die daer den hantwercker heeft willen gheben / waerom soodanighe van den Wyden / Maer / ongheluckich gheenoemt worden / ende datmen hemlebet hope wel onder de dooden rekenen mach / der gener die de werken des menschen handen booz Goden houden de welcke van Gout ende Silber ende met luentie ende ghelickenis der Ghebeerten / ofte van de onnutte steen ghemacht sijn niet anders zijnde / als een blinck van Antiquiteit ende gaet alsoo Goddelicken verdoelghen / tegens dit bepoch ende upstijndicheit der heydenen / ghelick als selve oock van de Propheeten / Elias, Hieremia, Baruch, ende van den heylighen Coninc David, overvloechich ende gracieuslijcken gheschijnt wort : Daerom soo salst dan doen wesen / dat de sijnster van Christo (die de dwalighen der Afgoderije weder-sprekent) dese plaatsen wel doozije ende gegrondeert hebbe / als oock de redenen / die daer den heylighen Gheest soo aerdtich by hengt / de welcke haer altesamen in een coyte sententie reduceren / ghelick alst van den Propheet Oia gheselt wort / sijnghende : Den Werck-maet is geuwest den genen die hem gemaakt heeft / waerom hy oock genen Gode en is / van ghelijcken soo salst / alsoo van Samaritanen oock wel booz sijn weebing te passe comen. Nu comende tot ons boornemen soo is te weten / datter in Inden groote curieusheit gewerkt is van Afgoden ende Schijdelrijen te maken / ende dat op verscheiden manieren / ende van differente materialen / de welcke sy booz Goden aenbaden : Worden in Peru, Guacas gheenoemt / ende waeren ordinaris van selijcke ende ufsmaerlike gebaenten / ten minsten soo waren alle de genen die ick ghesien hebbe / alsoo. Ghelooft sonder twyffel / dat den Dupel (tot wiens beceringhe sy de selve maecten) een wel-besaghen ende genoechte moeste hebben / hem in te ghebaente van nussmaerlike Figuren / te doen aenbiddet / want is in effect alsoo waerachtich / dat den Dupel upt veel van dese Guacas ofte Afgoden / tael ende antwoort gaf / nemende sijn Priesters ende Wintfren / dese Oraculen, van den Dader der leughenen / waer ende soodanich als sy selijg / alsoo waeren oock sijn Maestagen / Wackerhouwingen ende Propheeten. Daer dese maniere van Afgoderije aldermeer bestant stiet / ende dat meer als op eenighe plaatsen ter Werelt / was in de Wyndien van men Spagnen in Mexico, Tezcuco, Tlalcala, Cholula ende ander onsigghende quatersten te versien / die hier in wel geprechten eben wel soo en salst sonder vermaelichicheit niet wesen / daer yet afte refereren. Den principaelsten Afgood der Mexicanaers / als bogen ghe't w' was Vailiputz, dese selve was een houten Beeld / ghesaformiert in te ghebaente van een Man / gheseten op een blauwe Schabel / die op een stoel daer ghesondeert was / ofte dast stont / hebbende van eiken hout een upstijhende stoc / met een slangen hooft aen des punten ofte eynden daer aen. De Schabel de

Cap. 9. 3

Esa. 44.
Hier. 10.
Baruch 6.
Psal. 123.

ofent. 8.

buyden dat sy al/so in den Wemel gheseten was / noch soo hadde den selven Afgodt /
 'gantsche booghoofd blau ende onder de neus een blauwe streck / de welcke rephute
 van't eenen oof aen't ander / hadde op het hooft een costelich Plumagie in de gedaen-
 te van een Voghels bech / zinde t'ende des selbe van gheschuymeret Dout / hadde in
 de slinkke Daut een witte Rondas / met hiff Deberen van witte Plupmen / die daer

crup / gheschiedt aen gheseten waren / comende boven een triumph-taeken van Dout
 upt / ende aen de ziden / nies Plupmen / de welcke nae der Mexitanen segghen / hem van
 den Wemel ghesonden waren / om te daden ende sepen upt te reghen / die op hem
 plaets berhaelt sullen worden : hadde in de rechter hant een rust ofte seer-stock / ghe-
 satsonneert ghelijck als een Slanghe / ende gantsch e' eenemaal met blauwe baren of-
 te strepen ; alle dat ornament ofte vertierfel / ende alle het ander mers / dat seer heel
 was / hadde syn bysondere bedectels / ghelijck als het selbe van de Mexitanen upt-
 ghelept woert. Nu soo is den naem van ^{Veziliputzli} Afgods / sal daer nae ghelept
 de ofte aberechts van de welckghenende Plumagie. Van den hoodeerzighen Tempel,
 Sacrisiden / Presten ende Cere / nomten beses grooten Afgods / sal daer nae ghelept
 worden / twelcke boogwaer dinghen zyn / waerbych om te noteren : segge nu alleen-
 lich dat desen Afgode ryckelighen gerleede ende toogh-maecht zynde / gheset was
 op eenen boogen A. tier. te wten / op een drem parck / zinde seer wel bedecht ende met
 slacp-leskens overtoeghen / als ooch behaughen met Juweelen / Plupmen / vertierfels
 van Dout / ende veel Rondassen ofte Beilden van Plupmen / ende dat op het alder-
 rierghste ende tuienste / dat sy sluckte te weegh conden huyghen / hebende gestade-
 lighen tot merckte eerbe dinghe / altoos een Bogdijn boog hem hanghen. Op de Car-
 pel van den boogsephen Afgode / soo wasser noch een ander borst ofte parck / van many
 der vertierfel, alwaer eenen anderen Afgode stont, die Tialoc genaemt was / want dese
 twee Afgoden stonden altoog by den anderen / om dat sye boog Aetghelieden ofte
 A. achers / ende van ghelijcher macht sieden. Doch soo wasser in Mexico eenen ander
 een paut

een pynckpaleit *Aggod* de welke was den *Aggod* der *Penitentien* / *Aggaten* / ende ver-
 geringhen der *Zonden* / desen was ghenaemt / *Tezcatlipuca* / ende was ghenaecht van
 eenen ijer blinkenden steen / ende dat / soo swaer als gitter / ghinde griedt niet sonnenige
 diertghe habbten / op haer maniere / hadden goude ooyt ringen / ende in de onuerste lip-
 pe eenen *Silberen* / *kipacht* / van ontrent een vingher lanch / waer in op sommighe ty-
 den een groene / ende op ander tyden een blauwe *plumpe* slach / t'welcke hem verroo-
 nende was / ghelijck als een *Elmeraut* ofte *Turcois* / hadden oock t'weede ofte van siet
 hant om wonden met eenen *Riem* van gebuyneert *Gout* / hebbende aen t'eynd van
 dien een gouden ooyt gemaecht / met een rooch darr op gheschildert / t'welcke soo veel
 bebedde / als de gebeden der *herdyuften* ende *sondaren* / die hy verhoorden / alsoe haer
 aen hem waeren beuelende. *Tusshen* t'boospe ooyt ende t'ander / soo ghingender een
 groote menichste van *Tutwerliens*. *Wadde* noch om den hals een hanghende bagge
 ofte *Zituerl* van *Gout* / die soo groot was / datse hem de gantche borste bedekte / en-
 de aen beyde d'arinen goude arin-ringhen / van ghelijcken aen den nabel eenen coeste-
 licken groenen-steen ende inde slincker hant een waepertien van costelike groene /
 blauwe ende geluwe *plummen* / de welke van een blinkende goude plate upstaken /
 ghinde de selbe soo seer gebuyneert / dat het een glants van hem gaf / ghelijck als een
Spieghel / waer mede te versien gaf / dat hy in de selve *Spieghel* alles sach / waer in
 die *Deceit* ghedaen woude. *Wesen* *Spieghel* ofte gouden plaat / waert gheheuen
schelcheit / dat is gheseyt *spn* *Spieghel* ofte *aenschouel*. In de rechter hand soo hadde
 hy bier pynen de welke soo veel bebedden als de straffe die hy aen de mis daegens de-
 de / waerom hy oock geen *Aggod* meer en hiesden / als desen / op dat hy haerliker
 boosheyt ende quade septen niet en wilbe openbaren. Ende eerste des selben t'welcke
 was eens om de vier *Jaren* / soo wasser vergiffens der *Zonden* / ghelijck als hier
 nae gheseyt sal worden. *Wesen* selben *Aggod* *Tezcatlipuca* / hielden oock voof den
Gode der hooghen / *honger* / onuychthaerheyt ende *pestilentie* / waerom hy hem oock
 op een ander maniere *afmaelden* / te weten / al sittende op een *schabel* / ende dat met
 grooter *aufhoupten* / ghinde omhangen met een rooch gordijn / die met doots-hoofden
 ende beenen der dooden bewyscht was / hebbende in de slincker hant een *Rondasse*
 met biff bedeken van *Catoen* ghemaecht / ende in de rechter hant een *Woyp* / *ijl* ofte
Roebe / als daer mede *beyegghende* met eenen *uytghescrechten* arin / ghelijck als of hyse
 terstont wilde woypen. *Wt* de *Rondasse* staken bier pynen / *hadde* *woen* *heflijck* ende
elij *gantche* swaer *besmeert* met het hooft bol beere van *Quartels* besteken / *gebuyne-*
ten met desen *Aggod* soo groote *superstitien* / ende dat / dooz de groote *breke* *die* *van*
hadden. In *Cholula* / met berre van *Mexico* / t'welcke een *republiche* oft *stede* op
spn selbe is / *aer* *hadde* een *vermaerden* *Aggod* te werte d' *Aggod* der *Cooplieden* / en ghin-
 ooc noch *heden* / *daers* tot de *Coop* / *handelinghe* seer *geuigen* / den welken hy noemden
Quetzalcoalt. desen *Aggod* stont op een groot e plaets / in een seer hooghen *Tempel*
 hebbende *ront* / om hem *Gout* / *Silber* / *Zuwliden* / *costelike* *plummen* ende *lekenen*
 van *verf* *hebben* *coloren* / hadde de gedaente van een *man* *uytgefordert* t' *aensch-*
t *welcke* was ghelijck als van een *Woghel* / met enen rooden beke / hebbende hoben
 op een hant / ende leden met *regheien* *tanden* / ende een *upstekende* *tonghe* / ende op
 het hooft eenen *pampieren* *geschulderden* *scherpachtighen* *Mus* / met brel goude *bes-*
clerelen om de beenen / ende ander *bupstent* *in* *betentien* van *beslofen* / de selbe *altemael*
 bebedden ofte *uytpeyden* / *ne* *haben* hem in *effect* / om dat hy den *ghene* / *nich* *traecte*
 dien hy wilde / ghelijck als den anderen *Gode* *Mammon* ofte *Pluton*. Ende den naem
 die de *holuann* *haren* *Gode* *gaben* / *quam* oock *voortwaer* seer wel te *pyropoost* / *hoe-*
wel dat hy t'selfs niet en verstuuden / noemden hem *Quetzalcoalt*. dat is soo veel / als

een langhe ban costelycke Pluymen gesep/ want soodanich is den Dyrpel der be-
geerichsheyt. Dese Barbaren en waren noch niet alleen te vryden / met de Goden te
hebben/maer hadden noch oock van gheslachten hate Goddinnen/ghelyck als de fabu-
len der Poeten de selve oock booz den dach byenghen / die de verclinde Wpdenfchap
der Grecken ende Romeynen verbedinghe aanbieden. De principaelste van de God-
dinnen/diese aanbaden hi ten se Tozi, dat is soo veel ghesep/als onse Ghyot-Moeder/
de welcke nae dat de Histogien der Meriranten bernelden een Dochter was des Co-
minus Culmacan, zijnde v eerste/die dooz betel van den Vrijschap ghelyck waerde/hiert
baer mede de selve op sulcher voryghen booz syn Auster consacrerende / ende van dien
tijt af soo begonstense de Menschen tot de sacrficien te vullen / ende de levende / haer
niet de vellen ofte hurden der gesacrficerden te bedecken/meynende dat haren God
daer een goet genoege in hadde / als oock de scuten upt te trecken / der gheneer die se
sacrficerden/leerdeuse van gelychen van haren Gode/dat ipse selve was upttrecken-
de van den ghenen die hy in Tula castigecrden/ als op syn plaets gheeyt sal woyden.
Een van dese Goddinnen/diese aanbaden hadde een Soon/die een over groot Jager
was den welken die van Tlaxcala daer nae oock booz eenen Godt aemmenen / welcke
he waren de ghene die de partije hielden teghens de Americanen/ niet welcker sij sepe/
de Spagnuerden Mexico in cregghen. De Probantie van Tlaxcala is seer wel ende be-
quaem gheleyghen om te Jagen/daer t selve volck oock seer toe gheneghen is / ende
maaken den groote seeste af te weten / schijderden den Afgod op een sikere maniere /
in welcker hetsael niet noodich is de tijt te verslijt/maer de sieste dieer niet hindert/
die seer gratus was/gheschiede op dese maniere: Wlcken ofte speelden int ocomen
van den dach t geluyt van een Connet ofte Bafuyn/maer mede sy daer al te samen be-
saenden met haer Wylen Voghen/Detten/ ende ander Jacht-ghetuygh / in de ghin-
ghen alsoo met haren Afgod in Processie/dolgghende een groote menichte van Volck
aeyter aen/tot op eenen hoogen Bergh/op t opperste van de welcke een Pael stont
van groene tacken/hebbende int midden een Aelter dat seer costelycke toeb. rept was/
alwaer sy den Afgod op stelden/beden dese wech ofte processie met een groot ghylter
ende rumoer van Connetten/Kinckhooyen/Pluymen ende Crommelen/ende gecommen
zijnde op de bestende plaets / soo besetten sy den gantschen voet van t Oeyerghet/
contom/daer van alle canten t voer in stekende / waer mede sy veel ende vrygheden
soeyten van Bedietten op jaeggheden/als Deneffenen/Vasen/Conghenen/Doffen/Idol-
ven/etc. de welcke / om t vuer t ontbieden/nae t opperste toe liepen/romende de Ja-
ghers haer altoos/met een groot gheghelich ende ghelien/ nae / blafende op dierche
Instruminten/tot soo langhe dat ipse tot op t hooghste booz den Afgod joeghen / al-
waer sy de Jacht soo bemaelden ende in een d'onghen / dat ipse deden sy jagen/ende
rollen d' een van hoben neer d' ander op t Volck/ende eenige op den Aelter/maer me-
de sy een groot vernaken ende seeste hadden/ soo namen se daer al van een groot ge-
tel af / waer van sy de Deneffenen ende groote Beesten/ booz den Afgod sacrficeren-
den / haer de scuten nipt treckende / met de selve Crommelen / alsoe in de sacrficie oer
Menschen gebruikten. Dit ghebden wesevde namen alle de besochgheden Jacht op
den hael/ende werden met den Afgod wederom in de selve opbstantie/alsoe hien ge-
gaen waren/romende met alle dese dingen/ende met grooter vrygheden ende jachghen
van Connetten ende Crommelen in de Stadt tot in den Tempel, alwaer sy haren Af-
god weder in setten / met grooter cerwaerdicheyt ende solemmitets/ al dan soo gins-
sen sy terstont daer nae gelijchelijck t ockerse van alle de boosgheden Jacht bereyde
maeken/waer mede sy de gantsche Ghemeente een Danket aanbieden: Ende t een
bolcyn zijnde deden hare representanten ende Danc-Spielen booz een Afgod. Ipa-
den oock

den oock noch veel ander Goben ende Godinnen / met een groot ghetal van Afgoden want waeren onder de Natie der Mexicanen ende hare Naburten woofseft / de benaemste van allen.

Het 10. Capittel. Van een vreemde maniere van Afgoderije, die de Mexicanen ghebruyecten.

Soo ghelijck als wy gheseyde hebben / dat de Coningen Ingas van Peru, sekeren steenen Beelden deden oprechten / die na haer ghelijc dienst ghemacht waren / de welcke sy (na 1519) ofte Woeders noemden / doende de selue soo veel eerbiedinghe aenboeden als haer eegen Personen. Alsoo deden van gelijken de Mexicanen met hare Goden / lae glinghen hier in / d'ander noch bettere te Goben / want maechten hare Goden van leuende Menschen / welcke gheschiede op dese naevolgende maniere / te weten / na den een slaef / die haer best aen slont / ende aleet dat sie hem hare Afgoden op-offerden / soo gaderen hem den seluen naem van den Afgod / die sy ghescreuen seer soude woorden / ende bereden hem niet de selue habjten ende ontfangh / als des Afgods / segghende dat sy den seluen Afgod representeerde: Ende alle desen ghiet oer / dat de representeringhe duerde / welcke in sommighe Persten eens des Jaers / ende in andere oin de ses Maenden / ende in etlike mander was / soo bedene hem soo veel eerbiedinghe aenvals den seluen Afgod als oock in hem eten ende dyncken / te gheuen / ende d'gelick te maechen / ende soo wanneer dat sy oer strate ginch / soo liep het Volck terstout om hem / aenbiddend hem veel aenmoessen biedende / seiden hem van g'elicken de Kranken ende Kinderen te boozen / om dat syse ghesont soude maechen / ende de zegeninghe gheuen / ende lieten hem oock in alles sinnen wille volghenghen / want gheseuvert dat sy altoos (om niet te moghen wech loopen) niet thien of twaelf Maen / oer al waer dat sy ginch / bewaert waert. Ende op d'asse hem oer al daer sy boozte ghinc / eer biedinghe souden de wijzen / soo tiles sy sonnydts eens op een Fluytken / waer mebe volck ghewaerchout waert om hem te comen aenbieden. Als sy nu wel te begheuen gesonnet ende bet was / den dach van de Feeste ghecomen wesen / soo lueden sy hem op / dooden ende aten hem / ende deden daer een solemne sacrisie met / welcker aenmerkinghe boozwaer een beweginghe maecht / te sien op wat een maniere dat den Satani dat Volck in syn gheuet hadde / ghelijck byer geban / daeris noch veel heeft / maechende hier ghelijcke vastinghe ende begheerij op de rosen der bewaer Zelen ende ellenighe Afsamen / die hem ghesentert werden / byhende sinen spot met het ghene dat sy d'ongheluckighe Menschen aen doet / verdienende hare sonnen / dat sie van den oppersten God in handen van sinen Brandt ghelaten worden / den welcken sy booz haren God / ende tot een toebereit betrogen hebben. Nu bewijse datter ghenoech gheseyt is / want geene dat d'Afgoderije der Indianen is betoende / soo willen wy verhoofden om te horen den van de maniere der Kellgie / ofte om betet te segghen der Superstitien die sy in hare Gode / diensten ghebruycken / als van hare Sacrisdien / Tempels, Ceremonien / ende alle t'ghene datter meer aen cleef.

Het 11. Capittel. Hoe dat den Duyvel ghesocht heeft, in de maniere der Sacrificien, Religie ende Sacramenten, Godt te vergelijcken.

Mer alere dat wy hier toe comen / soo moet men op een dinc veracht wesen dat seer waerdich is t' aemmerken / te weten / dat soo ghelijck als den Duyvel dooz syn hooftaerdye / Wpandtschappe ende teghens sichdt ghenomen heeft teghens Godt / ende t' gheue dat onse Godt dooz syn Wyf se pde tot snier sischtinghe ende eere als oock tot welbaert ende ghesontsheyt der menschen gheopdteert heeft / alsoo heeft oock den Duyvel ghesocht t' selve nae te comen / ende dat te verbaepen tot snier eere ende merder verdoemnisse der menschen. Alsoo sien wy oock dat soo ghelijck als den oppersten Godt / Sacrificien / Sacramenten / Religieusen / Propheeten ende Volck heeft die tot synen Goddelijchen dienste ende Heplijche Ceremonien ghebetreert zyn / alsoo heeft oock den Duyvel van ghelijcken syn Sacrificien / Sacramenten / maniere van Sacramenten / Volck die ghebetreert zyn tot een Heplijche versierde Clooster / gheneepnischappe / ende dupsentderlepy soorten van halsche Propheeten. Om alle het se lue int bysonder / ghelijck als het toegact te verclaren / soude een groot vermaekelijchheyt / ende van niet minder aemmerchtighe wesen / dooz den ghene die oberdenken wil / dat soo ghelijck als den Duyvel een Vader der leugheuen is / nae dat het wel van de volcomen waerheyt int Euangelium verhaelt werdt / alsoo is sy oock onrechtverdrulijck / soekende Godts glorie nae hem te trecken / ende met syn dupsentnisse t' Lichte te vernisen. De Coobenaers van Egypten onderwisen zynde van haren Meester den Satan / sochten in tegghenheyt van Moysen ende Aaron, andere dierghelijcke wonderen nae te bootsen. Oock soo lesen wy int 12 Boech der Aechsterey van den anderen Micah, Priesster des ydelen Afgodis / hoe dat sy ghebuerende was d' opnamen ende sleedinghe die in den Tabernakel des waerachtighen Godts g'woon waren te ghebuerken den seluen Ephod, Teraphyn, ende alle t' ander. Int mach wesen wat dat de Gheleerden willen / daer en is chemel bynaest niet een dinc dat dooz Iesum Chritum onsen Heere in syn Euangelijche Wd' ingheset is / ofte den Duyvel heeft het op eenijge maniere nae ghebootst / ende tot syn Wpendschap ghetrocken ghelijck als den ghene beubden sal / die achtijnghe neest op het ghene dat wy dooz se eckere informatie / van de costumen ende Ceremonien der Indiamen hebben comen te weten / waer van wy int verbolgh van dat Boeck tracterende zyn.

Iam. 5.

Ezech. 7.

Iud. 15.

Het 22. Capitel.
heeft.

Van de Tempelen die men in Indiën ghevonden

Nan beginnende by de Tempels, so gelijk als den
 oppersten Gode ghewilt heeft dat men hem een huys soude roeyghen
 daer sijn Heylighen Naem / met bysonder vleusen / ghecelebrecht
 mochte worden / alsoo heeft oock den Duybel d'onghefloobighen tot sin-
 ner uakenen geper staert / hem triomphanteliche Tempelen / byson-
 dere Beedhuysen ende Heylichdommen te maechen. In elcke Provincie van Peru
 was een principael Guaca ofte Beedhuys / ende behalven de selve / noch eenighe / die
 Univerfale ofte Alghemeyne waren / te weten / booz alle de Kijcken der Ingas, ende on-
 der allen soo warender twee die uptghenomen waren / een diefse hieten Pachacama, de
 welcke stont bier mylen van Lima alwaer men noch hedens daeghs d'oberghijfels en-
 de fondamenten sien mach / van een seer out ende groot Oeferte oft Ghebou wt den
 welcke Francisco Pizarro, ende den sinnen alle die ongemetliche rijckdom ende Schadt
 van Couden ende Silberen Water ende Trupken cregghen / die sijn ghebyacht wer-
 den / als sijn Inga Atagnalpa ghebanghen hadden. Men weet dooz wat achtighe in-
 fonnatie dat den Duybel in desen Tempel, siichtbaerlijck van sijn Orakel, tael ende ant-
 woort gaf ende by tijden een seer ghemaecte Slanghe in saghen. Dit van den
 Duybel in dese valsche Heylichdommen / tael ende antwoort te gheden / ende d'ellen-
 dighen te bezegghen / is een dinc dat in Indien seer ghemeyn ende booz waerachtich
 bebonden is / al hoe wel dat den Vader der leghenen / ter plaatsen daer t'Euangelium
 is ghecomen / ende het trecken van t'heyliche Cruce opgherecht is / nu al opebaer-
 lijck stont ghewoonden is / ghelijck als Plutarchus oock van by sinnen tijden is schryben-
 de / daer hy seyt : Cur cessarent pithas fundere Oracula. Ende S. Iustinus Martelaer /
 is oock van de selve silentie / die Christus stelde aen den Duybel / die upt d'Agoden
 spake / bybedelighen tracterende / ghelijck als hyt langhe van te boozen / inde Heyli-
 ge Schryfature / ghepropheetert was ghewest. De maniere die d'onghefloobighen
 Ministranten ende Cooveniers hadden / om met hare Goden te consulteren / was gelijck
 als sy van den Duybel onderrecht waren / ghemeynlijken des nachts / gaende met de
 rugge nae den Afgode ghekeert / al eerlijck nae binnen toe / ende buighende t'lijf
 met een netterhangende hoest / stelden sy haer in een lelijke ende onghesiere gestalte-
 nis / op welcke maniere sy als dan consulteren ofte raet byzaghden. D'opmarckse
 antwoorde diese cregghen / was op de maniere van een aersghelijck snippen / ofte met
 sonderinghen ghegrysch / dat het sijn een verschippen aen saeyden / Ende alle t'ghene
 dat sy hien liebe adverteerde ende bebal / was altoos streckende tot haer weder beboez
 ende achterdeel. Daer wort al sin / booz de barmherticheyde Gode / ende de groote
 marke van Iesu Christo, seer weynich af gebonden. Den anderen Tempel ende Beed-
 huys van Peru, was noch veel geacht / en stont in de Stad van Cusco, ter plaetse daer
 int Closser van Sinte Dominico staet / ende aen de Platen stecken van t'funda-
 ment / die noch hedens daeghs in esse zijn / is het goet te sien / dat het een heerlijck ghe-
 bou ende benaemt werck gheweest is. Desen Tempel was ghelijck als het Pantheon
 der Roemeynen / int ghene dat belanghende is / te wesen een huys ende wooninghe
 aller Goden / want de Coninghen Ingas stelden daer alle de Goden in / van alle de
 Provincien ende volckeren diese overwonen staende eiken Afgode in een bysondere
 ende og

Plutar lib.
de trac re.
Iustinus
Asopre.
Christus.

ende op spa bestemde plaats; zijnde elck op syn selven gebieds ende geceert; van die ban-
 syn Moinde met xressive onkosten van dinghen dese roet haer aenwilt; ratte hyac-
 ten. Hier mede lietse haer vanden; datse d' overwoonen Moorthen voorsien-
 hadden; om datse hare Goden; als tot een onderpant in bewaernde hie den. In desen
 sellen Tempel, so stont oec de Panchang; welcke eenen Afgode van de Son was; zyn-
 de van siet syn Gout; ende met groote costelicheit van ghescheente; gemaecht; en-
 de stont gheueit naer t' Oosten; ofte teghens den opgaen de Son; en ende dat met
 soodanigen artifice; dat het schijnsel van de Son int opgaen daer terst op aenquam;
 ende om des wille dat het van een seer syn Morael was; zoo gaf haer in de waerheyt;
 soo groeten daerheyt van hem; dat het een ander Son; sijn te wesen. Desu aen-
 baden; singas; vooz; haren God; als oock den Pachayachacue; t'welcke een Son; sijn
 Tempel; een Solbaet was; die d' oberste; goede; plate; van dese Son; tuten bup
 Venned; id. Daer woet ghelept; datter int plunderen van dese; soo costelicken
 Tempel; een Solbaet was; die d' oberste; goede; plate; van dese Son; tuten bup
 kreeghe; ende soo ghelick als het dapper op een dobbelenglich / soo quam op de selbe
 op een; er nacht niet spelen te berkeu / waer van in Peru het ippech-woot ghe-
 ment; als men van groote dobbelaers is speliende; te seggen; sij verpeelt de Son;
 er datse o; ghecomen is.

Het 13. Capittel. Van den hooceedigen Tempel van Mexico.

Mer de supersticie der Mexicanen / was; sonder com-
 paratie; veel nuer; so wel in hare Ceremonien; als oock in de groote van
 hare Tempels, die de Spagnardien in woelden tyden de Cuhten;
 t'welcke een wocabel moest wesen / dat sy van die bant; El planti Santo
 Domingo; ofte Cuba; ghenomen hadden; ghelick als oock in; ander; die
 daer ghebruycht woorden; de welke; noch van Spagnien; noch van ghrenighe; andere
 tale en sijn / die niet hebend; daers in Indien is ghebruyche; geijck als daer is; Mays;
 Chicha; Vaguanio; Chapeton; ende andere dierghelijche. Nu so waer in Mexico de Cu-
 die; so vermaerden Tempel van Vitzlipuzli; de welke van een seer grooten ondanck
 was; hebende van binnen in / een seer schoone open plaats / t' eenenmal van groote
 steenen gemaecht in manere van Blangen; die een den anderen gheuijcht sijn; waer
 van t' selve omringhel oock ghenaemt wert; Coate panli; dat is; soo veel ghelept; als
 een omringende plaats; ofte plant van Blange; t' bovenste; ofte de toppen van de Came-
 ren; ende Bechtbussen; daer d' Afgoden stonden; hadde een seer aerdtighe; Ghebel; ofte
 woort; schot van clepne gheuwochte steenen; die soo waert waren als gutte / seer niet en
 de met goeder opden opgebout; zijnde t' uel des selven ober al bestreken van een
 worte; ende roode vertue; t'welcke van beneden een seer schijnlych vertoon gaf. Op
 dese Ghebel; ofte woort; schot; stonden; Tinnen; die seer scaep gheuwocht waren; ghelick
 als Kirckhozens; hebende op de woort-tinnen twee sitende; Tzutanen; van steen
 gheschouwen; met handelen in de handen; van de welke quamen upsteden; een ma-
 nere ghelick als Cuyp; armey; hebende een de epiden van dien; costeliche geel
 ende groene pluppen; ende eenige langhe bedrtheys; van t' selve. Binnen in den om-
 ganc; van dese plaats; ofte pand; stonden veel Elen; ofte Wooningh; kens; vooz; de
 Keligieusen / Ende noch andere om hoogh / vooz; de Wuesters; ende Papas; ofte
 Panien; want al soo noemden se d' Oppertyesteren; die den Afgode dienden. Dese
 woort; schoten plaats was soo groot; ende spatens / datter nae der ufsitte; van t'
 selve; sijn; hender bergaderinghe; ende ronden; Wang; spelen in sielen / wel
 van acht; ofte elken dussent; Maesgen; t'sessens / ende dat / sonder enich beled;
 t'welcke

t welcke een ongheelooflijk dinc schijnt te wesen. Nadde hier deuren ofte kronstien/
 te wesen naer t Oosten Westen Noorden ende Zuiden ende op elke deure respon-
 derde enen seer schoonen grinsheiden waer oft straet van twee ende drie wijlen
 lanc / in boeghen daer te midweggen van t Nack ofte Meer daer de Stadt van
 Mexico opgebout was hier seer goede straten quamen te wysse wyse dese groote
 lighen d'ert rde. Wob en de Portalen der boogheiden deuren op te poorten stonden hier
 Goden ofte Berden met de aengesichten nae de boogheiden straten toeghekeert. En-
 de tegens oer de deure deser Tempel na Vixtupuzt, stondt dertich trappē van dertich
 bal enen lank / de welcke dooz een straet (die tuschen der omganc van de plaats of-
 te parit ende de selve trappen quam) afgescheyden waren. Op t bodenste van dese
 trappen was een wandel-plaets ofte plat van dertich voeten breed / altemael van t
 westen ghemaecht. In midden van dese wandel-plaets / stont een seer wel ghevoerde
 Palafade van seer hooghe Soomen ofte Walten die alsoo op een rye ghestelt waren
 ontrent een halven van den anderen berisheiden dese houten waren seer dinc / ende
 altemael met pot aer de bestreke / ende met elcme gaten daer in van anderen oft tot
 d'opperste toppen toe / so quamen der dooz de gaten van den eenen boom aen den an-
 deren / daerom roeden ofte steten aen de welcke deel doot hoofden van t menschen ge-
 reghen ofte griet waren / ghinde van de zijden boogheiden straten / hebbende elke roe-
 de ofte spruitentich doot hoofden. Dese reghen doot hoofden quamen van on-
 deren af / tot het bodenste van de staken ofte bomen / vol van de Palafade ofte stercken
 van t eenen eput oft tot het ander toe van so veel en vol van doot hoofden / dat het een
 verwoertinghe ende afghien om sien was. Dese doot hoofden waren van den ge-
 nen dese sacrisceerden / want nae dat doot waren ende t vleesch ghegheten was
 so d'acrisceide de doot hoofden ende leherden aen de Ministren des Tempels, de wel-
 ke de selve al dan daer by reghen ofte aen soerden / tot so langhe dat van selfs in
 stucken afscien / en de boeggen oock altoos soghe de verballen plaetsen met andere
 nae toe te verballen. Dit opperste van den Tempel waren ghemacht twee dinghen
 ghelijc als Capellen / waer in stonden de twee Afgoden ghelijc als gheseyt is van
 Vixtupuzt ende spr marker Taloc, welcke Capellen gmaecht waren van wtgeschou-
 wen figuren ende stonden so hoogh dat men om daer boven by te comen een step-
 ghē moeste opclimmen van hondert en twintich steenen trappen. Hier dooz hare
 Ellen was een open plaats van dertich voeten int vierant / int midden van den
 welcken stont eenen opgherechten steen / in de ghebante van enen seer pachtygen
 groenen Piramide van vyfuyamen hoogh de welcke daer ghestelt was om de men-
 schen te sacrisceeren. Want alse een Aaan met den rugghe opghewoopen woode / so
 doet hem t lyf ontburghen / woedende als dan alsoo opgheden ende t hert upt he-
 lyf ghetrocken als nae gheseyt sal woeden. Behalven desen / so waerden noch acht
 ofte negen dusdanighe Tempelen in de Stadt van Mexico / de welcke al te samen
 dacht aen den anderen / binnen in een groot park oft ontrughe stonden / hebbende
 daer trappen ende plaetsen ofte panden niet haer Ellen ofte slacpleesen int byson-
 der ende op haer selven waer van t comen van sommighe nae t Westen stonden
 ander nae t Oosten eiliche int Noorden / rugghe nae t Zuiden / ende die al te samen
 seer wel geyocht met t heeren ende berisheiden graden van t Westen ende selve
 bergen / met veel steenen figuren / ghinde met groote ende lynde stenen bevesticht.
 Dese Tempelen waren berisheiden Goden gedecoreert ofte doorgheent. Alder na-
 den Tempel van Vixtupuzt, so was die van den Afgod Tezcadipac, t welcke was den
 Gode der pridenen ende ruynghe seer hoogh ende heerich gebout hebbende
 de om daer in te climen t aenrecht trappen: die doelpit ghinde / so quamen een
 plat van

plat van hondert endt wintich voeten byet/ende dieht daer aen een getapptte Zale/
met goddinnen van verscheppen coleuren ende wercken / hebbende een leghe ende
breede deure / die altoos met een supet bedekt was / daer alleenlijken de Duijlers
moesten doos in gaen. Den ganschen Tempel was beymoet met verscheppen lij-
ngen ofte x sereelsels/ende wtghehouwen figuren/ die seer curieus ghemacht wa-
ren / want dese twee boossepde Tempelen waren ghelyck als Carnodalen ofte Domm-
kercken/zynde alle d'ander in respert oan dese / ghelyck als Parochien ende Clupsen/
ende waren soo spacieus ende van soo veel Cellen ofte slaep-plaetsen dat daer in ghe-
houden werden / d' Abnuntiaenten Collegien/ Scholen ende der Priesteren kupp-
bristinghe/als naemaels gheseyt sal worden. Nu soo sal dit ghesepde ghenoech wesen/
om te verstaen de grootdiche des Duppels/ende t'ongheschick van dat ellenighe volck/
die met soo groote onkosten van hare goederen arbeet/ende leuen/haren eygen vpant
dienende/te welcke van herleiden anders niet en soekte dan jaer Zielen te verdoerven/
ende de Lichamen te vernielen / ende waeren siet niebe noch seer wel te vreden / hun
dancende (doox t' groot bejoch) dars groote ende machtighe Goden hadden / den
welken soo grooten dienst aenghebaen wierden.

Het 14. Capittel. Van de Priesters ende d' ampten diese bedienden.

Onder alle de Natien der Werelt soo vint men Per-
joonen/die eyghentlike ghebeputert zyn/tot den waerachtighen ofte
valschen Godes dienste dienende de selue om te sacrificeren/ende aen de
Ghemeynte te vercomighen / t' ghene dat hen hare Goden bevelende
zyn van t welcke in Mexico een twee curieus bejoch was/ ende nae
bootjende den Duppel t' ghebyuch van Godes kercke/selden van ghelycken spoy
dmarite van Syper ende Onder Priesters/ende eenige als Acoliten, ander als Leuven.
Ende

Ende t'gene dat my aldermeest verwondert heeft is dat den Duijvel noch tot in den
 nam toe den dienst Christi schijnt te willen uirperen ende nae hem te recken: Want
 d'ousteren der Priesteren ghelyck of wy segghen wuden toe opper-Priesteren noem-
 den de Mexicanen in hare oude tale / Papas, dat is in Spaensche ende Latyn Daen-
 te segghen ghelyck als t'selue noch hebben darghis sy hare Kistoten ende Ogherje-
 Sochen bighende is. De Priesters van Vicoportia volghden ofte esden nae den
 anderen aen by geslachten van sicker e Wjcken ofte gebueren daer toe gebuerente
 Ende de Priesters van d'ander Afgoden waerden daer toe gheroen ofte ten waer sa-
 ke daer van haer s'ichhept of tot den Tempel gepresentert waren. Den eulighen
 ofte gheschabighen die of d' Priesteren / was / d' Afgoden te b. waercooken / welke
 ghebaen wort biermaels int eenael ofte in een natuerlike dach / te weten / d'erste
 mael int opcomen van den dach / ten tweeden des middaer sy / ten derden int onder-
 gaen van de son / de vierde mael des middernachtes / ter welck int alle de Digniteyen
 des Tempels opstonden / ende b'isen ofte spreiden int te plaets van Clocken / op Da-
 signen / groote Kincshoys / ende op Flinshens / speelde alsoo een goede poos / een
 moelich ghelude. Het sielen boept zynde / quam den ghenen die t' sy werch was /
 wy / gheschiet zynde mit een wit habijt / gelyck als een Dalmarijck hebende in de erue
 haer een Wierook. Dat dat gloepende helen / welke helen sy upt een vier-tel nam /
 die gheschabighen booz den Alker slout en hende / ende in d'ander haer een Weuse
 ofie / Als dat Wierook naer sy t' Wierook upt nam / ende int Wierook dat wierp
 ende comende daer den Afgod stont / so bewierochte sy hem niet / grooter eerba-
 ding. Dit gebaen wende nam sy eenen daer t' n' maecte den Alker t' de godhitten daer
 met schoor / of dan so gingense al te samen op een plaats by den ander / alwaer sy een
 seer wroede en straffe penitentie deden slaende en gheslende den seluen soo seer datter
 t' bloet na volghden in sulcker boegen als gesept sal worden / so wanneer dat wy traetren
 vallen van de penitentie die de Duijvel aen den spie onder wesen heeft. Daer en mocht
 niemant in de s'erten van de middernachte ghebeken / ende daer en mocht oock an-
 ders uienant in de sacristien verslaen / van alleenighen de Priesters / te weten / een
 peggelyck nae sy Graet ende Digniteyt. Prechten van gheychen / op seker Feest-
 daghen booz t' doch ghelyck als int traetren van t'selue / gesept sal worden. Had-
 den haer kenten / als oock meniche van Offrande die hen ghegeven warden. Nu van de
 salinghe daer se niet tot Priesters gh' wogt warden sal van ghelyken daer nae ghe-
 handelt worden. In Peru soo ombe ghelidense haer van de Erven die men de Chaca-
 tas noemt / haerbet Goden / de welke veel ende seer rijk waren.

Het 15. Capittel. Van de Cloosters der jonghe Dochteren, die
 de Duyvel tot sijnen dienste geuenteert heeft.

Soo ghelyck als het leven der Religieusen (de welke
 als na volghers van Iesu Christo, ende sy ghewijde Apostelen / van so
 veel Goet dienst inrichten ende waaghen / in de heylighe Kercke /
 booz goet dient ende geproffiteeren soo aengenaem d'ic is / in d'ou-
 gen des Goddelicken Majesteits, ende daer sijnen heylighen Maen so
 seer booz gheert ende sy Kercke niet verdet wogt: Alsoo heeft oock den Duyvel der
 leugenen ghesocht t'selue nae te booten / om op een s'kere maniere / competentie ofte
 oeghensticht te hebben / ende te maerken dat sy Ministreren daer oock in strenghep
 ende obediencie wyntenten mochten. Daer waren in Peru veel Cloosters van jonge
 Dochters

Dochter ofste Maeghden/want en moeste daer andersins niet ontfangen worden
 hadden den minsten in elke Probitiet een Clooster / in de welcke twee soopen van
 Doctoren waren reuieren eenighe Dube diese Mamacónas noemden / dienende tot
 onderwijnghe van d'ander: d'andere ware jonge menschen: de welcke daer eenē ke-
 ten tijt in ontfongen vande daer nae voog hare Gode/ ofte voog den Inga uptgetrocken
 woeyden. Dit huys ofte Clooster wnde gheheeten Allaguan. dat is gheleert / huys
 der wijsgheleerden ende elck Clooster hadde sijn Vicaris ofte Gouuerneur / gheheeten
 Appopauca, den welcken auptgetijt ende macht hadde / om daer toe soobarijghen
 wet te kiesen also hy wilde: sijn van wat qualiteit daer mochten wesen / ghynde van on-
 der de acht Jaren / ende also hem maect van goeder ghebaerten ende gheschiedt heft
 dochten te wesen. Dese daer albus in gesloten wesen: woeyen van de Mamacónas
 onderwysen in versierpden dinghen / die tot sijnen leuen van noode sijn als
 noch in de Gode/ diensten ende Ceremonien van haerlieder Gode / alsoan so wo-
 deuse van hier uptgetrocken / ghynde boden de veertien Jaren oudt / ende mit grooter
 opsicht ende goeder bewaringhe nae t'hooff ghesonden / van de welcke albus etliche
 gedeputeert warden om in de Guacas ofte Bechtshuysen ende Weplichboomen te die-
 nen ende een cruttighe Maegdom t'onderhouden. Andere gebuycktense voog d'indi-
 anische sacristien / die daer van Maeghden ghebaert woeyden / ende eenighe andere
 voog eyrauydinanische als voog de gesontheijt / obergheden ofte Wooglijden des Ingas.
 Van ghelijcken een deel voog des Ingas Wyben ofte Woelen / ende voog sijn andere
 Wyuen ende Capiteinen / die hye gheben wilde / waer mede hy haer een groote
 bereeringhe dede: dese verdeelinghe woede albus alle Jaers ghebaert. Woet t'onder-
 hout van dese Cloosters de welcke een groote menicheit van Maeghden hadden / soo
 waren der stenten ende eyghen Ecken van welcker bychten sy vooghen ende onder-
 houden wierden. Een was gheentich van de Saceres gheuoost / haer Docters te
 moghen wepgheren / alsoe van den Appopauca ghepsijt werden om in de voogepde
 Cloosters ghebyacht ende opghesloten te woeyden: Jae dat meer is / daer waren der
 deel die haer Docters upt haer seiden ende mit een byne wille aenboden ende daer
 toe pseynterden / meynende een groote verdienste te verwerwen / alsoe voog den Inga
 gesacrisceert werden. Soo daer ghebonden wierdt dat ter eenighe van de Mamacón-
 nas ofte Acllas in verminderinghe van haer eer te bruyten ghegaten hadde / soo was
 de castigdinghe onweetroepelich van leuen te ghebruyken ofte andersins weerdeghen
 onghetocht te woeyden. In Mexico soo hadde den Wyfel van ghelijcken sijn ma-
 niere van Jonken / al hoe wel dat haerlieder Woyessie ende Wepichmaktighe maer
 voog een Jaer alleen en durde / welcke was op dese maniere: te weren datt sonden
 bimien in dat groote becker ofte park dat boden verhaelt is / in den principaelsten
 Tempel twee huysen teghens den anderen ober van besloten kelsgruuen / waer van
 t'ene van Wang / ende t'ander van Drou- Personen was. In dat van de Drou-
 wen waren allen sijn Maeghden ofte Jonghe Docters van de twaelf tot de der-
 tighen Jaren de welcke gheuaemt werden de Docters der Penitentie. ende waren
 in ghelijcken ghetal als de Wang personen / soeden in repuchte ende opghesloten /
 ghelijck als Maeghden die ghebeuereert waren tot den dienste van haer Gode.
 Weycattie diese hadden was den Tempel te vughen ende te bespynghen / ende alle
 moegghens den Afgodt ende sijn Ministers t'eten te bereyden ende te koken / van hier
 ghene dat de kelsgruuen / waren clepde Coerckshens in de ghebaerten als hand en
 de voeten / met noch andere ghebyapde crakelinghen / makende hy t'elke byoot sckere
 compositien / welcke sy alsoo den Afgodt daghelijck vooytelben / dat als dan van sijn

Plesters opgegeeten worde / soo ghelijck als Daniel van die van Belis verjalande. D. m. 14.
 Dese Dochters werden eerst gheschozen / laten de daer mee het haer wassen tot op
 eenen seckeren tijdt: stonden van gheschicken des middernachts op / om de Maerten
 van d' Asgoben die daer altoos gedaen werden te singhen / waer in sy de selve exorci-
 stien hadden als de Religieuse Adams. hadden oock haer Abdulen, die se te werck stel-
 den int maercken van de gheschochte boecken / van alderhande wercken ende besich-
 selst tot een ornament ende verciersel der Asgoben ende Tempels. De cleederen die z
 ghem eprickken droeghen waeren t'eenemael wit sonder eenighe colur: ofte daer pcc
 op te hebben. Weden van ghelijcken des middernachts haer Penitencien / niet haer
 te sacrisueren ende te geesselen als oock hiet te worden oen de janten haer bovenste
 der oogen ende t' bloet daer also upt trocken / plachtense haer op de schaken ende wan-
 ghen van't aensichte ende hadden binnen in haer vertrecke Camer / eenen Zackel daer se
 haer daer nae van't bloet afwesselien. Leefden eerlijck ende in cupscheit / ende soose
 bebonden / dat haer perwant te bueten ghegaen hadde / al waert schoon maer in een
 slepne saerke moest ter stonde sonder eenighe reussie stercken seggende dat se hups
 van haren God ontwijet hadde. De booslegginghe ofte tepcken diese hadden van een-
 nigh van soodanighe overtredinghe gheschiet te wesen / was soo mannere dat se in de
 Capel van haren Asgodt eenighe stat saghen loopen ofte Dier. Mups vliegghen of-
 te datse eenighe van sijn Slupers ofte Dochren ghelmaeghe hadden: Want seiden
 dat soo haer ghern schandael ofte misbyuich gheschiet waer gheweest / soo en soude
 hem oock de statte ofte Dier. Mups niet h: bben doyen verstanten om soodanigen
 onbelescheit te toonen ende hier upt namense ooslaechen / onder soekinghe te doen.
 Ende soose sy abontuere de delinquante quamen te be trappen / al waert datse noch soo
 bernaemt was / moest op de staende bloet stercken. In dit Clooster en werden an-
 ders geen Maegden toeghelaten in te comen / dan zijnde upt een van de ses Wic-
 ken ofte Gheueren / die tot den selven effecte bestemt waren. Dese besluytinghe
 bereide aldus als gheschiet is een Jaer tijds / welken tijdt sy / ofte haer Gubers be-
 loften ghegaen hadden den Asgodt op de selve maniere te dienen ende van daer so
 quamen se weder upt om te moghen huwelicken. Dit selve van dese Maegden / als
 oock van die van Peru, heeft eenighe ghelijckensse met de Virgines Vestales van Roo-
 me / daer ons de Histoyr-Schryvers van vermelden. Ende op dat men verstaen
 mach / waerom dat den Wicpel begheerlijckheijt ghelijck heeft / ghedient te woe-
 den van Iherosoon die de repnichepdt ende kupscheit bewaren / soo is te weten / dat
 het selve niet gheweest en is / om dat sy een welbesaghen in de repnichepdt heeft / de-
 wylle dat sy van sijn selven een onreyn Gheest is waer is / om daer mede den ope-
 sten Godt in alle manieren daer sy en ende mach / dese gloze / van hem te laten die-
 nen in volcomen repnichepdt / afgharich te maken.

Het 10. Capittel. Van de Cloosteren der Religieusen, die den
Dayvel voor syn suyselstien heeft.

Er is een dinck dat seer bekend is (Dooz Vrieven der
Dabergs van ons gheselschap / gheschreven wt Lapau) hoe groote me-
nichte van Religieusen, die se 81. 100. noemen / dat men in de selve Lan-
den heeft / als oock van hare costummen / superstitien ende leughenen /
warom niet noodich is / selve op een icken te verhalen. Van de Bonito
ofte Religieusen van China, refereren de Dabergs die daer in't Land geweest hebben /
hoe datter verscheppen sootten ofte Oorden van zyn van de welke elckse wille ha-
bigen met Bonetten draghen: andere hebben swarte Cleederen sonder Bonetten /
als oock sonder hupp / ende dat se in't gheneyn woepnuch gheacht zyn / ende woorden
van de Mandarijnen ofte Magistraten soo wel ghekracht ende gegerstelt, als alle t'a. der
volck. Doen Proffessie van gheen vleesch / dier / noch eenich dinck dat leuen ghehadt
heeft te eten van alle enighen sijns ende Crupieren / doch eten in't hupnelicken alle
dier / ende zyn argheit alst gheneyn volck. De Religiösen van't wof te water van
die in Paquin woonen / seyt men seer gheacht te wesen. De Mandarijnen gaen gemeen-
lijck in de Varenen ofte Conventen van de boogschyden Monicken haer vermake-
lijckheyt ende tijt-berijf nemers / ende conen daer bynaest altoos weder te spon-
ken ofte borjochen wt. De boogschyden Cloosters staen opzinnig bapten de S. eden /
ende in de Steden hebbende de Tempelen ofte Kercken / maer wat beoerende is / d' Af-
goden ende Tempelen, makende in China woepnuch weer af / want de Mandarijnen heb-
ben luttel curieu / hebbes niet d' Afgoden / ende houdende booz een spootcringe / noch en
gheloooven oock nauwelijck datter een ander leuen noch een ander Paradijs is / dan
t' Officie van Mandarijnen ofte Magistraten hebben / noch oock datter een ander Wel is /
als de Ghevanghenen wippen daer se de delinquenten ofte misdadighers in doen hou-
den / Ende segghen dat het noodich is / t'gheneyne volck met Afgoderije t'onderhou-
den / gheheyl als het selve booz den Dyrlosoph van heilicher Conventuurs / aeniger
wisen woort. Dit was oock van gheleichen in de Schipruere / een maniere van cruse /
die Aaron gaf / van't gulde walf dat sy ghemaect hadde / des niet te min / soo hebben
de Chinen altoos d' booz een maniere te hebben / uit achterste van hare Schepen / in
Capitellen / die daer toe ghemaect zyn / een gheheiden Verbot van eenre Maggeters
ofte Spoutwen Figure / de welke gheeten is in een stoel hebbende twee Chinen booz
daer neder gheleert in maniere ghelijc als Engelsen / dooz t' welke se naech ende
daer een ontsien licht hebben hanghen / ende ten tijden dat se t' zeel willen gien / soo
doen se t' selve Weel veel sacrisien aen / ende dat niet veel Ceremonien ende gh'richt
van Commelen / Clocken / ende Vier-Phlen te schieten etc. Nu comende toe de Re-
ligieusen / soo en weet ich niet datter in Peru een eygen hups geweest is / daer hen Re-
ligieusen anders by den anderen onthouden hebben. Van ander Pleetsen ende Co-
lucuaers warenden onallighen veel / maer eyghentlike Obiectanten / daer se / soo t'
selijnt / van den Duppel ingheselt moer wesen / was in Mexico, want aldaer waren /
in begrip des grooten Tempels, twee Cloosters / gelijc als boven gheoert is / te we-
ten een van jongge Dochter / ofte Maegden / daer van ghesepd is / ende een ander
van jonge Gesellen / van de achtien tot de twintich Jaeren / de welke Religieusen ge-
naemt werden: Die boogghen crupen op't hooft / gelijc als Monicken / hebbende
ebentwile hupp / een woepnuch langher / comende tot half weghen d' oogen wt / gheovert
daer t' hupp / recht op den top van't hooft / ontrent wt vingeren heyt / soo lanch liden
waeren /

Art. 12.
en. Mathph.

Erod. 32.

wasfen dat hen achter ober den rugge heen quam gheleyt als een blesch / t welcke
 se oock also ghybevelde ende opghewelcht boeghen. Dese jonghe Ghezellen de welcke
 hi in den Tempel van Vridpuzli dienden leefden in armoede ende wapenheyt doende
 t Offide van Leviten. Want administrerenden de Priesters ende Digniteyten des Tem-
 pels, vande Microock Osten ende t licht te verlichsaffen / de cleeren waer te nemen
 de Ghelovende plaetsen te repynghen ende t Sacra-hout by te brenghen / op datter al-
 tints ontfleken wiet in Godes bytest mocht wesen t welcke diende in de plaets van
 een Lampe die gheschadich was den Alacer des Afgodts stont te branden. Beshalven
 dese jonghe Ghezellen soo war ender noch ander Jongers de welcke waren gheleyt
 als jonghe Apen dese dienden boog de hantepcken de bingen als om den Tempel met
 groentchepe / Crupden / schoosen ende Biesen te besteken ende bestroopen / de Priesters
 hant-waer te geve / de scheerwessen ofte bljman (die tot de sacrisieen gheleyt woe-
 den) te werten ende bereyt te maken / te gaen met den gene die d aelmoessen epischen
 om d offanden te dragen. Alle dese booghepde hadde hare Oversten daerse onder stou-
 den ende leefden niet so grooten eerbaerheyt dat so waerneer dase int openbaer qua-
 men datt eenighe Vrouwen ontrent waren / soo neghden se de hoofden met het ge-
 sicht niet der oerden toe / sonder haer te dopen verhoude als eens op te slaen om de
 selve aen te sien / boegen boog hadpen dedden die gelijck als. Derten gebuyt waren.
 Dese Convent-Jongders hadden ooylof om boog de Stadt d aelmoessen te gaen blo-
 den by de Ghebruten ende ginghen niet en vier ende se en seg t samen / met eenen
 verslaghen ende oomocighen Geest / Ende so waerneer dat mens niet en gaf so wast
 hen grooflof te rugen gaen op te Acheren ende Laep-Aanden om soo veel hoorn-
 werden ofte granen te plukken / alsoe van doen hadde iv sonder datter den Ergenac per-
 tegghen mochte seggen ofte int minste beletten doyt. hadden de selve ooylof om dies-
 wille dase in armoede leefden / sonder eenighe Gienten niet te hebben als d aelmoes-
 sen. Dert en moestender boden de bystich niet wesen / hadden haer ceterulen in peni-
 tentien te doen ende des middernachts op te slaen om op de Waschynen ende Kinc-
 hogms te spelen om t belch te werken / ende bewaerken oock den Afgodt by quartie-
 ren ofte buuten om t hier dat boogden Alacer brande niet te laten uptgrien / namen
 oock t Microock. Dat waer daer de Priesters den Afgodt des middernachts ende
 ander tyden / met bewier oorkten. Dese waren d overken keer omberdanich ende ge-
 hoogsaem / sonder dase int minste haer bebel te buyten ginghen ende nae dat de Pri-
 esters des middernachts t Microocken holspuit hadden / so gingen hen dese op een by-
 sonder pleats sacrisieren haer t bloet met scherpe piment upt de wangen tercheiden
 ende t bloet datter alsoe upt ereghen / streken se op de slayen van t hoof / tot beneden
 doegen. Dese sacrisiee ghedaen wesen de / gingen hen t crstont in een Lach ofte be-
 sloten Water waschen. De Jongders en besteken haer met ghren Benamen op de
 hoofden noch aen de Acheren / gelijck als de Priesters deden ende datt cleeren
 waeren van een gewest werck dat daer gemaect woe van een ker ruytj ende grof
 wit ruytj. Dese exercitie ende strengchepe van penitentie te doen duerde hen alsoe
 een gantich Jaer ober / in welken tyt hi met grooter abstinente ende demodicheys
 leefden t welcke boogwaer om te verwonderen is hoe dat de halsche optue der Ael-
 tie so veel met dese Jongers ende Dochters vermocht dase niet so grooten streng-
 chepe in des Satans dienste deden / t gene dat van belen van den oeten niet gedaen en
 woog / in den dinst des alderroppelsten Godt welcke een huare verwarmte by boog-
 den ghenen / die niet een weynich penitentie dase doen / seer opgeblazen en wel in haer
 selve zyn. Dese bewijse dat de selve exercitie / niet boog altoos / waer allenlijt boog een
 laet woog / so maect dat de selve was ghelych / her te wesen.

Het 17. Capittel. Van de Penitentie ende strengicheydt die d'Indianen, door s'Duyvels ingheven, gebruyckt hebben.

Vde wijle dat wy op dit besteck ghecomen zijn/ Too salt goet wesen de verbrochte hoovaerdijde des Satans / opepharen / om die eenichsinge te doen sucken / ende onse traegheyt te verwachten / tot den dienste des oppersten Godts : Soo laet ons dan yet segghen / van de strenghe ende bare in de Penitentie die bit ellendige volck / doog des Dupels in gheben / ghebruyckt hebben / gheleijck als de halsche Propheeten van Baal die hen selven met lancetten wonden / ende bloet upetrocken / ende soo gelijck als die den onreynen Beelzorgbare Sonen ende Dochteren sacrificeerden ofte opofferden ende die doogt hier lieten gaen / gheleijck alst de beplaghe beschijfuerde getuygen des is : Want den Satans is altoos een groot dyent gheweest / om op groote costen der menschen ghebeut te worden. Wy hebben hier doogen gheseyt / hoe dat de Priesters ende stielgheusen des middernachts opstonden / ende nae dat de Priesters al den den Afgodt beuiteroockt hadden / soo gvinghen sy / gheleijck als de Digniteyten ofte Superintenden den Tempels op een selere brede plaets ofte Choor / daer veel banchen / ofte sets / waer in alwaer sy hienter neker se liden / nemende elck een Puya van Mangey, (welcke is gheleijck als een effsen / scherpe ptem / ofte een ander soorte van lancetten ofte vlinen / waer mede sy haer doogt de kuyten ofte knapen van de beuten / dicht aen de schenen boofstaken / daer alsoo veel bloets uptreckende / met het welcke sy de slayen bant hoost bestrecken / ende met de erste bant bloet / dooyten ofte wieschen sy de lancetten ofte effsen / welcke sy daer nae tusschen de bennen ofte ghevels van de plaets leyden / stielende de selve in ronde Globen ofte bollen / die van strop ghenaeckt waren / op datse van alle man ghesien / ende de penitentie / des doogt de Ghenepte deden / verstaen mochte werden : Wieschen hen van tselve bloet / in een Lach ofte befloten water / dat hier toe geordineert was : welcke ghenaeemt wiert Elapan, dat is doo veel als bloedich water ghelept. Daer was een groote menichte van dese lancetten ofte effsen in den Tempel / want en mochten gheen twee maels dienen / dan moesten elcke reyle weer nieuwe weeten. Behalven selve / soo hadden de Priesters ende stielgheusen noch groote Dasten / daghen / gheleijck als daer was vyf ende rhen dagen acht / eente dasten / alser eenighe principale Feest daghen doogt hantden waren / zin de de selve gheleijck als Quatuor tempora. Onder hielden de Continnente ofte kuyfheyt soo strengheleijck / datter veel van dien / om niet te vallen in eenighe swaakhert des bleijch / haer manichheden obernids spouden / soekende dupen / onderlepen in nodelen / haer impotent te maken / om haer Goden niet te vertoogen / ende opouden noch geen dwin / ende sloepen seer weynich / want haer meeste exercitie was by nacht deden hen selven ende dat doogt den Dupel / groote weycheiden ende martelstie aen / ende dit altemael / om datmensche voog groote vasters ende doetdoenders soude gouden. Wadden doogt een maniere / hen met gheknoopte cooyden te disciplineren ofte geffelen. In de dypseste ofte Feeste / des den Afgodt Tzacahpuca aen de den / welcke was als booren geseyt sy den Godt der penitentie / soo en geefselben hen niet alleen de Priesters / maer de ganse Ghenepte / ende alle / volck disciplinerden haer van gheleichen / want / dan soo hadde al te samen nieuwe cooyden in de hantew ende dat van den Waden lanch de welcke ghenaeckt waren bant Wemey van Mangey, hebende een knoop aen t eynde. Waer mede sy haer wel dapper ende lustich te keer gvinghen / naer de dan

3. Reg. 18.

Ezal. 105.

Num. 25.

4. Reg. 21.

de van ober te schouderen op den rugghe. Tot dese Feeste soo hielsen haer de Priesters met vasten ende dat bys dagē aen den anderen maer eens dāgs etende/ zynde van haer Pups douten afgeschonbert / sonder dāse in de boosch pde bys daghen eens upt den Tempe quamē haer met de booschpde coorden wel day per ende bicht geesse lende. Den de Penitentien ende de excessive strengheyt die de Bonos ghebruycken/ zyn ons de Zieken der Vaders van t gheselschap leu. (dese upt Inden gheschieden hebben) byredelich handelende/ hoe wel dat het selve al te sinnen altoos geposificiert heeft gheweest / ende meer ghesicht is om t weltsaens/ als om de Waerheits wille. In Peru soo moeste alle het volck twee daghen lanch vasten/ teghens de Feeste van Yndie seer groot was / in welken tijdt sp haer Wyden met eens aen en raecten/ noch en aten oock geenich dinck met sout noch Aelijoch en dyoncken gheen Chicha, op welcke maniere sp bichtwils vasteden. Ende booz sehere sonden/ soo deden sp de penitentie/ van haer te gheesselen/ met strenghe netelen/ ende ander tijden/ malcanderen met een sehere steiven hoop slaggen op den rugghe te smijten. Op somnighe plaatsen soo vertrecken haer sommighe van dit berbint volck/ ende dat / dooz inghebtighe des Wydsels, op wilde ende woeste Gheberghten / alwaer se haer een langhen tijdt ongheliden/ ende en ghescreigh leven leeden. Wyglen soo sacificeeren se hen / ende woopen haer selven van een hooghe Steenrotē af dat se in sulden vallen / t welcke al te maal anders niet en zyn als valstricken/ van den ghene a die gheerich durch lieber liet ende meer berint als t verlies ende schade der Menschen.

Het 18. Capitittel. Van de Sacrificien die d'Indianen aen den Duyvel uelen, ende van wat dinghen.

Ac gene daer den Dyant/ Godt ende der Menschen/ altoos sijn arceypt ende lischeypt in bewelen heeft / is ghebreest in de beelheyt ende vercheydenheyt der offanden ende sacrificien de welcke hy tot sijnē Afgoderije/ den ongeloofghen onderwesen heeft. Ende so ghelyck als de substantie der creatueren in Godes dienstē ende stichtinge constanieren/ en wonderbaerliche acte ende epghe/ chappe der selghe is / om dat het selve de sacrificie is / alsoo heeft oock den Vader der leughen gheindereert dat men hem als strake in ende Heere/ Godts creatueren soude sacrificieren ende opfferen. De eerste soorte van sacrificien / die de Menschen ghebruycken/ was seer sechste ende eerwoudich / offerende Cam van de Wychten der Arcden / ende Abel van t welcke Gen. 1. 8. van sijn Dee/ t welcke van ghelichen daer nae van Noē, Abraham, ende d'ander Patriarchen ghedaen wiert tot der eht toe/ dat haer van Moysē ghegeven wterden t lant. Ceremoniael Boeck der Leviten, daer so verberlep sooken ende vercheydenheyt van sacrificien in booghestelē woorden als oock booz verheypden handelinger/ ende van vercheyden dinghen / ende met verheypden Ceremonien: Alsoo heeft hem oock den Satan / onder sommighe Natien/ wel laten bevalen / haer t onderreichte / dat se hem sacrificieren souden van t ghene dat se hebben/ zp hoe dat het soude moghen wesen. Onder anderen heeft hy hem soo beel te bukten ghegeven / in haer te gheben t nichte van Wetten Ceremonien ende Ofschiantien/ dat het een dinck om der wonderen is/ soo dat hy hem hier in daerlijken vertoont / d'oude Wet te willen meebouten/ ende in beel binghen de selve Ceremonien te wille. usurperen oft nae hem trecken/ so moghen wy alle de ghene die dese onghebooghen ghebruyck hebben/ reduceren tot dyse sooken van sacrificien/ te weten d' eenē van de dynghen die sonder gheboelen zyn d' andere

Gen. 1. 8.

Gen. 1. 8.

d'ander van de Ghebdierten ende de derde van de Menschen. In Peru hadden se boog
 een gebuyck te offeren Coca dat onder haer een seer gheacht cruyt is: May: & welcke
 haer stoop is: gecolurde pluymen: Chaquirā, van haer Mollo geheeten: Zee schid-
 pen ende bywijen oock Gout ende Silber daer sy eenighe figuren van Ghebdierten
 af inacteren: Van ghelijcken sijne Lakenen van Cumbi, welckent ghy woecht
 hout: ende seet obydnaris ghebyndt sineer ofte tadel: Dese offeranden ofte sacrificien
 worden ghebaen ont goet weder ende ghelwas te ruyghen / ofte om ghesondheyt
 ofte om haer van eenighe perijckelen ende quaden te beyghen. In de tweede
 sooyte / soo waren sijn weder obydnarische sacrificien van Cates, & welcke sijn Ghebdi-
 ten ghelijck als clepne padden / die d'Indianen oock welken: Ende in jaerken
 van importen ende wel ghelike personen aengaende / soo offerden sy Schapen
 van't Are: ofte Pacos / soo wel gewolde als slecthbarighe / ende hadden een groot op-
 siet ende aenmerckinge op 't gesal: in de coleuren / als oock op de tijden / waer mede
 sy wonderlijcke Ceremonien uytleyden. De maniere die d'Indianen (nae haer
 oude Ceremonien) ghebuyckten / om eenighe groote ofte depne siet te dooven is de
 selve van die van de witte Moogen die se de Alguibie hiet: vdaes de siet ofte 't schaepe
 op de rechter arm te leggen / ende hem d' ooghen nae de siet te dooven is de
 hie re woogen: nae de ghebante van de siet diese dooven / want soye van een bante
 ende bruckte colen was / soo werden de woogen gedreyert: ofte ghesonden tot
 den Chiquilla, ofte Onder / om gheen ghebyck van Water te hebben: Ende soo 't
 wit ende slecthbarich was / soo wiert het de Son toe greepgheyt: mit andere woogen
 ende zijnde welich / met andere / op dat sy haer wilde lichten ende voetsel gheven:
 Sooyt mit een Guanaco was dat sy ghelijck als grauwerich / so werden de sacrificien
 geoeffert aen den Viracocha. Ende in Cuzco, so werden daer niet dese Ceremonien /
 alle daeghs een slecthbarich Schaepe opgeoffert: booyt de Son: welcke gebant wiert
 mit een root hemdt-roek aen / woogende in branden seker Goykens met Coca in
 hier: (welcke sy Villacarona noemden.) Ende om dese sacrificien te doen so hadden sy
 een upghesondert Volck ende Dae die daer toe Gedeputert waren / sonder
 se wils andere toe te bidden. Sacrificeerden van ghelijcken Doghelen / hoewel dat
 mit in Peru soo ghienep niet en was: als in Mexico, daer 't sacrifice van de Quartsels
 siet obydnaris was. Die van Peru sacrificeerden up de Puna, (alsoo noemmen aldaer
 de woeste plaetsen) alse perwers ten Onsoogh souben gaen om daer mede de macht der
 Guacas ofte Goden: van hemder terghenpartie te doen verninderen. Dese sacrificien
 werden ghenaemt Cuzcoyca ofte Conteyca, of oock Huallavica of Sopavica, wel-
 ke ghedaen werden op dese maniere te weten: namen veel der se soogen van ghebo-
 gelic up te Puna ende bergaerden die ghelijck ofte dooylich hout / genaemt Ganili,
 ende 't selve ontsicken zijnde / soo lepen se alle de Doghels by een: welcke versamelinghe
 sy Quico hieten: ende waterpen se alsoo int bier / om het welcke d' Officianten van de
 sacrificien ront om gungghen met seker roinde ende cantighe steen: op de welcke ghe-
 slectert stonden veel Slangen / Leertwā: Padden ende Agren / seggende Vachum,
 dat is soo veel ghefeyt / als wilt ons Dictoye wel laten ghelucken: ende noch andere
 woogen: waer mede sy sephen: laet de crachten der Guacas onser vanden te niet ende
 verlojen welen: Ende brachten al dan noch eenighe swarte Schapen booyden daer
 die elijcke daghen sonder een haaden opghesloten ghewest / de welcke ghenoomen
 werden Vren: Ende int dooven nae de selve / soo sepende dat soo ghelijck als de heren
 ten van dese Seesten verfluyt ende crachteloos waren: dat se also oock haerlicher wa-
 derpartie wilde verfluyten en crachteloos maken. En soe in dese schape de mer-
 ken: een seker bleesich: welcke agter een 't herte hangt: met het vasten ende booyleden
 ghebange mit

ghehanghenis niet gheconsumereert ofte verdueren en was; soo sielden sy't hoog een quade voozegginge ofte Prognosticatie. Djaesten oock sekere swarte konden ghe-
naemte Apurcos, de welcke sy dooden/ende op een black Deldt neer wierpen/boorde
als dan 't volck van de selve/aen een sekere soorte van volck (niet sekere Ceremonien)
op eten. Dese Sacrificien deden sy van gheschieden / op dat den Injas met gheen seign
ofte bergst beschabicht en soude woynen: Ende om dit te doen/soo basten die den
moghen/sonst af, tot datse de sterren saghen / als dan soo atense den buich vol / ende
hjaicen/nae der witte Mozen usantie. Dese Sacrificie was d'alder aenghe-naemste/
han teghens der Wanden Goden/ende hoe wel dat het selve hedens daeghs meesten-
deel te niet is, doog dien dat d'oorloghen ghesist zijn/soo isser niet teghenstaende noch
al eenich spooz (ende dat niet wepnich) by de ghemeyne Indianen afgebleven/soo
maemert datse bysondere questien upstaende hebben/ofte datse by de Cacaques (dat
sijn de Deeren) ofte onder de Doppen ende Wlecken/enich berckful teghens den an-
deren hebben. Item / sacrificienden van gheschieden Zee-schepel/biele aldaer Mollo
noemen/de welcke sy aen de Fonteynen ende bloepende Beken offerden/segghende
dat de Schepelen de kinderen van de Zee waren/ende dat de Zee / Moeder van alle
de Wateren was. Hebben (nae datse vancoleut zijn / berckypden namen / waarom
sy haer oock tot bercksheden effecten dienen. Gheschuypten van dese Zee-schepelen
naest in alle manieren van Sacrificien. Ende daegs zijn hebers daeghs noch sommiger/
die de ghemalen Mollo ofte Schepelen hoog een superstitie / in de Chicha (het welcke
haer djaen is) doen. Wadden oock gheputeert de Indianen gheopineert / die de
Sacrificien ofte offeranden deden/hoog de bloepende Beken ofte af-waterringhen / die
doog de Wlecken ende Charcas, ofte Bou-landen heen liopen / twelcke gedaen woedes
soo haest als de selve bezaept waren/op datse niet en wulden op-houden van loopen/
ende de selve te begieten. Dese sacrificien werden door de Warjeggere/by loten wt
gheproven/twelcke ghebaen sijnde/soo woonden van de Contributie der Ghemeyn-
te, alle teghene vergaert datte ghesacrificeert soude werden/ende alsoo gelevert aen
den ghemien die de last hadden om de selve Sacrificien te doen/de welcke sy deden in't
de guijel van den Winter/dat is soo wanneer dat de Fonteynen / bloepende Becken
ende kluieren beginnen te wassen / ende pooght te woynen / hoog de vochtgheest beg-
tijn / twelcke sy hare Sacrificien toe sijn: Maer de Fonteynen ende Water-
becken der onbewoonde plaetsen/en deden gheen Sacrificie aen. Dese veneratie ofte
eerbiedighe aen de spuytende Wateren/Fonteynen/Becken / dooslopende Water-
ten ofte kluieren/die hoog de Wlecken ofte Bou-landen heen loopen/ is haer noch he-
bens daeghs aenghebleven: Wouden van gheschieden in eenen de Fonteynen ende ki-
luieren der onbewoonde plaetsen/ende de Contere daer twee kluieren in den ander-
ten loopen/en haer vermenghen ofte ghemoeien doense een opmercke ererbiedighe
ende veneratie aen/want wasschen haer aldaer om van eenighe gheschieden te ghe-
sen/nae datse haer eerst wel bestreuen ofte besmect hebben met Water van Mays ofte
van ander dinghen/daer noch andere bercksheden Ceremonien by doende / twelcke
sy van gheschieden in Wad-steden doen.

Het 19. Capittel. Van de Sacrificien dieſe van Menſchen deden.

Mer het gene dat in't ongeluck van dit ellendich volck aldermeest te beclaghen is, was den Tribuyt die aen den Duppel heſtacken in't ſacrificeren der ghensken (die nae Gods Woeldt gemact ende gheſchapen waren om van God te genieten) dieſe hem op-offeren. Dreef onder veel Datten een gheburch gheveest, datſe (om haer lieber overledenen te geleyden) gheboodt hebben de perſoonen die haer alre aenghenacmiſt waren ende den genen datſe naer haer goet burchen in de ander Werelt alderbeſt af gheleent fouden mogen weſen/ gheleghen als boyen geſeyt is. Behalven deſe occaſie/ ſoo haddenſe in Peru een ſtantie, hinderen van de vier tot de tſien Jaren toe/ te ſacrificeren/ ghende onneſtendel des ſelven in ſaken die den Inga beroerende waren/ gelijk als in ſijn ſiecken ende crandiche den om gheſontheyt te verwerden / als oock ſoo wanneer dat ſy ten oorloch trock, om vortoye te bereyghen. Ende ſoo wanneer datſe den nieuwen Inga den quact ofte quſpel gaben / twelcke des Coninck teyken was/ ghelijck als alhier den Scepter ofte Croon/ ſacrificeerden in de ſelve ſolem: dtept/ teghetel van twee hondert hinderen ende dat van de vier tot de tſien Jaren toe/ een haerde ende onmenſchelijck ſpectakel. De maniere van de ſelve te ſacrificeren/ was die ſe verwoogen/ ende niet ſekere grun- aenſichten ende Ceremonien te begraben. Op andere tijden/ ſoo onthuldenſe/ ende beſcreven haer met het bloet des ſelven van't eone oot tot aen't ander. Sacrificeerden van geſchiedenſe jonge Dochteren ofte Maegden van de ghene die men den Inga upt de Clooſteren. daer wy hier boyen af ghebawels hebben) bracht. Daer was in deſe ſooye van ſacrifice / een ſeer groot ende gheneyp. 1 abups, te weten/ ſoo wanneer datter eenich van de principaſte / als oock van de ghemeyne Indianen cranch was/ ende dat haer den Waerleggher ghelept hadde, dat ſy boogſeker ſterven ſoude/ ſoo ſacrificeerden ſy haer egghen Sonen aen de Son ofte den Virachocha, lidenende datſe ſien daer mede wilben te vreden ſteilen / ende ſteilen van den Vader niet benemen. Diergeſche wyetheyt / nae dat de Schyfuere betmeldt/ ſoo dede oock den Coninck van Moab, in't ſacrificeren van ſyn eerſte gheburch Soons/ op de mueren/ ende datten aenſien der kinder en van Iſrael / de welcke deſe daet ſoo groet welcken boog ooghen ſtont/ datſe hem niet meer en wilben benaumen / ende inder naer haer wootingen toe heerden. Deſe ſelve maniere van wyede ſacrificien te doen/ teſereet de heylige Schyft in't gheburch geweeſt te zyn/ onder de Barbaſche Datten der Cananenen, Iebulenen/ ende d' ander mer/ daer't Woerk der Wyſheyt menſte af maect/ ſy ggheende: S'pnoe men't byde/ te leben in ſoo veel ende groote ſwaarte/ hebben als daer is/ haer egghen Kinderen te ſacrificeren/ ofte andere verbooghen ſacrificien te doen/ ofte alle den nacht over in bligen van ſorteenſe te waken/ ende hiezoen liſt/ datſe haer in't leben/ ende houwelghen ſlaet/ onreyn houden/ benemende den eenen aen den anderen/ upt haer ende niſt het leben / ende den anderen ontreunt hein / Wiſſende de byde/ ende gaet al berwert doog den anderen heen / als bloed/ vergieten/ dooden/ ſtlen/ verboych/ valſcheyt, ontrou/ onroere/ onreſte / muſterye / Godt te bergeten/ de Zeken te belasteren/ twiſſen ende ghebooye te verwiffelen/ de houwelghen te veranderen/ ongeſchietheyt in oerſpel ende onreynheden/ want d' Afgoden ſe een afgont ofte Doel van alle quaden. Dit is den Wiſſen-man/ ſeggende van't ſelve volck/ daer hem Dabit van verlaeght/ dat de Kinderen van Iſrael ſoodanighe coſtighen af gheleert hebben/ ſae ſoo veel/ datſe haer egghen Sonen ende Dochteren

g. Reg. 3.

Sap. 1.

ſap. 1. 8.

2. 1. 1. 1. 1.

p. m.

aen den Dyrbel quamten te sacrificeren / want die noyt van Godt begeert noch aengenomen gheueest is / want naechenael dat hy den Aduer van t'leuen is / ende alle d'ander rest die vooz den mensche d'ander t'leuen beuene. Ende al hoe wel dat den werre beuolen / dat d'een mensche d'ander t'leuen beuene. Ende al hoe wel dat den werre de goede wille des ghetrouwen Partijers Abrahe (de daer van syn Zoon te wille ontsoofden) ghecappt heeft ende vooz goet aengenomen heeft / so en heeft hy't noch tans in gheenderleij wijse toegelaten / waer uyt men de doof heyt ende quade gheue gesteyt des Dyrbels sien mach / die hier in Gode heeft willen te boken gaen / hem beuolende in aenghebeden te wien / met verlostinge vane onmenscheleke bloet / soeckende in deser hoeghen t'beries der menschen lichamen ende zielen / ende dat doog den uersinnighen haert ende rijt die hy de selue (als syn soo wyeben weder-partij) heeft.

Het 20. Capittel. Van de grouwelijcke Sacrificien der Menschen, die de Mexicanen ghebruykten.

Al hoe wel dat die van Peru, in kinderen te doeden / ende van haer epgen Zonen te sacrificeren / die van Mexico te boken ginghen / wantick noyt geleen noch verstaen hebbe / dat de Mexicanen sulck in ghebruyck gehabt hebben / wel teghenslaende / in de mensche der menschen diese sacrificeren / ende in de afgrijselike maniere daer hyt niet beuolgingen sy niet alleen die van Peru, maer oock alle partien der werre te boken. Ende op dat men sien mach / t'groote ongheluck daer den Dyrbel die volck in berieft hadde / soo is ic ondentigh verhaelen die onmenscheleke uylte diese hie en gehabt hebben / t'erselighen / soo waren de menschen diese alom sacrificeren / in den Crigh gebangen / ende soo t'gheen Captyden ofte Slaben en waren / soo en deden

bedenfe dese solemnele facrificien niet waer inne het schijnt / sp der Ouderen ghesuyph
ghevolcht hebben/die t' facrificie (nae dat eenighe Aulheuten seggen) daerom victi-
mas noemden/om dat het van een oberwinnen dierk was / soo gheschiel als sp' oock
noemden/Holhu, quasi ab Hoste, om dat het een Offerande was van haer. Opanden
hoe wel dat het ghesuyph van't selbe / t' een ende t' ander vocabel/ verbyspore ende ghe-
recht heeft/ tot alle soeyten van facrificien / in effect dat de Americanen hare Afgoden
anders niet en facrificieerden/ dan hare Captijven ofte Slaven/ende om de selve Sla-
ven te crigen/soo waft dese opdinactis oorsloech bo. roen. Hier van quam datte in hare
Welt- slagen ende sterben/ altoos soeyten/ rich een om syn werbe partje lebent te van-
ghen ende niet te dooden/ om daer hare facrificien mede te volbringhen. Dese reden
gaf oock Motezuma aen den Marchgraef van den Dale/ als hy hem byghide hoe dat
het hy quam naedemad hy soo machterich was / ende soo veel Aychen oberwinnen
hadde/ dat hy de Probuitie van Tlascala niet oberweldiche en hadde / zynde een dierk
dat hy soo lichtelijchen hadde comen uptrechten/willende: 'Ceene was / op dat de
Leucht ende aencomende Mannen van Mexico mochten hebben waer in dafse hare
etereeter den ende oeffnen/ om in gheen ledicheyt ende met ghenmach ogghelvoet te
worden. 'Landere ende typpincipale/ waeromme dat hy dese Probuitie ghesce-
deert ende gheschout hadde/ was om te hebben van waer hy de Slaven ende Capti-
ven ofte ghevangenen mochte halen/ diese hare Goden facrificieerden. De maniere
diese in dese facrificien hadden/ was al us / glinghen in de Paddiale ofte Seecele der
Doors- hoofden/ daer boven van ghelept is/ alwaer de ghene vergaderden die ghesa-
cificieert souden werden/ ende deden aen de boert ofte t' overste van dese Paddiaale, een
sikere Ceremonie met de selve te werten/ sedenfe al te samen aen de boert van dien/
op een rjse heen/ ende dat/ met goeder macht van veel volck daer comen: Terstont
daer naer soo quamper een Priester upt / hebbende een coyte Alve ofte Chooj cleedt
aen/ vol strenguen aen de zoo nen ofte booyden / ende quam van't opperste deg Tem-
pels af/ met een Beelde ofte Afgodt in de hant/ twelche gemaect was van een beest
van Bledos ofte Mayer/ ende ghebachen Mays met Konich vermenght / hebbende
d' ooghen van groene Coaelactis/ ende de tanden van de granen van't Mays/ comen de
soo daelich als hy mochte/ de trappen deg Tempels af ghecloopen / ende domt alsoo op
eenen grooten steen/ die te midde weghen van de plaats ofte t' parck op een leet hoog
Clancil ofte Schabot vast stont: Dese stent woode ghenaeint Quauacat dat is/ den
Krent- steen ghelept quam hy een lederenken (dat teghens t' Schabot ober stont) op
dale uder alsoo weder hy een ander/ dat aen de ander zijde stont af / altoos met spren
t' sy ode in d' armen/ comende epnighen ter plaecten daer de ghene stonden / die ghe-
facrificieert souden werden/ ende beginnende van't eenre eynt af/ nae t' ander toe/ ginch
aen peber in't bysonder/ desen Afgodt booz oogen houwen / segghende: Sic't d'it is
uwen Goot. Dit hen aldus ghe wesen hebbende/ daelde weder aen d' ander zijde van
de steger ofte trappen af/ gaeide alle de ghene die sterben souden als in Procefsie/ tot
die plaetse daerfe ghesacrificieert souden werden/ alwaer sp de Indijers die haer sa-
crificien souden/ al bereyt bonden stanc. Het opdinactis ghesuyph van de facrificien/
waer de boyst op te sijnden van de gene diese facrificieerden/ ende t' chert daer noch half
lebent upt te ricken/ ende elicharm al soo langhs de trappen deg Tempels af rollende/
of te slooten/ twelche gantich in bloet gheventelt ende be' menght waert. Ende om
t' selbe better te berstaen/ soo is te weten/ datter ter plaecten daer men de facrificie dede/
q samen te staen/ ses facrificieert deg/ die tot de selve Dignitey gheconstitueret ofte ge-
opdinereet waren: De vier/ om de handen ende voeten der ghesacificeerden/ vast te
houden/ ende een booz den halp/ ende d' ander om de boyst op te sijnden ende t' chert upt
te trecken.

Bledos is
een onsen
crayt/ twel-
ke in't Na-
eyn Aluam,
ende in
Whapetich/
Mayer ge-
naemt
woorde.

te trecken. Dese twelven ghenaemt Chacha'mua, 'twelcke in onse tale soo bet is / als
 Minister ofte Dienaer der gheluyde dinghen, dit was onder haer een van d'opper-
 ste Digniteyen ende van groofter eijnde / 'twelcke aen'tyde ge'lyck als een d'unk van
 terlich leen. De Minister die t'officie van te dooben hadde / 'twelcke den s'ecten van
 allen was / was gehouden ende geacht ge'lyck als een opper-Priester ofte Paus/
 zijnde den naem in dese selven / verclijpden nae dat de gheleyghen des tijds ende de
 salenmitp'cken dieste sacificeerden met haeste: Welc mede soo waren de Cleederen
 (van alse upt quamen om te sacificeeren) van gheluycken nae den tyt / verclijpden.
 Den naem van haer Dignitey, was Papa ofte Paus, ende Topilzin, het habijt ende
 byacht was eenen rooden go'dijn, op de maniere van een Dalmaeck, hebbende aen
 de boozden / seengien / in de plaets van zoomfel / met een Croon van costelijcke groe-
 ne ende gele Pluinagien op t'hoofte ende aen de oore / een maniere van gende Doy-
 hangh'ls / met groene Ghesceenten daer in ghesactueret: Wadden oock onder aen de
 luype, te weten, te half weeghen de Min, een d'unk gheluyck als een schape van een bla-
 uwe steen ghemaect. Dese ses sacificeerders quamen met de aensichten ende handen
 seer / waert ende leetlic aen gheluycken / hebbende de bys van blen / ghemaecte hary-
 blechten op de hoofden ble seer gheurt ende verdurt stonden / zijnde met leere ele-
 men om t'midden van t'hoofte vast gebonden ende aen de booghoofden clepne payte
 si sijdelijck / ble met verclijpden coluren geschildert waren / de Cleederen waren
 witte Dalmaecken, zijnde met / waert beslicht ende bewoicht / met busdanghe habijt
 ten so vercliebere haer in de selve figure des Duppeles in sulcker doorg' d'ayt int ge-
 sichte met haer grim-aensichten / alle de Ghenevinte ende onstaender, een groot ver-
 clijcken aen jaeghen. Den oppersten Priester hadde een seer groot byet ende scherp
 keenen mes in de hant / ende d'ander Priester hadde eenen houten half bans / 'welcke
 ghemaect was in maniere als een Slanghe. Nu staende aldus alle ses boozden Af-
 godt / deden sy haer eerbetieginghe ende stelden hen in op'dianitie by den steen / ble ghe-
 lyck als een Piramide, als boven gheseyt is / recht teghens de deure des Afgodens Ca-
 mer over stont. Dese steen was soo scherp ende puntich / dat als men daer den geyen
 ble ghesacificeert soude werden / met den rugghe liet op vallen / soo boogh sy ter stont
 soo crom om / dat men hen seer lichtelijcken t'lyt in t'opballeen van t' mes / ober-
 den haelden. Dae dat dese sacificeerders in op'dianitie stonden / so werden alle de ge-
 ne daer in de oogloghe ghyhanghen hadden / ende die in dese eerste gesacificeert sou-
 den wonden / w'ghehaelt / ende dat met een goede wacht ende menichte van holt ver-
 gheselichapt / ende haerense de langhe trappen op / al te samen op een rye ende moe-
 dermaect / ter plaete daer de Minister beceyt stonden / ende comende een p'eghe-
 in syn op'dianitie / soo quamen de ses sacificeerders / ende naemder een boozden af te
 waeren / den een doot ofte been / ende d'ander een ander / ende d'ander twee elck een
 aern / ende w'erpense alsoo met den rugghe op de booghebe scheppe ende puntige steen /
 alwaer se daer de n'ijstien van dese Ministeren den houten half-bans over t'hoofte heen
 om den hals streck / zijnde van den opper-Priester met een groote radblijst de
 boort met het booghebe mes op gesackt / ende s'iet met de handen upt ghetreuen /
 'twelcke sy alsoo noch rooche aen de Son toonde / blen sy den selven rooc van t'
 herce op offere / waer mede sy hem ter stont nae den Afgodt toe keerde / hem selve
 in t'aensichte w'erpense / als van soo nam t'p ter stont het lichem des gesacificeerden
 ende s'iet het met grooter lustbeerlicheit van boven de trappen des Tempels, al col-
 lenie of want de scheppe steen stont soo dicht by de trappen / batten gheen dure doot
 swaer tusschen den steen ende d'eerste trapp' was / waer door sye met een ghesette
 boort alsoo hol, over dal / van boven naer t'ruineide, op dese maniere soo w'erpense alte:

samen d'ren hoog ende d'ander nae ghesacrificeert. Ende nae darsē (doot sijnde) hant boken neer gheschreyen laghen/soo quamē d'epgenacrs der selven te weten de gene darsē van gevangen hadden g'wēst/ende nae nēst werch de leuēde onder haer/aten/ se op/ende maectten daer een groote Feeste met de welcke altoos op t' minste /others de verctich ende bysich waren / want daer waren onder haer die seer bedrēben ende ende handich waten om de selve te captiveren ofte vanghen. Dit selve deden alsoo van gheleijcken alle d'andere omlijghende Statē / die de Americanen in alle hare costumen, Wetten ende Godes-diensten gheleijch waren.

Het 27. Capittel. Van noch een ander maniere die de Mexicanen ghebruycken in de sacrficien van Menschen.

Mer wes noch een ander maniere van sacrifice / op verscheyden Feesten/de welcke sy noemden Racaxipe Velzth, dat is soo veel geyert/als billighe van menschen/woyden alsoo ghenēnt / om die wilse darsē op s' herte Feest-vanghen een slaef ofte slaen (nae t'ghesal) darsē begheerden / namen / diese t'Wel s'wilden/twelcke al dan van een persoon/daer toe gheputert/aenghetrocken wierde: Welc gincx voorsz alle de hupen/over alle plaetien ende mercken der Steden/al singende ende dansende/ende een pegheleijch moef al dan den selven wat bleven/want den genen die hem niet en gaf sloech sy met een epit van t' Wel met aenghesicht / hem met het sloet van t' selve een slabbap ghebende. Dese gupheleijche duerde soo langhe / tot dat het Wel aen stucken ende bladden was. In desen tijt soo vergaderden de selve/die alom om liepen veel achmoessens/twelcke bestet wiert in dingē die tot himmen Godes-dienst van noodē waren. In veel van dese Feesten/soo woyden der een updraglinge gebaen/tusschen den ghenen die t' sacrifice doen souden/ende den ghenen die ghesacrificeert souden woyden/twelcke gheschiede op dese maniere: Souden den slaef met d'ene voet aen eenen grooten ronden steen/ende gaben hem een swaert met een stoups in de hantē/om sijn selven te verweeren/terstont soo quam den anderen die hem sacrificeertē souden van gheleijchen gewapent met een sjaepert ende schilvende soo t'geburde/dat den ghenen die ghesacrificeert souden d'oberchant behiet/soo was sy bypē ende ontfanghen van t' sacrifice/vercoghe/ende noch daer en boden/daer bypē eenen naem van een woyen Capiteyn/ende gheleijch als een soodanch/woyde sy daer nae geacht: Maer soo den selven over woyden bleef/soo wiert sy op den selven steen daer sy aen gheboden was/terstont ghesacrificeert. Noch soo was een ander maniere van sacrifice/soo warmer darsē eenighen slaef bedrēerden ofte toe-epgenben/om den Afgodt te representeren/welcher gheleijckelike sijn den Afgodt te wesen / twelcke aldus toe ginch: Gaven alle Jaren eenen slaef aen de Priesters / op dat de leuēde gheleijckelike des Afgodts minnē meer en souden gheleijcken/terstont/nae dat sy in t' Offer gheleiden was/ (sijnde oeffenlijken seer wel getwāsen ende ghereynicht) alle de cleedren ende t'rekenen des Afgodts aentrocken ende omhinghen hem den selven naem ghebende/ende was t'gheheele Jaer doog/soo veel gheacht ende geceert als den selven Afgodt. Nadde altoos tot een bewarighe twāsch d'ang sy hem op dat sy niet werch en liepe/ende met dese wacht so lietēse hem typeylen gaen/waer dat het hem justē: Ende soo t' by geballe gheschiede / dat sy quam werch te loopen/so moest be pynpaelle nae de Wacht-heubers in sijn plaetse staen/om den Afgodt te representeren/ende daer nae gesacrificeert te woyden. Deseen voorsz scheyden

schyben Indiaen ofte slaef hadde be alder eerichste Camer ofte voondinghe des Tem-
 pels, alwaer hy at ende dyonck daer hy in oock alle de vultichste quamen dienen en-
 de eerbedighe doen met hem te en de schyben aen te rechten op de bereydinghe ende vran-
 che van de groote kieren: Ende soo waer dat hy doog de dacten hem ginch / soo
 hadde hy altoos een groot ghelickchap van herten ende de boognaemste by hem/die
 hem gheleiden ende doech oock een schyben tude / ant daer hy altemet op speelde
 waer mede te versien gaf dat hy ober strate ginch op welck gheleide de Vrouwen
 terstont niet haer kinderen op d'armen quamen uploopen / hem be selde boog zijn
 boeten neer legghende ende be goeten hem ghelijc als een Gode boende / tselde van
 ghelijken alle t'ander Welck Des nachts soo seiden hem in een kuarbe / die van
 stercke herte koecken ghemaect was op dat hy haer niet en mochte ontfleuen / tot
 der tijt toe dat den Frest-dach ghecomen was als dan soo buert hy ghesacrificeert ge-
 elich als boogen berharit is. In dese boogsepe ende andere breidelier manieren was
 dat den Duppel dese ellenbighe Menschen bedoghen/ besot ende verlept hadde/ ende
 de meniche die met dusdanighe Welcke meechte pt omghebracht ende gefacificeert
 waren/ was soo veel dat het een ongelooftich dinc schijnt te wesen/ want daer woet
 gheaffmeert batter te pfen ghewest zijn daerder ober de vif dupsent ghesacrificeert
 warden: Sac daer zijn daghen gheleest / datter op verckenden plaetsen/ op de
 boogsepe maniere ober de twintich dupsent om ghebracht zijn. Tot dese foo afgrijse-
 lijcke mooyderse/ ghebupelste den Duppel doog zijn Alimister / een aerdbighe inden-
 tie/ ende was dat soo wannert de Pusters des Satans tijt ende goet borste / so gin-
 ghen sy tot de Coninghen/ ende gaven hem te kinnen / hoe dat be Goden van hongre
 slozen/ ende datse haer wiiden ghedarstich wesen: Als dan soo maecten hem de Co-
 ninghen terstont gheteet/ ende waer schouwen malcanbreu / hoe dat be Goden t'eten
 eplegen/ dat sy barom haer volck geret souden laten vinden op een bestenden dach/
 sepende haer volck naer de Probituten van haerder wederpartie toe / om hen ten
 strege berept te maken: Aldus hare Volcken versaemt / ende de Weptochten in
 kuyghs-optimantie ghestelt hebende / soo quamen op de bestende Welken by een/
 ende be verberden den anderen een Welt-slach/ zinde alle hare questie ende ghebricht an-
 ders nleuwers om/ dan om d'een d'ander te banghen tot de volboeringhe der sacri-
 fien/ ptenberende een peder aen weder zijden/ hem op t' hooftste te vercloeden en-
 de beereisaghen/ om de meeste Capthien ofte ghebanghenen boog de Sacrificie te
 brengen in doeghen datse in dese Wooghen meer weyde doen om den anderen le-
 bent te banghen/ als doot te smitten/ want alle hare intentie was / lebende Aeden te
 brengen/ om haer Afgoden te spijghen/ ende die was de maniere daerse hare Goden
 de Vichmas niet brachten: Oock soo is te weten/ datter geenighen Conink geccoont
 waret/ boog aler dat hy eenighe Probituten oberwoorn hadde / ende een meniche
 van Capthien boog hem brachte tot sacrificien van syn Gode / alsoo batter van alle
 conten een onopghehelijk dinc was/ vloet dat tot des Satans eere vergoten ende
 ghestoet waret.

Het 22. Capittel. Hoe dat de selve Indianen al moede waren, ende de wreetheden van hare Goden niet langer verdraghen mochten.

DEse soo upnemende wyzeetheyt (van soo veel Men-
schen Bloet te storten/ende een soo swaeren tribuyl/van altoos Capti-
ven ofte slaven t'overwinnen/tot onderhout van hare Goden) hadde
al veel van de selve Barbaren moede gemaect/ende lieten hen oec danc-
ken/en ontfinghaer dank te wesen / niet tegghenslaende/door de groote
wyse die hen de Afdieters der Afgoden/van haren t'wegghen/boosheitlen / als oock
door de listigheyt daerle rghenepne volck niet bezoghen hielden/en lieten niet af/har-
re strenghe Wetten te volghenghen: Doch waren evenwel sammerlijcken bedan-
ghe/daer van soo swaeren last ontslaghen te sien/ende was oock een boosheitinge
Gode/dat de eerste die haer Christen Verconlichden / die volck in duf dancghe ghe-
staleten honden/want lieten haer sonder twyffel boosstaen / dat het een goede Wet
ende Gode moeste wesen/den ghenen die alsoo gheleut wilde zyn. Tot desen propo-
ste soo is int beetrocken gheweest/van een eerwaerdich Puerster in nieu Spagmen/hoer
dat hy ten tyden als hy eerst in t selve Land ghecomen was/gebjaeght hadde/aen een
out ende ghecracht Inolaen/hoer dat het hy quam/dat d Indianen Christi Wet so haest
hadden aen ghenome/en/ende de haer beclaten/sonder de selve meer t'approberen noch
t'onderlasten ende disputatione daer van te houwen/in sulcker boeghen dat het schien de
selve verandert te hebben/sonder door wettelijcke ende genoef-boende redden daer
te ghenoebert ofte beueeght te wesen. Waer op d Inolaen antwoorde/segghende:
En laet u (Vader) niet boosstaen/dat wy Christi Wet soo onbedachtelijcken aenghe-
nomen hebben/als ghy wel segt/want ick berekete u/dat wy alreede so moede ende
onghetust waren/met de dinghen die ons d Afgoden opleiden / dat wy boosghen-
men hadden de selve te beclaten/ende een ander Wet te becliesen: Ende om die wil-
le dat de ghene die ghypleiden vriedichten/ons docht niet gheen wyzeetheyt verminghe
te wesen/romende soo wel t'onsen propooste/als oock soo rechtvaardich ende goet/soo
beclonden wy/dat het d'oprechtste Wet moeste wesen / waerom wy die oock niet
groofter begreeten onghenomen hebben. Ghene dat van desen Indiaen ghesep
wilt/romt seer wel over een met het ghene dat ter gheselen wert in d eerste berhalen
die Hernando Cortes aen den Keyser Carel de vijfde sijn / alwaer hy verbaet / hoe
daerom (nae dat hy de Stadt van Mexico overwonen hadde / wensende in Cuyoacan)
tot hem ghecomen zyn/Ghesanten der Gheineprie ende Nobilitie van Mechoacan/
kibbende dat men haer sijn Wet ofte Geloof wilde sependen/met den genen diese haer
moghen uplegghen ende beclaten/want waren gheersolbeert / de haer te beclies-
pen/ende om die wille datse haer niet goet en docht te wesen: Welcke Cortes haer
verwiltliche ende oock dede/ende zyn heere bageghen de beste Christenen der India-
nen van gesel nieu Spagmen. De Spagnaerden die dese soo wyde Aerssien der
Wenschen sagen/namen booz haer/met een opsette wille/alle haer macht te gebruy-
ken/om sulckit verbiochten Wersch-banch van Eldenken upt te roepen ende te be-
melen. Ende dat noch veel meer/alsoe op eenen abont t'sestich ofte t'seventich Spag-
naerden booz haer ooghen sagen succiceren/de welcke ghevangen hadden gheberst
in een Wils-sach/die in t' Woelgh van Mexico, tegens haer ghehad hadden. Ende
op een ander maal soo bondenle noch te Tezculco in een logement ghescheben / met
hout cool aen de want/aldus: Alhier heeft gevangen ghelegghen den ongheluckighen

Men siet sijn machers / de welcke die van Tercuco gesaccificeert hebben. Van ghelijck-
ken soo is sijn beymt / doch waerachtich dinc ghelijck / de wile t selve van ghelooft
waerdighe personen vertelt woort ende was dat staende eijliche Capitanen / om
t respectael vanden banighe offranden t aenschouwen / so soude daer een cloek ende
wel disposit Jonghelick opghesieuen t herte uptgherocst / ende alsoo nae haer insan-
tie van boven de trappen aghewoppen wesen / beneeden comende / teghens de Spa-
gnardern / sijn tael gheseyt hebben : Cavaleros muerto me han / dat is / Ridders / sy
hebben nup ghedoodt : t welcke aen den onsen een groot medelijden ende afscheyt
berooylaechte. Ten is gheen ongheeloofghel danc / den selven ghesproken te hebben /
nae dat hem t herte uptghetrocken was / bewijle dat Galen herhaelt / dat het son-
tghes int sacificeeren der Ghedierten gheschiet is / dat de selve nae dat t herte uptge-
trocken / ende op den Alt aer ghelept waren haer vercoert ende aenrocht ghescheyen /
sae dat meer is / upde ghesleert / ende een stuck weeghs heen geloopen souden hebben.
Mer achterlatende de disputatie / van hoe dat het selve niet de natuerre ober een comt
soo is het ghene / dat de materie beroerende is / te aenmercken / niet hoe een onstij-
liche dienitbaerheyt / dat de boosseppe barbaren den Welcken dootslagher onderwo-
pen waeren / ende hoe groote barmherticheyt dat den leere getoont he / in haer sijn
sachtmoedighe opsechte / ende in alles aenghenamen Wet gheynpt te maken.

Galen lib. 2.
di Hipocr.
& Platon.
placit. cap. 4.

Het 23. Capittel. Hoe dat den Duyvel onderstaen heeft, de Sa-
cramenten der Heylighen Kercke nae te boot sen.

Met ghene dat aldermeest / van den haet ende weer-
barsticheyt des Satans te verwonderen is / dat hy niet alleen in b Af-
goderhe ende sacificeeren / maer oock in seker manieren van Ceremonien /
onse Sacramenten / die onsen Heere Iesus Christus ingheset / ende sijn
Weylighen Kercke int ghebruich heeft / naegheboort heeft / nameelijc
so heeft hy t Sacrament van t Nachtmael / welcke het alderhoogste ende Godbe-
lyckste is / onderstaen in een sekerre forme nae te booten / ende dat / tot een groot be-
woort der ongheeloofghen / t welcke op dese maniere toegiet / te weten / in d eerste
Maent d'ieset in Peru, Rayme noemen / de welcke hy ons niet December ober een
comt / soo wondender een seer solemnele Feeste ghehouden / Capacatym gheheten / met
seer groote sacificeeren ende Ceremonien / die heel daghen lanch duerde / in de welcke
gheueghen beemdelinch ofte ypsheemseles hem int Hoff / t welcke te Cusco was /
moet laten binden. Dese daghen volpindicht zynde / soo werden alle beemdelinch
ghen ooglos ghegeghen om te moghen in comen / ende marcheren alsoo van de sacificeeren
ende Feeste beelachtich / met haer t Sacrament te geben op dese maniere. De Ma-
comt van de Son / welcke waren ghelijck als Jonnen / marchten die pue Hoeders
van t Weel van t Maes / zynde de selve ghelueede ende ghebadten met bloet van wile-
te Klammen / die oock op de 1. selven dach gheoffert werden / deden als dan de beemdelinch
kinghen van alle de Provincien versont in comen / ende selben in ghene : dit ghe-
baen zynde / so quamen de Priesters / de welcke han een seker gheslacht / ende ofon-
tinghen van Iugun Yupangin waren / ende galven elcken Versoon een bet / ofte boeck
van de boognoemde Hoeders / segghende datse haer dese stucken ofte boeken ga-
ben / op dat niet met den Inga t welcke den Conde van Peru was / beeenste ende in be-
woort souden blijen / ende waersijouden haer oock / gheen quact teghens den Inga
te lighen noch te dricken / maer datse hem alt oop goetgumstich wouden wesen / want
den selven

den selven heet ofte broch soude getuygens van haer intentie geben / ende soose haer de hoofsche plicht niet en deden / soo soude de selve opthenghen ende teghens haer aen werken. Dese booghscheyden Maechen werden ghebracht in groote Soude ende de Sultre Broptelen de welcke hier toe alleenlijck ghebesicht warden / ontvinghen ende aten al te samen de beten ofte brocken / met een groot e bansegginge aen de Son / van de welcke / toonende in de woorden / als oock luit gelaet / een groot content oment / si debotte / ypotetende datse van alle haer lede geend hinc tegens de Son noch tegens de Ing. doen noch denckte soude / op welcker condice se de booghsche syge van de Son ontfangen / en dat oock de selve rost soude bliben in hare lichaem tot een getuygenisse der getrouwenheyt die se de Son ende den Ingharen Conuul bewysen souden. Dese Duyvelsche maniere van updeelinghe warden van gelijken gehouden in de thijnde Maent / Coyaume ghenacmt / welcke September was / te weten in de solenne eerste die qua noerden ende dat met alle de booghscheyden Ceremonien. Ende behalven d'upderlinghe want si. Nachtmael / soo t gheoyloft is soodanighen broot te ghebruyken / soo sonden sy noch oock van de booghscheyden Ceremonien alle de Guacas / heylighdommen ofte baeende Algoden / van het gantse Rijk oberwaert toe op de selve tijt albaer per soone van alle wegen bereypt stoude / om t selve ontfangen / seggende datter t selve van de Son ghesonden wort / in trecken dat sy begerde / datse hem al te samen souden achten ende eren. Van gheleken soo warden haer de Caquien (dat zyn d'Overste Siegersders ofte Heeren) booghscheyden / oock waer af ghesonden. Vermandt sal die by abontur booghscheyden / want dese maniere van't dorch is in effect een dinc dat sekerer ende warachtigher / want dese maniere van't Sacrament wyte deelen heeft ghebreut van den tijt des Ingas Yupanqui af / welcke den ghenen was die de merste Wetten / ghebruyken ende Ceremonien ingheset heeft / ghelijck als een ander Numa in Roome / tot dat het Evangelium onsen Heeren Iesu Christi alle de booghscheyden superstitien wech ghenomen heeft / ghebende de warachtighen ende leuenlijken spijse die de Zielen te samen hout / ende met Godt bereyacht. Den ghenen die hem hier van hokonnelijcken wil volboen / mach lesen t laes dat den Licentiaer Polus gheschreven heeft aen den Kerdys-Bischop van de Stadt de los Reyes ofte van der Coninghen / Don Ieremmo de Loayza sabelt dit / ende noch veel ander dinghen niet in binden / welcke sy niet groote neersicheyt ende sekerheyt onder socht ende by een veracmt heeft.

Het 24. Capittel Op wat maniere dat den Duyvel in Ateico ontfangen heeft, nae te dootende Feeste ofte Ommevanc van't Corpus Christi dat is t Sacraments-dach, ende d'uytdeelinghe van't Nachtmael, die de Kerck ghebreyekt.

En groter verwonderinge sal beroofstaken / de Feeste ende ghebruykenisse van het Nachtmael / die den selven Duyvel als Pluier van de kinderen der Hoofdrich in Mexico gheconincet heeft / ende hoewel dat de selve wat lanch is / soo salt nochtans goet wesen t selve te verhalen / soo ghelijck als het booghsche loofwaerdighe Personen beschreven is / welcke alom toe ginch: De Mexicanen hielden de ghyntachtste Feeste van haeren Godt Vitzpazchi in de Maent / ende twee dagen booghscheyden / soo quamen de jonghe Wechters die wy woenen geseyt hebben als Monney ende die haer in den selven Tempel ontfelden / ende maelden een groote

quantiteit

quantiteyt van't haer van Bledos ofte Mayes/ gelijckelijcken met ghecrooff Mayes be-
menght/ selve ghemalen wesen/der hincder met wondichmaen/ende alsoo van't hoog-
sepe deely/ enen Afgodt/ die soo groot was/ als het selve houten Beelt/ ende setten
hem in de plaats van d' hoghen/ geene blauwe/ ofte witte Colalen/ ende boon tanden/ en
de Gemenen van't Mayes/ hem verterende/ met alle t' ghehaet ende omhanghijel/ dat
boogen ghesiept is. Na dat hy aldus tot sin volcomen perfectie ghebracht was/ soo
quamen alle de heeren/ ende brachten een costelijc ende nietlijc deet/ ghemaelit nae
des Afgoden wintert/ welcke sy hem aentrocken/ Alus wel gheleeds/ ende toeghe-
maecte zijnde/ soo stelden hem op een blauwe schabel in sin kostbaer ofte Beel/ om
alsoo op de schouderen ghebraghen te worden. Als nu den dach van de Feeste ofte
hoogh-tijdt ghecomen was/ soo quamen alle de voorsichghen jonghe Dochters/ een
u' e boog den dach/ upt/ gheleede zijnde met witte sieren ende niet merke verterels
omhangen ende werden op dien dach gemaent/ Susters van den Godt Vitzipuztl:
Daer oock ghetroont met Crantjen van geroost/ ende ghebaeren Mays/ hebbende
bische snoren van't selve/ om de halsen/ welcke haer quamen tot onder de slijcker ar-
men/ hadden de wanghen ofte t' aenghesicht niet bewte bestrichen/ ende d' armen van
de elshoghen af tot op de handen toe/ beclert met alderley geordene pinuen van
Papagayen. Albus toeghenmaect wesen/ soo namen se den Beel/ bare ofte Beel/ des
Afgoden op de schouderen/ ende brachten se tot op de plaats/ alwaer de Jonghe Gesel-
len al te sinen al beruyt stonden/ gheleete zijnde met een ghehaet van aerdtghe ende
seer juyt. Hietten hebbende de selve maniere van getroonde Crantjen/ als de Doch-
ters. Nu comende de Dochters met den Afgodt upt/ soo ghemachten de Jonghe-
lingen met grooter re/uedinghe/ ende namen den voorsichghen Beel/ op deschoe-
deren/ ende byoeghen se alsoo tot aen den onbersten trap ofte daggel van den Tempel/
alwaer haer dan de gantsche Gemeente boog behoetmoedighde ende neerbuighde/
nemende d' aerde van de bloet/ ende die haer selven op't hooft legghende/ t' welcke on-
der haerlieden een ghemeyne Ceremonie was in de principalle Feesten haerbet
Goden. Dese Ceremonien aldus ghedaen zijnde/ begonst de gantsche Gemeente
in Processie te trecken/ ende dat/ met soo grooter haesten alst haer pinuers doentijck
was/ gaende aldus tot op enen Bergh/ laende een mijl bueten de Stadt van Mexi-
co/ ghemact Chapultepec/ alwaer sy een vermaninghe/ met eenighe sacifice d' ebe-
t' welcke ghedaen zijnde/ schepden daer weder terstont met de selve haeste van daer/
nae een plaats toe/ die niet verre van daer gheleghen was/ gheheeten Atlacuavaya/ al-
waer sy de tweede vermaninghe deden. Dan hier soo gingen sy tot op enen ander
Beel/ een mijl verder aen gheleghen/ t' welcke ghemact was/ Cuyocan/ van waer
sy al dan weder nae de Stadt van Mexico toe heerden/ sonder eens te pauiseren/ doer-
de alle de sen voorsichghen wegh/ t' welcke ober de vier mijlen was/ in drie ofte vier
daentijds/ noemden dese Processie Ypama Vitzipuztl/ dat is te seggen/ den haeghen
ofte poechghen wegh van Vitzipuztl. Weder ghecomen zijnde tot aen de doet ofte
doel van de trappen/ soo setten se den Beel/ daer weder/ ende namen etlijke diche en-
de stercke coorden/ ende bonden se aen de barfels van de kostbaer ofte Beel/ waer me-
de sy malcanderen helpen/ etlijcke van botten/ andere van onderen/ ende dat/ met
grooter achtighe ende eerbiedinghe/ den Afgodt met Beel/ met al tot op t' opperste
van de Tempel/ jisten met een groot getel van Popen/ Balsipne/ Atzichoonen/ en-
de Trommelen/ rocken hem aldus op deser maniere om hoogh/ om hies/ wille dat den
steeghe/ van den Tempel seer smal was/ ende de trappen seer hoogh opgingen/ waer-
om sy hem daer/ op de schouderen niet en mochten op crighen. Ende terwijle dat
men den Afgodt om hoogh haelde/ soo stont de gantsche Gemeente op de plaats met
grooter

grooter ootmoedicheit ende vrees. Na datse hem aldus om hoogh gheschiet / ende in den Capiteelen van Kroonen / welcke daer toe ghemaecht was / ghesiet hadden / soo quamen terstont de Jonghelingen / ende stropden daer om en t om veel bloemen van verscheppen colouren / in sulcher boeghen daer se den ghesceelen Tempel / soo wel van bueten als van binnen / niet verbulden. Dit ghebden zynde / soo quamen de Dochters upt / met de boven-ghespede cleederen ende betterfels om end aen / beghingende upt haer vertreck carer eenighe crakelinghen / die ghemaecht waren van t dech van ge-rooft Mays ende t crupt Biedos ofte Maiperte weten / van t selbe daer den Afgodt af ghemaecht was / hebbende de ghebanten van groote beenderen ende gabense aen de Jonghelingen / die welcke de selbe om hoogh brachten / ende alsoo boogden t Afgodt neer leyende te weten t ghesceele parck ober tot soo langhe datter niet meer en mocht teu liggen / dese crakelinghen van dech noemden de beenderen ende t vleesch van Vridapozih. Nu dese beenderen daer alsoo gheslept wesen / quamen alle d Ouderlinghen als Priesters / Aelsten / ende alle d ander Mannen upt den Tempel / een pde nae sijn Ouderdom ende digniteit / want hadden hier van een seer goede ordinantie ende gheschicktheit / met hare namen ende rhtelen concorde alsoo achter den anderen upt / niet hare sluyers van Ketten / van diverse colouren ende wreden betwoeft / naer dat een peders waerdergept ende ampte niet byachte / hebbende Cranten op de hoofden / ende gheschym sieren n van bloemen om de halsen. Achter dese so volghden de Goden ende Godinnen / die se aenbadten in verscheppen Figuren zynde ghesceeldt met het boosheizen Libey. Aldus in ordinantie ghesiet zynde / conston de boosheizen crakelinghen van dech / soo maecten se daer ober een seker Ceremonie van ghesangh ende Dans-spielen / met het welcke de selve gheseght ende ghewet bleven / boos vleesch ende beenderen des selven Afgodts. De wynghe ende Ceremonie van de crakelinghen ghebden zynde / waer niebe die boos vleesch ende beenderen van den Afgodt ghesonden warden / soo warden se op de selve maniere gheacht ende ge-seet ghelijc als haren Godt. Terstont hier nae soo quamen de Sacrificeers ende beenderen de sacristien der Idenen / op de maniere als op een ander gheslept is. Ende daer warden altoog op desen tge meerder quantiteit gesacrificeert / als op ander daghen / om dat hier een so hooghen Feestdach was. De sacristien volepndicht wesen / soo quamen terstont alle de Jonghelingen upt den Tempel / toe ghemaecht als gheslept is / in ordinantie ofte in geleiden / ende op een tye tegens den anderen ober / al dan se inde ende singende ende dat / op het geluyt van een t ront / niet die daer gheslaghen wiert ter eeren des Afgodts ende van de solemnitiet die se oecgeerden / op welcker ghesanghen alle de Heeren / Ouders ende t boosmaenste volck met een wiet-stem antwoyden / dan se rontson haer sien / malen de alsoo te saken een scraep ende wel gheschickten ronden Dans / ghelijc als s't boog een ghewyck hebben / sijh ende altoos de Jonghelingen ende de Dochters niet nadden / tot welcker aenschou aldaer de ghesceele Stadt by een versaemde. Op desen dach van den Afgodt Vridapozih soo was het een ghewyck / t welcke oock ober t ghescele land seet s'herpeltghen onderhouden wiert / dat men anders gheen spij en mochte ghesnuten / van allenich van t boosheizen dech ofte crakelinghen niet wouten / daer den Afgodt van ghemaecht was / ende desen cost moest noch ter stonde de s moeghens / tot opgaen van den dach / ghegeten warden / sonder daer eenich water ofte pet ander s op te moghen bynicken / tot dat hier ober den middach was / ende soo t contrainte ghescheide / soo hielden s't boog een groote Kerck-roof ende quade boosfegginghe ofte prognosticatie. De Ceremonien volepndicht zynde / mochten se ander dinghen eten / ende onder-tusschen / dat se niet s't selbe doende waren / soo der berghdijne hier daer boog de

hoor de kinderen ende waerck houden oock alle de gente die tot verstant ende kermt
gheronnen waren / datse gheen Water en souden drincken want sephen / dat Godis
coigne om haer soude comen ende datse daerom souden moeten verstant / soo datse t'el-
ke niet groter soepse ende strengheijt onderhielden. De Ceremonien / Danssen
ende sacrisien ghescharen zijnde / soo gungense haer ontdecken / ende als dan soo narren
de Wiesters ende Digniteyten des Tempel den Afgodt van beers / ende roechen hem
de siederen ende t'ghewacht dat hy om hadde / upt / ende braken hem / als oock de crā-
kelinghen / die gheuyt waren in slinken / ende marchten daer veel boeken af / ende
begynnen dan de boogmaeste ofte neeste af / beidense de selve om / ende gavense de
heere Ghenepute / groot ende cleyn / soo wel de Vrouwen als de Mannen in maniere
van t'Nachtmael / Eten / t'welcke sy oock met soo grooter eerbiedinghe / byese ende
tranen ontfinghen / dat het een binc om ver wonderen was / segghende datse t'vlesch
ende de beenderen van haren Godt aten / hen boog / en waerbich houden se sulcken wel-
daet te ghenieten. Nu de ghene die sieck ofte krank waren / lieten dooe een ander
erfshen / ende wiserot haer met grooter eerbiedicheit ende opzicht ghebacht. Alle
de ghene die t'Sacrament ontfinghen / waren gehouden te betalen de ghelden van t'
selve zaet daer den Afgodt af ghemacht wieret. De solemiteyten van t'Sacrament
ofte t'Nachtmael gheoenzijnde / soo clommet een Dubetlink / van grooter aensien /
om hoghe ende bercondiche ofte pbeichte / met supder stemmen / hartleeder Wet en-
de Ceremonien. Wie en sout niet verwonderen / dat den Wydel soo songhuvelich
ghewiese is / hem te laten aanbieden / ende te ontfangen / om de selve marie / als het
heere Christus / onsen Godt gheordineert ende onbewisen heeft / ende soo ghelich als
het van de heylighe kercke in ghebruyck is / soo dat het in der waerheijt ghenoech
t'aemmerken staet / vghene sint eerke gheest is / dat den Satan soekende is / soo veel
als sy mach / om d'ere ende dienste / die men Godt schuldich is / t'ontfelen / ende nae
hem te trecken / hoe wel dat sy daer doch altoos sin Tyrannise ende onrecht hebben
met sy vermenghende / want is doch een dootslaghet / een onreine Gheest / ende een
Vader der leugenen.

Het 25. Capittel. Van de Biecht ende Biecht-Vaders die d'India-
nen ghebruyckt hebben.

VAn gelijcken soo heeft de selve Vader der leugenen wil-
len nachboorten / t'Sacrament van de Biechte / ende hem van sin Afgoden-
dienars doen eeren / met de Ceremonien die met het ghebruyck der ghe-
loobighen ker over een comen / want hadden in Pen booe een opinde dat alle
den tegghenspoet ende lanchheden / die se cregen / haer over quamen dooe de zonden
diese ghebaen hadden / tot welker remede / sy de sacrisien waren ghebruyckende: En
de bejahlen dit / soo Biechten ofte bekenben sy noch oock mondelingh hare zonden /
ende dat hy nae in alle de 30 iohntusen / waer toe sy hare gepenitentie Biechtbaders
hadden / so wel van merder / als van minder qualiteit zijnde oock eenige zonden upt
besouwert booe d'oberstern ontfinghen oock penitentie u / ende bywonen seer strenghe
lych / namelijcken soo wanneer dat den ghene / die de zonden gebaen hadde / een arm
sindesch was / ende de Biechtvader niet en hadde te gheben. Dit onse van de Biecht
te hooren was van gelijcken hy de vrouwen. Ende Probinten van Collafuyo, so waer
en is noch dese uantie / van de gorgeliche biechtbaders, diese Ychun / ofte Ychun nom /
als ghemepus / ende hebben booe een opinde / dat het een merckeliche zonde is / en
sonden

sonden in de Biechte te beriswijghen of te bedecken / ende die Ychuris ofte Biecht-ba-
ders radende daer nae (doog loeren ofte in't besien van't inghelewant van eenich Ghe-
biete ofte hem oock eenighe sonden berberghen / ende casigeren te weten / laet / met
eenen steen veel slaghen op den rugghen te geben / tot soo langhe dat sy't altemal ber-
lienen / als dan so geuuse haet penitentie / ende doen daer sacifice boog. De Biecht-
te ghebyghen (so oock / soo waemere dat haer kinderen / Vrouwen / Mannen / ofte Ca-
ciquen (dat zijn de Heeren) sielt / ofte in eenigge swaargheiden waren / ende als den
Inz franch was / soo bedekten haer alle de Moontien / naemlycken de Colan. De
Biecht-baders waren geschouwen t' sietet te bewaren (doch niet een s'ker bestel.)
Du de sonden daerse haer priyncpalghen van beschuldighden / waren dese : Eerselche
lien van d' een d' ander / bapten Ooslogh / te doen : Item stelen / een anders Wyf te
nemen / de rigst / ruyden te maken om quact te dooben / ofte pemaet te bitoceren :
Welden oock boog een nurelijche sonde / onachtscem te wesen / in d' eerbedinge van
hare sonas ofte Afgoben / ende hare Feest-daghen t' ontuperen / ende van den Inz
quact te segghen / ende hem niet gehoosacem te wesen / maer en rouwenden haer niet
van intewighe acten ofte ghesachten / ende nae t' relas van sommighe Priesters /
soo beschuldighen haer nu / nae datter de Christenen in't Land ghecomen zijn / aen
hare Ychuris ofte Biechtbaders / sac tot de ghesachten toe. Den Inz en biechte spi
sonde tegghen gheenghen sildenche / maer alleerdighen aen de Son / op dat sy't een
Viracocha wilde oer daghen / ende hem die verghen. Dae dat hem den Inz ghe-
biecht hadde / soo maer lize hy een s'kere badinghe om hem volcomelicken van son-
den te repughen / welcke was op dese maniere te weten : Et doe hy in een rivier
van een loopent water / ende septe dese woorden : Ich hebbe nigh sonden aen de
Son ghesep / ende wilt ghy Sibiere die ontfanghen ende in de Zee voeren / op datse
nummermeer en berckghen. Dese badinghe ofte afwaschinghe ghebyghden van
gelijken alle d' ander / die haer biechten / met de Ceremonien die de Moonten ofte silden-
chometsien usautien seer ghelijch waren / de welcke sy het Guadon noemen / hadde van
d' Indianen Opacuna ghebreten. Soo waemere het ghebunde / dat pemaet spn kin-
deren aftsoben / soo sielden den selben boog een groot sondaer / seggende dat het doog
spn sonden toe quam / dat de Soon eer / als de Doder sacf. Ende als eenighe van so-
danighe hare badinghe / naer de Biecht / Opacuna ghenant / doen sonden / als gesep
te / soo moetsen van eenich missnaet Indiaen / als van een Biddenact / ofte van de
ghene die eenighe andere ghebeken der natiere hadde / met Heten ghegefelt we-
ten. Soo de Coontenars ofte Daersgghers doog hare loten ofte boogingghen / be-
berghen / datter eenich sich sildenche ofte franch sterben soude / soo en tuighsiden
sy niet eens haer eyghen Soon om te bzenghen / (al waft sehoon datter geen meer en
hadden) waer mede sy berfonden ende inreiden ghesontheit te bcrarggen / seggen-
de datse haer Soon tot een sacrificie in haer plaets opofferden / ende nae dat de Chri-
stenen in t selue Land gheweest zijn / soo heeft men noch ebenwel dese weertgep / op
etliche plaetsen onderbonden ghebeert te zijn. Het is in der waertgep een danc om
te noteren / dat die ghebyghen / van hemelghe sonden te Biechten / d' oberhand om
sonden heeft / als oock van soo strenghe penitenties te doen / ghelijch als daer waer te
hasten haer ghewoet / Gout ende Silber ober te gheben / haer op de Gheberghen
t' ontfouwen / ende zware slaghen op den rugghen te berdagghen. Ende daer waer van
den onsen ghesep / datse noch hebden daeghs (in de Moontie van Chincus) eerdege
van dese pestilentie als Biechtbaders ofte Ychuris gemaet hebben / zinde van veel sie-
ken ende kranken besocht / maer beginnen / doog Godts genade / in alles tot kennisse te
comen / ende de gepote welbaet van onse Sacramentale Biechte te verstaen / tot de
welcke

welcke sy haer niet grooter devotie ende gebooe laten binden. Met is een deel een
 boogheinghe des Heeren gheweest t'hoogheden ghehuych ghebooght te hebben/ op
 dat haer onse Biechte niet swaer en valle/aen te nemen/ waer mede den Heere in al-
 les gegloosieret (ende den Duybel als een schijmer bespot blyst. Ende om dat het
 hier te propheet comit/ soo sal ick ons verhalen t'ghehuych ban yzende Bieche die
 den Duybel in layen ingheboert heeft/ nae dat het selve boog eenen byef van daer ge-
 sondeu/gerleeteert wert den welcken aldus luyt segghende: Dat staen in Opa ce-
 ninge upruymende groote Steentot en/ ende dat/ soo hoogly daer elijke schepren
 ende spijten geycomen die ober de twee hondert bademen in de hooghte hebben: On-
 der den Kiocken en de scherpe spijten/ hierst men een yuat/ die upwaerts aen sleetht of-
 te overhanght de welcke soo yzer seighen aen te sien is/ dat de Xanthus dat zyn de
 Delgring van daer alleenlychen by te comen/ beginnen te sitten ende te beben/ ende
 t'woy te Berch te staen/ boog die afghesichichende van de selve plaats. Op dese boog-
 seide w'fchende ofte overhanghende yuat is ghesiet/ inel een byerint artifice/ een
 groote Hiere- Schast/ ban oye ofte meer bademen laich / ende aen't eynde van dese
 Schast soo is gheheest een maniere van een gewicht/ waerher ballancien ofte weegh-
 selwaer/ soo ge: de zyn / dat in een van de selbe/ een Man sitten inach/ ende de Gogus
 t'elich zyn de Duybels in figuren van Menchen/ doen / dat de Delgring / een
 boog een in een van dese weeghschalen gaen sieten/ al van soo doemse/ boog een arti-
 ficie van een ondooyent radt / dat de boogheeben Schast / met de weeghschalen daer
 een allengs hangt upghesboert wert/ in sulcher booghen/ dat het eyndighen gant he-
 ende t'elinaai in de Lucht blyst hanghen / zynde een van de Xanthus in d'elie
 sel nel gheseten. Ende boog den dat de ballance daer de Man in sit/ gheen teghen ge-
 wicht altoos in d' ander schast en heeft/ soo daer sy daer terstont mit meer/ ende d' an-
 der slyghet gheelicken om hoogh/ tot soo langhe daer boven aen de Schast comt te
 stemen/ als dan so torpen hem de Gogus/ van de steenrotte af toe/ dat sy hem Biech-
 te/ ende alle syn zonden segghen die sy gheboen / ende in ghebacht wisse heeft / dit selve
 ghesicht aldus mit soo luyder stemen / dat het alle de gheue die daer ontrent zyn/
 wel hooften moghen/ waer mede sy hem terstont beghint te Biechten/ ende eenighe
 van de ontslaenders lachen om de zonden die hooften / ende andere sichten den on-
 ende op elike zonde dien sy sepe/ soo daer die ander weeghschale/ te weten/ de ledighe
 die om hoogh hanght/ alternets een weeghschale nedert/ aen tot soo langhe dat sy eynd-
 lyche/ alle de zonden upghesepet hebende/ met de ledighe balance in ghelyche waerte
 ober een comt. Hanghende den ellenighen penitent aldus/ met de andere weeghs-
 schale esen ende ober een / soo doet als dan de Gogus t'radt wederom/ ende de Schast
 binnen in gaen/ om daer weder te moghen upclommen / sietende soo wer een ander
 in syn plaats/ tot datse al te samen op de booghscheeben maniere gheueghen ende ghe-
 berecht zyn. Dat selve is verdrocken gheweest van een van de vooghsche Japonen
 nae dat sy e' hysien gheswoeden was den welcken dese Bedebacert selve seben repen
 gheboeden hadde/ hebende soo beelnaels in de weeghschale gesten/ daer sy hem open-
 baerlych geduecht hadde/ ende syde/ dat soo daer by ghehulle penant van dese die al-
 baer ghesiet waren/ zyn zonden niet te recht ghelych alse gepasseert waren / en be-
 haer de ofte de selve her weeghschale/ soo en woude de ledighe balance niet dalen: Ende so
 sy noch daer enegghen/ nae datse hem vermaent hebben de waerheide te Biechten/
 obstaet bies/ van daer niet te willen behuuen/ soo slingerde hem de Gogus up te ba-
 lance van boven uer / alwaer sy in een ooghenblik in moghen viel. Daer desen
 e' hysien/ van gheschiet/ sepe ons/ dat de vrees ende verseykinghe van dese plaats/
 opdaeris/ soo groot is/ boog alle de ghene die daer by comen/ ende t'perlyck om up te
 balance

balance aen stucken te vallen/ staet een peghelijs soog groutwelich boog doghen / dat het bynae minnermeer en ghebeurt/ ofte sp beighden alle hare zonden repn upt. De se plaats woijt niet een ander naem gheheeten/ s ingnotoocoos, dat is te seggen een plaetse der bekenintisse ofte Bieche. Boog die Kelasg liet niet seer clarelych / hoe dat den Duppel gepet endeert heeft/ Gots dienste naer hem te trecken / doerde de zonden Biechten/ t welcke den Salichmaeker ingheselt heeft tot reuebie van den mensche/ niet soodanighe Duppelische suyersitte / ende bat/ tot haer meer der berderssens/ ginde de Krepdenkchap van Japon niet nuin / als die van de Provincie van Collao in Peru.

Het 26. Capittel. Van de mismaecte salvinge die de Maxicaen-
sche Priesters ende andere Naticn ghebriuycken, als oock van hare Toove-
naets.

In de oude Wet heeft God geordincert/ en de maniere
inghesels/ hoe ende waer mede dat Aaron ende v'ander Priesters ghe-
wjet souden werden/ ende wy hebben oock in de Christuseliche Wet
van ghelijcken het Heylighe Christma ofte Wijnvel als oock de salvinge
die wy ghebruycken / als wy Priesters van Christo gheuwjet worden.
De ghelijck soe waer in v'oude Wet een sekerere weltekenende ghemaecte Salve/
de welcke boog Gots betel anders nienweg toe ghebruyck wert / van allenlyck
tot Godes dienste. Alle dit selue heeft oock den Duppel op se maniere willen nae-
booten/ naer ghelijck als hy placht ine t een inbende van soodanighe onreghelike
de wyle dingheir/ datse daer boog selfs genoerch openbar en wie dat den Kuchelc daer
van is. De Priesters der Americenicher Afgoden/ salden haer op dese maniere/ te
tweien/ befreerden ofte becreken haer van't hooft of tot op de voerde toe/ ende t'gant-
siche haer ober/ ende van dit smout/ t welcke sp daer alsoo nat op deden/ soo quam hem
t'haer te wasien/ ghelijck als ghebruyckde blechten/ in voeghen dat het seken te wesen/
ghelijck als de Maen van de Jherden / soo wanneer datse in blechten ghebruyckte
oghebonden is/ conende t selue met lancheyt van tyde soo lanch te wasien/ dat het
haer tot ober de knipen heen rechte/ ginde t ghewicht daer van/ soo waer/ datse ge-
noerch aen te lyden hadden/ want en schreudent noch en costen van alle haer leuen
minnermeer af/ ofte ten was dat haer sulst/ boog den grooten Overbonn der gunt/
ende datse tot enighe laste der Regeertinghe ofte andere erighe Kimpden der Ghes-
mepte ghesels werden/ boeghen t'boogsepe haer ghebleyt met Caroenen blecht
sioeren van ses vingheren by e. In den rooch boerse haer met becookene ende aen-
strecken/ was ordinatis van/ waerij want het selue is van ouderen hercomen altoos
een aenghename ende bysonder offrande gheweelt van hare Goden / waer boog het
oock seer gheleyt ende in eeren gheshonden was / waren altoos niet die swarte/ el ofte
Turck van't hooft tot de voeten becreken / soo dat het seken swarte Aelclaren te
wesen. Ende dit was haer liebe ordinatsche salvinge ofte b'imeerel/ upghesien
bert dat soo wanneer sp ginnen / om de Woselijagien / de toypen van de Berghen/
ende de donckere ende beesteliche Aelclonen/ ende Wolen daerse hare Afgoden hien-
den/ te sacrisieren ende te becookenen / al dan soo ghebruyckte se een andere by-
sondere salvinge / met sekerere Ceremonien om de byse te berjaghen ende een onbe-
scheijmet heet te erghen. Dese salve was ghemaecte van sekerer seininghe Oe-
diegtel/ als van Swinen/ Scogelclonen/ Kuylen ofte lippen/ Saluandigen/ Woe-
sarghen/

fanghen/ete. de welcke van de Jonghers der Collegien bergadert werden/ende wa-
 ren dat oock soo op gheslepen/daer altoos een groote meniche by en hadden/ te
 gheens soo waermer dat e haer ban de Puistlers afschreijft wterde: Doch soo was
 hare particuliere soghe/ de se fenginghe Ghebrieten op te jaghen/ende soot by geballe
 waer anders om gaende/eenighe van de selbe int ghesicht ter gen/soo si eiden haer
 verjont de weer/om die niet alder neerslicke ydte hanghen/ ende ghelijck off e haer
 te leuen aen ghesanghen hadde. Wre upt gant oock dat d'Indianen ghene prijs-
 ken ban de fenginghe Ghebrieten: e n yeece en hadden/ handende de selbe ghe-
 lyck als eenighe ander dinghen/ doot oozake dat se in dusdanighe s'ertien opghes-
 boet waren. Omru t' smout mer ban te maken/ so naemense ble alle ghelijck te samen/
 ende waerde op te: p'ertst des Tempels, die boog den Alcar stont tot soo langhe
 dat se al te samen te a' s'chen werden/ al dan soo bedense dese a' s'che in mochte en of te
 stamperen met beel Tabaco, (dat is / Petum ofte Nicotanium) welch een crupt is/ dat
 ban dat Dolk gheghecht wort/ om t' vleesch te verdooven/ ende den arbeyt niet te ge-
 boeten waer mede de selbe a' s'che vermengden / want bedense de cracht verliesen.
 Adrepen noch oock ende dese a' s'che ende t' boogsepe crupt somnige leeder de Spin-
 nen Schoyioenen/ ende Sijpse/ ofte Sijpse/ t' welcke sp alsoo t' samen ontfeliden
 ende staeyten. Dit albus ghebacn ghede/ soo dedensper een seker gemalen zaet om-
 der/ Oolouchqun ghehaen/ t' welcke van d'Indianen in wachen inghesonnen wasch-
 en Disonen te sien/ welcke e' s'ert ofte operatte/ is: een ban spn smiten te becooden-
 adachen noch oock van ghelijcken met de boogsepe a' s'che/ waerhanghe: Wog-
 men/ welcke har/ a' s'chich vergrift is / alle dit selbe knude/ se al oo te samen niet
 waerfel/ en de bedent als ban in Dorkens / t' welcke sp alsoo boog hare Goben seldin/
 seggende dat het selbe haren cost was / waerom het oock van hen een Godelighe
 syhe gheheten waert. Al et dit inderfel ban/ veranderden sp haer in gochlaers / sa-
 ghen ende spaken in den Duphel. Soo waer: dat de Puistlers niet dat smout
 te streken waer: in soo verlosse alle yeece/ ende verterghen eenen wyeden/ Deest met
 een sel gheinoet in si'cher boeghen / dat se d' s'chisen in de sacristien tot grooter
 stontmoedicheit ombaachten/ gaende by nacht ende ontghden allen op de Gheberghe-
 ten in donkere yeece/ s'chiche Sijpse/ken ende Wolen / berachtende de wyede Ghe-
 berten/ want lieten hen boog/ ghewas boogstaen/ dat de Leuwin/ Tegen/ Wolven/
 Berperken / ende andere wyede Ghebrieten die daer int Gheberghe ontfeliden/
 boog haer te blufte neme n' souden/ ende dat boog de d'ucht ende cracht ban t' boogse-
 de Godelighe smout: Ende al waert schoon / dat se niet gheblufte hadden doot de
 cracht ban t' inderfel s'ouden ten minsten wergheloopen sebben doot/ t' ghesicht van
 een so Dupse/ se sign te daer se in getransformiert waren. Van ghelijcken so was
 dat boogse/ ghen betum ofte smout blens/ h / om kranken ende kinderen met te
 gheusen / waerom het selbe ban een peder een Godelighe Medechne ghehaenit
 woepe. Wierom waer / dat se oock van alle weghen tot de Puistlers ende Digniteyten
 quamen/ ghe: gh als tot haer Salchmakers/ om hen van t' Godelighe Medechne
 te appliceren/ ende s'cheden bestraken dat de ghehele/ s'chiche plaesen met / ende daer
 boog g'assiert/ dat se merchielighe baet by vonden / t' welcke moest comen/ doot
 dien dat bet Tabaco ofte Nicotien ende Oolouchqun seert goet ende geapptobert is/
 om t' vleesch te verdooven ofte te versachten: Ende ghede geapptobert tot plaesters/
 soo is het selbe alleen werckende de dootinghe int vleesch: Woe drel te meer/ daer soo
 waerdeclyc stof ban s'ensu by is: Ende doot dien dat het haer de yne verlichte / soo
 lieten se haer boogstaen / dat het een wercklinghe van gheueen ende een Godelighe
 d'uch was: Waerom dese Puistlers oock eenen toeloop hadden ghelijck als wep-
 en d'

ghien de welcke de slechte ende te onbegrijpelic niet dancighen bedroef begheert
ende int niet gheiden haer soo veel dets makende alsse selve wilden / mae si ende oock
datse alsoos ghehouden bieten / om hare adberghen ende d'apelsche Ceremonien
te comen verhoeken want hadde: 100 veel autochthonen ende a. dien datse haer (soo-
pet dets maekten / selve ghe noch boog een artichiel des geloofs comen doen aen-
nemen: Ende alsoo waer oock dat e onder de Compten d'apelsche oerleij sijn en de
dan d'woork te offeren / opzachten / als oock de maniere van t'happ te sekeren / ende
stoch liens met baden van slanghen. Bemerken aen de hallen te binden ende datse
hen op sulcken tyt ende ure soaden baden: Iem van s'nacuta op een v'p'riest te ma-
ken / and. t'ghen d'woork t'ien van dan t'ghen dat hare Goden ghesceet was: So-
neijen hen oock t'erstout op hare d'woerlegh: t'ge: ende boog-seppen de dingen int be-
sien van t'inghe want der Secken ende curulen van t' Water. In Peni soo ghebupe-
ten de Cooneners ende aduistens des d'woerls van ghegheiden becl goeyletje en-
de boogseggingshen want de groote menichte die daer van dese d'woerleghers / Aot-
woerps / d'woelers / Lepken / bebeders: ende ander d'apelsche soorten van d'ap-
sche Propheeten waren / was een blinck sonder epide. Ende dese pestiditie daer noch
meestendeel herden / daegha doch evenwel int heynelich / want en dertien hare d'ap-
berke Godeloe Ceremonien ende superstitien int openbaer niet ghegheken / van
welcker bedriegheleij ende Godeloo hepe bieder ende int bysonder ghemeynsoch
woeg in de Constitutionale ofte onderrechtighe der Slechte / ghemae: int doog de Praela-
ten van Peru. Daer intorde / namelichs onder dese Jndianen een soorte van Co-
berthe ende Cooneners toegelaten / doog de Coringhen Inzas de welcke sijn geighe
als d'gromanten ofte d'warte-Consiliers / die haer in foodanghe: ghesalten
ende figuren veranderen alsse willen / ende vliegen een vette ende b. r'cheyden wog /
int weynich tyt / doog de Larst heen / doogseide t'ghene datter omgaet / ende sijn
oock met den d'woerl / de. w'elken haer upt sehere steunen ofte a. d'ere d'aghen /
d'ap in grooten eere. hou. en) dael ende antwoort geest. Dese dienen voog d'woerleghers
als om te segghen / t'ghene datter in vette L. a. wien ende conrepen gheghelet: eer dan
men daer t'pounghe van heeft ofte comen marlyghelich alst noch ghebeurt is / na dat-
ter de Apaguaroden int Lant ghemest sijn / want is geklyet / oock geweten hebben /
alle de beroerten d'elst slaghen / oerleghen ende dooden: soo van de d'apmanen als
van des d'omunt sijn / als oock van de personen int bysonder die ober d. ewe: of d'ap-
sonder d'aghen van daer ghebeurt waren / ende dat / op den s. liden d'ghen stont
ofte d'aghe daer nae: alsse ghegheiden / welcke doog eenen naetighe n. ganch ofte
wegh. om. w'elken was soo haest te weten. Om dit alups van d'woerleghers
t'pe te redden / so st'ken haer in een h'ng dat van binnen toegelaten is / ende by-
ken haer / soo d'omunt / datse ganich upt haer bersta: t' sijn / als van soo comen
dach daer nae / ende antwoorden op t'gene datter ghevraeght woeg. Somwighen
ghen / ende affirmen dat de selve een f'here salbunghe ofte meer-el gebuypen: oock
soo segghen d' Indianen dat d'w'el d'ghen ghemeynlyken dit Officie u'steyn ghe-
lych als daer sijn d'w'el d'woerl. D'woerl van een d'woerl / ghemaint Coallo / ende van
een ander d'w'el. d' Manch gheheten als oock in de d'woerl van Guatochu / ende op
ander plaeten d'ese ons upsonderen. Dien van ghegheiden om te verclaren
waer dat de verlogen ofte ghestolen binghen sijn / welcke soorte van Cooberte op alle
plaeten ghehouden woeg tot de welcke ghemeynlyken ende seer opmanen die Azo-
comen ende Chinas die de Apaguaroden dienen haeren toelicheit nemen / als: pet van
haer d'woerl verlogen s. dien / ofte b. geerich sijn om eenighe boogleden ofte co-
comen d'woerleghers te weten / ghegheiden als waermeer datse nae de Apaguaroden
comen

Actel
ofte b
berd
op
ghen
maet
berle
wel t
dan e
(dat i
ghefe
ble so
te / na
ber d
de gh
ren / e
Prela
beu / e
p'rie
ghen
groot
Lapon
eere ei

H

ofte f
sonde
dese
d'woerl
tuer q
beren
ghebo
daer i
du d
d'woerl
d'woerl
maet
maet
lus een
sal was

Adeben

Af te doen toe gaen/om eendighe bysondere ofte ghemeyne affairen/soo braghene als dan oft haer wel of qualijc gaen sal/ofte offer ooc sullen hier wordē of si rē / of gesont wederom comen/ofte offer oock sullen beterggen / e ghene datte gaen bi roechen / waer op dan de Coovenact / jaē ofte een antwoorden / hebbe / e eerst met den Dupbel ghesproken in een bysondere plaetse / in welker voeghen dat men sijn stien wel hoopen mach / sonder te sien met wien noch wat dat sijn pleet / tot welker effe / e si by sijn e beclep Ceremonien ende supersstien sijn doende om den Dupbel te overdragen / waer wel te begheven vol ende set byn / die be / e be ghebyrken / tot die affe / e int bysonder / dan een cruyt / Vilen ghenae / daer sijn 't nat ofte jay as up touden ende in de l. hica (dat is haren mach / ofte peters anders in doen. Nu soo mach / by alle e ghene dat ghefeyt is / blyken / hoe groot dat die ellendicheyt ende e ongheluck is / van den genen die soodanighen Mistiers tot Aernmeesters hebben / welker officie anders niet en is / dan enkel beboel: Oock soo wort bebonden / datter geen meeroer swercheyt onder d'Indiānen en is / (om de waerheyt van t'heylighe Evangelie aente nemen / dan de ghemeynschappe van de boogst / ben Coovenact / de welcke ontallijcke beclwaeren / ende noch wel sijn / al hoe wel dat je doog de ghenade Voets / ende ieresticheyt der Prelaten ende Byskers / al te mers beginnen minder / ende niet soo byderijck / te woorden / ende elijche van de selve hebben haer beclert / ende openbare bekenenisse ende pelerate boog de Gemenite ghyden / wederroeyende hare dwalinghen ende bedragerge / doende beclaringhe van haerder argelisten ende leughenen / waer upt een groote byrche ende was doen ghedeelt is / soo ghelijck als wop doog Byben van Laport / vasten van ghelijcken in de selve Conterprij gheschiet te sijn / tot een groote rexe ende gloie van onser Godt ende Heere.

Het 27. C. pittel. Van andere Ceremonien ende costuymen der Indiaen, die met den onsen ghelijck sijn.

Andere ontallijcke Ceremonien ende costuymen hadden d'Indiānen / waer van veel met die van de oude Wet van Moysē ghelijcken hebben. Andere comen met d'waente der Moogen ofte Mahometisten oher een / ende elijche hebben oock eenich schynsel met die van de Evangelijche Wet / soo ghelijck als daer sijn / die badinghen ofte e gene datte Opacuna heeten / e welcke was haer in Water te baden / om van hare sonden reyn te bliuen. De Indiamen hadden van ghelijcken haer Voetsels met beele Ceremonien te weten / sacrisceben wat van d'oozen ende t'wantsch lūt der kinderen / die nieu ghebozen water / waer in sijn eenichsins de Goodtijche Beschijnghe waer quamen. Deze Ceremonien worden pynlijckeliken ghebyrken met de kinderen der Coninghen ende Heeren / e welcke aldus torguch: Soo haest als de selve ghebozen waren / soo wilsche / e de Byskers as / ende ghewelschen sijn / de / soo seiden / e daer in de rechter hant een cleyn rappierken / ende in de linker hant een rondasken. Nu be kinderen van t'ghemeyne volck seiden / e pet van t'gherestchap / van haerders handt werken / in de handen / ende de Moepkens eenich ghereet / sijn van Aptimen / waer / ende Sacwerck / die ghebyrken / e aldus vier baghen lauch / e welcke al te mach gheschiede doog eenighen A godt. In de Houwelijken sijn hadden oock haer minneren van wulvelijck / boogwaarden / ende ghebyrken / daer den Arentlaet Poelen een gantsch tractact van ghescheyben heeft / van t'welcke haer nae wat gebundelt sal warden. Ende in andere dinghen / soo hadden haer Ceremonien ende usitien

oock eenighe maniere van rebellich jeyt. De **M**exicanen wy yden ghetrouwt ende t'ja-
men g'eyden dooz de handen haer der **P**riesters / op dese maniere : De **S**pydegom
ende **S**pydet selden haer dooz den **P**riester by den anderen / de wilsche jaer al ban
byde by der haer tot in ian / ende byaeg' doe ofte begeerden te trouwen : **A**n haeren wille
berlaen hebbeende / so naru by een eynt van de si loer daer is t'jooft met bebetel had-
de / ende een ander eynt van sinen **M**antel ofte omk'ich / ende bondte te same / daer
ende k'woop van maekende / ende byochte dan alsoo ghebonden tot haer in i' hapsal
waer een ontfelch in byterst stont om de welch : by haer siben maels dede condatont
gaen by gheboden zynde / soo ginghen de ghetroude by den anderen meer sitten / 39 doe
t'woudlyghc hier inde besloten. De **M**exicanen waren upenemende jalous / van
de volmaech'lych haer der **S**pyden / want soo sprac eenighe seplen aen bevonden / ga-
beint met der daet / als oock met laster woorden te kenne / tot een groote versmaet-
sijpt ende schaemte der ouders ende vyanden / waerom dat sy daer niet beter nae ghe-
sien hadden : **M**aer de gheue die haer ere bewaert hadden / ende t' selve alsoo bevin-
deinde deden se groote sekte ende chiere aen / doende aen jaer ende haer **O**uders groo-
te giften ende gheschijnen / als oock groote **O**ffranden aen hare **G**oden met groote
Sanctetten / te weten / een in spin / en een ander in haer h'ips : Ende so wannet dat-
menighe h'm te i' uys byachte / so wiert alle t'genie dat sy ende sy ban probusie te samen
byachten als van **L**anden / **J**uweelen ende and' ghewaet / per memorie g'eystet / wils-
che memorie van haer **O**uders bewaert wiert / op dat / soo sy by gheval quamen te ont-
f'welichich / ghelich als het onder hen een ghebyrphc was / ende niet wel over een
en quamen / men de beplinghe van de goederen doen mochte / nae dat een byer inghe-
byacht hadde / se gelieve den anderen quijt / soo dat elck een ban weder mochte trou-
wen niet wte dat e wilben / ende hem bleven de **S**oren / ende haer de **D**ochters / ende
hen wterot al dan oock seer seker plighen bebole / niet weder te verlamen op t'gh-
straffe / t'wilsche seer strenghe lighc ende seker onderhouden wiert. Du al hoe wel
dat jeli doe / c'temorden niet den onsen schijnen over een te come / so is het nocht an-
niet teghenlaide / de / different / ende dat / dooz die groote beemenginge dese altoos niet
de onghefurete grouwelen hebben. Met ghemeyne ende t' meeste hier ban / is / een
ban die dinghen te hebben te w'ten / of w'etende of onterp' ugept / ofte ledich / pde
want waren al te samen of w'etende ende banterighen / als **J**udeischen te dooden ende
h'oot te vergieten / of waren onterp' ende ongh'ich / als t'rent ende te bynken in der
maen ban de **A**fgod / nu haer soo leelighen te besneceren ende aen te strycken / niet over
dere dupent verachte bingen / ofte w'rent ten minsten pbel / waerickbaer ende t'een-
mael leedich / ende meer kinder dinghen als **M**ans baden / zynde de t'ren hier ban /
d'eyghen condtie ban den hoogen **G**oet / welcher intentie altoos is q' aert te joe / v' en-
de te verwerken tot doot / lighen ende onterp' ugept / ofte ten minsten tot p'hebben
ende onvol naeckte vercomelighen / t'welche bebonden sal worden van een pde / doe
de jandelnighe des **D**upels met den **M**exicanen / die sy bedrieght / met argin-
ghe doofst / want woe in alle spin insettinghen / alles ofte een deels bebonden ban /
ghiene dat ghesent is. Enre nae dat de selve **J**ndianen t'licht van ons ghelooft / daer
sy van haer bil the **G**oden niet verontledicht hebben geweest / de welch e spaden veel
meer / w't ghesen ban datse haer gaet doen souden / soose haer niet in alle s' onderba-
nich w'ren / benden dan up t' eenige lioe de die te tot haer / hadden / hoe wel batter oock
ber van haer in beoch leeloen / niet een balse hope ban aertliche goederen ende
gheliche w'baden te gh'nieten / want van de ouderpancheighe en quam haer niet
esny in ghebachten : **O**ock soo staet t' aenmercken / dat ter plaetsen daer de t'pdeliche
moghen

1073
fist
M
s
ghe
dan
Mar
ghe
fien
fist
blan
pde
niet
met
als
ende
Chri
nae

E

ban e
ende
lych
ban i
quade
ban b
ban
fame
toef
b'ceer
naem
soo w
gheloo
baer e
der de
beboke
ban b
he o't
ben w

verghentheyt ende macht aldermeest verheben was / aldaer werden oock de super-
stien aldermeest vermeerert / soo ghelijc als men sien mach aen de sijncken van
Mexico ende Cusco al waer de Tempels ofte Gaden so veel waren dat het een on-
gheloofpich dinc seghen te wesen / want in een alleen hinnen de booscheyden Stad
van Cusco, ober de byse hondert int gijet. Daer oock Coningen van Cusco, soo was
Mango Inga Yupangui, den ghenen die de meeste Godesdiensten harde Afgoden op-
bracht ende vermeerden in ventere. De dinc ardeleu manieren van Sersifien / Fe-
sten ende Ceremonien. Ende t selue was van ghelijcken in Mexico, van den Cozuec
Iscoatl, welcke was den vierden daer selue sijnde. Ober vander Partien der In-
dianen als in de Provincie Guimala, in de Epla den int neder Conincship in de
Provincie van Cuzco, ende onder andere Gemeenten / al hoe wel dat se een groote me-
nichte van superstien ende sacristien hadden, soo wren sy nochtans niet te gelycken
niet die van Mexico ende Cusco, alwaer den Saten gem was onthoudende. ghelijc
als in sp. 1. stoome of Texcalaen tot dat sy daer t sijn sijn van daen ghedien /
ende in sijn plaats gheset ende inghevoert wiert / het heylighe Crans / ende t sijn
Christ onsen Heere / bestride t geyt dat den Cuzan gouscheert / ofte onrechtelicken
nae hem getrocken hadde.

Het 28. Capittel. Van sommige Feesten, die, die van Cusco ghe-
bruykt hebben, ende hoe dat den Duyvel van gelijken heeft wilken naboot-
sen het Myf. rium ofte verborghentheyte der H. Dryvuldicheyt.

Nu dit Boeck te besuyten / t welcke is van dat de
sijnde aenjaet / soo seker daer noch wat te seggen van de Feesten
ende selen ucepen die b. Indianen ghehuucht hebben / de welcke om
dat se veel ende verghen (waren) al te saemen niet verhaelt mogh-
en werden. D' Ingas, Heeren van Peru, hadden twee Feesten / waer
van eenige opinaris waren die op haren b. setten tijt ende in de selen quamen
ende andere opinaris / die doo eenghe wicthig te oosaken / over quamen / soo ge-
lijc als wanneer batter eenen nieuwen Coninc ghetroont / ende eenich Oaplog /
van importante aenghenanghen warden / ofte batter een groote beiautheyt van
quade tijden was. Van de opinarische Feesten soo is te verstaen / dat in elken een
van de twee selen de Jaers / een sonderlinghe Feeste ende d' a. selen den
Want al hoe wel dat in elcke selen ende Feeste des selue / v. o. dert Schapen ofte
samen offerden soo moeste ne nochtans van verhebben coleren ofte gedaenten
wesen. In de eerste Maent die sy Rayme hiet / t welcke December is / o. hielden se
t eerste Feest / ende oock de principaeste van allen / warom de selue selen / ge-
maent warden / dat is een costeliche ofte principa Feeste gheseyt. In dese Feeste
soo wiert daer een groote menichte van Schapen ende Lammen tot een sacristie
gheoffert / ende warden ghehandt met ghe wocht ende welckent sijn b. h. t.
daer oock Schapen / Gout ende Silber sp. ende setten der byse ghelinden Secken
der Sonne ende de byse van den Donder / Dader / Soon ende Boeder / die se seppen
de Son ende den Donder te hebben. In dese Feesten / o. wiert de j. ghe-
bedeert dat is de Gurus ofte Doersien opgheset ende d' oogen der boort warden
van d' Guben niet sijnghers ghegeest / ende t gantsche aemich niet bloet overkres-
te / t welcke al te maal was tot een teyken / dat den Inga gheerouten seldert sijn
ben wesen. Daer en mocht niet een byenidelich / in dese Maent ende Feeste / in
Cusco

Culco: wesen/maer a's de Feesten volepden't waren / soo mochten al die van bapten/
 binnen comen. al'san: soo wiert haer ghegheuen van de hoeken/die van't Mays ende
 t'bloet der sacrisie gienmaecht waren t'we che sp'aten tot een tepken/dat's niet den
 Inga heren niet waren / als hoogen ghe'tel is. Het is hoogwaer om te noteren/hoe
 dat den D'uchel/oy sijn mancre/ van gheliefen in de Afgoderpe/de Wyprublichept
 inghevoert heeft. want de dyle boogheijde den Sciden der Sonne/waer en grintueret
 Apolito, Chirijuni ende Intiquoqui, dat is soo veel ghe'tel als den Vader ende Ghere
 Soon den Soon Son / ende den Ghere Son. Op de sebe mandre so noemende
 Aorben ofte Beiden ofte Beiden van Chuquilla, welcke is van den Goot die hem is
 ontfoudende in de Ghelweste ofte Regoon der Lucht daer den Donner: afghe'ten en-
 de Sneru van daem comt. Wp is inbachtich hoe dat wy ghewesen wiert/welcke in
 Chuquilla van een eerwaardich Meester een Informatie die ich langh ghenoech in
 handen ghehad hebbe / in de welcke hoog waerheitich vertoont wiert hoe dat een se-
 here Guaka ofte Kenbiddel / daer d'Indianen Proffessie boog deden / den Tawatinga
 e' aenbiddenden eenen Afgod was/die sp' seiden in een eyde ende in dyle een te wesen: en-
 de a's hem den selven Meester hier van was verdoende: soo seide ich hem / dat
 myn gheloof was dat alle het ghene dat den D'uchel boog sijn leugens ende bedroch/
 de waerhept mochte ontfelzen dat sp' selbe dede. ende dat met alsdichen helchen en-
 de waerbaerighen soobaerghen als r p altoos begeerich geweest is om Goot ghe'tel
 te wesen. Nu heereide tot de Feesten te weten van de tweede Maent die genaemt
 wiert. Camay soo noemende noch boven de sacrisien d'assen en de wierpen in een
 afloepent waer / volghende de selbe alsoo hi in ghien treghe / met leenstorken in de
 handen van achteren nae biddende dat's tot in de Zee hulden byenghen/waer al-
 daer soo soude den Viracocha t selve Dyent ontfanghen. In de derde / vierde ende
 vijfde Maent/soo offerden sp' van gelijken in elke Maent/ haer hondert Schapen/
 te weten/waer te beplachte of honte ende grauue met noch veel ander dingen t wel-
 ke wy achter late om niet nuoege te wesen. In de sesste maent/genaemt Hatuniqui
 Ay mochi welcke met de Mep-Maent ober een comt soo wierten daer oock hondert
 Schapen ende dat van alle coeluren geoffert. In dese Maent ende Maent t welcke
 is in den tijt dat men eMays wpt den Gogel t hups byenght soo dedende de Feeste/die
 noch hedens daerhs onder d'Indianen seer gheueert werde. dese noemen Ay mori:
 dese Feeste wpt ghebaen/soo want daer dat men van de Chaca, ofte de Souwerge
 af nae hups toe comt met sekerre gesangen/waer mede sp' biddende sijn dat het Mays
 t welcke sp' noemen Mamacora langhe mach bueren noemen van haer Chaca Souwer-
 ge ofte Aker-Aant een seechere quantitept van t beste Mays. ende legghen dat met
 sekerre Ceremonien in een diep bondeiken/genaemt Penus) dat dyle naechten de waeren
 de al'dan so doen sp' der selve Mays in de rochelichste berckels ofte Maent als dese heb-
 ben ende nae dat het wel toeghehouyt ende berct is/soo aenbiddende dese Pena, ende
 houdent in grooter werden / legghende dat het de Moeder van't Mays / van haer
 Chaca ofte Souwerge is / ende dat het Mays van't selve sijn betromste ende onder-
 houdt heeft: Doen in dese Maent een sp'andere Sacrisie / ende de Coobemera
 inghen aen de Pena, of het oock k'acht heeft boog het toecomende Jaer: Ende
 soo t dan sijn antwooyt / soo byenghen sp' t op de selbe Chaca ofte Souwerge / om
 te berchanden / t welcke sp' met soobaughen soemitept doen / als een peghedich
 betmarch wakende met de selbe ceremonien weder een ander Pena legghende dat's het
 selve berckelwep dat het jaet d't Mays niet te looy en gaer:maer soo t antwooyt dat
 het crachi genoech heeft om langer te duere/so laet sp' t tot het ander jaer toe bidden.
 dese boogheijde superflute duert noch tot hedens daerhs toe/en is onder d'Indianen
 seer ghe-

seer ghemeyn dese Peruen, met de Feesten van't Avmordi te houden. In de sefenste Maent Auca youqui Intraym gheheeten/ de welcke met Junio over een comt/ soo bedenfe de Feeste/ Intraym ghenacm: in de welcke goeffer worden hondert van de Schapen Guanacos, ende seiden/ dat dat de Feeste van de Son was. In dese Maent soo maectten se een groote maecte van dachten ofte Seiden/ die ghewoont ofte geheiden waren van't hout Quina, ghinde al te samen met costeliche cleederen toeghemaecte / ende deden den dans dese Cavo noemden: stropden in dese Feeste veel bloemen over den wegh/ ghinde d' Inbianen seer bescreven ofte besmeert/ ende de Weeren met goude plaetkens aen de kinnen behangen/ gaende al te samen al singende. Staet t' aemmerken hoe dat dese Feeste bynae comt te vallen op den selven tijde/ als op ons Christenen de solemme te van't Corpus Chribi, ofte Sacraments dach/ ghehouden woort/ ende heest oock in sommighe dinghen eenich seynsel van ghelekenis met/ ghelych als daer is in de dansen/ representatien ofte ghesanghen. Dooy dese oorsake/ soo ghinder eenighe onder d' Inbianen gheweest/ ghelych als men daer deden daeghs noch noch wel dink die hen laten buicken / dat het celebieren van onse solemme Feeste van't Corpus Chribi, ofte Sacraments dach/ veel superfluen heeft / ende dat se noch daer oude Feeste van't Intraym celebieren. In de achtste Maent/ gennemt Chihua Huaropi, soo wierden daer ander hondert Schapen verhandt/ in boeghen als ghelept is/ al te samen gaerwaertich/ hebben de colen van Vizekha: dese Maent comt niet d' onse van Julio over een. In de neghenste Maent/ gheheeten Yapaqui, soo werden daer ander hondert Schapen van Castagnien colen verhandt / ende daer wierden soo ontfalt als verhandt / dupant Cules, op dat het is/ de Locht/ t' Water: ende de Son/ de Chicaen ofte d' Acher-landen/ niet en wilden verhandighen: dese seghit met Augusto over een te comen. In de tiende Maent/ gheheeten Goyaym, soo werden daer verhandt/ ander hondert welcke ghewoont Schapen. In dese Feeste die met September over een comt/ soo bedenfe de Feeste/ Sinuaghenacm: t'welcke gheschiede op deser maniere: Dergaderden daer alte samen/ op den eerste dach/ eer dat de Maas uptequam ende soo haelt alle de selve int ghesicht reeghen / soo maecten se een groot gherucht met roepen ende reghen/ hebben de brandende toozfen in de handen/ met de welcke si d' een d' ander op't lijf sloeghen/ seggheude/ laetter het gaet uotgaen/ t'welcke si noemden Panconcos. Dit ghedaen ghinde/ soo bedenfe de generale afwaschinge in de sijpente waeren ende so t' op een pover in sijn eeghen conduy. Ose toebehoorte. Ende d'oncken al van vier daghen achter den anderen. In dese Maent soo verhandt de Mamacónas, van de Son/ een groote menichte van de hoe hen/ die met het bloet der sacreficien ghewarcken waren / ende gaben daer/ kien d'zenelich een lichte ofte beet daer: ion ene van gheleken aen de d'zenide ofte t'p'ienfische Geacas van't gant' rge sijnhe ober / als oock aen vercheponen Guraas. In sephen van't gant' rge sijn he ober/ als oock aen vercheponen Guraas. In sephen van't verbont ende ghe'trouwtept aen den Son ende den lina, als boogen gelept is. Dat was sehn ghe ofte t' bade de d'oncken en se jay/ ende eenich spooz van dese Feeste si na g' jenenit/ sijn evelwel noch deden daeghs op t'elcke plaetken buerende/ doch in t' de cecmolen een achins wat beschepde/ ende seer bepin: lichte alhoewel dat het p'indiparist/ als oock h'nt openbaer te niet ende ghecekeret is. In de elfste Maent/ gheheeten Homarium punchiquas, soo werden daer ander hondert Schapen ghe achitert: ende soot ghelept/ datse waer ghelept hadden/ soo seiden een ghelijc waer Schap op een black belde/ datse gheleiden / om dat het reghen soude/ ende gon t' dach beel Chihua condorn / ende en gaben oock niet t'eten / dooy aler dat het gant te reghen. Dit selve woort van gheleken noch alous / op desen selven tijde/ in der

In veel contrèpen onbederfden t'welcke is in Octobri. In de laeste Maent ghenaeemt
 Aymanna soo waerden t'arcten den d'ic Schapen gesacrificeert; als dan soo bedense
 de Feeste Raymicanira Raycus gheheeten: In dese Maent / welcke met Novembri
 oort en comt: / soo bedense men alle t'ghere dat noodich was; voosje de Jonghters / die
 n en in te senbolgende Maent Oozin gheschiede n'ken / doende de Jonghters oock
 met te ouden een si here Worsteling: / als oock sommige spoozgen ende bupstelen.
 Dese Feeste een de k'uraym: de welcke goddarts gebaen waert / soe wariert dat
 het te veel ofte te w'nsich r'igende ofte alser pestiler tie was. Dan en raoght artsen
 Feesten / die seer veel waeren soo was de doorn: ste den ghenen die Ym hiet en
 D'ic Feeste dan Ym en fadt e gren besetten tye-ban bedense alleghenich in tijden van
 nooden: Ende om de selve te torn / soo valse alle het Voich twee dagen lanch in w'el-
 ken tijt sp' gheen byouwen aen in roerden / noch en aten oock geenich d'ich niet sonst
 noch Axi. noch en d'onken oock gheen Chicha, bergaderden hen al te samen op een
 plaets daer gheenighen byem elken noch eenich Ghebrice was ende hadden voos
 dese Feeste se here Maent: c'leederen c'le Maent / welcke alle enigh hiet toe was
 diemende: ginghen in Proesse met de Mantels obes t'hoofse bederke / ende dat seer
 verlancksaem niet het ghelupt van har Trommelen / sonder d'een d'ander eenig te
 sp'ken: t'welcke aldus duerde eenen gheheelen dach ende nacht over: tot des anderen
 daeghs daer aen volghende / als dan soo aten / d'onken ende dansen sp' twee daghen
 ende nacht over / seggende dat haerlieder ghebrice verhoopt was: Ende hoe wel
 dat men t'silbe hiet en daeghs niet en doet met alle de boogspoe Ceremonien / soo
 het niet teghenf'ende seer ghemeyne en ander diergheijche Feeste te doen: dese Ay-
 manna noemen met eenighe Cleederen die alle enigh daer toe gouden. Dese manere
 van Proesse / ghelijc als ghepde is / van byw'ghen met Trommelen / ende t'basen
 voos aen met de d'onken schap acht: t'ae / ghebyrken in tijden van groote nooden
 ende benaughten: Ende hoe wel dat te sacrificeeren van de kinderen / ende ander
 dinghen (dese voos de Spagracreden niet verbergen moghen) ten n'insten int op
 daer naeghelaten hebben / soe onderhoude se noch te h'as / des niet teghenf'ende / veel
 Ceremonien / die haren ooyzorch van de boogsterven oude Feeste ende supersticien ont-
 derwille daese dese Feeste van t'Ym noch hedens daegs zhu doende: met d'isimulatie
 ende onder den byp' in de dansen van t' Corpus Christi, ofte den Omnicarhu van t'
 Sacrament: dach / makende de dansen van t' amallama, van Guacon, ende andere dier-
 ghelijche consoyne d'oude Ceremonien ende supersticien / die d'Indianen t'ghen
 haerden Ghepenschap: plaatsen te hebben: voos datse van de Pastoeyen ende Puente
 niet roeghelaten woog: ghelijc als men alt'ac: int g'ene dese materie beroende
 is: byerder t'laes van gegeven heeft / ende is voos dese maer genoech alhier aenghe-
 voert te hebben / d'excitite / daer den Dupel sp' Debotarighen mede veronbedacht
 hadde op dat men t'huere sijt sien mach: wat onderf'hept ende beriscl daere is / cul-
 seheit: licht ende de duysternis / ende van de Christusiche waerheyt toe de k'epd
 s'heleughen: al hoe wel dat der M'nenigen ende Godts D'andt: noch soo veel ghe-
 s'ort heeft: Godts dinghen met artsen in ofte conste nae te boosten.

Het 29. Capittel. Van de Feestie van't Jubileo, ofte Aflaet, die de Mexicanen ghebruyckt hebben.

De Mexicanen en waren in hare solenniteyten ende Feesten niet minder ruyckus / ende hoe wel dat in de gorden beter coep waren so waren't nochtans sonder conyngarie / in't sinnen bloetweel costelicheit. Van de papiachie Feeste van Vitzliputzli so doen ghandelt, nae de wijshe de Feeste van den Afgodt Tezcatlipuca siet desolenniteit was. Dese Feeste quam in de Altep-maent / ende hadden in haerlieder Kalenier ofte Alunach den naem van Toycoatl maer de selve becliep ende verleschte in sulker voeghen datse alle vier Jaren met de Feeste der Deuotie/over een wijs ghesch quam in de welcke Indulgencia plenaria, ofte volcomen aflaet, ende vergiffenis der sonden was. Sacri'tcerden op desen dach een slaef die de geinchen van den Afgodt Tezcatlipuca hadde / welcke was op den neghentien den Maye. In de Despertant van dese Feeste soo quamen de Werre in den Tempel ende beschten een nieu oert / soo ghelijc als dat van den Afgodt / welcke hem de Wiersterz (vander Cleedren) upgedaan hadde aen trocken / ende bewaerden d'upigetrocken Cleederen met soo grooter eertwaerdicheit ende noch meer als wip d'Ornamenten ofse Altietaet hantelen. Ende daer waren oock in de Costren des Afgods / deel ghewoon als van beertelich Juweelen ende ander Dagen ende Arm ringen van costeliche Pluymen / die welcke anders ruelwers toe en dienden dan daer alsoe te liggen / alle welcke dan haer soo wel aengebeden ende geert wiert / als den selven Godt. Nu beschalden't gewaet daer se hem op den selve / dach met aenbaden / soo besingense hem oock noch daer en boven met bysondere triumph-teykenen van Pluymen / Arm ringen / Soon-hoeden ende ander dingen. Op dese maniere toegemaect zynde deden se de Gode byne / die dooz de deure hinc / wech op dat hy van een peker gesien mochte werden / Ende in't op-doch so quam daer een Dignitey (van den selven Tempel) up / zynde op de selve maniere gecleedt als den Afgodt / hebbende eenige Bloemen ende een dijn steunen Pluymen / van een siel gelupt in de hant / welcke hy (ingheleert zynde tegens't Costen) hies ofte spieelde doende also van gelycken mit lieeren nae't welken Nooden ende Zuyden Altus gheleert ofte geblasen si bedende / nae alle de vier zyden der Werelt / (welcke soo veel bedende / als dat het te gheentwoyden / ofse die absent ende van der hande waren / hoogen mochten) / soo seide i p de binger op de bloet / ende nam daer wat Acte af / welcke hy in de mont stach ende op at / tot een teyken van aenbidinge doende / selve dan ghelycken alle de ghene die yconit waren / ende strecken haer / al selgende ter neder / ende aenriepen de dorchteyten der nacht / ende de Winder haer bidende / dat se en doch niet en witten begheben noch bergeten / ofse dat se haer elken wulden benemen ende so veel moeyen / alst in passyeren / op een eynt byengen. Met dat dat Pluymen geblasen ofte ghepeelt wiert / soo geboelden de Gode / Overijel derz Dootslagers / ofse andere soopte van misdadigen / een groote verscheuringe ende doef siep / se sommitte ontsieden hien so seer / dat se haer niet en costen ont-houden noch dissimuleren sul / dadich te wien / waerom alle de si lve anders niet en baden tot haren Godt / dan dat hare misdaden niet ghecoep daert en mochten worden / stoppende deel tranen / met groot betrou ende leet wien ende offerden menschte van Wierrooch om Godt te versoenen. De vyome ende cloetse Welken / a si oock alle d'oude Soldaten die de Arpph volghden / hoopen't Pluymen / so baden't aen den

aen God den Schepper ende aen den heere dooz wien wy leven/als ooc aen de Son/ende aen d'andere hare principale Goden/met een seer groote beuultghent ende deuotie/datse hem doch regens hare Spannen wulden bitoude ende stercke verkenen/omt veel Captyuen ofte slaven te mogen hangen tot een beoertinghe haerder sacrificien. Dese booghebe Ceremonien werden gedaen tlijen dagen dooz de Feeste in welken tijt de Priesters altoos op't Pijpken speelden / op datse al te samen d'aen bindinghe van d'acorde'teren/voen souden/als ooc om aen d' Afgoden t'epseken/tghene dat sy begerden/doende alle dagen de gebeden met siecten ende harinnen/ende d'oogen nae den hemel/ghelegh als den gheuen die seetweien ende brou van hare schulden ende sonden hadde vhoer wist dat dit se die der brou anders niet en was/daz dooz twee van lichaemelghe straffe die se eegjen/ende niet om d'eerwighen: Wat officieren/datse niet en wusten/batter in't auer leuen so nau aen straffe was/waer dooz sy pen ooch soo onprijsteliken ter doot begaben/meynen de dat men albaer al te samen in rusten was. Nu gecomen zijnde den ersten dach der Feeste/van desen Afgod tez. *Atlapuca*, so versaeinde haer de gheele Strate ofte Campsite op de plaats om ghelijche licken oock te celebreren de Feeste van den Ahmanack ofte Kale idier / die wy ghelept hebben te peeten *Coat*, dat is soo veel gesept/als een druck dat doogh is / welcke Feeste altemaal streckende was om water van den hemel te epseken / in maniere gelyc als wy de Processien ende Gebeden doe/ende hierom soo hielden se dese Feeste altoos in de Maey-maect / welcke is oec tyt dat men in't selue land tregen-waer alden/ meest van doen heeft. Alden begonst de selue Feeste te celebreren den negensten Maey/ende voleynden den negenstenden. In den moeghenstont van den laetsten dach/soo hoojten haer Priesters een Hojbaer ofte Setel upt / die seer beoert was/met Goojnen ende Sijners van verscheppen maniere. Dese Setels hadden soo veel hand-barfels alser Minsters waren dese dyaghen souden/ de welcke al te samen niet swaertel bestreken quamen/hebbende langhe gemaecte ende ghecloofte haren/die te innde wegen niet witten rimen ofse binden/als ghebonden waren zijnde de clederen van't ley des Afgods. Op desen Setel so stelde se de personnaghe des Afgods/die tot die Impt uptghelobert was/ten welken sy noerden de ghelijche nisse van den Godt *Tz. alpuca* namen hem op de schouder/ende hij gien hem int openbaer tot aen den boert van de trappe/alsoo sy quamen veritont hiert nae de geestelghe Jongelingen ende Dochters/van den seluen tempe. upt mit een dicke cooghe/die ghehoeyt ofte ghemacht was van sioren van gheroof May, met den welcken sy den ghelesten Setel omringhden ende hingen oock ter stont een siore ofte byschich/van't selue/om des Afgods hals / met een Crauts op't hooft. Dese Cooghen werden gemaect Toxich. welcke so veel te bededen was/ als de dooghende ende onbuechbaerheyt des tijts. De Jongelingen quamen met Goojnen van sieten gemaect om-wonden ende met Crautsen met intewen hadjten ende beoerticks/hebende van gheheken bystighen van't selue om de hallen / ende op de hoofden huijsels van rijns ofte roepkens ghemacht/altemaal niet Mays bederke / zijnde de boerten ende d'armen beplummen/ende de kaken ofte wangen met verwet aengescreken/bystighen van gheleken in veel Crautsen ende sioren / ofte bystighen van't gheroof Mays met haer up/e, de selde se ende hingen se de boozmaenste op de hoofden / ende om de hallen ende gabender oock in te handen eenighe Bloemen. Den Afgod aldus op sijn Setel gheset zijnde soo hadden se op de ghehele plaats een groote meniche van Men-boonen ofte groene tachen van Mays, welcke Bladen zeer ende bystighen lighen. Den Setel op de schouderen der booghebe gheset zijnde / soo dyaghen se den seluen

welcke boog Hof-meester blinde met een seer antijcks habijt te worten hadde een wit
 Chooz-cleede aen / twelcke hem rechte tot ober de hupen / ende daer onder een root
 leggen wdanbaps sonder mouwen / op de maniere van een Sambento, (twelcke in
 Spanagmen de schand rochrijcks zijn die d' Inquisitie de nuf badighers tot een Wend-
 centie doet jagen / affe daer van de Kettersche bekerten ende af-staen) ende hadde in
 de plaets van mouwen / sleugeten daer eenige byrede riemen ofte banden upt quame /
 aen de welcke (te worten creijt achter op de rugge) een middelbare Calabaja ofte Cam-
 berde hienck / bi boog eenige gaetkens (die daer in waren) vol Bloemen stuck / heb-
 bende binnen in verlijepden dingen van paperture. Desen duden ginck albus toe ge-
 maecht boog alle 'tgecetschap seer ootmoedich / droevich / ende met neder gheslaghen
 hoof de hem / ende comen e bp't bestek (twelcke was aen de boet van de trappen / so
 dede hy een groote ende ootmoedich ze eerbedinge / ende stelden hem aen d' een zyde / affe-
 dan so genackten de Dochters een ende een met het eten met een groote reberentie /
 de welcke altemael op een rye geselt wierden: Dit gedaen zynde / so quam den oude /
 ende geleiden alle wederom ende sy hereden: als dan wuden nae hare betreck-
 plaets toe. Dae dat sy ingegaen waren / so quamen de Jongelingen ende Minsters
 beselven Tempels, upt / ende hieben de pyssin van daer op / ende byachten in de Cel-
 len der Digniteyen ende Puesters de welcke bys daghen achter een ghebaft hadden /
 maer eens daeghs ende zynde van hare vrouwen a'gefondert sonder in alle de bys-
 dagen eens upt den Tempel te comen / ben seer se engelijcken met eorben geselsch-
 de: Aeten van dese Goddelijcke spijse / geijck als spie noerden) so veel affe mochten
 van de welcke doch niman gheooft was t'eten / dan spliden allen. Da dat mi alle
 twelch gegeten hadde / so quamen sy weder by den anderen op de plaes: so om de Feeste
 te celijcken ende t'epnde daer van te siel / alwaer sy dan een slac ofte gebangen lye-
 byachten / die den Afgodt een Jaer lauch gheerpeientert hadde / zynde geijck toe-
 maecht ende ge-eert / ghelijck als den seiden Afgodt. Ende nae datse hem altoe sam-
 reberentie gedaen hadden / so leveden se hem in de handen van de Sacificateurs / die
 ooch op de selue tijt upt quamen / ende genomen zynde by de handen ende voeten / so
 slecht hem de Wans de boist open / ende haelde daer t'herce upt / dat met de hant so
 hoogh oplichtende als hy mocht / tiebe aen de Son ende den Afgodt betoonende / als
 op een ander verhael is. Desen die den Afgodt representeerde / albus geboot zynde / als
 quamen se op een ghewijde plaats die tot dien effecte ghebepurcet was / comende
 Jongelingen ende Dochters / met de booscheiden toemaechfels / alwaer se in op-
 namte geset zynde by de Crommel / op 't ghelicht van t'spielen / der Digniteyen des
 Tempels dansten ende songen / ende alle de Weert toe-ghemaecht zynde met de selue
 toepkenen ofte omhangfels / die de Jonghelin / hen byeegn / dansten t're cost / conform
 by hare hien. Op desen dach so en wierden der opmarts anders geen meet gheboodt /
 als den gefacificeerden / want daer warden allenlijck om de vier Jaen eens / an-
 dere met hem gedoot: Ende soo warmer dat het selve geschebe / soo was het e Jaer
 hant e Alet ende in hilgentia plenaria. Nu haer gheioegen hebbende van p'len / ten
 euylincken / ende de Son onder zynde / so gingen de booscheiden Dochters nae haer
 betreck-plaets / ende namt n'grootte aerde schotelen / vol ghebaken / worich / byaot
 welcke bedecht waren met eenige gemachte Fruyten van Doet / hoof den eil be-
 der / ende byachten den Afgodt Collice / dommen tot aen de plaes / die boog de be-
 van de Capelle stont / eide tiebe daer neberstellende / so gingen se met haren Hofmees-
 ter boozen / i de selue opnamte weder af geijck als gheronnen waren: Alst'ford
 dier nae / so quamen alle de Jongelingen met Aeten in de handen / ende in opnamte
 geset zynde / upt / ende liepen nae de Trappen des Tempels toe / doende dich een son
 best / om

best
 Ter
 den
 dach
 van
 Tern
 bare
 gaef
 resp
 Colk
 soog
 lof d
 upt /
 ende
 de ha
 een t
 hept
 Feel

woj-
 ten /
 sonde
 sen de
 dese
 ben ei
 lach
 selve
 ge-ee
 der
 hem d
 lichte
 geger
 ende g
 waerh
 van be
 wien
 boen
 men

best/om booz d'ander aen de schotelen der Collatie te genaken/ende de Digniteyten des Tempels hadden achttingh ende ooghtmercktinghe om te sien wie dat d'eerste / twee/ derde ende vierde/daer by quam/sonder van alle d'ander merck werck te maken / tot dat se alle de Collatie aen-grepen ende wech d'orgen / gelyck als groote oberghyslen van heylighdommen. Dit gedaen zijnde soo namen de Digniteyten ende Ouderen des Tempels, de vier eerste die daer aengecomen waren/ende seiden te middewege n van haer/ende by acht se also tot in de Cellen, alwaer se haer met seer goede vertierfse ghesaef den ende bereyden/ende werden oock van dien tyt boogstaen gheacht ende ghespecteert gheleyck als in ghelike ende vernaeende Maannen. De opneminge der Collatie gedaen/ende die gerechtheit wesen de met een groote blifschap ende getucht/ soo gaven se alle de Dochters ende Jongelingen/ die den Afgodt geueit hadden/ oock lof dat se wech gaen mochten/ende alsoo ghinghen oock d'een booz ende d'ander naer upt / Ende ten tijden dat se wech gingen/soo stonden alle de Jonghers der Collegien ende Scholen/by de deure van de plaets met gemachte Biegs ende Cruyt-ballen in de handen/ende bewierpen se haer begeernde ende den spot daer met bygauen/ als een volck die haer van den dienste des Afgodts af-scheyden/gingen alst van byghespeyt/om met haer seluen te doen tghene dat se wilden waer in de solenniteyt ende Feeste ten eynde was.

Het 30. Capittel. Van de Feeste der Cooplieden, die de Cholutecas ghebruycken.

A hoe wel datter ghenoech geseyt is van de Godts dienste die de Mexicanen hare Goden aenbieden/ des niet tegenstaen/ de/om dat den Gode die genaemt was Quetzacoalt, eenen God van rijck volck was/ende een bysondere Godts dienste ende solemitteyt hadde/soo sullen wy alhier verhalen tegene dat van sijn eerste gheleccert wort. Nu so worde de Feeste van desen Afgodt gesolemniceert op dese maniere te weten/beertich dagen te bozen/soo hochten de Cooplieden een wel gesatsonneerde slaef/sonder eenich lesel ofte teycken/so wel van siecken/als van wonden ofte slagen/ Desen cleedense alsdan met het selue gewaet ende vertierfse des Afgodts/om dat sijn heil dese beertich dagen soude teytsuieren / Ende aler dat se hem nu cleeden so teytsuieren ende wieselense hem tweemaels in een Aek ofte Weyt/ wilsche sijn der Goden Aek noemden. Als dus gereynicht ende gewasschen wesen/soo cleedden se hem op de selue maniere/als den Afgodt geket was / wiert alle die beertich dagen over seer geert/om hem te gene dat hy representeerde/ seiden hem des nachts in een kande ofte drifloten Tralle / (als op een ander geseyt is) om niet wech te loopen / ende haeden hem des morgens terstont wederom upt/ hem stellende op een eerliche ende behooghe plaets/ alwaer se hem die inden ende costelrike spijsteten gaben / Ende als sijn geene en hadde/soo hinghen se hem snoren/ ofte bystagen van bloemen om den hals/ende gaben hem veel rieckerkens in de handen / hadde seer volcomeliken sijn Aylwacht/ende heel ander volck/ die hem ghespeyden ende met hem doez de Braderingen/ende den sel den ghinc over al singende ende dansende/ om booz de ghescheft van haren God bekent te wesen/ende nu beghinnende te singen/soo quam de Druwen ende kinderen upt haer hupsen loopen / om hem te groeten ende offerande te doen/ gelyck als eenen Gode. Segen d'agen booz de Feeste ofte Koochtigt/soo quamender twee achtbare oude Maannen, van de Digniteyten des Tempels/booz hem n si hart booz.

haer booz hem berootmoedighende / sepden sy met een seer nederighe ende sachte stemme
 weete / siet weten hoe dat van nu over negen daghen / uwen arbeit van daessen ende
 singhen een spyt neemt want sult a soan sterben ende sy soude an boozgheden / dat sy te
 te goeder tijden mocht wesen. Welcke ceremonie noemden de Neyohu, Maile, Hézih,
 dat is te segghen die Doegberpplinghe ende als te selve deden / soo segghen hem met
 grooter achttinghe aen / of sy hem oock noch met de selve bijghaype danke als sy
 plach / ende soo sy te selve niet en dede met foodanghen vzeuchde als sy wel begre-
 den / soo deden een seer walgheliche superstitie / te weten singhen terfont ende
 nimen de Dighnen ofte Zigherwessen van't sacrificie / ende wilscheu van't Maer-
 schen bloet datter van de boozgaende sacrificien aenghekeelt was met welke aspo-
 linghe sy hem eenen dyacl maecten die met een ander van't Cacao vermengt waer-
 t welcke sy hem alsoo te dyncken gaven / want sepden dat het selve foodanghen ope-
 ratie in hem werckte / dat sy souder eenighe memoie ende hynne wesenich bleef
 van't ghene datse hem ghelept hadden / heere ende weder tot d'ordinarijke ghesangen
 ende sepden noch meer dat sy hem selfs booz dese middel met grooter elghechayp
 sentende om te sterben / ende booz de en vyand betoobert. Dooysake waerom datse
 den selven sechten de dyoc sepe wach te nemen was om die wille dat se elue booz een
 seer quade boozegginghe ende prognosticatie hielden van eenich groot quaet. Al-
 den dach van de Feste gheronnen ghinde / soo namen hem de Sacrificaten oers mid-
 dermarst / nae datse hem eerst veel ghe-eet met Alussich ghesonghen ende be-
 roocht hadden) ende sacrificien hem op sulken maniere als op een ander verjaer-
 is doende bausen herte offerande aen de Maen ende daer nae den Afgod daer met
 betwopende / latende t'ichneem van de trappen des Tempel van boven neer af ro-
 len alwaer sy van ogenomen wiert van den geuen die hem geoffert hadden / welcke
 he waren de Coopliden. Welcher Feste dit was. Opgenomen ghinde / d'oghe nise
 hem ten huyse van een van de booznaemste / alwaer syer beghyden spijlen af den
 bereyden / om met den dagheraet van ket ende de nachtjor van de Feste te celchey-
 ren / begroetende elckelicken den Afgod met eenen gorden moggen ende eenen cleyn-
 nen dans die se hem aende den / ondertusschen dat het daeghe ende t' sacrificie ghe-
 kocht worde. Daer nae soo verstaenden hen alle de Coopliden tot dit Sacrifice van
 melcken de geue die te handeligh hadden van slaven te coopen ende vercoopen / tot
 welcken laste siont alle Jaeren een slaef te offren tot de ghelicheisse van haeren
 Coor. Desen Afgod was een van de ynnigheste van die contrée ghelick als her-
 pacht id / ende alsoo was oock den Tempel daer sy in stont van grooten aensien ende
 hadde t'elich trappen om daer op te comen ende op t'opperste van't selve / een plat
 van t'edelbare hiede / welcke seer ruckelich gheplacht was. Te midbeweghe
 van dit plat stont een groot ende ront sturk in maniere van een Obery met een enge-
 ende lege in rouste in sulcher voeghen dat men hem seer moest buyggen ende buygden
 om daer booz in te comen. Desen Tempel hadde van ghelicken / Cellen ofte woon-
 plaeten ghelick als alle d'ander / alwaer Conventen waren van Priesters / Jongghen
 hi og' en weeten ende van Jongghen als op een ander gheset is sy by de welcke al-
 leenlyken Priesters assistende die boer conu neyghen syn residentie hielden de welcke
 he was als dienende by de welcke / Want alhoewel datter ordinarij in elcken Tempel
 dyppe ofte dier Pastooren ofte Digniteyten waren / niet reghenstaende soo hadde elck
 een syn welcke om te dienen sonder daer up te comen. Nu / soo was het Office van
 ten geuen die t syn welcke was alle daghen (nae d'onderwijsinghe van de Jongghen
 ten enden dat de Son onder sturk) een groote Trommel te slayn doende daer in ende
 waerchouwinghe / soo ghelick als wy booz een gheluyck hebben tot het abont-
 ghebruy

ghel-
 de ge-
 haer
 adu-
 groot
 webe
 ende
 ber-
 sen b
 van h
 te ch-
 These
 plat-
 te nu
 ende j
 zynde
 ander
 dan fo
 farten
 len en
 ben er
 be Lai
 de sy d
 van de
 ber-
 vet
 offic-
 gheba
 beerna
 den ho
 menbe
 meube
 Teope
 nageb
 grates
 toepn
 waer n
 op de y

He

POSTHUM

Ghebedt te cleppen. Dese Trommel was soo groot dat men sprac heeft ghesupt over
 de geheele Stadt hoopen mocht ende niet dat se die begonsten te hoopen/ soo ydelenske
 haer in soo grooten silentie dat het schein daer niet een sinderst te wesen/ zijnde de
 Marchen terstont versloopt ende 't volck vertoelen, vlyende daer mede over al in
 grooter stillheyt ende ruste. In den dageraet als den dach upt brack/ soo sloegen die
 wederom tot een tepelen dat het begonst te daghen/waer mede haer te reynde lieden
 ende vyeembelighen ghereet machten/om haer op den wegh ende reys te beghe-
 ven/ zijnde tot se te stont ende rijdt toe belet om upt de Stadt te mogen comen. De-
 sen voochepden Tempel hadde een midelbare binne-plaets/ alwaer men op den dach
 van haerder seeste groote banf-sielen ende vzeuchden bezet/ niet seer grattenke so-
 te chughten ende reppesent atien/ waer toe te innde- woghen van dese plaets een clepne
 Theatrum ofte Conicel stont van dertich boeren in t vierant/ die seer aerdich ghe-
 plattept was/ twelcke boez dien dach met groene tacken besteken/ ende met alle poli-
 tie/ mogheijck zijnde op t eerichste toeghejaech: wiet dat al te mael niet wogen
 ende vzeelen (van verschepden Bloemen ende Plupmen ghemaeckt) ontvinghen x/
 zijnde ontvertschijf hier ende daer behanghen met heel voghelkens/ Conijnen/ ende
 andere aangena me dinghen/ alwaer se haer nae den eten/ al te lamen bergaerden/ als
 dan so quamen de scijpseinterders ofte personaghen upt met roy wylke reppesent-
 tarten/ machten sijn ghech als Dooben/ Hoepelars/ Marchen/ Blinden/ Cruy-
 len ende Lammien/ comende om aen den afgodt gheonijht te verkerken. De doo-
 ben antwoopende aberechts verkeert de Hoepelars al hoestende de Creynelen en-
 de Lammien/ mach gaende/ deden hare clachten/ ende sephen hare elenden/ waer me-
 de sp d omstaenders van t volck seer deden lachen: Andere quamen upt in den naem
 van de seynughe Ghebedt/ en enige ghebedt zijnde als S. aagen/ andere als Pa-
 der/ elckie als dachvissen/ etc. Ende den anderen ghemoet ende hertebeent hare
 officien of handclughe/ ende keerende van een peder weder op sijn selven ende rechte
 ghebaente/ soo se elckie op elckie Plupkens/ waer mede de techoopers een groot
 vermaeken ende rijt-berdijf hadden/ wans waten seer aerdich ende constich. Ders
 den haer oock als veelbetep vleggen ende voghelkens van verschepden colouren/ co-
 men de Jongers van den Tempel in soedaughe geoaente vanderderen upt/ dunn-
 ende op de geboomten/ dijs daer toe gestelt hadden/ alwaer se van de vuersters des
 Tempel met spijten op t lijf ghechoten wurden/ waer van d'ene t haerder becher-
 munghe ende d'ander tot haerder aerberijtinghe/ een groot debat machten/ niet seer
 gratinghe spijuchen/ daer sp d omstaenders alsoo met onderhielden: Welcke alous
 volperbricht zijnde/ soo maect enre met alle dese personaghen ghelijch/ eenen Wang/
 waer met de seeste ten epnde ende upt was. Dit selve ghebypchtense alous te doen
 op de principale woogh-tyden ende seesten.

Het 31. Capittel. V Wat proffijt datter te halen is, uyt het Relaes
 van de superstitien der Indianen.

Et ghene dat nu gherefereert is sal ghenoech wesen
 om te verstaen wat een soch dat d'Indianen ghelijc hebben/ om hare
 Afgoden en den Dapfel (welcke te be is) te dienen en te eeren/ want
 volcomelijchen te verhalen egene dat hier van is een dine/ dat epulhe
 en van wep-nich proffijt is. Ende het gene dat noch verhaelt is / mach
 permaent durtich/ vandenich of u. t aen gelege te wesen en dat het is gelege als den tre te
 verstaen

verstaen in't lesen der fabulen ende brief-basen, die de Boeckten van de Stidberg daer
 zijn bi' esierende, maer soo't van soodanigen te recht aenghemercht woog / soo sullen se
 bebinden / selve een seer verscheppen sacche te wesen ende dat het oock p' sijnstelijch
 mach zijn voogt beel dinghen / nouwe te hebben van de costumen ende Ceremonien
 die d' Indianen g'heuychende waren. Verstaen in de Landen daer men de selve
 gebruyck heeft en ist niet alleen voogtberijck maer oock t' erenmael g'ant'sel nooddich
 dat de Christenen ende Leeraers van Caribb Wet kenssle hebben van de dwalingen
 ende superstitien der Dooz-outcren om te besien of d' Indianen de selve in't terzide
 oock in thepnelijch of in't openbaer zijn ghebruychende: tot welker intente / reffe-
 lghe ende neerstighe Wannen daer byede Tractaten af ghescheyt en hebben / van
 ghene datse onderbindende waren. Van gelijcken soo hebben de Provinciale Concilien
 bevolen dat men selve beschuyben ende wyken soude / ghelijck alst in Lyma gedaen
 is: ende dat noch veel byeder ende copycker alst hier ghehandelt is, alsoo dat het in de
 Landen van Indien / eendighe notitie, die men hier van aen de Spaghaerds doet / wel
 nooddich is tot wel-baren der Indianen. Nu voogt de selve Spaghaerden albaer / ende
 'er oock waer dat het soude inoghen wesen, mach dese vertellinge van gelijcken dicke-
 rich zijn om Gode onsen Heer e dankbaer te wesen / ende hem souder op houden voogt
 soo grooten weldaet te lobben / ghelijck als daer is / ons sijn sieplighe Wet / de welcke
 t' erenmael rechtbaerlich / repn ende p'sijstelijch is / verachtelij ghemaect te heb-
 ben: die oock seer wel t' onderscheyden ende te kennen is / als men de selve met Salomo
 Witten is verghelijcken / in de welcke hy soo langhen tyt ongeluckich ghel'eft heb-
 ben. Mach van ghelijcken oock dienen om te kennen de soodanige / nigt / bedroef
 ende argelisten des Duphels met den ghenen die hy in slavernije / ofte onder 'n goe-
 welst heeft, de wijle dat hy t' eender zijde Gode wil verghelijken / ende met hem ende
 sijn sieplighe Wet competent te ofte tegensteit voeren, ende ten anderen / selve is ver-
 mende met soo veel p'elheiden / ontrepnichtheits / sae oock met soo veel wjertheden
 dat hy daer sels ghenoech niet is openbarende / dat hy voogt een Officie heeft / alle
 'goet te verdrighen ende te niet te branghen. Epd'elicken / den ghenen die de be-
 v'indhtyt ende dupsternisse te sien coont, in de welcke soo minnighen tyden / soo grooten
 Wobanden ende vijcken gheleest hebben / ende dat de niet tegenstaende / noch veel
 welken ende een groot deel der Werelt / in diergheliche bedroef levende zijn / en
 sal niet naclaten conuen / (soo hy een rechte Christelijch ghemoet heeft) den Alde-
 sooghien te danken, voogt den ghenen die hy van soodanighen dupsternisse geroepen
 ende ghetrocken heeft, tot het wonderbaertijche licht sijn's Evangeliums biddende dat
 om't selghe lesse des Scheppers de selve te willen conserveren / ende in sijn he. misse
 ende onbedanighheyt te vermeereren / ende hem gelijckelicken te willen erbarmen
 over de ghene die noch eben wel volghen de zijn den wech van harden verlics / oover
 de inslanthe een den Vader der barmhertigheden / haer te willen ontdecken de Schae-
 ten ende rijchdommen lesu Christi, den welken met den Vader ende den sieplighe
 Gheest regerende is van eulwen tot ewewen Amen.

Eynde des vijfden Boecks.

Het

Het sesste Boeck der Historie Naturael ende Morael van West-Indien.

Her eerste Capittel. Hoe dat de gene een valsche opinie hebben,
die d'Indiënen voor onverstandighe lieden houden.

Gehandelt hebbende 'tghene beroerende is/de Reli-
gie die d'Indiënen ghebruyken hebben / hebbe voozghenomen in dit
Boeck te schryben van haerluder manieren Politien ende siegertin-
ghe ende dat tot twee eynden: Eene/om de valsche optafel wach te
nemen/die men daer ghemeynlycken van heeft/ als van een Wils-
berstarckich ende onwetenjt Dole/ ofte ten minsten/datse natuerlijck si-
den selven naen zijn verdienende/upt welckter bedorjht comt te volge/
dat mensche veel ende seer merckelijcke oberlast ende ontchte doer hemledet in twepulck
minder dienstige ghebruyckende als de Westien d'crachtende / 'tzo wat maniere dat
respoert dat men haer soude mogen hebben/ twelcke so ghemeynen ende booschen bedroch
is/ als de gene wel weten die niet eenigelijck versiert ende arumtwillighe onter hare
gewandelt/ ende hare secreten ende abdyssen gesien ende gehoort hebben/ ende ghelck-
selighen/ twepulck datse al te samen gracht woeden/ van de gene die inmenen datse
veel weten/ de welcke doch ghemeynlycken d'alder onwetenste / ende op hare eyghen
sefs/ alder meest vertrouwenste zyn. Zoo en sie ik hem beter middel/ om dese so hin-
derliche opinde alderbest te moghen wech genomen werden/ dan met te verstaen ge-
veens/ oydwanste ende maniere van Boerderen/ die dese lieden ghedaet hebben/ ren ty-
den datse nae hare Wetten lefden/ onder welcke (al hoe wel datse veel dinghen haer-
den die Barbarisch ende sonder forbanient waren) sy des niet teghenslaende doch
veel ander hadden die verwonderens weert waren/ op de welcke wel eenighenoech
te verstaen is/ datse een natuerlijck veruult hebben/ om wel onder wejen te woeden/ ja
gaen oock in 't meerendeel / veel van onse Republiken ofte Ghemeynten te boven.
Ende ten is niet te verwonderen / datter sijnighe dwallinghen niet vernemghit zyn/
want de selbe vint men wel onder de voornaemste der Wet ghebers ende Philosoph-
ien/ al ist schoon datter Licurgus ende Plato niet onder gherekent woeden/ ende in de
alder wijste Ghemeynten/ ghelijck als daer zyn gheweest die van Roome ende Athe-
nen, sien top wel onweten hebben weerdich om lachen. Doozwaer/ so de Republiken
ofte Ghemeynten der Westien/ ende die van den Inga's, in hemisse geweest waren
ten eynden der Romeinen ofte Spierken/ sonder twiffel hare Wetten ende regeeringe
soud: n wel ghracht geweest zyn: Maer om dies wille / dat wy (sonder hier van pet
te wacen/ noch die oock te willen hoozen of verstaen) daer met het sweert in comen/
so en dunckt ons niet, dat d'Indiënsche dinghen weerdich zyn / eenige reputatie te
hebben/ dan soo ghelijck als dinghen die op de Jaacht in 't Ghebergste berrengen ende
tot onsen die nste ende goet duncken ghracht zyn. Maer de lieden van meerder civel-
cuytpe ende wetenschap (de welcke hare secreten/ oude style/ ende siegeringe/ dooz-
gront/ ende te eerst verbatet hebben) gheben daer een ander ende verkspejen ooz-
deel van haer verwonderende dat ter soo veel gekichthept ende reden/ onder haer-
lieden gheweest is. Van dese Auteuren een is geweest eenen Polus Ondegardus, den
welcken

welken ich gemeenlijcken in de dinghen van Peru, volghen / ende in de materien van Mexico, Joan de Tovar die gheweest is Beneficial der Mexicaenscher Kerche / zynde nu ter tijt van ons geselschap ofte Socijtyt van Iesu die welcken ter begeerten der Viceroy's Don Martin Henriques, neerstlich ende heeft ondersoek ghebaen heeft van de ouderheit van de selue. Datte behouden noch andere treffelijke Matheuren die nu / soo by gheschijfte / als met den monde / gevoelsaem onderrecht hebben / van alle het ghene dat is in desen beschalende den. Ander eynde / van dat up de kennisse der Witten / Costumien ende Politie der Indianen volghen machts die te helpen / ende doog de selue te teeren: Want in't ghene daer sy de Witten van Canto ende sin spiegeliche Kerche / met teghen en zyn / byvoornem gheregeert te worden was up't wagen haerder Witten ende Berghen / welcke zyn ghelich als hare municipal: Lopen / ofte t' lants kreyten / doog welcker nu verstant gheleert zyn seplen ende mis bruycken van niet weynich wijsheits / niet die ten den genen die oopden / noch ooch de ghene die kregen / waer met datte haer lieber onderdanen / oopdeelen ende kregen sullen / welck behalven / dat het ghene men haer doet / overlaet ende bueten redden is / ooch een groot achterdeel ende schade is / om datte ons zyn hatende / ghelich als leden die in alles / (soo wel in't goet als in't quaet) haer altoos teghen / ende contrarie gheweest zyn.

Het 2. Capittel. De maniere van de Rekeninghe ende Kalender
ofte Almanack die de Mexicanen ghebruycken.

Van / beginnende by de afdeylinge der tijden ende Rekeninghe die de Indianen ghebruyckt hebben / welcke een van de merckelijckste tekenen van haerder vermist ende abelheyt is / (soo selick eerstelijck verhalen op wat manieren dat de Mexicanen haer repartitie machten in de afdeylinge van't Jaer: Maenden / ende van haeren Kalender ofte Almanack, als ooch de Rekeninghe der Eutwen / ofte Ouders / dommen der Werelt.) Desden t' Jaer in achttien Maenden gebende elcke Maent twintich daghen / welcke te samen ghesummeert comen / in als byghonbert ende t' seftich daghen. Nu d' ander hysf tekenende dagen / die haer gelycken tot de volcomenheyt van't volle Jaer / en voeghdense by grauyde van de Maenden / maer kendense op haer seluen ende noemdense lebige / ofte overfhot van daghen in de welcke t' volck gant sich niet en deden / noch en sagten ooch niet eens nae de Kercken om / van bereydenichden haer alleentich in malen anderen te versoeken om t'reuyghen / ende de Priesters des Tempels hulpen op van sacrificeren. De selue daghen wooghynde te gonsen tot: ver op de rekeninghe ende telluyghen van't Jaer te comen / welker beginsel ende eerste Maent was in den tijt van de Maent / als de bladeren weder begonsten groen te worden: Doch hadden daer even wel by daghen van February / ghelich als sulck by haeren Almanack ofte Kalender is bijkenden / in de welcke den onken met een merckelijcker eenhuyge ende conste / ingheleyt is / doog d' oude Indianen / die d' eerste Spagnacoden te hemmen quamen / welken Almanack ich selfs ghesien / ende noch ter tijt in handen hebbe die in der waerheyt aenmerckens weerd is / om t' soe coecht ende abelheyt van dese Mexicaensche Indianen te verstaen. Elck een van de achtien Maenden wooghyt heeft sin bysondere naem / af beelde / ende eygen teyckel / welcke gemeenlijcken genomen was van de principaelste Feeste / die men in allicke Maent celebrerde / ofte nae dat de veranderinghe van't Jaer op den seluen tijt / met byghe. Wadden ooch in den seluen Almanack doog alle hare Feesten / sekerre betee

kende

kende daghen uptghesondert de werken telkens elck van dertien daghen/tephende
een peder dach, met een cleyn rouc. Cijfferken aende dat al/oo/ tot dertien ten toe bes-
gimende als dan ter stout weder te tellen van nienus aenveen twee/et. Tweiden van
ghelicken de Jaren in bieren met vier tye/kenen/hoeghende tot elcke Jaer een by-
sonder tephelen twee waren vier Figuren te weten / de een Wyf / de ander een
Conijn/de derde een stiet/de vierde een Weperslach / op waerke in andere sy de selve
oock af-beeldende de Jaren/daerle in waren nomden/eggride/ op so deel byp-
ken/op so deel Weperslaghen van sulken stadt/gefclide soo ende sulken dinc: Want
men moet weten dat haerleeder stadt / twee is ghelick als een Ceutwe/ of een
schietten tyt van Jaren / vier weken van Jor op hadde/ghine elcke twee van dertien
Jaren in tegeen dat het in als quam te wesen twee en vyftich Jaren. Schilderden
in't midden van't stadt een Son / waer van vier armen ofte dwerssch-stercken upt
quamen / de welcke tot aende circumferentie ofte omganc van het stadt rephe-
ende daerom heen strecken in sulcker boogen datse de circumferentie ofte omganc in
vier partien af-deelde zijnde elcke gedeelte met spien arin ofte sterck/ van een der-
lepe verto. Waerle alsoo vier vrselpepoen colorende waten/ van groen/ blau/ rood
ende geel. Nu soo hadde elck een van dese vier ghedekten/ noch de tephelen tye/pele of-
te af-gepeel/ hem met haer tephelen van Wyf/ Conijn/ stiet ende Weperslach beo-
deende elck een sneyeghen Jaer/ende aen te gheden ofte in margin/ soo beelde de ge-
schiedenissen van't selve Jaer/af op welcke maniere te in den doop epen. Almenick
gesien hebbe/te Jaer dat de Spagnacoen eerst in Mexico quam/ en met een af-beel-
sel van een Man die op onse maniere in't root ghedeelde was / want soobancij was
ghabit van den ersten Spag/ jaert die Hernando Cort. derwaer so/te. Ten ende
van de voorszeyden twee en vyftich Jaren / (waer mede 't stadt dofsoten wiert / soo
ghetruckenle een eluchtige Cremona te weten / baken op den dertien maent/ alle
de Waten ende Porten die hadden/aen sturken/ende deden alle de richten upt / seg-
ghende dat in eenighe van de beslypinghe der staden de Werlt volpeuden ende ver-
gaen soude/ende dat het in sulken soude weien in de selve/daerle haer in bonden/ende
bewijde dat de Werlt doch vergaen soude/so en behoefden niet te houen/ noch t'eten/
waerom sy oock geen Waten noch licht van doen hadden/ende waren alsoo diec yhe-
peelen nacht ober/wachte/seggende dat het by abouture niet daghen en soude. Doch
dween eben wel al te samen met grooter soghe/dapper wachte / om te beien of het
oock darghde. Nu wiende dat den dach acu quam / soo siet denle op deel Cromme-
len/Buspien/Pyge/ende andere blyde ende byghelike Instrumenten/seggende dat
het doot noch een ander Ceutwe (daer ghin twee en vyftich Jaren) verleugt hadde/
als dan soo beginstenle weer een ander stadt op een nieu: Cregen op dien dach / met
den bagetraet / (ende dat tot een bejnsel van een ander Ceutwe) in u licht/ende coe-
ten woerd op een nieu Waten/Porten ende alle regene dat e van doen hadden/om'te
ten te bereyden: gingen al te samen om nieu licht by den Oppert. Pleister ofte Paus-
van de twelcke selve opgeslagen werde/zijnde te doen gelyckert een seer solennele
Processe tot een danlegginge van dat het dach geworden/ in een ander Ceutwe ver-
leugt was. Dit was nu haerleeder maniere van de Werken/ Maenden/ Jaren/ ende
Ceuten te tellen.

Het 3. Capittel. Op wat maniere dat al Ingas de Iaren ende Maen-
den telden.

In dese tellinghe der Mexicanen (hoe wel dat het een groote
Rikeringhe ende vermost was / hoeghleden die sonder Letten waren) duicht
in 2

nu des niet tegenstaende/gebreck van aenmerckinge te wesen/ van datse gheen reke-
ninghe niet de Maenen hadden, ende datse de Maenen/naer upstontjen des sekeren/ niet
en vercoelden in't welcke/sonder twyffel/zie van den haer te boten gingen: Want
de selve rekenen gautich ende te eenemaet t' Jaer van soo veel daghen/ als wijsieden
doen dat verdeelende in't waerif Maenen/ ofse Maenen/ sinltende daer onder / de elc
daghen die van de Maen ober dighen. Om nu een sekere ende volcomen rekeninge
van't Jaer te houden/soo gelyckende dese abelheyt te weten/hadden in de geuege-
ten die rontion de Stadt van Cusco/yn / tweeke Wosder Coninghen Inga was/
ghijnde van gelycken tydoetste heptingdom van alle hare Aeghen/ ende so gelyck als
of wipsieden een ander Roome / twaelf Wilaekens staen / de welcke in sulcher opor-
nantie/distantie/ende gheskale,us geseit waren dat elc een van desen elcke maent
wijende was/ daer dat de Son op ende onder ghinc. Dese noemden se Succatiga, dooy
welcke se de seesten als oock se ghyden van jaepen/maepen ende alle d'ander dingen/
vercoerden: Weden dese Wilaten van de Son oock sekere sacrificien aen/ nae dat
haerlieder upstikten met bjachten elcke Maent hadde syn eegen ende verschepten
naem ende bysondere seeste/de gommen eerst het Jaer met de Maent Januarij, gelyck
als op maer daer naer soo heest eenen Coninc Inga / ghenae mit Pachacuto, dat is soo
veel ge ept/ als reformeerder des tijts / thegniel van't Jaer begonnen met de maent
Decemb., dooghymerck hebbede / (soo gelyck als te denken is) op soo waener dat de
Son inder begint van't uperste beclck van Capricornus, te rugge te keeren / twee-
ke is van de Tropico, die haer aldernaest gheleghen is. Enighen sekeren regel van
Scheppel-jaer/en weet men niet dat eenich van bep de se Maenten ghegabt hebben/
hoe wel dat som nige mepen van jaer. De Weken die de Mexicanen seiden / en wa-
ren eegentliken geen weken de welcke datse van geen seiden dagen en bestonden/ noch
d'Inga en hadden van ghelycken oock dese verbeclunge niet / tweeke geen wonder is/
ghesien dat de seleninghe der weken niet en is als die van't Jaer/ dooy den omloop
der Sonne/noch ghelyck als die van de Maent/dooy den loop der Maenen/ maer wa-
ren onder de Weyern dooy d'opduante van de Scheppinge der Werelt/ ghelyck als
van Mayr verbaert woyt/ende onder de Ghycken ende Laffnen/dooy tghetal der se-
ben Planeten, met welcke namen/ingelyck in de dagen der weke/ghenoemt wordent:
Maer dooy lieben die sonder Woeken ende letteren waren/is het genoecht ende noch
meer als veel: t'Jaer/ de seesten ende Ghyghden met soo veel gheleghen d'epes ende
opende te hebben als ghelept is.

Genij.

Het 4. Capittel. Datter geenighe Narien van Indianen ontdeekt
zij, alle Letteren ghebruycken..

E Letteren zijn gebonden om in inmeditament, ofse
sonder ander middelen te restieren ende te beoel, de woorden die up
prononciëren/soo gelyck als de selve woorden ende Woecabulen/soonder
de zinn gelyck als de Philosophen seyt/soo zinn't / sonder ander middelen
te denken/ ofse een upstontinghe/ van't voornemen ende ghebrachte
der Weyern/ zynde t'ene ende t'ander / niet in de Letteren ende de stemmen / ghe-
opduent om de dingen te kennen te geven de stemmen dooy de teghenwoonbighe-
ende de Letteren/ dooy de gene die van der hande ende absent zijn / als oock dooy de
ghetroeninghen de tekenen, die men op't naeste by/ niet en opduent: tot beclcke
ghe van de woorden/ van dan dingen. En woorden/ noch en zyn oock in der waerheyt
ghelyck

Heen Letteren geheeten al hoe wel datse schoon gescreven staen / so gelijck als datte
 is een af beestel der Sonne en can noch en mach niet geseyt worden / en sekerste ofte
 letteren / van de Son te wesen / maer Schilderij. Van ghescheyden also oock noch niet
 noch meer / van de ander te seken die gheen ghescheyden is niet de dinghen hebben
 van allelijcken dienende zyn tot een meynge ende ghescheyden is / Want de gheue
 diese gebonden hebben en hebben niet verorden seer tot bedieninghe van woorden
 maer allelijck tot een bevoegte ofte verorden van soodanigen dach. Te seer soodanighe
 tekenen van zyn eyghentlike gheue Letteren noch en worden oock niet geseyt
 Letteren ofte schryften te wesen / maer Ghescrevenste gedreuckte tekenen / so gelijck
 als de gene die de Esheniten ofte Astrologiens ghescreven oin verscheiden gheschey
 sche tekenen ofte Planeten / als van Mars, Venus, Iupiter, etc. te bedien / 'twelcke
 Ghescreven zyn ende gheen Letteren : Want niet hoedangen naem dat men Mars
 noemt / wort altoos des niet teghenstaende op en anderle maniere van de Italianen /
 Francosien ende Spagnarden / bediet ende afgebeelt / welcke de schryften niet en
 de en hoe wel datse de dinghen bedienende zyn is dooz middel van de Letteren / alsoo
 datse niet verstaen en worden van den gheuen die de sylike comen / Verbi giana.
 Dit geschiet ende woort / Son ofte Solen can de Gheue noch den Gheue niet ver
 staen / wat dat het bediet dooz dien dat hem dese Latynse Dorabel onbekent is / in
 boogen dat de geschryften ende Letteren allelijck gebuycht worden van te en gen /
 die de Dorabulen daer niet zyn bedienende : Ende sooge de seide dooz ander middel
 zyn verstaende / so en zyn t gheen Letteren noch gheschryften / maer afbeestels ende
 Ghescreven. Hier upt staen twee seer notabel dinghen : een tekenen tekenende de memo
 rie der Ghescreven ende Antiquiteyten, onder de lieben gedreuckte ende in ghescheyden
 mach binwen op en van dype manieren te weten / of dooz de Letteren ende gheschryf
 ten / gelijck als de Latynen / Grieken / Hebrejen ende veel andere staten zyn gebuy
 cte / ofte dooz soe soe soe / soo gelijck als het bynaest dooz de ghehele Werlt : een
 gheschryft ghescheyft is / gelijck alser oock in t ruerde Concilio van Niceno gheseyt
 waert de Schilderij te wesen / de Boecken der Reeken / van die niet lesen en comen :
 ofte dooz ghescreven ende characteren / soo gelijck als d' Arithmetica bedienende is / 't ghe
 sal van sonder / buyt / ende alle t' ander meer / sonder eus / twee van sonder / ofte
 t' ander van buyt / te pzononieren. W ander anmerkinge van die te noteren staet
 is / 't gheue in die Capittel dooz gestelt is / te weten / dat ghemeyn van alle de staten der
 Indiamen die by onsen tijden ontdecht zyn ghescheyft / letteren nochte gheschryften ge
 buytende zyn / maer wel op d' ander t' we manieren / gelijck als dat zyn af beestels
 ende figuren : Ende en meyne die niet alleen van de Indiamen van Peru ende
 nieu Spagnen / maer oock een deels van die van Japon ende China. Ende al hoe wel dat
 te gheue ick segge eenighe seer balich sal schijnen te wesen / dooz de groote kennisse
 die daer is / van de groote Libranjen ofte bibliotheken ende Scriven van China ende
 Japon / als oock van hare Platen ofte zegelen / D' araten ende Scriven is niet teghen
 staende / die seer eenboudighe waerheyt / soo / gelijck als men verstaen sal in t Dis
 cours hier aen volghende.

Her 5. Capittel. De maniere der Letteren ende Boecken, die de
 Chinen ghebruycken.

DE gheschryften die de Chinen ghebruycken / meynen veel
 lieken (sae is oock een ghemeyne opname) dat het Letteren zyn / gelijck als top
 in 3. in Europa

in Europa hebben / te weten / dat men niet de selve woorden ende redenen schryffen
maakt / zynde alleenlyck van onse letteren ende gheschryften betrekken / bi haer cha-
racteren, baneen ander sojmte ofte maetsiel te wesen / soo ghy in k als de Sackische
van de Latynsche ende de Hebreeusche van de Spalendeutche oeffenen ende de Etsjul-
ende zyn / te welcke int meerendeel alsoo niet en is / want quaden en hebben geen Al-
phabet, noch en schryffen geen letteren / noch en is oock de verriethe de alge of der cha-
racteren niet meer geschieden schryffen / is blyvende / in afnatinghe ofte effenen / ende
haer letteren en zyn oock geenich deel van segt woorden betekenende / soo ghelyck als
d' onse / want zyn figuren van dinghen ghelyck als van de Son / van't Wter / van de
Mandiche van de Zee / ende alsoo van alle tander meer. Dit woijt clarycken bewee-
sen doog dien dat zyn de talen / die de Chinen spreken / ontelbaer ende onder haer seer
der schepden / soo worden nochtans des niet te gelyken / heulieder gheschryften en
de haant-repken ghelyckeliken van een peder gelesen ende in alle spaken verstaen
soo ghelyck als ons ghetal van Arithmetica / ghelycke yk in Fransoy / Spaenich /
ende in Arabisch verstaen woijt : Want dese Figure 8. beduett a roos / t' so waer oal
het soude moghen wesen / acht / hoewel dat het selve ghetal van de Fransoyen op een
maniere / ende van de Spagnardern / op een ander ghy-naemt ofte gheprononciert
woijt. Wier iyt soo count het van / dat soo gelyck als de dinghen onder haer ontelbaer
zyn / alsoo zyn oock de letteren ofte figuren / die van de Chinen gheschryft worden /
om te selve al te samen te beduenden ofte af te beelden / by nae onepteliken. Daerom
so moet den ghene / die in Chine lesen ofte schryffen sal / ghelyck als de Mandari-
nen / dat zyn de Wteren / ende gheleerden doen / een minsten kennisse hebben / van byn
en tachtich pupsent figuren / clarycken ofte leereende / ende de n geen die van noch in
dese stude volmaecte ende perfect in ten sal / moete ober de hondert en twintich
pupsent wter / een dach dat al te overduich is / ende oock onghevollofich segghe te
weten / soo't niet ghesent en woide / van ghelooft waerdige personen / ghelyck als daer
zyn de Schoers ofte Dabers van ons Gheleischap ofte Socktuyt, de welcke aldaer
noch ter tyde haerleeder tale ende gheschryften zyn leereende / zynde ober de tghen Ja-
ren daer naecht ende dary / met een onterseijken arbeyt ende moeyen / in ghesch-
reert hebben / te welcke alternac / dooz de Christelike liofe ende begeerte van de be-
houdenisse der zielen overtuomen woijt. Dit selve is oock d' ooycke / waerom dat de
Gheleerden in China, soo ghecht worden / als een dach dat soo difficult is / ende so zyn
oock alleen de ghene / die bedienende zyn / d' Officien ofte Ampten van Mandarinen,
Oubereurs / Richters ende Capiteynen / ende hierom soo dragen d' Onders oock
groote sozche doog haer kinderen / om die te doen leeren lesen ende schryffen. Daer
zyn selcke ende veel Scholen / daer de kinderen ofte Jonghers onderwelen worden /
alwaerle van de Dierstres des daeghs / als oock des nachts van de Oubers in bus-
soo veel ghepoet ende aenighe hebben worden / ende doense soo veel studeeren / daer te
meren geestelike / doch ewentel niet met soodanighe nyetbeijt ende niet als men
de nufadighers castghe. Dese dan / woijt ghenamte de tale der Mandarinen / ofte we-
ren / de v. elcke den ouderdom van een mensche wel van doen heeft / om te mo gen le-
ren / oock so is t' additeren dat al hoewel dat de tale / die de Mandarinen spreken / een
ende verscheiden van de ghemeen (die veel zyn) is / woende aldaer gheschreert /
soo ghelyck als by ons de Latynsche ofte Wytsche / zynde alleenlyck in kennisse van
de Gheleerden / ende dat gantich China ober / soo woijt niet tegghenstaende t' geene dat
daer van gheschryuen woijt / in alle talen ofte spaken verstaen / want al ist schyn / dat
de Probintien miltander en by de woorden niet en verstaen / soo verstaense nochtan
even wel

eben wel/ ben anderen by gheschijfte/ doog dien dat de letteren / characteren ofte figuren
 ten onder haec allen/ van een machiel ende bediet el zyn / maect en heeft int yperken/
 de selve naem noch yponuntiatie niet. want zyn soo/ ghelijck als ick gheseyt hebbe/om
 te bedieden dinghen/ ende gheen woorden/ ghelijck als tselve int exempel van d'Ani-
 metica, lichtelicken te verstaen is. Hier upr soo comt het oock / dat de Japonen ende
 Chinen (die in de Natiën ende Calen soo bescheyden zyn) de gheschijften van den
 anderen lesen connen / ende soose t'gene datse lesen ofte schryven/ quamen te sychen/
 en soude int minste niet verstaen worden. Dit zyn nu de letteren ende boeken van de
 Chinen, die doog de Werelt soo seer vermaect zyn/ ende haec Jynden ofte Drukfels/
 zyn/ de Figuren (van dese begereen te drukken) in een houte plate te sychen / ende
 daer dan al soo veel bladen met te drukken alse sels wullen/ in maniere ghelijck als men
 alhier de conterseptsels ofte af beelot'els druckt/ die in cover ofte hout gheuede zyn.
 Nu soo soude eenich verstaen d'ich Wan moghen waghen / hoe datse de concepten ofte
 inepninghen/ doog/ ende clep Figuren connen bedieden / bewijse dat men niet gheen
 eenberlep Figuren bedieden can / de bescheydenheyt/ die daer in de dinghen voorge-
 men/ soo ghelijck als daer is / te segghen dat de Son vermaect / ofte van dat ick de
 Son aenue/ ofte dat het een Sonverichijns daer is. Epadighen/ de Catus, conjunctie
 ende Amjckelen, die men in eenberlep talen ende schijften heeft / hoe dat het moghe-
 lich is/ de selve doog/ eenberlep Figuren te bedieden. Wiec op wort geantwoort datse
 niet seker (stijphen/ streckthens ende gheslatterisse / alle dese berichepdepent van
 bediedinghe weten te maken/ maer t'valt swaerlijck te verstaen hoe datse in haer tale
 eenighe eyghen namen connen schryben / namelicken van byeenbelinghen/ bewijse
 dat het dinghen zyn dese nopt ghesien hebben / noch daerse eenighe Figuren toe heb-
 ben connen vinden / waer van ick selve hebbe welken eppertentie doen / ten tghen dat
 ick my in Mexico was bindende by eenighe Chinen/ de welcke ick hadt / datse my in
 haer taal/ dese proposities wolden/ (schrybe/te weten / Ioseph de Acosta is upr Peru ghe-
 comen/ ofte een ander dier ghelijcke : waer op een van de Chinen / een langhe wyl-
 stont ende penne/ ende heeft het int eynde ghescheyden / t'welcke daer nae van hem/
 als oock van d' andere/ ghelesen wiert/ in effect/ met de selue reden/ hoe wel datse in de
 eyghen name eenichijns datterden/ want ghebruycken dese inddelen namen den ey-
 ghigen naem/ ende soeken eenich d'ich in haer Tale/ daer soodanighen naem best met
 over een comt/ welcke Figuren sy daer in de plaets van de selue sichten: Ende soo ghe-
 lijck als het ydaerlijck is/ onder soo veel namen/ eenighe ghelijckentisse te vinden/ moet
 de dinghen ende stemmen van haer eyghen spzaken / alsoo valt het haer oock inoet-
 lijck/ soodanighe namen te schryben / Jae soo veel dat ons gheseyt wiert van Dader
 Aonso Sanches, hoe dat ten tghen/ als hy in China verliet/ de/ ende doog soo veel d'per-
 signen / van den eenen Mandayn (ofte Rechree) tot den anderen ghebruyct wiert/
 daer/ om sinen naem (op de platen ofte passpoorten/ die sieden ghebruycken) te schry-
 ven/ waer altoes een langhe poos op stonden en dachten/ tot datse hem eyndelicken op
 haer maniere eenen naem gaben/ doch niet een ondoornachtig/ sin/ soo datser quallich-
 mer te recht costen comen. Dit is nu de maniere der letteren ende gheschijften / die de
 Chinen ghebruycken/ zyn/ die van de Japonen dese seer ghelijck: Dewel daer gheseyt
 wort/ (van de Japonische Weeren die in Europa gheueel zyn) datse seer lichtelijck
 alle dinghen in haer spake schreuen/ Jae al waerint schoon eyghen namen / van her-
 maects oer/ ende my zyn oock eelijcke gheschijften/ van haer haet/ ghewesen/ waer
 doog byghende is/ datse eenighe soote van letteren moeten hebben / doe wel dat het
 meestendeel van haerder gheschijften / characteren ende figuren moeten wesen/ so ge-
 lijck als van de Chinen gheseyt is.

Het 6. Capittel. Van de Vrijscheyten ende Studien van Indien.

VAn de groote Scholen ende Vniuersiteyten der Philoso-
phy ende andere natuerlycke leeringen / woort ghelept van de Vaders van t
gheesteschap ofte Theologen die aldaer ghetweest sijn die noyt ghesien en heb-
ben noch en connen oock niet ghe looben datter sijn maer dat alle hare Schu-
die anders niet en is / als in de ydantatinsche tale / de welcke seer swaerlyck en
lijst elcende is ghelyck als wy verstaet hebben. Eghene datte oock studeren sijn
dingen die men in de selue tale heeft / welcke sijn Dystopen / Decten / Etiele ofte Sur-
gerische Wetten / Morae van Proverben ofte sprucken ende Fabulen ende veel an-
dere compolinen ende de graden ofte digniteyten die men daer heeft sijn in dese Schu-
die van haerder tale ende Decten. Van de Goddelijcke leentien ofte wetenschap / en
hebben gautsch gheen spooz van: Van de Naerlycke / niet meer als wat spooz /
doch niet seer wipich ofte gautsch gheen Methodus ofte Leere noch Conste / van al-
leerlycken niet losse ofte onghetonden propoliten ofte hoopstellingen / nae dat het be-
nuet ende studie van een peder luttel ofte veel is. In de conste van Mathematica heb-
benst wy dat dooz d'vaderen leyt van den onloop ende Sterren / ende in de Medecy-
nen dooz de kennisse der krachten / die seer veel ghebruyken / ende daer sinder oock
veel de cureren. Schijppen niet Diereden hebben oock veel gescreuen ende gedru-
ckte Boeken / maer sijn al te samen slojdich ende onghetleert van regelen. Sijn groo-
te Comedianten ofte Comed-speelbers / welcke se oock doen niet en groot appa-
raet ofte toerustinghe van Comedien / Leederen / Clorcken / Trommen ende stre-
men / op sinen tijt. Waer wort van de Vaders verstaet datse ghesien hebben Come-
dien ofte Schouwen ende die sinnen ende twaelf bagen ende nachten achter een dueren
sonder datter opt volck op't Comed / als oock om te sien ontvach: Comen niet be-
scheppen Personagen ende Scenen opt / ende ter wijlen dat d'cene representen / so
leken ofte slapen d' andere. Handelen in dese Comedien van Morale dinghen / als oock
van goede exempel / doch altoos vermengt met eenige andere gedruiswerdighe
depensche dinghen. Dit is in forma / tegene dat den onsen van de letteren ende
erleuten van die van China sijn verstaent / soo dat men niet en mach ontkennen / dat
selue van veel vermits ende abelheyt te welen / doch so is alle tselue dan vermits
substantie want alle de gheleertheyt van China komt in effecte bestaen in te comen
lesen ende schijppen sonder yet meer / de wijle daer eenige andere hooger leentien ofte
wetenschap niet begripen conuen / ende oock soo en is tselue lesen ende schijppen
noch geen / waarachtich lesen noch schijppen want en sijn ge lettert die haer tot woort
der dien / maer sijn vermits van onse hare dinghen de welke men niet en onopind-
lijcken arbeyt ende moeyghden tijt / en kennisse comt te erghen: Ende so wannen
dat het niet alle hare wetenschappen ende geleertheyt al om comt / soo doet een Sin-
diaen van Peru ofte Mexico (die lesen ende schijppen gheleert heeft) meer als een van
haer alder geleertste Mandarinen / want en Sindaen sal met hier en twintich letteren
dien sijn schijppen ende by een brengen can / schijppen ende lesen als de boeck wien de
te woorden die daer in te werelt souben mogen welen / ende de Mandarinen met sijn hou-
derd by den letteren al ewighdich saen / ende seer verlegen welen om enigen erghen
naem van Marcke ofte Kleins te schijppen / ende sal oock noch veel innder comen
schijppen te naemen van de dinghen die sy niet en kent / soo dat / spirituelijcken gheleert
te sijn van dat China maer een soopte van Schijldergen ofte Schijfren is.

Van de
vreesche
vreesen ofte
puncten / als
oock tucht /
hebbe en niet
sijn ant oost-
Indien
docht / als
met gautsche
vreesche
vreesche is /
dat sijn opt
op gautsche
vreesen ter
weert ghe-
sien hebbe
makent dat
alderste
leeren: ende
en in hande-
len so sacht
als sijn dat
sijn besien
dat wort in
alle twelcke
men sien
maer by de
hooghe ghe-
leeren: ende
wijt / her-
maer de
te Doctor
Paludanus
for Zuchuy-
sen.

Het 7. Capittel. De maniere van de letteren ende gheschriuen
die de Mexicanen ghebruyckten.

MEn viint onder de Natiën van nieu Spagnen, groote
kennisse ende memoije van haerder Antiquiteiten, ende als ick begeerich
was om t'onderforchen / op wat maniere dat d'Indianen h're histo-
rien ende soo veel bysonderheden mochten conserueren / ende in ghe-
ghenisse behouden / soo versont ick dat al hoe wel datse soo veel curieu-
septe ende bysonderheyt niet en hadden / als de Egipten ende Japonen / soo en ghebrack
haer oock ebenwel des niet teghenstaende / eenighe soorte van letteren ende boeck-
ken / waer mede sy op haer maniere / de dinghen van haerlieder Doog-Queren / waren
conseruerende / ende in ghedachtenis behielden. In de Provincie van Iucatan alwaer
t'Azimond dat men van Honduras noemt gheleghen is / waren eenighe Boecken van
bladen ghemaect die op haer maniere in gebonden ofte t'samen ghehouden / waer en
in de welcke de geleerde Indianen de verdeeltinghe van hare tijden hadden / als oock
de kennisse der Planeten, Ghebieden / ende andere naturele dinghen / met haerder An-
tiquiteiten, een blick dat van grooter curieu-
septe ende meerstigeit was : Ende een
der staendste Leeraer liet hem doopsaen / dat alle t'selve Cooberge ende swarte Con-
sten moeste wesen / waerom sy dast aensicht / dat men die verbyanden soude / waer
doop de selve Boecken oock verbyant werden / t'welcke daer nae niet alleenlijcken van
de selve Indianen / maer ooc van de curieu-
se Spagnarden beclaegt woeden / de wel-
cke begeerich waren om de secreten van dat Land te weten. Dit selve is oock in ande-
re dinghen ghebeurt / dat men ende ben wisen / dat het al te mael niet als sy ver-
stonden / ende ghebruycken / van oude ende verbor-
ghen dinghen / verdoegen / de welcke niet wispich te spijssigh mochten comen. Dit comt
uyt eenen ontweten den vter van datse / sonder te weten noch oock van der Indianen
dinghen / te willen weten / met een obstinaet hept ende wyllich ghemoot / segghen
dat het al te mael Cooberghen / ende dese lieben al te samen d'onschaerts ghyt / wat datse
doch soude moghen weten of verstaen. Maer den ghien die sijn / van haerlieder
met eenen goeden inbajst hebben willen inspymeren / hebbender veel dinghen onder
ghehouden die aenmerckens weert waren. Enen uyt die van onse gheselschap van
Iesu, dat een seer eerwaren ende begheden Man is / heeft in de Provincie van Mexico,
d'Queren van Tuluco, Tulla ende van Mexico, sy een bergader / ende daer heel ghe-
meinspach van gheschadt / ende wesen hem hare Libengen / ghescoeten ende Kalendar-
en / als Almanacken, t'welcke een dinc was / weerdich om sien / want hadden hare Figure-
ren ende Hieroglyphica, ofte beeltes / daer sy de dinghen op deser maniere met af beel-
den / te weten de dinghen die eenighe figueren ofte ghebalden hadden / seldense met
hare eyghen af beeltes / ende hoop de dinghen / die gheen eyghen af beeltes en hadden /
ghebruyckten / ende andere ghedende characteren, van t'selve : Ende hoop de ghebruy-
ckte des tijts / in de welcke dat een yeder binn gheschiede / soo beeltes ende haer met be-
gheselschende hadden / die elcken eenen waren inhoudende te weten van twee en
byssich Jaren / als boogen gheseyt is. Men de ghede ofte in magen van dese Naden /
soo ginghen sie die nae t'Jaer / datter eenighe ghebenden waerighe dinghen ghebeur-
den / daer by conserpten / met de hoop sepe figueren ende characteren gheschiedt /
als te stellen een gheselschende Man / met eenen doet ende root rochten aen / in tepe-
ken van t'Jaer / daer se doe ter tijt in waren beeltes t'Jaer af / dat de Spagnarden
eerst

kerst in hare Kant quamen/ende alsoo hant alle d'ander gheschiedenissen meer: Waer om dies wille dat hare figuren ende characteren soo sufficient niet en waren/ als onse ghescheydenissen ende letteren soo en konden oock sijn in te wooyden so perfectelicken niet oock een comen/dan alderlijchen in de substantie der concepten ofte inpeutingen: maer om dies wille datse oock in gheby: h hadden Oranen, Harenghen, ende beiderley ghesanghen (die van de Orateurs/ oude Kersthoepenen/ ende hartelieker Doctoren gemaect ende gecomponeert waren) te referren ende upt het hooft te verhaalen/ welcke omnogghelijck was dooz de wooysele Hieroglyphicas ende characteren te moghen leeren/so is te weten: dat de Mexicanen groote curs uyscheit hadden om haerlieder hijsbieren de wooysele Oranen ende gheschieden van buyten ende upt de memoije te doen onthouden: waer toe sy oock Scholen hadden/ ghelijck als Collegien ofte Seminaren, staende de Jonghers dese ende veel andere dinghen/ van d'Over's onbewysen waer deen de werke/ dooz d'onbeprouwinghe/ soo hoelc menschen geconserveert, ofte in de memoije bewaert wierden/ ghelijck als ofter Schijfueren af ghesceet waer. Namelicken so deden de voornaemste Natten/ dat de kinderen hant begaben om Kersthoepenen te wooyden/ ende t'antp van Orateurs te ghebyurhen ende datse t selve hant wooyt oot wooyt aenmaaken: Ende als de Spagnaelen quamen/ ende haer met onsen leeren leeren seken ende seghen/ soo werden daer noch veel hant dese/ dooz de selve Indianen ghescheyden/ soo ghelijck als van treffelike Mannen ghetuyghe wooyte ghelien te hebben. Dit wooyt daerom gheseyt om dies wille dat soo vele/ in de Mexicanische hijsboyle/ ontghe langhe ende welcke kende steden ofte Oranen comt te leeren/ouden veel lichtelicken gheloooben/ dat de selve dooz de Spagnaelen ghenueert/ende in rechter waerheyt/ niet van de Indianen ghereferret waeren: Maer de waerheyt verstaen hebbende/ en sal niet comen naclaten/ t selve soobanghen ghelooft te gheben/ als de reden van hare Histoyen niet heught. hebben van ghelijchen de selve steden/ niet figuren ende characteren op haer maniere/ ghescheyden: Ende ik hebbe (om imp hier in te voldoen) sels ghelien de Ghebden van t Rader-Noth, Ave Maria/ symbolum ofte t Ghelooft ende de generale Sterfte/ op de wooysele maniere der Indianen/ waer van hem p'mant/soo sy't quamen te sien/ niet recht soude moghen verwonderen: Want om te hebben de wooyden van ik sonbaer doe mijn bijdenckel/ schijderisse een Indianen die voog een Religiens op de knien leyt/ ghelijck als den ghenen die in dieche ende ter siont dooz dat van tot God Almachtiel/ steldense die aensichten ofte hooften mit hare Croone op/ in maniere van de Synagogue: Ende dan tot de glojele Maghet Maria/ makeuse een Iess-Byouten aensicht/ niet het salte Ihs/ ende een kerstken: Ende van d. Peter ende d. Paulus/ waer gecroonde hooften/ niet de sleutelen ende een zuert/ op welcke maniere sy de gheseyde Diechte met desen afghemact hebben/ ende soo waer dat de figuren ghebycken/ haer stellen/ haer kieren, soo ghelijck als waer in dat men ghesondicht heeft etc. waer upt men de subgheliept ende t vernust van dese Indianen verstaen mach/ want dese maniere van onse Ghebden ende Kerstheken der Ghelooft/ albus te Kinghen en is haer van ghenighe Spagnaelen onderweken ghewoest/ noch sy en rouden daer oock niet met te recht comen/ maer maekten/ van t ghene nien haer leerde/ seer by onbeprouwinghe. Ich hebbe op de selve maniere hant figuren ende characteren in Petro de Diechte ghescheyden gesien/ van alle de zonden die een Indianen in de memoije hadde/ om te Diechten/ hebbende elck een van de tlien Ghebden/ op een seker maniere afghenotersept/ met seker t eyckens daer by ghelijck als effen: t welcke de zonden waeren/ die sy teghens sulcken ghebode ghebaen hadde. Ich en twyffel niet/ soomiet veel van onse bedeyden Spagnaelen) te last sepe/ een ne- moije van

Woutre een generale Biechte van alle haer leven aengeteckent hadde/ende Welckse
 te haer oock daer met / gheschick als of ick het soude moghen doen met eenen ghelief-
 den Wif of te memoze. Ende als ick haer noch byarghde nae sonninge daer u e f e
 snoechkens die mip een wepnich different schein en te wesen / soo verstant ick / dat het
 here circumstantien ofte omstandigheden waren / ende die de zonden der pechten om
 boecomelijchen gheliefte te wesen. Behalven dese Welckse van garen / too hijbbense
 noch andere van stecken / met de welcke sp t eenemaal comen te verren / de woopen
 die in de memoze ontgouden wullen/ende is een binc om sien / hoe dat de oude ende
 bebaerde lieben niet een ruck van stecken is ghemaect / het Pater Noster ghy leer / u
 de/ende niet een ander / het Ave Maria, ofte e Ghelooft / ende hoe datse wten welcke
 de steen is van dat hy ontfanghen is van den w. Deelt/ende welcke van dat hy ghe-
 leben heeft onder Pontus Pilat. is een ghene ucht om haer dat te sien cinderen / soo
 wannet datse ghemist hebben / ende alle de verbereringhe bestaat alleenlijck in haer
 steenen wel te besien. Wat mijns belanghende is / soo waer mip een van sood anughe
 ringhen ghenoey om te doen vergieten / al wat ick opt van buyten gheleert hebbe-
 dan te e en plaeyender tot de selve effect niet wepnich op de kerckhoven te wesen.
 ghu / soo isser noch een ander soorte van Quipos te sien / die se met de Gzanen van e
 Mays gheuycken / welcke een gochelerij schijnt te wesen / want om in een fere ber-
 warde rekeninghe daer een goet Reken-Weser met Pamplet ende Incht ghe-
 noey aen te doen soude hebben) te sien hoe veel dat een pedre van soo veel contri-
 butie comt / trecken die soo veel by / niet ander buyten verderinghen / soo sullen dese In-
 dianen hare Gzanen nemen/ende legghen een hier bye daer / acht ick en weet waer
 nemen een Gzaen van hier wech / ende legghen op een ander / ende wisselen der bye
 van daer sullen in effect niet hare rekeninghen soo volcomen sijn ten eynde comen
 daer niet een fap aen ghebychen sal / ende spledien wten haer oock beter in rechte
 ende in rekeninghe te stellen van dat een pedre moet betalen / of hebben van wy haer
 niet Den ende Incht souden comen te doen schijven ende te recht helpen. Soo dat
 dan geen vermist en is/ende soo dese lieben van noch Welcken ghy mach van premant /
 die t belste gheopdeels wopen / t ghene dat ick daer van sekerlijck oopdele / is / datse
 int ghene daerse sijn toe bigghen ende in bezegen ghy ons herde te boken gaen.

Het 9. Capittel. Wat maniere ofte forme dat d'Indianen in hare
 ghelchusen hadden.

Et en sal niet quaet wesen / te hoeghen by t ghene wy
 van de gheschysen der Indianen aenghemerck hebben / hoe dat haer
 gheuyck niet en was niet aetere- en-bolghende regelen te schijven
 niet van boken wederwaerts / ofte int rondt. De Maighen ende Ghyer-
 men hebben gheschreven van de slincker nae de rechter zyde toe / t welcke
 de meeste ende gem pinte wantie is / die van ons gheuyckte woyn. De Weghen be-
 ginnen int contrairt / van de rechter hant af / ende schijven nae de slincker zyde toe /
 in slincker hoeghen dat hare Woerken het beginsel hebbe / daer d' onse volcanden. De
 Ghinen en schijven noch ghelijck Woerken / noch ghelijck by hien / waer van boken
 wederwaerts. Want de wyle dat het gheen leetere / maer g'heele woopen sijn / en
 de dat elke figure ofte character een binc op sijn selben beduende is / soo en is haer
 niet noodich te aen den anderen te sluyten / ende verholghen te hoeghen / ende mo-
 ghen wel van boken mer schijven. De van Mexico en schijven oock om de selve re-
 den.

den) in gheen reghefen van d'ene zijde nae d'ander / maer verkeert van de Chinesen / schijpden van anderen af op waertheyden / op welke maniere / die regheringe der d'ghen hielden / als oock van alle d'ander datse acntepelen: Doch so wanneer dat e in hare kaden ofte Capliens schepen / ooc begonnen: van te verhuogen af daer de so on gheschilbert stont / ende cleum en alsoo van daer af (te weten in de Zaren datse in waeren tot nae den rinch ofte circkel van't Raet toe. In somma / dat men is veruende, alle de vier verscheppen: ende in geschijpe te wete: neringe schijpe van de regheringe af nae de slinker hand toe / andere van de slinker nae de rechter / en schijpe van boven wederwaerts / ende sommige van anderen opwaerts. Soodanich is van te verscheppen den hept van't beruist des Menschen.

Het 10. Capittel. Hoe dat d'Indianen hare Boden uyt sonden.

H nu te volepnden / t'ghene dat die schijpen betoerende is / so soude penant met recht moghen twoffien / hoe datse van alle hare sijden: die so groot waren / sein d'ise conden hebben / ende wat maniere van afreedinghe dat de Coningen van Mexico ende Peru gaben / in de salien die haer ten Wode boogquamen ende bejeghden: / dewyle dat e gien letteren ofte schijten en hadden / noch gheen gheue en schijpen. Desen twiffel nuoch genomen woeden / met te weten / dat men haer met woogden / ende boogschilberten ofte memorialen: ver byedelijken beschep gaf van alle t'geue datse boogquamen / tot welker efferte daer lieden waren van up: in ende raddiept die boogloopen de Boden blieden om te gaen ende comen / woeden van jonck af tot loopen gheoffert ende oegchoet / ende sochten altoos datse mochten seer lancia gheasfent ween in salien: borgen / datse een goote hooghe mochten opclinnen / sonder in de te worden. Ende hierom wast datse in Mexico pijlen gaven / van d'eerste d'yle / vuer / die dien la: gien ofte hooghen stepper: van de reppen des Tempel: opclommen / ghelijc als int te ghen woogbighe Boeck ghesep is. Ende in Colco, soo clommen d' Voelingen in de solemme ffeeste van't Capacry meck een om tege / den Bergh van Iancauri op / ende d'offeringhe van te loopen / is ghene pijlen onder d'Indianen seer in ghebruyck gheweest / ghelijc als het oock noch is / soo wanneer dat het een sake van impoyantien was / soo brachten in de weeren van Mexico de salie (daer men haer van onberechten wilde) booggheschilbert ofte upt ghebeel / so geelc als de den ten tijden datse d'eerste Spaenische Schepen int ghelinge creghen: ende so wanneer datse quamen om Toponchan in te nemen. In Peru was onder de loopen de Boden een byende curteusept / want den Inca hadde ober alle sin sijden: Dofsen ofte Boden gheset / diefe alsoe Chalquis noemden van de welke op sijn plaets ghefpt sal woeden.

Het 11. Capittel. Van de Regeeringhe ende Coninghen diese ghelant hebben.

Het is een dinck dat seker ende onderbonden is / dat int ghene daer de Barbaen aldermeest hare Barbarichheid in toonen / is in de Regeeringhe ende maniere van te ghelieden / want hoe dat de Menschen de beghelichept naest zijn / hoe datse Menschelijcher ende gorbettender sijn: ende de regeeringhe minder hoobaerdijhe sieft: Ende de ghene die Coningen ende weeren zijn: houden haer slechter / ende hoghen den oock beter met haer Vassalen ofte Onderlaten haer kennen: in de natuer ghelijc ende hoer neberghe / om te weeren in nader obligatie van naet gemeene welwilt te sien: Maer onder de Barba-

ren is het gantsch int contrarie. Want hare si-ggeringhe is Spaanisch / ende trete-
ren hare onderdanen ghelegh als Westen willende oock dat men daer handelen e-
de houben sal als Goeden. Hierom int dat veel Staten ende Volkieren van Inden
ghen Conint zien noch absente. Vereten lieden willen / van leuen in tyde ende onbe-
dwonghen Concupiscen / klesende alleenlyck hoop selve saken / namelicken in tijden
van Ouylogh / Oofmannen ende Woslen / den welken sy soo langhe als de selve ad-
ministratie duert / onderdanich zyn keerende daer nae weder tot haer oorde ende eerste
office ofte begheert. Op deser boeghen wyet het meestendeel van dese mede. Welck
gheeregert te weeten van daer gheen gesondeers: Coninckrijcken / noch gemeynde
de republiken ofte Concupiscen / noch eeuwighe ende bekende Woslen ofte Concupi-
en zyn / hoe wel dat men daer niet tegenstaende / wel eenighe Keeren ende voornae-
sthe oft de welcke onder de ghe-nepne man ende vander zyn / ghelegh als aptu-
tende Kudders / op welcke maniere het int gheheele Land van Conit toegart / alwaer
d' Araucanen die van Tucapel ende andere / soo veel Jaren de Spaguerden tegens
ghesien hebbe. Alsoo was oock van geijchen te goede Land van t'neuwe Conit-
ryck van Guayden ende dat van Guayana ende d' Eplanen gantsch in de Bahia
Lucon (ofte de Philippijnen) ende andere groote ende geweldighe Landstappe / wy-
ghesondeert dat in veel van de selve / de Sparafcheit noch veel grooter ofte in ver-
te / want en hebben na welckelike eenighe kennisse van Ouerhoof / maer gebeden en-
de regeren al te satten in te geynd / waerom het daer oock al te mael anders niet en
is / noch toe gart / dan soo gelicht als haer int hooft comt / met overlaft crachte ende ge-
wel / onbedelicheit ende ongheschiedtheit ende soo wie dat van t'neuwe vermen-
te is den ghenen die d' overhand ende t' ghebede heeft. In Oost-Indien heeft men
toegestreckende ende ster ghesondeerde Coninckrijcken / ghelegh als daer is / dat van
San van Bismagor ende andere / be welcke een hondert duysent man ofte twee te veel
comen brenghen / alsoe willen. Ende noch so gart boven al de groote ende de mach-
te van t'rijcke van China, welcke Coninghen (nae dat se verhaelen) over de twee du-
sent Jaren geregeert hebben ende dat doom hare goede regeringhe. In West-Indien
dien soo heeft men alle rijcken in vier twee gesondeerde Coninck ofte keiser-rijcken
onbedert / welcke is dat van de Mericanen in nieu Spaguerende dat van d' Ingas in Peru,
ende in so voer niet lichteliken comen segghen / welcke van dese twee dat het ghe-
welbochtelike rijcke gheueest is / want in d' Elijen ofte Gebouwen ende groot heps
van Ooff / soo ginch Monocuma die van Peru te hoben. In d' Elijen ofte d' Elijen
rijckende ende groote van d' Elijen / soo ginch d' Ingas die van Mexico te hoben /
ende in d' Anqueneit ofte Ouytjepe / soo was oock het rijcke van d' Ingas ouder / euen-
wel niet te veel. In seften van d' Elijen ende d' Elijen dunct m' datse byde ge-
legh deel ghe-had hebben. Een dunct is altoos seker dat dese twee rijcken alle d' an-
der Keerlijck: de d' Elijen / die in de selve nieuwe Werelt ontdeckt zyn / in goe-
de geschiedheyt ende positie geoordeelt te hoben / ginch als oock in de mogentheyt
rijckdommen / men noch veel meer in superstitien ende dienften van hare Goeden: Ende
hoe wel dat beide in veel dinghen ober een gachmen / soo waerense nochtan in een
dunct seker verlijcken / want onder de Mericanen soo was de successie van t'rijcke /
doom verlijckelike ghelegh als vloomsche rijcke: Ende onder die van Peru soo was
dan d' Elijen ende in alle bloet / ghelegh als de Coninckrijcken van Spagueren ende
d' Elijen. Van dese twee si-ggeringen (ghelegh als van t' alderboornaeffte ende
bekentste der Jolanden) sal geteateret worden / eghene dat tot onse propoost goet
d' Elijen sal / achtelende veel clepne ende moeploof dinghen die niet te hebben
hebben.

Want d' On-
logh ende
bome had
dan dese
Araucanen,
mach men
leest int trac-
taet van Don
Alonso de
Acebedo
Arceibo, ghe-
legh als op
een ander
geantwoert
35.

Het 12. Capittel. Van de Regeeringhe der Coninghen *Ingas* van

Peru.

Do wanneer dat den Inga (die in Peru Regeerde) doot was/so volgde hem syn wettyche Soon/ant d'ijche was. ende hielen booz soodanighen/den ghenen die ghy bozen was/van de ynclypactste vrouwe des Inga, die sy Coya noemden: de welcke te as zocht de tijt van eenen Inga, supangny ghenaeint/ al haer eyghen Suster/ want de Coninghen hielden booz een groot heyt/ niet haer Susters te reuen: Ende al waer schoon datse ander Vrouwen ofte Wifften hadden/so was nochtans de wettiche van't Coninkrijck op de Soon van de Coya. Welc is waer/ dat soo wannert den Coning eenigen wettylichen Soeder hadde/so succedeert den Soeder booz den Soon/ ende nae den seluen den Heer van desen te weten/ syn Soeder's ende eerste Conink Soon. De selue maniere van successie onderzielben van gheheelen/ de Curacas ende Heeren in de goederen ende Ampten. Daer wurden niet den overledenen onopdrigheliken deel Ceremonien ende oberdadighe exequien ofte upstaerden op haer maniere/ behoeft/ onderzielben een groot heyt/ die boozwaer oock groot is te weten/ dat geeneigen Conink die van nicus de Regeeringe aendide/ geenich tijt van de wettyche Waten/ t'ijdesen ofte Schatte/ nochte goeder des boozgaden Conink/ erfde/ maer moest syn eygen huys opstellen/ ende Courts Suster/ in alle r'ander/ weer van idens aen vergaderen/ onder reus aen dat van den overledenen te saluen/ welcke alsoo al te sinnen gebedicet ofte toeghepgeent wiert/ booz syn Weest/ huys ofte Coya/ als oock booz de costen ende renten van syn Wyfsghefin/ die sy naeliet/ de welcke hem/ niet haer naerouwingen/ al te sinen een wicpighen beront/ dochden in de sacrisien/ Ceremonien ende dienst des overleden Conink/ want hielden hem terstont nae syn doot/ booz eenen Godt/ ende hadden syn sacrisien/ gehouwen Weiden/ ende alle r'ander meer. Booz dese onderhoudinghe waer/ dat den Schade/ die men in Peru hadde/ onepndlijck was/ om dat altoos eick een van d'Ingas/ sochte/ syn huys ende schat boden dat van syn Woonsteden/ te doen upmunten ende te verbeteren. Nu/ het teyphen dat se de Woffessie/ ofte r'besit van't Coninkrijck/ niet aennamen/ v'ag eenen rooden wollen quast/ die in synchept de zijde te boven ginch den welken hem quast te hanghen recht te middeweghen van't booghooft/ ende en mocht oock van niemant anders geyzaghen worden als alleen van den Inga, want was ghelijc als een Conink/ Ceoon ofte Diadema. Doch aen de zijde van't hooft/ te weten/ by't Oeyghen/ mocht men den quast wel draghen/ ghelijc als oock van andere Heeren ghezaghen werden/ maer op't midden van't booghooft/ was alleen booz den Inga, als gheseyt is. Booz haest als hy na de quast ontsinck soo wozender een seer solenrele Feeste/ ende een groote meniche van sacrisien ghebaen/ niet een groote quantiteyt van Gouds ende Silvers Waten/ ende veel cleyne Schackens van't selue gemaecht/ als oock een groote somme van groote ende cleyne lakenen/ van't Cumbi ghemacht/ die seer niet ghelyckte waren. Item veel ende alder ley Zeesche/ ende veel costeliche Wapmen/ niet buypent Schapen/ de wele van berse/ eyden coltre moesten weesen van alle welcke men sacrisie dede: Ende den Opper Priester nam een sijn/ van de seg tot de acht Jaeren oudt in de handen/ segghende ghelijckelijc niet alle d' andere Ministers) tot het ghehouwen Weert/ van den Viracocha: Weere/ die presenteren ofte offren wap

u/op dat ghy ons in ruste hout/ende ons in onse Ooslogen wilt helpen/ ende dat ghy onsen Keere den Loga in syn grootheyt ende staet wilt onderhouden/ ende dat sy alstoots mach booshoedich wesen / ende dat ghy hem oock wilt gheben / veel wetenskaps ofte verstands / o n ons te regeren. Op dese Ceremonie ofte huylsinghe / soo vanden haer / die van't gantsche Kijcke ober / als oock van weghen alle de Guacas ende Wespichdommen / die se hebben : Ende d'erbiecinghe die dese lieben haeren Ingas aendenben / als oock d'affectie die se tot hem hebben / was sonder twyfel seer groot / so mer datter opt behouden is / datter permant van den haeren eenighe veraderhe tegens hem gepleeght heeft / want in yverdeerden in haerder Kijckeinghe / niet alleenich niet groofter machte / maer oock niet d'el gherechtichheit ende Justitie / sonder in gheenderlep maniere toe te laten / datter permant onrecht of te cozt gedaen wiert. Den Loga selde syn Gouverneurs ober berckheppen Provincien / synde eenighe als superintendentes ende sonder permant anders te erkennen als hem alleen : Andere van wat minder machts/ende eenighe int bysonder / met een ygeembe geordineert geregeltcheyt in sulcher doegen / datter haer niet eens en boosten d'oncken bynicken ja noch int minste een hoop aen van't Mays haerder gheben ten onnemen. Dese Ingas hadde oock boog een groot heyt ende opinie / dat men d'Indianen alstijgh behoefde geoorpelt ende int werck te houden / waar van men noch ydens daeghs sien mach / de straten / ende weghen die se met eenen onepntlijcken arbdopt ghemaecht hebben / welcke men seft gheweest is om d'Indianen te oeffenen / ende om dat se niet ledich souden wesen. Zoo wanneer dat se op een nieu eenighe Provincie overwonnen / soo was tersont haer adbyde de principaelste der Ingebozen nae een ander Provincie te verdoeren ofte nae haer woort te transporteren / ende dese woorden hebben daeghs in Peru, Mitimas ghenaemt / stellende in de plaetse van de selve / upt die van haer dat sie han Cusco namelijcken van de Ooslinghen / welcke waren / gheleijck als Kijckers van ouden Wuse ofte Gheslachte. De colstinghe die men boog de mis bynicken dede / was seer straf / ende alsoo arceyderen alle de ghene die hier per van hebben comen te wesen / datter gheen beter noch gheraderber Regeeringhe boog d'Indianen mach wesen.

Het 13. Capittel. Van de verdeelinghe die d'Ingas deden met hare Vaaslen ofte Onderdienen.

NW/verhalende het ghene geseyt is / wat breeder ende in bysonder soo is te weten / dat de verdelinghen die d'Ingas van haer Vaaslen ofte Onderdienen deden / was soo bysonderlijck / dat se al te samen seer lichtelicken konden regeren / al hoe wel dat het een Kijcke was van bysonder melen in de strekinghe : Want soo heeft alle eenighe Provincien overwonnen / so machten ende boeghden se d'Indianen ter sont tot Kijckelijcken ende Ghenepten / tellende de selve by Kijcken / ende stellende ober elckelijcken Indianen eenen die daer te ghebiet ende sogh boog hadde / ende ober elcke hondert een ander / ende ober elcke bysonder een ander / ende ober elcke bysonder een ander / ende desen wende se Huno, t welcke een principael ampt was / ende ober alle de boeghede wasser in elcke Provincie een Gouverneur / upt het Gheslachte van d'Ingas. Den welcken sy al te samen onderdanich waren / hem een weder opt gheestelicheiteninghe ghedende van al datter gheschiet was / te weten / van de ghene die daer ghebozen ende gheslozen waren / als oock van't Wee ende d'Kijck

b' Kerkertv' ofte de bou ende zaeplanden. Dese Gouverneurs quamen alle Jaren
upt Cusco, (alwaer t' Hof was) ende kerden daer weder nae toe teghens den tijt dat
men de groote Feste van t' Rayme soude houden t'gengende alsoet alle den Tijdt
van t' Rijkhe met hen te houe want en woerden daer oock anders niet in tomen.
T' ghehele Rijkhe was verdeelt in vier quatteren / die ghenaemt werden Tahuanti-
cusiyo, t'welcke waren Chinchafuyo, Collafuyo, Andefuyo, Condesuyo, ende dat con-
sujne de vier weghen die van Cusco upt quamen / alwaer men t' Hof ende de genera-
le bergaderinghe hielt. Dese weghen / als oock de Probinden die daer met over een
tomen strecken nae te vier heeten ofte zijden der Werelt te weten / Collafuyo nae t'
Zuyden / Chinchafuyo nae t' Noorden / Condesuyo nae t' Westen / ende Andefuyo nae t'
Oosten. In alle hare Republiken ofte Gemeenten haddense twee soeten ofte Klot-
ten van volcke / welke waren van Hananlayo ende Vnllaya, dat is soo veel ghelept
als die van boven / ende die van beneden. So wanneer datter yet gebouwen ofte dooz
den Inga ghehoort soude werden / so was het al te voegen vercleert / hoe veel dat elcke
Probinden / Republick ende Klot daer van te deel quam / t'welcke niet en was met ghe-
hele ghecleet nae een pedet na adbenant / nae de qualtept ende t'brengnogen van
elck lande / in sulcker boeghen datse wel wisten om de forme van honderd dupsent
Hancgen (ofte Schepelen Mays op te brengen / verbi grana) dat sulck een Probinden
het tijt ende deel daer van sloot te gheben / ende sulck een / het sevend deel / ende hi si
een t' vijfde part / etc. ende van ghehele t' selve onder de Republiken, Kloten ende
Aillos, ofte gheslachten. Dooz t' sicht ende de Aekeninghe van alles / soo waerend
die Quipocamayos, t'welcke d' Offitieren van de Aeken carer waren / die met hare
opaden ende knopen sonder eens te saelgeeren / tusken te segghen tot een Hoem ende
hoeder houts toe / wat datter gegeven was / ende by de Aekeninghe der selve / so wisten
Gouder d' Indianen in een oogheblich te reekenen wat dat een pedet te deel quam.

Het 14. Capittel. Van de Edificien ofte Gebouwen ende Ordon-
natie, die d' Inga in hare Fabrieken ofte Timmeringhen hadden.

E Edificien ende Fabrieken ofte Gebouwen / die d' In-
gas ghemaect hebben / so in Sterkten / Tempelen, Weghen / Delt ofte
Landthuyzen ende andere / zijn ser veel / ende van overal ghesien als hi
ghe weest ghesien als het suydighen daeghe ghesien mach woyn aen
de verballen stucken ende overbliffels / so in Cusco als in Tuguanaco. In
Tambo, ende op ander plaetsen / alwaer men steenen binde van uptnemende groote / so
dat men niet en ran ghebencken / hoe datse ghehouden / ghevocht ende ghesiele con-
nen wesen ter plaetsen daer se stoen. Dooz alle de t' Gebouwen ende Sterkten / die
den Inga in Cusco, ende op verscheppen plaetsen van sin Rijkhe / dede maken / so quam
daer een groot ghetal van Doel upt alle Probinden / want machten byende ende
wonderlike Gebouwen / ende ghebuysen gheen vermeniginge van materie ofte
hulck / noch en hadden oec geen pier noch staet / om de steenen te houwen ende te bruc-
ken / noch en hadde Infrumens ofte gereetichap om die te buerge / cū zijnen weidans
so niet en preest gewoest, dat men op veel plaetsen d' afscheptels niet onderseghen
en ran daer se aru den anderē geboegt zijn / ghende deel van de selve steenen so groot als
seker is / so dat het een ongeloclike dinc soude wesen / so niet en seeg. Ic hebber
in Tuguanaco een gemete van 38. boeten lant / ende 18. boeten breed / hebende de dide
van outrent seg boeten. In de mueren van de Festeresse ofte t' Slot van Cusco, de
welcke

Welcke met handen gheschapelt ofte op den anderen geleent zijn heeft men veel steenen die noch veel grooter zijn. En de ghene die meer is te verwoerden is / dat al hoe wel dat dese steenen van de doopschijve 1. Weren / met ghien sleghel ofte Wincelhaeck ghehouwen ende onder den anoeten (te waten / in de groote ende gheboord) seer onghelijck zijn / so slupten ende doeghen de naeten / ofte icheptfels / nochtan soo wel op den anderen sonder eenighe vermengtinghe van materie ofte halch / dat des een onghelooftich dinc schijnt te wesen. Alle der selue waert gedien met veel volck / ende met groote lichtaemheyt int arbeyden / want om den eenen steen met den anderen te doeghen / (nae daese wel ende jupst te aen sluyten) soo heeft het noot wesen dat men moeten wesen / de selue dinc wijs te bejopen / de wyle dat de mersten deel van

dien niet ghelijck noch effen vol opt en comen. De meniche die der van volck moeste comen van aen de steenen ende Ghebouwen te arbeyden / werden van den Inga jarelijx up ghelidert ende aenghetreckent / doende de Indianen onder haer de verberclichte ghelijck als van alle d'ander dinghen / sonder datter hem penant tegens stelde / ofte selue qualijck afaam. Doch alsoe wel dat dese effenien groot waren / so stont den sp nochtan so qualijck ende onghetelichken verberc / ghende eegentijck ghelijck als Mel koren / (dat zij der Mahomettischer kercken ofte Barbarischer Ghebouwen. Enighe verwoefte steenen Bogen en wisten sp in haer Ghebouwen niet te maken / noch en hebben oock de waten en a der vermenginghe van halch ofte simant noot berreghen. Soa man meer dars in de stuer van Xuxa, gaamen te se. d'oprechtinghe van de houten Bogen ofte steenafels / daer men de steenen Brugghe op overwoelen soue / ende hoe dat men daer nae (de Brugghe gheweicht ghende) weder werck dede de zo iden sp te hieden ende wech te loopen / mepende dat het ghehele werck van de Brugghe (die van ghehouwen steen is) ter nedere soude storten. Maer so want meer dars seghen dat de selue ghelende vast bleef staen / ende datter de Spagnaerden oec

den oer gāghen/soo sepe den Cacique ofte Heere/ tot sijn mede-gezellen: *C*is recht ende reden dat wy dese dienen / want selghen doozwaer wel kinderen van de Son te wien. De Buggen die sy gheschuyden/ waren van een sooye van strop/ ofte ghepde die Biesen die welke niet stercke teuten ofte khabels aer. de Oeteren van den water-cant vast gebonden e. de ghehele waren want en maechten geen Buggen van seer ofte beut. *E*greue dat men se om darcha heeft in de doozwaer/ he ofte uploosinge han't groote Lach ofte sleep van Chucuto in Collao, is en darch om te verwonderen / want den selven arm ofte dooztocht is upt der maten diep/ sonder datter eenich siment ofte matric plaats fouder mach / ende is soo lichte dat het niet moghelic is 't selbe niet eenich oberwiel oft stercker Boghe te n ogen oberwiel. *W*aeren het gantsch onmoghelic was/ daer eenige steden ofte heuten Bugge oet te comen waken / dat is dat legel slaende soo heeft het vernant ende d'abelhept der Indianen comen blieden / soe datter een seer harte ende stercke Bugge ober ghemaect merke warden / ende dat / alleenich van strop / welcke en sabel schijnt te wesen/ ende is doch eenduel waerachtich / want machten / gheghe als op een ander gesept is/ van een herte looye van Biesen / die 't Lach dooztiger ghy was haer Tora gheseyten) eenighe Bondele / ghelijc als ghy bonden matfaden/ ofte schooden: ende om die wille dat het selbe een uirre matric is / soo en gaet het niet te gront/ alwaer sy al van heel Biesen op stropden ghende de dooztype Baken ofte Bondele/ seer wel/ aen d'eerziden van de Sibier / vast ghy bonden / waer mede men daer (soo wel met gheladen beesten/ als de heben) c'ghien wille mach ober passerde. *A*ls ich dese Bugge by wien ober passerde / soo was ich in verwonderen de / van de couste ende inderste der Indianen / om dat sy niet een soolich eerbighen darch beeren ende scherder Bugghen maechen/ als de Bugge van de Bieren sy/ daer men van Swiden naer Tran over gaet. *I*ch hebbe oock de lenghe van de selbe Bugge ghemeten/ ende was soo't in wel ghedencke/ van dyle hondert ende soo veel vorten. *D*e diepen van de selbe dooztocht ofte uploosinge / sepe men ongrondelich te wesen/ ende schijnt dat het water / boven op/ niet eens en verroert do/ egghen dat het dan onder eenen seer ghewelighen loop ofte stroom heeft. *D*it is nu gheschich / soo veel als d'Edichen ofte Bhouwen aengaet.

Het 15. Capittel. Van de goederen des *Ingas*, ende van d'Ordinancie der Tribuyten ofte Imposten dien hy over al in sijnen gheselt heeft.

En Rijkdom van d'Ingas was onnoembaer ofte sonder conparatie/ want alhoewel datter geringhen Comenken was/ die yet van de greederen ende schatten van sijn doozsaer quam te erben/ soo hadden sy wistans eenduel alle den Rijkdom ofte schat van hare Rijkheit haren wille/ e welcke bangout/ siber/ als oock van ghewas ofte sakenen ende Dree/ seer oberwielich ende s'bondant waren. *E*nde den ander grooten Rijkdom van allen was/ die ontelbare meniche van Onderdanen/ die altoos v'rondeliche en berept waren/ int ghene daer 't haren Comenck ghesche. *A*lso warden den upt drie Provincien ghyboort/ *I*greue datter upt gheien was te v'eten/ de Chiche/ een Patte alsoo ghenaen/ dienden hen niet weetenkent ende costelich bouet. *D*e Lucanas met cloecke gaenters/ om haer Kofbaer ofte Sere te draghen. *D*e Chumbibicas, met dansers / ende also boozten in alle 't ander meer daer 't selbe Provincie wat bysondere ende upmerken ende s'andere / ende die noch behalden de gevepene nadelen ofte Imposten die sy al te sakenen contrbuoerden. *D*e gout ende Silber

Nijlen (daer men in Peru ten wonderlijcke overbloed van heeft) werden bereypt ofte
 ghegraven. *Indians* / die hier toe upt ghesonderd waren de wulcke van den *Inga*, in
 alle het gheene dat sy hoog hare colten ende nootdruften van doen hadden / verhoght
 werden waer mede niet in selve sijcke soo grooten schat ende rijckdom hadde / oar-
 ter veel van opulste zijn dat het gheene / dat de *Spagniaerden* in handen ghebragten
 hebben / (alhoewel dat het soo veel was als up werten) niet gheueest en is het t'ien-
 de deel van t' gheene dat t' *Indians* wel ver sonden / wech geschen ende verhoogen
 hebben sonder dat niet t' selue opt (met alle de neest cheyt die de begertincheyt wil
 ghebaert heeft om te werten) heeft comen out verken ofte vanden. Doch den groot-
 sten rijckdom die de *Barbarische Coninghen* hadden was dat alle hare *Vassalen* ofte
Onderaten haer captyuen ofte slaven waren / welcke arbeit sy oock in haeren wul-
 le ende nae haer appetijt waren ghemetende. Ende t' gheue dat te verwoonden is
 is dat sy haer in sulcker hoe zynen / ende niet sulck een opzeye van handlen lieten die-
 nen dat het haer gheen slavenye maer een free geluchich leven doecht te wesen. Om
 nute weten d' *Opdruantie* der *Tributen* die d' *Indians* aen haer heeren gaben
 soos te weten / dat soo waermer den *Inga* de *Republiken* ofte *Steden* (ende by oer-
 won) aentpelende soo verdelde sy alle t' Lant in drie ghebeden / t' eerste deel hoog
 de *Keigte* ende *Gods* diensten / in sulcker hooghen dat den *Pachay* kacht / t' welcke
 den *Schepper* is de *Hon* de *Chiquilla* ofte *Daaber* / de *Wochen* / ende d' andere
Guacas ende *Wplichdommen* elck een / syn eynghen Landen hadden / wosende de
 buysen hier van verdaen ende ghebesicht in sacrisien ende tot onderhout der *Stad-*
instren ende *Wpsters* / want elcke *Guaca* ofte *Kenbedel* / hadde zijn ghebeden ende
Indians niet bysonder. Ten eerste deel hier van / werden verdaen in *Cusco* als
 waer den algheynen *Wplichdom* was / ende de reste in de selve *Republieke* ofte
Stede daer t' gheplucht ende gewonnen wiert want hadden in elck *Doop* ofte *Wier*
 hare *Guacas* ende *Kenbedels* met de selve opdrante ende aentroeynghe / als die van
Cusco comende van ghelijcken in haer doen / met de selve *Gods* diensten ende cere-
 monden over een t' welcke een dinc om verwoonden is / ende is oock te verachtich
 want is by meer dan hondert *Doopen* onderwonden gheueest seker te zijn hoe wel
 dat etijche by de twee hondert mylen van *Cusco* vercheppen liggen. Nu t' gene dat
 men aldus op dese Landen sacpe ende plucte ofte inhacde / wiert gelyc in bewaer-
 huppen die alle enghen hier toe gemaecht waren ende dit was een groot deel van t' tri-
 but dat d' *Indians* gaben / doch men en can niet weten hoe veel dat het gheueest
 was / want was op t' een Landt veel / ende op t' ander luttel / ende op etijche plaatsen by
 nae t' eenemaal / ende dit deel beneficiereerde ofte bearepden sy alder eerst. Nu t' he-
 t tweede deel van de Landen ende Erben / was hoog den *Inga*, waer van sy / met het
 gent dat tot synen dienste van doen was / als oock syn machthap de *Heeren* t' gae-
 uen ende de *Soldaten* af onderhouden werden / zynde sijnle oock wel t' meesten
 deel der *Tributen* / soo ghelijc als het aende *Depotien* ofte *Wobanden* mueren ghe-
 sien mach worden want zijn deel langhet ende wijder als de *Sewar* ofte *Woban-*
huppen der *Guacas* ofte *Wobhuppen*. Wefen *Tribut* wiert ghebracht in *Cusco*, oft
 te ter plaatsen daer t' hoog de *kerch* kmechten van doen was / ende dat / met een
 beemde ende spoedighe sochtvulicheyt / ende soo waermer t' selue niet van doen en
 was / soo wiert hier tijen twaelf Jaren bewaer teghens den tijt van noode. Wef
 Landen van *Inga* werden ghebeneficereert nae die van de *Goden* ende ginghen al te
 sinen (sonder eenighe exceptie) bearepden met haer *Peest* deederen aen / inghede
Ardeheis tot lof van den *Inga* ende de *Guacas* ende soo langhe als de beneficiere
 arbeit duerde / so atense al oop op des *Ingas* cost / ofte op de cost van de *Ston* om

Guac
 ende
 ghe
 de G
 ghe
 de L
 en ch
 ber of
 dact
 den
 int by
 dingh
 des l
 ghe
 lych
 als by
 zinde
 toe sp
 lichte
 allee
 ren of
 len. d
 liche
 boop
 den l
 den /
 elcke
 deel
 ne to
 berf
 den l
 Deel
 Guac
 hebbe
 de. d
 fteer
 Alu
 meit
 den t
 haer
 de da
 neren
 ofte k
 Cumi
 gien
 daer

Guacas, hare de Landen booz bearcheyden: Maer d'oude Lieben / siecken / Wyden
ende d'ouwen / waren van desen Tribuut by ende exempt: ende alsoewel dat het
ghene dat ghepluchte ofte ghewonnen wiert / booz den Inga, booz de Sog / ofte booz
de Guacas was / soo waren ewenwel / des niet reghenstaende / de Landen op-
ghie: sijnke van de Indianen ende haer lieber booz-Overga. Het derden deel van
de Landen twelcke van den Inga booz't ghemeyne Volck ghegeheven / doch men
en en niet gheweten hoe groot dat dit deel wel gheweest is / ende of het oock meer-
der of minder mochte wesen / als dat van den Inga ende de Guacas, altoos is het si-
cker dat ter oechte was't selve ghenoech te wesen / om't ghemeyne Volck niet t'onderhou-
den. Van dit derden deel en hadde niemant eenighe besittinghe oft eghenscappe
ene bysonder / noch d'Indianen en hebben oock nyet eenighe possesse van eghen
dinghen gh: hade / ten waer dat het was booz sonderlinghe gunste ende toelatinghe
des Inga: doch ewenwel soo en mocht het selve niet verbyeen / noch oock onder d'ef-
ghenamen berdekt worden. Dese Landen van't ghemeyne Volck / wierden Jaer-
lychs verbeelt: ende een peder aenwysinghe ghebaen van een alsulcken sijn Inga /
als hy booz't ontscheut van zijn persoon / Wyden ende Kinderen van doen hadde /
sijnde t'ene Jaer wat meer of min als t'ander / nae dat het by ghewen was / waer
toe sy oock haer ghesette maet hadden. Want ghene dat een peder albus toegebeel
wiert en gaderen nyet eenich tribuut / want alle hare contributie ofte belastinge was
allen sijn de Landen van den Inga ende van den Guacas te bouwen ende te bane-
ren ofte bearcheyden / ende de bychten des selven in depositio ofte bewaringhe te stel-
len. Soo wanneer dat het een onbychtbaer Jaer was / soo wierden alle de gebrue-
lycke ofte nootdusighe Lieben / van de selve opghesloten by bychten ofte probanden /
booz sijn / want hadden altoos een groote menichte van overschot. Van't Dee dede
den Inga de selve verdelinge als van de Landen / twelcke was die te tellen ende wep-
den / ende plaatsen by te sonderen booz't Dee van den Guacas ende den Inga, ende van
elcke Republycke ofte Stede (als oock van't ghene dat ter opghewoert wiert) was een
deel booz haer Jurisdictione ofte Contrepe / een ander booz den Conlinck ende de reste
booz de selve Indianen / jaer hadden van gelijken de selve verdelinghe ende opman-
te tot onder de Saghers toe / ende liet en oock gheensins toe datter eenighe wysheits
(verstaen van't Recht) verhoort ofte ghedoot wierden. Het Dee / ofte de kudden van
den Inga ende Guacas, waren veel ende groot / ende normbense Capacallas, maer het
Dee ofte de kudden van het ghemeyne Volck / zijn weynich ende arm / waerom die
Guacachallas gheheeten wierden. Den Inga seide groote sochtvuloseheyt in de con-
servatie ofte onderhouwinghe van't Dee / want is oock alle den schat van't selve Rijk-
ke. De wysheits en wierden (ghelich als gheseyt is) in geenderley maniere ghesact-
seert noch ghedoot / noch oock op de Racht ghehanghen. Soo daer eenich van de
Kinderen sijn te ofte zeerich wiert / (t'welcke sy albaer Carache noemen) soo moest
men ter sijnre sijn begrave / op dat het d'ander t'quaet niet aen en desden. Scheer-
den t' Dee op zinen tijde ende gaben daer een peder van d'afte booz haer / ende d'ooz
haer wissende Kinderen / ghewoet ofte cleederen af spinnen ende weven souden. En-
de dat t'wort insgelijch verbeelt op g: baen / ofte t' selve oec volghachten ende naqua-
men straffende den genē die onachtzaam was. Want't Dee des Inga, wierden gewaer
ofte laeken af geweven / so booz hem als booz sijn Wofgesin te weten / een soorze van
Cumba, die costelic ende van beyde zijden ebe recht was / en t'ander die seke en grof
was: de welke sy van Alcala noemen: sijn en hadde van dit ghewoet ofte cleederen
geen geset geal / van alleenijgh t'gene dat een pegtelich toegelept wiert. De wol die
daer oet gheal / leyden sy haer Depositen ofte Bewaer-goderen / ende sieden

formieren hen altoos niet met het exempel datse met de Heere (diese aen de Indianen pfectien) geben. Een diuck isser om veel op ghelatte wesen / te weten dat / haerwel datse byacht ende de deedinge der Indianen / so secht was so waren nochtan alle de Probitie hier van verheijden / namelijk int gene datse op 't hooft setze / zynde van so minne een geweten ofte geheyde wouge ofte blecht / die die wils omv'eit dooz de n anderen gewonnen is van anderen is het heet ende maect eens omwonnen : van etliche gelijck als moqsteren oft cleme haeden van eenige gelijck als hooze conde bo meten van andere gelijck als t'buente van een seef ofte sife ende alsoo andere dups sendet op beere / ephendje meer. Ende daer was ooc een onweberoepleghck / Welc dat in mant de byacht eade t'habijt van zyn Probitie mocht veranderen / ja al waert oock senon dat hy hem op een ander plaats transpozteerde / t welcke den Inga (om goet te gegeringe) vrom seer nootwonderh hieft / so gelijck als het oock noch hedens daeghs is / hoewel datter nu so veel opsejts ende segh niet en is als het wel plachte te wesen.

Het 17. Capittel. Van de Post-boden ende Chasquis die den Inga gheboeycken.

Van loopende Boden ende Posten hadde den Inga in alle zyn sticken eenen grooten dienst af / noemden die Chasquis / welcke waren de gene die haer Mandaren ofte bevelen aen de Gouverneurs droegen / en haer abhijlen wederom int Hof byachten. Dese Chasquis ontfelden haer op elcke Topo, (dat is alle anderhalbe mijle weeghs) in twee hupskens / ende waeren vier zynen / de welcke by staerden van elch quartier boosken ende derandert warden / ende slegen met de bootschappen / die hen gegeven wierden / in aller haescheit / toe datse die aen een ander Chasquis gaben / die altoos te weten van de gene die loopen souben / berept ende wacher / of op de waerht stondeuilligen tusschen dach ende nacht op de bysichel Spaense n. h. en weeghs / niet tegenstaende dat de meeste landen van boer seer worst ende wylt zyn. Dienden van gelijken om eenige dingen / te den Inga geerde in grooter haest te byngenen ende alsoo hadden se oock in Cusco versche Teetisch (hoewel dat het hondert mijlen weeghs zyn) in twee dagen tijt / ofte weepuch meer. Daer datter de Spagnacren int Land gecomen zyn / so secht men dese Chasquis gebuyghet in tijden van eenighe beroerten ofte grooten noot. Den Viceroy Don Martin heeftse dooz ordinatie geset / alle vier mijlen weeghs om d'expedition te dragen ende te byngen / welcke in dat bycke een sake is van grooter importantie / hoewel datse met so groot raddicheit ende so haest niet en loopen / als doudende dooz ledenen wel gebaen hebben / noch en zyn oock soo veel niet / doch worden wel betaelt / ende bitenen gelijck als d'ordinarische boden van Spagnien / ghevende de packetten ofte byleden alle vier ofte vyf mijlen oter.

Het 18. Capittel. Van de VVetten , Justitie ende straffe , die d'Inga geordineert hebben, als oock van haer Houwelijcken.

Soo gelijck als men den genen / die int Oorlogh / ofte eenige andere avonturen wel dienden / noemden ende boonden / gaf gelijck als haer eygen Landen / Wapens / Houwelijcken met vrouwen van des Inga geslachte / also bevelen van gelijken aen de onghelofsen / ende de gene die schult hadden een straffe rahtinghe. De dootslagen ende t'stelen wierde met der doot gestraft / de Dieven ende bloecschaaden van niet de ascendenten ende descendenten in linea recta, ofte rechte.

rechte graet werden besegelt met de doot des misdadtigers gestraft: doch eene wyl
 soo is te weten / dat se voer geen oorspel en hadden / heel vrouwen ofte vrouwen te
 hebben noch sp (te weten de vrouwen) en hadden daer ook geen tyf / nisse om va-
 minse by andere vromt van alle nstich die de eerste vuyfjoutwe was / met de welcke
 sy eppenlycken t'houwelijck onderghelden / want dese en was niet meer als een / en
 de werden niet bysondere solemmittept ende ceremonie ontfangen ende aeg. n. m. m.
 t'welcke was den vuyfjoutwe t'haer hupse te gaen / ofte die met hem te menen ende
 haer een Ojota aen de voete te doe. Ojota sietense de schoone t'elc albare g. vuyfjoutwe
 welcke zyn gelijc als Spaensche spargaten / (ofte granue Molir-liche enen) die hote
 opt zyn. So de vuyfjoutwe was / so was d'Ojota bā wel / maer so sp t niet en was
 so wasse bā spato (dat is van t'uych daer men de Spaensche Vinge- kouden as byent-)
 Alle d'ander moesten dese dienen en erkende / ende dese byecht coe een saer lane zwarte
 rouflederen vooz de Ma / als sp overleden was / ende en troude in een saer lanch
 geen ander waren gemeenlycker jonger als de Ma. Dese gaf den Ma met zyn epi-
 ken hert / aenden in haer Steden de jonge Vessellen ende Vooters op een plaets / ende
 gaben elck een zyn vuyfjoutwe / besluypende t'houwelijck met de vooz herten ceremonie
 van haer d'Ojota aen te trecken. Dese hadde de pene van t'p-krasse / soomense by
 een ander vromt / als ook van gelijcken den misdadtiger / ende al waft schoon dat daer
 den Maan vergaet / so ende lietense haer daerem niet te straffen / doch niet met der doot.
 De selve pene wasser ook in de Bloetshande van niet de Moeder vuyfjoutwe der
 dochter / ofte kints kinderen te doen te hebben. Met ander maesschap en waft niet
 verboden te houwelijcken ofte te boelers / maer was alleen in de eerste graet. De vuyf-
 der met de suster en lietense van gelijcken niet toe / accessie te hebben / noch en hielden
 daer ook gheen houwelijck van int welcke in Peru veel vreden met bezoghen zyn
 geloof ende dat d'Ingas ende Heeren / welckien met haer eppen susters trouwen / al
 waert schoon dat se van een Dader ende Moeder waren. Maer de rechte waerheit
 is dat dit selve / alcoos vooz ouwettelijcken geboeren / ende in de eerste graet in houw-
 lijck te hergaren / verboden is geweest / gebueten de dit selve alous tot den tyt van
 Topa Inga Yupungay / Dader van Guinacapa / ende Groot-Dader van Atagualpa / in
 welken tyt de Spagnardē eerst in Peru quamen / want den selven Topa Inga Yupungay
 was den eersten die dese gewoonte brach / trouwen met Mamocello / sin eppen
 suster van Dader ende Moeder / ende den selven de val / ende wilde ook / dat allen
 de Heeren Ingas / ende anders idemant / t'haer eppen susters / van Dader ende moe-
 der / mochten houwelijcken so gelijck als by dese. hadde tot een soont Guandapa / ende
 dochter die genaemt was Coya Cusimay / ende bebal op de laatste ure sin les
 beng / ofte sterfbedde / dat dese zyn soont ende dochter / byoeder ende suster van Dader en
 Moeder / te samen souden trouwen / ende dat het ander yndi paet volck / vooz haer
 vuyfjoutwen mochten nemen / haer eppen susters / van de Daders zynde allen. En
 de soo gelijck als t'elc houwelijck onwettelijck ende tegens de natuer was / alsoo
 omdenre de ooch Doot / dat mit de vuyfjoutwe die daer van quē t'welcke was Guand-
 Inga ende Atagualpa Inga / t'elcke van d'Ingas een eynt nam. So wte dat het gelijcke
 van de houwelijcken der Indians van Peru geontelijcker ende byeder begreter te we-
 stact / mach lesen het tractaet dat Polus (ter begreter van Don Hieronymo de Loay-
 t'err- Bisschop van de Stadt de los Reyes) gescheven heeft / den welken so van dit
 als ooc van veel ander dingen der Indians / nerssich ondersoek gebaen heeft. Ende
 dit selve is ooc noodich om de dwalinge van veel werch te nemen / de welcke niet loo-
 sende / loock dat onder d'Indians de wettelijcke ofte byst is / doen den ghet ooyten
 Indians

Inblaen de bpsit eroutwen/ende de rechte Woutue verlaten. Oock miede soo siet men
t weynich fondament dat somwylghe ghehad hebben/de welck e pretendeerden te seg-
ghen/dat woonden sijn ende Wyf ghedoopt/ al waert (schoon dat het Boeder en
de Suster waren/soo behoorden nochtrans haer Houwelijck bebesicht ende toeghe-
laten te woeden. Contrarie hier van is besloten by Synode Provinciel van Lima,
ende dat/met veel reden / want het selve houwelijck en was oock noch by de India-
nen selvs niet wettelijck.

Het 27. Capittel. Van de afcomste der Ingas, Heeren van Peru,
ende van hare *conquisten* ofte over winningen ende Victorien.

INder is dooz bevel van de Catholijcke Majesteit den
Coninck Don Philipus onsen Heere ondersoeck ghedaen/ende dat/met
alle mogelijcke neer sicheyt/van de afcomste/Godt diensten ende Wet-
ten der Ingas, ende om dat de selve Indianen gheen gheschiften en heb-
ben/soo en heeft men t soo wel niet comen te weegh byengen/ als men t
wel begreede/naer by haer Quipos ende Registeren de welcke / ghesicht als gheseyt
is/haer in de plaets van Boecken die inden/ heeft men comen te weten / t ghene ick
alhier segghen sal. Eerstelijcken/soo is te weten/ dat men in booleben tijden / noch
Coninck noch Heere in Peru en hadde/ desse alte samen onderdaen sijn waren / n aer

waren gelijc als versaemde rotten en gemepten/ gelijc als het heidenbargs noch is/
int rijcke van Chuk en byna alle vander plaetsen geweest sijn/die de Spagnardten in de
selve Westersche Indien overwonne hebbe/uytgefondert t rijcke van Mexico. So is te
weten/dat men onder d Indianen gebonden heeft/die mandieren van Siegeertogen
ende le-

ende leuen: D' eerste ende ynnigste / als oock de beste / is gheueest die van't Co-
 m'itichghe ofte Monarchie, soo ghelijck als daer was / die van die van de Ingas, ende
 die van Motecumahoe wel dat dese int meercdeel Epynich waren. Dese twee de
 van die by een verscieden stotten ofte Ghemeynten / daer men niet de staet van desen
 si geert / ende ghelijck als staden ofte bergaeringhen zijn. Dese kiesen in tijden van
 Doolghen ende Capiteyn ofte Oversten den welken een gheheele stadt ofte Prouin-
 tie onderdaenich is. In tijden van Dooden soo kirgeert men eelke stede ofte weg-
 deringe op syn seluen / hebbende altoos eenighe principale ofte boornamenste / die van't
 gheneuepue Doolch in respect ende agheninghe ghehouden worden: Ende soo wanneret
 battert eenighe saken voorgecomen daer veel aen ghelegghen is / soo bergaderen eenighe
 van de selue / om't voerlegghen / wat dat haer te doen staet. De derde maniere ofte
 soorte van Regeeringhe is ganssch ende t'eenmael Barbarisch ende wilot / ende zijn
 Indianen die gheen wet / geen Concluck noch geen vighende plaets en hebben / maect
 oitshonten si aer tyt hoopint / samen ghelijck als wiede ende wilde Ghelotten. En-
 de nae dat ich hebbe comen vermercken / soo zijn d' eerste bewoonders van dese In-
 dien / oock een soodanighe soorte van Doleste gheueest / ghelijck als hebbe daeghs
 noch zyn een groot deel der Brasilianen, Chinguanen, Chunchenen, Ylcaycinen, Pico-
 nen, ende t' meeren deel der Floridians, als oock in nieu Spagnen, alle de Chunchemen.
 Van dese generatie ofte soorte is / doot / beruust ende belept van sommighe der boog-
 namenste onder haer / d' ander Regeeringhe der Ghemeynten ende verscieden stotten
 uptghecomen / daer men een weynich meer gheregeltsepts ende belept onder heest
 soo ghelijck als daer noch hedens daeghs zijn die van Atanco, Tucapel ende Chile, als
 oock g'west zijn int nieuwe Coninckrijck van Granaden, de Moscas, ende in nieu Spa-
 gnen etliche Otomiten, worden onder al die soodanighe / minder wercschepd / ende
 wat meer redelijchsepts gebonden. Van dese generatie ofte soorte is / doot / d' doct-
 hept ende wetenschap van sommighe excellenten Mannen / t' ander ende machtigher
 Oubderne ment uptghesijoten / boosien weseide niet een Coninckrijck ende Monar-
 chie, welke tyt in Mexico ende in Peru ghehouden hebben / want d' Inga brachten
 t' gantsche Landt onder haer subiectie / ende seluen daer hare wetten ende Regeering-
 ghe oer. Den tijt die by hare Monarchien / van haer Regeeringhe gebonden wogt
 en comt noch tot gheen duert honderd / ende passiert oer de oye honderd Jaeren / hoe
 wel dat haer Reetichshept / eenen tijt lanch / niet verder en streckt / als tot vyf / ses
 mijlen comt om Culco. Haer beginsel ende oprusste is gheueest upt die Vallien van
 Culco comende allenghens te conquerieren / te oerwinnen / t' Landt dat wy Peru
 noemen / te weten / van booschp Quito, tot de stadt / Rio de Pallo, dat is de stadt
 van de Weede, nae't Boorden ende nae't Supden tot aen Chile toe / welcke bynae
 zijn duysent Spaensche mijlen in de lengte: In de hede / Westwaerts aen tot aen de
 Eynder Zee / ende tot by de groote Velden van d' ander zyde van den Reghel des
 Gheberghten Andes alwaer noch hedens daeghs ghesien wogt / een plaet / sijn de Pu-
 ca van den Inga gheuoemt wogt / welcke een Sterchte ofte Slot is / dat by ghehoort
 heeft tot een behereninghe van teghens t' Oosten. D' Inga en zijn van daer af niet
 verder ghepassiert, ende dat / doot de menichte der Wateren / als van d' soodanighe Lac-
 ken ofte Meeren ende stichten / die van daer af uploopen. De hede van haer Rye-
 ke en nocht noch tot gheen honderd mijlen comen. Dese Inga gingen alle Nationen
 van America in Politie ende Regeeringhe / ende noch veel meer / in wapenen ende
 cloet / sept te boven al hoe wel dat de Canaris / de welke haer Doot-ypanden / ende
 de Spagnen werden beuolich waren: haer noot eenich boosdel hebben willen erke-
 nen: Ende soo de selue reden / noch hedens daeghs onder haer gheoert / ende een
 weynich

Familie ofte t' Geslachte van Cocconanaca. T' lichaem van desen is (doog de sacm van de groote Schat die daer niet begraven was ghesocht gewest van Gonçalo Pizarro, ende heeft het oec nae dat hy veel Indianen byerde roymten aengebaen hadde in Naquixaguana ghebonden alwaer hy naderhand van den President Gualca gebangen ende gheleest is gheswest. Den selven Gonçalo Pizarro hebba / t' lichaem van den booscheyden Viracocha Inga te verhanden / ende d' Indianen namender daer nae d' asische van / ende leydense in een / dat t' te bewaren / ende deden daer groote sacrificien niet / tot der tijt toe / dat het selve met ander lichamen meer / van d' Incas van Polo geerem dieert wiert / dese niet een wonderlijcke neersicheyt ende practijcke / upder Indianen macht ghevrochten heeft / vnde de selve soo seer gebalsent / datse noch gaes ende gheheel waren / waer mede hy een groote sonne van Afgoderge (dese de selve nendenen / wech nam. Namet desen Inga qualijk af / dat hy sin selven Viracocha (t' welcke den name Godts is) intituleerde ofte toerpghebe: Maar om hem t' cruse ren / soo septe hy / hoe dat hem den selven Viracocha in een droom gheopenbaert was / ende bevolen hadde / dat hy sinen naem voeren soude. Mae desen is ghevolgt Pachacuti Inga Yupanguy, den welcken een seer cloek overwiner / een groot Regublijckstichter / ende een vinder was / van t' meeste deel der Godts diensteu ende superstitien daerder Afgoderge / gheleijk alsterstont gheseyt sal worden.

Het 27. Capittel. Hoe Pachacuti Inga Tupanguy, ende t' ghene datter gheschiet is tot Guaincápa toe.

P Achacuti Inga Yupanguy, regneerde t'sestich jaer / ende heeft veel oer wonnen: T' beginfel van sin Dictoyen was / dat eenen sinen oudsten Broeder (den welcken de heerlijckheyt ofte t' Regiment ende d' administratie van t' ooplogh / hy leuen ende niet wille / van sinen vader hadde) de nederlaegh creecht in eenen

In eenen ſlach dien hy met de Chingas bede / e'welcke een Natie is / die de Vallepe
ofte e' Dal van Andaguaula beſaten / ontrent berich ofte berich nighen van Cusco,
op de wegh van Lyma, hem alſo (verſlaghen ende verwonnen ghybe) met weynich
Wolck verreckende ende te rugge heere ende : welcke ſiende den minder Woeder
Inga Yupanguy, heeft om hem ſelben Heere te maken / en indente ghebonden / ende
beſepte dat wiefende hy alleen ende ſeer kranch woedich hem den Viracocha Schepper /
gheſchrocken hadde hem beſlaghe ende dat nae d' e' maal hy een Alghemeene Heere en-
de Schepper van alles was / hebbende ghemaelit den Wemul / de Son / de Weerde /
de Menschen ende ſaende al watter is onder ſyn gh'welt / datſe nochans hem de
behoopliche onderdanicheit niet en betwelen / maer deden eer een gheſliche eerbedin-
ghe aen de Son / den Woeder / e' Kertrich / ende aen ander dingen / de welcke doch an-
ders / niet meer deurst noch crachts en hadden / dan alſe van hem cregen / ende dat hy
hem daerom dede weten / hoe dat men hem in den Hemel daer hy was / Viracocha Pa-
chayachachic noemde / e'welcke ſoo veel bediet als Alghemeene Schepper : Ende op
dat men ſoude gheloooven / e' ſilue waerſchyn te welen / hoe wel dat hy alren was /
ſoo en ſoude hy niet eens twiſſelen / niet deſen titel volck op te maken / ende hoe wel
de Chingas ſoo veel ende Dictoyeus waren / dat hy hem / des niet teghenſtaende /
teggens haer Dictoye verkenen ſoude / ende een Heere maken / want hy ſoude hem
volck ſpreiden / die hem / ſonder ghesien te worden / te hulpe ſouden comen / e'welcke al-
ſoo gheſchiede : Want begonst met deſen titel / ende onder dit berich / volck op te ma-
ken / ende eenen grootten hooy te verſamen waer mede hy de Dictoye beverregly / ende
hem ſelben tot een Heere maecte / ontriemende ſyn Dader ende Woeder (die hy met
ſicht verwan de Heerlicheit ofte e' Regiment / comende daer nae van ghelijcken de
Chingas e' oberwinnen : Ende zedert den tyt van de Dictoye al / ſoo becoynende hy /
dat men den Viracocha hooy den alghemeenen Heere ſoude houden / ende dat hem de
Weerden van de Son ende Woeder / eerbedinghe ende e' kerniſſe ſouden doen / ende
van dien tyt af hooylaen / ſoo wiert het Beelt van den Viracocha / hoden dat van de
Son / Woeder / ende alle d' ander Guacas gheſtelt. Ende hoe wel dat deſen Inga Yupan-
guy, Chactas / Landen ende Wee opſont e'be / hooy de Son / Woeder / ende d' ander Gua-
cas / ſoo e' n bede hy nochans gantſch gheen aentugſinghe van eenich diuck hooy den
Viracocha, ghebende hooy reden / dat wiefende den ſelben een alghemeene Heere ende
Schepper / wist niet van doen en hadde. Nu de Dictoye van de Chingas ghehad heb-
bende / ſoo heeft hy ſyn Soldaten verlaert / hoe dat ſpieden niet gheweelt en syn / de
ghene die den ſteep ghewonnen hebben / maer ſekere ghebaerde / klang / die hem den
Viracocha gheſonden hadde / ende daſe oock niemant en heeft comen te ſien comen /
dan hy alleen / ghynde de ſelve daer nae in ſleenen verandert / ende dat het noodich was
die te ſoeken / om dat hyſe / nae ſyn ſegghen / wel wiſte te kennen : Der halven ſoo ver-
gaderde hy eenen grootten hooy ſtreken / dien hy van't Gheberge uplos / ende rech-
tende hooy Guacas op de welcke ſp aenbaden / ende ſacrificien aen deden / noemende de
ſelve de Pururincas. Deſe doertende ſeer devoteliſchen met haer ten Doylogh / hem la-
zen dancende / daſe met haerder hulpe / de Dictoye hooy ſeker ende ghehoſa hebben.
Deſe imaginatie ende verſieringe / van den ſelben Inga, vernochte ſoo veel dat hy daer
ſeer merckeliche Dictoyen met verkretegh. Deſen Inga ſtichte de Familie ofte ghe-
ſlachte / Yna / apacaca gheheten / ende rechte een groot Gouden Beelt op e' welcke
hy Andyllopa noemde / ſellende e' ſelve op een kloſbare die gantſch ende e' x' en nael van
louter ende ſeer coſtelich Gout was / van welker Gout noch veel gheſpacht is ghe-
weelt tot Cuzamalca, hooy de typhet opte e' kantsoen van Atahualpa / ten tyden als
hem den March-graef Francisco Pizarro ghebanghen hadde. Deſen Ingas Qupa /

Wieners; en Mamacnasbie tot sner geboortenis biden / heeft den Licenciaet Polu-
lin Cusco gheboort biden. De het Aischem des selven getransporeert van Pala-
lach tot Totocacac, alwaer nu de Parochie-kierke van S. Blasius ghesicht is. Wel-
ke Lichaem was noch soo gheheel ende niet een selver Beumen toegheenaecht, dat het
lebensdich schijnt te wesen: Hadde d' ooghen van Goude Blieskens ghemaecht / de
welcke soo wel ingheset waren, datter de natuerliche ooghen gheen ghebeek aen en
deken / sy biden op 't hooft noch een lich-tepcken van een steen-worp / t welcke spij in
zien / ekenen strypt ghereghen hadde: Was gantche grau / sonder dat daer oock een
hant aen ghebeek / 100 ghelijc als of sy op den selven dach eerst gheschoten ware /
30nde meer als t' selstich ofte tachtentich jaren dat sy doot gemeest was. Dit lichaem
niet meer andere van d' Ingas, wierde van d' booscheyden Polo na de Sted van Lyma
toeghesonden / booy bruel des Viconeys de March-graef van Canette, t welcke seer
noedich was / om d' Afgorger van Cusco upt te roepen. Int Galt-kings van S. An-
dres (t welcke den booscheyden March-graef gesticht heeft) hebben veel Syagmac-
den t' goetsheden Lichaem / niet alle d' ander meer ghesien / hoewel datse nu al qua-
lick gheacterende ende wat vergaen sijn. Don Philippe Chantop, de welcke t' oeds
ofte vierde gelid / in rechte successe van desen Inga was / affirmeerde dat de goetren /
die den booscheyden Inga sijn Familie ofte Wupghesin naeliet / onnoembare waren
ende datse moesten wesen in handen van den Lanconas, Amaro, Tito ende andere. Na
desen dat / soo is ghevolght Topa Inga Yupanguy ende nae dien / een ander sijn Booy-
die den selven naem hadde / den welken ghesicht heeft de Familie of t' Gheslachte
Apac Aillo ghenamen.

Het 22. Capittel. Van den principaelsten Inga, Guainacapa ghe-
heeten.

A den booscheyden Heere is gevolgt Guainacapa, dat
is soo veel geseyt als een rijck ofte sloech Jonckman / welcke sy oock
van beyden was / en de dat meer, als eenich van sijn boosaten ende nae-
comelicken: Was seer booschichtich / ende selve een groote opden op
alle plaeten van t' gemelcke Land ober: Was in de kirpsche handeling
seer vroelich / stout, sloechmoedich ende gheluckich / ende verstregh oock groote We-
rouen. Dien verlijpde sijn rijcke / veel meer als alle sijn boosaten t' samen ghebaen
hadden / te doot nam hem werch int Conckdiche tot Quito, dat sy ghehouwen had-
den t' welcke hier sonder Wipen van sijn hooft verscheyden is. Wiert gheopent / ende
keten de barmen ende t' herte in Quito gheuen om dat sy't alsoo beboden hadde: En
de sijn Lichaem wiert ghevocht ende ghelept in den vermaerden Tempel der Sonne /
binnen Cusco. Daer worden noch hedens daeghe ghehoort / veel gheboornen / ghepla-
depe weghen. Postreessen ofte Sloten / ende andere mercheliche ende wintmenten
de wercken van desen Conck: Weest oock gheslachte familie of t' gheslachte van
Temebamba. Dese Guainacapa wiert van den sijnen / by sijn lebende ijs / booy een Golt
aenghebeden / en dinc dat (nae der ouden bevestinghe) met gemich van sijn booy-
saten ghesien is ghesceft. Als sy sijn / 100 wercken daer by sijn personen / van die
van sijnen huyse / gedoot om hem in d' ander werelt te gaen dienen ende spieden (siet
oock sijn byjuulich om hem gheselschap te hebben / in sulcker boeghen / datter veel
behouden de verhaelde haer selst tot de selve effecte t' er booy presentereen. Den rijck
dom ende Schat van desen / was een dinc dat noyt ghesien is ghesceft: Ende om
dat de

dat de Spagniaerden niet lange na spin doot int land quamten / soo waer dat d'Indi-
 anen seer soegghbuldich waren / t'sche al te mach te verdelghen ende w'ich te steken /
 hoe wel batter een groot deel van ghebracht is ghe'weest tot Caxamalca booyt stant-
 soen van spin soon Atahualpa. Daer woijt bevelicheit van ghe'loof waerbighe lieden /
 dat sy blimen Culco ober de hyle hondert soo lunderen / als kintu k'ndereu hadde.
 De Moeder van beven genaeint Mamaelo was in grooter eysne ende aensin. De
 Aleshamen / soo van de Moeder als van Guamacapa (die seer wel ghebalsemte ende ge-
 reuert waren) zyn van Polo nae Lyma gesonden geweest / waer miede sy een onepit-
 licheit bā Asgoderpe d'ieser niet begehē / wech nam. Dae Guamacapa soo sienderde
 in Culco spin sone / Tuo Cussy gualpa genaeint / die daer nae Guascar Inga gheert wiert /
 betwelche spin lichaem noch verdyant wiert dooy de Capiteyne dā Atahua padie tuss-
 cheit Guamacapa sone was: Dese stont in Quito weseinde / tegens zynen broeder op /
 hem met een ghewelbighe heppracht teghens treckende / also oe se o gheschiede dat
 de Capiteynen (van Atahualpa) Quisquiz ende Chilicuchima, Guascar Inga in de stadt
 van Culco ghevangen namen / te weter nae dat sy booy heere ende Coninch bekent
 ende toeghesaten was ghe'weest / want was in esse et de wetighe siere si on ofte nae-
 comer / waer van die van ober alle zyn si ghehe (namelijck in t' Hof) grootelich in
 beginaert waren. Ende soo gheschiede aisse in d' uperste noot haer (tot de siertien be-
 geubende) niet machtes ghewerch en bonden / om haer weere in byp'hept te stellen /
 ende om dat se oock van de Capiteynen (die hem ghevangen hadden) seer ober'we-
 dich waer / als miede booyt / groote heppelgher daer Atahualpa met een quars / so ae-
 cogderwende / ende daer woijt noch ghesep / dat se / booyt zyn bevel / een groote sacrificie
 beven aen den Viracocha Pachayachac, t'welcke den algheemeynen Scheyper is /
 hem biddende dat (de wile sy haer heere niet en mochten verlossen) sy Dolk van
 den heemel wilde seynen / die hem upt de ghevangensse mochten trecken. Sta ende
 aldus met een groot vertrouwen op haer sacrificien / soo quam daer tidinge / hoe dat
 een secker Dolk van ober Zee / upt de Scheypen aen lande ghecomen waren / die
 Atahualpa ghevangen hadden / ende om d'et wille dat de Spagniaerden (die Atahualpa
 in Caxamalca gevangen namen) so weynich waren / als ooc om dat het juist tertsont
 geschiede als d'Indianē t'booyt / sacrificie aenden Viracocha gedaen hadden / so neem-
 de sy de Spagniaerde Viracochas geloobende dat se van Gode gesonden waren / waer-
 om den sel ben naem / van dat se de Spagniaerden den Viracochas noemden / noch tot he-
 den soe gē in grwoonte gebleven is. Ende so woyt booyt waer se sodanigen exempel ge-
 geben / hadt / als de reden wel eph'yt / so soude d'Indianen niet recht geraden heb-
 ben / in te segghen dat het een Dolk was / die Gode ghesonden hadde: Oock soo siert
 de hooge Goddelijcke booyt / sierept hier in grootelich te bemercken / van hoe dat
 die d' in comste der onsen in Peru, berept hadde / be welken onmogeliken gheveest
 soude hebben / soo de tweetyt / siere onenlichteit van de twee Woerden ende haer
 Dolk als oock de groote eysne daer se de Christenen / als van een wienels Dolk / in
 hebben niet ghe'weest en ware / t'welcke ons seckerlijck is verbinder / dat soo de
 landen van d'Indianen ghewonten woyden / dat noch soo veel te meer ghesonnen
 sullen woyden de stelen booyt den heemel.

Het 23. Capittel. Van de laetste Successeuren ofte ascomelin-
 ghen van der Ingas.

Het gene dat op t' booyt sepe meer te seggen valt / is bree-
 licken van de Spagniaerden getreect in de w'ispen der Indianen / ende
 om dat

om dat het van de teghentwoozighe brutantie bjeemt ende verckeyden is / soo sal se
alleenighen verhalten de successie ofe daer bin d'Ingas ghevoert is. Doobt voerende
Atahualpa in Caxamalca, ende Gualcar in Culco, (hebbende Francisco Pizarro, met den sp
nen, het eonticheligh overweldicht. son heeste Mangocapa (den Sone van Guanacapa)
in Culco belegert / en ter bevaunt gehadt / maer heeft in e ende t'lant gankeligh en al ver
laten en / en verbroecht tot Vocabamba, int Gebirge / alwaer hy hem doog de woest
hept oer Gebirgen / onthouden inocht. Wiltet onthielden haer d'afcomelinghen der
Ingas. tot op Amaro, den welken sy bling heit / ende op de plaats van Culco de doot aen
beben / met een ongelooflike weemoedicheyt der Indianen / in te sien / dat men open
bare Justitie dede / van den ghenen diese doog haer lieber heere hielden. Dae dit selbe
soo yn gheschiedt de ghebaugherusten van andere / npt het booshepe gheslachte der
Ingas. Ich hebbe gheleent eenen Don Chalos, Soons Sone van Guanacapa, Sone
van Paulo, die hem het doopen / ende de partije van de Syaguarden (tegens syn broe
der Mangocapa) altoos toeghebden was. Len thiden des Maerck-graef van Canete,
is ghecomen met vreden npt Vocabamba Santopa Inga, in de Stadt de los Reyes (ofte
den der Condinghen) ende hem wtert gegeven de Valleje ofte t'Dal van Yucay, mes
meer ander dinghen / in t'welcke syn Dochter naeghebolgt is. Dit is van de successie
ofte ofcomste die heben / daer ghs van die soo welckighe ende overryche Famhe ofte ge
slachte der Ingas bekend is / welker ghebiet ofte Kiegeertinge bye hondert ende so veel
Jaren gebuert heeft / tellende int selbe Rijkhe / elf afcomelinghen / tot dat het eenen
mael geerleert ende vergaen is. In d'ander parcolitelyt ofte ofcomste van Vnn-
Culco de welcke / gheslcht als booren gesept is / van gelicken syn heercomste heeft van den
eersten Mangocapa is ghebolgt Cinchiroca : Dae desen Capac Yupunguy / ende nae
den selven / Inquy Yupunguy : Dae desen Maytacapaelt Tarcoguanan : Dae den selven
syn Sone die niet ghehoort woit : Dae dien / Don Juan Tambo Maytanpanaca. Dit is
nu gheschiedt int ghene dat de materie van den oofzponck ende afcomste der Ingas,
die t'laten van Peru oberheert hebben / met het gheue meer / dat ghesep is / van hare
Wetren / Kiegeertinge / ende maniere van pproberen / is belanghende.

Het 24. Capittel. Wat maniere van Republijcke, ofte Stadts Re
geertinge, dat de Mexicanen ghehad hebben.

De wel dat by de Historie (die van t'Rijcke / Successie
ende oofzponck der Mexicanen geseheben sal worden) de maniere van
haer Republijcke ofte Stadts ophene ende Kiegeertinge blyken sal /
soo sal se nochtans in een sonne verhalten / t'ghene dat alhier int
ghenep / alder aenmerckelichste ghint te wesen / welker byeer be
hael daer nae in de Historie volghen sal : Eerstelicken int ghene daer de Kiegeertinge
der Mexicanen seer polich in secht ghevoert te hebben / is ghevoert in d'opene /
diese ghehoort ende sonder overreden / onderhouden hebben / van eenen Coninck te
kieken : Want van den eerste n(diese ghehad hebben) Acamapich geseeten) is / tot den
laeten toe t'wel, he was Mot. cuma, den tweeden van dien name / so en heeft noch
gheneyt t'Rijkhe / t'welcke int eerste van de Gheimepnte gheschiede / hoe wel dat de sa
ge ende eerste t'welcke int eerste van de Gheimepnte gheschiede / hoe wel dat de sa
ge van de treffelichste ende doornaemste aengetheben ende uytgeboert wiert. Dae
nae ten thiden van Icoatl, den vierden Coninck / so ghinder doog raet en opden / Elebeurs
ofte Kieerboysen gheset / de welcke gheslachelicken / met twee heeren ofte Conin
ghen / die

ghen (die onder die van Mexico stonden / welcke was die van Tezcoco, ende die van Tacuba) de elche ofte verliesinghe te doen toe quam. Eoyen gemeynlijken songhe Vrouwen tot Coninghen / om dat de Coningen altoos ten oorlogh trocken / ende was oock t'prijuelste daer sye om begereiden / ende alsoo sagede oock datse tot de Goylogh bequam mochten wesen / ende datse selber een verlichepde in hadden. Dae elche, soo hielenise twee manieren van Feesten: Dene / int aencomen van de Wofseste der Coningliche staet / waer toe sy in den Tempel gaende groote Ceremonien ende sacrisien deden op de bytestel diese Goddelijc noemden / daer altoos boog den Wraet van haer Afgode byer in was / doende daer nae veel Oraden ende Harenpen van Rhetorica maerime sp groote curiescheit hadden. Dander ende sollrmeelste Feeste was die van haerder crooninge. Om tot de selue te comen / so moest sy eerst eē Welschach wintren / ende seker ghesel van Capiven ofte slaben byenghen / om haerder Afgoden te sacrisieren / ende quam als dan met groote triomphy ende praet in / woyende seck solenelijch ontfanghen / so wel van die van den Tempel, (de welcke al te mael in ppoesie gungen / seckende op vericpepe Ainstrumēten / al Wierrooche ende singende) als van de Wierlijcken ende die van't Woff die al te samen niet haerder nederste upnamen / om den Dictioleken Coninck te ontfanghen. De Croon ende t' Coninck scheyden / was van woeyen op de maniere van een Mier / ende van achteren ongheslaghen / in sulcker boeg / datse nie: gheselcont en was / want het woey Re sta. h' hooght / ende pūts gheups op. Den Coninck van Tezcoco hadde de pze minente / dat den Coninck van Mexico van huer handt moeste ghecroon woyden. De Mexitranen waren haer Coninghen seck ghecroon ende onderdanich / ende daer en woyt niet bebonnen datse eenich veract ghepleeght byden: Alleenlijcken soo woyt van de Histoyen ghescreet / datse den bystten Coninck / Tezcoco ghevaent / om dat sy bloohterich ende depinmoedich was / niet vergift hebben ghesocht om te byengen / maer boog competentie ende ambie / ofte egericheit / en ran men niet benden datter onder hienieden onrecheit noch van tychap gheweest is / ghelijc men ghemeylijken onder de Gemeyten wel heft: Maer daer woyt eer verjaet (e ghelijc op sin plaats ghesien sal woyden) dat de beste van de Mexitranen t' Coninckrijcke gewooght ende verwoyen heeft / hem laten dunchende / dat het boog de Ricquijcke ofte ghemeyne sake beter was / een ander Coninck te hebben. In den ersten / soo waren de Coningen (om dat de Mexitranen noch arm ende nau beket waren) in haer tractement ende Wofghesin seck machic ofte gemoderet / maer soo gelijc als in machit ofte moghticheit waren aenwassende / alsoo groeyende oock in toerijunghe ende grootscheyt / tot datse quamen tot die soo groote praet van Mexcuma / dat al en hadde sy ghooen anders niet ghehad / als r' hups van de Ghedierten / dien sy hadde / soo soude het noch een opghelaken dūck (ende naft sijn ghelijcken ghesien) gheweest hebben: Want daer waren in sin hups van alderop Dijkhen Voghelen / Gebiertē ende Beesten / ghelijc als in een ander Arcke van Noe. Doo de Ter Dijkhen / hadde sy Cithernen ofte Baken met Sout Water / ende boog de Riber Dijkh / Baken niet soet ofte berich Water. Doo de Jacht ende Ghijp Voghelen / haer ghieghent / hept / als oock een ghelijcken boog de weede Beesten / ende dat in groter overblost / hebende een groote mentchte van J. diemen / die alleenlijc brontelidise waren / om dese Ghedierten t' onderhouden ende te hoeben. Zoo wanneer dat sy sach / dat het niet moghelijc en was eenighe soyte van Dijkh / Voghel / ofte wydebt / seck te houwen levent onderhouden / soo moest sy des seluen ghelijcken / seckelgh upghen houwen hebben in dierbare Gheleenten / in Silver / of in Gout / of in marber / of in Reen ghesieden. hadde oock boog berichpeiden manieren aen leuen / bysondere Jalep

sen ende Wapfen/eenighe van plaifer/ander van rouwe ende broefserde/ende eenighe
 booz de Regteringhe ofte t' Gouernement / hebben in spn Palemen verichepen
 woornighen / naer de qualiteyt van de Heeren die hem dienden / ende dat / nu t' een
 byemde opdiantie ende distinctie.

Het 25. Capittel. Van de verscheyden Digniteyten ofte Staten, en-
 de Ordonen der Mexicanen.

Hadden een groote eerbaerheyt / in de Heeren ende
 Wellieden hare tijden ofte Digniteyten te gheben / op dat men onder
 haer mochte erkennen / welcs dat men de meeste eere schuldich was.
 Na den Coninck/ soo was de Digniteyt ofte t' Ampte van de vice/ ghe-
 lijck als kincbosten/ de welcke/ nae dat d'elcke van den Coninck ghe-
 daen was/ van ghelijken ghecozen werden/ waren gheimpulghen de Boeders/ ofte
 te seer nae d'wachtelchap/ van den Coninck. Dese vierde ghenoemt A tlacahualcatl
 dat is soo veel ghescheydt / als een Prins van de Wyp-Lasten / t'welcke een soorte
 van gheueer was/ die spieden seer veel ghespyghen. Naese/ soo waren de gene
 die men Tlacatecatl noemde/ dat is d'menschen-clober/ ofte Dooghouwer gheseyt. Den
 den tijtel/ was van den ghenen d'ese Elnahuacatl noemden/ dat is Bloetloper/ ofte
 vergleter te segghen/ niet soo als hy wil/ maer al crabbende / Alle dese tijtelen waren
 van luttighlieden. Daer was noch een vierde Digniteyt / die gheintituleert was/
 Tlillancaliqui/ dat is/ Weere van t' swarte Wyp/ ofte van de swarticheyt/ ende dat om
 een sicker swartel daer hen de Priesters niet bestreken / ende dienende was tot haer-
 der Afgoderije. Alle dese vier ampten/ waren van den oppersten Raet / sonder wiens
 goetduncken den Coninck gheen sake van importante dede/ noch doen mochte. En
 de als den Coninck doot was/ soo moest den ghenen booz Coninck ghecozen worden/
 die eenich van dese vier intlen hadde. Behalven de boozsepe/ soo waren daer noch
 andere staten ende Overscharen : Ende daer woode van eerbare lieden / van t' selve
 Land gheseyt/ datter soo veel gheweest souden zyn/ als in Spaghen/ ende datter vele
 scheyden Consilioris niet haer steechers ofte Advocaten/ ende Balliuwen van t' Hof
 waren/ hebbende andere Substituten als Correctours, Raech- Balliuwen/ Ste-hou-
 ders/ Wyper-Bechouten ende andere van minder weerdicheyt / die van gelijken oock
 onder dese stonden/ met een seer goede opdiantie / zynde de selve al te samen de vier
 Superintendente Princen (die neffens den Coninck assiseerden) onderwoopen/ ende dese
 vier mochten alleen bonnis gheben van leuen ter doot/ ende alle d' ander moesten daer
 bese per memorie gheben/ t' ghene d'ase Sententierden ende uptwefen ende den Con-
 inck wiert op sekerre tijden notitie ghegheven/ van alle t' ghene dat in spn Riche-
 omginc ende ghebaen wiert. In de goederen hadden se van ghelijken haer Policie
 ende goede administratie / hebbende ober t' gantse Riche haer Officieren/ Reche-
 Wessers/ ende Chyepiers verbeelt / die des Coninck Tributen ende Renten ont-
 singen/ ende inhouden. Den Tribuut wiert ten minsten eens ter Maent int Hof
 ghebracht/ zynde de contributie van alle t' gene dat de Zee ende t' Land boozt brenge/
 soo wel van de vercriels als van de mont-rosten. Int ghene dat haerder Richtighe
 ofte superstitie ende Afgoderije aengae/ hadden se noch veel meerder sooghuldricheyt
 ende distinctie/ met een groot ghetal van Minster, welcke ampt was de Gemeente
 haer Doot/ diensten ende Ceremonien t' onderwijsen ende te leeren : Waerom een
 Indiacn seer wel ende luttigheliken sepe tegens een Christen Priester/ die hem van
 d' Indiacnen

d'Indianen beslaeghe: dat het gheen goede Christenen waren (ende dat se de Wt
 Suds niet en leeden. Laet (syde sy) de Patrooste Papen / soo veel sogghs draghen
 om d'Indianen Christenen te maken / als de Minsters van de Kigoden wel gheschiet
 hebben / om haer de Ceremonien te leeren want met de hest van de selfe sogghs / soo
 hullen wy Indianen seer goede Christenen wesen betwijle dat doch de Wt Iesu Chri-
 st veel beter is worden de dooz ghebark van dese onduwilt / van d'Indianen niet
 aenghenomen. Syde hoowaer de waerheyt / ende is oock hoowuslieden een ghe-
 noeghante consilie ende schande.

Het 26. Capittel. De maniere van der Mexicanen vechten, ende
 van krijghs-Ampten daer hadden.

De principaelste graet van eeren / selden de Mexica-
 nen in den krijghs/derhalven soo waest oock / dat d'Coelieden de treffe-
 lijckste Soldaten waren/ende andere die gheen Coellieden en waren/
 quamen doo de gloyle der krijghshandeling tot Digniteyten ende am-
 pten/ende onder d'edelen gerekent te worden/gaben notabele pyhlen aen
 den ghenen die haer bromelijcken ende cloesh ghebajghen hadden / ghenutende pre-
 mien/ten die niemant anders siebbe en mocht / waer mede sy haer seer stoutmoedich
 ende haertich maechten. Haer Wapenen waren scherpe Wihuen ofte Scher-
 mesen van vier-steen / die aen beyde zijden van een stock / vast gemaeckt waren. Dit ge-
 weert was soo sel / dat ter geaffimeert werdt / datser niet eenen slash t' dooft van een
 weert by de stek gantsch niet afschelden. Schuyeten oock swaere kolven ofte knod-
 sen/ende stijve Lanen/ende oock soo ghelijck als Spietesen/ ende andere Wey-
 ten/daer sy wonder in gheoeffent waren / stekten oock veel met steenen upt. Nu
 om haer te beschermen/soo gebuyden se hlepne stonassen ende schijlden/omme
 ghelijck

ghelijck als Helmetten ofte Caschetten / met een groot ghebeert van Plumagien aen de stonassen ende Helmetten: Cleedden haer met Tzitzis / Leenwen / ofte ander luyche Dessen bellen: Waren tegens den Wynt seer haestich int aenbalden / ende oec seer begehven op't loopen ende woytselen / want haer maniere van't overuolmen en was soo veel niet gheleghen in te dooden / als in te Captiveren of te banghen / dienende de de Cativen, als gesept is / tot haerder sacrificien. Moteuma is ghebreest den genen / die de Ridderchap tot meerder graet ofte Digniteyt ghegacht heeft / opmerende in de luyghs handelinghe seker Digniteyten, soo ghelijck als van Commandeurs. met bysondere tekenen. Alderghemereerst se van dese / waren de ghene die de crup van't hant met een roode riem opgebonden hadden / met een roselijche Plumagie / want van een ghe tarken of wtsalen / die achter op den rugge neerhinghen / met quasten van't selve aen de eynden. Dese quasten waren soo veel int ghelick als de sepeten waren / die se begehven hadden. Van de Eynden der Ridderchappe was van gheslijcken den Concluch sels / ende woyt oock alsoo met d' dantighe soote van Plumagie afgheschildert ghebonden / ende in Chapultepec. alwaer Moteuma met sijn Soon in een Seer grote wtsalhouwen staen / t welcke werelich om sien is / staen met de booscheyden byacht / met een groot ghebeert van Plumagien. Daer was een ander oopen deese de Aguila, ofte d' Arenden noemen / ende van noch een ander die se de Leuwen ende Teygen hiet en / t welcke gemeenlijck de byome ende doerke wtsalwaren / die hen in den hagh wtsalenden / dese quamen altoos / alsoe ten strept ginge / met haer tekenen wts. Daer waren noch andere / ghelijck als bale ofte graven der Ridder / die van soo grooter effinne niet en waren als d' ander: Dese bygheten gheheten Colberg / die hen int romt tot boven oer t ooy hen tepreken / want den ten strept niet met de tekenen / als d' ander Ridder / want waren alleentijcken ghe wapent van de middel opwaerts / want d' albertteffelijckte wapen den haer ghehele end al. Alle de boven verhaele mochten Gout ende Silber byghen / haer niet costelijck en stoen Cleeden / goude ende beschilderde Daten hebben / ende met Schoenen gae. De ghemeenne Wan en mochten anders gheen Daten ghegheuen als van arde / noch en mochten niet ghehoent gae / noch oock anders gheen Cleeden bygen als van Nequen, t welcke een grof tuch is. Elck een van de vier booscheyden Ouden ofte Digniteyten, hadden int Waleps ofte Woff / haer eyghen wooninghen ende ghelen t' d' eerste werden ghenacmt de wooninghe der Princen ofte Wosten. De tweede van d' Arenden: De derde van de Leuwen ende Teygen: De vierde van de graven ofte bale Ridder / etc. t ander volck die gemeenlyck waren / hadden haer wooninghen beneden: Ende so poenwant byghen sijn Logement werberghe / was op de penne van Alff-straffe.

Het 27. Capittel. Van de groote sorghvaldicheyt ende Politie, die de Mexicanen ghelacht hebben, int opbrenghen van de juchte..

Deenich: dinck en heeft my meer verwondert noch wezenigher ghedocht ghegepen ende in menoyte ghehouden te wesen als de sooghindicheyt ende opden die de Mexicanen ghegheb hebben int oploeden van haer kinderen: Want om datse wel verstonen / dat alle de hope van een goede Republike ofte Stadts welbaert / bestaen is in de onderwijnghe der kind' heyt ende juchte / t welcke van Plato byderdelijck ghehandelt woyt in sijn Wetten / De Legibus, ofte van de Wetten / soo beselden die

Daer hiere

hare kinderen de welcke ende tycheheit (de welcke) voer den selven ouderheit / twee
 presidenten zijn ontroeken worden / hare beoefenichghende in proffijtelicheit ende eer-
 like eperitien tot welcker i fterre sp in de Tempelen bysondere hupfen van kinderen
 hadden voer ghelijck als Scholen ofte onderwijshupfen zijnde van de Jonghers ende
 de Dochters des Tempels (daer op sin plaats byedelighen van ge handelt is) oerfeyen-
 den. Waer waren in de voorschreven kinderen Scholen een groote menicheit van
 kinderen / die daer bygodlichighen van d'Ouders self gebracht werden de wel-
 ke haer Opfieners ende Luch:- Meesters hadden / diefe leerden ende onderwijfen
 in losfijcke exercitien als van befeft te wefen / haer Ouders in respect ofte achtghinghe
 te hebben / te dienen ende onderdanich te wefen / waer toe sp haer lessen ende leerin-
 ghen gaven ende dooghielden op dat sp de Weeren mochten aengenaem wesen: Aeer-
 den haer oock fingen ende danffen onderrechtse van ghelijcken in kerighghij onder-
 linghe / ghelijck als daer is een Pfl: wapoen: Mer / ofte gerofte vande op een befeft
 af te fchieten / met een Rondas wel om te gaen / ende met het zweert te fpeelen of te
 fchermen. Dedene qualijck fapen / ende noch aeghteren / op datse van jonghs af toe
 den arbeyt fouden: Wiemen / ende gheen weeldich volck wipden. Behaluen genre-
 ne ghelal van de Jongers / foo waren der noch in de selve betreck: plaetsen / ander e
 Weeren ende Cobelliden kinderen / de welcke wat meer opfichs ende een bysonder
 tractement hadden: De cost wiert haer van haer Ouders ghehouden: Waren oude
 ende erbaren Mannen betrouwen datter die nae sien fouden / van de welcke sp ghefide-
 lighen onderrecht ende vermaent werden / dencheftaem te wefen / hupfen te leven / ghe-
 regheit int eren te zijn te bafien de ganc te matighen / fachtinnich ende gheschicht
 te gaen: hadden voer een gheburch haer in eenighen arbeyt ende fware exercitien
 te beyyorden. Soo wanner datse al opgehoet waren / foo haddenfe groote achtghinghe
 op haer gheneghticheit / ende den gheuen defe faghen tot den Kirch gheneghen te
 wefen / ende ouderdan hebbende / fochtenfe in eenighe occasie te beyyorden. De-
 foodange foudenfe onder deefel datse de Solbaten eten ende lyfthochten fouden byen-
 ghen / in de Kirch / om aldaer te moghen sien / hoe dat het toegucht / ende de annoet
 die daes geleben wiert / op datse alfoo de byefe mochten befeffen. Aepden haer dick-
 wils een seer fware last op den hals / om datse (foofe haer int selve cloeternoech toon-
 den) te lichtelijck int gheselchay van de Solbaten mochten aenghenomen worden:
 alfoo dat het oock wel ghebeirde geladen nae't Legher te gaen / ende Capiteyn / met
 een tepelen van eeren / wederom te comen: Ende van andere die haer foo feer wilden
 uppen / unten datse d'eerste maet ghehanghen ofte doot bliben: Welden voer't aeghtse /
 gebangen te bliuen / waeron sp haer felben liever doot bochten / als in de handen van
 haerder Opanen te raken / in boeghen dat den gheuen die haer hier toe begabe /
 in welke opmarf de kinderen van den Adel ende home Welken waren) volghden
 daer haer gheneghticheit ende affetie in. Andere die gheneghen waren tot de din-
 ghen des Tempels / ende om / op onse maniere gespoorhen) gheschelijck te wefen. Da-
 menfe (alfe de Jaren hadden upt der Scholen / ende byachtse in de Celen ofte wo-
 ringhen des Tempels / die daer voer de Kelighenfen waren / haer van geliden de grefte-
 lyche repelenhen endoende / ende aldaer haddenfe haer Prelaten ende Meesters: diefe
 baer al wat de selbe administratie aengluks / onder wefen / ende moften in den dienste /
 daerfe haer toe dedoerden / ofte begaben / volghden ende achtervolghen. Goote opbe-
 ne ende gheschichticheit was die van de Mexicanen / in haer kinderen op te byeghen /
 ende goe men nu te tijde de selve opden antie hadde / in hupfen ende Seminarie te ma-
 ken / daer men defe Jonghers opbyachte de Chyftenheit der Indianen foudende fonde-
 ringen feer flogeren: Sonninghe jaloerfche Personen hebben befaen int wiert te
 legghen /

legghen hebbende den Continch ende spien staet oock bewesen / de pant aent selve te houwen / want om die wille dat het een sake van Interes is. so gaet het seer verlanlijck ende scouwelijcklyc voort. Gode wil ons te recht berijpen op dat het gene de kinderen dier duffterijstet haerder bedies ghebaen hebben / ons ten nuinen een consulse ofste bevroerheyt en zy / ende dat de kinderen des lechts niet soo seer tui goets en achteren en blyban.

Het 28. Capittel. Van de Dans-spielen ende Feeften der Indianen.

DE wijse dat in de vermakelijckheyt ende tijtcoptinghe van een Republiyk ofte Gheemeynte / tot spier tijt een deel de goede sjegeerijghe bestaende is / soo en salt niet quaet wesen yet te segghen van't goetne dat d Indianen hier van ghebruyck hebben / namelijck den de Mexicanen. Daer is gheeneich gheslachte ofte sooyte van Menschen (die nu gheemeyntlyc leven) onderich gheweest / die haer maniere van vermakelijckheyt ende tijtbeerygh niet en hebben / niet spelen dansen ofte rooywijghe exercitie. Ich hebbe in Peru een maniere van verheyt / seculs ghebruyck ghesien / de welcke niet soo ernstighen ghemoot van de portien ontsack dat haer Pacalla (ghelijck seye hiet en) met gheueich perspeels afleiep. De oock dufftentherlepe manieren van dansen ghesien / daer verckhepden de treben die seer berlaencksaem ende stematijc op haer pas quamen. Daer waren oock ander Dansen / niet Moni-aensichten / die se Guacomas noemen / ghinde de ghynen ende de haer Congruen / ghelijck als van enckele Duffels. Dansen van gheueich / de ene dan op d anders schouderen / op de maniere al se in Portugal de Pelas (ghelijck seye heeten dighen). En meesten der van dese Dans-spielen waren supersitien / enoe een sooyte van afgoderge / Want alsoo was / daer haer afgoden ende Guacomas dinge bewesen / Daerom de Prelaten ghesocht hebben / soo vele alse moghen dier ghelijcke Dans-spielen te schouwen. Doch om dat het meesten der van dier enckele vermakelijckheyt ende tijtcoptinghe is soo wort het des niet te min noch ewentlic toe Dansen / op verckspden Instrumenten / te weten eenighe ghelijck als Fluythens ofte Duffels / andere ghelijck als Trommen / ende andere ghelijck als kinkhoorns. Tootmarist is al te samen met ghelijck seyn men te singhen / Singhen een ofte twee haerlieder klijmen ofte gedichten booyen ende antwoode ende alle d ander met het laetste van't beers. Sommighe van dese Liedkens ofte Ghebeden waren seer ardcich / ende der haerden eenighe Histoyen / Andere waren vol supersitien / ende ander van wren met als enckele buelbaen ende leuterijen. Den onse / de onder haerleeden v. rkeren / seben onbesack / de dighen van ons heijlich Schoof / onder haer maniere van ghesanghen in te voeren / ende t psofft dat hier doos gheboden wort / t seer deel want staen niet de lust van de sangh ende thoon gantijck dighen ober in toe te hooge / ende nae te segghen / sonder eens moede te woyden. Weben van ghelijckheyt in hare tale onse maniere van ghebeden ende wisen ghesels / ghelijck als van Ocken / en de met wat een lust datse d Indianen seerne men. Dit is booywaer booy dat dolk een groote ende seer noodighe middel. In Peru soo woonden dese Dansen gemeenlijcken Tapan gheenoemt / In ander Provincien van Inden noemden se Acaytos, ende in

Indien in
Dingael en
gheduyck /
wille in de
proccellen
eenighe
niet angien
ende groote
seelaghen
ander andere
Duffelen
ende repelle
niet in
ge. Duffel
kens al staen
te op de
seuonden
maaghe d' al
waer de d' al
gheer niet de
Dansen / al
Duffelen
en jey. Doch
erken niet de
armen in de
Werde / een
a. edig booy
seye aucten
ter.

Mex
inde
die
ofte
de se
he on
ende
spier
de g
tich
rallu
Dau
quas
Dun
debe
niet
toen
der
bols
ofte
dere
ghes
wert
dere
heij
Riny
d' de
staer
men
kenb
also
der
aber
sen b
len te
die of
te se
seijde
perck
ben t
binn
dage
ge te
sonde
baer
de in
guy

Mexico.

Mexico, Mitotes. In gheenighe plaetsen en was soo grooten curseus huyt van spelen ende danssen als in nieu Spagnen, alwaer men noch heden daeghs Daptylaers vint/ die een doch veruanderen: Ende op een cooyde andere die niet doeten op een stoch ofte rechte pael staen ende danssen ende dap/enderley spjongende: ende ander die niet de soelen ende t'hol van de Dorsen een strupen ofte balck verroeren/ ondsapen ende om hoog werpen/ t'welcke niet gelooflycke schyn te wesen/ soemint niet en sacly/ ende doen noch ander dapsent yor-f-lucken van grooter subeghepde/ in clancien/ spjonghen birtelen/ware ghesichten te dajghen/ slaghen te verzaghen/ de welcke gheenoch soude wesen om pier te byhen/ van alle t'welcke men aerzoel ende aethlysche pecten gheenoch of siet. Maer de bermahelycke specten die van de Mitotes comen aldermeest in waerden ghehouden is/ is die solennele Mitote, t'welcke eenen Dans is/ die in sulcker achtunghe hielden/ datter al te mens de Coninghen selts in quamen doch niet teghen haren danck ende met ghewelt/ ghelych als een Coningh Don Pedro van Aragon met den Barber van Valencien. Dese Dans ofte Mitote bedeufte gepynlycken in de tranen ofte binnē plaetsen van de Tempels ende s' Coningh huyfen/ de welcke d'aldercrupste waeren/ selben te midde weeren van de plaets twee Instrumenten ghede/ ene int machsel gelych als een Cronuyl/ ende t'ander als een Con t'welcke ynt een stuch ghimaecte/ ende van binnē myghel/ holt was/ con: ende te staen ghelych als op een Beelt van een Werdse of Ghetelie/ ofte op een Pillar: Waren byde- gaer in sulcker boeghen gheselt/ datse op den anderen aenbeerden/ ende een goet consonantie gaben/ machten daer versheypden ghelugt met ghede de ghesanghen veel ende versheypden/ ginghen al te samen al singhende ende danssende op t'ghelugt/ met soo grooten gheschrytcheit ende opende/ dat niemant den anderen over tradt/ ofte te buppen/ ginch/ passende al te maal op malen/ beeren/ soo wel in de stemmen als int verroeren van de doeten/ ende dat/ met sulcken behendicheit/ dat het een denck om sien was. In dese Dans-spielen machten se twee Ringhen van Dolsche wten/ int udden daer d'Instrumenten stonden/ selben haer d'anderen verzeir/ ende de treffelych selieben/ de welcke alder bynae niet en stilaende doet danssen ende songhen. Kontsom de selbe een goet stuch daer van af/ quamen al d'ander t'wee ende t'wee ynt/ danssende rondom niet merder haesticheit/ quam/ ende versheypden veranderinge/ die seker spjonge op spie tyt/ en te propoost/ ionende also onder haer eenen seer byede en rupinatie te make. Quamē aē dese dansse met hi t'alderbeste ghewast datse hadden/ ende met versheypen Zunderen/ een peber nae spier moghen. Wdden hier een groote achtunge op/ waerom sp dese maniere van danssen dan jonghs afserden ende aenwuden. Al hoe wel datse veel van dese Dans-spielen ter eer en van haerder Goden hielden/ so en was het nochtans van hare Institutie ofte Instellinghe niet/ maer was ghelych als gheseyt is/ een maniere van recreatie ende verheuginghe vooz de Gheuepente/ derhalben soo en is het ook gheen reden/ tselve d'Indianen t'ontrecken/ maer dat men wel vooz hem sie/ datter geenigen superstitie niet vermenight woode. In Tepozontlan t'welcke een Wozy is/ ghelagheu seden nylen van Mexico, hebbe ich de boozschreben Dans ofte Mitote sien doen in de binnē-plaets van de Kercke/ ende stont my wel aey/ dat men d'Indianen/ op de Feestdagen hier in beronckelicheit en niet onderhielt/ de wyle datse doys nootwendich een/ gereccate ofte ber malschikheyt hebben moeten/ want int gene dat op enbaer t'ende sonder permans nader ghechiet/ heeft men minder hinder van/ als in andere dese op haer siben afkerf souden mogen doen/ so haer dese wech genome/ si verboden woude. En in generalichheit so is het int gene dat men d'Indianen van hare costumen en ghebruycken mach/ toelaten/ so daer wets van haer onde d'walingen onder vermenight is/ weerdich.

werdich te ghesingen ende toe te laten / ende te maken na den raet des Paus S. Gregorius dat hare Feesten ende tytscaptingen gerecht ende gestiet worden tot Godes ende spier Weyghen eere / welker Feesten sy celshere ende zijn. Dit sal nu ghemerch wesen / als oock mit ghemeyn van de costumien / ende politieke gheschuyden / der Mexicani / van haren oorspronck ofte opromste / vernemert eringhe / ende siepke siheke / (welcke een saecke is / die wat teeder ende vernemelijcher wesen sal / selue upt de gront ende van eersten in te verslaen) sal bijghen om in een ander (te weten / aenboeghende) Boeck van te handelen.

Eynde des seften Boecks.

Het sebenste Boeck der Histozie Naturael
ende Morael van West-Indien.

Het eerste Capittel. Wat datter aen gelegen is, kennisse te hebben van de daden der Indianen, namelijcken van de Mexicanen.

Alle (ofte: zy wat) Histozien dat het soude moghen wesen / waerachtich ende wel gheschreuen zynde / en brenghen geen cleyn pyffte booz den leser: want het gene dat gheueft is / gelijc als die wyse nia seyt dat selue dat is noch en t gene dat welc sal is / selue gheueft is. De menichelijche dingen zyn haer onder den ander seer gelijch / wt de geschiedenissen van t eene so leert men t ander. Waer en is geen so Barbaersch volc die niet pets goets hebben / dat pyffens weet is: Ende daer en is oock geen soo politike ende menichelijche die niet pets hebben dat te verbeteren is. Nu soo wanneer dat het kien ofte Histozie van de daden der Indianen / anders gheen vynghe meer en hadde / als t ghemeyne / van te wesen een Histozie ende Cartact / van dinghen die in effect ende niet de waerheyt alsoo gesiet zyn / soo is het werdich booz een nutbaer dinc aenghenomen ende ontfangen te worden / ende niet om dat het Indianen zyn / soo en is daeromme de notitie van daer dinghen niet alleenlijc en schijuen van de boogwameste Ghebieten / wtenmenen de Planten / inde bierbare Gesteuen maer oock van de wyrcich gheachte Ghebieten / ghemeyne Crupderen / Steenen ende dinghen die seer ordinatis zyn / want men in selue oock eyghenscappen heeft / die aenmerckens weert zyn: In boegen / dat soo wanneer dat anders niet en ware als een Histozie / wesenbe / ghelijc als het is / en gheen fabulen ende verhaels / soo en is het gheen subiect / dat niet boog onwerdich houden mach om te schijuen ende te lesen. Maer daer is noch een andere seer sonderlinghe reden te weten om dat het van een wyrcich gheachte Dinc is / so woot het gene dat van h aerteden ghebiedens weert is: te merder gheachte als oock om dat het verscheden maten zyn van die van Europa, ghelijc als daer zyn van de selue Nationen

felbe Natien/so geeft het een grooter lust/ om upt de gront ende van aenbegin te ver-
staen haer ooyponck of beginfel haer maniere van ppoederen/ haer geelichghe en-
de tegghen/soedighe gheschiedenissen/ende en is niet allen lust/maer oock pzeffte na-
melicken boedige de ghene die daer met handelen moeten. Want de kennisse van haer
der dinghen/ zyn haer noodende/ om ons int onse gheloof te gheben/ en de zyn int
meeren deel onbekentende/ hoe datse ghehandelt moeten worden. Is oock noch veel
van de ghemeyne ende onbetende betrachtunge/wercknemende daerje die van Europa
in hebben/de welcke van dese licken ooyderende zyn/ datse genughe dinghen van men-
schelike redelicheit noch boozsichtigheyt hebben. Den onschult van dese hare ge-
meyne opintse/en can nieuwers beter gebonden worden/ als in de warachtighe nar-
ratie/van de daden van dese lieben. Soo salick van niet des heeren sulve/ handelen
van den ooyponck/successe ende notabele daden der Mexicanen/ ende dat so cort als
mij moghelich is/ende nu laetse soo sal men verstaen moghen/ die gheslakenisse die
den alderhooghten Gode heeft willen uycktejen/ om dese Natien t'licht des luange-
duern van synen eenighen ghebozen. Dene lesu Christo onsen heere t'openbaren/ den
welcken ick bidde/ dat hy desen onse nleppen arbeit in sulcher borghen te recht wil
sterven dat het ter eeren ende gloire van syn Goddelijke moghentheyt/ ende tot eeni-
ghe nutticheyt van dese lieben (dien hy syn heylighe Evangelische Wet bergem: pze-
schapt heeft)/trecken ende int licht comen mach.

Het 2. Capittel. Van de Oude bewoonders van nieu Spagnen, en-
de hoe datter de *Nawtlacas* in ghecomen zijn.

D'Oude ende eerste bewoonders van de Provincien die
nu *Spagnen* heeten/waren seer Barbarische ende woeste lieben/ en-
de onderhielden haer alleentgh van de *Tasche*/ waerom sy den naem van
Chichimecas cregen/leefden sonder t'lant te besacpen/ofste te bouwen/ noch
en woonden oock niet by een/want alle hare keritte ende leuen was anders niet als
Jaghen/waer in sy wonder bidden waren. Woonden ende onthielden haer op de
kerpse strecken/ende op d'alderwoeste plaetsen van t'Gheberghe/ leuende seer
westelicheit/sonder eenighe Politie/ende gantich endt naecht. Jagghende Denefoe-
men/Heinen/Conghen/Wels/Wollen/Wilde katten/Dogghen/als oock ongheliche-
den/soo ghelich als haer zyn slangen/haegghissen/katten/Bynnen hanen ende
Wogmen/niet het welcke/als oock niet Crupeten ende Wogelen/sy haer onderstel-
den: Sliepen op de Ghebergten in de holen ende Wilbernissen: De Wouwen gin-
ghen van ghelighen met de Wang op de selve eretente van de Tasche latende de kin-
deren aen een tuch van een Boom (in een Diele knofsen gheleggen) hanghen/na
datse haer Busch vol ghesoghen hadden/ tot soo langhe datse wederom van de Tasche
quamen. En hadden geen Overhoofd/noch eenighe erkennenisse/ende leefden sonder
eenighe kennisse van Goden/Gods dienste of heilige. Men tint noch hebben barga
in *Spagnen* bus danighe sootje van volcke/de welcke alleentgh van hare doghen
ende yghen leuen/ende seer kinderlike zyn/want om quae te doen/ende yet te bespyn-
ghen/boegen ende rotten haer by een/sonder dat haer de Spaguarden opt met goet-
heyt of quae theyt niet list of gewelt tot eenighe Politie ende onderdancdeyt hebben
comen byngen: Want naedemaet datse geen Gemeenplichappen/Wogmen/ofste sek-
te plaetsen hebben/ daerse haer onthouden/soo ist niet der Dole te verghen/ anders
niet als e nchle Gheberghe en ende neer te jagen/altwaer e haer berpzeiden/ende
opt alder-

op 't alderwaeſte en beechſte van 't gebirghe berbergen. Soodanich van 's huyſighen
 daeghs de maniere van 't leven der Indianen / ende dat / in veel Provintien ende op
 derſcheyden laſſen. Van deſe ſooye van Barbariſche Indianten / woijt booymaere
 licken go-tractert in de Boecken De pro. uranda Indio. m. alme, ſoo braver daer
 gheſeyt woijt dat het daer van noode is / ghebuoghen ende onderdanich ghemaect
 te worden met eenich eerlich ghewelt ende dat het ons noodich is / haer eerſte lee-
 ren Menſchen worden / ende daer nae Chriſtenen. Men wil ſegghen / dat de gene die
 men in menſchen / Oconyes noemt / ('welcke ghemeynlyken d' arme Indianen
 zyn / die op de woefte plaetſen woonen) van de ſelve ſooye gheweeſt zyn: Doch deſe
 woonen by den anderen ende hebben eenighe Politie / ende noch wel tot blyngen van
 de Chriſtenheyt. De gheene die haer niet penſien den wel verſaen / en betindene niet
 onbravamer noch onabdelver / als d' ander / die ſtycker ende boog Politieker ghehou-
 den worden. D' wromende tot oſſe popooft / deinghe dat deſe Chichimecas t' ſi. O. m. es
 (van de welke geſeyt is d' eerſte bewooners van nu Spanien geweeſt te zyn) zaepe-
 den noch maepden / latende alderbeſte ende byſtebaerſte Lant onbewoont ligghe-
 ſoo ſik ſelve ghehouden de welck / om dat het een politieck volck was / Navatlica ge-
 noemt warden dat is ſoo beſt gheſeyt als een volck die hare ſpake wten te ver-
 elaren / ende up te legghen in comparatie van d' ander Barbarie ende onedelghe-
 ke Menſchen. Deſe twee bewooners Navatlica / zyn ghecomen van een ſeer bere-
 gheleggen Lant / up het Boogden / alwaer men alſien een Rijke ondelck heeft. Daer
 nu Mexico heeten / in welke Landon twee Provintien zyn d' een Azdan ghe-
 heeten / dat is een plaetſ van de Kieghers gheſent / ende d' andere Teicuhacan ghe-
 naemt dat is ſoo veel gheſeyt als een Lant der geite die Goddelijche Groot-vaders
 hebben. In deſe Provintien ſoo hadden de Navatlica hare huyſen / Arker / Landen
 Goden / Godelienſten ende Cerimonien / met goede ghereghelicheit ende Politie.
 Deſe Navatlica waren verdeelt in ſeven Gheſlachten ofte Natten / ende om dat het
 in ſelve Lant een gheſlacht was dat elke Gheſlachte haer byſonder ende beke-
 Contre ende onthoudinghe hadde / ſoo ſeyder ende be. onthoudinghe ende aſcomſte
 der Navatlica / in de figure van een Cyclone ofte Vol. legghende daſe upe ſeven
 kolen gecomen zyn / Lant van Mexico bewoonten. waer naus in het haer Liberen
 ofte B. in theuck een hiſtoie af maken / Zich. d. ende ſeven volen met haer aſcom-
 lingen. Men tijt dat de Navatlica up haer Lant gecomen zyn naer ſiekerenheyt ende
 t' inſiden van haer Boeken / paſſeert ober de acht d' ontert Jaren / ende ghecomen
 op onſe rechinghe / is gheweeſt int Jare ons Heeren acht hondert ende twintich
 alſe eerſt up haer Lant begonſten te trecken / verſoeden in den wech / alre daſe in
 Lant van Mexico (daſe nu bewoonten) quamen / tachtentich volle Jaren. D' on-
 ſeker van haer ſoo berlaughlaem reſen / was boog perſaſie ende beel van hare
 d' / t' welke ſonder twiſſel Dubbelghe gheweeſt zyn / die ſichtbaerlijken met haer
 ſpaken / van daſe verpeſſen ende ſoeken ſouden nae nieuwe Lande / van ſoo ende
 ſoodanighe teykenen / ende alſoo zjaſe gheromen / t' Lant te beſien / ende de teykenen
 t' erkennen die hare afgoden haer gheſeyt hadde / ende alwaer daſe goede plaetſen
 konden ſtoeghe haer ter neber / ende bewoonten / die beſarpen de ende bebon. w-
 de: Ende alſe dan weder ander beter ondelcken / berclenve de gene dieſe bewoont
 hadden / Doch latende altoos op de ſelve plaetſen / eenich volck blyven / want ghe-
 de ghene die out / ſurach ende moelooſ waren. Lieten van gheſlachten derſien
 goede Ghebouwen ende Edincken van de welcke men noch hebben ſaegs / op de wech
 daſe boog heen quamen / ſpoog ende teykenen af bindende is. Met deſe maniere
 ſoo den

foo verlandsaem te reysen/ machten de tachtentich Taren ocherwegh/ met doop/ me
ghene dat men wel in een slaent rghes gaen mach / ende zyn alsoo gheschomen int
Land van Mexico op onse sicheuringhe/ t'Zaar van neghen hondert ende twee.

Het 3. Capittel. Hoe dat de ses Gheslachten van de *Nauatlaca*
t'Land van Mexico bewoont hebben.

Dese seben Gheslachten/ daer van gheseyt is/ quamen al
te samen gheslich upt zynne d' eerste de Sachumicos, dat is soo veel gheseyt/
als Dolk van de Bloem Arkenen / De se bescheiden de Supr-ghde van de
Alwaer-land van't groote Ruck ofte Mepz van Mexico. sichten een Stadt
van haer naem met noch veel ander plaetsen. Langs daer nae / soo quamen die van
het tweede Gheslachte/Chakas genaemt/ dat is gheseyt/ Dolk van de mordender
de timmerden van gheslachten een Stadt van haer naem vredeleude de Lant-palen
ofte lymphen met de Sachumicos. De derde waren de Tequimex, dat is Dolk van
de Dwinghe gheseyt/ Dese behouden ende bewoonden oock de Waer-land van't Lach/
te weren aen de West-ghde. Dit Dolk beuermichthoudighen so seer/datse de Hooft-
plaats van haer Probinie Azcapzalco noemden/ t'welcke so veel gheseyt is als Mies-
ten-woel ende zyn een langhen tijt seer machthich gheueest. Daer dese/ soo zyn ghece-
men de gene die Tezuclo bewoont hebben / t'welcke zyn die van Culhua dat is croom
Dolk gheseyt/ om dieswille datter in haer Landt eenen Bergh stont/ die seer croom
was. Op de seer boeghen soos t' Lach ofte Mepz van dese hier Staten/ ontvinght ge-
woonen bewoonende dese / de ghde van't Oosten / ende de Tepanecas de ghde van't
Noorden. Dese van Tezuclo wurden booz seer roytors ende wel bepraecht ghehou-
den/ zynde haer taal oock seer fracy. Daer nae soo quamen die Tladucas dat is volck
van't Gheb-rghte gheseyt dese waren d'alberplomme ende grootste van allen. Ende
om dieswille datse alle de platte Landen rontsom t'Mepz tot aen't Gheberghte toe/
berontledicht bouden / soo passeerdense aen d' ander ghde van't Gheberghte / ende
bouden alsoer een seer spatius / heet ende vrychtbaer Landt / alwaer veel ende
groote vlecken bouden / noemende de Hooft-plaets van haer Probinie Quahu-
nachui, t'welcke soo veel te segghen is / als een plaats daer des Arents stem gheslypt
geeft/ woonende van die van onse ghemeine Tale Quimavaca gheheete/ ende is de se
de Probinie die men heben daegh/ se' Maetel graefschap noemt. De van't seste ghe-
slachte/ t'welcke de Tlascaltecas zyn/ dat is t' Polck van't Voor gheseyt / passerden
over t' Gheberghte heen Oost waer is aen/ treckende tot onder t' berijnde Gheberg-
te al waer den beuermorden Vulcan ofte Dreyghen Bergh / tusshen Mexico ende de
Stadt de los Angeles ofte van d' Engh. lant staet: Vonden seer groote ende goet ge-
leghechheiden ende bescheppen haer oock seer wylt ende gheet/ timmerende haer selue
ghedouwen met der gheden vleck ende Steden. De Hooft-plaets van haer Pro-
binie noemdense na haer naem Tlascal. Dit is de Platte die de Spaniaerden toe-
ghedaen waren met welcker hulpe so oock t' En- de quamen t' ocherwinen/ waerom
de se/ tot op den berijghen dach noch byp van Tribur zyn ghecrende een ghe-
nerale ofte algheuepne creptis. Ten tyden dat alle dese Staten be selue Landen be-
woonen te bewoonen / soo en bewonen haer de Chinchimex/ te weren / d'oude ghde
erst bewoonder s) gantsch gheen waengunst/ noch en stebender haer oock niet en
teghen/ dan docht haer alscenlijh byeemt te zyn/ ende ghelijch als veruondert ende
verbaest wesen/ de/ verbergijden haer int alberbedelste van de Steenotfen. Daer
de ghene

de gene die aen d'ander zijde der bescreude Ghebergte woonben / (alwaer de Tlascaltecas bebouden) en wilden niet conſentiren / t'ghene dat alle d'ander Chichimecas ghesaen hadden / maar seiden haer eer ter weere om haer Lande te beschermen : En de om die wille dat het kreusen waren / naect verhael van hare Ghistoyen / so meynende de byeenbelinghen niet ghewelt te verrijben / maar haer groote craecht wiert dooz de lichtept van de Tlascaltecas overwoonen ende t'onder ghebrachte te waeten maerliken daer eerst verskeret / ende eenen bebruyden peys oft vrede met / ende nooden haer te gaen / op een groote Waerdighe / hebbende te boogen een hoop Dolce / te schuyt ende in een verbogghen laech ghelept. Nisse nu aldus int best van haer byaescerpe ende dyonenschap waren / so ontstontse haer / met een groote dissimulatie / de Wapenen / welcke waeren groote knoden ofte Holven / Rondassen / houten Swerden / ende andere diergelijcke sooyte van Ghesmeere. Dit gebaen zijnde / quamen haer ontferiens overballen ende bestojnen / de welcke haer wylende te weere stellen / ende nissende haer Wapenen / sloeghen de handen aen de naest staende Boonien / ende scheurden daer de tacken van af / ghelijck als ander de bladen van Acoufouwen moghen afsalen. Doch beynge dat de Tlascaltecas in Wapenen ende op haer goede waeren / so hebbense eynighen de stemen overwelucht ende verslagghen in sulcker boeghen / datter niet een af te lig en wilec. Nientant en verwondert haer / noch en houde dat van de kreusen boog geen fabel / want daer woonden noch hebden daerghe. Eerstken-gebeenten gebonden / die van ongelofsighe groote zijn. Als ic in Mexico was / t'jaer van ses en achtich / so wiert daer een ban d' danige kreusen gebonden in een ban onse Gheuen / (die top naemen Iesus ban) t'Gheberghte / waer van ons een ban de lusen ghetoont wiert / de welcke sonder t' selve te entreeeren ofte te verheffe / wel so groot was / als een mans buys / ende alle t' ander nae abbenant / t' welcke ick selfs ghesien hebbe / my verwonderde van een soo onghefchrikten groote. Alder dese Dictoye dan / so zijn de Tlascaltecas byeenſamte / ende alle d'ander Gheslachten / in rusten gebliven / onderhoudbende de boogschyen ses Gheslachten der byeenbelingen / altoos byentſchappe onder een anderen / houwende ende trouwende / eene met des anderen kinderen / verbeelende de Lant-palen ofte wippen seer byeenſamte / seer verheende elck een met een eerlijcke competentie ofte eergelicheyt / sijn Republiack ofte Gemeente te verheffen / vermeerderen ende heerlijck te maken / tot so lange datse tot grooten aenwasch ende mogentheyt quamen. Die Barbaren Chichimecas seide wat datter omgincck begonsten / eynigge polse / aen te nemen / haer lichamen te bedeken / ende schacnte te maken / van t' gene datse tot die tye niet en ghesaen hadden / ende beginnende alre niet met het ander. Doch om te gaen / verliesende dooz de ghenepſchappe de byeen / quamen se met de tye van haer te leeren / beginnende te mets witten ende Doeten te maken / met eynighe opende ende ghereghelicheyt van Republijckhe ofte Stadse Gemeente / hiesende kreusen / ende haer booz t'bericheyt erkennen / alsoo datse hier mede een groot deel van t' beestelijcke liden / (datse te boogen hadden) achter lieten ende aescipden / doch blijvende ebenwel altoos op de Berghen / ende die tye aen t' Gheberghte van d'ander af / ghesondert. Op dese selve manere / houde ick booz secker / dat het met alle d'ander Barbaren ende Probibiten van Indien toeghegaen is / dat d'eerste wilde lieden gewest zijn / de welcke om haer van de Tacht t'onderhouden seer woeste ende wilde Landen booghoog / ende een nieuwe Werelt ontdeckt hebben / de selve bynae t' bewoonende ghelijck als wilde Wieren / sonder Wups / Dach / Arkenen / Dees / Coninck / Wet / Godde / noch rebelicheyt te hebben : Waer nae comende andere nieuwe ende beter Landen te soeken / hebben t' goede beboort / ghereghelicheyt / polijse / ende een maniere van Republijckes / (welwel seer Barbarsch) ingheboort. Nu daer nae so hebben haer eendige

(Van dese

van dese selbe/ ofte misfieden van ander Natien die wat meer worten fchijns ende lifte bepts hadden/ als d' ander/ brgheben/ om de ghene die van mindre berrinogen waren/ te berduiken/ ende t haerder onderdancpept te brenghen/ tot soo langhe datse groote Conincrijcken ende keijserdomen quamen te fuchten. Also ist gheueft in Mexico ende in Peru/ ende alfoo ist oock sonder twijfel ghemeeft/ zp waer dat het wil/ op alle waerfen daer men onder dese Barbaren gefondeerde steden ende keijserlijcken/ ofte stads- gemeynen vnde is/ waerom te myn in mijn opinie/ die ic int eerste boec meesdelijck gheschelde hebbe/ come te bebesigen/ van dat d' eerste bewoonders van West-Indie overlaent gecoint zyn/ en dat consequentelijck alle de landen van Indien met die van Asien/ Europa ende Africa ende de meiste Wereld met d' oude/ aen een comen/ hoe wel dat tot fimpdigen daeghs toe/ t'lant dat dese twee Werelden aen een knoopt ende t' fannen boeght/ noch niet ontdeckt is/ ofte soo daer Zee tusschen beeden is/ moet soo nau wesen/ datter de wilde Geblerten/ als wormmen/ ende de menschen in cleue/ ende arme fchuyten/ met over mogen comen. Maer achterlatende dese Philosophijes/ soo willen wy weder tot onse Hystorie keeren.

Het 4. Capittel. Van den uyttocht ende wegh der Mexicanen,
enoe vand e bouwinge van *Mexico*.

No berloopen zijnde/ drie hondert ende twee jaren/ dat dese hoofscheben Gheslachten uyt haer Lande ghetrocken waren / ende dat van nicu Spagnen bebout ende bewoont hadden/ zinde t'lant al seer be woont ende in goede orde ende politij gheslacht / soo zijn die van t' sebede vol ofte Gheslachte/ ober ghecomen/ welcke de Natie der Mexicanen/ comende/ gheslucht als d' ander/ uyt de Probitie van Azlan ende Teculhuacan/ ende politij/ bekeft/ ende seer strijthare volck: Dese aanbadden Afgode Vitzipuzeli, van de welcken hier boogen hier delijcke mentie ghemaecte is: Ende den Wapbel/ die in den selven Afgode was/ spaa/ ende regeerde dese Natie seer lichteijcken. Wese van/ bebal haer/ uyt haer Lande te recken/ hen belohende/ dat sy haer Huizen ende heeren soude maken/ van alle de Probitien die d' ander seg Gheslachten bebout hadden/ ende dat sy haer soude gheben ten seer overbloedich Landt / met veel Gout/ Silber/ costelijcke Ghesleenten / Pluimen / ende rijcke Mantels ofte Clerderen: Waer mede sy uyt crochen/ sebede haren Afgode in een Arcke van Wese ghesleeten/ sy haer/ de welcke van hier de doynaansse Dytiers ghebajghen wiert met wien sy oock gemeenschap hielte/ ende uyt heymelijck de ghechhebunfen van haren wegt openbaerde / hen waersgouwende van t' ghene dat haer wederbaren soude/ ghebende ende oghnerende haer/ der Weten/ Gode dienste ceremonien en fusticien/ in sulcher boegen datse oock niet en boet en versetten / sonder goetduncken ende bedel van desen Afgode: Wannere ende waer datse repen ende rusten souden / wiert van hem boogghesleel/ ende van haer tot een punt toe achtervolgt. Het eerste datse deden / (al se pewers quamen) was t' sonde een Waps ofte Tabernakel te bouwen / hoog haren balsehen Gode/ ende seiden hem altoos te midde weghen van t' Eggher / daer haer tes neer sloeghen/ setende d' Arcke op een Altaer/ die op de selbe maniere ghemaect was/ gelyck alse de Christelijcke kerke in ghebupch heeft. Dit ghebaen zinde / soo b: repen ende bouwden hare Scheren met Hoogen ende andere kerkbreyten/ dese onder haer ghebupcken/ maer waren noch ebenwel haren Gode so onderdanich / dat soo t' hem goet dorchte/ dat se inhoele so ha den se in en so niet/ en bebedende dat sy t' Eggher souden

Het 5. Capittel. Van't gene dat haer wedervaren is, in Malinalco,
in Tula, ende in Chapultepec.

Van Mechoacan tot Mexico zijn ober de bijschijf mijlen/op
desen wegh leyt Malinalco, alwaert ghebeurde datser a. n. haren afgod be-
daeghden van een wyfwe npt haerdoet gheselschap, die een groote Coob-
naerster was, (de welcke genaemt wiert Suster van haer en Godt) om datse
benliden / met haer quade consten/groote schade dede / ende op een seckere maniere
sochte haer van hemliden/boog een Gobinne te doen aanbieden/waer op den afgod/
nen een van de Guderlinghen/die d'Arcke droeghen / in een boom openbaerde/ ende
sejde/dat sy de geneynte van spient wegen/soude troosten/ haer op een nieu groote
belofstien doende ende datse den se liden/sijn Suster/als een wyfde ende g'nade vrou-
we/miet alle haer familie/souden berlaten/ bykende t'eger by nacht enbyden groo-
ter stillchept op/onder eenich spooj te laten / waer nae toe datse trocken t'welcke sp
alsoo deden. Nu de Coobnaerster haer / met haer familie, alken ende bysot wt. d'n-
de heeft aldaer een Diech geslicht / welcke Malinalco genaemt wiert / si soe men hout
die van Malinalco alshoch boog groote Coobnaers/ gelijck als Winter van Sooba-
nighe Moeder. Nu / om dief wille dat de Mexicanen/ doog dese partijel appen/als
oock om de beel keanden ende t'moeploos welck datse hie / ende d'ere achter liden/
seer geswaect ende gemindert waren/soo wildense haer wederom verstercken/ waer-
om sp haer kust-plaetsen maecten / in een ghelegentheid die men Tula hiet/
dat is soo veel als een plaets van Biesin ghelept / aldaer geboort haer den afgod/
datse een groote stinert souden of dammen/ende berlepen / in sulcher doeghen datse
over een groot black belt mochte synen roeten/ende mit de conste dien sy haer leerde
omringhende een eljoon Geberchte/ Coatepec genaemt/ alsmael niet Water/ ende
maecten daer een groot Lark ofte Mery / t'welcke sp rotsom beplant met Wil-
gen/ Popelieren/ Elen/ ende ander boomen/alwaer veel Wyf in beplant te groeyen/
comende oock na t' gheboomte veel gheboeghete / soo dat het een seer lustighe plaets
wiert. Ende om dat haer de gelegentheyt wel aenstont/ende mochte liden/ende van soo
veel reysen/ begonstense veel te handelen van aldaer te bouwen / ende niet berder te
passeren: Waer van hem den Wyfde seer dapper verhooyde / t'epghende syn Die-
sters niet der doot/ ende bral haer terstont/ datse d'afsondinghe van de stinert
weeder wech souden nemen/ ende t' Water laten loopen / daer t' te boogen ghesloopen
hadde/ende sejde/dat sy de ghene die ongheloochmen getweest waren/dien aenstaen-
de nacht nicken castijdinghe souden gheven als sp berdent hatden. Ende so gelijck
alst t'quactoden den Wyfde soo epgen is / gheghen/ende berden/ende versterke
hept Godts / dat de ghene die hem boog haren Godvercozen hebben soodanighen
Weten overgheleert werden/soo geschiedt/datter des middernachts/ op een seker
oort van t' weghen een groot gherucht ghehoort wiert/ende als sp daer smoghen/
nae toe ghynghen/soo vonden daer ligghe/ende ghene die boog ghenomen hadden al-
daer te blyuen. De maniere van datse gheboort waren/was de wyf upgherucht en-
der herte daer wt ghesaelt/soo ghelijck als sye honden liggen / waer niebe desen ha-
ren leflijchen Godt aen die arme ongheluckighe menschen lerende was / de manie-
re van Sacrificien die hem aenghevaem waren / t'welcke was van die tydt boog-
zaen de menschen in haer grouwelijcke Sacrificien de Wyf op te sichten / v de te
berten daer upt te ricken. Mer dese castijdinghe ende niet het berhooghen van's
Welt/om.

Wet om dat het Aach weber gantsch bedroopen ende wpt ghevooght was / soo heb-
ben hem met haeren Godt beraden/ende zyn/ met syn wille ende bevel / allenghens
dooz aen gherochen/ tot datse op een Nijl nae aen Mexico in Chapultepec quamen/
een plaetse die seer geelebeert is / om syn ghenoechgehepde ende frische wille/
inrichten haer in die Ghebraghte sterck dooz dyese van de Natien die t selve Landt
bewoonen / die haer al te samen teghens waren / namelicken om datte enen Copil
Sone van de Toobenaer diese in Malindico verlieten/ de Mexicanen gheblaneren/
ende enen quaden roep naghgegeven hadde/ den welcken dooz bevel van syn Moeder
weren langhen tijt dat nae int verbolgh der Mexicanen ghecomen te/ verckenide de
Tepanocas, met de andere onsligghende nabueren/ jaer tot de Chalcas toe/ tegens haer
te doen opstaen/ ende bracht het oock in sulcher voeghen te wegh / datse met ghewa-
pender hant op trocken / om de Mexicanen te beridelen. Den voorschreven Copil
selde hem op enen Wegh derte innoeweghen van't Aach staet / (Acopulco ghehe-
ten/ berwartende de Naderlaghe ende beridelinghe van syn Wanden / Maer sy-
heden liepen/ dooz t adbs van haer Afgod/ naer hem toe/ en quame hem onberhoers
t overhaelen ende doot te smeten / ende brachten't hert aen haeren Godden welken
t selve beval int Aach ofte Nijl te woopen / van't welcke sy versieren een Tunal/ (dat
is enen Duyn alsoo ghevaent/ vooghtcomen is/ alwaer daer nae Mexico gheschiedt
wert. De Chalcas met de ander Natien/ zyn teghens de Mexicanen ten sirge ghe-
comen / hebende de Mexicanen dooz haer Capiteyn ghevoen een vloermondacht
Welke met namen Vitzilovidi, den welcken in de meeste furie ofte hitte van de Wanden
den ghebenghen ende ghebodt wert : Doch evenwel soo en verlogen de Mexicanen
ghecomen de moer niet/ maer vochten seer bysonneliken/ so datse tot sijt van de Wanden
den/ enen o pen wegh ofte scheuringhe in haer slach/ oorden maecten / hebende te
inndeweghen van haer d' onde Wanden / Woutwen ende kinder en/ ende passeren
alsoo tot Adacuyavaya toe / een Dierck ofte plaets van de Culhuas/ die welcke sy besich
bouden met haer Peeste te reghieren. Alhier maecten sy haer sterck / sonder datse
eens van de Chalcas, noch van d' ander/ achter volghet volceden/ maer zyn weder / als
beschaent wesen/ om dat sy die soo beel waeren/ haer van soo wepnich overtoornen
saghen/ naer haer Woon-plaetsen toe ghetrokken.

Tunal is een
Duyn ofte
plaatse/ be-
staende in
enkele bla-
den die gae-
sch grof ende
dick zyn/ co-
men te see-
ne bladt op
het ander
dozt / daer
sint vierde
doeren/ bare
doopen/ Cap.
23. van ghe-
handelt is.

Het 6. Capittel. Van den strijd die hadden teghens die van
Culhuacan.

Onden/ dooz rart van den Afgodt / hare Ghesanten
aen den Heere van Culhuacan, hem ghelegghenthepde ende plaets op-
schen de om te bouwen ende woonen/ den welcken nae dat sy hem niet
den synen beraden hadde / haer aenwysinghe dede op Tlacayan (dat is
soo veel gheseyt als t witte Water) niet intente van daer mochten
sterben ende te looz gien : Want daer was in de selve contere een groote menich-
van Weten/ Slanghen/ ende andere Feynliche Gedierten/ die upt een Gheberghe
dat daer ontrent stont/ vooght quamen. Maer slieden aen ghepost ende onderrecht
zonde van haeren Duvel / namen seer gheerne aen / t ghene dat haer ghepse-
teert/ wsect / betemmen de dooz d' Duvels konst alle de vooghtgeven Gheber-
ten / sonder datse haer pet quaets deden / Jaer veranderden se noch oock tot voeder-
sel / daer t haeren wille ende hymnordelighen van etende : Welcke de Heere
van Culhuacan seude / als oock hoe datse Landt bebouden / Ende daericker ende
zarplanden

34ep-lande gemaect hadde/ghewende haer syn stad/en liet haer toe dat/er in alle vlyent-
schappe met mochten handelen. Maer den God/die de Mexicanen aanbadden/bede
dat niet/so gelijck als hy placht/om eenich goet/van om meerder quaet te doen. Nu so
sepe hy tot syn Plesters / dat dit de plaats niet en was/daer hy begeerde datte bij-
den ende volgheden/ouden/ende dat oock d'uytcomste van daer / dooz D'onghe-
teergh ghebracht moest wesen/waer toe sy een d'ou-deroon soeken/om te
kynghen aen de Godinne van't discoyt ofte tweedijacht / zyn den aensich/ dat
men soude doen eyflichen aen den Coninck van Culhuacan / syn Dochter tot een Co-
ninginne der Mexicanen ende Moeder van haren Godt den welken d'Amibast-
schap goet duarickende / haer die ter stont met veel verticfels ende gheselschaps ober-
ghelicht heeft. In den souden nacht datse gheronnen was / soo hebden (dooz betel
van den seluen doerslager diese aanbadden) de dochter seer wyerbeghen gebodt en ge-
beld/ ghelijck als sy oock seer belact down comen / treckende t'el een Jongh-
ken aen ende dat vaden ober de elckeren van de Dochter / stellende haer alsoo op deser
maniere hy den Afgodt/haer dooz een Godinne ende Moeder van haren Godt de-
derende/ende baden haer oock van die tyt af/aen/haer enen Afgodt makende diese
Toon noemden dat is soo bel als onse Groot Moeder gheest. Nu noch niet te be-
den wesen die niet des wyertheyde/soo hebden met schalkheyt de Coninck van Cul-
huacan. Vader van de Dochter ghenoodet/ dat hy syn Dochter die al dooz een God-
dinne geconsecree oft ghewodt was/soude comen aanbiden / Ende comende den
seluen niet groote yflichen ende veel gheselschaps van den synen/gebden hem in een
Capelle ghebracht die seer doncker was / alwaer haren Afgodt stont / op dat hy syn
Dochter/die daer oock stont / offerhande aen doen mochte/ Maer geschebende dat
hy (mit onghen van't Mieroockt) welke op haer maniere in een Wyertst opghes-
sect wierde/dooz de blam t'el van syn Dochter quam te bekennen / Ende desjaen
hebende de wyertheyt ende t'elgheyt ter stont al crijende uytgelopen / ende met
alle syn volck met een d'ulckheyt ende verbolghen ghemoet/ op de Mexicanen ge-
ballen tot soo langhe dat hy haer te rugge dreef/ ende vertrecken dede tot aen't Ruck
ofte Wepz toe jaer soo seer dat sy bynae in versmoogen ende te grond ginghen. De
Mexicanen verwoerden haer/ende wierpen niet sekere Roeden/ die ghelijckuykten/
daer sy haer weder partje dapper met quetsen / In sulcker boeghen datse eyndelichen
lant creghen / ende belatende de selbe contrere/ zyn ober het Ruck ofte slijde ghe-
comen/ seer verbe struere moeploos ende naet wesen/ende een groot ghescheyt
ghesiet van D'ouwen ende Minberen tegghens haer/ende tegghens haren Godt/die
haer in sulken parket selde. Moesten ober een suber/die men niet grondt comst/
alwaerse van hare Ronbassen / Schilden / Wilen ende Diefen / Ballis ofte Donbelg
maecten/daer se met ober gaame. Epitghelien makende van Culhuacan afstemen on-
wogh/zyn gheronnen tot Izapalapa/ende van daer tot Acantulan / ende daer nae toe
Izacalco/ende eyndelichen ter plaatsen daer heden daegs de Diermiste ofte Clupe van
S. Antonio staet / aen de Incomste van Mexico / ende in de Wyck die men alst van
S. Pauwel noemt/haren God hen in de tribulation ende moeploos seer vertrooster
de/ende hen moct gheuen/ met belostenissen van groote dinghen.

Het 7. Capittel. Van de Stichtinge ofte Bouwinge van Mexico.

ND den tijt gheronnen wesen/dat den Vader der leughe-
ren syn Geminete volboeren wilde/ de welke niet langher soo veel onwogen
moetens

Wetter was een groot rumoer ende bevolgs van bebotte ende dancfegginghe aen den
 Scheypen / ende haren grooten Godt Vitzlipueht, die haer in alles een Dader was /
 ende altoos met warachtichheit ghehandelt hadde / noemden om de boosheit van ope-
 lende de Sade dief alhier tichteden Tenoxitlan / welcke soo dert te beelden is / als
 een Tunal op een steen zijnde haer Wapen ende Weijde noch tot op den supphighen
 dach / een Krent op een Tunal, hebbende in d'eene clauwe een Doghel / ende sitende
 niet d'ander clauwe op den Tunal. Des anderen daeghs zijnde met gheleijer stin-
 tre gaen maken een Clupse ofte Capelle / die sij op de Tunal van d'Krent / op dat d' Arc-
 he van haren Godt albaer mochte rusten ende bewaert wesen tot der tijt toe dat die de
 nacht cregghen om enien herlijghen Tempel te maken / ende alsoo wast / dat se die
 aechten van aerden-fooden ende ander dierghelijche materie / ende met stroo oer-
 deckten. Cersion daer nae / dat se haer beractflacht hadden / soo naemense booz haer /
 te coopen van de onlugghe ende ghebuerten hout / steen ende haelc in mangeligh van
 Wylch Doyschen ende Darnart / als oock booz Gansen / Scholbers / Celinghen / en-
 de ander diergheden soorten van Water- Doghelen / alle t welcke sij met groote mce-
 cheijde / int booscheben Aach ofte Wep / dat hier van seer oerbloetich is / versiften
 ende soeghen / ginghen met dese dinghen op de Marchten van de Azden ende Wep /
 van der Ispancas / ende die van Tezcucos haer Nabuten / vergaderende alenigh / Wep /
 ter grooter bebrinsheit ende practicheit ghene dafse van doen hebben / tot de trou-
 linghe van hare Sade / ende maecten een ander better Capel van steen ende haelc
 booz haren Afgodt. Bescheyden ende deniden oock een groot deel van't Aach ofte
 Wep / met plantken ende elment. Dit ghebaen zijnde / soo heeft / op eenen nacht ha-
 ren Afgodt een van hare Wiesters alius toeghesproken / seght tot de Vergaderin-
 ge ofte Gheuepote der Mexicanen / dat hen de Heeren asfouderen ofte verbeelen
 een pder met sijn Aachschijp / vrienden ende aenhanghers / in vier princijale Wj-
 cken ofte Ghebuerten / latende t Wjck / dat ghy booz mijn suet-plaetse ghemacht
 heete midden ege bijhe / en elche veroeelinge ofte tot betimmer sijn Wjcke ofte ge-
 bouere na sijn wille. En dit zyn de vier princijale Wjcken van Mexico. Die heden daegs
 geracint zyn / S. Ian de Ronde / S. Maria / ofte lie- / vrouwe / S. Paulus en S. Sebastiaen. Na
 dat naer de Mexicanen in dese vier Wjcken verbeelt hadden / die sij haer aentweeg / en-
 de beelden / dat se onder haer tekenen souden verbeelen de Goden / die sij haer aentweeg / en-
 de dese in elc een van de vier princijale Wjcken / souden opdueren ende afteyckenen /
 andere bysondere Wjcken ofte Ghebuerten / daer de booscheben Goden gheset
 ende seet sonder woerden. En also hadde dese Wjcken noch oec andere dierne Wj-
 cken / in onder haer stonden / nae dat het gheral van de Afgoden was / dat men haer
 Gode ede aentweden / de welcke sij noemden Calpullico / dat is gheijpt / Godt dan de
 Wjcken. Op dese manere woerden gesicht ende van dene begrieten so is de Stad
 van Mexico Tenoxitlan tot een groote waldom ende beuierberinghe ghecomen.

Hets. Capittel. Van de oproeringhe van die van Tlatellulco, en-
 d van den eersten Caninck die de Mexicanen ghecoren hebben

De verbeelinghe der Wjcken ende Ghebuerten met de
 booscheben ordinantie ghebaen zijnde / soo zynder sonuighe ipe d' Ou-
 de / ende van langhen hercomse die hen lieten buicken / dat men haer in
 te verbeelinghe van de Erben ende plaetse / sulken boosheit waer en gaf / alse
 wel verduiden / als Volck die op haer seer ghecren ende versloopt waren / midse
 gadeg

gaders haer Maechſchap ende Dynden die ghemutneert / ende teghens d' anel' opgheslaen hebben / ende zyn betrocken een nieuw Woon-plaetſe te soeken / de welcke haren wegh nemende langhs het Lach ofte Weyſſheen zyn gheromen daer te een dem Wijnachtich ofte oughehooght Lant bondev / welcke ſp Tlatelholli noemen / waer ſp haer te neer sloeghen / ghebrude t' ſelbe den maen van Tlatelulco, dat is ſoo veel gheſeyt als een opghehooght ofte gevult Landt. Dit was de derde beekinghe ofte ſcheuringhe der Mexicaniens / nae dat ſe npt haer Lant grocken waren / zynde d' eerste die hant Mechoacan , ende de tweede die hant Malinalco . Dese die hant naet Tlatelulco aſonderden / waren van haer ſelben ongherust ende van quaden inry bozhen / alsoo waſt datſe oock hare nabueren de Mexicamen de quaeſte Wierſchap en deden / dese costen / waren altoos oberlaſtich ende moerſch / ſae ſoo veel / de d' oude twiſt ende partyſchappe noch tot op den hupbigſten dach is duertete . D' sieende die van Tenoxudan dat haer die van Tlatelulco ſiet teghens waren / ende dat al te meſ vernederden ende aenwiffen / vzeſende ende ſeydende datſe hiet met de ene ſouden mochten te boben gaen / ſoo hebberſe hiet op de ſake langhen tyt betraet / ſlaecht die ſluptende epnlycken dat het goet was eenen Coninch te kieſen / die ſleeden onderdanich waren / ende de wederpartij onſien mochten / want hier nede ſoudt ſpieden onder ſienieden ſoo veel te eenzachtigher ende ſterker welen / ende de wanden en ſouden haer ſoo veel niet verſtoeten . Albus greeſt d' eert zynde om een Coninch te kieſen / ſoo hebberſe noch eenen anderen ende ſiet noodighen ende goeden caſ ghemomen / datſe niet want van onder ſaerleeden ſelſ toe wulden kieſen / om alle eord ende d' weerdacht te ſchouwen / als oock om met den nieuwen Coninch eenighe ban te naet liggende . Datten (daerſe af omringht ende hup loos van waren) te wimmer Ende ſende t' ſelbe al te naet wel in / als ooc om te verſoemen den Coninch van Culhuacan , den welcken ſp grootelicken verongheluckt ende te royt ghebden hadden / en datſe de Dochter van ſyn broer ſae / ghebdoet / ghebdt / ende daer ſoo grooten ſpot niet bezegen hadden / als mede om eenen Coninch te hebben / die van t Mexicaniens wiet was van welcher generatie daer viel in Culhuacan waren / vanden tſe af d' onſer niet in veyn dede vrede leefden / ſoo hebberſe beſloten tot eenen Coninch te kieſen / en Conck-Maan met namen Acamapothli , Zone van een groot Mexicaniſch Woyſ / en Dochte / Dochter des Coninck van Culhuacan , ſonder terſont hare Gefante om hem ſelſ aen te bieden / met een groot preſent doende de ſelbe hare Ambaſſaerſchop op deſe maniere : Groot-Heer / wyliden D. Daſſien ende Wemſchmerſten de Mexicaniens / ſiehende ende beſloten zynde / onder de Ambaſſiſſe der Welen ende Ambaſſiſſen van t Lach ofte Weyſſ alleen / ende verlaten van alle Datten der Mexicaniens alleenlich van onſen Gode gheſeyt / ter plaetſen daer wy nu zyn / t welcke gheſien is in de Juſtſchie van D. Xantpalen / ende die van Azcapuzalco , ende die hant Texcoco . Ende de wylle dat ghy ons toegheſlaen hebt / daer in te woenen / ſoo en bigeren wy noch en is oock gheen reden / ſonder Woyſ ende Heere te welen / die ons ghiet / te recht belyt / ghelept / ende ons teghens onſe Wanden beſchermt ende booyſt / Wier om ſit / dat wy tot u comen / wende dat in u hup ende Woyſ / Zonen / nſen / diwan onſe generatie niet w. be maechſchap / ende van onſe ende uwer ſinghe want ende bloet booyt gheſpooten zyn . Onder deſe ſoo hebben wy u bidden / ons te ylen geuen / ſes Wintſ hint ghevaemt Acamapothli den welcken wy u bidden / ons te ylen geuen / booy een Heere / ende ſullen hem in ſulker aſtinghe hebben / als ſp beſchende is / geſien dat ſp ſe van rechter Linea ende ofcomſte der Mexicaniſcher Weyſ / ende Conincken van Culhuacan . Den Coninch de ſecke ingheſien hebberſe / ende hoe dat het hem niet gualich en quam / met de Mexicaniens / die doech ende bycom waeren mit daer

inder verchont te treden heeft een gheantwoort datse sijn Dorckers Sone te gorder tijt
 mochten niet sijn nemen hoe wel sijn daer by seide dat soo t en Dou-dersteen wa-
 re / en soude haer niet gheben : Willende daer mede te verstaen gheben / dat soele-
 lijcken seide dat boden verhaert is / hoelpende sijn reden / met te segghen : Daet he-
 ren mijn Kint dient uwen God / weest sijnen Stadhouder / Regent en Gouuerneur
 de Schepelen der gener / booz wens wleken Heere van der Maet / van den Dae-
 ende van de Wanden : Daet sijnen / ende weest een Heere der Wateren / ende van t
 Land dat de Ratie der Maestranen besitten : neemt hem nu niet u / in goeder ure / ende
 siet toe dat gij hem handelt als een Sone ende Kint ingus Dorckers. De Maes-
 tranen bedankten hem wederom / ende baden hem ghelijckelijck / dat sijn hem niet sijn
 eppen haer wilde wphutwelcké / ende also gaf sijn hem tot een Quysponde een van de
 gincpaellste Dorckers van onder haer leden / byachten de nieuwe Coninck ende Co-
 ninginne met alder xeren die t sijn moghelijck was / ende deden haer incomste / co-
 nende al te samen tot de clepne linderen toe / wpt / om haeren Coninck te sien / ende
 byachten hem in een Paleys t welcke als hoe arm ghenoech was / ende seiden hem in
 hare Conincklijcke Betels. Verstont daer nae / soo stont daer een van d'oude Maes-
 trachers (die daer seer pronsy ende ghesicht waren) oterepnt / ende spack op dese
 maniere : Al sijn Sone / ende onsen Heere ende Coninck / weest seer willcom in dit ar-
 me Quys ende Stadt / onder dese Wilberisse van Diefen ende Water-steren etc. also
 waer d'armen van D. Dabers / Groot Dabers ende Maetschap sijn ghende t ge-
 ne dat den Heere van dat gheschapen is / bekent is : gheemt acht Heere / dat gij comt
 wesen een Doopslander / schijnwe ende beschutels van dese Ratie der Maestranen /
 om deswille dat het is t zaet van onsen Godt V. d. p. m. om welcker oorsake D t ge-
 bier ende de Jurisdicte ghegheuen woyt. Is wel bekent / dat wy in ons Landt
 niet en sijn / want het gheue dat wy nu besitten is ons byrent / ende wy en wten
 niet / hoe dat het moogen ofte obernmoogen niet ons wesen sal / daerom so meught gij
 aemmercken / dat gij niet en comt om te rusten / noch om id te vernaken / maer om
 velen nieuwen ardeyt aen te baten met een soo swaeren last die u altoos ghenoech te
 doen sal gheben / wende een slaef ofte Dienstericht van alle dese nieuwerde / die D t
 deel gheboilen is / ende van alle d'ander naest gheueghen D'ckeren / de welcke gij
 soer he n sult aengheuen te wesen / ende in byderhaenheyt t onderhouden / bewijle
 dat gij weet dat wy in haer Landt-palen ende Jurisdicte wonen : waer mede sijn
 hoelpende met weder te behalen / weest seer willcom / gij ende de Coninginne onse
 Doudor / in die D Coninckrijck. Dit was de Harengé ofte Ontfangh-reden van den
 Doudor de welcke met alle d'ander die de Maestranen seide woren / seer booz
 een ghebympel hadden / de Jonghers van bupen te leeren / ende dese kinderen alsoo
 booz ogherbyacht / ende van hande tot hande / te conserueren ende in ghesleugheuisse te
 houden / zijnde t rijcke van de selue waerdich om met haer eppen woopen verhaert
 te wonden. Den Coninck antwoorde / haer dankende / presentende sijn uprester
 presentieprent ende segghe om haer te beschermen / ende soo vele als sijn mocht / behul-
 puen te wesen / waer mede sijn hem den Gede deden / ende setten hem op haer maniere /
 de Coninck Croon op / de welcke ghelijcknisse heeft de Croon van de Scionia ofte
 Maestricht der Wenerlaenders. Den naem van desen eersten Coninck Acanapxtis
 was soo veel seggen / als Rieten in de buys / ende alsoo is oock sijn Wapen ofte Clep-
 pen een Wapen met veel Rieten-rijen daer in.

Het 9. Capittel. Van't vreemde Tribuylt darde Mexicanen aen
die van Azcapuzalco betaelden

MEt kiesen van den nieuwen Coninck quam so wel te
ghelucken / dat de Mexicanen / in een voerpuyl rjts / een forme van een
Republysche ofte Stadts regeringe en by de vyeembelsinghe eenen naem
ende ophi ic begonstten te crjghen / waer door haer onmogghende Debu-
ren (ghegheuyt zijnde dooy haer ende byese) begonstten te handelen / om
haer onder te byenghen / nannelijcken de Tepanecas. welcker hooft wons de Stadt van
Azcapuzalco. aen de welcke sy tribuylt betaelden / als een Voerh die van bypen ghero-
men waren ende in haer Land woonden: Waer den Coninck van Azcapuzalco. byse-
fende haer machte die te mets aenwols / het sy ghevocht de Mexicanen te verbyuden /
waerop hem niet den sinen beraden hebbonde. geest doen segghen aen den Coninck
Acamapixtli. dat den tribuylt die hem betaelden wuyrlich was / ende datse hem oock
van dien tijt booztraen souden byenghen / Wuyghen ende andere boomen tot de opbou-
winghe van syn Stadt: Ende behaelden dat / soo souden se hem noch maken een Ae-
kerwerf int Water van berseghden Kerwerwen / ende hem oock al soo volwasssen ende
rijp dooyt selve Water alle Jaren heer byenghen sonder pet te ghebyken: Ende so
niet soo verstaenden sy haer dooy byanden ende byegghede upt te roepen ende te be-
neden. De Mexicanen wuideren dooy dit bebel seer day per verslagghen ende ontfie-
den laten dancende dat het een onmogghelijck dinc was / t ghene niet haer ophi yde-
ende dat het anders niet en was dan een ooyfachte te soeken om haer te verbeden.
Maer haeren God Vitzliputzli heeft haer ghecroost / versichynende den seluen nacht
dooy een ban d' Ouders / hem bevelende / dat sy syn Zone den Coninck / van sinen
weghen soude segghen / dat sy niet en soude wuyghen / den egh ban t tribuylt aen te
neuen / ende dat sy niet syn hulpe / oude maken dat het al te maet licht om doen wa-
re. Al welcke oock alsoo ghefiede: Want gheroomen wesebe den egh ban t tribuylt
te gebruy soo byachten haer de Mexicanen de Boomen die se behoulen hadden / ende
oock d' Akeren erf int Water ghemaecte ende die dooyt Water been boerende / op
het welcke stonde veel ghegracit Mays (dat is haer Conijn) met syn aeren / als oock
Chile of Axi. Blirum ofte Wapet / Tomates. Frijolen. Chia. Cautortide ende veel ander
dinghen al te sanen volwasssen ende in sapsen. Den ghenen die d' Akeren werben
ofte Bou- Landen (die men int Lac ofte Meer van Mexico. nabben int water maect)
wer gesien heeft sal t ghene hier verhaelt wort dooy een bevelinghe se ueren / ofte sul-
len ten minsten gelooven dat het Al ooverre ende een werck van den Wuyghel (die se
se lieben eenbaben) ghelevert is / mer is sekerlijck ende dooywaer / een dinc dat seer
wel te born is / ende diek vils ghedaen wort byse Akeren op t water te malen / want
soyten d' aerde in sulcker doegen boren op de Wiesen ende Water liefen dat het ban t
Water niet eenig ghekrechte mach wopen / woydenbe daer op ghefeyt ghehouert
de was / geest rijpdom / ende woyt alsoo vae alle wegghen verboert. Maer om t selve
kehtelijcken niet groeter meniche ende seer wyl gheaploert te maken / so oft al te
maet wort te ghecrooken datter den Vitzliputzli (die anders Panilas genaemt wuere) met
onmogghen heeft nannelijcken int eerste / alse hier ne pt ghedaen noch gesien hadden
den Coninck van Azcapuzalco heeft hem oock seer verwondert / soo wanneer dat
sy dooyacht sacht t ghene dat sy woy onmogghelijck ghout en hadde / ende septe tot
den sinen dat dat dinc eenen grooten Gode haue / ende dat het haer al te maet licht
om doen

om doen was/ende ſeyde tot hemſeluen: Na demael dat ſijn haren Gode alle diſick te
 boogen dede/ſoo beſeerde ſij datſe hem op een ander Jaer ten tijden datſe de tribuyt
 byaſſen van gheſchieden ſouden byengen op d' Ackerwercken Gang met een ſceppel
 ſceiden op ghy boepoe. En ten/ende mocht wesen in d' Acker boeghen dat ten tijden
 van't aencomen de ſonghen terſtont upgeſicht warden/ende boog den dach quamen/
 ſomert dat het anderſints mochte wesen/ op de berbeurde ban in haer byandſchap te
 beuallen / up te welken joo ſochterlyken ende onderſcheyt / onder
 de Merkanen een groots droeffte volghde. Maer haren Gode heeft hen by nacht
 (ghelyck als ſijn gewoonte was) dooz eenen van den ſinnen vertooft/ ſeggende dat
 hyt inde altemael op ſijne laſt na / en datſe niet in beduyt wils wese / en datſe haer
 beſchermt ſouden/datter eenē tijt ioude comē/dat die van Acapulcalco de ſelue byende
 luſten/van nu n ue tribuyt met het leuen betale ſonde/maer dat het boog ten tegen
 woopſigentijt van doen was/te ſchijde rā gehoortſaem te wese. Den tijt van den tri
 buyt gecomen wſende/byengende de Merkanen alle het gene datter van haer Acker
 waer afgeepſicht was/ſo quam daer op de Balla ofte Acker te verſchijnen ſonder dat
 ſie deden ſeſs wiſten hoe dat het toeginck) een Gang ende een ſceppel / ſittende op
 haer Eperen te boepoe n. Nu haren wegh berboogberende / zyn gecomen tot Aca
 pulcalco alwaer ſij terſtont de ſonghen upſchipten / waer van den Coninck van Aca
 pulcalco boben maeten bewonert zynde/weberom tot den ſinnen gheſeyt heeft/dat de
 ſelue bligen meer als menſchlycke waren/ende dat de Merkanen een boogt-gant ha
 den/om noch Akeren boben al te woeden. Spirituelien/ſo en ſwachten doch evenwel
 d' inſtillinghe/van't tribuyt te geuen/niet een hant/ende om datſe haer niet machſich
 ghemoech en bouden / ſoo warenſe veruolich / ende beſcherden in de ſubſectie ende
 dienſtbaerheyt/uyſich Jaren lauck. In den tijt ſoo quam den Coninck Acamapeli
 t' oberghden / hebbende ſyne Stadt van Mexico vermeerderd ende verſien met veel
 ſchrydauw/ſtraten/Boogochten van Wateren/ende een groote iuerlicheit van
 Wiertuaten ofte ſij tochten. Welſe gereguert met grooter Buede ende enſte beertſch
 Jaren/verbbende altoos ſalours gheueſt van't welbaren ende vermeerderinge van
 ſijn ſceppel/uyſich ofte Ghenepute. Alggheude op ſyn ſterben / ſoo dede hy een binck
 weerdy om gedencken/te weten/en wilde de ſuccesse van't Coninckrycke niet ſte
 len in handen van den ghenen dien ſij tlaten mochte/maer liet eer d' ſceppeluyſche ofte
 Ghenepute in haer volcomen byſcheyt/op datſe (gelijck alſe hem byuulſchighen
 gheoren hadden) oock alſo mochten lusen / den ghenen die t haer alderbeit te pas
 quam tot de goede ſiegeringhe / haer vermaende datſe doch altoos de weſſande
 van haer ſceppeluyſche ofte Ghenepute wilden aenſien / ende betuyende ſomert
 te hebben/van dat hy haer niet by en liet van tribuyt/ende de ſubſectie met haer te
 beuelen ſijn. Doo ende Anderen / heeft ſijn leuen volgepſicht/ latende ſijn ghehele
 Ghenepute, dooz ſyn doot/ſeer miſtroofſich.

Het 10. Capittel. Van den tweeden Coninck, ende van't ghene
 dat by ſijn Regeeringhe gheſchiet is.

DE uythaert van den oberleden Coninck gedaen wesen
 de ſouden haer d' Ouderent' voornaemſte volck ende een deel van de Ghe
 nepute verſaemt/om eenen Coninck te kieſe / alwaer den alderouſten der
 noot boog ooghen ſelden/ datſe in waeren/ende dat het noodich was/dooz
 doot van haer Stadt te kieſen/ een Perſoon die in den boogheſte hadde met de
 oude liebey

oude lieden/ Weduwen ende Wefen / ende die te a Dader van de Ghenepte wazet/ want ghelieven fouden wesen de plupimen van fien vleughelen / d' ooghtghavuden van fien to ghelieven den haer van fien aenfeft/ ende dat het oock van doem was elochamoe/ bint te wesen/ dewyle dat het haer hieft van doem foud wesen / fien met raecht van haer handen te befpelen/ nae dat het fien haren Gocht ghegropheteert ende boozefpade hadde. So is van de frefolutse gheweest/ booz eenen Coninck te liefen / een Dione handten Dooz/act/ ghegropheteert hiet in foon Ghelen frefolutse/ hem tot een nacomet te ghelieven fien Dione/ foon ghelijck als hy gehadt hadde in meerder veruouwen te hebben op fien Ghenepte. Dese Jonghelink was ghenaemt Vaziloviti, t welcke debupt costeliche ofte kisthe plupim felden hem een Coninck Croon op/ ende falden hem/ ghelijck als de ghewoonte was te doem met alle hare Coninghen met een falden wile Godehijlt noemden. want was de felve daerfe haren fighod niet falden. Een Aethoggher debe hem terfont een elegante Orabe, hem verwekende moer te hebben om haer te verlossen upt de moepen / dienftbaerhept ende ellen/ de daerfe van de Azcapualcos in verducht leefden / Ende boefpade ghede hebben hem al te fumen gegoot/ ende deden hem hare erhententisse. Dese Coninck was onghelout/ ende fien fiant luten haer duncken/ dat het goet was hem te huldighen/ met een Dochter des Coninck van Azcapualco, om hem te byent te hebben/ ende met de doofliche enich fints te doen verminderen van de fware last der tributen / die hy haer oplepde / hoe wel bafte bresden/ dat hy hem niet en foud willen beoentwerdigen/ haer fien Dochter te hebben/ om dat hye booz fien onderdanten hiet. Maer verfocht ende t felve met grooter demodichept ende fter bielefde woofden/ den Coninck van Azcapualco heefte in der willicht/ ende een van fien Dochters ghegheben/ ghenaemt Ayachigual, ende deden de Ceremonte ende fclandtept van t Houwelich / t welcke was / een epnde van des Mans Mantel te binden met een ander epnt van t Wyfaleghen ofte deet/ in tepken van des Houwelichs bant. Dese Coninginne haerden een Dione/ welcke naem fien verfochten aen fien Gocht Dader den Coninck van Azcapualco, ende woofende de loten/ ghelijck als hy t booz een gheghept hebben/ want waren upt der maeten groote Doofleggers/ in haer kinden namen te geben/ beral dat men fien Dochters Dione foud herten Chimalpopoca/ het welcke te feggen is een Schilt ofte Koudas dat oock van hem gheeft / met het goet gevoegen dat den Coninck van Azcapualco met het Dochters kind bevece/ foon namde de Coninginne fien Dochter oofz/ hem te bidden booz goette willen aenfen (ghelien dat hy al een Mexicans kindes kind hadde/ de Mexicanen te willen verlichten van die foon fware lasten van fien tributen/ t welcke den Coninck fter gheerne/ met goet duncken van den fien toelich haer latende/ in de plaats van t tribupt datse gaben/ verobligeert/ van daerfe alle faren fouden byenghen een paer Banfen ende eenighen Dief / tot een erhentent van fien Onderdannen/ ende bafte in fien Lant woonde/ in met het welcke de Mexicanen fter verlichte ende wiet te byden bleven. Maer desen troost en buerde haer niet lant/ want de Coninginne hare Doofkanster wiert binnen wepnich faren afghuech / ende een haer daer nae den Coninck van Mexico/ Vaziloviti, latende fien Dione Chimalpopoca van thien faren. Heeft gegreuet derighen faer/ fterf van wepnich onder alle derfich faer/ was ghehouden booz eenen goeden Coninck / fogghwilde ende neer fterf in de Gocht dienften haer Godev/ van de welcke fien booz een opnie hadde / dat de Coninghen ghelieus waren/ ende dat brece die men faren Gocht aende/ dat men die den Coninck dede/ t welcke fien ghelieus was/ ende fterom wafte dat de Coninghen foon curieus waren / in den Gocht dienste ende verbidnghe van hare Godev. Maer van ghegheken cloech/ in fien / in de herten van de ongheloude ghebuere te

wtm
fien
fiet
lept

H

Cont
nen
Dign
van
co
fiet
was
den
fien
Mexi
fellen
ban
dat
hy
op
die
niet
leden
woof
faet
fien
fiet
hout/
ken
niet
v
een
f
oock
te
boof
waer
onder
waer
met
gh
fien
Doof
haer/

winnen ende tot hem te trecken/ende daer veel handels met te hebben/waer mede hy
 syn Aet betreerde/maekende dat de spnen hem verontleedden (op het Aack ofte
 Aepel) in Krijghsf-ken/teruftenbe het volck/teghens het ghene daerse vast op toe
 lepen om te betreghen/ghelyck als haest bijcken sal.

Het 11. Capittel. Van den derden Coninck Chimalpopoca, ende
 van synen vreden doot/ende oorspronck van den Krijgh die de Mexicanen acu-
 vinghen.

Of een nabolgher van den dooden Coninck/hebben
 de Mexicanen na kerrijpen raet/ ghecoen / syn Dote Chimalpopoca,
 hoe wel dat het een Jonghen van tien Jaren was/hen latende danc-
 len/ dat het haer noch eide/ wel van doen was / de genade des Coning
 van Azcapuzalco t'onderhouden/ met datse syn Dochterg Dote tot een
 Coninck maecten/ende selben hem alsoo op synen thoon hem ghebende de te prie-
 nen van t' Doolgh/ met een Boghe ende Dglen in de rene haire/ ende een swet/ van
 Dgmen (welcke speden ghy buicken) in de regher hand/beduyende hier mede
 na haer seggen/datse hem doog Wapenen ptenberden by te make. Die van Mexi-
 co leden een grooten noot ende gebrek van Water/want dat van t'Aack ofte Mexi-
 was moysich ende quast om dycken/ende tot een remdie van t'wel / brden dat
 den jongen Coninck soude seynde om aen syn Gootbader/die van Azcapuzalco te rps
 seghen t'Water van t' Gheberghe van Chapultepec, welck gheleghen is een mijl van
 Mexico. ghelyck als boden ghelept is / welck sp' ter midde ghehe / vercreghen / ende
 stellende in t' selve neerstighept/maecten een water-goot van Turben/ ofte zooban
 van aerde/staken ende palen/waer mede t'water tot in haer Aetbe quam: maer om
 dat het op t'Aack ghebout was/ende de goot daer over heen quam/ soo wast dat het
 op veel plaatsen om viel en aen stucken bjach/ ende en mochten haer water niet ghe-
 nieten ghelyck alsse wilden ende van doen hadden. Met dese occasie t'yp nu dat se
 lieben t'selbe al welens forsten/om met de Tepanecas te bycken / ofte t'yp datse met
 doornich acmercklinghe haer betweegghen / sonden in effect een seer troeten Ambas-
 seghen aen den Coninck van Azcapuzalco/segghende datse t'water dat hy haer ge-
 soncken hadde/niet en mochten genieten/om dat haer de goot tot veel plaatsen om
 steit ende aen stucken was/waerom se hem eplesten/dat hy haer wilde versien dan
 hout/schalck/ende steen/ende syn wercken seynen/om met het selbe een goot te ma-
 ken van schalck ende steen/die niet vergaen mocht. Dese rijdinghe en bedel de Coni-
 niet wel/ende den spnen noch veel minder/haer dunckende dat het een seer verniet
 ende stoute boodschap was/ende een quast bedrygh van Onderbanen met haer hre-
 ten. Nu de yndigheste banden klaet verstoet synde / ende segghende dat het selbe
 oock al te onbeschaemt was/gesien datse niet te beden en waren in een byemt t'ant
 te woonen/ende dat men hem haer water gaf/wilden dat men hem soude gaen brenen/
 wat dat doog/ boog een dinck was / ofte wat dat haer een bladem volck / ende die
 onder bief-bosken staken/steten buncchen/datse haer souden doen versien ofte goet
 waren boog Wecr-meesters/ende dat se haer d'oggeblasenthept souden doen dalen/
 met haer t'Ant ende lieben af handich te make. Met dese reden en doornighept
 ghise uptgegaen/ende den Coninck/die se eens deels boog suspert hielden / om de
 Dochters Aons wille/ende yelden hielden op haer lieben weder eenen nieuwen
 klaet/in de welcke besloten wiert/dat men openbaerlyck soude doen uproeyen / dat
 gheemighen

gheniggen Tepaneca met de Mexicanen fouden handel of wandel doen/noch in hare
 ſtad tomen/noch toelaten/datſe in de hare quamen/op iſtraffe/waer upt men be-
 ſtaen mach dat de Coninck onder deſe Tieden gheen abſolute ghebiet ende heeſſchap-
 pje en hadde/ende dat ſp eer de Regeeringe hadde op de maniere van een Burger-
 meeſter ofte Hertog/als van een Coninck/ſoe wel dat oock daer na/te ghebit van de
 Coninghen/met de macht opghewallen is tot dat hi enckele tymanje ghewoonen
 is/ghelyck als men ſien ſal aen de laetſte Coninghen: Want onder de Mexicanen iſt alſo
 altoos gheweert/dat ſoo groot als gheweert is de macht/ſoo groot is 'tgheticht/te
 weſt/ſae men blind oock noch wel in onſe hiſtoplen van Spagnien/dat etlike van de
 oude Coninghen/de maniere van Regeertinge/ghelyck als deſe Tepanecas in ghe-
 buych hadden. Oock mede ſoo waren d'eerſte Coningen van Roome van gelychen
 alſoo/upgeſondert dat Roome van Coninghen quam te bedincen op Conſulen ofte
 Burgermeeſters ende vroetſchap / tot ſoo langhe dat het weder op Keſeren quam/
 daer de Barbaren zyn van ghenatide Coninghen gebedincert tot op Tymanen/
 zynde d'eerſte ende d'ander Regeertinge/ghelyck als uptienende/ende de middeſte/te
 wieren die van een gematich Coninckghele/ d'alder eerſte. daer heereide op onſe
 hiſtople/ſien de den Coninck van Azcapuzalco/de abſolute van den zynen / 'twelcke
 was de Mexicanen om te byngghen hadt haer/datſe eerſt ſyn Dochter ſoon / den
 jonghen Coninck/wilden ontfien/ende datſe daer nae te goeder tyde de Mexicanen
 mochten overhallen. Stonden bynaert alte ſamen hier in ober een/om den Coninck
 te gheleiden/ende om datſe medeliden met den Jonghen hadden: daer twee van de
 plichtpaſſe waren daer heſtich teghens/affincende dat het eenen quaden wyl
 was: Want al hoe wel dat Chimalpopoca van haer bloet was/was van wegghen de
 doeder/ende dat de zynde van de Waders wegen aldermeſt trecken ſoude/ende hier
 mede beſlotenſe dat den eerſten die men behooyde Tieden te nemen was Chima-
 popoca, Coninck van Mexico/ende datſe oock beloofden Tielde alſoo te doen. Adert deſe
 reſiſtentie dieſe hem deden/ende met de reſolute dieſe genomen hadden/nam den Co-
 ninck van Azcapuzalco ſulchen ſwarighet/dat ſip van hertſwer ende beſwaertſep-
 terſtout ſieck wert/ende niet langh daer na geſtoyen is. met wilens doot volepden/
 de de Tepanecas haer te reſolveren hebben een groote verraderige aengevangen/ende
 op eenen nacht liggende den jonghen Coninck van Mexico te ſlaſen/ſonder waſche en-
 de eenich acht dencken/zynde die van Azcapuzalco in ſyn Valleys ghecomen/ende
 hebben mer der haert Chimalpopoca geboot/ende zyn daer weder van daen gekert/
 ſonder datmenſe eens ghewaert werde. ſoo wanneer beg mogghen den Mexicanen
 ſchen Adel (nae haer gewoonte quamen om haeren Coninck te groeten / ende hem
 met ſoo wyde worden doot vonden/machten ſidcken runoer ende naſ daer/datſe
 de gehele ſtad af waeghe/ende ſelden haer terſtout al te ſamen (blind zynde van
 grancſchay) in wyapen/om de doot van haeren Coninck te wyken. Nu ſpieden daer
 verbolgen/ende ſonder opdanantie heen loopen/ſo is haer een van haer woognaer
 ſte kloeder te gemoet gegaen/ende heft geſocht haer te ſtillen/ende met voolpacht
 wiſe reden op te ſouden. daer loopt ghyp/ſepde hy) O Mexicanen / weest ghe-
 ruſt ende ſteit u herten te byden/dencht dat de dinghen ſonder conſideratie geen goet
 beſpelt noch uptromſte en hebben bedwanght ſteten leet/oberpynſende / dat al hoe
 wel dat uwen Coninck doot is/ſoo en is niet hem niet voolpdenicht / het dooluchte
 Bloet der Mexicanen/Donen hebben wy van de overleden Coningen/met welcker
 doerlaet u: uderende in te ſighele/ghyp beter doen ſult / byghen dat ghyp doome nat-
 ſu/wat werke of ſte woest hebt ghyp/die u in wyen opſet gelept/En loopt ſo blind
 met beruſt u gemoet/hiſt eerſt een Coninck/ende heere die u gelepde/verſterke ende
 mach

moedt ghebe teghens uwe Opanden: Waer en tusschen diffimuleert met verstandt/
doende de Wdwaert van elken dooden Coninck die ghy teghenwoordich hebt/want
doer nae salder beter gelegentheit wesen tot de wyake. Hier mede sicken die van haer
hoornen op ende om de Wdwaert van haeren Coninck te doen/soo noodens de hee-
ten ban Tezuco ende die van Culhuacan den welken spdat soo seelighen ende we-
de seyt (dat de Tepanecas te werck gestelt hadden) vertellen/waer mede sp haer be-
weeghen tot medelijden van haerlieder/ende tot toornicheit van tegens haer Op-
anden: Weeghen haer bp dat hare intentie was of te sterben/ of soo grooten quaet
te weken/haer bidden datse die soo onrechtverdighe sake van haer wederpartie
niet en wilden besluytich wesen/want en wilden van ghelijcken oock niet / datse hem
niet haer Wapenen ende Dolck bystant deden / maer dat sp't tusschen beiden wilden
menen hoe't daer niet asliep: Alleenlijc tot haer onderpoot begeerdeuse / datse haer
d'onderhandelinghe niet en wilden afluyten/ghelijc als de Tepanecas gedaen hadden.
Op dese redenen besweten die van Tezuco ende die van Culhuacan een seer goet ghe-
noeghen ende satisfactie. p: senter ende hare steeden/ende alle den handel ende wissel
diese begeerden om haer nae haren wille/soo te Water als te Lande te booten van
Aghortpen. Naer dit/soo baden haer die van Mexico bp haer te willen blijven / ende
t'assisteren op d' Electie van den Coninck diese wilden malien/ twelcke sp van gelij-
ken acceptceden om haer te gheleuen.

Het 12. Capittel. Van den vierden Coninck Iseals, ende van den
Kuygh teghens de Tepanecas.

So wanneer dat alle de gene (die haer bp de Electie
souden laten binden) versaemt ende bp een waren/so isser een van d' Ou-
ders (die men hoort een groot Orateur hiet) opgestaen/ende spack/ na
dat de Wistogien versalen op deser maniere: O ghezeche/ O Mericanen
licht van uwen oogen/maer niet dat van t' herte: Want al ist s'hoon
dat ghy verlogen hebt/ den genen/die t' licht ende den Aepstman was / van dese Wdpe-
taenicheit gheimpnte/soo is doch gebleuen dat van t' herte/ om t' overdencken / dat
soose een gheboort sijbden/soo sijnbe ander ghebleuen / niet met groot boogheel sullen
moghen boldoren/tegeperck dat den seluen ons doet. Den Kuel van Mexico en is hier
mede niet te niet noch het Coninck: Bloet ten epnde: Heert u oogen ende siet tont-
son/soo siet ghy om u prenen sien saen den Mericanischen Kuel/in opstante/niet een
sonst twee/maer veel ende seer excellenten Dorsten/ Sonen van den Coninck Acama-
poxli, onsen rechtten ende wetlijchen Heere. Alhier mooght ghy t' uwen wille uptie-
sen/ seggende/ deson willen wy/ende dien willen wy niet/ende soo ghy een Dader be-
lozen hebt/alhier sult ghy Dader ende Moeder binden. Maecht rekeninge/ O Meri-
canen dat de Son hoort eenen cleynen tyt gheedipstert/ende t' Kertrich verdupstert
is/ende datse het licht terstont twer gegerogen hebben. Soo Mexico met de doot van
elken Coninck verdupstert is/laet de Son terstont opgaen/laest eenen anderen Co-
ninck/besiet wien/waer dat ghy u ooghen opslact/ende tot wiens dat u herte gheue-
gen is/den is de gene die elken Gode Vzalipuzli uptbercopen heeft. Ende vertee-
rende dese Orate wat meer/so heeft den Orateur gheconcluideert / met een groot wel-
debaghen van alle die daer bp waren/Soo is dan upt den staet hoort Coninck gheco-
reen getwopen/Izcoalt, twelcke soo veel te seggen is/ als een Slanghe van Wijnen/
den welken een Sone was van den ersten Coninck Acamapoxli, die sp bp een ban
spn Solwin.

syn Schotmen geteelt hadde/en haetuel dat hy niet wettelijc en was/ soo hebbense
 den gecroen want in goede manieren vroomdicheit ende doctheijt/ ginch hy alle
 d'ander te boben/ de wesen daer al te samen een goet genoegen in te hebben/ nament-
 lijken die van Tezucuo/ in dat haren Conlinc g'hou was niet een Sulten van Ico-
 al/ Oheeroot ende op syn Conlinc Sietel gheset zijnde/ soo isser een ander Orateu
 uptgecomen/ den welken eer bydeijghen handeleide was/ van d' Olygarte die den
 Conlinc tot syn Oheeroot hadde/ ende van de goede moede die hy bewogen moest
 inden noot ende v'wachteide/ seggende onder andere reden aldus: Siet nu zyn lap u
 aenhangh selo/ sulst ghy by about uere den last laten vallen / die op u schouderen leyt d'
 Sult ghy late/ vergaet den ouden Man/ ouden Wif/ t' Weefliut ende de Weduwe/ d'
 heyt medelijden met de kinderen die op handen ende vorten langd/ der arden creu-
 pen/ de welcke vergaen sullen so ons onse vanden veroveren. Nu dan/ Heere/ begint
 alwen/ Mantel t'ontbouwen ende upt te spreken/ om u kinderen op den hals te ne-
 men/ welcke zyn d'armen ende t'geinepit/ doch/ de welcke haer toebereact hebben
 op de schaduw van woen/ Mantel ende op de v'uepelt van u goetvrienden/ ende
 nocht niet ander d'v'uepelt woopen/ de welcke de Jonghers (ghelinc als op syn
 plaets geseft is) boog haer exercitie van bukten leerden/ ende onder wesen dat nae
 den. Al doe so w'zen de Tepanecas al gecfoluvert/ de gantche Natie der Mexicanen
 te vernielen / ende hadden tot dien effecte een groot g'rechtshap ende toetwillinghe
 waerom den nieuwen Conlinc vast besich was/ om t' Olygogh aen te banghen/ ende
 aen den man te comen/ met de gene die haer so verongelicht ende veroot hadden.
 Maar de gemeine Man/ Heer omnes, siende dat haer inderpartien in veelheijt van
 getal/ ende van alle amonitie ende g'rechtshap van Olygogh/ hen te boben ghien/ zyn
 vol angst ende v'reste tot den Conlinc gegaen/ hem met grooter demoticheijt bidden
 de/ dat hy doch een so p'culeu/ en Olygogh niet wilde aenbangen/ want soude wesen
 dat se van haer reden/ datmen voortwendende soude? Nu/ woopen/ dat den nieuwen Co-
 ninc van Azapuzalco barenherich was/ dat men aen hem vrede soude versochten/ ende
 haer presenteren om hem te dienen/ ende dat hy haer upt die w'el boschen ende
 Water-hejen wilde trecken/ ende haer hupen/ ende Landen onder den synen geuen/
 om al te samen onder e. n. Heere te wesen/ ende dat men om t' selve te vercreghen/ ha-
 ren Goot op syn Kof baer ofse Sietel voort hen soude nemen/ tot een s'bidelaer ende
 Olygoghder. Dit rumoer ende gharn van de Oheeroot vermoele so veel/ nament-
 lijken ont batter sommige van den Adel waren die de selve meeninghe toefonden/
 dat men de P'uesters de roepen/ ende den Sietel met haer in Goot berep maechten/
 om te erpke te beginnen. Als dit selve nu aldus toegeselt waer/ ende al te samen nu
 die/ acroop van vrede/ ende haer onder de Tepanecas te begheuen/ veruullicghen/ so isser
 van onder t' volch opgestaen/ een Jongelinc van een aerlich en gallaert gelaet den
 welken haer met een groote stoutmoedicheijt septe: Wel/ wat is dit/ Mexicanen
 zyt ghy soe doe dug? salder so veel versachticheit wesen / dat wy ons aldus sullen on-
 der seeren aen die van Azapuzalco? Ende hem nae den Conlinc wendende / heeft
 hem geseft: Hoe romt het Heere/ dat ghy sulch een d'uch toelaet t' sprecke tot dese
 Oheeroot/ ende icht haer/ datse midbelaten soeken tot onser besichteninghe ende
 erce/ ende dat wy ons niet soo ontwezende ende schandelijck en stellen in handen van
 onse vanden. Dese Jongelinc was genant Tlacael/ zijnde den selven Conlinc
 daer som oden/ enoe was den alderoomsten en: e doctheiten Captepin/ en vanden
 meesten staet die de Mexicanen opt gehadt hebben/ gelijc als hier nae gesien sal wor-
 den. Nu

den. Nu reparerende van Icoatl, met het geue dat hem spin newe so boordachtelijcken
geleert hadde/hiet de *Chenepute* op seggende/datse hem eerst wilden b'opzoeken een
ander better ende eerlijcker inderl ende herende hier mer de tot den Adel van den *sp*
nen lepe: *Alhier zijt ghy al te samen de geue die mijn Marchschap / ende den *sp*
van Mexico zijt den genen die moecht heeft om mi een bootshap te doen aen de Te-
panecas die sla op. Siende den eenen op den anderen/bieden stil / ende daer en was
niet want de hem onder t mes presentieren wilden. Alsoe heeft hem de Jongheluck
Tlacacile (op slaende) gepresentert om te gaen seggende/ gheben dat *sp* doch sics
den moelt so wasser wispich aen gelegen of het heden of mooghen was daer oir
sulcken ooylsche better te verwachten stont dat *sp* daer was / *sp* moelt hem bevelen/
'ghene dat hem beln soe. Ende hoe wel datse dit b. staen/ al te sauen boog vernietens
hept achen/soo heeft hem/des niet tegenstaende/ den Coninck ghesch. daer t heen te
sependen/om de wille ende gelegentheit des Coninck van *Azapuzalco* ende *sp* volck
te weten/houden de boog beter. 'leken van *sp* Debet t'abontueren/dan d'ree van *sp*
Chemepte. Tlacacile becept zijnde heeft hem op den wegh geboden/ende comende
tot aen de Wachters (dewelcke opstantie hadden/om t'zj wat Mexicansen datse co-
sten crigen doot te sinnen) heeft haer met een abelhept ghepreuaderet / datse hem
wilden byden Coninck byngen/den welken hem verwonderde te sien / ende ghe-
hoort hebende *sp* t'ambassacshap. welke was / een hem byde versochende met
eerliche middelen. heeft geantwoort dat *sp* met eenzinnen soude syken / ende dat
sp des anderen dachs wederom soude comen om t'antwoort: Ende rpschende Tla-
cacile. verhefinge/en cost hem anderz gheen gheben/dan dat *sp* *sp* goede neersig-
hept soude ghebyuyken. Hier merde is *sp* weder tot Mexico gheleert/gh. b. n. t. *sp*
woort aen de Wachters van wederom te comen. Den Coninck van Mexico beane-
kende *sp* goetgherticheit. heeft hem wederom geonden/om t'antwoort: Ende soo
de sitte van *Ergh* hielt/so beval *sp* hem/aen den Coninck van *Azapuzalco* si hiet wa-
penen te geuen/om hem te beskermen/ende hem t'gooft te saken ende niet *sp*innen
te beskermen/so gelock als men de doode leden ende hem seggende / raden al dat *sp*
geen byde en begeerde/so souden se hem ende *sp* volck velen benemen. Ende hoe
wel dat den Coninck van *Azapuzalco* toel prps begeerde/t'ant was van goeden im-
boof/so hebben hem den spin nochtans in hicker boegen opgherokt ende berhoop-
beerbaest dat d'antwoort van openbaer ooglogh was. Welcke ghehoort hebende
den *Chenaut* heeft gebaen alle *sp* t'ghene dat hem spinen Coninck bevelen hadde/ver-
daende niet de selue ceremonie (van den Coninck wapenen te geuen/en hem t'et d're
booden. Salde te beknieren / dat *sp* hem van wghen spinen Coninck / upt'achtighe
ende ontsepe, twelche die van *Azapuzalco* blydghen totter hem latende Salven
ofte beknieren/ende met *sp*innen besiken/ende gasden *Chenaut* ofte *Wode* / een
seer goede rustinge ofte *Wapentuyt* in betalinghe/ende hier merde waerfhoude *sp*
hem dat *sp* de deit van t' *Palles* niet weder upt' soude gaen / want daer stont veel
bolck op hem te wachten / om hem aen stucken te slaen / maer dat *sp* door een elen
Doortken (twelche *sp* in een gaen van *sp* *Palles* opgedaen hadde) heymelste sou-
de upt'gaen/twelche den Jongheluck alsoo volghachte/ende loogende doot/om hienke
om te gaen/quam so berde/dat *sp* in salvement geraecte/en aensien van de wachters/
ende her se haer/dan daer a'upt'gebaest seggende: *Tenapecas* ende *Azapuzalcos* ghy
doet t' ampte seer qualijc van waerht te houden: *sp* van waerht hoe dat ghy al te jan. e
sile stercken/ende daer en sal niet een *Tepaneca* te insighen: waer merde de wachters
op hem aenstelen/ende *sp* wet die hem so bromelijcken dat *sp* daer etliche van doot
smeet/ende siende dat het volc vermeerden/heeft hem aerdelijckhe verhoeren na *sp*
A r 3. Staet daer*

Stadt toe/ alweer hy de tydinghe waerht dat het Oorlogh aengevangen was/ sonder eenieble, ende dat de Tapanecas met haeren Coninck uytgebaecht bleuen.

Het 13. Capittel. Van den Slach die de Mexicanen deden met de Tapanecas, ende van de groote Victorie die se vercreghen.

In de d'uytdaginge ter ooren gekomen van de Ghe-
nepte van Mexico, zyn met de ghewoonliche vert/aechthyt nae den
Coninck gelooopen/ hem ooslof epischende / dat spledien uyt haer Stadt
begeerden te gaen / want hielden haer verlies booz ghe wis ende seker.
Den Coninck heeft haer getroost en goeden moet gegeuen/ belovende
dat hy haer tyghepcht soude geuen/soofe de vanden oberwonne/ en datse niet en sou-
den twyfselen haer booz oberwinnere te houden. De Gernepite septe daer weer op:
Ende soo wy oberwonnien werden/ wat sullen wy van doen? Soo wy oberwonnien
werden/antwoorde hy so het blinden wy ons van nu af in wyen handen te stellen/ op
dat ghy ons doodet/ en ons vleesch moogt eten/ uyt buyse pannen/ ende dat ghy u op
ons wercet. Wel aen/ also sate oot zyn/ sephen sp. so ghy de victorie verliest/ en io ghy
se verliest/ io presentieren wy ons/ van nu af/ D tributarien te wesen/ ende u wupie
ende Landen te bouwen. D Wapenen en lasten te dragen/ als ghy een oorlogh trekt/ en
ende dat/ booz nu ende altoos/ wyliden en onse nacomelingen. Dit arcoot gemact
zinde/ tusken tge mepte Dole en den Abel/ (welcke sy daer na volghacht met wil
ofte met dwang/ ende dat volcomelicken gelte als syt belooft hadden.) Den Coninck
maerten Tlacalli syn oberste Delt-keet/ en zynde haer gehele Legie in slachorde
ne gestelt/ ghebende/ bevel van Capiteynen aen de alder-lypomsie van syn d'ach-
schap ende Wyden/ heeft haer een seer secrete en heilige Hareng (ofte vermanin-
ghe) ghebden/ waer hy hy noch voegde, den moede die spledien al hadden / die niet
clepen en was/ bevelende datse al te samen/ oyt bebel en gebiet van den Oberste Delt-
keet die hy genoemt hadde/ souden passen/ den welcken Deltch in twee deele/ ende
bevel d' alder cloekste ende stoutertichste/ datse in syn geselschap/ d' alder eerste/ aen
val souden doen/ ende dat alle de reste/ met den Coninck Lacoalt stil souden staen/ tot het
tyt toe/ datse d' eerste booz de vanden sagen inlyken. Nu trechende dan albus in op
blinante aen/ so wierden van die van Azcapualco ontdecht / dewelcke terstont met
een suete ter Stadt uyt liepen/ met een groote eijdom ende costelijcheit van Gout/
Silber/ schoene Pluynagen/ ende seer costelike Wapenen/ gelich als de gene/ die de
keerschappe van dat gehele Land hadden. Lacoalt dede een Delt-te pken/ met een
clepen Coninck/ dien hy op den rugge boeghe/ ende terstont verpief hem een groot
getegh/ met een geroep van Mexico, Mexico/ ende velen op de Tapanecas: Ende hoe
wel dat haer de selde/ sonder comparatie/ in t getal te boven ginghen / so hebden die
norstians in besoghe gestelt ende doen te rugge keeren na haer Stadt toe/ en comen
te de gene die achter gebleuen waren daer oot op aen/ roepende met lippen Reimie:
Tlacalli. D victorie/ victorie/ zyn al te samen ober hoop toe in de Stadt ghelooopen/ al
waere booz/ Coninck bevel/ niemant en spaerden / noch Wans/ noch Wuden/ noch
Wouten/ noch Kinderen / bjaertense altemael met den sweerde om/ roosden ende
plunderden de Stadt/ die seer tygh was. Ende hier noch niet met te byden wesen/
zyn noch uytgetoeken in t verhoelch van den gene die ghewilicht waren/ ende haer
op de woestheyt en wildernisse van t gebergte. die daer dieht by staen) verstelt had-
den/ ende zynder op geballen/ ende hebden se seer wydelichke omghepacht en geboot.

De Tapanecas

De Tēapēcas hebben van eenen Bergh (daerſe op ghelecken waren) de wapenen van boven neer getwoopen/ende hadden haers lijfs gheade/haer presentende om de Mexicaniē te dienen/ende haer Landen/Achtere/leer/haech ende hout te gheben/ende hem altoos hoop haer heeten te hemmen.Waer mede Tūscallē (ſp) Welck bebal af te wijcken/ende den ſlach op te houden/haer lieben vergunnende onder tuerbarm van de voorgeslede condition/twelcke ſp haer ſoemelijcken deden zweren/ en niet eet beſteſtigen/waer mede ſp weder na Azcapuzcalco toe keerden/ende in: haeren ſeer rijken roof/ende groote victorie na de Stadt van Mexico. Des anderen daerſe deden Coninck de voornaemſte ende tegemeyne volc vergaderen/ende verſielen de t'ac-coopt dat de Gemenſte ghemerſt hadde/yaerſide offe oock te vreden waren/ ſelſe nae te comen. De Gemenſte ſeppen dat ſpieden ſulck beſoot/ ende den Adel tſelſe ſeer wel verſtent hadden/ende daſſe oock alſoo te vreden waren/haer eentelijchſien te dienen/ende hier van dedenſe den Eet/twelcke ſouder obeitredinge altoos onderhouden is gheweſt. Dit gedaen zijnde/ is ik oalt weder nae Azcapuzcalco ghekeert/ende heeſt met ſaet van den zinnē alle de Landen ende goederen van de gene die obeitwonen waren/ ghebeelt onder d'overwinners/ zijnde tſynſyn oſſide deel voogden Coninck/ende terſkont daer na hoop Tūſcalle/daer na hoop d'ander Edel-liden/naer dat hem een peder/in t'hechten vroom ghebragen hadde. Somnige van de gemenſte ſiden wurden van ghelecken Landen ghegeven/om daſſe haer homelijcken gequeten hadden/alle d'ander weſenſe van der hant af/ende vriet oobenſe/ gelſch als een bloo/ende cleghertich Welck. Teychenden oock ghemeyne Landen af hoop de Wjcken offe Schuerten van Mexico/een peder tſijn/om met de ſide den dienſte van de Sacrifice van haer Godeu te gheleiden. Dit is gheweſt d'opt wante/dreſe van die tijt af voortaan altoos onderhouden hebben/in de deelinghe van den kroof/ende Landen/der ghemerſe obeitwonen/ende tot onderdanicheit brachten. Hier mede ſoo bleben die van Azcapuzcalco ſoo arm/daſſe noch hoop haer eppen ſelſe niet een Aet/erwerf en beſielden. Ende t'alder bitterſte was haeren Coninck t'ontnenen/ende ghemerſe anderen meer te moghen hebben/als alleen den Coninck van Mexico.

Het 14. Capittel. Van den Crijch ende Victorie die de Mexicaniē hadden op de Stadt van Cuyoacan.

Al hoe wel dat het principaelſte van de Tēapēcas, Azcapuzcalco was/ſoo waren daer noch ander Steden/die onder haer eppen/verren hadden/als Tazuba ende Cuyoacan. Deſe gheſien hebbende de voorgeslede beſtructie/begheerden dat die van Azcapuzcalco den Crijch worde teghens de Mexicaniē verſien te ſouden: Ende ſiende dat ſp t'uer te werck ſtelten/ als de gene die gansſch ghebroken ende machti loos waren/ſo hebben die van Cuyoacan onder haer gehandelt den Crijch op haer ſelven te voeren/warom ſp ſochten om d'ander onlijggende. Natten daer oock toe te verwerken/hoerwd dat ſpieden haer niet en wilden vernemen/norſt queſtie met de Mexicaniē hebben. Waer den hart ende nſe (deſe van haer hoopſpoet hadden) aenwaſſende/ſoo begoonſten die van Cuyoacan de Mexicaniēſche Vrouwen (die op haer ſchachten quamen) qualſch te tracteren/haeren ſpoet daer niet vreden. doende tſelſe van gelſchen met de wjans dieſe vernochten quae te doen/warom den Coninck van Mexico verboot datter niemant van den ſiden tot Cuyoacan ſouden comen/norſt dat men oec niemant van den ſiden in Mexico gheſengen ſoude. Hier mede bolepnide die van Cuyoacan haer te reſolueren om t'oplogh aen.

logh aen te banghen/naer wilsden daer eerst met eenigen scharbelijchen ende trotsen sijn, toe der welken / twelcke was sijn op een bau haer solerniele scelen te gast noodbude alwaer se (nae daer met een seer gorden cost wel gesijst) ende met groote Dars-pelen/nae haer ghi bypuck om haelt hadden / haer boozt lactie ghecrech / in de plaetse van't Prins / Drouwen Cleverden sonden/haer dwinghende dat sijn moesten aen-tracken ende alsoo op sijn Wons ghecleet weter na hare stadt toe liecken/haer veruytende dat se bane nle bloohticheyt ende Wyls-acticheyt (bewijg) de daer van te boyen toe gepost hadden / niet in wapenen ende ter weert geset haeden. Die van Mexico (seyt men) deden haer wederom in betalinghe/ enen anderen swaer slaefghen spot/van sijn in hare Doozen van Cuyoacan, secrete rook te maken/waer mede se deden daer ter veel Drouwen quade nuf dachten reggen ende oock veel boldy sich wlerden. Epindelijchen/dat se sijn op een openbaer Gzlogh upt quam/ comende d' een tegens den anderen/ niet alle haer machte te slach/ in welken slach te listicheyt ende yonticheyt van Tacaceli, de victoie vercrech / want latende den Coninch/vergeende niet die van Cuyoacan, wist met elijcke / doch wepinich byome Soldaten/een om elcke te maken/in sulcher boeghen dat sy die van Cuyoacan op den rughe aen quam/ende van achteren in den hoop slae/de / sijn nae haer stadt toe dede wghen/ende sende dat se sijn sochten te begheven inden Tempel die seer sterck was/ sy niet ander bye Soldaten/booz haer sijn gheslagen / ende heeft haer de booztocht ende den Tempel affhandich ghemaect/ende den byant daer in ghesien / haer dwinghende te beloe waert in te vluichten/ alwaer met de overwonnemen/ een groote d'structure ghebaen wiert/ende verboelchende tot op thien mylen weeghs te Lande waerts in tot soo langhe daer se op een Gheberghte comende/ (de wapenen van haer werpende/ ende de handen ober een cruyssende) haer aen de Mexicanen op gaven/ende sijn met veel tranen om vergiffenis baden/van de onbelcefsheyt die se bedieden doense haer als Wghen veracht hadden / ende p'senteerden haer booz slaven; In somma/ hebben haer epindelijchen vergheten ende in gheade ontfanghen. Het dese victoie gijn de Mexicanen/ niet eenen seer rijcken byt van getwaert/wapenen/ Gout/ Silber/ Zwaeren/ seer lehoone Pluynagen / ende een groote menicheit van Capryben/ wederom gheleet. In dese daer hebben haer boven al geqruten/ die van de booy naemse van Culhuacan/ die de Mexicanen quamen helpen om eere te wterverben/ende daer nae dat se van Tacaceli berhent ende booz ghetrou bebonden d'werden / (sijn ghelyende Mexicaenlike debghen of se Cer-rephienien) heeft se altoos by sijn/aen sijn syde gesjouwen verchende deselue niet een groote byoomschept. Men sach wel dat men die bye met den Oversten West-Weer/ alle de victoie schuldich was/ want van alle de Capryben die ghevanghen die daer waren/ wiert bebonden/ dat van de bye deden/ de twee beelen van dese bier gheer ghen waren/ twelcke seer lichtelijcken bebonden wierde/booz de listicheyt dese ghebupeliten/ want so wanneer dat se p'mant blyghen/soo findende die een loch daps af/ende leverdese alsoo aen d'ander over / ende daer wiert bebonden/ dat de ghene die't hant afghefneben hadden/soo oberbadich deel waer als gheseyt is/ waer booz se een groote reputatie ende fame vercreghen / van byome w'elden ende eerden se als oberwunnen/ niet haer te gheben seer groote boozbeelen van den roof ende Landen/soo ghelijc als de Mexicanen altoos in ghebupel ghehand hebben waer mede se de ghene die ten strijdt trocken / soo doelchmoedich maect/ sijn/om sijn in de wapenen upt te maecten.

Het 16. Capittel. Van den strijd ende Victorien die de Mexicanen hadden met de Suchimilcos.

No de Natie der Tepanecas, t'onderghebracht zijnde/ soo hadden de Mexicanen oofseke / om te selbe te doen met de Suchimilcos, die welcke gheleijck als gheseyt is, de eerste waren / van de doossepde leeden Molan ofte Sij slachten/die t'ant betroont hebben. Doo alie en is van de Mexicanen niet ghesocht gheueest/hoewel karfe, gheleijck als Oberwinners, ppej. neren moesten/boozdr aen te passeren. Adar de Suchimilcos, hien geliden om haer eeghen quact, gheleijck als het gheseyt met lieben van wep-nieh verstaanden, ende van al te grooten sojghwil, hepte de welcke om t'quaet (datse haer laten inbeelden) te scheiden, daer midden in vallen. De Suchimilcos lieten haer boosstaen/dat te Mexicanen niet de boogleden Dictoyen/hanbelen souden / om haer oock tot onderdanicheit te brengen/ende tracterende hier van onder haerleiden, soo waerden die seiden/dat het goet was, dat men haer van stonden aen af, booz Oberwinners erkeenden / ende haer avontuer booz goet bekennden / ende te ghemoot ghien. Doch eyndelijck soo heeft de mepinghe van int contracte / plaats ghesouden / van haer t'onderkeppen ende slach te leeren. Welcke verstaen die beende de Conck van Mexico, Icoatl, heeft syuen Obersten Tlacaelil, met sijn Volk daer nae toegesonden/ende quamen in al anderen slach te leeren op t selve Delt,baer de sechdenge van haer luyngen ofte Ant palen was : Ende hoewel dat in Volk ende roetustinghe, beyde de partijen niet seer onghelijck en waren, so waren s't nochtang seer veel in d'obstantie ende gheergetheyt van t verchten want de Suchimilcos, biender gheskeijckelien met den gantschen hoop t'skens, ende sonder opheer / op aen. Tlacaelil hadde de syuen berdekt in kloten ofte vleughelen / in goet ojdmanitie/ende alsoo waft datse haer werbpartie seer haest in de seijde selben / ende nae haer Stadt toe deden wachen/de welcke sy ock niet der haest in namen / haer verholg,ende tot soo verre, dat syse in den Tempel bisetten / alwaer syse niet vier deden upvluchten nae t Gheberghe toe, tot dat sy haer eyntlijcken met ghecrupste handen deden opgheden / hee, ende den Capiteyn ofte Obersten Tlacaelil, niet grooter triumphe/wederom comende de Priesters upt niet haer Musch, Spelen van Fluyten / hem ontfanghen hem met de principaelste Capiteynen de wateroekende / ende doende andere Cerimonien ende betoetunghe van blydscap, diese ghebruycken / ende den Conck guch niet haer al te sinen ghelijck nae den Tempel, om haren valschen Gode danckseggen, die te doen, waer nae den Wydel altoos seer ghesachre heeft, van hem te verheffen / nae de eerre dien sy niet upghen hie en hadde / temple dat d'ober wachunghe ende aegteringhe niet van hem / naer van den waerachtighen Gode ghegeben wort, den ghewen de t hem goet danckte. Des anderen daeghs / soo is de Conck Icoatl nae de Stadt Suchimilco toe getrocken/ende liet hem sweeren ende wuden booz Conck van de Suchimilcos, ende om haer te troosten, beloofde hy, dat hy haer goet doen soude/ende tot een teycken van t selve / liet hy haer bebelen / datse souden maken eenen Gheplacben ofte ghestraetten wegh, strecken de van Mexico af, tot Suchimilco toe, t welcke vier mijlen weeghs zijn / op batter al oo tusschen haer beyden te mercken hande, ende ghemeynstijps wesen mochte, t welcke de Suchimilcos te werck seliden/ende in weplich eyds soo beviel haer de Regeringhe / ende het tractement van de Mexicanen, soo wel, datse haer booz seer gelijck hielden. Conck ende Reubelijck / ofte de

ofte de ghemeyne Regeringhe berandert te hebben. Eenighe van de onwillighe
ghebueren en mannen, gelijk alse wel behoort hadden/ noch hier geen Ayleghel aen/
sijnde oppgetrocken ende verblinde/ of doog haer ende ngt / ofte boog byre van haer
verlies. Die van Cuytlavaca een Stadt gelegen op't Land ofte Mepy welcker naem
ende habitatie (hoe wel beschrepen van't Mery / ende lieten haer durcken / datse hier
seer bezighen op de Schuytbaert van't Mery / ende lieten haer durcken / datse hier
mede de Mexicanen te Water wel krencken mochten. Welcke den Coninck res
oogen comende soude wel ghehoort hebben datter spin Legher teghens ten sijnhe ghe-
trocken hadde. Waer Tacaclic houdende dat Oorlogh in weynich achtighe ende boog
een schandelych dinc/datmen met dese lieden so seer ter herten soude nemen/ presen-
teerde dat hyse alleenigh met Jonghers wilde verwinnen / ghelegh als hyt ook te
haer seide ghew in den Tempel en nam upt de verter- plaecte van dien de jongers die
hem heft aenstonde/en nam bāta seide de 10. en 18. jarē alle de jongers dien hy hont/
die met Schuyten ofte Canoa om costen gaen/ende gedende de selve seker onder wu-
singhe ende oghene van bechten/ is met haer nae Cuytlavaca toe ghetrocken / alwaer
hy met spin loofse trecken ende listicheiden/ de Wyanden soo benaut maecte/dat hyse op
de byrcht kerehy/ ende volghende haer op de sacht nae/ so is de weere van Cuytlavaca
upt de Stadt comende hem te ghanoet ghegaen hem niet spin Stadt ende volch op
ghehende waer mede hyt terfont cesserde van haer meer quaets te doen. De Jon-
ghers spin met grooten roof ende veel ghebangenen / boog haer sacristien/wederom
gheheert/ende wlerden seer solennelighen/met grooter Proceffie / Musichen / ende
Witroochinghe ontfanghen/ende glinghen haen Afgodt aen bidden/nemende aerde/
ende etende daer van/ende treckende de Priesters met de Lancet ten / Bloet upt de
schenen/met meer andere diergheliche supersticien/diese in dusdanighen handel ghe-
byuaken. De Jonghers bleven grootelighen gheert ende gheinoet / wozende
van den Coninck omheft ende ghecut/ende van haer Wyanden en Waghien gelpet/
ende t gheruchtelap ower t ghehele Land hie dat Tacaclic de Stadt van Cuytlavaca
met Jonghers overwoonnen hadde. De tijdinghe van dese Witrope/ende daemir-
kinghe van de boozeliken / opendend' ooghden van die van Texcoco / een terseilich
ende seer verbanlich volch in haer doen/in sulcher doeghen/datse / met de eerste
solvete van meninghe wieden / haer den Coninck van Mexico onderdanich te ma-
ken/ende hem haer Stadt aen te bidden. Soojest van den Coninck van Texcoco
met goetdanken van die van spin staet/ghesanten ghesonden die seer sietijghich ofse
te wel sprekent waren/met upt zieleen Wyenten/om haer aen te bidden boog Onder-
danen/hen biddende om een goede byde ende byentk happe. Welcke seer goetwillich-
lighen ende gheene aenghinomen waert/hoe wel datse boog staet van Tacaclic/om
t selve teffertieren/dese Cerimonie deden van dat die van Texcoco met die van Mexi-
co te Welc quamen/ende slach leberden/ende haer epitijghen opgaven / t welcke een
Rete ende Cerimonie van Oorlogh was / sonder dat daer van weder ghden Bloet
gheseyt ofse penant ghequetst werd. Hier mede soo bleef den Coninck van Mexico
boog Oerchoofte van Texcoco / sonder dat hy haer haen Coninck eens ontnam/
maer maecte hem van spinen oppersten staet / t welcke daer nae soo altoos onder-
houden is gheweest / tot den tijt van Motecuma, den tweeden van dien name / toe/
in welcke Regeringhe de Spagnarden int Landt quamen. Met de Stadt ende
t Landt van Texcoco, tot onderdanicheyt ghebracht te hebben / bleef Mexico boog
Wontse ofse Oerchoofte van alle hie Landt ende Vlecken / die coninc t Landt ende
Mepy/daer t op ghesondert is waren. Nu hebbende van Texcoco dese boogspoedicheyt
ende Regeringhe ghenoten twaelf Jaren/ is sieck ende afghich ghetropen/latende
t ghele

te'ijckte/datse hem ghegheben hadden / in groote wasdom/ dooz de vpoontsepte ende
 el'oot van syn Hebe Tacaeliël / (ghelyck als ghesepde is) den welken dooz beter
 hiet Coninghen te maechen/ als sulc sels te wesen/ ghelyck als hier nae ghesepde
 sel wesen.

Het 18. Capittel. Van den vijftden Coninck van Mexico, ghe-
 namt Motecuma, d'eerste van dien name.

D'Eelectie van den nieuwen Coninck quam de vier treffes-
 igheste kerckvoeten toe/ ghelyck als op een ander ghesepde is) ende gelycke
 ighe/ dooz bysondere Privilegie den Coninck van Texcoco, ende den Co-
 rinck van Tacuba, dese ses verlaemde Tacaeliël, ghelyck als den ghe. en / ble
 de meeste auytsepte hadde/ ende de saecke in beract ghestelt zynde/ quam de verkie-
 singhe te vallen op Motecuma. d'eerste van dien name. Hebe van den kint Tacaeliël,
 syn Eekte was seer aenghenamen/ ende also wierden daer oock seer solemnele Feesten
 ge. ebaen/ met inder pompeusheyt als de voogaende. Tercont alse hem gheco-
 ten hadden suo byachtse hem/ met een groot ghelept nae den Tempel, ende booz de
 Wyrtel/ dieze Goddelich noemden/ daer altoos nacht ende dach byr / in was / sel-
 den gem adact een Coninck. Thoon met Coninckghe berrie. el' / ende niet de pun-
 ten van een Egghe ende Desejoen/ ble den Coninck / tot dien epnde / aen synen Af-
 god: ghesacrisceert hadde/ trock sy bloet uut syn oogen/ uut syn kaken / ende apt syn
 kenen/ want alsoo was den Wyrtel belust/ gheert te wesen. Alhier deden de Pri-
 sters/ Onders ende Hoofst. Mannen/ haer aenspreken ofte Oranen, hem al te samen
 ghelyck briedende/ gheghechten in soodanighe hiesinghe groote Waerheten/ Dans-
 spelen/heel Wyrtelken ende Lichters te maken. Ende daer wiert ten tyden van
 desen Coninck ingheboert/ ofte int gebuyeli gebacht/ dat den Coninck/ tot de Feeste
 van syn Crooninge/ sels in Persoone/ pesser een Dorogh ofte sijn sonde aenhangt/
 daer sy ghebanghen van daen byachte/ om solemnele sacrisiten met te doen / ende
 dat seide hier van den dach of booz een Wdt. Alsoo trock Motecuma nae de Wyrt-
 tie van Chalco, de welke haer boz Dyandt verlaert hadde/ alsoer sy vromelighen
 briedende/ een groote meniche van ghebanghenen kir. er / waer in de sy / op den
 dach van een Crooninge/ een wpeghelien sacrisite presentierde/ hoewel dat sy booz
 darnael de Wyrttie van Chalco, de welke van een sijnghar Wolck was / niet ghe-
 heel te onderghelycht ende gheslechte hadde. Op desen dach van de Crooninge was
 se eenen grooten toeloop van berisepden naest ende verthelegheu Conitpen/ om
 de Feeste te sien / ende haer wieden al te samen overbloedighe / ende costelike
 sphe ghegheben/ ende men cleedde al te samen met iuwde riederden / namelicken
 vamine liden. Hierom was oock dat de Tribupen des Coninck/ op den selben dach
 met grooter gheselichtheyt ende pracht in de St. d. ghebyacht warden / als van al-
 derhande ghewaert/ ofte lakenen/ Cacao, Gout / Silver/ costelike Wyppen / groote
 Dacken van Cacao, Axij ofte Indiansche Dep. r berisepden soepen van Kerlwe-
 ten/ veelderlep soogten van Ze ende Tabier- Wisk meniche van bychten / ende on-
 tallike beel Tacht/ behalden dan noch die onrombare Presenten die de Coningen
 ende Heren aen den nieuwen Coninck sonden. Alle de Tribuppen quamen in ghe-
 leden ende by ghe. urten/ nae de berisepdenheyt der Wyrttinen/ comende de koff-
 meliers ende Gufsaighers met sekerre ende berisepden Wapenen ofte Cer-
 lenen booz aen / ende altemael met sulcken gheselichtheyt ende Polgite/ datter niet

nun te sien was aen de incomste der tributen als aē alle d'ander Feest. Den Coninc
gerooint wesen de begaf hem tot de oerwinninge van verhefpenden Probintien ende
om des wille dat hy doech ende moom was so quam hy van d'ene Zee tot aen d'an-
der hem in alle verhefpende met den haet ende loof hept van syn Ouerste Capiteyn
Tlacacellin den welken hy (als reden was) seer lief ende weert hadde. Denckelijc daer
hy hem aldermeest in vercontlicke de / ende die hem alderwaerste wēl / was die
van de Probintie van Chalco, in de welcke hem groote dinghen verhefpenden / waer
onder een gheseheide die wel notab: l was te witen ghende een spier Schoeder gebuy-
ghen soo hebben de Chalcos hooghenomen hem tot haer Coninck te maken / waer
toe sy hem e selue seer belesel belgichen ende overbaenlijchheit dooy ooghen lepen-
du op dan siende haer obftinaet boognemen heeft haer geleyt dat soofe hem in effect
dooy Coninck wilsden opwarpen datse op de palets souden opeeyten een seer hooghe
Maest/ende maken op t hooghe van dien een clepne stellagie / om aldaer op te din-
men. Ende gheboende gheden dat het een Ceremonie was om hem verhefpende
te maken hebben e selue also te recht gestelt. Ende vergaderende hy alle syn Alder-
canen roufom de Maest: sst: boken op ghedonnen met een bloem-riechden in de
handen ende heeft van daer af tot de spier albus ghesproken: O byome Aldercanen
desse willen my verheffen dooy haer Coninck / maer de Goden en laten my niet toe /
dat ick om Coninck te wesen / mijn Daders Laet verraderge bewijse ende wil lie-
der hebben dat ghy van my leert u e te laten dooden als u te beghen aen u vran-
den ghede. Die ghelept hebbende / wietse hem van boken wec af in dupient slucken
van welker speet al: de Chalcos soo grooten afghien cregen ende met welken tooght
ontseken wieden datse ter stont op de Aldercanen vielen / ende haer met de spier en
dooylegen ende om hals vachten als een wīt ende verbittert dooy Dolch segghen
de dat haer herten met den Dupel beseten waren. Den aenbolghenden nacht ghe-
beurdte datse twee Dopen hooyden die teghens den anderen aen / een broedich geheyt
maachten welcke die van Chalco hooy een hooyseggunge hielden datse haest verinck
ende e onderghelgheacht souden woyden ghelijck als oock ghebeurde. Want den Co-
ninch Motecumacuan selvs in Persoonen met syn gantse macht op haer aen e
overwoyde verinckende haer gheheele Coninckrijck / ende passerende e besnende ge-
berchte / genaemt verberde ende conquesterde e land tot aen de Nooyt Zee toe
ende nemende van daer af sinen keer nae de Supper Zee toe / overwoon ende byacht
noch oock verhefpende Probintien tot onderbaenhept / in hooyden dat hy hem een
seer machtighen Coninck maechte dit altemael met hulpende raet van Tlacacellin den
welken men bynae de gantse Aldercanen seer ghegheylt gheduyt was. Doch
evenwel / soo was sin inderinghe ghelijck als het oock ghedaen wterde dat men de
Probintie van Tlacacellin veroverde soude o: datter de Aldercanen een Frontier-
placis van vande aen mochten ghede daer haer de jacht van Mexico in de waegende
mochte ossen ende ghelijck ghede om te hebben in machte manichte ende daer se
Algoden sacrisaten van doen mochten in de welcke ghelijck als men ghesien heeft van
groote menichden van Menschen gemonstert ofte verdaen wieden ende desse moer-
ten noodwendich in den kint ghemenomen wesen. Desen Coninck Motecumacuan
om beter te segghen sinen Ouersten Tlacacellin men niet rechte schuldich alle de ge-
schichthept ende Polite die Mexico gehadt heeft als van vanden Consofistzen Dier-
schyren dooy verhefpenden daer een groote ghegheylchept in was ende oock so
grooten gheval van Haes: s: weeten ende kichters / als in crughe van de bloepenen
republichen ofte Ghemepiten van Tlacacellin. Desen selven Coninck byacht syn Co-
nincghe huyt tot grooten aenigen ende aenholghept / maer ende veel ende verhefpenden

Officianten

Officianten/ ende liet hem met groote Ceremonie ende pacht dienen. Tide Gode's dienften van syn Afgoden ende heeft hy hem niet minder gheboont/ berin/enderende t'ghetal der sijninsteren opdienerende menue Ceremonien/houdende in syn Wet een beemde ende poele superstitieuse obfervantie hadde dien grooten Tempel daer in de boogvande Wercken merite van ghemaeckt is/boog synen Gode Vierhupael. In de deducatie banden Tempel. offesche hy ontalijche facrificien van wiskhen/bien hy in berfchepren Dictozien ghecreghen hadde. wprafchken/ghemet ende een groot boogspoebricheit in syn Oercknappe/quan sieck ende afghing te warden/hebbende geregeert acht en volutich Zaren/ seer different van synen nadoelgher T. 103. die hem/woch in vponneghet/ noch in gheluck niet eens en ghelieck.

Het 17. Capittel. Hoe dat Tlacacelle geen Coninck wilde wesen,
ende van de Eleche ende gheschiedemken van T. 104.

DE vier Gedeputeerde vergaderden haer met de Heeren: van Texuico ende Tacuba, ende ppefiderende Tlacacelle, ghingen daer met boog/om d'eleche banden Coninck te doen / ende die ben al te fanien haer stemmen op Tlacacelle ghelich als den ghenen die t'elke angt/weter als ymant anders berdenende was. Maer hy wepghede sulck niet crachtighe ende holdende reden / de welcke haer brueeghden een ander te kiesen want hy seide/ biter boog de wem pnte te wesen dat een ander Coninck/ ende hy syn optrediet ende medehulper was/sog ghelich als hy't tot dien tijt toe ghemest hadde/ als alle den last op hem alleen te laden/wane sonder Coninck te wesen mochte ic doosfeler houden/dar hy niet minder boog syn Gemenpte soude ardeyden als of hy sulck ware. Ten is gheen blinck dat heel in ghebuich is/ van niet te willea gheboghen/ d'opperste plaats ende ghebiet te hebben te willea de soogh en moete/ ende niet d'ere ende opper macht/ d'acht en ghebeuet oock niet d'el/dar den ghien/ daer altemaal hy syn seken can uprooeen ende ha iden bigde se/ dat een ander de pynre ja/te haant ofte macht heeft te zien dat de sake der Gemenpte te bat te reconiste hebbe. wten Barbare heeft hi te in de seer wijse kom p. 104. e de Gierden te boden gegae/ ende soo niet la/te/iegggh in Alexader ende Iohu. Cel. de w. 104. den eenen te wep sich was/een w. 104. te ghebiezen / ende d'ald te/teerbichste ende ghetruisten van den synen met wyde de toynment leuen benomen heeft/allee/ijge om een dept bermoede dat hy hadde/ van d'el begerden te regereen/ ende den anderen berclerden seim boog hyant haer p. 104. w. 104. t. 104. segghende / soo men p. 104. nect t'acht berchapen woude/soo soude men alleea berchapen om te moghen regereen/ soo groot is den docht die de lieden hebben om te ghebiezen. Hoewel dat d'act van Tlacacelle oock wel ghep. 104. ten mach e w. 104. van een al te grooten vertouwen op syn selven/ hem latende v. 104. ken/ dat hy sonder Coninck te w. 104. / siuk ghenoech was/ ghe te/ dat hy p. 104. de Conincken tot syn ghebet hadde/ ende spliden lieten hem oock toe toe te moghe t. 104. een seker eer-terken als een T. 104. (dat is een Tu bent ofte Quif) t'welcke alleenigken de Coninghen betaende. Doch boden alle/ijue/ soo is dese daet ynsen weert/ ende noch meerder te houden/ de Gemenpate b. 104. te moghen helpen / w. 104. ende onderdaen als Oberhoofst/ Want is in effect alsoo/dat ghelich als hi een Come he. de meeste ere te berdienende/ den ghenen die rep. 104. neren de is/ de Personagie die d'aberbequaemste ende noefste van bocht is/ al ist schoon van een Schepheerder ofte w. 104. latende die ben den Coninck ofte Capiteyn boog de ghene.

die't doen can. Alsoo behooren oock 'in goeder Philosophie belieben meer t'gemeene
 wijsbaert aen te sien ende haer te voeghen tot het aempt ende staet / daerle best in be-
 deuen ende vergaen toe zijn: Waer dese Philosophie is meer oer opgheschoot / dan
 alle teghenwoordich gheschiet vroe / daerom soo laet ons tot onse vertellinghe co-
 men met te segghen dat in verghelijkinghe van sijn verclijp / ende doot t' respect dat
 hem de Mexicaensche Keurvorsten hadden / so baten se Tacaellel, behelpe dat hy
 niet en begreede te kegeeren dat hy wilde segghen wie dat hem bochte / dat men de
 kegeeringhe in handen soude stellen. Hy gaf sijn sijn om een Soen des overleden
 Conincs die noch heel jonck was met t' ainen Teyde: Ende sy an woorden / dat het
 sere wachte schouderen waeren / booz soo vrel laste. Waer op hy weder septe dat de
 haren daer oock waeren om den last te helpen draegen soo ghedich alle met de booz-
 gende ghesaen hadden waer merde sy haer t'solberden ende coen t' goet, boende
 hem hem de ghe woonsthe Ceremonien / dooghboeren hem de neus / ende seiden daer
 tot dat se sich sijn een kimeraulen. Ende dit ta d' onse / dat desen Coninc in de
 Mexicaensche Boeken booz een dooghchoote neus vertoont ofte aenghetepcken
 woet. Desen wierr seer different van dat sijn. Daer ende d' onse t' gheweest hadde
 want wiert ghescholen booz bloot, eertiche ende wepuche sijn t' onse / ock upr om tot
 sijn crooninge te p'botintie die opgeslae was te beche: en verlooy op de tocht des
 meer van sijn holt als hy byanden gevangen creet. Des niet tegenstaende niet te
 wederom seggende dat hy t' getal van de byanden haer te daer tot de factie die hy
 sijn crooninge van doen waeren en al wiert hy oec niet grooter solemiteyt gecroont.
 Waer de Mexicaen waeren qualite te vrede dat se een Coninc hadde / die clepme die
 ende gheen goet Ghechinn was / waerom onder haer handelen / hem niet vergift
 aen een cant te helpen ende alsoo en durde hy oock in de kegeeringhe / niet langer
 als vier jaren. Waer aen goet te sien is / dat de kinderen niet altoos t' bloet ende de
 byoonhept van d' ouders aen en erben / ende hoe dat de glose ende ere van de
 doosaten meer gheweest is hoe dat d' onducht ende veracht heyt / van de ghene die
 haer met gheweest ende niet in de verdensten uerholghen te hatelijcker is. Waer dit
 verken p' beterde des te meer eenen anderen boeder van den overleden de ghe-
 lict Soen van Motecuma, den welken ghemaent was / Axayaca, ende wiert niet
 gortwicken van Tacaellel ghecoen / waer in hy beter gheachte als met den booz-
 lede nen.

Het 18. Capitael. Van de doot van Tacaellel, ende daeden van
 Axayaca, den sewenden Coninc van Mexico.

P desen tijt soo was Tacaellel sere ont' ende boegen
 hem als soodanich in een stael op de le rouderen om t' een te laten bin-
 den in den staet ende sachen die daer booz gemen. Quen r' onse
 sieck te worden ende comende den twintien Coninc die noch niet ge-
 croont en was hem verberken / herse brei t' n i g' e' sing / hem laten
 buckende / dat hy aen hem een vader / ende vader van sijn d' onse. Ende verlooy
 Tacaellel heeft hem sere hertgrondelike p' kinderen v'pelen n' an' eij ken den ont-
 sten die hem in d' dooghien bleie gheschade hadden binou ende wel ghedighen had-
 de. De Coninc belofte hem dat hy daer nae sijn soude / ende oec den ouden noch
 niet te vertroosten / so heeft hy hem booz sijn ooghe / gheghen / den last ende e-
 tepckenen van Overste Capiteyn ofte Delst-Heer / niet alle de p'cedimenten ofte
 boozdelen

booghefen van ſijn Vader. Waer mede den Gaden ſoo wel te byden/ ende gheſt
 was/ dat hy daer ſijn daghen met boeyende. Ende ſo ve ſelue van daer niet en paſſer-
 de nae die van t ander leuen/ ſoo ſoudmenſe boog gheſchickly moghen rekenen/ want
 liet/ doog ſijn cloekheyt van een arme ende verlazen Stadt/ daer op in gebogen was/
 gheſchietert een ſoo grooten rijken ende machighen Coninkryck. Ende gheſchick-
 als een ſoodanighe ſichter/ ende dat bynae van haer gaulche gheſchickheyt/ ſoo heb-
 ben hem de Mexicanen den Wydact gebaen/ met meerder vromeyt heyt ende ver-
 tooninghe/ alſe opt eenich van de Coninghen ghebaen hadden. Om nu gheſchick
 ende den rouwe/ die de gaulche Mexicaenſche Gheuepente/ doog de doode van deſen
 baren Capiteyn/ bedeyden/ te doen vergeten/ ſoo heeft Axayac a boogghenomen/ ter-
 ſtant den tocht t aenueerden/ die tot ſijn Crooninghe van noode was/ ende is met
 grooter haſte met ſijn Legher ghepaſſert nae de Probinſie van Teguan-
 tepoc/ die tweeſche van Mexico verſchepden lept/ twee hondert dighen/ ende heeft aldaer eenen
 ſlach ghebaen/ teghen een machighe ende ontallighe Wyperacht/ die daer/ ſoo van
 de ſilbe Probinſie/ als van vromligghende gebueren teghen Mexico vergadert was.
 Deuechten die van ſijn Legher/ te velde ende voogtquam/ was den ſelben Coninch/
 bagghende ſijn wechpartje/ upt/ van de welcke hy (alſe hem aenbieten) beyn/ de te
 bluden/ tot ſoo langhe dat hyſe in een laech bracte/ alwaer hy veel Soldaten/ met
 ſtroo/ bedek/ verbergghen hadde. Deſe quamen op haren tge boog den dach/ ende de
 gene die boog liepen keerden haer weder om/ in ſulcher boegen/ dat e die van Teguan-
 tepoc tuſſen liepen cregghen ende vielen daer op aen/ ende deden daer een vreyden
 meer/ laeg/ onder/ ende verſolgende de Dictoye/ aſerden ende vernielden haer Stadt
 ende Tempel/ ende caſtigende alle vromligghende gebueren/ ende ſtraffighe/ ende wa-
 ren ſonder ruſten oberwinende tot Guatlico toe/ een Waden aende Zupder-See/ die
 boden/ daeghs ſeer bekent is. Van deſe tocht is Axayaca weder na Mexico ghekeert/
 mit een jeer groore. Dupt ende ſijchdom/ alwaer hy hem/ met een grooten booggh-
 moort/ reſſiue gereschey van ſactſeten/ tribuypen/ ende alle t ander meer/ liet Croo-
 nen/ comende al e de Werelt upt/ om ſijn Crooninghe te ſien. De Coninghen van
 Mexico ontfinghen de Croon van de handt van de Coninghen van Texuico/ welcke
 ppeeminente haer toe quam. Debe noch veel ander tochten ende aenſlaghen/ daer
 hy groote Dictoyen niet bereech/ wesen/ ſelue altoog den eerſten/ die ſyn volck aen-
 boorde/ ende den Wyant aenrausten/ waer mede hy een naem verſcreet/ van een ſeer
 bloom Capiteyn. Ende hy en ghenou/ hde hem niet alleen met de vierde Nation
 t onder te byngghen/ maer ſtelde oock die van ſyn eyghen A. belien ofte Oproer ma-
 kers den toom in den mant/ een dinc dat hy. Weogſaten noyt hadden moghen/ noch
 berien doen. Daer is booggh gheſeyt ghe/ weſt/ datter ſomnighe ongheruste ende
 malcontenten/ van de Mexicaenſche Gheuepente aſghenondert ende gheſchepden
 maeren/ die niet vret e van Mexico een ander Stadt bouwen/ de welcke ſy noemden
 Tacellulco/ ende was daer/ als nu s. Jacob ſact. Deſe Wyg/ anders maekten een
 ſlot ofte partje op haer ſeluen/ ende quamen ſeer te vermenichvuldigen/ ende en w-
 den de Weten van Mexico noyt erke. men noch haer ten blenſte ſaen. Nu ſoo heeft
 van den Coninch Axayaca een haer gheſonden/ te vermanen datſe niet en w-
 deſe ende aſghenondert wesen/ maer dewyle ſy van een bloet ende Gheuepente was-
 ren/ datſe haer niet hemelken ſouden verſamen/ ende den Coninch van Mexico erken-
 teniſſe doen. Op deſe bootſcheyp a. 1500/ de de Heere van Tacellulco/ mit een groote
 beſcheringhe ende boogghmoet/ vagen/ de den Coninch van Mexico upt/ om hant boog-
 pant niet e hem te cangen/ ende heeft ſerſtont ſyn volck toegheueſt/ verſende datter
 haer een deel ſouden verbergghen/ onder Wiefen ende Lief. Wofſchen dant Lach ofte
 dach/

Naeyom also te bedechter te weken/ ofte om die van Mexico te meerder te bespottenz
beval haer toe te maken ghelyck als Rabens. Ende den Voghsien/ Voghsien/ ende als
andere sersinghe Diere/ die men int Mey/ heeft meynende de Mertranen niet be-
dijgh te verrassien / ende dat e ober de waghien ende straten van t' Laich sonden co-
men. Axayaca gheschoot ende verbaet/ ende gheuende een deel aen sijn Oversten
sijn wicker partje heeft sijn Doich verbeelt/ ende gheuende een deel aen sijn Oversten
de Sone van Tacacel el, heeft hem beholen de selbe laghe van t' Mey te niet te maken/
ende te vernien/ ende hy is van d' ander zijde ghetoghen / met de reise van t' Doich/
dooz een onghelwoone wegh nae Tacalluco toe/ ende hier se eerst booz al uptgeroepen/
den ghenen die hem uptgh daeght hadde/ op dat hy sijn woont soude naecomen ende
holzhenghen. Ende comen de twee Overen van Mexico ende Tacalluco upt / om
teghien den ander en te ranpen/ hebben beyde gaet de haren beholen sijn te staen/ tot
dat t'gt toe t'atse saghen wie dat bau haer beyden d' overwinster bleef. Ende t' bevel
gheschoot hem zinde zyn seer moedichlyck den anderen te heer ghegaen / alwaer
ghelichken (nae datse een wij e tijt ghevochten hadden) die van Tacalluco ghevol-
ghen waer den rugge te heeren/ want die van Mexico berste hem soo veel ende meer
op als hy verpaghen mochte. Ende die van Tacalluco haren Capiteyn bluyden/
gaben hem ghelighen den moet verlossen ende lieten den rugge sien/ ende vervolgen
de de Mertranen/ haer op de hiden nae/ zyn der met een verholghen moet opghewal-
den. Doch soo en is den Heere van Tacalluco, Axayaca niet ontkomen/ want meynende
den selben hem sterck te maeken/ op t' bovenste van sijn Tempel, is hem nae ghe-
clonnen / ende heeft hem niet ghewelde ghegrepen / ende van den Tempel
af / in moeyen neer gheworpen / doende daer nae den Tempel ende de Stadt
een byant sicken. Middeler tijt dat dit alus toeghinc / soo was den Mexicaenschen
Oversten daer ginder/ seer sechtich doende in hem te wyken van den ghenen die haer
met bedijgh ghesocht hadden in net te krijghen. Ende naer datse dooz de wapene a
ghedoi ghen waren haer op te gheben / ende om ghenade te bidden / soo sepe den
Oversten/ dat hy haer in gheen ghenade woude op nemen / booz ende aler datse de
ghedante der Ghebieten/ datse in verwandelt hadden gheverste/ eens naerboorters/
Daeromme soo moeste se sanghen ende tiere ghelyck als Laich Voghsien ende
Rabens/ welker Deghen sy aenghenomen hadden/ ende datse op dese nuancere/ ende
noch anders gheen ghenade verwoeden sonden / willen den hier mer te schande
maken/ ende niet haer s'lichspe de spot dighen. De zierse doot alle binghen met den
haest leeren/ want songhen ende cracpen/ ofte tierden/ met alle de berseghen/ op dat
van stemmen die haer beholen wierde sen/ ende datse met het leven mochten afco-
men/ soe wel seer beschaemt van een soo swaer/ instighen tijberogh / die haer vanden
den met hem den bezover. Men sepe dat het noch tot den huppinghen dach daert/
dat die van Mexico die van Tacalluco sulen verhoiten/ ende sy mochten oock seer qua-
lick verpaghen / dat men haer yet van dese gheneucheliche sanghen ende cracpen
ofte tiere ophele. Den Coninc Axayaca hadde in dese Feeste een goet verpaghen/
ende zyn met de selbe/ ende met een groote blijdschappe weder nae Mexico toe ghe-
herri. Den Coninc wierde gheschoude/ booz een van d' alerbeste/ heeft gegerneet
als Jacen/ sy beude tot een naecome een ander die hy cloechsepe ende de wghen niet
nieder en wag.

Het 19. Capittel. Van de daden van *Autzol*, den achtsten Coninc van *Mexico*.

Onder de vier Keurbojsten van *Mexico*, wiert (g'helsick als gheseydt is) e' s'ijche boog haer stemmen ghegheben / aen den gheinc die t' haer goet docht. Nu soo wasser eenen van grooter beguamenheyt gemaect *Autzol* op den welcken de meeste stemmenbieden / ende sijn *Electie* was oock van de gantsche *Semeynte* wonder aenghenien / want behalven / dat hy seer cloeck ende byoom was / soo hielden hem al te samen boog seer genynsamen ende een bylent van goet te doen / t'welcke in de ghene die stercken / t' principaelste is / van beruut ende ghehoosacnt te wesen. Den tocht dien hy voornam te doen tegens de *Heeste* van sijn *Crooninghe* / was om te gaen straffen d' onbeleschept van die van *Quaxucidan*, een seer rijche ende boospoebighe *Probitate* / de welcke hebben darghis t' principaelste van nieu *Spagnen* is. Wese hadden de *Hoff-Meesters* ende *Officieren* (die de *Tributen* nae *Mexico* brachten) bejponghen ende afgheest / ende waender niet opghesien. Hadde een groote moepte om dit *Dolk* t' onder ende tot g'e'hoosacnt te bynghe / want hadden haer beghen ter plaatsen daer de *Allycaren* boog eenen grooten arm van der *Zee* t' oberconen belet was / tot welcker reynesse / *Autzol*, met een byemde ende moeghiche inbente / int water dede soncken / een dinc ghelijck als een *Plancken* ghemacckt van *Ajfen* ofte teene / arde ende veel ander materialen / waer mede hy mit sijn *Dolk* tot hy sijn byanden mocht overcomen ende haer sacht leeren / in welcken slach hy haer ter neer septe / beruut / ende tot sijnen wille raftgeerde ende is met groote reynhe ende ghedoninge weder na *Mexico* toe ghekeert / hem nae haerle der ghewoonse doen croonende. Den selben *Autzol* heeft met beleschepten conquesten ofte overwinninghen sijn *Ajche* beleschept tot hy *Guatimala* toe / t'welcke gheleghen is / byt hondert vijftien van *Mexico*. En is oock niet min milt als byoom gheweest / want soo wanneer dat sijn *Tributen* ghebracht warden / de welcke ghelijck als gesept is / met groote poncuse hept ende overvloet in quamen / so quam hy int sijn *Palcepa* ende vergaderde / ter plaatsen daer t' hem goet docht / alle de *Semeynte* behal dat men aldaer de *Tributen* sonde bynghe. alwaer hy alle de nootdultighe ende *Armen* onderde van t' ghewact eerbare wijzen / ende van alle e'ghene dase van doen hadden / in grooten overvloet. Ende de dingen van waerheyt als *Gout* / *Silber* / *Tuwelen* / *Plumagien* ende *Bagghen* / de de hy onder de *Capiteinen* / *Soldaten* / ende t' *Dolk* die hem t'enden een yeder na sijn beruuten ende byome baden dien hy ghepleeghe hadde. Oock mede soo was *Autzol* van gheleghen een groot *Republijck* / stichter / woopen de quade *Edificien* ter nee / ende hertimmerende wederom heel heerliche *Ghebouwen* op een nieu. Alst hem beweken dat de *Stad* van *Mexico* werpich waters was gheueten / ende dat der *Lach* ofte *Alcepa* seer *Mojasich* was / waerom hy boog hem nam / daer eenen grooten arm ofte loop *Waters* daer haer die van *Cuvalca* niet dienden / in te bynghe / tot welker effect hy dede ontbieden de treffelichste van de selve *Stad* t'welcke een seer vernacrt *Coobenac* was / ende sijn inbente sien / wat dat hy dede / want in de selve *laerhe* was een groote swarichept gheleghen / ende dat hy mocht waten / dat soo hy t' selve *Water* up te moer ofte sijn loop t'ruende in *Mexico* septe / dat hy bace de *Stad* niet verbynchen soude. Den *Construk* hem laten buicken / dat hy mact e'crusen

crusen waren om sin boornemen te willen beletten heeft hem met granschap wech
geslofen ende herjaecht. Des and. den daegs heeft hy tot Cuyacan gesonden een
Alcali ofte Officier van't Hoff om den Coobenac te gebargen te nemen. Ende heb-
be ide den selven verstaen waarom dat de Wiltseers beg Comra geconen waren/
heest haer bebofen in te comen / ende heeft hem geansloymeert oec veranderd in de
ghedaente van eenen by esch. Hen Arent van welker ghesicht p soo brangst waer-
den dat te wude.com ghyheert 3917 sonder hem te banghen. Autzol verdoogst zynde/
heest ander ghesonden / vo 3 de welke hy hem vertoonde in de ghebaente van een
seer weide ende sellen Epger/warom hen dese beghelst niet en doofst en aentoe-
ren : Zyn ten berden mael ander ghecomen ende bonden hem ghelich als een grou-
welich dierpiet/warom n sy noch soo veel te meer vreesden. Den Coninck met de
dalscrichen verbystet zgude / heest die van Cuyacan boendieghen / hy alsoo verre
dact hem den Coobenac niet ghebonden en vaehten / dat syder de Stadt ter stont
om soude doen vertrieuen ende omwrypen. Doog dese vrees / ofte t'sp nu met syn ep-
ghen wille. ofte doog dwangh van den zghen / soo is den Coobenac daer epindighen
nae toeg egaen/ende daer comende/heest hem ter stont doen verwoogen/ ende oec pae-
de een Canael ofte Tschel/daer't Water(nae Mexico toe)doog quam / is met syn in-
tentie ten epide ghecomen / conide eenen grooten stroom ofte loop Waters in sin
Lark ofte Wers slopen / de welke sy met groete Ceremonien ende supersti-
tien gheleiden/gaende sonndighe Wiltseers Wieroken ende op den Oever van de Wa-
tercant. Andere sacriscerende Quatels / ende b'smerende de ranten van de tocht
ofte goot/met haer bloet. Andere spelende op Kinkhoops / ende doende t' Water
Kusghen aen met w'cher cleedinghe (mepne van de Godinne van't Water) was/
dat de voornaemste toeghe maect was / grooten ende hieten t' Water al te sinen
willecom. Alsoo staet hec noch hiden daeghs altemael afgherotersepe in de Mexi-
caense Annalen ofte Jaer Boeken/welcke Boeken men in Roome heeft / op de
ghewyde Bibliotheek ofte Liberje Vabcano, alwaer een Wader onses geselschaps (die
van Mexico gecomen was) dese ende ander Wiltseers meer te sien quam/ende ver-
telden den Bibliotheker van sin heylcheit die een wonder groot vermaaken hadde/
t'selue boeck te verstaen / dat hy van te vooren noot gaede comen te verstaen conen.
Den loop van't Water quam tot Mexico toe/maer den aenstoot was soo groot / dat
het niet veel en schijde/ofte de Stadt soude verdoonchen hebben / ghelich als den an-
deren gheseyt hadde/ende quam in effecte en groot deel van dien te cupnereu/mace
doot t'vrenten van Autzol wert t'selue altemael gecumedeert / want liet een Wader
loofinghe ofte Slings maechen / waer mede hy de Stadt verscherde / ende heeft alle
t' verballen/t'welcke van een quet ghebou was/weder gerepareert ende versien niet
een sterck ende welghemaecht werck / ende liet alsoo sin Stadt constant met Wader
beringhel (ghelich als een ander Venetien) ende seer wel bebout. De Regeringhe
van den duerde elf Jaer rustende op den laetsten ende aldermaechststen naecomst
van alle de Mexicanen.

Het 20. Capittel. Van de Electie des grooten Motecuma, den
laetsten Coninck van Mexico.

T En tijden dat de Spaghaerden in nieu Spaguen quamen/
t'welcke was int Jaer ons Heren duysent vyf hondert ende achthien (soo e-
griert Motecuma, ten ti weeten van die t' name/ ende laetsten Coninck der Mexi-
caense

tanen: Segghen den laetsten: Wint al hoe wel dat die van Mexico, noe den doot van
 desen eenen anderen roeyen: Jae dat noch meer is: by't leuen des seluen Motecuma,
 hem verclarende vooz een Wyant van't Daberg-Lant: ghelyck als hier nae ghescrey
 sal woynen, soo en heeft noch lang den ghenen beghen in de successe nae volge: de / als
 oock den ghenen die ghebanghen ghebracht wiert / ende handen des Adarch jearss
 van den Dale / niet meer g'ghadt als bloote nimen ende d'gheien van Coninghe
 om des wille dat de Spagnardten als doe by nae haer ghehele Rijkse veroot ende
 offhandich ghe-naecht hadden. Alsoo dat wy met reden daerom Motecuma vooz den
 laetsten Conink rekene. vande is oock ghelyck als foodanich gheromen opt uiterste
 ende hooghste der Mexicaenscher macht ende groots siept / de welcke van onder de
 Barbaren ofte Kypheuen te rekenen) en pder een groote verwonderinghe heeft.
 Vooz dese ooyalte ende om dat dit de saphen was, die Godt gewilde heeft dat oken
 nisse des Evangeliums, ende t' Rijkhe Iesu Christi, in dit Land soude inghevoert woyn
 den, soo sal ick de dinghen van den Conink een wyntich beedert verhalen. Motecuma
 was van syn seluen seer statich rustinnich / ende van wepnich spjaek / ende soo
 wannert dat hy quam te spjcken in den Oppersten daer daer hy van was / soo gaf
 syn discretie een verwonderinghe ende naedencken, waerom dat hy / noch oock vooz
 syn Conink ampt: ontfien ende grespoteert was. Onthiet hem ghenen pdinghen in
 een groote verterch-plaetse / dien hy vooz syn seluen geprobert hadde in den grooten
 Tempel van Votilpuzt, alwaer men septe dat hy veel niet syn Afgod onginck / ende
 met hem spjaek ende hult hem alsoo vooz een groot Rielgius ende Dehoratig. Allet
 dese conditien ende met dat hy van seer goeden Adal ende grootmedich was / soo is
 d' Elctie seer seftelicken ende met wepnich teghesants op hem gheballen ghelyck
 als een persoon daer je (vooz foodanighen ampt) al te samen d' booghen opgheslaghen
 of ghehoopen hadden. Nu cinghende den seluen de wetenschap van syn der luse
 is hem in den Tempel op de hoopende syn verterch-plaetse gaen berh. Teruuep dat
 het gewest is om een sowaren salte oberderche / gelike als daer is van so veel volke
 te regeren: ofte t'z dat het gewest is / geht als te best gelooft / vooz een beepnis ge
 laet vā dat hy de Weerschappige niet en achte. In sonna hebben hem alreer gevoude
 en gheretghen ende brachten hem met alle t' ghelept ende beuolde: dat t' hem moghe
 ligh was nae haer Conisiope toe: Ende hy quam met sulchen grabitie: datse al te
 samen seppen: dat hem den naem van Motecuma t' welcke soo veel te segghen is / als
 een straf Weer: niet recht wel toequam. De Keurboosten deden hem een groote eer
 bidinghe / ende gaben hem de wete van syn Elctie / ginch terstont van daer nae de
 Wyer ofte Conclit van de Goden om te widoerken ende hy Offcande te doen hem.
 kloet treckende niet de oogen / liken ende schenen / ghelyck als een ghebruyck was.
 Verleiden hem niet sy a Conink. Rike verterchels / ende dooybooghe: t' nederste bare
 syn neus / hanghen daer een seer costelicken Emallene / Barbarische ende pri
 liche infantie: dorch de pachte van te ghebieden: datse niet en ghevoeden. Dit
 tende daer nae op sonen Choo: heeft l' Oatien ofte Wenspaken / oese hem deden
 aenghehoort de welcke nae datse in ghebruyck hadden: te zant ende coitich was
 t' deese deo den Rynck van Texaco ende om dat de selue not: dat de welsche
 memoye in gheheughemse ghebleven / ende waerdich om te hoozen is / so sal ick e
 hier stellen ende was alus: t' groot abvntuer dat alle die Rijkse verterghen hies
 seer edele Tangeluck in verdient te hebben. D't ontfanghen vooz een Wynt / van
 alle het giet in t'z dooz de l'ghelept ende overeencominghe van d' Elctie ende
 dooyde soo algem: pne blig: chappe (oese al te samen daerom in te bewogen) zhenorch.

verstaen woogen. Vchben voogwaer seer groote reben/want de Mericaensche Heer/schappijc is nu also groot ende wijt verbruyt dat daer om een Wereld (ghelijc als dese is) te regeren ende een so farren last te dragen niet inder sterete ende dapperheijt van doen en is also die van D onbeweghijc ende cloekmoedich heit noch ooc min dat nu sin te jeyt/te enichap ende vooghticheit/als d'wize. Ich sie daer te ynnig/dat den onuogghenden Gode dese Stadt lief heeft/nademael dat hye licht ghegeten heeft/om te kiesen t'ghene dat haer noodich van doen was. Want wie t'woyfels dat een Wojs die voogt sin sgegeringe/de negen dubbelsheben van den Heind voogt grond heeft/alsnu dat hem te last da' sin rijcke verbindende is) niet suldie leuenbigc ic heyt sinichheit niet en souden begrypen ende verbatē de dingen van t'aetgheloe om sijn volck te daet te comen. Wie twiggelt dat de groote crache/die ghy altoos so byoone lpi sien bewesen hebt in saken van impotantie/d' alnu dat io heel van doen is niet en sullen oberghieten? wie soude moghen de saken / dat in soo veel deijts ghechen sat torberlaec ende renidie door Weduwen ende Weesen? wie en soude hem niet laten gesegeen dat de Mericaensche Heer/schappijc niet algecomen is / op t'hoogste van haer auctoyteit de wijle dat D de Heere van dat gheschayen is/soo veel vergesmeijnschapt heeft/want van u alleen aen te sien / betuyt ghy aen den genen die u besiet. Verbigt u. Ghy geluckich Ant/ van dat u den Sde pper ghegheben heeft/en d'ijns die u sal wesen een vaste colomine daer ghy op steunt sal wesen een Vader ende toelucht daer ghy u niet sult te sudy comen/sal wesen niet den spien in baemherstelijc ende medeliden meer als h'needer. Laet u. G Coninck vooghterker vooghten dat ghy niet de staet geen oofake en nient om D te vermalen/ ende gestrecht te ligen op t' hebbe verontlecht in wellust endetijverdyss/maect herre sal D eer in de biste slay ontfuyngen ende waacker blijen/om de soogh die t'voogt sal dragen/ende sal in de sinelichste beet van sijn eten/ geen geboelen hebben/opgetrochen zijnde in de gedachten van D wogwaert. Segt my doch geluckich sijcke of ick reben hebbe in te seggen dat ghy u mensliken Coninck byolijc maect ende u adem ofte arsem verhaelt en goet vertrouwe en moet dat nademael D de Heere van al dat geschayen is/der myn gegeven heeft/sp D van gelijcken geuen sal/sterre en cracht om t' selve t'ouderhouden. En den genen die u allen den voogleden t'ge so mitmet D gewoest is/te moocht ghy wel vertrouwen dat hy D niet en sal wepgeren/sin grooste gaven/te wijle dat hy D in den grooten staet broepen ende geteelt heeft den welcke ghy veel een goede jaren moet vergeten. Den Coninck Motecuma sat op alle dese rebe met groot aendacht toe en hoorde de welcke volepdelst zijnde hem gelijc als men seyt in sicker boegen betwergen dat hy tot dyt maet toe aenbindt om t'antwoojden / ende sult niet en coft upthengen/als oberwonen zijnde van tranen/tranen die de v'ghen last ofte blighechap wel plaecht te sloeken / sinebende een manure van debotte (die van sijn eegen byuiche voogtrome) niet de wijs van groote ootmoedicheit. Gintijc hem bedar ende heeft conelijck gesept: ic moeste wel (goede Coninck van Texuco) blint geuoet wefe/so le niet en sach en verstant dat de ding die ghy my geseft hebt anders geuueft zijn/als enkele gunste die ghy my hebt willen bewijse/bewijse dat hebben de so veel Dele en wel geboze i manuen in dit sijckes/yp de hant geslagen hebbe/op die van d'aderninste br' aemdeyt t'wele te ben t'it so lere dat te in my so wepnyck bewijst geboele/voogt een so t'reffelijcken sake / dat ick niet en weet wat beginnen/van allelijcken in sijn torblucht te nemen tot den Heere van dat geschayen is dat hy my wyl byst aen/ende al te samen te beinaenen voogt my te willen bidden. Dese vooght den gesept hebbende de gonst woerde om van bewoghten te weenen.

Het 27. Capittel. Hoe dat *Motecuma* den dienst van zijn Huys
ordeneerde, ende den strijt dien hy voerue om hem te laten Croonen,

Delen die in *spn* Electie so veel ootmordicheyts ende
betwighens ghe'toont hadde / heeft terstont (nae dat hy Coninc was)
spn hooghmoedige ghebachten begint openbaren / behelende in den
kersten dat niet maint van de ghemeyne lieden / in *spn* huys / noch eenich
Coninc Officie moeste bedienen / gheleijk als het / tot die tijt toe / *spn*
hoofden in ghe'zucht ghehadt hebben / waertoe hy haer eer verlijste / darsen hem
hat den laten / dienen van sommige van leeren stamme / ende wilde dat alle de Heeren
ende lieden die van Adel waren / hem in *spn* Paleys souden ontfenden / ende d'ans
ten van *spn* huys ende Hoff bedienen. Ende also hant selve van een Ouder / van
groeten aensien / die hem opghebrachte hadde ende *spn* Euchtmeester was / teghen
ghe'sproken waer / seggende dat hy wel soude hoer hem sien / ende dat het selve al wat
deel in hadde / want was om de gantsche gemeyne ende de gemeyne. Van van hem
te saken ende te verbycanden: Soe dat niet is en souden hem niet eens dorben ac
sien / in die darsen alder woopen en verghoben waren. Waer op hy weder seide / dat
dat het gene was dat hy socht / en dat hy niet en soude toelaten / dat de gemeynen man
niet te Adel soude vermengt en onder een wesen gelijk als tot die tijt toe geweest hat
te en dat den dienst die sochtich Dolebede / was soo gheleijk als hy selve waren / ware
merde de Coninghen gantsch geen reputatie en verwoopen. Heeft hem eyndeliken in
sulcken boegen geresolvert / dat hy nae sinen staet soude te bevelen / dat se terstont alle
de Heeren ende ampten / die van de Gemeenre in *spn* huys ende Hoff hadden /
soude beken men ende te niet doen / ende die weder gheben aen de Koninghe ofte Edel
den / welke alsoo ghe'daen wiert. Dit ghe'daen zijnde / is selve in p'toon ghetroc
ken op de recht ende aensicht die tot *spn* Crooninghe van doen was. Nu / soo was
te ghens de Croon geresolvert ofte opghesien / een Probinie die seer wert ghelegen
was / nae de Hoofder-Teetoe / alwaer hy nae toe trock / met hem nemende de upt
sefste van *spn* volck de welke al te samen seer clerlijck ende wel toeghecrust waren /
ende boerde te Ooglogh met sulken cleer / sinnehepte ende bescheidenhepte dat hy in we
nich tijt de ghehele Probinie t'onderbrachte / ende de gene die schult hadden / straf
selijck castigende / hier ende met een seer groot getal van ghevanghen / boer de sa
criften ende bel anter Wapen / wederom nae *spn* toe. In *spn* wederom-comste
wiert hy van alle de Heeren seer soetnelijcken ontfanghen / ende de Heeren van dien /
quaemen hem dienen ende hantwater gheben / doende haer amten gheleijk als die
van *spn* egi / en huys ghesien / een dink darsen met gericke van de boolededen ghe'daen
hadden / so groot was de yfse ende t'ontfich darsen van hem ghereghen hadden. In
Mexico wiert de Feste van *spn* Crooninghe ghe'daen met sulken pompeushepte van
Wasselen / en mieren. Lette slachten / lier / en liberten / vergheden / spraken ende
niet soo veel als / hoer van Tributen / die hem van alle *spn* Kijcken gebacht wier
den / datter enen toeloop was / van byen t' volck / die darsen te hoopen noot ghesien
noch te hant waren ghe'weest / sae oock selve te bpenden der Mexicanen / quan en be
kerstelijcken in een groot ghetal / en die te sien / gheleijk als darsen waren die van
Tulcala ende Mexican. Motecuma sulck te hoogen comende / heeft beholen dat
n. ende soude verberghen / ende soo wel trantren als / in eghen p'toon / ende dede
darsen seker stelsien ende tijt li-der seker waer / gheleijk als den sinen / om de

Freeſte te ſien. Ende des nachts ſo quam hy (ſoo wy ſprieden) als den ſelven Coninck / daer oock mede in / met haer huielen ende ſdom-kenſichten. Ende om batter van dieſe ydoutſche mentſche gemaecte is / ſo iſt goet dat men wet hoe dat die van Mechocan, Tlatcala ende Tepetl ahaer nopt en hebben wille / begheuen ower de Conſtinghen van Mexico maer hebben eer ſeer ydoutſche in daer teghe was geſtreken / hebben de die van Mechocan die van Mexico oock wiſ enliche reſpen verwoem / als oock van gelyken die van Tepeaca, alwaer den ſwaregheſt (nac datſe hem mit de Spagnardien up Mexico berzeft hadden) in meyninge was / derſel ſtraet van de Spagnardien te bont ven / de welcke hy noemde / (ſoo't my wiſ gadericht) Segura de la Frontera, (dat is de verſterkinghe van de Frontiere) hoe wel dat de ſelbe bouwinghe wuerſch doopt ganc hadde want alle het Spacifeg Volck is daer nae (niet de veroveringhe) nae Mexico ghepaffert. In iſſett / dat het die van Tepeaca, Tlatcala ende Mechocan, altoos ſtaende ghehouden hebben teghens de Mexicanen / boetmel dat Mexicana teghens Cortes ſeyde dat hyſe al wilkens niet en hadden willen overwinnen ende t'onder binghen / om t'onderhouden d'oefeninge van den ſtergh / ende te crighen ghetal der ghevanghenen / dieſe van doen gaderen.

Het 22. Capittel. Van de coſtuymen ende grooſtheyd van

Mexicana.

Desen Coninck dan begaf hem / om hem te doen respecte-
ren / ja bynaest gelijck als een Godt te doen aentadden / want niemant van't
ghenepne Volck en wucht hem onder d'ooghen ofte int aenſicht ſien / ende
ſoot penant dede / moeſter om ſterben. En ſelbe ſyn boeten nopt op der
ardien / maer waert altoos ghebraghen op de ſchouderen van de weeren / ende ſoo hy
af joude ſijghen / ſoo ſijghende hem een conſighe Capyt onder de boeten om op te
gaen. Als hy owerwegh ginc / ſoo moeſt hy / niet de weeren van ſyn gheſelſchap in
een park ofte beſteck gaen dat tot dien eynde daer toe gemaect was / enoe allet an
der Volck buien t'park van beyde de zyden. En t'roch nipt cleet t'weenmaels an
noch en adt noch en dyne nummermeer / meer als eens upt een ſchotel ofte Dinc-
ſchiet / myſte altoos altemael nieu welen : Ende daer hy hem eens met ghedient
hadde / gaf hy t'er ſont aen ſyn Dienaers de welcke met beje toeballen coſtelich ende
ſchoon getactert gingen. Was apt der maten Dieners van dat men ſyn Weten
onderſielde gebeurde wel als hy van eendich oogloch (met Dictoye weder om quam /
dar hy verſende hem puer te gaen bemaeken hem onbekent maecte / om te ſien
(betwylghe) in niet en bochten / dat hy teghen woogdieſt was) ofte pet van de Freeſte ofte
ont ſuick achter lieten ende ofte die puer in te buien ginge ofte dat daer wat aen
gebrach / ſo caſtigende hy e ſonder remiſſie. Om oock te weten hoe dat ſyn Wetenſte-
ren haer ampt betweden / ſoo maecte hy hem van gelyken dick wils in dien ſach-
ten onbekent / jae onderſocht ende vernam ſcherpelgh / wie dat ſonſterghen ſocht om
te rooyen ofte haer verwerchte om onrecht ſaken voogte ſaen / ende pet ſiet van be-
bindende / warden de ſelbe t'er ſont ter doot verweſen en jaeghe daer niet eens nae
ofſter weeren van ofſet van ſyn Maerſchſchap / jae ofſet van ſyn eyghen Broederſ-
waren / want den ghenen die miſdebe / moeſt ſonder remiſſie ſterben. Wile met den
ſynen wuerpich gheimpſchaps / ende liet hem ſelden ſien / was beleydes in ſyn
hetreck-plaetſe / overdenkende de Regeringhe van ſyn Rycke. Verſalden dat hy
een goet

een goet sterckter ende statich was; so was hy oock seer strijfbaer/ sate seer geluchich/ in verterich oec also groote. Dictatoren/ comende tot alle de boosst/ zeden groot siert.
Ende om dat de selbe al in de Spaensche Historien gheschreuen sijn / soo en dunckt my niet noodich daer yet merc as te verhalen. Ende int ghene dat nu boosst/ aen ghesch/ sal woeten/ welck allen sogh hebben/ te schryuen t'gene dat d' Indiaensche Boeken ende Cartaten sijn verhalende daer onse Spaensche Schryvers geen mentie as en maect en/ om dat wille darf de seker in van dat Land soo veel niet gheboeten hebben/ ende sijn dinghen seer waerdich aen te mercken / gelyck als nu ghesen sal woeden.

Het 23. Capittel. Van de vreemde Voor-spoken ende teycke.
men die daer in Mexico gheleueden, verdat hem sijn Heertchappij vol-
eynde.

Deut. 18.
Hier. 18.

Oewel dat ons de Goddelijcke Schijfhuere verbiedt/ pbele Dooz-spoken ende Prognostication geloof te geben/ ende Hieremias ons te hemmen gheeft / dat wy ons verghenich en de teyckenien des ghensels/ ghelegh als de Wapenen doen/ soo is nochtans de selbe Schijfhuere eleende/ daer in sommighe al zeyn pbele raedertinghen ende caith-
dinghen die God doet wil/ te teyckenien / Monstren ende Dooz-spoken / die daer dreitigs plaatsen te verghenich niet al te misghen of te verwerpen en sijn/ ghelijck als ons Eusebius Cesariensis te verstaen gheeft / want den selben keere van de Heime-
len en der Aerden opdoenert soodanighe bycomde nieuwicheden aen den hemel/ El-
menten/ Beesten ende aen ander sijn schepsele/ op dat se eensdels mogen dienen tot een waershouwinge booz de menschen/ ende eensdels om een beginfel te wesen van de straffe/ Aet de verghenichinghe ende verbaert/ ept/ diefse verooyaken. Int iwerde
Boeck der Machabeen staet gheschreuen/ hoe dat het booz die soo groote verandere-
ghe ende verooye der kinderen van Jisrah/ verooy/ aet/ booz de Epiphanie van An-
tocho Epiphanes ghenaemt/ de wercke de Wepliche Schijf is noemende / woel der
sonden/ gheschebe/ dat men oer Jert/ al in/ oertich daghen lanch groote sacht boz-
den van Antipater ende Archys volck / in de licht sacht/ de wercke met haer bergulde
krommen/ Antipater/ Schijf/ selle Boerden/ ende met bloote zw-
eden staende ende seghen/ teghen den anderen doende waren. Ende daer woel ghesch/ / dat
siende die selbe die van Jerusalem/ sp/ God baden/ dat hy sijn straffe wilde van haer
weeren/ ende dat de selve Dooz-spoken of te teycken/ te goede mochten gheden. Int
Boeck der wijs heyt/ soo wanneer dat God sijn Gemeinte wilde teycken up Eegyp-
ten/ ende d' Egyptenaren straffen/ werden oock verhaelt elckhe ghelichten ende ber-
schickinghe van Monstren/ als van vier verghenich/ ende lichten/ gesichten hy ontghen
van dier elckhe trouwen/ ende gedaenten/ die daer verghenich/ Iosephus/ in de Boer-
ken de bello ludico, of te van de Joodische Ologhen / vertelt van deel ende groote
Dooz-spoken/ die daer verghenich booz de structure van Jerusalem/ ende laetse ghe-
bangenisse van t'ongheluckighe Dolk/ die God met deel reden boz/ spannen sijn.
Ende van Iosephus heeft Eusebius Cesariensis/ ende andere/ te selbe tielen ghecomen/
aurophierende de selve Prognosticatione. De wistoy-
lyke obseruatien ende groote veranderinghe van Staten/ Republiken/ of te elck-
ken. Ende Paulus Orosius en isser niet weynich vertellende/ ende sijn obseruatie en
sp oock

Lib. 9. 2.
Dionys.
Evang.
Demon-
strat. 1.

Mach. 5.

Mach. 8.

Sap. 17.

Euseb. lib.
1. de Ecl.
Hes.

is oock sonder twyffel niet pbel/want hoe wel dat het een paelhepde/jae een superstitie
 is doe ghodt dooz syn Wet verboden heeft / Prognosticanen ende Apectanten licht-
 van gheloven te gheben. Niet teghenslaende in seer groote dinghen/veranderingen
 van staten/sijcken/ende seer merckelijcke Weten/ende is het geen poelhep/maet
 goet geraden te gheloooven dat d'opperste Wgh/hept schijnt/ ofse totlaet/de dinghen
 die enighen tijdinghe met yenghen van dat ghelieven sal't welcke dienende is/ge-
 lyck als ick gheseyt hebbe d'ene tot een waer ghelovinghe/ende d'ander van wegen
 de straffe/ende al te samen tot een teyken vbat de Concluck der Wemelen niet ter meir
 seken dinghen rekeninghe hout/den welken/ gelijck als boog de grootste veranderingen
 ghe der Werelt/ (t welcke sal wesen den dach de soozdeels/ gheghinert heeft d'alder
 grootste ende schynclijckste teykenen die men soude moghen bedencken. Also oock/
 om te bebieben / ander cleynere ofse minder veraoeringhe doch evenwel
 merckelijcke op verhebben plaatsen der Werelt/ soo en laet sy niet te vertoonen ee-
 nighe wonderbaerlijcke schijns die sy nae de Wet van syn eeuwighe wijsheyt oer-
 opdineert heeft. Doch mede/ soo is te verstaen/dat also word dat den Dupael een Da-
 der der leughen is / soo doet hem nochtan den Concluck der gloyen t'ziner syt/
 d'ickwils de waerheyt bekennen/jae van louter vrees ende tegens synen banck moe-
 te den selve niet weynichmaels segghen. Also wast / dat hy in de Woestijne / ende
 doot den mont der Westenen/met luyder stemmen was roepende/dat iesus den Sa-
 lichmaer was/de ghescomen was om hem te vernemen. Also sepe sy oock (dooz
 Platonus) dat Paulus den oprechten Gode vbedichte. Van gheleichen / verhebbende
 ende toymterende de Hups wouten van Platonus haer booz iesum / den rechtvee-
 righen Man/sollicteren. Inghelich soz syn ons noch oock behalven de Weylijche
 Schijns/te, andere Wistoyen refererende/verhebben getuygenssen van d'Agoden/
 tot een bevestinghe der Christelijcher Relgie / daer Lactantius, Prosperus/ende andere/
 mentie van maeken. Ende in Iulius, in de Soecken der bereydinghe van t'Euan-
 gelijc ghesen mach worden/ende daer nae in die van syn Demonstratie, welcke hier
 van byzondere is handelende. Welcke alle dit selve albus te propheet ghebract
 op dat niemant en wile verachten/t ghene dat de Wistoyen ende Jaer-boeken der In-
 dianen zyn verhalende / herorende de byemde Doozshopen ende Prognosticanen diese
 ghebract hebben van dat Jaer sijcke/ende t' sijcke des Dupels die p ghelijckheyt
 ken aanbaderen/ende was/ende om dat se ghebeurt zyn in soo onlanghs ghelieven
 zyden/welcher gheleugenis noch verseyt in de memoire is/ als oock om dat se erden
 soo ghelijckshynich zyn / dat hem den dooztrapten Dupel van een soo groote ver-
 anderdinghe vrees de ende beclaezhe / Ende Gode hier mede ghelijckelijck
 soo byzede ende verwoeste Agoden-bieners begoft te castigeren/soz segge ick dat se
 woerdich zyn/ghelooft te gheben/ende booz soodanighe ist dat ick oock houde ende
 alhier verhaele. Nu so is t' icre toegegae op dese maniere/dat hebben de Motecuma ge-
 regert veel Jaeren lanch met d'alderopperste boosghedicheyt ende ghesheit zinde in
 soo hooghen gheaven/dat sy hem proutelijcken dede die men ende byeen jar aan-
 bibben / ghelijck of sy een Gode gheweest waer / soo begonst hem den alder
 hooghsente castigeren / ende eens beels te waerghouwen / niet te ghebinghen/
 dat de selve Dupels (den sy aanbant) hem seer voortughe boosgheden sou-
 den / van vrees van syn sijcke / Ende dat se hem toymterenden met Prognos-
 ticarien / die nopt ghehoopt ofse ghesen waren / waer mede sy soo melancolisch
 ende berischt were/dat sy van syn selven niet en wist. Den Agode van die van Cho-
 lola, die ghenaemt wiert Quzalcoatl, berondichde/ hoe datter een byent wolk
 op den weg was / om die sijcken te besitten. Den Concluck van Texaco
 (welcke

Math. 1.

Luc. 4.

Act. 16.

(welcke

t welcke een groot Nigromant ofte swarte-Constenaer was / ende compact met
 den Duppel hadde quam Motequma besoecken / buyten de ghelwoonliche wt / en
 verseckerde hem / sijn Goden gheseyt te hebben / hoe dat hem ende sijn gantsche
 Rysche een groot verlies ende moeyte voozghanden was. Deel Loobenaers ende
 Sochelaers / sepden hem t selbe van gelycken / onder de welcke eenen was / die hem
 seer bysonderlijcken septe / t ghene dat hem naemaels quam te ghebeuren : ende
 slaende met hem te spyecken / soo wiert hy ghewaer hor dat hem de Puppen ende
 groote Eenen van de handen ende Woeten ghevazchen. Mitsynde niet fooban-
 ghe thdinge gant sech ontstelt ende qualychen te vreden / heeft alle dese Coebettiers
 bevolen ghevanghen te nemen / maer zy lieden zyn haetselijken upt de ghevanghe-
 nisse v. roweten / waer mede Motequma soo tsiende ende upt sinich waert / (van
 dat hyse met en moecht doen dooden) dat hy alle henneder Vrouwen ende kinde-
 ren dede ombrighen / ende haer Puppen ende Goedern in de gronde uptrorpen
 ende vernelen. Ende voer ende sijn selven / dooz dese voozboden ghepichelt / soo
 herft hy gheecht den dooz van sijn Goden te versoenen / waer toe hy gheboot te
 brighen eenen seer grooten Steen / om daer hestighe sacrificien op te doen / ende
 gaende seer veel volck / met haer kabels ende gherectschap upt / om die te biengen
 en consenise met een v. roeren / hoe wel datse vast aenhoudende / seer veel dicke
 kabels en stucen gzaeken / ende dooz dien datse noch enen opmatelich vooztgin-
 ghen sonder ophouden / soo hoosdense mit eynt / dicht by de Steenween siemne / datse
 niet en wilden te verghefs arbeiden / want en soudense doch niet connen met t e-
 nen / om dat den Heere / van dat gheschapen is / niet langher en wilde ghebooghen
 dat men sulcke dinghen dede. Motequma dit hooyende / heeft bevolen / datse de sa-
 crificien albaer souden doen : waer op (soo men seyt) weder een ander stein septe /
 En heb ich niet gheseyt / dat het niet en is de wille des Heeren / van dat gheschapen
 is / dat men sulck doet : ende op dat ghy sien meucht / dat sulck waer is / soo sal ich
 my een poos laten vooztslepen / ende sult my daer nae niet weder contin verroe-
 ren : t welcke al so ghebeude / datse die een poos lichtelijken vooztroeden / ende
 daer nae in gheenderley maniere / soo lange datse haer / dooz v. el biddens / liet hien-
 ghen tot aen de inromste der Stadt Mexico, alwaerse subijelijken in een Water-
 tocht ofte stroom viel / ende soekende daer nae / en is noyt verschenen of gebonde
 maer bondense daer nae / weder ligghen / op de selbe plaets daer hyse van daen ghe-
 haelt hadden / waer van zy seer verwondert ende versticht bleben. Op desen selven
 tyt / soo versey en daer aen den hemel / een seer groote ende licht-schijnende vlamme
 d'pers / in de ghebaente van een Pyramide / de welcke hem begonst te verthoonen
 des middernachts / clumende alsoo op : ende des mooghens als de Son op gindv
 soo quam het te staen op het bestek van den muddach / al waer het weder vert waen.
 Wert hoorende hem op dese maniere alle nachten / den tyt van een gant'ch jaer lanch
 ende t elcke maet dat het mit quam / soo marchte t volck een groot gherrijch ende
 gheroep / (ghelijc alst haer ghewoonde is) verslaende dat het een voozlegginghe
 of te tekenen van groot quet was : oock mede soo is eens den ghheelen t empel
 ontfestien / (sonder datter van binnen of van buyten / enich licht / noch wonder
 of Wizen / ontrent was) ende ghebende de Wachters een groot ghesluyt / quam
 daer seer veel volck met Water nae toe loopen / om t selbe t'ruypen / maer en hielp
 gant'ch niet / tot soo langhe dat het gant'ch end / al gheconsumert was / segghen
 dat het sechen ghelijc of het Wper upt het selbe houtwerck gheronnen hadde / ende
 dat het met het Water meer gaende. Sagghen van gelycken een Comect opvoren
 id v bp cla:

by claren lichten dach / de welcke sijnen loop dede / van noe den Westen nae't Oo-
 sten / werpende een groote menigte van Boneken ofte Byerstralen van hem / en
 dede seynen te hebben de ghebante van een seer langhe Sterre / ende aen't beginsel
 ofte eynde / bye dinghen ghelijc als hoofden. 't groote Lach ofte Maep / wel-
 ke gheleggen is tuschen Mexico ende Tezcuco, begonst (sonder datter eenighe
 Windt / Kerdtbewinghe / ofte eenighe andere oorsaeke was) subitelijcken te sie-
 den / wassende ende springhende met Waterbellen ofte Bobbelen / soo hoogh op /
 dat alle de Timmeragien ofte Ghebouwen / die daer dicht by stonden / onder de
 voert vielen. Daer wordte gheseyt / dat men op desen tijdt / veel gheslypds ofte
 steins hoorde / ghelijc als een bedruchte ofte weemoedighge Dronce / de wel-
 ke sonthids seide : O mijn kinderen / wien onderganch ende verderf is mi op
 handen. Andermaels seide sy / O mijn kinderen / waer sal ick u heen voeren /
 dat ghy t'eenmaal nice verlozen en gaet? Dan g'helijcken soo verscheuen daer
 verscheyden Monstren met twee hoofden / ende bringhende de selve voer / den
 Coninck / verdoenen versont int het ghesicht. Alle dese voorseide dinghen gien
 twee seer vyeemde Monstren te boken / waer van t'ene aldus was : De Dis-
 sekers van't Maep ofte Lach / creghen een Voghel van de grootte ende Colere
 als een Graen / doch van een vyeemde ende noyt-gheloorde ghebante / den wel-
 ken op zachten tot Motecuma, die tot die't stonden hem ontfiel / int Paleys
 datse noemden van den Conue ende Dyocheyt / dat altemaal swaert gheverwt
 was : want soo g'helijc als hy hadde verscheyden Paleysen tot vernaelichelij-
 cheyt ende tijdt-verdrijs / alsoo hadde hyse oock van ghelijcken voer tyden van
 swaricheyt / daer hy nu dapper met becommet was / doo de dreyngementen die
 hem sijn Goden aen deden. Met sulcke dreyvighe inaren ofte woogboden / qua-
 men by hem recht op den Middagh / ende stelden hem den selven Voghel voer / de
 welcke recht boven op't Hoofst / een dinc hadde / t'welcke blinckende ende doos-
 schijnende was / op de maniere van een Spieghele / int welcke Motecuma conde
 sien t' schijnse van den Hemel ende Sterren / waer van hy verwondert bleef / en-
 de heerende d' Voghen nae den Hemel toe / en sach daer gantse gheen Sterren
 altoos aen. Nu siede weder int de selve Spieghele / sach hy Creghenwoelch die van
 wt den Oosten / met een heyligher / al bechteinde ende doos sijtende aen qua-
 men / dede sijn Waersegghers roepen / die hy veel hadde / ende hebende t'sel-
 de ghesien / sonder reden weten te ghenen / van t'ghene haer ghebruycht was / soo
 is den Voghel op den besten tijdt verdoenen / sonder datse die opt meer te sien
 quamen / waer van Motecuma seer droyvich ende gantse verbaest bleef. 't an-
 der datter gheschiedde / was aldus : Daer quam eenen Voer ofte Dronck hem
 nenspreken / de welcke ghehouden was / voer een goet beghele ende slecht man /
 ende den selben sekerde hem / hoe dat wesende hy des vooghden dach is besich
 op sijn Acherdoers / soo quam daer eenen overgroeten Kent nae hem toe vlieghe
 ende nam hem int ghewicht op / sonder eenich lesel ofte seer te doen / ende bracht
 hem by een seker hol / al waer hy hem in dede gaen / seggende den Kent : Al-
 der groot-mogheuse Herre / daer bringhe ick u den ghenen die ghy mi bevolen
 hebt. Ende den Indiarschen Landman sach constom aen allen zijden / om te
 sien met wien dat hy spreck / ende en conde niemant sien / ende hoogde versont een
 stemme / de welcke hem seide : Kent ghy dien Mann / die aldaer op der Herden
 ontghetrect leet? Ende siende op de Bloer / sach hy een Mann die seer vast in
 slaep lach / met Conincklyche beccerfelsen / ende een Bloem-rieckerken / met
 een

een welriekende bzandende Leemte in de Wandt / nae de ghewoonte van't selve Landt; ende comende de Souman hem te verkenmen / sach dat het was den grooten Coninck Moteçuma. Terfont nae dat hem den Landman berkent hadde / soo antwoorde hy: Groot-moghende Here / dit schijnt te wesen onsen Coninck Moteçuma. Waer op de stemme wederom seide / Ghy seght de waerheyt / besiet eens hoe slaperich ende sozgheloos dat hy leet / van de groote meysen ende quaden die hem over t'Hoofst hanghen ende bejeghenen sullen: t'is altyden / dat hy betale de groote oberlasten ende quellinghe / die hy Godt nenghebaen heeft / ende de groote tzaamijne van sijn opgheblafentheyt / ende hy is hier van soo sozgheloos ende verblindt in sijn ellendicheyt / dat hy't niet eens en ghevoelt: ende op dat ghy t sien moocht / soo neemt die Leemte / dien hy in sijn Wandt heeft bzandende / ende houtse aen sijn Dye van't Been / ende ghy sult sien dat hy't niet eens sal voelen. Den armen Landman en doyst hem niet ghenackhen / noch oock doet gheue hem gheseyt wierdt / dooz de groote vrees diese al te samen van den selven Coninck hadden. Waer de stemme seide wederom: En heeft niet / want ich ben / sonder comparatie / veel meer als desen Coninck / ende ich can hem vernemen / ende u beschermen / daerom doet het gheue dat ich u bevele. Waer mede den Boer de Leemte opt des Coninck Wandt nam / ende staeke hem al bzandende aen sijn Dye / ende hy en verdoerde hem niet eens / noch en thoonde daer gantsch gheen ghevoelen in. Dit ghebaen zijnde / seide de stemme tot hem: dewyle dat hy nu sach / hoe slaperich dat den selven Coninck sach / dat hy hem soude gaen wacker maechen / ende vertellen alle het gheue datter ghescheert was / ende dat hem den Treut al doe / dooz t selve bevel / weder int ghegicht op nam / ende op de selve plaetse bzacht / daer hy hem van daen ghenomen hadde / ende tot volboeninghe van t gheue hem gheseyt was / soo quam hy hem waerscheuwen. Alden seyt / dat Moteçuma al doe nae sijn Dye sach / ende verboort dat het verbandt ofte versengt was / t'welcke hy tot die t stonden niet eens ghevoelt hadde / waer mede hy boven maten droevich ende inustroosich bleef. Omach wesen / dat het gheue den Landman alhier verhaelde / hem ghebeurt is / dooz een inbeelvinghe Nacht-ghesicht / ende en is niet onghelooftich / dat Godt de Here (dooz middel van eenen goeden ofte quaden Engel) gheozduert ofte toeghelaten heeft / de selve waerscheuwinge te doen aen den Landman / (hoe wel een onghelooftich ofte heyden) tot een castijdinghe des Coninck / naedemael dat wy van dierghelike ghesichten sijn lesende in de Godelike Schryftueren / datse van ghelicken gheopenbaert sijn / aen onghelooftich ofte heydenlike lieden ende sondaren / als Nabuchodonosor / Balan / ende die Pichonisa van Saul. Ende soo wanneer dat juist alle dese dinghen niet alsoo volcomelighen gheschiet waren / soo is het nochtans seker / dat Moteçuma met groote swaricheyt ende quellinghe belast was / dooz de veel ende verscheiden Doogheden ofte Spoocken dien hy hadde / van dat sijn kighe ende Wet haest op een eynde was.

Het 24. Capittel. Van de tijdinghe die *Motecuma* creech, hoe dat de Spagñaerden aen sijn Landt ghecomen waren, ende van d'Ambassadechap dien hy aen haer laudt.

ND/ soo zijn dan int veertjiende Jaer/ der Regeeringhe van *Motecuma*, (t welcke was int jaer onses Salichmaechers/ 1517.) verschenen in de Noort-Zee/ eenighe Schepen met volck/ waer van de betoonderg van de Zee- Custe (t welcke Onderdanen waren van *Motecuma*) hen seer goddelijchen verwonderden/ ende willende haer d'Indianen noch meer voldoen/ van wie datse waren/ sijn met eltsche Canoes ofte Schuyten/ de Schepen aen boort ghebaren/ nemende veel verberfchinghe van eetbare Spysen ende costelijck ghesmet boort haer/ gheliken als ofte gheromen hadden om die te vercoopen. De Spagñaerden ontfinghen in haer Schepen/ ende in betalinghe van haer Spysen ende Cleederen daerle hen van te vreden stelden/ gaden sijse sonnighe Snoeren/ van valsche roode/ blauw/ groene ende geel Steenen/ de welcke d'Indianen meynden diebare Steenen te wesen. Ende hebbende haer de Spagñaerden gheinsommeert/ van wie dat haer Coninck was/ ende van sijn groote macht/ sebben haer verclor ghegeven/ segghende datse die Ghescheenten aen haer Keere wilden brenghen/ ende hem segghen/ dat e hem boort dese reyse met en machten gaen besoecken/ maer datse wel haer wederom souden comen/ o n hem te comen besien. Met dese bootschap sijn die van de Zee-Cust nae Mexico toe getogen brenghende met haer in ren Doech gecontersepte/ alle het ghene datse gesien hadden/ als van de Schepen/ Menschen/ ende haer ghebante/ ghelijckelijc met de Ghescheenten diese hen ghegeven hadden. Met dese bootschap bleef den Coninck *Motecuma* seer perplex ende swaermoevich/ ende beval dat'er niemant pet af segghen souden. Wes ander en daeghs vergaerde hy sijnen Raet/ ende van ende haer de Doechen ende Snoeren/ waeghele hen om raet/ wat dat men doen soude. Ende daer wiert besloten/ dat men aen alle de Zee-Custen oydene soude stellen/ om op haer hosde te wesen ende waechte te houden/ ende datse hen (soo daer pet besegghende ofte overquam) daer van sonden waerschouwen. Envolgghende Jaer/ t welcke was int beginstet van t Jaer van achtghien/ soo sigense t Zee waert in de Vloot versichien/ daer den Marchgraef van den Dale/ Don Fernando Cort's/ met sijn metghesellen in quam/ met welcke tijdinghe *Motecuma* seer verbaest was/ ende hem met den sinnen betadende/ seiden zo altemael/ dat sonder twisfel ghecomen was/ haer ende en groote Keere *Quetzalcoil*, de welcke geseyt hadde/ dat hy weder comen soude/ en dat hy nu oock aldo van uyt den Costen quam/ daer hy nae toe gesgaen was. Daer was onder de selve Indianen een opinie/ dat haer in vooyden tijden een groot Wyng verlaeten hadde/ met belosten van weder te comen/ van welck her fundiment op een ander gheseyt sal worden. hebben eyndelijcken ghesonden vyf treffelijcke Ghesanten/ met costelijcke Presenten/ om haer welcom te seeten/ seggende dat zo wel wisten/ dat haer groote Keere *Quetzalcoil* daer mede quam/ ende dat hen haer Dienaer *Motecuma* dede visiteren/ hem houbende boort sijn Diensthecht. Dese Ambassadechap versonden de Spagñaerden boort middel van Marina Indiaen diese met hen waechte/ de welcke de Mexicaensele tale const. Ende dunckende *Hernando Cort's*, dat het selve een goede occasie was/ om in Mexico

Mexico te gheraechen / heeft bevolen dat men sijn Camer seer wel ende crijtich soude opschicken ende toerusten / ende hebbende sijn leuen gheselt met groote au-
 choriteyt ende paaht / heeft de Ghesanten bevolen in te comen / de welcke niet mer-
 en ghebach / als hem vooz haren Gode aen te bidden. Gaben hem haer d'ambas-
 saetschap / segghende dat sijn Dienaer Moteuma hem dede versoeken / ende dat
 hy hem / als sijn Stadthouder / t' Landt op sijnen naem in bewaernis hielt / ende
 dat hem wel wisten / dat hy Tolpica was / die haer al over veel Jaren belooft hadde
 weder te comen sien / en dat se hem alhier van de Eleederen bjaechten die hy placht
 te draghen / als hy onder haer verkeerde / ende dat se hem ooch baden / de selve te
 willen ontfanghen / hem biebende veel ende seer goede Presenten. Corés antwooz-
 de (acceptrende de gisten) ende gaf te verstaen dat hy den ghenen waer die zy sey-
 den / waer mede zy seer wel te vreden bliuen / siende dat se van hem soo vrientlichert
 ende liefsallich ghetraecteert warden / t'welcke (soo wel in dese als in ander saet-
 ken) in desen vroomdadenigen Capiteyn pynsins weert was / ende soo sijn ontwooz
 boozt ganch ghehadt hadde / t'welcke was / t' selve volck met goetheyt te winne /
 soo schiet dat ter de beste middelen boozghewent ende gheraecht waren / die men
 soude moghen wenjen / om dat ghehele Landt niet liefde ende vzeelsamicheyt /
 t'Changlun onderdanich te maechen. Maer de sande van die soo wyde doot-
 slaghere ende Jaats liss-eyghen waren de castinghe van den hemel vereps-
 sende / zijnde ooch die van veel Spagnardn niet weenich / ende alsoo ist / dat de
 hooghe oordeelen Gods / de ghesontheyt van de lieden verelt hebben / houdende
 eerst de verboyden Woortelen af. Ende soo ghelijck als d'apostel seyt / t'quaer ende
 de verblintheyt van d'een is gheweest / de salcheyt van d'andere. In effect / des
 anderen daeghs / nae de boozsepe Ambassaetschap soo sijn de Capiteynen / ende
 t'principaelste volck van de vloot in den Ammerael ghecomen / ende overleggende
 de saethe / ende verstaende hoe rijch ende machtich dat het rijcke van Moteuma
 was / lieten sien duncken / dat het van noode was / onder dat volck reputatie te ver-
 crigen / van dappere ende vrome eloeke helden / ende dat se doer dooz / hoe wel zy
 vorwich waren / souden ontfien / ende binnen Mexico ontfanghen worden. Tot
 sulcken eynde / dedense alle het Gheschut van de Schepen roufom / sijnneten / ende
 om die twille dat sulc van d'Indianen noyt ghehoort of ghesien was geweest / wien
 den soo ve: daelt ende verschicht / ghelijck of haer den hemel op't hooft ghevalen
 hadde. Daer nae / soo hebben sien de Soldaten gaen udraghen / om met haer te
 vechten / ende om dat het d'Indianen niet en dofsen onderstarn / soo hebben zy
 haer t'elke verwteten / ende qualijck getraecteert / sien wylfende haer Capiteyn / Lan-
 cien sijnen. Cragen Parusanen ofte Wellesarden ende andere Wapen / waer
 mede zy haer siet verbeert maechten. d'Arme Indianen reagen hier dooz soo groo-
 te erghe nisse ende verschickinge / dat se gantse van opinie veranderen / seggen-
 de dat haren Coninch ende herte Tolpica daer niet met ouder en quam / maer dat
 het Gode den Wyanden waren / die om hem lieden te vermelen quam. Soo
 wanner dat se nu tot Mexico quam / soo was Moteuma int liss vande Spect-
 schare / ende al eer dat se hem d'Ambassaetschap bjaechten / soo dede den onghelucki-
 ghen noch in sijn teghenwoordicheyt / een groot getal van Wapen / saet / siceren
 vrende niet het Bloet der ghesaccificeerden / de Ghesanten bevolen of se bespen-
 ghen / nepende dat hyse / met dese ceremonie / (dies in seer solemnele Ambassaets-
 chappen ghebruykten) goet souden crighen. Maer alle t'kelas ende informaa-
 tie van de ghedwente der Schepen / volck ende Wapen ghehoort hebende / bleef
 gantse

Rom. 8.

gautsch ende t'eenemaal conquis ende verplet: ende raet ghehouden hebbende/ en heeft gheen beter middel ghehouden/ dan om t'ondersoeken/ of hy d'aencomste van de selve vyzemdelighen/ door swarte Consten ende beswoeringhen cost beleeten.slaghen haer diekwijl met dusdanighe middelen te behelpen/ want de ghemeynschappe diese niet den Duyvel hadden/ was seer groot/ met welker hulpe zo oock ymruelmaels vyeemde effecten te weegh brachten. Nu dan/ soo vergaderden haer de Constaenars/ swarte-Constenars ende Duyvel beswoerters: ende van Motecuma ghepoet zijnde/ namen op haer last/ t'selve volck weder in haer Landt te doen keeren/ tot welker eynde/ zo ghegaen zijn op sechere Dagen/ ofte bestemde plaatsen/ (die haer/ o'n de Duyvelen te vermanen/ ende haer Consi te gebuychen/ bequaem dochte) een dincx waerdich aen te mercken/ deden al waerf moeghen ende coken/ ende siende dat de Christenen gheenich dincx hinderigeli en was/ zijn wederom tot haren Coninc ghekeert/ segghende/ dat die lieden meer als Menschen waren/ want daer en was niet een dincx van haer Conste ende Beswoeringe/ dat haer yet beschadigde. Alhier begoft hem Motecuma te vermanen/ eenen anderen wegh te kiesen/ ende verprijende met haer comste een goet ghenoeghen te hebben/ heeft ower alle syn sijnche (sepende) bevolen/ dat men de selve Venetische Goden/ die in syn Landt ghecomen waren/ dienen ende onberdanich wesen soude. De gantsche Gheuepte was seer verslaghen ende mistroosich/ ende daer quam men veel brede ruynghe/ hoe dat de Spagnarden seer veel vragghden na den Coninc/ nae syn manere van procederen/ ende nae syn huys ende Goederen. Hier van waerf/ dat hy hem boden maten seer beclaghe/ ende radende hem den synen/ ende ander swarte-Constenars/ dat hy hem boden eer werelt ghehouden mocht woorden. heeft sulcx ghewegghert/ om dat het hem dochte/ een verachtcheit te wesen/ ende nam doox hem/ dat te verbeiden/ al waert sehoon dat hy daer om sterben soude/ ende is eyntlich van syn Coninc huys in een ander ghegaen/ om de doox sepe Goden (ghelych als zo-lieden seiden) in syn Paleys te doen herberghen.

Het 25. Capit. Van der Spagnarden comste in Mexico.

Men meyminghe en is niet/ te handelen/ van de daden der Spagnarden/ die men Spagnen gewonnen (noch van de vyeemde gheschiedenissen diese ghehad/ hebben/ noch oock van de moet ende vroomcheit des onberwiltighen Capiteyns Fernando Cortés, want hier van doch al genoegh Histories ende Tractaten zijn: ende de gene die den selven Capiteyn Fernando Cortés gheschieden heeft aen den keiser Carol de vyfde/ (hoe veel niet een sechte sijh/ ende vzeemt van opgeblafentheit) gheben ghenoechsaame ghewegghenissen van dat ter ghepasseert is/ t'welcke veel ende seer waerdich was/ in eenwige ghelugghenisse te blijven. Maer om allewilighen myn inentrie te voldoen/ soo restert daer te segghen/ t'ghene dat d'Indianen van dese saecke zijn referende/ t'welcke tot noch toe in geen Spaensche letteren ofte selijst ghesleit en is. Nu/ hebbende dan Motecuma de ruynghe van de victorie des Capiteyns/ ende hoe dat hy vast in syn verprijchen quam trecken/ ghebbende verbot ghemaeckt niet die van Tlascala sijn woofst-upanden/ ende een straffe castighinghe ghedien ower sijn vijanden die van Cholola/ soo heeft hy hem ghemeynt te bedine gheyn/

ghen / of te beproeuen / met dooz wpt te seyn den / een van sijn treffelijckste / met sijn
 wapenen ende coninc eer-terpcheuen / de welcke hem verpuste te wesen Motecuma:
 welcke bedooch ofte versieringhe / den Marchgraef verslaen hebben / dooz die van
 Tlascala, die in sijn gheselschap quamen / heeft hem sulcx ontboden om den
 dijckre beerspinghe / van dat hy hem hadde willen bedieghen. Waer van Motecuma
 seer versuft bleef / ende heeft met dese angst ende verbaestheyt (keerende sijn
 ghedaelten om ende weer om) wederom ontbieten / de Christenen te doen afwege
 hen dooz middelē van Coobenaers ende Dupbel-bewerders / tot welken eynde
 de / hyder veel meer vergaert heeft als d'ersle reys / haer d'opghende t'leven te
 benemen / soose wederom quamen sonder t'effectueren daer hyse om wpt sijn. Zy
 lieben beloofden sulcx te doen : ende daer ginch een groot scot ofte schare / van dese
 Duppelsche Officianten / op de wegh van Chalco, (t'welcke was / daer de Spa-
 guarden nae toe / ende dooz moesten comen / ende climende een hoochte opwaerts
 aen / soo is haer vershegen Tezalipuca, (een van haer principaelse Goden) de
 welcke van t'Spaensche Legher af quam / zynde gheleet ghelyck als de Chalcas,
 hebbende de Soosten ghegoet ofte opgheschoot / met een Coorde van spars, (een
 ruyel daer men in Spagnen de Dugherozen af bryet) die acht maels om t'lyf
 ginch / sach daer wpt / ghelyck als of hy wpt sijn sinnen / d'oucken / moereloos ende
 dul gheuecht hadde / ende comende by t' scot ofte schare van de Coobenaers ende
 Godelaers / is hi b'lyuen staen / ende heeft daer niet een groote toornichelst ghe-
 sey t : Waerom comt ghelyden weder hier ? Wat ist dat Motecuma dooz weder
 middel soeclt ? Wy heeft hem te laet bedocht / want het is al besloten / dat men hem
 sijn keyche / sijn Cete / ende al wat hy heeft / ontrenie / dooz die groote pymanen /
 die hy teghens sijn onderdanen bedruuen heeft / want hy en heeft niet gheregeert
 als een kere / maer als een Tyran ende Derraber. Doozende dese woorden / soo
 hebben de Coobenaers verkenit dat het haren Afgod was / ende hebben haer vooz
 hem verootmoedicht / ende enen steenen Altaer opgherecht / bedechende ende be-
 troegende de selbe met Bloemen / van die daer ontrent stonden. Maer hy hier
 gheen werck af maekende / heeft haer weder bekeuen / seggende : Waerom zyt
 ghy Derrabers hier ghecomen ? Keert u / keert u terstont wederom / ende siet Me-
 xico eens an / op dat ghy weten meucht hoe t' daer niet af loopen sal. Ende men
 seyt / datse haer (om Mexico te besien) omkeerden / ende saghten altemael in een
 louter Wyer ende wān staen zynden / ende hier mede is den Dupel verduwenit.
 Ende om dat zulieden niet voorder en doosten passeren / soo hebben zy t' selbe Mo-
 teuma te hemmen ghegheben / den welken vooz een wyf tyds (niet sijn ooghten
 nae der Herden toe / met een woort coft wptzenghen / ende zynde t' selbe wat ober
 heeft geseyt : Du wel act / wat sullen wy doen / soo ons de Goden ende onse vrien-
 den niet te hulpe en comen / ende datse eer onse Wyanden voordelich zyn ? Zoo
 hebbe ick my dan ghesolueert / ende laten wy ons alsoo al te samen resoluieren /
 daer come af wat het wil / dat wy niet en sullen vluchten / noch en sullen ons oock
 niet verberghen / noch eenighe verstaechtheyt thoonen. Ich hebbe medeliden ende
 compassie met de Goden ende kinderen / die gheen Wyanden of Voeten en hebben
 om haer te beschermen. Ende dit gheseyt hebbende / sweeg hy stil / om dat hem
 sijn ghenoot begoft t'oberstulpen ende te beweeghen. Ende gheen / begimende den
 Alderchtraef Mexico te ghenaecken / soo heeft Motecuma vooz hem gheuomen /
 banden noot een dencht te maeken / ende is byc vierenedel myls wpt de Stadt hem
 teghens ghetogent / ontfangen / comende met grooter Majesteit : ende woorden
 gheda.

ghebjaeghen op de schouderen van vier Weeren / hebbende over t'hoofd / een berche-
melt van Gout ende costelycke Plumpen. Nu / ten tyden dat se malcanderen ghe-
noetten / soo is Motecuma afgheslegghen / ende hebben den anderen seer belesof-
lycken ghegroet. Ende Don'ternando Cortés hiest hem gheseyt / dat hy sonder
swaricheyt soube wesen / dat syn comste niet en was / om hem syn stiche te bene-
men of te verninderen. Motecuma heeft Cortés / met sijn met-ghesellen / ghe-
herberghet in syn principaelsse Paleys / dat seer heerlyck was / ende hy is sels in
een van sijn ander wylen ghegaen. Den selven nacht / soo hebben de Soldaten
t'ghesicht van blydschap los gheschoten / waer van d'Indianen (die sulcken myn-
schick niet ghewoon waren) niet wespich en verschechten. Des anderen daeghs
soo heeft Cortés / Motecuma ende de Weere / van sijn Hof doen vergaderen in een
grootte Saal : ende hy een zinde heeft haer (sittende in sijn Stool) gheseyt / hoe dat
hy was een Dienaer / van een groot Weer ofte Doyt / die hem upghesonden had-
de / om over de selve Landen goet te doen / ende wel daet te bewylen / ende dat hy
daer die van Tlascals / t'welcke sijn Vyanden waren) seer elagghlyck in ghebon-
den hadde / van't onghelyck ende leet / dat hem die van Mexico altoos aenghedael
hadden / ende dat hy begheerde te weten / wie dat de schult hadde / om haer te ver-
eenighen / ende van nu voortaan den anderen gheen quaet meer aen te doen / ende
dat hy / met sijn Woerden / verstaet de Spaghaerden) aldaer souden blijven / son-
der eenighe schade te doen / maer souden haer eer in alles helpen daer se costen en
mochten. Dede dat dese redenen van al te sanen wel verstaen mochten worden
waer toe hy sijn Tolcken ghebruychte. T'welcke den Coninck ende d'ander Me-
xicaensche Weeren verstaen hebbende / sijn daer grootelicken in verlijt ende ghe-
rikt gheweest / nae't bewys ende vrientschappe die aen Cortés / ende aen alle
d'ander / thoonende waren. Dese hebben een opinie / dat se (ghelyck als de sacche
op den selven dach besloten bleef) seer lichtelicken met den Coninck ende t'Conin-
cklyk ghedaen conden hebben al wat se wilden / ende dat se haer de Wet t'Christi in-
gheplant mochten hebben / met groote vadoeninghe ende vriedsaemheyt. Aldaer
Godts oordeelen sijn onbegrypelyck / ende de sonden van beyde zyden veel / ende
alsoo is de sacche oock seer verscheiden afgheloopen / hoe wel dat God ten laersten
tot sijn intentie ghecomen is in te bewylen hem herticheyt aen de selve Dade / met
het licht van sijn Evangelium hebbende eerselighen sijn oordeel ende straffe laten
gaen over den ghenen die t'boos sijn Goddelijche Majesteit verdient hadden. In
effect daer sijn oorsacken opghetesen / waer boos aen beyde zyden / quaet vernoe-
den / elacken ende onghelycken boogghewent wierden. Ende sieden Cortés dat
het ghemoot der Indianen verzeemt was / soo heeft het hem goet ghebocht / hem
te verscheeren met de handen te slaen aen den Coninck Motecuma ende hem ge-
vanghen te nemen / ende in d'Wers ofte Woepen te setten een sacche die de Werelt
te verwonderen gheeft / t'welcke een van sijn ander daden (daer hy sijn Schepen
verbrande) ende hem onder de Wyanden liet besluyten om te verwinnen of te ster-
ben) wel gheleyk is. Het argste van allen / was / dat hem Cortés / (doos oorsacke
van d'ontpdyghe comste) etner Pamphilo de Narvaes tot Vera Cruz / om t'Land
oppoerich te maechen) van Mexico moeste absenteren / latende den armen Motec-
uma in handen van sijn Wet-ghesellen / de welcke sijn discrecie noch moderatie
niet en hadden / waer boos / dat de sacche ghecomen is / tot een gantsche opjoer ende
swebdacht / sonder eenigghen middel van vrede.

Het 26. Capitel. Van de doot van *Motēcuma*, ende hoe dat de Spagnarden uyt *Mexico* scheyden.

In Cortesens afwesen ofte absentie van *Mexico*, soo heeft den ghenen / die in sijn plaats bleef / vooz hem ghenomen / een straffe te doen over de *Americanen* / ende was soo overbiddich / ende daer wierden soo veel van den Adel omghebracht / (in een *Mirore* ofte *Dang-spel* diese int Hof ofte *Paleys* hielden) dat de gantsche *Ghemeynte* oproerich wert / ende grepen / niet een verbolgen uyt / sinneheyt / de *Wapenen* in de hant / om haer te wreken ende de *Spagnaerts* te dooden / ende alsoo waft / datse het hyns besetten ende dapper behauden / sonder dat haer de schade (diese van t' Gheschut ende *Doetboghien* eregen / die seer groot was) yet toe coften doen / om van haer voornemen af te staen. Volgherden int selve veel daghen laech / ende benaenli haer de *Uystochten* / sonder daer iets ter werelt in of uyt te laten. Dochten niet *Steenen* / *woyp-Pylen* / niet haer maniere van *Spiesen* en *Swerten* / welcke cloede zyn / daerse vier ofte ses seer scherpe *Dijnen* ofte *Scheermessen* in hebben / ende waren soob / nich / datter in dese furie ende oproerte / gelijck als de *Wystelen* verhalen een *Judien* met een slach / den gantschen hals ende t' dooft van een *Peert* gheheel met af maepde. Alse nu op eenen dach niet sulken opset ende verbolghenheyt waren verchende / soo hebben de *Spagnaerden* (om haer te stillen) *Motēcuma* / met een ander van de treffelijchste / doen clinnen boven op een plat van t' hups / beschut zijnde met de *Konbassen* ofte *Schilden* van twee *Soldaten* die met hem ghynghen. Siende yn-lieden haer *Heere Motēcuma* / bleven al te samen stil staen / daer was terstont een groote *silentie*. Alsdoo soo sepe haer *Motēcuma* / dooz middel van dien anderen treffelijchen / niet luyder stemme / datse haer souden beclaren / ende de *Spagnaerden* gheen *Ozlog* aen doen / want dewyle dat hy ghevinghen was / (ghelijck alse wel sghen) soo en cost het haer niet *pposieren*. Hoozende dit selve een cloelichmoedich *Tongelinc* / genaent *Quicuxtemoc* / den welken yn onder haer al gehandelt hadden / vooz *Comeli* en te werpen / riep weder niet luyder stemme tot *Motēcuma* / dat hy hem wel mocht gaen versien als een stuch *Schijns* / nademaet dat hy soo bloohtich geweest was / datse hem doch al sinu niet meer ghehoorzaem souden wesen / inder souden over hem soodanighen straffe doen / als hy verdient hadde / ende noemden hem / tot meerder schande / een *Wijf* te wesen. Dit gheschiet hebbende / spande hy sijn *Woghe* / ende begoft hem niet *Pylen* nae sijn *Uijf* te schieten / ende de *Ghemeynte* begonst weder aen niet *Steenen* te werpen / ende haer storm te verbolghen. Daer woxt van vele gheseyt / dat *Motēcuma* op dese reys met een steen / woyp getrest wiert / daer hy van stierf. Daer d' *Judien* van *Mexico* bevestigen / dat sulcx niet waer en is / want dat hy daer na / de doot gestorben is / die icht terstont verhalen sal. Als hem *Alvarado* ende d' ander *Spagnaerden* / soo bevaent ende beset sghen / hebben ghesonden aen den *Capiteyn Cortes* / om hem te doen weten / t' groot perckel daerse in waren. Ende hebbende hy / met een waende clieche behendicheyt ende cloelicheyt / de dughen van *Narvaez* gheremediert / ende t' meesten deel van sijn boelch tot hem ghecregen / is met grooter haest / ende soe dighe dachrepen / nae *Mexico* den sphen te hulpe gherochten / ende nemende den tyt waer / dat d' *Judien* rustende waren / want twas haer ge-

X X

woont /

moonte/datse in haer Oorlogh van alle vier dagen een rusteden/ is met praectheke ende gheschiet so verree ghecomen/dat hy hem gheboecht heeft tot bo den hynen int Coninc Paleys/daer hem de Spagnuerden sterck ghemacht hadden/waerom sy veel vrechden ende bijtschap bezochten/ende alle het Gheschiet los schoten. Maer om dies wille/dat d'witsinnicheit der Indianen meer te stille en dat haer de Witschten t'eenemael begonsten te ghebreken / sien'de oock dat'er gheen hope en was / van haer langhe te moghen verwoeren/ soo heeft den Capitein Cort's dooz hem ghehooren / daer op eenen nacht al blindelingh ende bedectelich int te trecken/ ende hebbende ghemaeckt eenige houten Stuggen/ om te passeren over twee seer grootte ende periculense Water-tochten ofte stroomen/ is met grooter stilheyt des middernachts daer wt ghetrochen / ende hebbende al een grooten hoop van t' Dolek ghesaefert over d'eerle Water-tocht ofte stroom/ soo zynse ontdeckt gheworden dooz een Indiansche Dronwe/de welcke seer lyde begonst te roepē/ hoe dat haer Dyanen wech liepen / op welcher gheluyt de gantsche Gheinspunte t'vallen liep/ ende met een dappere sturte/daer op aen vielen in sulcher boeghen/datter int passeren van de twee Water-tocht/ soo ghewont als overtreden/over de drie hondert ter neder ghelept werden / ende doot bleven / ter plaetse daer se den daghes een Clupse staet/ de welcke (onbeschootlich ende sonder reden) van de Martelaren ghesmaect wort. Daer waerender veel die om haer Gout ende Juweelen/ die se hadde/ te bewaren/ t'lijf verlopen. Andere die haer selfs vertoefden om sulcx op te rapen ende met te byzighen/wierden van de Mericanen doot ghebonden/ zynde/ nae datse segghen met Pongnaerden doozstecken. Ende haer opinie is/ dat hy op den selven nacht/ niet meer andere der dooznasten/ van de Spagnuerden omgebracht is geweest. Den Marchgrac septe eer/ int Kelaes ofte Tractaet dat hy aen den keiser sandt/ dat hem de Mericanen op den selven nacht/ een Soon van Moteuma, met meer andere Edelheiden/ die hy met hem brachtes/ geboort hebben / ende seyt oock/ dat haer allen den rijkdom van Gout/ Silver ende Ghesmeten/ die se mit haer broeghen/ int Lach ofte Wepe/ gevallen is/sonder dat sulcx oot weer te voorschijn quant. Nu t'nach wesen hoe dat het wil Moteuma w' ellendelicken volgent/ ende heeft van sijn groote opghelassenheit ende tyranische gherechtelicken betael t' gene dat hy aen t'oordeel van den heere der Welken wel verdient hadde / want comende sijn Aichamen in handen der Indianen wilden hem niet alleen gheen Coninc/ maer noch oock geen gemeynen Wans upwaert ofte begraffenishe doot verwoepende t' selve niet een groote versmaetheit en gramscappye. Een van sijn Dieners se hebende mededoogentheit met soo veel ongheluck van eenen Coninc/ die te boozen ontfien/ende ghelijc als een Gout/aengehebeden was/ maecte daer ergheus een Wycepap/ ende verbyant synde/lepde hy sijn Afsche/ soo geduch als hy best mocht/ op een plaetse/die ghenoech veracht was. Nu/leerende op de Spagnuerden die t'ontgamen/ passeren een seer grooten armoet ende moeyten/ w' int d' Indianen waeren haer verbolghende/ met een obstinaet ghenoot/twee ofte drie dagen langh/ sonder datse haer een oogghenblick lieten rusten ende zo-lieden waeren soo seer ghebreect van hongert / datter seer wemich Gansen van Wans omgedelt wierden dooz haer eten. De Traaten der Spagnuerden ende van d' Indianen comen oover een/ van hoe datse onsenweere alhier miraculeuslic verlost heeft/haer beschermende

de Moeder der barmherticheyt / ende Coninginne der Hemelen / Maria, seer woon-
derbaerlick op een Bergh / die byzic sijghen van Mexico, al waer hedensdagh een
kercke ghesijndert is / tot een gedaentenis van't selue / gheintituleert / Onse Lieve
vrouwen der bystant ofte hulpe. Quamen by haer Dienden die van Tlucala, al
waer se haer weder opruften ende versaghen / ende hebben met haerlieder hulpe / als
oock niet de wonderbaerliche cloeschuinnicheyt en goet beleyt van Fernando Cor-
tes, t' Oorlogh wederom teghens Mexico aenghebanghen / soo te Water als te
Landt / ende hebben eyntlick / met de inventie der Bergantijnen ofte Hoop- Jach-
ten / die se op't Nach ofte Dooz toerusten / ende daer nae dooz veel Deltslagen / ende
meer als t' sestiich periculouse rijden / de Stadt t' eenemael comen te veroveren / ende
in gheerreghe / op den dach van S. Hipolito, den dertienenden Augusti / van't Jaer
1521. Den laetsten Coninch der Mexicanen hebbende seer hartnechlichen t' Oor-
logh inghehoort / is ten laetsten ghebanghen ghecregen in een groote Canoa ofte
Schuete / daer hy t' met meynide outromen / ende gebacht zijnde / met andere van
de treffelichste / dooz Fernando Cortes, soo is het Coninchen / met een vrende
cloechmoedicheyt / een Poingaert wpt kerckende tot Cortes gecouen / ende heeft
hem gheseyt / Ich hebbe tot noch gedaen alle het ghene dat ich ghenogen hebbe
tot een beseterninghe van den inghen / soo en ben ich alsin niet meer schuldich / als
u dit te geden / op dat ghedert my terstont met ombzengt ende dooder. Cortes ant-
woorde / dat hy hem niet en begheerde te dooden / noch dat sijn meyninghe niet ghe-
weest en was om haer te beschedighen / maer dat het haerder soo fortien hartne-
chicheden schulte was / soo veel quaets en verders gheleden te hebben / want het was
haer wel inbaechtich hoe veel maels dat se haer de vynde ende vrientsechappe aenge-
boden hadden. Dit geseyt hebbende / liet hem betwacen ende seer wel tracteren / met
alle d' ander meer die daer afgecomen ende ghesalveert waren. In dese Conqueste
ofte Overwinnighe van Mexico, zyn gheschiet veel wonderbaerliche dinghen
ende ick en houder dooz ghen leughen noch verheffinghe / t' ghene dat geseyt woert
van de gene die schynen / hoe dat Godt de saecken der Spaghaerden met veel mi-
raechelen te bat ghecomen is / ende sonder hulpe ende saven van den Hemel / soo
waer onmogheliaken gheweest / soo veel swaricheden ober te comen / ende t' gheele
Landt / dooz t' beleyt van soo weynich volck / te stercken ende t' onder te brenghen
want al hoe wel dat wy-lieden sondaren / ende sulchen hulpe ontwaerdich waren
soo was nochtans de saecke dooz Godt / de glorie van ons geloof / ende de welbaet
van soo veel buyenden van Zielen / gelijck als den kyeer van de selue Datie ghe-
predestineert ofte vercoze hadde) bereytschende datter / om de veranderinghe der wy-
sen / middelen dooz ghewent worden / die bouden de natuer ende eyghen waren / van
den ghenen / die de Blinden ende ghebangenen tot sijnner kennisse roept / ende haer
met sijn heyligh Evangelium is gebede / t' licht ende de byspiecht. Ende op dat dit
selue best geloofte ende verstaen mach worden / soo sal ick sommighe exempelen ver-
halen / die my op dese Histojie te propoost duncken te comen.

Het 27. Cap. Van sommighe Miraeckelen die Godt in Indien ghe-
wrocht heeft, tot een hulpe van't ghelooft, ende sonder verdiensten der ghenen
diele uytgherecht hebben.

SAnra Crus de la Sierra (ofte t'heylige Crups van't Seberghe-
te) is een seer verre ghelegghen ende groote Provincie int Rijk van Peru, de
welcke

welcke nabijerſchap heeft met verſcheppen onghelooſighe Dactien die tot noch toe
 t liecht van't Evangelium niet ontfangen hebben / ſoo zo't van den rht af / datter de
 Dacten van ons gheſchſchap met ſittchen intente nae toe ghetoecken zijn / niet aen-
 genomen en hebbe. Doch die vande doorſepde Provintie / zijn al't hant Chriſtenen /
 en daer zijn Spagniaerden en een groote menicheit van geſoapte Indianen in. Op
 wat maniere datter nu de Chriſtenheijt eerst in gecome is / was aldus: Een Sol-
 daet van een ongheregelt ende moerwielich leuen in de Provintie van de Charcas,
 de welcke hem dooz breef van't gherecht (die hem om ſin miſdaden verſoolghe)
 ſeer verbe te landelwaerts in begaf / waert van de Barbariſche ofte onghelooſigen
 van't ſelve Landt in behoet opghenomen. Ende ſiende deſen Spagniaert / dat deſe
 lieden een groot ghebech van Water leuen / ende datſe om reghen te crighen veel
 ſuperſtitien (ghelien het haer gebroech is) aen echten heeft haec gheeyt / dat ſooſe
 wilden doen t ghene hy haer ſeyde / dat het terſkont ſoude reghenen. Splieden ppe-
 ſenteerden haer / dat ſeer gheerne te willen doen. Hier mede dan ſoo in machte den
 Soldaet en geoot Crups / ende rechtent obere mit / ende beval haer / datſe aldaer ſou-
 den aenbiddē / ende Water epſſchen / t welcke zolieden alſo deden / een dacten dat
 wonderbaerlich is: daer ſtozen terſkont ſoo grooten menicheit v in klegenwater /
 dat t Indianen ſoo grooten debotte tot het heyligh Crups creghen / datſe in alle
 haer nooden haer toelicht op namen / ende t ghene vercreghen datſe epſſchen: ja
 ſoo veel / datſe hare Afgoden quamen onder de voer te werpen / t Crups vooz een
 Wapen ofte Cer-teyken dpoeghen / ende Piedicanten epſſchen / om haer te laten
 onderwyſen en Doopen / waerom de ſelve Provintie noch tot heden dachgho gen-
 tudeert ofte ghenoemt wert Sancta Crus de la Sierra, (dat is t heylighe Crups
 van t Oheberghe. Waer op dat men ſien mach dooz wien dat Goot dat wonder
 teyken ghewoght heeft / ſoo is te weten / dat comende den ſelve Soldaet (nae
 dat hy elyſche Jaren deſe miraelen v in Apoſtel ghed en hadde / ſoud't hy le-
 ven te beteren) in de Provintie vande Charcas, ende rechtende wedecom ſyn ſel-
 merne upt / is in Potolopenbaerlich aen de Saigh ghehangen: daerom ſoo indeſt
 (den ghien die dit altemael ſchryft) als een ſaech die hemmich / ende in ſyuen ryt
 ghebeurt is) hem ſeer wel ghehent hebben. In de vrecnde Peregrinatie die Ca-
 beca de Vaca (oft t Nooen-woof / den ghien die naemaels Gouverneur in
 Paraguay gheweest is) gheſchreben heeft van t ghene dat hem mit Lant van Flo-
 rida geſchiet is / mer twee of drie Adachers / zijnde daer / van een Amada ofte Blo-
 ſte / alleen ghebeben / dwalende thien jaren lanch dooz Barbariſche Landen. Ende
 doozlooppende t ſelv Lant tot t aen de Supder See toe / vertelt / ende is oock een ghe-
 loof waerdich Authen / hoe datſe van de Barbaren ghebwoonen waren / haer van
 ſeekere Crancheden te gheneſen / ende ſooſe nuer niet en deden / dieghdēſe haer
 t leuen te bekenen. Ende hoe wel dat hy gantsch gheen ebarentheijt / noch oock
 eenighe ghereetſchap tot de Adbeerginen en hadden / ſoo machtenſe haer (dooz den
 noot ghebwoonghen verſende) Evangeliſche Adbeerginen / leſende de Kerchelyche
 Ghebeden / ende maechende het teyken des Crupes daer over / en quamen de ſelve
 Comelien daer met te geneſen / mer welker men mare zo't ſelve Anpt moeften dely-
 ter volghen / dooz alle de Wecken ende Steden die ontfelbaer waren / comende haer
 de weere wonderlich te bate / in ſuleker voeghen / dat zyder haer ſelfs van verwoon-
 den / dewyle datſe niet meer als lieden van een gheneyn leuen waren / zijnde den ee-
 nen van haer noch oock een Swart. Langero, is in Peru een Soldaet gheweest /
 ende men en weet oock van hem ayders gheen waerdicheit meer / dan dat hy een
 Soldaet

Solbaet was. Desen ghewas de Wonden op de staende boet / alleen inct seckere
goede woorden ende het tekenen van t'Crups daer ober te slaen / waer wydatter
een gheneyen sprecht woort boort quam / Den Psalm van l'angers. Ende woort
derde den selben gheamiteert van den genen die d'anthropie in de kerche heb-
ben / soo is sijn Ampt ende daet ghyapprobeert / ofte boort goet bekend gheworden.
Ten tyden dat de Spagnardien in de Stadt van Cusco beleggen / ende in soo groot
ten beiautheyt waren / dat het haer / sonder eenighen bystant van den Heuel / met
mogheliken en was / daer van beuitt te worden / soo wort daer van ghelooft weerd-
ghe Personen vertelt / ghelijck als ick het sels gelooft hebbe dat werpde d'In-
dianen in et Dyer-Pylen op het Dack van de Wooninghe der Spagnardien /
(t welcke was / daer alsin de groote kerche staet) wesen de t selbe Dack van een
secker Stroo / t welck men aldier / hichs noemt / en quam hoort / t oit stecken
of per te branden / want een Vrouw / die daer boven om hoogh was / dede het Dyer
ter ont npt / ende dit wort ooghenfchynliken van de Indianen aenghesien / ghe-
lijck als 3p t'et verwonderinghe nae gheseyt hebben. Doort veel Tractaten ende
Histozien die daer sijn / twetmen boort secker / dat (in verscheyden Detslagen die de
Spagnaerts ghebr hebben / soo in nieu Spaguen als in Peru) de wederpartije der
Indianen in de locht ghesien hebben een ladder met een Sueret in de hant / ende
sintende op een wt Peert / die boort / ofte met de Spagnardien was verdringde / waer
van de viceratije ofte eer biedinge / die men den glorieusen Apostel S. Iacoh ober alle
de Landen van Indien gheeft / altoos ende alsin noch soo groot is gheweest. Op
andere thiden ghesien / in diergelijcke beiautheden / Tweed van ons Iis / sijn / boort
van twens de Chastelen / in die Contrepen / ouderghelijckelijck weladen onfsan
ghen h. ben. Ende soo men dese Hemelsche wercken altemael op t'breet wilde ver-
halen / ghelijck alsse ghepasseert sijn / sonde een seer lanch selues vallen : het is ghe-
woort dat selbe ghewoort te hebben / wt d'oor / saene van de vrientfchappe die de Co-
munitie der glorie aen den onsen verhoort heeft / ten thiden datse van de Americ-
nen soo seer beiaut ende verbolghit waren / t welcke altemael geyt is / op dat men
verlaen mach / dat onsen Heere sozgh ghebdaen heeft / om t'Chastelijcke Ghelooft
ende selighe boort te slaen ende beschupich te wesen / bescheynende den ghenen die t
haer professe was / hoe wel dat zgheden bp abonture / doort haer wercken / soodan-
ghe Hemelsche weladen ende hulpe niet en waren verdringde. Dit selue is oock
ghelijckelijck goet / op dat men alle de dinghen / van de eerste Oerwunners van
Indien / niet soo absolutelijcken en verdoeme of berwoort / ghelijck als sommighe
gheleerden ende Keligiusen (doch sonder twyffel niet eenen goeden pyet / maer al
te veel) ghebdaen hebben. Want al hoe wel dat den meesten hoort gheweest sijn / ge-
righe / roecheloose / en seer onwetende l'ieden in de maniere van goeederen / die men
onder d'onghelooobighen (die de Chastelen hoort te cozt ghedaen hadden) behoort
te hebben / des niet teghenstaende / so en mach men inghelijck niet onriemen / dat
ter oock van weghen d'onghelooobighen / veel boort hept ende quats tegens Godt
ende den onsen deden is gheweest / die haer tot wtclijp en t' straffe veroblijget
ende gepoort hebben. Ende t' gheue dat noch meer is / soo heeft den Heere van alleu-
(hoe wel dat de ghelooobighen / Sondaren waren) haer saene ende partije willen
boort / soot / tot welwaert der seluer onghelooobighen / de welcke haer daer nae / doort
dese occasie / tot het heplighe Evangelium souden bekeeren / want Godes weghen
ende taetslagen / sijn hoogh ende wonderbaertlich.

Het 28. Capit. ende t'laetse, Van de ghelegghenheyt ofte ghesaltenis, die de Goddelijcke voorsienicheydt, in Indien gheordineert ofte gheschiedt heeft, om de Christelijcke Religie daer in comen te hebben.

In dese Histozie van Indien boleynen/ met te verclaren/ de wonderbaerlijche schickinghe/ maer dooz dat Godt/ d'inconste van t'Eangelium/ int selve Land/ gedisponceert ende bereypt heeft/ t'welcke grootelijchen t'aemmerchen staet/ om de wysheyt ende goetheyt des Scheppers daer dooz te lofde ende groot te maeken. Dooz t'laetse ende t'Discours dat ick in dese Boecken gheschreyden hebbe / soo mach van elc een versien worden dat de selve saken/ soo wel in Peru als in nieu Spagnen, ten tijden dat daer de Christenen in quamen / geconnen waren op t'alderhooghste/ ende op d'uytserste Palen van hare Chale of / tot voorsz dat van Quito, t'welcke zijn dupsent Mylen weeghs: ende hadden soj groote dienst ende rcheldom van Gont/ Silber/ ende alle costelijcheyt. Ende in Mexico regnerde Motecuma, van de Noot-See af / tot aen de Supper-See toe / wordende ontfien ende aenghebeden/ niet als een Mensch/ maer als een Godt. Op desen tijdt soo oopderde den Alderhooghsten/ dat dien Steen van Daniel, die de saken ende Monarchijen der Werelt aen stucken brack/ van ghelijchen soude haerheyn die van d'ander nieuwe Werelt. Ende soo ghelijck als de Wet Christi dooz den dach quam / ten tijden dat de Monarchije van Noome gheconnen was op sijn alderhooghste/ alsoo ist int ghelijck gheschiet in de Westersche Indien, ende is voorszwaer gheweest / een opperste voorszienicheyt ende schickinghe van den Heere / want ghude in de Werelt een woost eijgtijck Heere/ ghelijck alst van de ghewone Doctoren aenghemercht word/ was d'oojsaetle / dat in n het Eangelium seer lichtelijchen n wichte verghemeynt/ haepden/ aen soo veel volc ende staten. t'selbe is van ghelijchen in indien toeghegaen / al waer de counsele ende kennisse Christi / aen de Hoofden van soo veel sijnlijen ende Doelheren / d'oojsaetle gheweest is / dat die seer lichtelijchen over alle de selve verspreyt wiert. Oock mede soo staet hier noch een bjsonder dinc t'aemmerchen / te weten / dat soo ghelijck als de Heeren van Mexico ende Cusco de Landen quamen t'overwinnen / alsoo quamen zp daer noch hare tale in te voeren / want al hoe wel datter waren/ ende noch zijn/ eer groote verscheydenheden van bysondere ende eyghen talen/ niet tegenstaende soo was/ ende is noch heden daeghs de woosche tale van Cusco wel over de dupsent Mylen int ghebruyck. Ende die van Mexico en moet niet minder wesen het welcke (om de Predicatie te verlichten/ ten tijden dat de Predicanten niet de kennisse der talen/ ghelijck in voorsziden/ niet begaef en zijn) met weplich/ maer seer veel ghepposituert heeft. Hoe grooten besulp dat de groote van de wooscheyden saken gheweest is / tot de Predicatie ende becleringhe der lieden / mach / van die t'begheert / ghesien worden / aen de meeste swaerheyt die men onderdonden heeft / in te brengen tot Christus / d'Indianen die gheen een Heere en erkennen/ ghelijck als ghesien mach worden int Land van Florida, in Brasilien, in de Gheberghten van d'Andes, ende op ander dupsent Crepten/ al waer men in bysich Zaren soo veel niet gheffectuert ofte upghiericht heeft/

heeft als in Peru ofte nieu Spagnen, in min als vijf Jaren. Soo men nu wil seg-
ghen dat den rijkdom van't selve Lande / sulc verdoofacht heeft / en ontken
niet / doch evenwel soo en waert niet moghelijk gheweest de selve rijkdom te be-
sitten ende te verwaten / soo daer gheen Monarchie gheweest waer. Ende dit selve
is een schikkinge Gods / dat men (in den tyt dat wi Evangelische Predicanten
foo rout ende gebaerelijken van gheest zijn) Coopheden ende Soldaten vint die
niet den diant ofte bytcheit der begheerlijcheit ende t'ghebiet / soehende ende
bindende zijn / een nieu volck / daer wy niet onse Coopmanschappen moghen inco-
men. Want soo ghelijc als S. Augustijn seet / soo is de Propheete van Eile des
vult van dat hem Christi kerke niet alleen en verbiest / aen de sterct / maer ufs-
ghelijc oock aen de sijnchet aen / t'welche is / ghelijc als hy selfs verclaert / aen
te nemen ofte te vermeerderen door Wereltse ende aertse imbdelen van Men-
schen / de welcke meer haet selfs als Jhesus Christus sochten. Is van gelijcken een
groote voo'siencheit Gods gheweest / dat d'eerste Spagnarden hulpe gebooden
hebben aen de selve Indiane / ende datter partyjschap ende een groote onenicheit
onder was. In Peru ist altoos elact ende blighelich / dat d'onenicheit van de
twee Broeders / Atahualpa ende Guascar / (zijnde den grooten Coninc van Ma-
cica omlaag gestoben) den Marchgraef Don Francisco Pizarro, ende de Spa-
gnarden / in omfent ghelieven heeft / om d'ise verontdicht waren / in m'ale den-
ren Oorlogh aen te doer / ende elck een versochte haer te vrient te hebben. In nieu
Spagnen en is het niet minder onderbonden / dat den bystant ende hulpe van die
van de Provincie van Tlascal / (om d' eertuighe vrant'schap / dief niet de Meri-
canen hadden) den Marchgraef Don Fernando Cortes, ende den sinnen / de victo-
rie ende heerlijcheit van Mexico gaf / ende sonder dat / soo wast onmoghelijcken
gheweest / de selve ghewonnen / noch haer ooch op't land te mogen onthouden heb-
ben. Soo wie dat d'Indianen in weynich hout ende oordeel / dat men / met het
voordeel die daer de Spagnarden over hebben van Persoonen / Peerden / offen-
sive ende defenive wapenen / wel alle Landen ofte Danden der Indianen sonden
moghen overwinnen / is seer bedroghen. Daer is Chile, ofte om beter te segghen /
Aranco ende Tucapel, t'welche twee Dalpen zijn / ende is over de 25. Jaren / hoe
wel dat men daer eenen daghelijckschem ende continueelijken strijt teghens voert
ende sijn waterse best doet / sonder datter nochtans onse Spagnarden by nae een
voet lants comen afwinnen : Want als zy maer eens de vrees van de Peerden
ende slaers verlozen hebben / ende te weten comen / dat de Spagnarden in gelijc
van een steen doop ende van een Pol ter weer vallen ende gegueft comen worden /
soe word daer de Barbaren soo in verhart / d'ise door de Spiesen been loopen de /
haer seft comen opt te rechten. Hoe veel jaren zint wel dat men in nieu Spagnen
volck ooghenecht ende teghens de Chichimecos ghefleden heeft / t'welche een
weynich naelste Indianen zijn / die alleentich niet Pylen ende Boghen omgaen /
sonder d'armen se tot op den hupbigen dach heeft comen verwinnen / maer worden
eer alle daghs stouter ende onversaghter. Nu de Chuchos, Chiriguas, Pileo-
cones, ende alle d'ander vanden Andes, en is se de fleur van Peru niet soo grooten
ghereetschap van wapenen ende volck (ghelijc nu ghesien hebben) niet nae toe
ghetrocken. Wat hebben se uytgerecht ? Met wat winst zijne wederom gheco-
men Quanen wederom niet weynich / te vrede ende bliz wesen / van dat zy daer
niet het leven af geconnen waren / hebbende by nael alle haer Bagage ende Peer-
den verlozen ende achtergelaten. Niemand en late hem dancen / als hy Indianen
hoopt

August. lib.
2. de con.
Evangel.
cap. 36.

en sichtebaerlijche hersehijningen die daer onder alle sijn ongelooibigen so opdracn en genepen waren. En so daer noch heden darghjs enich van sijn vermalebide stanten: pēt van t selve en genietende en in gebuygh heeft / is daer pēwerg in de Spēloncke / ofte Holen en op verhooghen ende seer heymelijche plaetsen / gantsch end al opt de wegh en byeniet van den naem en handelinge der Christenen. Den alderop-
persten Heere zp gebenedijt dooz sijn groote barmherticheit / en dooz de gloze van sijnen H. Daine. Woonwaer so de gene die dese heide tē wereltijge als oor int gese-
lijc regereen haer gelijck als sijn Christus gegeven heeft / een Wet en Torh die sachte
moedich en verdagelijch is / niet enen lichten last / niet meer lasten op en lepen / alsoe
wel verdragen mogē / gelijc als de Coddellen ofte Schyften des goeden Keisers / sal-
ger en dachten / vermelden en bevelen. Ende soo gelijckelijc in t selve / noch ten
menschen de helst van de sojge ware. om den gene tot haerder salicheit behulpsaem te
wesen / die ons met haer arm swaer en arbejdt sijn / so offterende / so sooud. t de byer-
saenisse en geluchichste Christenheijt der Werelt wesen. Onse zonden en geven ons
der wils geen plaats tot nuerder welbaer / eber wel so segge te hier mede / t gene dat de
waerheijt / ende dooz in pē seer seker is / dat altoewel dat d' eerste inonisse des Euan-
geliums op veel plaet e niet geweest en is / niet de Christelijche eenbouwichheijt en be-
hoefte inuorden / so seer nochtans de goetheijt Gods opt het selve quaet goet getroe-
ken / en gedaen dat de subertie ofte onderdaenicheijt der Indianen geweest is tot haer-
der volcomen en verneidie en salicheijt. Maet gelieer woden: alle het gene dat in onse eyde
op ten nieu in Dorre en Wesse tot de Christenheijt aengehaet is / en laet genien woz-
den / hoe wepuch s' herheijt en bystant datter int geloof en Christelijche Kestige ghe-
weest is / ter plaetsen daer de nieuwe bekeerden volcomen byicheijt gebrach hebben /
om sijn nae haerder eygen bye wille te disponeren ofte te reguleren. Onder d' India-
nen / die de Christenheijt onder wopen sijn / neemt het sonder twyffel / in wasson en
beredertinge aen byenende alle daegs meer byicheijt doont / en onder andere / van an-
dere qualiteiten en geluchiger beginselen / comt het te verballen en is bāst byepenge
tot een vernieling. En altoewel dat de beginselen in de Westersche-Indien moer pēijch
getweest sijn / so en heeft daerom nochtans den Heere niet gelaten daer terstont hem
te schickē / seer goede Werck gassen van sijn geitrouwe Apostelen en d' Apostolij-
sche in anien / gelijc als daer gewest sijn / byoeder Marten van Valencien / Fran-
ciscus / byoeder Dominicus van Betanço. Donthure v. byoeder Jan van Roa. Augu-
stijner met andere Dienstknechten des Heeren die heplijchlijcken geest / en dinghen
opgerichte hebben / die s' menschen macht te boden gingen. Desgelijc / bye heplijche
Prelaten en seer gedeneerde priesters / van de welcke top niet alleen en hoogen
merckelijche mirakelen en eygen apostolijche daden / maer hebben haer noch oock in
onsen eyde in de selve graet gekent / en selvs gemeenschap met gehad. Maer dewijle
dat mijn intentie nu anders niet geweest en is / als te handelen t gene dat d' eygen he-
sloze der doot en byenende Indiant is berorende / tot op den tijt dat het den vader onses
Heeren Iesu Christi goet geboecht heeft / haer t licht van sijn woort te bergemeenscha-
pen / en wil niet boogder passere / latende t discours van t Evangelium inde Westersche-
Indien / tot op een ander tijt / ofte dooz een beter vernisf. Widdende den oppersle Hee-
re van allen / en aen sijn dienens / heit grondelijcken te willen bidden aen sijn Godde-
lijche Majesteit dat hy hem / dooz sijn goetheijt / wil verwerdigen / sijn nieuwe Chri-
stenheijt die hy in den laetsen eyde aen t eynde der Werden / geplant heeft / die
wils te willen bezoeken / ende met hemelijche gaben verneede-
ren. Den Coninck der Genten / op de Gloze / Eeren
Heerlicheijt dooz nu ende altoos / Amen.

De Tafel van alle de Capittelen die in dit gheheel Boeck, ofte Historie. Naturael' ende Morael van VVest-Indien, verhandelt zijn.

*Den goetwillighe Leser wort ghewaerschtout, dat het ghetal daer de b, by
gh. st. is, b. t. acht de ander zyde van't blaet.*

Het Eerste Boeck.

Het eerste Cap. Van d'opinie die sommige Autheuré gehad hebben, dat hem den Hemel niet en verbreyde tot over de nieuwe Werelt. Fol. 1.
Het 2. Cap. Dat den Hemel van alle canten tont, ende in haet selven omloopen-
de is. Fol. 2.
Het 3. Cap. Dat de H. Schrift ons te ver-
staen geeft, het Aertrijc int midden van
der Werelt te wesen. Fol. 3.
Het 4. Cap. Antwoordt op het gene dat
uyt de Schriftuere geallegeert werdt, te-
gens de rondicheyr des Hemels. Fol. 4. b
Het 5. Cap. Van't Schepfel ende gedac-
te des Hemels der nieuwe werelt. Fol. 5.
Het 6. Cap. Hoe dar de Werelt aen bey-
de zijden der Polen, lant-Zee heeft. fol. 5.
Het 7. Cap. Waer inne wederlydt wert,
d'opinie van Laftantio, de welke seyde,
datter geen Antipodes en waren. Fol. 6.
Het 8. Cap. Van d'opinie, die S. Augustijn
hadde om d'Antipodes t'ontkennen. F. 7.
Het 9. Cap. Van de opinie die Aristotelus
hadde, beroerende de nieuwe Werelt, en
welcke d'oorsake was, die hem bedroogh
om sulcx t'ontkennen. Fol. 8.
Het 10. Cap. Dat Plinius ende d'Ouderen
oock het selfe van Aristoteles ghevoe-
lende waren. Fol. 9. b
Het 11. Cap. Hoe datter onder de Voot-
ouderen eenige kennisse van dese nieuwe
Werelt g'hevonden is. Fol. 10. b

Het 12. Cap. Wat Platonis gevoelen was,
van dese Westersche-Indien. Fol. 12.
Het 13. Cap. Dat sommige geloofst heb-
ben, hoe dat Ophir, in de H. Schrift, dit
ons Peru beduydende is. Fol. 12.
Het 14. Cap. Wat dat Tharsis ende Ophir
in de Schriftuere beduydende zijn. F. 13.
Het 15. Van de Prophecije van Obadia,
die van sommige op dese Indien beduyt
ende uytgheleyt worden. Fol. 14.
Het 16. Cap. In wat manieren dat de
Menschen in Indien ghecomen moghen
wesen, ende datte na die contreyen niet
geen opsette wille gevaren zijn. Fol. 4.
Het 17. Cap. van de eygenscapen ende
wonderbaerlijcke deucht des Seylsteens,
om met te varen: ende hoe datte d'oude-
ren niet gekent hebben. Fol. 16. b
Het 18. Cap. Waer in geantwoort wert,
den geenen die gevoelt ende zijn, dat men
in voorigen tijden de Zee Ocean bevaren
heeft, gelijk als heden daeghs. Fol. 17.
Het 19. Cap. Hoe dat men vermoeden
mach, dat d'eerste bewoonders van Indië,
aldaer gecomen zijn, versleken wesende
met onweder en tegens hare wille. F. 18.
Het 20. Cap. Dat het niet tegenstaende
meer gelijkenisse, dan goede redé heeft,
te denckē, dat d'eerste bewoonders van
Indien over lant gecomen zijn. Fol. 19.
Het 21. Cap. Op wat maniere dat de Bee-
sten ende t'Vee, nae de Landen van In-
dien ge-

dien ghepasseert zijn.

Fol. 20.

Het 22. Cap. Hoe dat t'Indiaensche gheslachte niet gepasseert en is, over het Eyland van Atlantide, gelijk als sommigen meynen.

Fol. 21.

Het 23. Cap. Hoe dat d'opinie van velen, die bevestighende zijn, d'Indianen van't Ioudsche gheslachte af te comen, valsche is.

Fol. 22.

Het 24. Cap. Door wat redenen men niet wel en can weten d'origine ofte oorspronck der Indianen.

Fol. 23.

Het 25. Wat d'Indiaen te vertellen plachten van haren oorspronck ende eerste opcomste ofte beginsel.

Fol. 23.

Het tweede Boeck.

Het eerste Cap. Daer in gehandelt sal worden van de Natuer ende eyghenschappe der Equinoctiael.

Fol. 24.

Het 2. Cap. Wat dat d'ouderen gemoveert heeft, voor eē ongetwijfelt dinc te houden, de Torrida onwoōbaer te wese.

F. 24. b

Het 3. Cap. Hoe dat de Torrida Zona overvloedich vochtich is, en dat hē d'ouderd hier inne seer bedrogē hebbē.

F. 25.

Het 4. Cap. Dat het buytē dē Tropicos int contrarie van de Torrida is, en also heeft men daer meer Waters ten tijden dat de Son daer verst af is.

Fol. 25.

Het 5. Cap. Hoe dat men binnen den Tropicos, in den tijt van de hitte en Sumer, den egen en opwateren heeft, en van de rekening der Winter en Sumer.

Fol. 26.

Het 6. Cap. Dat de Torrida groote overvloedicheyt heeft van waterē en weydē, al ist schoon dat het van Aristotelis noch soo veel ontkenet wort.

Fol. 26. b

Het 7. Cap. Wort ghehandelt, de reden waerom dat de Son buyten de Tropicos, daer verst af wesende, t'water is optree-

kende, ende daer Indianen in int contrarie als syer naest by is.

Fol. 28.

Het 8. Cap. Op wat maniere men verstaen moet, het gene dat van de Torrida Zona gheleyt wort.

Fol. 29.

Het 9. Hoe dat de Torrida niet uyt der maten, maer passelijckē heet is.

Fol. 29. b

Het 10. Cap. Dat haer de hitte vā de Torrida, met den overvloedigen regen ende corticheyt der dagē matigende is.

F. 30.

Het 11. Cap. Dat men, behalven t'voorscyde, andere oorsaken heeft, om de Torrida getempert te wesen, namelijk kende Nabuerschap de Zee Ocean.

Fol. 31.

Het 12. Cap. Dat de hoogste landē d'alder coustse zyn, ende wat d'oorsaekē daer van is.

Fol. 31.

Het 13. Cap. Dat de principaelste oorsake, van de Torrida getempert te wesen, het wacyen van de coele winden is.

Fol. 32. b

Het 14. Cap. Dat men in de Geweste des Equinoctiaels, een seer gevoeglijck ende bequaem leven leeft.

Fol. 33.

Het derde Boeck.

Het eerste Cap. Dat de Historie Natural van de Indiaensche dingē, aengenaem en vermakelijcken is.

Eol. 34.

Het 2. Cap. Van de Winden ende hare verscheyden eygenschapen ende oorsaken int generael.

Fol. 34. b

Het 3. Cap. Van sommige eygenschapen der Winden, die in de nieuwe Wereldt wacyen.

Fol. 36.

Het 4. Cap. Datter in de Torrida Zona altoos Briesen, ende buyten dien, Vandalen ende Briesen wacyen.

Fol. 37.

Het 5. Cap. Van de verscheydenheydt der Winden Briesen, ende Vandalen, met d'andere meer Winden.

Fol. 38.

Het 6. Cap. Wat dat d'oorsake is, dat men altoos

TAFEL.

altoos in de Torrida is vindende, Windē van Orienten, ofte uyt den Oosten, om te varen. Fol. 59. b

Het 27. Cap. Door wat oorsake dat men gemeynlijcker de *Vonderwald* is vindēde, buytē de *Torrida*, op de meeste hoogte. F. 40. b

Het 8. Cap. Van de exceptien die men inde voorseyde Regd vint, ende van de Winden ende stilten, die daer in de Zee ende op't Lant zijn. Fol. 41. b

Het 9. Cap. Van sommige wonderbaerlijcke effecten van Winden, in de Contreyen van Indien. Fol. 41. b

Het 10. Cap. Van den Ocean die Indien is omvanghende, ende van de Noorder ende Zuyder Zee. Fol. 43. b

Het 11. Cap. Van de engte vā Magallanes, hoe die vā de Zuytzijde gepasseert is. 44 b

Het 12. Cap. Van de Straet ofte engte die sommige bevestighen, aen de Caste van Florida te wesen. Fol. 45. b

Het 13. Cap. Van de eygenschappen der Straet ofte engte van Magallanes. F. 46.

Het 14. Cap. Van't Vloeyen ende Ebben der Zee Ocean in Indien. Fol. 46. b

Het 15. Cap. Van verscheyden Visc'h, ende maniere van Visschen der Indianē. F. 47. b

Het 16. Cap. Van de Lackē ofte Meyren, die in Indien gevonden worden. Fol. 49.

Het 17. Cap. Van diverse Fonteynen ende vloeyende Beken. Fol. 50.

Het 18. Cap. Van de Rivieren. Fol. 50. b

Het 19. Cap. Van de qualiteyt van't Lant van Indien int Generael. Fol. 51. b

Het 20. Cap. Van de eygenschappen van't Lant van Peru. Fol. 52.

Het 21. Cap. Van d'oorsaken diese geven, van dat het op de vlacke Landen niet en reghent. Fol. 54

Het 22. Cap. Van de eygenschappen van nieu Spagnen, mer d'Eylanden, ende ander Landen meer. Fol. 54. b

Het 23. Cap. Van't lant dat noch onbekēt is, en van t verschil, van eenen geheelendach, tusschē die van Orientē ofte Oostē en die van Occidentē ofte Westē. F. 55.

Het 24. Cap. Van de Vulcanen, vyerighe monden ofte Swavelbergen. Fol. 56. b

Het 25. Cap. Wat dat d'oorsake is, dat het vyer ende roock van dese Vulcanen soolanghen tijt duert. Fol. 57.

Het 26. Cap. van de Aertbevinge. F. 57. b

Het 27. Cap. Hoe dat het Aertrijc ende de Zee haer zijn omvangende. Fol. 58. b

Het vierde Boeck.

Het eerste Cap. Van 3. soorten vā Mixt ē, dat is gemengten ofte compositien, daer mē in dese Historie vā handelē sal. f. 59. b

Het 2. Cap. Van d'abon Jantie der Metalen die men in West-Indien heeft. Fol. 60.

Het 3. Cap. Van de qualiteyt des Aerttijcx daer men de Metalen vint, ende datse in Indien niet altemael bereyt worden: ende hoe dat d Indianen de Metalen ghebruyckt hebben. Fol. 61.

Het 4. Cap. Van het Gout dat in Indien bereyt wort. Fol. 61. b

Het 5. Cap. Van't Silver van Indien. F. 63.

Het 6. Cap. Van't Gheberghte Potosi, ende van sijnen ontdecker. Fol. 63. b

Het 7. Cap. Van de rijckdommē ofte schat, die daer gegravē is, en noch alle daegs getrocken wort uyt het gheberghte van Potosi. Fol. 65.

Het 8. De maniere van't graven ende bereyden der Mijnen van Potosi. Fol. 66. b

Het 9. Cap. Hoe dat het Metael van't silver gebeneficiert ofte bereyt wort. F. 68

Het 10. Cap. Van de wonderlijcke eygenschappen van't Quicksilver. Fol. 68. b

Het 11. Cap. Waer dat het Quicksilver gevonden wort, ende hoe dat syne overrijcke

TAFEL.

rijcke Mynen in Guancavilca, eerst ont-
dekt syn gheworden. fol. 69. b
Het 12. Cap. Met wat cōste, dat het Quic-
silver nuytghetrocken, ende t' silver daer
met bereyt oft gesuyvert wert. fol. 70. b
Het 13. Cap. Van de Artificien, ofte Inge-
nien daerinnen de Metalen met maelt, en
de hoe dat het silver geessayert ofte be-
proeft wort. fol. 72.
Het 14. Cap. Van de Esmeraulten. fol. 73.
Het 15. Cap. Van de Peerlen. fol. 73. b
Het 16. Cap. Van't broot van Indien, en
van t Mays. fol. 74. b
Het 17. Cap. Van de Yucas, Cacavi, Pa-
pas, Chunos, ende t' Rijs. fol. 75. b
Het 18. Cap. Van verscheyden Wortelen
van Indien. fol. 76. b
Het 19. Cap. Van verscheyden soortē vā
groene cruyden ende Aert-weyten, als
oock van de ghene diese Comcommers,
Pyn-Appelen, fruytken van Chile, ende
Pruymen heeten. fol. 77.
Het 20. Cap. Van't Axi ofte Peper van In-
dien. fol. 78.
Het 21. Cap. Van de Platano. fol. 78. b
Het 22. Cap. Van't Cacao ende van't Co-
ca. fol. 79. b
Het 23. Cap. Van't Maguey, Tunal, Greyn,
ofte Cochinillie, Anil ofte Indigo, ende
van't Algodon ofte Kattoen. fol. 80. b
Het 24. Cap. Van de Mameyen, Guayavos
ende Palros fol. 81.
Het 25. Cap. Van de Chicocapotes, An-
tonas ende Capolies. fol. 81. b
Het 26. Cap. Van de verscheyden soorten
van vruchten, als oock van de Cocos, A-
mandelen, van d' Andes ende Amandelen
van de Chacapoyas. fol. 82.
Het 27. Cap. Vā verscheyden Bloemen, als
ooc vā sommige boomen, die alleenlijck
enckle bloesfemen voortbrengē, en hoe
dat d' Indianē deselve gebruyckē, fol. 83.

Het 28 Cap. Van't Balsam fol. 83. b
Het 29 Cap. Van't Lique damber, en ander
Olyen, Gommen ende Drogen, die van
Indien gebracht worden fol. 84. b
Het 30 Cap. Van't groote geboomte van
Indien, als oock van de Cedren, Ceivas,
ende andere groote Boomen. fol. 85
Het 31 Cap. Van de Planten ende vrucht-
Boomen die tyt Spagnien naer Indien
ghebracht zijn. fol. 86.
Het 32 Cap. Van de Druyven, Wijngaer-
den, Olijf ende Moerbessie-Boomen, ende
van't Suycker-Riet. fol. 87
Het 33. Cap. Van't cleyn ende groot vee
van Indien fol. 88.
Het 34. Cap. Van sommige gedierten vā
Europa, die de Spagnaerden in Indiē ge-
vonden hebben, en hoe dat de selve daer
ghekomen mogen zijn. fol. 89
Het 35. Cap. Vā de vogelen die men daer
van hier heeft, ende hoe datse daer in
Indien ghekomen mogen zijn. fol. 90
Het 36 Cap. Hoe dat het mogelijken is,
dat men in Indien gedierten heeft, die op-
geenighe ander plaetsen ter werelt ghe-
vonden worden. fol. 90. b
Het 37 Cap. Van de voghelen die eygent-
lijcke van Indien syn. fol. 91
Het 38 Cap. Van de Bergh-gedierte, fol. 92
Het 39. Cap. Van de Meer-katten ofte
Apen van indien fol. 93.
Het 40 cap. Van de Vicuvas ende Taru-
gas van Peru. fol. 93. b
Het 41 cap. Van de Pacos, Guanacos, en
de Schapen van Peru fol. 94. b
Het 42 Cap. Van de Bazar-steenen, fol. 95. b

Het vijfde Boeck.

Het 1. Cap. Hoe dat de hooverlyde ende
nydicheydt des Duyvels d'oorfake ghe-
weest is van d' Afgoderie fol. 97 b
Het 2. cap. Hoe veel manieren vā Afgode-
rye dat d' Indianen gepleecht hebbe, fol. 98

Het 3.

TAFEL.

- Het 3. Cap. Hoe datter onder d'Indianen eenighe kennisse van Godt is. Fol. 98. b
- Het 4. Cap. Van de eerste soorte der Afgoderye, met de natuerlijke ende ghemeyne dinghen. Fol. 99.
- Het 5. Cap. Van de Afgoderye, die d'Indianen gebruyckten met de Particuliere dinghen. Fol. 100. b
- Het 6. Cap. Van een ander soorte van afgoderye met de overledenē ofte doode, f. 101. b
- Het 7. Cap. Van de superstitien diele met de dooden bedreven. Fol. 102. b
- Het 8. Cap. Van de gebruyckē die de Mexicanen ende andere Natien, met de overledenē gehadt hebben. Fol. 103
- Het 9. Cap. Van de vierde en laetste soorte der Afgoderye, die d'Indianen, namelijk, de Mexicanen, met de Beelden, ende Figueren gebruyckt hebben. 104.
- Het 10. Cap. Van een vreemde maniere van Afgoderye, die de Mexicanen gebruyckten. fol. 106.
- Het 11. Cap. Hoe dat den Duyvel gesocht heeft, inde maniere der sacrificiē, religie en Sacramentē, God te vergelijken. f. 106. b
- Het 12. Cap. Van de Tempelen die men in Indien gevonden heeft. fol. 107.
- Het 13. Cap. Van den hooftedigen Tempel van Mexico. fol. 107. b
- Het 14. Cap. Van de Priesters ende dampnen diele bedienden. fol. 108. b
- Het 15. Cap. Van de Cloosters der jonge dochteren, die den Duyvel tot sijnen dienste geinventeert heeft. fol. 109.
- Het 16. Cap. Van de Cloosters der Religieusē die den Duyvel voor sijn superstitien heeft. fol. 110. b
- Het 17. Cap. Van de penitentien en strengicheydt die d'Indianen, doot s' Duyvels ingeven, gebruyckt hebben. fol. 111. b
- Het 18. Cap. Van de sacrificiē die d'Indianen aen den Duyvel deden, ende van wat dinghen. fol. 112.
- Het 19. Cap. Van de sacrificien diele van Menschen deden. fol. 113. b
- Het 20. Cap. Van de grouwelijcke sacrificien der Menschen, die de Mexicanen gebruyckten fol. 114.
- Het 21. Cap. Van noch een ander maniere die de Mexicanen gebruyckten in de sacrificie van Menschen. fol. 115. b
- Het 22. Cap. Hoe dat de selve Indianen al moede warē, en de wreethedē van hare godē niet langer verdragē mochtē 116. b
- Het 23. Cap. Hoe dat den Duyvel onderstaen heeft, de Sacramenten der heylighe Kercke nae te bootfen. fol. 117
- Het 24. Cap. Op wat maniere dat den Duyvel in Mexico onderstaen heeft, nae te bootfen, de Feeste ofte Omneganck van t Corpus Christi, dat is t Sacraments-dach, ende d'uytdeelinghe van t nachtmael, die de Kercke gebruyct 117. b
- Het 25. Cap. Van de biecht en de Biechtvaders die d'Indianē gebruyct hebbē. 119
- Het 26. Cap. Van de mismaeckte salvinge die de Mexicaensche Priesters ende andere Natien gebruyckten als oock van hare Toovenaers. fol. 120. b
- Het 27. Cap. Van andere Ceremonien en costuymen der Indianen, die met den onsen ghelijck zijn. fol. 122
- Het 28. Cap. Van sommighe feesten, die, die van Cusco gebruyct hebbē, en hoe dat de Duyvel van gelijckē heeft willē nabootfen het Mysterium ofte verborgentheydt der heylighe Dryvuldicheyt. fol. 123
- Het 29. Cap. Van de Feeste van t Jubileo, ofte Aftact, die de Mexicanen gebruyckt hebben. fol. 125
- Het 30. Cap. Van de feeste der Cooplidē, die de Cholutecas gebruyckten. fol. 127
- Het 31. Cap. Wat proffijt datter te halen is, uyt het Relacs van de superstitien der Indianen. fol. 128.

TAFEL.

Het sefte Boeck.

- Het eerste Cap. P'oe dat de gene, een val-
sche opinie hebben, die d'Indianen voor
onverstandige lieden houden. fol 129
- Het 2 cap. De maniere van de Rekeninghe
en Kalendier ofte Almanack die de Mexi-
canen ghebruyckten. fol 129.b
- Het 3 cap. Op wat maniere dat d'Ingas de
Iaren ende Maenden telden. fol 130
- Het 4 cap. Datter gheenighe Natien van
Indianen ontdeekt zijn, die letteren ghe-
bruycken. fol 130.b
- Het 5 cap. De maniere der Letteren ende
Boecken die de Chinen gebruyeten. fol 131
- Het 6 cap. Van de Vniversiteyten ende
Studien van China. fol 132.b
- Het 7 cap. De maniere van de letteren en-
de gheschriften die de Mexicanen ghe-
bruyckten. fol 133
- Het 8. cap. Van de ghehengensissen ende
Rekeninghe, die d'Indianen van Peru ge-
bruyckten. fol 134
- Het 9 cap. Wat maniere ofte forme dat
d'Indianen hare geschriftē haddē fol 134.b
- Het 10 cap. Hoe dat d'Indianen hare Bodē
uytfonden. fol 135
- Het 11 cap. Van de Regeeringhe en Con-
ningen die se gehad hebben. fol 136
- Het 12 cap. Van de Regeeringhe der Con-
ningen Ingas van Peru. fol 136
- Het 13 cap. Van de verdelinghe die d'In-
gas deden met haer Vassalen ofte On-
derdanen. fol 136.b
- Het 14 cap. Van de Edificien ofte Gebou-
wen ende ordinantie, die d'Ingas in hare
Fabriicken ofte Timmeringē haddē. fol 137
- Het 15 cap. Van de goederen des Ingas,
ende van d'ordinantie der tribuyten ofte
Imposten dien hy over d'Indianen ghe-
stelt heeft. fol 138
- Het 16 cap. Van d'Ambachten ofte Ant-
wercken die d'Indianen leerden. fol 139.b

- Het 17 cap. Van de Post-Boden ende
Chasquis die dē Inga gebruyete. fol 140
- Het 18 cap. Van de Wetten, Justitie en
stafte, die d'Ingas geordineert hebben,
als ooc van haer f'ouwelijcken fol 140
- Het 19 cap. Van de afcomste der Ingas,
f'eeren van Peru, en van hare conquesten
ofte overwinngē en victorien. fol 141
- Het 20 cap. Van den eerste Inga ende sijn
nacomelingen. fol 142
- Het 21 cap. Vā Pachacuti Inga Yupanguy
ende t'gene datter geschiedt is tot Guain-
capa toe. fol 142.b
- Het 22 cap. Van den principaelsten Inga,
Guainacapa gesiet. fol 143.b
- Het 23 cap. Van de laetste successieuren
ofte afcomelingen van der Inga. fol 144
- Het 24 cap. Wat maetere van Republiec-
ke, ofte Stads Regeeringe, dat de Mexi-
canen gehad hebben. fol 144.b
- Het 25 cap. Van de verscheyden Digni-
teyten ofte Staten, ende Ordenen der
Mexicanen. fol 145.b
- Het 26 cap. De maniere van der Mexica-
nen vechten, ende van de Krijchf-
Ampten die se hadden. fol 146
- Het 27 cap. Van de groote sorghvuldic-
heyt en Politie, die de Mexicanen gehad
hebbē, int opbrengē van d'jucht fol 146.b
- Het 28 cap. Van de Dansspelen ende fees-
ten der Indianen. fol 147.b

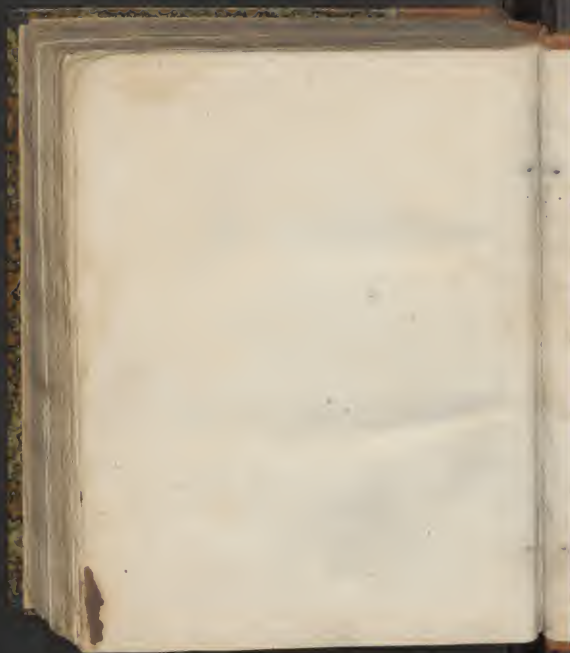
Het sevenste Boeck.

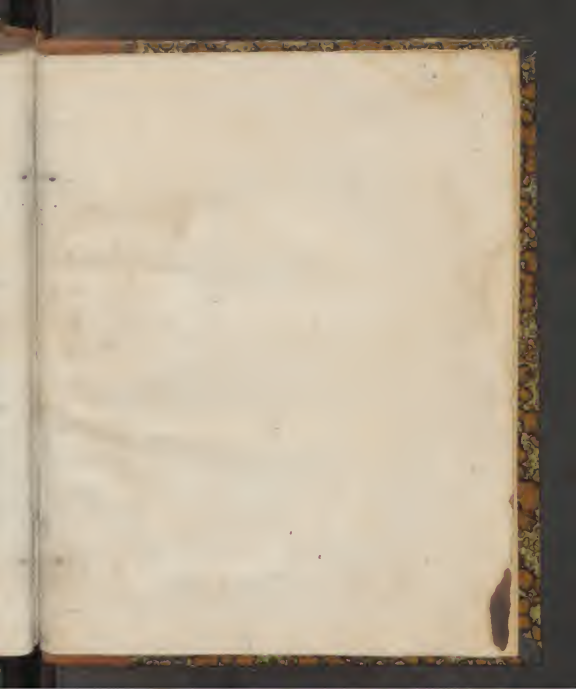
- Het 1 cap. Wat datter aen gelegen is, ken-
nisse te hebben van de daden der India-
nen, namelycken van de Mexicanen. fol 148.b
- Het 2 cap. van de Oude bewoonders van
nieuw Spagnen, ende hoe datter de Navata-
lacas in gecomen syu. fol 149
- Het 3 cap. P'oe dat de ses Gheslachten
van de Navatlacas t'lant van Mexico be-
woont hebben. fol 150:

TAFEL.

- Het 4 cap. Van den uytrocht ende wegh der Mexicanen, ende van de bouwinge van Mechoacan. fol 151
- Het 5 cap. Van't gene dat haer wedervaren is, in Malinalco, in Tula, en in Chapultepec. fol 152
- Het 6 cap. Van den strijt diefe hadden teghens die van Cuhuaan. fol 152, b
- Het 7 cap. Van de Stichtinghe ofte Bouwinghe van Mexico. fol 153
- Het 8 cap. Van de oproeringe van die van Tlatelluco, en van den eersten Coninc die de Mexicanen gecoren hebben. fol 154
- Het 9 cap. Van t vreemde Tribut dat de Mexicanen aen die van Azcopuzalco betaelden. fol 155, b
- Het 10 cap. Van den tweeden Coninck, ende van t ghene dat by syn Regeeringe gheschiet is. fol 156
- Het 11 cap. Van den derden Coninc Chimalpopoca, en van synen wreeden doot, ende oorpronck van den Krijgh die de Mexicanen aen vingen. fol 157
- Het 12 cap. Van de vierde Coninc Iscoalt, en vā de Krijch tegens de Tepanecas, 158
- Het 13 cap. Van den slach die Mexicanen deden met de Tepanecas, en van de groote victorie diefe vercreghen. fol 159, b
- Het 14 cap. Van den Krijch ende victorie die de Mexicanen hadden op de Stad van Cuyoacan. fol 160
- Het 15 cap. Van den strijdt ende victorie die de Mexicanen hadden met de Suchimicos. fol 161
- Het 16 cap. Van den vijfden Coninck van Mexico, ghenamet Motecuma, d'eerste van dien name. fol 162
- Het 17 cap. Hoe dat Tlacacel gelē Coninc wilde wesen, ende van de electie ende geschiedenissen van Ticocic. fol 163
- Het 18 cap. Van de doot van Tlacacel, ende daden van Axayaca, den sevenden Coninck van Mexico. fol 163, b
- Het 19 cap. Van de dadē Autzol, den achtsten Coninck van Mexico. fol 165
- Het 20 cap. Van de Electie des grooten Motecuma, den laerten Coninck van Mexico. fol 165, b
- Het 21 cap. Hoe dat Motecuma de dienst van syn huys ordeneerde, en de strijt diē hy voerde om hem te latē croonē. f. 167
- Het 22 cap. an de costuymen en grootsheyt van Motecuma, fol 167, b
- Het 23 cap. Van de vreemde voorspoken ende teykenen die daer in Mexico gheschieden, eer dat hem syn Heerschappye voleynde. fol 168
- Het 24 cap. Van de tijdinge die Motecuma creech, hoe dat de Spagnaerden aen syn lant gecomē waren, ende van d' Ambaaschaft diē hy aē haer lant. f. 170, b
- Het 25 cap. Van der Spagnaerden comste in Mexico. fol 171, b
- Het 26 cap. Van de doot van Motecuma, ende hoe dat de Spagnaerden uyt Mexico scheyden. fol 173
- Het 27 cap. Van sommighe Mirakelen die Godt in Indien ghewrocht heeft, tot een hulpe van't geloof, ende sonder verdiensten der ghener diefe uytgherecht hebben. fol 174
- Het 28 cap. en t laetste, van de gelegentheyt ofte gestaltenisse, die de Goddelijcke voorseicheyt in Indiē geordineert ofte gheschiet heeft, om de Christelijcke Religie daer in comke te hebben. fol 175, b

ge-
63
lël,
den
3 b
ht-
65
ten
van
5 b
entst
dië
67
Orf-
7. b
ken
he-
pye
68
cu-
aen
am-
o. b
nste
1. b
na,
exi-
73
die
tot
ver-
echt
74
ent-
lyc-
of-
Re-
5. b

de Tweede Deel

